

Andreas Granberg

Bosättningsfrågan som en del av Österbottens äldre historia

Kunskaps-cirkulation och fria forskare i kontrovers
1978–2005

Andreas Granberg

Född 1988

Studier och examina

Filosofie magisterexamen i nordisk historia, Åbo Akademi 2014

Pärmbild: Ehrsparken vid Grannasberget i Vörå. Foto: Andreas Granberg

Åbo Akademis förlag
Tavastgatan 13, FI-20500 Åbo, Finland
Tfn +358 (0)2 215 4793
E-post: forlaget@abo.fi

Försäljning och distribution:
Åbo Akademis bibliotek
Domkyrkogatan 2-4, FI-20500 Åbo, Finland
Tfn +358 (0)2 -215 4190
E-post: publikationer@abo.fi

BOSÄTTNINGSFRÅGAN SOM EN DEL AV ÖSTERBOTTENS
ÄLDRE HISTORIA

Bosättningsfrågan som en del av Österbottens äldre historia

Kunskaps-cirkulation och fria forskare i kontrovers
1978–2005

Andreas Granberg

Åbo Akademis förlag | Åbo Akademi University Press
Åbo, Finland, 2022

CIP Cataloguing in Publication

Granberg, Andreas.

Bosättningsfrågan som en del av Österbottens äldre historia : kunskapscirkulation och fria forskare i kontrovers 1978–2005 / Andreas Granberg. - Åbo : Åbo Akademis förlag, 2022.

Diss.: Åbo Akademi. - Summary.

ISBN 978-952-389-026-8

ISBN 978-952-389-026-8
ISBN 978-952-389-027-5 (digital)
Painosalama Oy
Åbo 2022

Förord

Det är många personer som har bidragit till den här boken, mer än jag har rum att tacka, men här är några av dem som har hjälpt mig på vägen.

Först och främst vill jag tacka mina handledare professor emeritus Nils Erik Villstrand, docent Ann-Catrin Östman och docent Antti Räihä. Det är i stor utsträckning Nils Erik som jag har att tacka för mitt val av avhandlingsämne, då det var han som styrde in mig på detta ämne när jag trevande gav mig i kast med att skriva den här avhandlingen. Ann-Catrin har å sin tur alltid tagit sig tid att läsa mina texter och ge värdefulla kommentarer, vare sig det gäller innehåll eller språk. Detsamma gäller Antti, som också har fått rollen som något av en motpart till dessa två starka österbottniska röster, som ständigt gjort mig påmind om att det alltid är värt att åtminstone snegla på vad som försiggår på andra sidan av den så kallade språkgränsen. Österbotten är kanske inte så främmande trots allt, även om det är lätt hänt för en svenskspråkig att vända sig till just Sverige i jakten på litteratur och jämförelser.

Den här avhandlingen hade inte heller varit möjlig att författa utan finansiellt stöd. Jag vill därför tacka Åbo Akademi som genom doktorandnätverket Age of Sweden gav mig en möjlighet att köra igång med det här projektet. Jag vill också tacka Svenska litteratursällskapet i Finland som gav mig ett vikariat som sekreterare vid historiska nämnden och ett stipendium i slutskedet av mina studier. Tiden vid SLS var en intressant erfarenhet som gav mig oerhört mycket. Färdigställandet av den här avhandlingen hade å sin tur inte varit möjlig utan understöd från Rektorsfonden vid Åbo Akademi och Fonden för Hedvigs minne.

För min del inleddes den här resan i oktober 2015, om än initiativet hade tagits något tidigare på året. I årsskiftet 2015 hade jag en kort anställning på Österbottens traditionsarkiv i Vasa och det var Meta Sahlström – tidigare kollega till Nisse på Österbottens museum – som rådde mig att vara i kontakt med min tidigare professor. Någon forskare hade jag inte tänkt bli, men detta gav mig en tankeställare som jag inte har ångrat. Det har varit både krävande och givande. Stunder av insyn har varvats med stunder av förtvivlan och teorier har kommit och gått. Men därför har det varit viktigt att veta att det funnits vänner och kolleger som stannat kvar.

Jag vill därför tacka personalen på historieämnet och mina kolleger i rum D113 och D114. Tack för alla värdefulla kommentarer under såväl kaffemöten som på vårt forskarseminarium. Det har möblerats om och personer har kommit och gått, men ett hjärtligt tack till Johan Ehrstedt, Patrik Hettula, Anna-Stina Hägglund, Maren Jonasson, Matias Kaihovirta, Emil Kaukonen, Marika Kivinen, Martins Kwazema, Hanna Lindberg, Robert Louhimies, Stefan Norrgård, Rasmus Marjanen, Niklas Rapo, Miriam Rönnqvist, Carl-Erik Strandberg, Anna Sundelin, Peeter Tammisto, Kajsa Varjonen, Janne Väistö, Fredrik Wallquist, Johanna Wassholm, Mats Wickström, Victor Wilson och Oscar Winberg. Ett särskilt tack måste därutöver ges åt Anna-Stina, Peeter och Fredrik samt alla vid Åbo Akademi, Jyväskylä universitet, Tartu universitet och

Greifswalds universitet som var en del av AoS-nätverket. Tack för alla kommentarer som ni gett under våra seminarier och resor.

Ett stort tack går också till professor Johan Östling och FD Derek Fewster som förhandsgranskat min avhandling och som kom med viktiga synpunkter i arbetets slutskede. Jag vill dessutom tacka professor Jan Lofström för att du ville vara min opponent.

Därutöver vill jag rikta ett tack till Brages pressarkiv, Riksarkivet och Malax Museiförening. Digitaliseringen har gjort stora framsteg under de år som jag skrivit den här avhandlingen, särskilt när det kommer till tidningsmaterialets tillgänglighet. Men utan personalen vid Brages hade jag haft en betydligt svårare start på min skrivprocess. Jag vill också tacka Lunds universitet och Umeå universitet för att jag som en del av Nationella forskarskolans skrivbordsbyte fick vistas där. Förutom möjligheten att presentera min forskning gav besöket vid Umeå universitet en viktig pusselbit i min avhandling. Här måste jag tacka Peter Holmblad, som letade fram material samt såg till att jag kom i kontakt med Evert Baudou, Karin Viklund och Roger Engelmark. Tack för att ni ville dela med er av era erfarenheter kring de arkeologiska projekt som bedrevs i Österbotten. Tack också till Siri Hagback som gav mig en värdefull inblick i fornforskningssällskapets verksamhet.

Detta projekt hade inte heller varit möjligt utan min familj och vänner. För vem hade kunnat tro att en så stor del av oss som inledde våra studier i historia 2008 skulle fortsätta på forskarbanan. Jag är osäker på vem som inledde sina doktorandstudier först av Lisa Svanfeldt-Winter och Natan Elgabsi, men Lisa var åtminstone först ut att disputera, och som trots att hon valde Stockholms universitet inte glömde bort sina tidigare studiekamrater i Åbo. Jag följde nära inpå och vår skara har sedan utökats med Christoffer och Kajsa. Ni har varit ett tacksamt stöd längs hela den här resan.

Ett särskilt tack går därutöver till Natan och Christoffer. Under årens gång har vi haft vår beskrivna del av diskussioner kring våra avhandlingar, men lika mycket uppskattar jag de stunder då diskussioner kring teorier och material har lämnats åt sidan. Tillsammans med Henrik Pulli – förutan vilken den här institutionen nog inte skulle fungera – har vi utforskat brädspelans värld och kastat plast i skogen. Vartefter Elgabsis och Pullis har blivit fler har dessa stunder blivit mer sporadiska, men vad vi förlorat i kvantitet har vi i min mening vunnit i kvalitet.

Resorna upp till Österbotten har också dessa blivit färre med åren, men min familj har alltid funnits där som stöd. Tack Lotta, Bengt, Jeanette, Micke och Susanne. Men även om jag kan sakna Österbotten gav mitt beslut att återvända till Åbo det viktigaste i mitt liv då jag mötte Kaisu. Tack Kaisu för allt och inte minst till vår son Elis. Orden räcker inte till för att beskriva hur tacksam jag är för att ni finns i mitt liv.

Åbo i augusti 2022

Andreas Granberg

Abstrakt

Syftet med den här avhandlingen är att visa på den kamp som Österbottens forntid har gett upphov till på en lokal, regional och en nationell nivå. Studien visar hur både amatörer och professionella forskare har försökt bearbeta och tolka bosättningsfrågan. Som bakgrund till den här undersökningen står nämligen det som i folkmun blivit känt som "tomrummet", det vill säga tanken om att Österbotten skulle ha saknat en fast bosättning under vikingatiden.

Min studie är inte ämnad att ge ett svar på huruvida Österbotten låg öde eller ej, men det är min uppfattning att själva debatten är av stor betydelse. För det första sätter det en lokal syn på historien mot den nationella historieskrivningen. För det andra är det ett sätt att utforska det kunskapshistoriska fältet. Studien visar vad som händer när bilden av det förflutna inte längre överensstämmer med den bild kring vilken den egna identiteten byggts upp.

I fyra kapitel, som täcker perioden 1978–2005, och ett bakgrundskapitel, som leder fram till dessa händelser, undersöker jag hur de forntidsintresserade österbottningarna tillskansade sig kunskap om arkeologins metoder och tillvägagångssätt samt lade grunden för en systematisk forntidsforskning i landskapet. Studien inleds med fyndet av en runinskription i Vörå 1978, och avslutas år 2005. Även om bosättningsfrågan inte har nått någon tydlig lösning, markerar 2005 nämligen slutet på ett mångårigt samarbete mellan den arkeologiska institutionen vid Umeå universitet, Svenska Österbottens landskapsförbund och Österbottniska fornforskningssällskapet. Detta var ett samarbete som hade fått sin början 1986 i ett försök att ge den österbottniska forntidsforskningen en vetenskaplig och institutionell grund och som ämnade motbevisa tolkningen om en befolkningssvacka i Österbottens vikingatid.

De enskilda kapitlen överlappar varandra tidsmässigt, men de representerar olika teoretiska infallsvinklar. Som grund för undersökningen står ett teoretiskt ramverk bestående av historiebruk och kunskapshistoria, medan jag ser kontroversbegreppet som ett övergripande verktyg för att utveckla och binda samman min undersökning. Ett viktigt teoretiskt begrepp är *kunskaps-cirkulation*, som jag använder för att markera hur kunskap aldrig överförs rakt av, utan att kunskapen alltid påverkas och formas när den rör sig mellan olika sfärer. Kapitlet presenterar olika angreppssätt och de debatter som fördes i anslutning till bosättningsfrågan. Förutom Vörårunorna behandlas pollenanalyser, ortnamnstolkningar och arkeologiska boplatsundersökningar.

Målet med undersökningen har varit att öka kunskapen om förhistoriens betydelse för de österbottniska identiteterna och regionens historieskrivning samt att förklara hur detta förhåller sig till det nationella narrativet. Detta har jag undersökt genom att se på vad de olika tolkningarna som cirkulerar kring den här frågan har baserats på, för att på så sätt kunna se hur samtiden påverkat den bild av det förflutna som presenterats. Detta har gett en bild av en kontrovers som i hög grad har visat sig följa större samhälleliga förändringar, då 70-talets vurm för runinskriptionerna och 80-talets sökande efter den försvunna vikingatiden kan ses i relation till en upplevd hotbild mot landets svenskspråkiga

befolkning, medan 90-talets intensifierade Kvarkensamarbete sammanföll med Finlands EU-medlemskap och en allt större betoning på regionerna.

Materialet för denna studie består av tidningsartiklar och insändare från svensk- och finskspråkiga dagstidningar utgivna i Österbotten. Detta har sedan kompletterats med arkivmaterial och vetenskapliga publikationer för att ge kontext och skapa ett förklarande samband. Trots att jag arbetat med ett stort tidningsmaterial är min studie och analys först och främst kvalitativ, och där jag i min läsning av mitt material ligger nära diskursanalysen. Genom detta angreppssätt har jag kunnat närma mig den österbottniska forntidsforskningens professionalisering, men också hur en skiljelinje mellan de forntidsintresserade österbottningarna och de professionella forskarna upprätthölls.

På många sätt var detta en kontrovers som kan sägas ha flyttat fram forskningsfronten. Och ett tydligt resultat av min undersökning är att jag har visat hur viktigt det är med eldsjälur och drivna aktörer, men också hur beroende liknande rörelser, såsom de som uppstod i Österbotten, blir av att de centrala aktörerna kan driva dessa frågor vidare. Återväxten sker inte naturligt, utan måste också denna drivas fram för att arbetet inte ska dö ut. För även om det fanns olika åsikter om tolkningen av vissa fynd och deras datering, bibehöll utbytet mellan amatörer och professionella forskare ett intresse för områdets förhistoria.

Däremot har bosättningsfrågan och de debatter som denna fråga förde med sig inte förändrat bilden av österbottningarna som något svåra att ha att göra med, och som benägna att köra sitt eget lopp. Österbotten är i många avseenden fortfarande ett "främmande" land, med rykte om att inte alltid vara helt sammanhållet eller ens avvika från Finland som helhet. Detsamma kan sägas om avfolkningsfrågan, som fortfarande är något av en öppen fråga. Denna kontrovers är således ett tydligt exempel på hur viktigt det förflutna kan vara för de olika identiteterna i en viss region och kan ge en förståelse för hur ett visst arv används och formas.

Abstract

This thesis, *The Settlement Question as part of Ostrobothnia's Older History: Unattached Researchers, a Controversy over Antiquity and the Circulation of Knowledge, 1978–2005*, investigates the struggle over Ostrobothnia's antiquity that took place on a local, regional, and national level. The thesis studies how both amateurs and professional researchers tried to process and interpret the question of Ostrobothnia's settlement. What stands as background for this study is the idea of "tomrummet", a widely accepted understanding that Ostrobothnia lacked a permanent settlement during the Viking Age.

My study is not intended to provide an answer as to whether Ostrobothnia was deserted or not during the Viking Age. Rather, it is my view that the debate itself is of great importance. First, the debate sets a local view of history against national historiography. Secondly, the debate offers a view to the field of history of knowledge. The study reveals what happens when the image of the past no longer corresponds to the image around which one's identity is built.

In four chapters covering the period 1978–2005, and a background chapter which leads up to the events during this time, this study shows how the people of Ostrobothnia tried to challenge the professional researchers who claimed that Ostrobothnia had lacked a permanent settlement during the Viking Age. My study starts with the finding of the first runic inscription in 1978, and ends with the year 2005. Although the question of settlement still has not reached a clear solution, 2005 marks the end of a long-standing collaboration between the Department of Archeology at Umeå University, The Swedish Ostrobothnian Landscape Association, and the Ostrobothnian Archaeological Society. This collaboration had begun in 1986 as an attempt to give Ostrobothnian ancient research a scientific and institutional foundation to stand on. Ultimately, the collaboration intended to disprove the notion of depopulation during the Viking Age in Ostrobothnia, therefore presenting a view of the past that better suited the needs of the Ostrobothnians.

The individual chapters, while overlapping in time, represent different theoretical approaches to my topic. The most important of these being the circulation of knowledge, which I use to mark how knowledge is never transferred directly, but is always affected and shaped when it moves between different spheres. The chapters are structured on the basis of the methods used to disprove the depopulation. The chapters present different approaches and showcase the debates that took place in connection to the settlement issue, among these pollen analysis, analysis of *place-names and archeological excavations*. The study's theoretical framework consists of the use of history and history of knowledge. I further see the concept of controversy as an overarching tool which ties the research together and helps to develop its questions further.

The aim of the study has been to increase knowledge about the significance of prehistory for different Ostrobothnian identities and Ostrobothnian history writing, and to explain how the question of Ostrobothnia's settlement relates to the national narrative. I have examined this by looking at what the different

interpretations have been based on in order to see how the present has affected the presented image of the past. The research paints a picture of a controversy that has largely followed major societal changes: the 1970s craze for runic inscriptions and the 1980s search for the missing Viking Age can be seen as responses to the perceived threat to the country's Swedish-speaking population at the time. The intensified Kvarken co-operation of the 1990s coincided with Finland's EU membership, which led to an increased emphasis on regions.

The source material of this study consists of a selection of primary texts and newspaper articles from both Swedish and Finnish language newspapers from Ostrobothnia. The press material has been supplemented with archive material and scientific publications to provide context and create an explanatory connection. Although I have worked with a large amount of newspaper material, my study and analysis are first and foremost qualitative. My reading of the material comes close to discourse analysis. Through this approach, I have been able to explore the professionalisation of Ostrobothnian ancient research, but also study how the dividing line between the Ostrobothnians and the professional researchers was maintained.

The studied controversy moved the whole research area regarding the view on Ostrobothnia's prehistory ahead. This would hardly have been possible without separate actors pushing the issue forward. In this study, I have shown that passionate and driven actors are important for pushing scientific conversations further. I have also shown that movements, such as those that arose in Ostrobothnia, are easily affected by the central actors being able to pursue these issues further. The regrowth does not occur naturally, but it must also be driven forward so that the work does not die out.

Despite differing opinions over certain findings and their dating, the exchanges between amateurs and professional researchers maintained an interest in Ostrobothnia's prehistory. On the other hand, the question of settlement and the debates that arose have reinforced the preexisting image of Ostrobothnians as somewhat difficult people who are inclined to run their own race. Ostrobothnia is in many regards still a "foreign" country with a reputation for not always being completely cohesive or even deviating from Finland as a whole. The same can be said about the question of depopulation, which is still somewhat an open one. The controversy is a clear example of how important the past can be for different identity groups in a particular region. The controversy can further provide an understanding of how a particular heritage is used and shaped.

Innehållsförteckning

Prolog: "Vi var ju alla svenskar"	1
Kapitel 1. Inledning: En arkeologisk sommardeckare	3
Syfte och frågeställning	7
Problemformulering och kontextuella utgångspunkter	8
Kontinuitetsproblematiken	9
Tomrum, diskontinuitet och avfolkning	15
Vikingatiden som historisk period och symbol	17
Forskningsläge	19
Arkeologins idéhistoria	20
Regionhistoria	26
Teoretiska utgångspunkter	33
Historiebruk och en regional historieproduktion	34
Kunskapsциrculation och kunskapsaktörer	37
Kontroverser	43
Källmaterial och metodologiska utgångspunkter	46
Dagstidningar	47
Arkivmaterial, tidskrifter och vad som kunde ha varit	49
Materialets betydelse och begränsningar	51
Kapitel 2. Bakgrund till bosättningsfrågan och den österbottniska fornminnesrörelsens tillblivelse.....	55
Österbottens forntid och det tidiga hembygdsarbetet.....	56
Lokalhistoriska byrå och landskapsförbunden – en lokal historieskrivning	58
Den österbottniska forminnesrörelsens tillblivelse.....	61
Arkeologiska kommissionens och Museiverkets verksamhet i Österbotten	64
Bosättningsfrågan i nationella översiktsverk och landskapets historiker	67
Den vikingatida avfolkningen – tidiga tolkningar	67
Vikingatiden i Etelä-Pohjanmaan historia I-II (1950).....	72
Vikingatiden i Svenska Österbottens historia I (1977)	76
Uppsummering.....	78
Kapitel 3. En viskning i granit: Runinskriptionerna i Vörå, 1978–1985	81
Vörårunorna och deras anknytning till bosättningsfrågan.....	82
Sökandet efter Vörås forntid – tolkningar cirkulerar och presenteras	84
Efter Jonund – några försök till tolkningar	86
Hur är det med svenska Österbottens historia? – en svunnen storhetstid	90
Intresset för forntiden i finska Österbotten	94
Från en första optimism till ett frö av tvivel – jakten på expertutlåtanden	96

Fyndet av en andra runinskriftion – kontroversen tar fart	99
Om amatörer – att önska sig till en forntid och mötet med etablerade forskare.....	100
Runseminarierna i Vörå 1979–1983	106
Museiverkets forskning kring runorna	108
Till kännedom om Vörårunornas ålder – en geologisk undersökning	112
Förtroende för och kritik gentemot Museiverket.....	114
Runorna och institutionaliseringen av en österbottnisk historiekultur	116
Grundandet av Österbottniska fornforskningsällskapet r.f.....	117
Studia Archaeologica Ostrobotniensia – en österbottnisk historieproduktion	119
Mottagande och utbyte av kunskap kring runor och andra arkeologiska fynd	122
Lokalpatriotism och tal om finsknationella tolkningar	126
Uppsummering	129
Runornas eftermäle	131
Kapitel 4. Alltihopa ligger nere i huvudstan: Kontakter över Kvarken och ett första österbottniskt forskningsprojekt, 1986–1991	133
Kontakterna med Umeå universitet.....	134
Betydelsen av positiva utomstående.....	135
Svensk expertis och arkeologi vid Umeå universitet.....	137
Behovet av en systematisk forntidsforskning i Österbotten	140
En ekologisk-arkeologisk studie i bosättningskontinuitet och resursutnyttjande	142
Metalldetektorernas nytta och missbruk.....	144
Gravar eller stolphål och upptäckten av en förhistorisk boplats i Malax ..	149
Pollenprov som vetenskaplig metod.....	151
Kunskapsklyftan – de österbottniska pollenproven 1973–1988	153
Förtroendeklyftan – hemligt seminarium och suspekta resultat	157
Strandlinjens förskjutning och dess betydelse för valet av boplats	159
Järnåldersbygd i Österbotten – forntidskunskap i cirkulation.....	162
En regional kontinuitet – en omförhandling av metod och teori.....	163
Kontroversiella tolkningar – resultatets mottagande	171
Österbottens vikingatid i nationella synteser – resultatets genomslag	176
Uppsummering	181
Kapitel 5. Vad ortnamnen berättar: Ralf Norrmans ortnamnstolkningar och en debatt om österbottniska ort- och vattennamn, 1988–1989.....	184
Ortnamnnsdebatten i Finlands svenskspråkiga dagstidningar	185
Norrmans datering av österbottniska ort- och vattennamn	187
Aktörerna presenterar sig och en skiljelinje dras.....	189
En professor i engelska och en docent i nordiska språk som kunskapsaktörer	192

Några österbottniska vattennamn – kontroversen sprider sig.....	197
Boksläpp och en första respons.....	197
Gåtan Atlantikus – kunskap på villovägar.....	200
Namnlistan och de tjugo – censur eller renhållning?.....	201
Kunskapens ursprung – en återgång till Karsten och Saxén.....	204
Vasabladet som en offentlig kunskapsaktör.....	207
Publiceringskanaler – öppna och stängda debatter.....	207
Att ge ett sken av vetenskaplighet.....	211
Debatten och dess språk.....	214
Uppsummering.....	218
Kapitel 6. Maktens landskap: Forntidsforskningens institutionalisering och ett andra österbottniskt forskningsprojekt, 1994–2005.....	221
Nya och gamla bekantskaper.....	222
Arkeologi i Kvarkenregionen – från ett lokalt till ett övernationellt projekt.....	228
En första undersökning av Kaparkullen-Pörnullbacken i Vörå.....	228
Pörnullbacken som fornlämningsområde.....	229
En järnåldersby växer fram.....	230
Ett EU-finansierat projekt.....	232
Kvarkensamarbetet och den normanska regionalismen.....	234
Projektets struktur och viktigaste samarbetspartners.....	236
Arkeologistudier i Österbotten.....	237
Vörå Forncenter och planerna på en järnåldersby.....	239
Från romartid till vikingatid.....	242
Slutet på en era.....	243
Österbottens järnåldersbygd och skapandet av Österbottens nya forntid.....	245
Konkreta resultat och en möjlig fortsättning.....	251
Uppsummering.....	254
Kapitel 7. Avslutning: Bosättningsfrågan som en del av Österbottens äldre historia.....	257
Kontroversen kring avfolkningen – kontinuitet i stället för diskontinuitet.....	257
Kunskapsaktörer – att tillskansa sig kunskap om forntiden.....	260
Kunskapens cirkulation utanför nationens ramar.....	263
Debatternas plats och utrymme.....	265
Ett regionalt projekt.....	267
English summary.....	271
Käll- och litteraturförteckning.....	278
Bilaga 1: Aktörer.....	302
Bilaga 2: Järnålderns periodisering.....	303
Bilaga 3: Österbottniska fornforskningssällskapets publikationer.....	304

Förkortningar

FFMF	Finska Fornminnesföreningen
SFP	Svenska folkpartiet i Finland
SKS	Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
SLS	Svenska litteratursällskapet i Finland
SÖFUK	Svenska Österbottens förbund för utbildning och kultur
SÖHM	Svenska Österbottens Hembygds- och Museiförbund
SÖL	Svenska Österbottens landskapsförbund

Lista på bilder och kartor

Bilder

Bild 1. Rekognoscering vid Vitmossen, Malax.	3
Bild 2. Utgrävning av forngravar i Lågpeltkangas.	62
Bild 3. Lars Huldén och Carl Erik Thors betraktar Vörårunorna.	86
Bild 4. Närbild av Vörårunorna i Höjsal i Vörå, Österbotten.	86
Bild 5. Pollendiagrammet från Vörå.	154

Kartor

Karta 1. Finland och del av landskapet Österbotten.	2
Karta 2. Platserna för Vörårunorna.	83
Karta 3. Malax och platserna för pollenproverna.	160
Karta 4. Vörå och platserna för pollenproverna.	160

Prolog: "Vi var ju alla svenskar"

Hur mycket den kan 'bättra det som fordom brast', hur mycket den kan reparera redan skedda skador.¹

När Svenska litteratursällskapet i Finland (SLS) gav ut den första delen i bokserien *Finlands svenska historia 2008*, anmäldes den till *Vasabladet (VBL)* av historikern Nils-Erik Nykvist (f. 1932) med ovanstående förhoppning. Däremot måste det konstateras hur också en viss frustration är utläsbar i Nykvists ord. För trots att Nykvist ansåg boken både nödvändig och instruktiv fick österbottningarna återigen finna sig att bli sidsteppade till förmån för den större berättelsen.

Flera för österbottningarna viktiga frågor hade i Nykvists mening lämnats obehandlade. Vörårunorna må ha fått sig ett omnämnande, men Ralf Norrmans insatser på ortnamnsforskningens bana lyste med sin frånvaro. I det stora hela hade detta kanske inte så stor betydelse, men det var symptomatiskt för hur Österbotten som region hade behandlats i den nationella historieskrivningen, och där den svenska tiden i Finlands historia nu upplevdes stå på tur. Den svenska tiden var inte längre obligatorisk i undervisningen, något som i Nykvist mening redan hade gett upphov till en oroväckande trend i samhället, då tidigare fördomar mot Finlands svenskspråkiga befolkning åter börjat komma upp till ytan.

Som författare till *Sveriges Österland: Från forntiden till Gustav Vasa* (2008) stod historikern och arkivariern Kari Tarkiainen (f. 1938), som hade en lång karriär inom arkivväsendet i Sverige och Finland bakom sig. Valet av Tarkiainen som författare bakom bokseriens första del kan ses som ett strategiskt val, eftersom det fanns en medvetenhet om det problematiska med att skriva en liknande bokserie med Finlands svenska historia i fokus, men också gällande den respons detta kunde få såväl inom som utanför Svenskfinland. Fallgroparna var många varför det krävdes en skicklig navigatör. Särskilt som det ofta finns en stor skillnad i vad beställarna av ett liknande verk önskar få ut, jämfört med den tilltänkta läsekretsen. Därför kan en viss distans från ämnet i fråga vara en fördel.

Men vad var det egentligen som i Nykvists mening hade brustit som behövde bättras, och vilka skador var det egentligen som ansågs behöva repareras? Och hur kunde en enda bok plötsligt föra med sig en ändring på något som tydligen hade orsakat så mycket vånda under årens gång?

---

¹ Nils-Erik Nykvist, "Vi var ju alla svenskar", *VBL*, 24 april, 2008.

Karta 1. Finland och en del av landskapet Österbotten. Kartorna i den här avhandlingen är gjorda med hjälp av Museiverkets karttjänst, <https://kartta.museoverkko.fi>.

Kapitel 1. Inledning: En arkeologisk sommardeckare

There is no excuse for amateur work being bad. Amateurs often excuse their shortcomings on the ground that they are not professional: the professional could plead with greater justice that he is not an amateur.²

Samuel Butler

Bild 1. Rekognoscering vid Vitmossen i Malax, Österbotten. 1986. Fotograf: Esko Pursiainen. Malax Museiförening (MM) Österbottniska fornforskningssällskapet (ÖF).

En julidag 1986 låter sig fem män fångas på bild stående mitt i Malaxskogen (se Bild 1.). Männerna på bilden är Ralf Norrman (1946–2000), Evert Baudou (f. 1925), Roger Engelmark (f. 1941), Kurt Gullberg (f. 1937) och Ulf Segerström (f. 1952). För läsare av den österbottniska dagstidningen *Vasabladet* (VBL) var Norrman och Gullberg bekanta namn. Särskilt Norrman hade gjort sig känd som en flitig amatörarkeolog och debattör. Bredvid sig hade de däremot inga amatörer, utan professionella arkeologer och botaniker från Umeå universitet, och det var ingen slump att de befann sig just i Malax. Iklädda gummistövlar var de i färd med en första rekognoscering av området i jakt på lämpliga platser för att ta en serie pollenprov, något som förhoppningsvis skulle ge klarhet i en arkeologisk fråga

---

² W.G. Hoskins, *Local History in England* (Edinburgh, 1959), s. 3.

som länge gäckt landets forskare.

Det ni ska få läsa är en avhandling om olika syner på Österbottens förhistoria, och hur en grupp forntidsintresserade österbottningar utmanade vetenskapen. Med en början på 1970-talet sattes spaden i jorden och det bedrevs ett flitigt grävningsarbete i de österbottniska byarna på jakt efter något som kunde belysa områdets forntid. Det var ett arkeologiskt detektivarbete som ägde rum under sommarmånaderna, som intresserade såväl gammal som ung, lekmän som professionella, och som dagstidningarna flitigt följde med och rapporterade om. Bit för bit kartlades forntiden³, men trots ett gediget arbete fick de inte riktigt den sista åtråvärda biten på plats, som en gång för alla skulle visa att alla tvivlare hade fel.

Landets arkeologer hade nämligen tolkat en nedgång av vikingatida och korstågstida fynd i regionen som att Österbotten⁴ avfolkats och således saknat en fast bosättning under tidsperioden ca 800–1200 e.Kr.⁵ Det hade alltså förekommit ett brott i den kontinuerliga bosättningen, och de fåtaliga fornfynd som hade gjorts i Österbotten, som daterades till vikingatid, tolkades som spår efter erämarksfarare eller tillfälliga besökare.

Däremot är Österbotten inte det enda område som anses ha legat öde under en viss tid i historien. Som den svenska arkeologen Evert Baudou konstaterat är liknande bebyggelsesvackor mer regel än undantag. Så gott som samtliga delar av Norden uppvisar en svårförklarlig kris i bebyggelsen under någon period av järnåldern.⁶ Ur en nationell synpunkt är alltså inte ett områdes avfolkning något anmärkningsvärt i sig. Men att det var just vikingatiden som påstods ha legat öde för Österbottens del gav frågan en symbolisk laddning, medan nationalitetsfrågan, som varit central i den finländska arkeologins utveckling gav denna fråga ytterligare en dimension. Tanken om ett kontinuitetsbrott uppfattades som kontroversiell och gav upphov till det som i folkmun blivit mer känt som "tomrumshypotesen" eller "det vikingatida tomrummet". Det går således att fråga sig huruvida den här frågan hade fått samma karaktär om

---

³ Förhistoria och forntid används ofta som synonymer. Med forntiden avser jag tiden innan skriftliga källor, medan jag med förhistoria syftar på historieskrivningen om forntiden.

⁴ Med Österbotten avses här den mellersta och södra delen av det historiska landskapet Österbotten, ett område som fram till 1997 års länsreform utgjorde Vasa län. I min studie kommer jag ändå främst att röra mig i de svenskspråkiga kommunerna längs med kusten (se *Karta 1*).

⁵ Enligt den finländske historikern Derek Fewster är namn och periodisering kring Finlands tidigare historia problematisk och ska i hög grad enbart ses som teknisk med anledning av att den är tagen från den periodisering som används i Sverige. För att undvika missförstånd kommer jag trots detta att använda mig av denna periodisering enligt vilken avfolkningen ska ha ägt rum under vikingatid (800–1025 e.Kr.) samt korstågstid (1025–1200 e.Kr.). Derek Fewster, *Visions of Past Glory: Nationalism and the Construction of Early Finnish History* (Tammerfors, 2006), s. 46. Bilaga 2. visar den i Finland för tillfället använda periodiseringen. Anmärkningsvärt är hur vikingatiden och korstågstiden dessutom har en geografisk uppdelning i form av en skild vikingatid och korstågstid för Västra Finland och Karelen, för att således bättre kunna svara på de regionala skillnader i fornfynd och fornlämningar som dessa områden uppvisar.

⁶ Evert Baudou & Roger Engelmark, "Forskningsprojektets målsättning och uppläggning", Evert Baudou, Roger Engelmark, Lars Liedgren, Ulf Segerström & Jan-Erik Wallin (red.), *En ekologisk-arkeologisk studie av bosättningskontinuitet och resursutnyttjande* (Vasa, 1991), s. 13.

avfolkningen gällt exempelvis stenåldern. Liknande spekulationer för inte diskussionen framåt, men kan möjligtvis belysa vad som uppfattades stå på spel. Järnåldern, och framför allt vikingatiden, har som arkeologen Bruce G. Trigger (1937–2006) hävdats mer än någon annan tidsperiod nämligen använts för att uttrycka en nationell identitet.⁷

Bland annat har det hävdats hur det i Österbotten funnits ett behov att visa på ett vikingaarv och en svensk hemortsrätt, något som gett upphov till olika tolkningar och konstruktioner, som avviker från den nationella historiesynen. Dessutom har Österbotten, och särskilt dess södra del, som historikern Nils Erik Villstrand (f. 1952) uttryckt det, haft ett rykte om sig att inte alltid helt sammanhålla, och ibland rentav avvika från Finland som helhet.⁸ Talande för detta är hur amatörarkeologerna i Österbotten hävdade att landskapet blivit förbisett av den nationella historieskrivningen. Därför gav de sig ut för att finna spår efter en fast bosättning under den påstådda bebyggelsesvackan, i stället för att nöja sig med den till landskapet tillskrivna tolkningen.

Avfolkningen är med andra ord en del av en större problematik och i samband med detta har det också förts en diskussion kring huruvida de som bosatte sig först i det område vi idag känner som Finland var av finsk eller svensk härkomst. Här syns bland annat frågan om den finska och svenska befolkningens ankomst till Finland.⁹ Trots det problematiska med att tala om nationaliteter innan 1800-talet är detta en diskussion som varierat i styrka under årens gång. Särskilt stark var den under det av nationalismen färgade 1800-talet samt under 1920- och 1930-talen i det av språkstriden präglade finländska samhället. Utmärkande är hur gamla argument har haft en tendens att återkomma och hur känslorna fått en betydande roll i den här frågans utformning, vilket redan filologen Olav Ahlbäck (1911–1989) konstaterade i artikeln "Den finlandssvenska bosättningens ålder och ursprung" (1954). I artikeln tillskrev Ahlbäck arkeologerna störst betydelse i försöket att få fram en kronologi för den förhistoriska tiden i Finland, samtidigt som han försökte göra rent hus med tidigare tolkningar som baserade sig på andra argument än rent vetenskapliga.¹⁰

Trots liknande försök har skandinavismens idévärld och språkstridernas historicism visat sig seglivade och har satt en prägel på efterkommande tolkningar. En av orsakerna till detta är att det arkeologiska läget i Österbotten inte har genomgått några större förändringar sedan 1950-talet. Det har också påpekats att det har funnits en tendens bland forskare i Finland att bortse från resultat som inte har gått att stöda utifrån de materiella lämningarna. Detta har i sin tur gjort det svårt för övriga vetenskaper än arkeologi att hävda sig, trots

---

⁷ Bruce G. Trigger, *Arkeologins idéhistoria* (Stockholm, 1993), s. 211.

⁸ Nils Erik Villstrand, *Landet annorlunda: uppsatser om Österbottens historia* (Vasa, 2002), s. 11–12.

⁹ Eljas Orrman, "Kontinuitet eller diskontinuitet – konkurrerande teorier om den svenska bosättningens ålder i Finland", Ann-Marie Ivars & Lena Huldén (red.), *När kom svenskarna till Finland?* (Ekenäs, 2002), s. 56.

¹⁰ Olav Ahlbäck, "Den finlandssvenska bosättningens ålder och ursprung", *Finsk Tidskrift* (1954), s. 110.

försök att förespråka tvärvetenskapliga angreppssätt.¹¹

Detta är alltså en fråga som har behandlats under en lång tidsperiod i samhället samt inom ett flertal olika vetenskapliga discipliner. Den tidsmässiga avgränsningen för den här undersökningen tar ändå sitt avstamp 1978 och inleds med upptäckten av en runinskrift i Vörå, något som åter aktualiserade bosättningsfrågan och huruvida Österbotten faktiskt varit avfolkat under vikingatiden. Detta gav upphov till en lång och utdragen debatt, som till största delen utspelade sig i de lokala dagstidningarna, och där en lokal historieförståelse ställdes mot den nationella historiesynen.

Genom en analys av ett flertal debatter som har förts i anknytning till bosättningsfrågan och en undersökning av vad jag ser som en övergripande kontrovers gällande Österbottens äldre historia rör sig den här studien fram till 2005. Trots att den här frågan inte kan sägas ha nått någon entydig lösning signalerar detta år åtminstone ett avslut i och med utgivningen av ett nytt översiktsverk av det arkeologiska materialet i Österbotten. Samtidigt markerar detta också slutet för ett mångårigt samarbete mellan den arkeologiska institutionen vid Umeå universitet, Svenska Österbottens landskapsförbund (SÖL) och Österbottniska fornforskningssällskapet. Detta var ett samarbete som hade fått sin början 1986 i ett försök att ge den österbottniska forntidsforskningen en vetenskaplig och institutionell grund och som ämnade motbevisa föreställningen om en befolkningssvacka i Österbottens vikingatid.

Eftersom den här frågan inte kan anses färdigbehandlad har jag valt att inte följa någon bestämd kronologi med en klar början och ett tydligt slut. De enskilda kapitlen överlappar varandra tidsmässigt, men de representerar olika teoretiska infallsvinklar på min tematik och är uppbyggda utifrån de metoder som togs till för att motbevisa avfolkningen. Kapitlen presenterar olika angreppssätt och de debatter som fördes i anslutning till bosättningsfrågan.

Avhandlingens andra kapitel är ett bakgrundskapitel som fokuserar på hur och var Österbottens förhistoria tidigare har behandlats, samt hur detta intresse för arkeologi fick sin början i landskapet. Det tredje kapitlet tar sin utgångspunkt i Vörårunorna och berör framför allt frågor kring historiebruk och historiekultur. Avhandlingens fjärde kapitel lägger fokus på kunskaps-cirkulation samt hur synen på Österbotten som avfolkad bemöttes och utmanades av de forntidsintresserade österbottningarna, och hur denna fråga trädde utanför de nationella ramarna. Avhandlingens femte kapitel fokuserar i sin tur på ortnamnsdebatten som fördes i nära anknytning till bosättningsfrågan men med ett fokus på aktörerna och deras betydelse för kunskapsutbytet. Det sjätte kapitlet flyttar frågan från det lokala planet för att belysa hur den österbottniska fornforskningen institutionaliserades på en regional nivå. Dessa kapitel ligger sedan till grund för en avslutande diskussion i kapitel sju.

Med ett perspektiv på en kunskaps- och historieproduktion utanför vetenskapen vill jag utforska vilka nya kunskaper denna produktion kan ge för

---

¹¹ Se diskussion av Evert Baudou i "Nationell identitet i Finlands arkeologi och bebyggelsearkeologi i Österbotten", Kurt Gullberg & Karin Viklund (red.), *Från romartid till vikingatid* (Vasa, 2002), s. 226.

vår förståelse av vetenskapens roll i samhället och hur en mer lokalt förankrad historiesyn förhåller sig till den nationella berättelsen. Viktigt att betona är hur detta inte är avsett att vara ytterligare ett inlägg i bosättningsfrågan. Min avsikt är inte att en gång för alla visa huruvida Österbotten varit avfolkat eller inte, utan att granska hur olika aktörer närmade sig detta ämne och hur de försökte nå en förändring gällande synen på Österbottens förhistoria.

Syfte och frågeställning

Mitt syfte med den här avhandlingen är alltså att visa på den kamp som Österbottens forntid gav upphov till på en lokal, regional och en nationell nivå, samt hur både amatörer och professionella forskare försökte bearbeta och tolka bosättningsfrågan. Min hypotes är att det främst var bland landskapets svenskspråkiga invånare som synen på områdets avfolkning uppfattades som problematisk. För även om avfolkningen gällde såväl svensk- som finskspråkiga områden upplevdes inte den finskspråkiga befolkningens ställning på samma sätt som hotad, samtidigt som det har hävdats att den fornfinnska nationalismen inte riktigt har gett upphov till några liknande mer moderna historiekonstruktioner liksom de som uppkommit på svenskspråkigt håll.¹²

Med detta vill jag låta förstå att de olika identiteterna i Österbotten är delade och att forntiden kan ses utgöra en skiljedelare. Enligt den norske socialantropologen Thomas Hylland Eriksen (f. 1962) uppstår nämligen kontroverser först när den vetenskapliga historieskrivningen möter en tolkning av det förflutna som är av stor betydelse för en etnisk och nationell identitet. Eriksen betonar särskilt den etniska identitetens betydelse för individen, och hur denna upprätthålls eller skapas med hjälp av det förflutna för att ge mening åt nuet. Tanken om ett gemensamt ursprung blir en central del i denna process, eftersom detta erbjuder en kontinuitet till det förflutna, även om tanken på ett gemensamt ursprung är ett tvetydigt koncept. Det går helt enkelt inte att ge ett entydigt svar på hur långt tillbaka i tiden man måste gå för att finna utgångspunkten för de nuvarande identiteterna, och olika tidpunkter kan bli viktiga beroende på de samband som ligger i fokus. Dessutom räcker det inte med att övertyga sig själv om sitt historiska ursprung, utan tolkningarna ska också accepteras och erkännas av andra.¹³

Min målsättning är således att bidra till en större förståelse av förhistoriens betydelse för en österbottnisk identitet och historieskrivning samt hur denna förhåller sig till den mer övergripande nationella berättelsen. För vad händer egentligen när bilden av det förflutna inte längre överensstämmer med den bild kring vilken den egna identiteten byggts upp? Denna för avhandlingen mer övergripande fråga närmar jag mig genom att ställa fem mer konkreta frågor:

1. Varför orsakade bosättningsfrågan en kontrovers kring Österbottens

---

¹² Derek Fewster, "En svunnen storhetstid", Henrik Meinander, *Finlands historia 4* (Helsingfors, 1999), s. 149.

¹³ Thomas Hylland Eriksen, *Etnicitet och nationalism* (Falun, 1998), s. 89–90, 94.

- äldre historia?
2. Vem har auktoritet att formulera problemet och uttala sig i frågan; vem riktar de olika aktörerna sig till och i vilket syfte?
  3. Vad skrivs det om de olika tolkningarna och var presenteras de?
  4. Hur skiljer sig den nationella historiesynen från en lokal och regional historiesyn; hur förhåller de sig till varandra och sker det en förändring över tid?
  5. Vilken roll har vetenskapliga och lokala institutioner/föreningar i debatten?

De frågor jag tar mig an har ett fokus på tidigare tolkningar: vad som har levt vidare in i vår tid, vad som har glömts bort eller ignorerats samt varför? Varje kapitel behandlar någon av dessa frågor, men med viss överlappning. Däremot vill jag inte låta påstå att jag kan identifiera en enda österbottnisk identitet. Något sådant som en österbottnisk identitet i singularis finns inte och har nog aldrig existerat, vare sig på svenska eller på finska. Däremot är det möjligt att se vad de som uttalade sig i frågan såg som viktigt att betona och vem de skrev mot.

Bakom detta ligger dessutom frågan om hur olika forskare och lekmän har valt att tolka historiska källor och arkeologiska fynd. Jag är nämligen inte av den uppfattningen att forskarvärlden sitter på den absoluta sanningen, och därför finner jag det som viktigt att också lyfta fram utomvetenskapliga försök som gjorts för att visa på en oavbruten bebyggelsekontinuitet från järnåldern till medeltiden. Jag är alltså inte ute efter att ifrågasätta någons forskning eller fynd, utan jag vill utröna vad den här kontroversen kan säga om historiens roll i samhället under en viss tid.

Problemformulering och kontextuella utgångspunkter

Mitt fokus på kontinuitetsteorin och den tillhörande hypotesen om en vikingatida avfolkning i Österbotten kan tillskrivas ett intresse gentemot en mer allmän tendens i vårt samhälle att söka efter och bekräfta ens ursprung. Orsaken till att dessa teorier är så intressanta är just att de så tydligt visar på en önskan och ett behov av att kunna svara på frågan om "vem jag är". Men om detta redan kan uppfattas som en svår fråga blir den än mer problematiskt när den börjar innefatta en allt större grupp människor i ett försök att svara på frågan om "varifrån vi härstammar". Det här är frågor som vi ofta söker svar på genom att vända oss till det förflutna.

För att förstå bosättningsfrågans roll och plats i den här avhandlingen krävs därför också en inblick och genomgång av de viktigaste kontexter som detta anknyter till. I det följande inleder jag med att ge en historisk översikt över den så kallade kontinuitetsproblematiken inom de nationella vetenskaperna, och hur synen på bosättningen av Finland har utvecklats under årens gång. Därefter presenterar jag de olika begrepp som den här frågan har gett upphov till samt min förståelse av dessa. Slutligen redogör jag för vikingatiden som historisk period och symbol. Mer än någon annan tidsperiod kretsar min studie nämligen

kring vikingatiden och dess betydelse för olika identiteter.

Kontinuitetsproblematiken

Frågan om den finska och svenska befolkningens ursprung i Finland har utgjort en av de stora kulturhistoriska tvistefrågorna under stora delar av 1800- och 1900-talen. Det har funnits olika tolkningar och förklaringar eftersom arkeologin har varit långt ifrån ensam om att uppvisa en liknande problematik.

Däremot är det viktigt att påpeka att arkeologi utifrån vår mer moderna förståelse inte existerade innan 1800-talet, och detsamma gäller begreppet förhistoria som är mer eller mindre samtida med arkeologibegreppets uppkomst.¹⁴ Emellertid har detta inte hindrat studier av en äldre tid och dess människor. De första uttrycken för en finsk kultur kan sägas ha bildats så tidigt som under 1500-talet. Redan Finlands reformator Mikael Agricola (1507–1557) berörde frågan om den finska bosättningens ålder i inledningen till *Se Wsi Testamenti* (1548). Och liknande tankar är möjliga att spåra genomgående, om än något fragmenterade, fram till 1800-talet, då andra tidiga uttryck för detta framlades av Henrik Gabriel Porthan (1739–1804) och Adolf Ivar Arwidsson (1791–1858) inom den så kallade Åboromantiken.¹⁵ Men det var först i och med skilsmässan från Sverige 1809 som språkforskarna på allvar började intressera sig för de finsk-ugriska språken samt deras släktskap och ankomst till Finland.¹⁶

Detta visar på det flertal olika attityder som riktats gentemot forntiden och det är svårt att tala om en regelrätt disciplinär verksamhet. I många fall har det som den svenske arkeologen Ola W. Jensen (f. 1965) hävdat varit frågan om personer som visade intresse för antikvarisk forskning, men där intresset för fornlämningar och fornfynd enbart har utgjort en liten del av deras verksamhet och kunskapsdomän.¹⁷ Samma tendenser är möjliga att se i den finländska arkeologin och dess tidiga anförare, som kan sägas ha varit kraftigt påverkade av språkvetenskapen, vilket också visar på det nära band som olika vetenskapsgrenar har haft för bosättningsfrågans utveckling. Det var nämligen utifrån lingvisten Matthias Alexander Castréns (1813–1852) iakttagelser av fornlämningar från Finland, Ryssland och Sibirien, och deras uppvisade likheter i form och språk, som den finländske arkeologen Johan Reinhold Aspelin (1842–1915) under 1870-talet gav sig ut för att genom fornfynden spåra den finsk-ugriska kulturens urhem. Detta ledde honom till Altajbergen i Sibirien och det var härifrån som de finska stammarna ansågs ha utvandrat för att anlända till det område vi idag känner som Finland omkring 700-talet e.Kr.¹⁸

---

¹⁴ Ola W. Jensen, *Forntid i historien: En arkeologisk studie av synen på forntid och forntida lämningar från medeltiden till och med förupplysningen* (Göteborg, 2002), s. 8.

¹⁵ Max Engman, *Språkfrågan: Finlandssvenskhetens uppkomst 1812–1922* (Helsingfors, 2016), s. 79–81.

¹⁶ Matti Huurre, *9000 vuotta Suomen esihistoriaa* (Keuruu, 1979), s. 137–138.

¹⁷ Jensen, *Forntid i historien*, s. 8–9.

¹⁸ Timo Salminen, *Suomen tieteelliset voittomaat: Venäjä ja Siperia suomalaisessa arkeologiassa 1870–1935* (Helsinki, 2003), s. 22; Baudou, "Nationell identitet", s. 228–232. Aspelins betydelse för

Ännu mot slutet av 1800-talet var detta den allmänt accepterade teorin som delades av flertalet arkeologer, och som den finländske arkeologen Tapani Tuovinen (f. 1956) beskrivit som startpunkten för en tradition inom den finländska arkeologin bestående av förgängliga bosättningar och övergivna regioner. Liksom Tuovinen har den svenska arkeologen Karin Viklund (f. 1950) jämfört detta med en väntsal:

Forntiden sågs följaktligen liksom bestående av tomma väntsalar som plötsligt fylldes med folk för att sedan tömmas och ge plats för nya inkommande människor, oftast med ny kultur och nytt språk.¹⁹

Detta synliggör också hur de materiella lämningarna tillskrevs en stor betydelse inom den tidiga arkeologin, och hur en avsaknad av fornfynd tolkades som att ett område hade legat öde under en viss period i historien. Utifrån en sådan premis utgjorde övergången från brons- till järnålder ett av de stora arkeologiska problemen gällande Finlands forntid, eftersom det saknades fynd som stödde en kontinuerlig bosättning från denna period in i senare tid.²⁰

Även om antalet registrerade fynd har ökat markant sedan Aspelins dagar och det är få som idag skulle påstå att Finland varit helt obebott under någon av dess förhistoriska perioder på en nationell nivå, är det fortsättningsvis möjligt att stöta på så kallade väntsalar på en lokal och regional nivå. Väntsalarerna kan till och med sägas ha blivit fler, något som Tuovinen också hävdar att är fallet.²¹ Skillnaden från tidigare är att platserna kunnat lokaliseras mer exakt och att tidsrymden blivit kortare.

Tuovinen hävdar alltså att synen på den finländska kusten som avfolkad kan spåras tillbaka till den tidiga fältarkeologin, då uppfattningen om kusten som ett öde och obetydligt område tog form. Att detta sedan blivit den förhärskade synen ser Tuovinen som en följd av två saker. För det första, en obalans mellan arkeologiska fynd och skriftliga källor, och för det andra, den arkeologiska forskningens fokus på fastlandet, något Tuovinen benämner *terrestrial*

---

den finländska forntidsforskningen har framhävts av hans efterträdare A.M. Tallgren och C.A. Nordman vid ett flertal tillfällen. A.M. Tallgren, "J.R. Aspelin. Hans livsgärning och svenska förbindelser", *Fornvännen* 39 (1944), s. 65–82; C.A. Nordman, *Archaeology in Finland Before 1920* (Helsinki, 1968), s. 22, 32. Aspelins anses nämligen ha lagt grunden för både den arkeologiska forskningen i Finland och den statliga arkeologiska organisationen, och står som en av grundarna bakom Finska fornminnesföreningen (FFMF) 1870.

¹⁹ Karin Viklund, "Vad säger ett tomrum om nationalitet? Österbottens järnåldersbygd och kontinuitetsfrågorna", Ann-Marie Ivars & Lena Huldén (red.), *När kom svenskarna till Finland?* (Helsingfors 2002), s. 122. Jfr med Tapani Tuovinen, "The Finnish Archipelago Coast from AD 500 to 1550 – a Zone of Interaction", *The Finnish Antiquarian Society, ISKOS* 19 (2011), s. 12.

²⁰ Tuovinen, "The Finnish Archipelago Coast", s. 12. I *Suomalais-ugrilaisen muinaistutkinnon alkeita* från 1875 närmade sig Aspelin Finlands bronsålder utifrån de materiella lämningarna. Vid tiden för bokens utgivning uppgick de finländska museala samlingarna till tio kända fornföremål från den här tidsperioden, varför Aspelin frågade sig huruvida Finland kunde anses ha varit bebott under bronsåldern. J.R. Aspelin, *Suomalais-ugrilaisen muinaistutkinnon alkeita* (Helsinki, 1875).

²¹ Tuovinen, "The Finnish Archipelago Coast", s. 11.

paradigm. Med detta avses att kustområdenas forntid ses i relation till inlandet och där det har hävdats att kustområdena inte kunde utnyttjas till fullo innan den svenska inflyttningen under korstågstiden.²² Detta sätts i ett motsatsförhållande till kulturhistorien och dess fokus på *wilderness* (sv. ödemarker), som spelade en avgörande roll i den tidiga nationella konstruktionen. Synen på kusten som ett öde område blev en överenskommelse mellan såväl svensk- som finsksinnade forskare, samtidigt som det senare svarade på det behov som efterkrigstiden hade på en gemensam syn på det förflutna.²³

Svaret på frågan om Österbotten haft en fast bosättning eller inte under vikingatiden, samt vilka dessa bosättare var, har således nästan lika många tolkningsförslag som det finns forskare som har involverat sig i den här frågan. Som en röd tråd i diskussionen märks ändå arkeologen Alfred Hackman (1864–1942), grundaren av den arkeologiska bosättningshistorien i Finland, och hans teori om de finska stammarnas invandring till Finland via Baltikum.²⁴

I sin doktorsavhandling *Die Ältere Eisenzeit in Finnland* (1905) tidigarelade Hackman nämligen denna invandring som Aspelin hade förlagt till 700-talet e.Kr. Enligt Hackman hade de finska stammarna anlät till Egentliga-Finland, Satakunta och Sydösterbotten från Baltikum vid vår tideräknings början, för att sedan sprida sig inåt landet.²⁵ Inspirationen för detta hade Hackman hämtat från den danske språkforskaren Vilhelm Thomsen (1847–1927), som framfört en tolkning om att baltiska och gotiska låneord i finskan visade på ett baltiskt inflytande på de finska stammarna. Utifrån detta drog Hackman slutsatsen att invandringen skett via Baltikum, och inte Karelen, som tidigare forskning utgått ifrån. Denna teori blev känd som kolonisationsteorin, som är den oftast förekommande beteckningen.²⁶ Däremot väljer bland annat Evert Baudou att omtala denna som invandringsteorin, då invandring får ses som ett mindre laddat begrepp än kolonisation.²⁷

Även om Hackman liksom Aspelin utgick från språkforskningen baserade han sina tolkningar på förekomsten samt frånvaron av fynd, och diskussionen gällde i hög grad de enskilda landskapen framför Finland som helhet. Enligt Hackman fanns det flera bebyggelsesvackor i förhistorisk tid – för Nylands del under

---

²² Tuovinen, "The Finnish Archipelago Coast", s. 14–15. Bakom detta finns också en tanke om jordbruket som grund för vår utveckling, medan övriga näringar har ignorerats. För en diskussion kring en liknande problematik se Johan Lings studie av hur bronsålderstida klippmålningar, vars motiv med jakt och jordbruk, anses ha lett till en snäv forskningstradition. Johan Ling, *Rock Art and Seascapes in Uppland* (Oxford, 2013).

²³ Tuovinen, "The Finnish Archipelago Coast", s. 10. Tuovinen utelämnar ändå Österbotten för att fokusera på denna problematik utifrån Nyland och Egentliga Finland.

²⁴ Jalmari Jaakkola, *Suomen historian ääriivvat* (Porvoo, 1940), s. 15.

²⁵ Alfred Hackman, *Die ältere Eisenzeit in Finnland: 1, Die Funde aus den fünf ersten Jahrhunderten n. Chr* (Helsingfors, 1905).

²⁶ Janne Vilkkuna, "Siperiasta vai? Uusia tulkintoja suomalaisten alkuperästä", Heikki Roiko-Jokela (red.), *Siperiasta Siirtoväkeen: Murrosaikoja ja käännekohtia Suomen historiasta* (Jyväskylä, 1996), s. 15.

²⁷ Baudou, "Nationell identitet", s. 241.

bronsåldern och vikingatiden – en utveckling som var iakttagbar i stora delar av landet, däribland Österbotten, som hade utgjort något av ett kulturellt centrum fram till 700-talet e.Kr., varefter området stagnerat och avfolkats. Denna slutsats baserade Hackman på en avsaknad av skandinaviska fynd från vikingatiden i Österbotten.²⁸ Med andra ord fanns det utrymme för en inflyttning av svenska kolonister längs med kusten vid övergången till historisk tid.

Kritiska röster mot denna tolkning höjdes i ett tidigt skede av arkeologen Julius Ailio (1872–1933). Alios teori att de finska stammarna hade varit bosatta i Finland sedan stenåldern stod i skarp kontrast till den av Hackman presenterade kolonisationsteorin.²⁹ Om Hackman såg till språkforskningen för sina tolkningar riktade sig Ailio mot naturvetenskaperna, då han i sin forskning undersökte de kända stenålderstida boplatserna i Finland utifrån deras förhållande till strandlinjeförskjutningen, också känt som landhöjning.³⁰ Gällande kolonisationen av Nyland och Österbotten följde däremot Ailio och Hackman mer eller mindre en gemensam linje, om än Ailio tidigarelade kolonisationen av västra Nyland.³¹ Det har nämligen hävdats att den svenska bosättningen i Finland inte behöver vara lika gamla, en förklaringsmodell som språkforskaren Axel Olof Freudenthal (1836–1911) hade fört fram.³²

Alios teori accepterades emellertid inte av det vetenskapliga samhället, som tillskrev en humanistiskt inriktad arkeologi större vikt än den naturvetenskapliga. Således kom Hackmans teori att utgöra det giltiga vetenskapliga paradigmet inom den arkeologiska forskningen under största delen av 1900-talet. Det var inte förrän under 1950-talet som denna syn alltmer började ifrågasättas, för att slutligen förkastas under 80-talet. Men redan i tidskriften *Suomalainen Suomi* 1947 hade historikern Jalmari Jaakkola (1885–1964) försökt ersätta denna tolkning om en inflyttning, som Hackman tidsbestämt till de första århundradena efter vår tideräkning, med en syn om det förhistoriska finska folket som en inhemska produkt.³³ Problemet var avsaknaden av bevis som kunde stärka en liknande slutsats.

Först från och med 1980-talet är det möjligt att tala om ett nytt paradigm inom den finländska arkeologin, i och med att den tidigare dominerande kolonisationsteorin slutligen fick ge vika till förmån för kontinuitetsteorin. Detta skedde under ett tvärvetenskapligt symposium i Tvärminne 1980. Bland de närvarande märks arkeologen Carl Fredrik Meinander (1916–2004), genetikern Harri Nevanlinna (1922–1994) samt historikerna Jarl Gallén (1908–1990) och

---

²⁸ Lena Huldén, "När kommo svenskarna till Finland? Trender i en tvärvetenskaplig debatt från slutet av 1800-talet till 1950-talet", Ann-Marie Ivars & Lena Huldén (red.), *När kom svenskarna till Finland?* (Helsingfors, 2002), s. 24.

²⁹ Julius Ailio, *Hämeenlinnan kaupungin historia I: Hämeen linnan esi- ja rakennushistoria* (Hämeenlinna, 1917), s. 4–10.

³⁰ Evert Baudou, *Den nordiska arkeologin – historia och tolkningar* (Värnamo, 2004), s. 224.

³¹ Huldén, "När kommo svenskarna till Finland?", s. 25.

³² Axel Olof Freudenthal, *Om svenskarnes inflyttningar till Finland* (Helsingfors, 1881), s. 1–14.

³³ Jalmari Jaakkola, "Suomen kansan syntyprobleemi: aikaisempaa orientointia", *Suomalainen Suomi 1* (1947), s. 5–9, 61–65.

Eino Jutikkala (1907–2006). Målet var att sammanfatta resultaten från projektet *Suomen väestön esihistorialliset juuret* (sv. *Den finska befolkningens förhistoriska rötter*), som var ett av Undervisningsministeriet och Finlands Akademi finansierat projekt under åren 1978–1984.³⁴

Att kolonisationsteorin förkastades tillskrivs därmed ofta Meinander, som 1969 lyft fram indicier gällande en möjlig bosättningskontinuitet i artikeln "Dåvits: en essä om förromersk järnålder".³⁵ Meinander verkade som professor i Finlands och Skandinavians arkeologi vid Helsingfors universitet 1971–1983, men innan sitt tillträde som professor hade han varit anställd vid Arkeologiska kommissionen, i vars tjänst han bedrivit arkeologiska fältarbeten i stora delar av landet. I sin forskning intresserade sig Meinander framför allt för frågan om det finska folkets ursprung och ett av hans största bidrag till den finländska arkeologin blev utfyllnaden av en tidigare befolkningssvacka i sydvästra Finland. Genom att påvisa nya fynd från förromersk järnålder (500 f.Kr.–50 e.Kr.) kunde Meinander uppvisa en längre bosättningskontinuitet i regionen, vilket avvek från en tidigare forskningstradition.³⁶ Bakom detta låg inhämtande av nya metoder från naturvetenskaperna, däribland C14-metoden, som gett nya möjligheter att närma sig frågan om befolkningens ursprung.³⁷

Det var inte frågan om någon enhetlig population. Några sådana påståenden tillät inte det arkeologiska materialet, men de olika grupperingarna ansågs ha förhållit sig till varandra i en form av växelverkan.³⁸ Meinander tog alltså inte ställning till vem som kontinuerligt bebott detta område, men dagens Finland utgjorde ramen för förståelsen av forntiden. I och med detta resultat tvekade inte längre arkeologerna från att dra en bosättningskontinuitet från järnåldern ända till stenåldern, varpå också uppkomsten av en finsk nationalitet kunde tidigareläggas. Meinander erbjöd således en annan tolkning av forntiden än Hackman.³⁹

Språkforskarna var däremot inte lika beredda att acceptera den här tolkningen, vilket försvårade kontinuitetsteorins initiala genomslag.⁴⁰

---

³⁴ Derek Fewster, "Fornfolket i nutiden. Arkeologins politiska budskap", Derek Fewster (red.), *Folket: Studier i olika vetenskapers syn på begreppet folk* (Helsingfors 2000), s. 111.

³⁵ C.F. Meinander, "Dåvits: en essä om förromersk järnålder", *Finskt Museum* LXXVI (1969), s. 27–69.

³⁶ Torsten Edgren, "Den förhistoriska tiden", Torsten Edgren, & Lena Törnblom (red.), *Finlands historia I* (Ekenäs, 1992), s. 153.

³⁷ Jussi-Pekka Taavitsainen, "Arkeologiaa manageroinnin ja tutkimuksen puristuksessa – suomalainen muinaistutkimus vuosituhaten vaihteessa", Sini Kangas, Marjatta Hietala & Heikki Ylikangas (red.), *Historia eilen ja tänään. Historiantutkimuksen ja arkeologian suunnat Suomessa 1908–2008* (Sastamala, 2009), s. 111–112.

³⁸ Baudou, *Den nordiska arkeologin*, s. 340.

³⁹ Taavitsainen, "Arkeologiaa manageroinnin ja tutkimuksen puristuksessa", s. 18

⁴⁰ Språkforskarna har också efteråt visat störst misstro gentemot kontinuitetsteorin på grund av språkområdets omfång, om än strävan har varit att förena arkeologernas och språkforskarnas tolkningar. Jorma Koivulehto, "Arkeologia, kielihistoria ja jatkuvusteoria", Suhonen, Mervi (red.), *Arkeologian lumoa synkkyteen: Artikkeleita Christian Carpelanin juhlapäiväksi* (Helsinki, 2006), s. 155. Se Aslak Aikio & Ante Aikio, "Heimovaelluksista jatkuvuuteen – suomalaisen väestöhistorian

Tolkningarna av det arkeologiska materialet stod nämligen i nära förbindelse med språkforskningens resultat, men det saknades en insyn i hur denna fråga behandlades inom övriga vetenskaper.⁴¹ En av anledningarna bakom symposiet i Tvärminne, som Meinander tagit initiativ till tillsammans med Gallén, hade således varit en önskan om att överbygga befintliga meningsskiljaktigheter mellan närliggande discipliner, samt ge företrädare för ett flertal vetenskapsgrenar möjlighet att föra fram sina senaste rön.⁴²

En överenskommelse nåddes i Tvärminne, men frågan var inte färdigdiskuterad i och med detta.⁴³ Kontinuitetsteorin gav upphov till nya vetenskapliga frågor, då avfolkning och kolonisation ersattes av en föreställning om det finska folket som ett av Finlands ursprungsfolk, samtidigt som den kan sägas ha uteslutit grupper som inte passade in i denna berättelse. Till skillnad från tidigare teorier, som gett sig ut för att spåra det finska språkets färdvägar till Finland, började den finska befolkningen ses som en inhemsk produkt, som assimilerat främmande element i sin kultur. Kontinuitet började ses som normen på en nationell nivå, medan det fortsättningsvis fanns undantag på en lokal och regional nivå.

Att Hackmans teori övergavs tillskriver historikern Derek Fewster (f. 1962) därför mindre betydelse än att "de oproblematiserade begreppen *fornfinne*, *finsk*, *Finland* (fi. *Muinaissuomalainen*, *suomalainen*, *Suomi*) överfördes på förhållanden 9000 år tillbaka i tiden, oberoende av stenåldersbefolkningens okända identitet och namnskick". Som Fewster visat kan sådana oklarheter gällande forskarnas begrepp få stora konsekvenser när denna kunskap tas upp av samhället utanför, och särskilt om forntidsmyterna får stå som grund. Tvärminne-symposiets resultat möjliggör som Fewster skrivit "även i fortsättningen ultranationalistiska tolkningar av det förflutna".⁴⁴ Kontinuitetsteorin kan alltså ses som ett exempel på metodologisk nationalism, då begrepp utan problematisering blev tusentals år äldre och överfördes till en för dem främmande kontext.

För trots att kontinuitetsteorin inte utger sig för att ta ställning till vem som kontinuerligt bebott detta land kan den användas för att tidigarelägga uppkomsten av en finsk nationalitet till stenåldern, samtidigt som den utesluter grupper som inte passar in i berättelsen, såsom *svenskar*, *samer* och *ryssar*, som fick svårt att passa in i den bild som målades upp. Denna brist på konsensus gällande begrepp och deras definition konstaterade också arkeologen Marianne Schaumann-Lönnqvist (f. 1945) att var synlig gällande den skrift som gavs ut

---

tutkimuksen pirstoutuminen", *Muinaistutkija* 4 (2001), s. 2-21, för en något senare kritik av kontinuitetsteorin.

⁴¹ Vilkuna, "Siperiasta vai?", s. 19-20.

⁴² Torsten Edgren, "Meinander, Carl Fredrik", *BLF*
Hämtat från <<http://www.blf.fi/artikel.php?id=7062>>, 7 september, 2021.

⁴³ Baudou, *Den nordiska arkeologin*, s. 345. 1997 samlades arkeologerna och språkforskarna åter för att dryfta denna problematik. Detta möte ägde rum i Lammi utanför Tavastehus. Som ett resultat av de diskussioner som fördes utgavs boken Paul Fogelberg, *Pohjan poluilla: Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan* (Helsingfors, 1999).

⁴⁴ Fewster, "Fornfolket i nutiden", s. 112-113.

efter symposiet.⁴⁵ Trots otaliga försök att reda ut dessa frågor kvarstod med andra ord en bakomliggande problematik kring bosättningsfrågan, som också speglades i hur denna fråga togs upp av de forntidsintresserade österbottningarna.

Tomrum, diskontinuitet och avfolkning

Att kunna uppvisa en lång kontinuitet uppfattas ofta som önskvärt, och tanken om ett tomrum ställer sig tvärt mot detta. Tomrum, diskontinuitet och avfolkning är bara några av de benämningar som den här frågan gett upphov till under årens gång, men där tomrummet får ses som det mest kontroversiella. Det lades nämligen ner mycket tid och arbete på att motbevisa den vikingatida avfolkningen i Österbotten. På grund av detta kan ett fortsatt användande av tomrummet som begrepp från vetenskapligt håll uppfattas som nedvärderande och rentav kränkande bland en del österbottningar, eftersom detta låter antyda att det arkeologiska arbete som bedrevs i landskapet inte hade någon betydelse.

Någon tomrumsteori eller tomrumshypotes har däremot aldrig existerat i sig själv,⁴⁶ utan detta är mer att förstå som ett begrepp skapat och upprätthållet utanför en vetenskaplig kontext, ett så kallat *selviö*, för att använda ett begrepp myntat av språkforskaren Vesa Heikkinen (f. 1963).⁴⁷ På svenska kan detta förstås som en form av truism, det vill säga ett ord som upprepats tills det uppfattas som naturligt och självförklarande. Men även om tomrummet som begrepp nog också anammades i den vetenskapliga diskussionen är det värt att betona hur det bland akademikerna trots detta har varit betydligt vanligare att använda sig av andra begrepp och omskrivningar såsom avfolkning eller en bebyggelsesvacka.

Att tomrummet som begrepp trots allt blev känt kan tillskrivas Ralf Norrman, som på 1980-talet tog upp detta efter att han börjat engagera sig för Vörårunorna. Däremot var det inte Norrman som först använde detta, utan detta var något Norrman hade övertagit från amatörarkeologen Uno Forss (1921–

---

⁴⁵ Marianne Schaumann-Lönnqvist, "Recension av Suomen väestön esihistorialliset juuret. Bidrag till kännedom om Finlands natur och folk utgivna av Finska Vetenskaps-Societeten", *Finskt Museum* (1985), s. 133–137.

⁴⁶ Det finns också de som ifrågasätter huruvida det överhuvudtaget existerar något sådant som teorier inom arkeologin. Åtminstone teorier som skulle uppfylla vad Thomas Kuhn benämnt forskningsparadigm. Exempelvis beskriver den engelske arkeologen David Clarke (1937–1976) arkeologin som en odisciplinerad empirisk vetenskap, vars teorier fram till 1960-talet befann sig på ett preparadigmatiskt stadium. David Clarke, *Analytical Archaeology* (London, 1968), s. 153–155.

⁴⁷ Vesa Heikkinen, *Täydellinen lause on mahdoton yhtälö, Merkitysesseitä* (Helsinki, 2019), s. 163; Jaakko Lyytinen, "Poliittisen kieleen ujutetaan arvolatautuneita iskusanoja. Niiden tarkoitus on kamppittaa vastustajaa, hämärtää tarkoituserä ja muuttaa todellisuutta", *HS*, 28 april, 2019. Ett annat exempel på ett så kallat *selviö* är *pakkoruotsi*. Jfr med Janne Väistö, *Toinen kotimainen toisen tasavallan Suomessa: Ruotsin kieli pakolliseksi aineeksi peruskouluun vuonna 1968* (Åbo, 2017).

2003).⁴⁸ Varifrån Forss fått detta begrepp är mer oklart, men klart är åtminstone att också Bertel Holm (1915–1997) skrev om det så kallade tomrummet i Österbotten i anslutning till sina utläggningar om en möjlig vikingatida centralplats i Vörå,⁴⁹ medan Karl Ceder (1914–1988), som liksom Holm intresserade sig för landskapets äldre historia, talade om ”den mörka perioden” i Österbottens historia.⁵⁰

Oavsett är tomrummet den här avhandlingens mest centrala begrepp. Därtill är det ett begrepp som fortfarande kan anses vara levande och vars innebörd genomgått ett flertal förändringar under årens gång. När det kommer till förståelsen av avfolkningen har såväl dess rumsliga som tidsliga avgränsning diskuterats. Dels har det varit en fråga om vilka områden som kan anses ha varit avfolkade, dels en fråga om tiden för när detta avbrott i bosättningen ägt rum. Här är det alltså fel att dra en skiljelinje mellan amatörer och professionella forskare. Tolkningarna varierar nämligen också mellan forskare samt inom Österbotten, där olika hembygdsföreningar och arkeologiska grupperingar ofta dragit frågan hemåt i ett försök att motivera arkeologiska utgrävningar i den egna bygden.

På grund av detta är det lätt hänt att se tomrummet som talande för Österbottens vikingatid, det vill säga som en synonym för diskontinuitet eller avfolkning. Men tomrummet har också en vetenskapsteoretisk innebörd. Den danske litteraturforskaren Johan Fjord Jensen (1928–2005) beskriver tomrummet som ett rum eller tillstånd saknandes fasta tolkningsregler. Ett exempel på detta är tiden mellan två epoker, eller ett provisoriskt tillstånd, där ingen riktigt vet hur eller vad de ska förhålla sig till. Det är med andra ord också möjligt att förstå tomrummet likt ett koncept, innehållandes texter och forskningstraditioner som styr tolkningarna.⁵¹ I den här förståelsen är tomrummet något som måste övervinnas för att ge upphov till nya tolkningar.

Detta kan jämföras med den franske filosofen Michel Foucault (1926–1984) som har hävdat att diskontinuiteter tidigare setts som stigman, som det varit historikernas jobb att få bort från historieskrivningen, men som numera kommit att inkluderas i analysen för att synliggöra det som tidigare har dolts.⁵² En kunskapens arkeologi som förespråkad av Foucault handlar alltså om att rannsaka, avtäckta och synliggöra det som finns i tomrummet. Användandet av ett begrepp som diskontinuitet blir utifrån detta såväl en fråga om

---

⁴⁸ Riksarkivet (RA), Esko Pursiainens arkiv. 1:2 Inkomna brev 1984–1990. Brev från Ralf Norrman till Esko Pursiainen, 23 februari, 1984. Detta enligt Norrman själv, även om tidpunkten för detta övertagande inte framkommer. I boken *Vörårunorna del 1: En bok om runinskrifterna i Höjsal och Härtull* (Jakobstad, 1983) använder sig Norrman också av tomrummet som begrepp med hänvisning till Mirja Miettinen artikel ”Den förhistoriska tiden i Petalax” i Nils-Erik Nykvist (red.) *Petalax historia 1* (Petalax, 1982).

⁴⁹ Bertel Holm, ”Det byggdes ett skepp uti Vörå”, *VBL*, 16 juli, 1978.

⁵⁰ Carl Ceder, ”Vanföreställningen om den mörka perioden”, *VBL*, 4 februari, 1978.

⁵¹ Johan Fjord Jensen, *Babel og tomrum: De systemiske videnskaber og humaniora* (København, 1996), s. 130.

⁵² Michel Foucault, *The Archaeology of Knowledge* (London, 2002), s. 9.

tillvägagångssätt som ett teoretiskt problem, medan kontinuitet syftar på att något hålls liknande eller oföränderligt. Således kan tanken om en nationell historiekontinuitet uppfattas som en del av den nationella mytbildningen, medan diskontinuiteten är något avvikande.⁵³

I fortsättningen kommer jag att referera till detta ämne som avfolkningen, alternativt tomrummet om jag rör mig i en utomvetenskaplig kontext. Jag har försökt hålla mig trogen till var och ens egen benämning av detta begrepp, eftersom detta kan säga en hel del om hur en viss person såg på den här frågan. Jag har således valt att benämna det för den här avhandlingen mer övergripande temat för bosättningsfrågan. Detta ska inte förstås som att jag tar ställning för den ena eller den andra sidan. Det kan redan nu konstateras att den här frågan hade mer än två sidor. Detta är mitt försök att dels fånga de personer som motsatte sig synen på Österbotten som avfolkad under vikingatiden, dels hur den här frågan uppfattades bland de akademiker som gav sig in i kontroversen.

Vikingatiden som historisk period och symbol

Fallgroparna kring tomrummet är många, men minst lika problematiskt är vikingatiden som begrepp. För även om min avhandling rör sig betydligt närmare vår egen tid var det under vikingatiden som Österbotten ska ha avfolkats enligt arkeologerna. Var det bara så att det inte fanns rum för svenskspråkiga vikingar längs med den finländska kusten, som vissa ville framställa det? Eller hade den mytologiserande bilden av den starke och modige vikingen spätt på förväntningarna bland de arkeologiskt intresserade österbottningarna, varpå de finländska forskarna stod chanslösa oavsett resultat?

Derek Fewster har hävdad att denna vikingafrändskap varit synbar ända in i modern tid, och då framför allt lokalt där Vörårunorna men också diskussionen om Birkas placering till Åland ofta lyfts fram som exempel på historiekonstruktioner med skandinavismens idévärld och germanska rasteorier från 1800-talet som grund. Icke att förglömma språkstridernas ideologiska historicism, som också har varit av betydelse för ett svenskspråkigt identitetsskapande verksamhet i Finland.⁵⁴

Därutöver är vikingatiden ett populärt ämne som behandlats inom ett flertal discipliner, ofta med ett fokus på historikernas och arkeologernas framställningar samt tidigare nationalistiska tendenser. Att hävda att vikingatiden romantiserats av såväl forskare som allmänheten är således inget resultat i sig själv. Förutom Fewster har också de svenska historikerna Anna Wallethe (f. 1972) och Samuel Edquist (f. 1973) visat på vikingatidsbegreppets starka koppling till 1800-talets nationalism och hur vikingatiden kan sägas ha blivit kvar som en epok efter det nationalistiska uppsvinget, trots att källkritiken

---

⁵³ Se Håkan Petersson, *Nationalstaten och arkeologin: 100 år av neolitisk forskningshistoria och dess relationer till samhällspolitiska förändringar* (Göteborg, 2007), s. 28–30.

⁵⁴ Fewster, "En svunnen storhetstid", s. 149.

förpassat de vikingatida källorna till sagornas värld. Det var nämligen först mot slutet av 1800-talet som vikingatiden började användas för att beskriva den tidsperiod som inföll mellan c. 800- och 1100-talet e.Kr.⁵⁵

Det var genom arkeologer såsom Jens Jacob Asmussen Worsaae (1821–1885) och Sophus Müller (1846–1934) i Danmark, Oscar Montelius (1843–1921) och Hans Hildebrand (1842–1913) i Sverige, samt Oluf Rygh (1833–1899) i Norge som den systematiserade vikingatiden i Skandinavien kom till. Montelius och Hildebrand såg vikingatiden genom nutida benämningar i ett försök att skapa en kontinuerlig framgångsberättelse med nationalistiska förtecken, något som forskarna idag har frångått för att i stället dekonstruera och rentav dekolonisera vikingatiden. Däremot har Montelius tankar inte helt övergetts. En viktig aspekt som Edquist för fram är att ideologiska element kan "överleva" sin tid, just på grund av att etniska och historiska myter tenderar att vara seglivade. På grund av detta är det fortsättningsvis möjligt att finna spår efter en vikingaromantik, om än utanför dess egentliga sammanhang. Vikingatiden har alltså inte försvunnit någonstans, utan har varit utsatt för en rekonstruktion, där arkeologiska fynd samt runstenar utgjort ett viktigt bevismaterial för att behålla vikingatiden levande. Enligt Edquist är det detta som ger en kontinuitet mellan förmoderna historiemyter, vars syfte var att legitimera riket med de mer moderna nationella berättelserna om ett visst folks ursprung.⁵⁶

Vikingatiden är alltså som arkeologen Fredrik Svanberg (f. 1972) hävdar numera mer än ett akademiskt fält. Det är en föreställd tid med stora följder för vår självförståelse som kan sägas upprätthålla en exkluderande diskurs genom en syn på vikingatiden som enhetlig. Det må talas om Svear och Götar och samerna kan nämnas, men vikingatiden handlar främst om svenskar, norrmän och danskar inom deras respektive land.⁵⁷

Men det är inte bara i våra nordiska grannländer som vikingatiden intresserat. Också i Finland tycks vikingatiden uppleva något av en ny renässans.⁵⁸ Däremot finns det en viss skillnad i hur vikingatiden behandlats i Finland jämfört med de övriga nordiska länderna. Anledningen till detta ser historikern Joonas Ahola (f. 1972) och folkloristen Frog, som är redaktörerna bakom en antologi om vikingatiden i Finland, i en avsaknad av tvärvetenskaplighet från 1950-talet och framåt.⁵⁹ Vad detta påstående baseras på förblir emellertid något oklart. Jag skulle i stället hävda att det från och med efterkrigstiden blivit alltmer vanligt att forskarna förespråkat en ökad

---

⁵⁵ Anna Walette, *Sagans svenskar: Synen på vikingatiden och de isländska sagorna under 300 år* (Malmö, 2004), s. 50.

⁵⁶ Samuel Edquist, *I Ruriks fotspår: Om forntida svenska österledsfärder i modern historieskrivning* (Stockholm, 2012), s. 10, 73. Se även Walette, *Sagans svenskar*, s. 13–16.

⁵⁷ Fredrik Svanberg, *Decolonizing the Viking Age 1* (Lund, 2003), s. 5, 100–102.

⁵⁸ Se exempelvis Mikko Moilanen, *Marks of Fire, Value and Faith: Swords with Ferrous Inlays in Finland during the Late Iron Age (ca. 700–1200 AD)* (Turku, 2015); Mikko Moilanen, *Viikinkimiekat Suomessa* (Helsinki, 2018).

⁵⁹ Joonas Ahola & Frog, "Approaching the Viking Age in Finland", Joonas Ahola, Frog & Clive Tolley (red.), *Fibula, Fabula, Fact: The Viking Age in Finland* (Helsinki, 2014), s. 27–28.

tvärvetenskaplighet, men där vikingatidens starka politiska prägel har satt sina spår. På grund av detta har gamla hypoteser och teorier kunnat leva kvar i en eller annan form, vilket också sammanfaller mer med iakttagelser av såväl Walette som Fewster.⁶⁰

Enligt Fewster är den historiska periodiseringen för Finlands del till stor grad enbart teknisk, och tagen från den periodisering som används i Sverige med grund i den danska antikvariern Christian Jürgensen Thomsens (1788–1865) treperiodsystem från 1820-talet.⁶¹ Med andra ord går det att ifrågasätta huruvida det ens går att tala om en vikingatid i Finland. Vår tidsskala och de periodiseringar som tillskrivs denna måste förstås som en tidsskala bland många andra, och som inte i sig kan ge oss en större förståelse om den kultur vi vill studera. Främst är dessa användbara för arkeologer som vill strukturera förflutna kvarlevor och material för att försöka nå en kontextuell förståelse.⁶²

Ahola och Frog som annars är kritiska mot denna periodisering menar att det är materialet som borde få komma till tals, i stället för att som nu skriva in fynden i en lånad tidsperiod. Däremot uppfattar de inte begreppet vikingatid som problematiskt, utan mer den tidliga indelningen. De föreslår att vikingatiden som begrepp kan leva kvar, men att dess tidliga omfång skulle förlängas till 750–1250 e.Kr.⁶³ Detta visar på den mytiska status som vikingatiden getts och att man trots en medvetenhet om dess problematiska uppkomst inte kan frångå den. Och om detta är fallet bland representanter från vetenskapen är det inte att förundra att liknande tankar också finns utanför den akademiska världen.

Likväl är detta av mindre betydelse om vi vill nå en förståelse av vikingatiden som ett kulturellt fenomen. Det kan rentav hjälpa oss att förstå varför avfolkningen uppfattades som problematisk bland de forntidsintresserade österbottningarna. Det var kanske inte så mycket vikingatiden i sig som var av betydelse, utan vad den ansågs symbolisera.

Forskningsläge

På senare tid har forskarna alltmer kommit att rikta sig inåt mot det egna ämnets praktiker och granska tidigare tolkningar, något som inom historievetenskapen har fört med sig en ökad medvetenhet om hur det förflutna kan användas för olika syften i sin samtid. Min avhandling är således en del av ett redan väl etablerat forskningsfält om de nationella vetenskapernas framväxt och deras roll i den tidiga nationens skapande. Därtill knyter min undersökning an till tre forskningsområden som jag sett som viktiga att framhålla. Det första är arkeologins idéhistoria och ett andra som jag här valt att benämna regionhistoria. Men även om jag i det följande kommer att presentera dessa vart för sig finns det också en viss överlappning dem emellan, samtidigt som de knyter an till en för min avhandling mer övergripande forskningsproblematik

---

⁶⁰ Walette, *Sagans svenskar*, s. 369–370; Fewster, "Fornfolket i nutiden", s. 121.

⁶¹ Fewster, *Visions of Past Glory*, s. 46.

⁶² Svanberg, *Decolonizing the Viking Age 1*, s. 110.

⁶³ Ahola & Frog, "Approaching the Viking Age in Finland", s. 44.

om minoriteter.

Arkeologins idéhistoria

Översikter av ett visst ämnes historia skrivs oftast av en representant från det egna ämnet och här utgör inte arkeologi något undantag. Exempel på två centrala översiktsverk inom arkeologin som utkommit under de senaste decennierna är Bruce G. Triggers *A History of Archaeological Thought* (1989) och Alain Schnapps (f. 1946) *Discovery of the Past* (1993). I synnerhet Triggers bok är ett grundverk inom arkeologins historia som har utkommit i flera utgåvor och översatts till flertalet språk, däribland svenska.

Men det har också utkommit översiktsverk som inriktat sig på ett visst område eller en viss fråga, såsom arkeologen Ole Klindt-Jensens (1918–1980) *A History of Scandinavian Archaeology* (1975) och Evert Baudous *Den nordiska arkeologin* (2004). Liksom Trigger intresserar sig Baudou för de bakomliggande drivkrafterna som kan sägas ha styrt de arkeologiska tolkningarna, men han avgränsar sig till arkeologins utveckling ur en nordisk kontext.⁶⁴ Både Triggers och Baudous översiktsverk har i den här avhandlingen använts för att ge bakgrund och kontext till de strömningar som har styrt arkeologins utveckling i Finland. Det finns nämligen förvånansvärt få synteser och översiktsverk gällande den finländska arkeologins utveckling.⁶⁵

Helt utan översiktsverk står den finländska arkeologin ändå inte. Redan J.R. Aspelin och Aarne Michaël Tallgren (1885–1945), två av den finländska arkeologins förgrundsgestalter, var tidiga med att försöka sig på att ge en inblick i den finländska arkeologin. Däremot kan deras översiktsverk till viss del sägas

---

⁶⁴ Baudou utelämnar ändå Island från detta sammanhang. För Finlands del har Baudou utelämnat publikationer på finska. Detta ser Baudou inte som något problem, eftersom publikationsspråket för en stor del av den relevanta forskningen i Finland före 1960-talet var skriven på svenska, tyska och franska. Baudou, *Den nordiska arkeologin*, s. 10. Däremot har Baudou fått kritik för hur han behandlar den tidiga arkeologin och dess anknytning till nationalismen. Baudou skriver hur arkeologer liksom Montelius inte kan anklagas för att ha varit nationalistiska, eftersom de var en del av en annan tid och en annan tankevärld, där nationalismen var en del av samhället. Enligt Baudou var de snarare nationella, i meningen att det var den egna nationen som låg i fokus för deras studier. Denna syn gav upphov till en debatt mellan Baudou och Božena Werbart i *Fornvännen* 95 (2000) och 96 (2001). Se Edquist, *I Ruriks fotspår*, s. 98–100 för en redogörelse kring detta meningsutbyte.

⁶⁵ Sini Kangas, Marjatta Hietala & Heikki Ylikangas (red.), *Historia eilen ja tänään, Historiantutkimuksen ja arkeologian suunnat 1908–2008* (Sastamala, 2009) ger en inblick i de frågor som de finländska arkeologerna intresserat sig för, och framför allt hur det har varit två frågor som legat i fokus: bosättingens ålder som den ena och vårt språks historia som den andra. Gällande vårt språks historia har ändå språkvetare liksom Kalevi Wiik lämnat arkeologin i en biroll om frågor kring etnicitet. Wiik har diskuterat den finska befolkningens rötter i böckerna *Eurooppalaisten juuret* (Jyväskylä, 2002) och *Suomalaisten juuret* (Keuru, 2004). Trots en medvetenhet om det problematiska med etnohistoria finns det således fortsättningsvis en tradition av liknande undersökningar, och där en stor tilltro numera sätts till genetiken. Se exempelvis Valter Lang, *Homo Fennicus, Itämerrensuomalaisten etnohistoria* (Helsinki, 2020). Flera forskare har dock påpekat det ohållbara i Wiiks konstruktioner. Se Christian Carpelan, "Eurooppalaisten juurilla", *Tieteessä tapahtuu* 68:5 (2003), s. 68–71.

inta formen av biografier över dem som kom före och där särskilt Tallgren i stor utsträckning fokuserade på just Aspelins bidrag till ämnets utveckling i *Suomen muinaisuus* (1931).⁶⁶ Andra nämnvärda översiktsverk över den finländska arkeologin är Carl Axel Nordmans (1892–1972) *Archaeology in Finland before 1920* (1968) samt Ella Kivikoskis (1901–1990) *Suomen esihistoria* (1961) och *Finlands förhistoria* (1964). Några andra på svenska utkomna översiktsverk är antologin *Forntid och Fornfynd* (1952) och Torsten Edgrens (f. 1934) bidrag i *Finlands historia I* (1992).

Gemensamt för alla dessa tidigare nämnda översiktsverk är sättet på vilket de tar avstamp i arkeologins utveckling till en vetenskaplig disciplin, en process som inleddes under medlet av 1800-talet i nära anslutning till det nationella projektet. Ola W. Jensen närmar sig denna problematik i *Forntid i historien* (2002) i vilken han undersöker olika syner på forntiden i Sverige från medeltiden fram till förupplysningen. Som Jensen påpekat är det just de enskilda individernas resultat och den institutionella arkeologins framväxt som varit det klart vanligaste angreppssättet att presentera arkeologins historia. Detta kan i sin tur sägas ha fört med sig en tradition av att det är de inomvetenskapliga vinningarna som hamnar i blickfånget och förstärks.⁶⁷ Därför är det kanske inte att förundra att flertalet projekt och studier som har gett sig in på att undersöka den tidiga arkeologins tolkningar har valt att just fokusera på sambandet mellan arkeologi, nationalism och nationsbygget utifrån sådana begrepp som *ethnicitet* och *identitet*. Detta är begrepp som också kommer att figurera i den här avhandlingen, men där jag inte har valt att falla tillbaka på någon viss modell eller tradition av begreppsstudie, utan snarare har använt dessa som en källa för inspiration.

Däremot är det inte möjligt att här gå in på alla studier som på ett eller annat sätt berör den vetenskapliga arkeologin och dess förhållande till nationen. Detta har legat i fokus i ett flertal studier och tidskrifter alltsedan 1990-talet och jag fokuserar på studier som utkommit under de senaste decennierna och då främst i en nordisk kontext. Samtliga av dessa har bidragit till min förståelse av ämnet och visar hur en liknande problematik kan undersökas.

Fokus kan vara allt från ett visst vetenskapligt problem, som i historikern Arto Latvakangas (f. 1947) *Riksgrundarna* (1995), till att såsom historikern Per Bolin (f. 1955) fokusera på de vetenskapliga ämnen som uppfattades som viktiga under den tidiga nationsformeringen, vilket Bolin behandlat i *Between National and Academic Agendas* (2012). I denna visar Bolin att särskilt humaniora var mer framträdande än andra ämnesområden i det tidiga nationsbygget.⁶⁸ Men också förhistoriens och medeltidens roll i jubileer och i rekonstruktionen av fornbyar

---

⁶⁶ Salminen, *Suomen tieteelliset voittomaat*, s. 13–14.

⁶⁷ Jensen, *Forntid i historien*, s. 13.

⁶⁸ Per Bolin, *Between National and Academic Agendas: Ethnic Policies and 'National Disciplines' at the University of Latvia, 1919–1940* (Stockholm, 2012), s. 13, 37.

är något som har åtnjutit ett stort intresse från vetenskapligt håll under de senaste åren.⁶⁹

Inspirationen för ovannämnda studier har i stor utsträckning hämtats från nationalismforskningen och framför allt är det namn som Eric Hobsbawm (1917–2012), Anthony D. Smith (1939–2016) och Benedict Andersson (1936–2015) som figurerar i dessa sammanhang,⁷⁰ men det går inte heller att utelämna socialantropologen Thomas Hylland Eriksen och historikern Samuel Edquist, eftersom de också närmast sig frågor om etnicitet som begrepp inom vetenskapen och samhället.⁷¹

Av en mer genomgående betydelse för min undersökning är historikern Derek Fewsters studier om olika tolkningar av Finlands forntid och hur mytologiska föreställningar från Finlands förflutna har använts vid skapandet av en finsk identitet. Detta är en problematik som Fewster har behandlat i ett flertal verk, däribland *Visions of Past Glory* (2006). Fewster hävdar bland annat att detta slag av identitetsformering var som starkast under 1900-talets första hälft, men han har också antytt att efterkrigstidens tolkningar likväl hade nationalistiska förtecken. Fewster beskriver hur vissa aspekter som inte längre ansågs som helt rumsrena tvättades bort av forskarna under efterkrigstiden, varpå nya begrepp som etnicitet ersatte tidigare kategoriseringar. Etnicitet som det diskuteras inom arkeologin och övriga vetenskaper ses nämligen ofta som ett mer neutralt begrepp än de tidigare ofta figurerade begrepp som utgått från ras och språk samt folk.⁷² Det kan således hävdas att övergången från dessa så att säga laddade begrepp till ett mer abstrakt och inte alltid definierbart begrepp, enbart fört diskussionen till en annan nivå där liknande tankegångar om ursprung fortfarande frodas, om än inte lika öppet. Tidsmässigt infaller detta med avgränsningen för min undersökning, varför detta är något som jag kan belysa.

Emellertid försöker jag att öppna upp detta genom att också inkludera samhället utanför. För medan Fewster visar hur mytologiska föreställningar om Finlands förflutna länge stod oproblematiserade och avskrevs som uttryck för

---

⁶⁹ Magnus Rodell, *Att gjuta en nation – Statyinvigningar och nationsformering i Sverige vid 1800-talets mitt* (Uddevalla, 2002); Bodil Petersson, *Föreställningar om det förflutna: Arkeologi och rekonstruktion* (Riga, 2003), s. 158; Ingemar Lindaräng, *Ett jubileum i tiden: Birgittajubileet 2003 som historiebruk* (Linköping, 2005); Ewa Ahl-Waris, *Historiebruk kring Nådendal och den kommemorativa anatomin av klostrets minnesplats* (Vadstena, 2010).

⁷⁰ Eric Hobsbawm & Terence Ranger, *The Invention of Tradition* (Cambridge, 1983); Benedict Anderson, *Den föreställda gemenskapen: reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning* (Göteborg, 1993); Anthony D. Smith, *The Nation in History: Historiographical Debates about Ethnicity and Nationalism* (Cambridge, 2000); Anthony D. Smith, *Chosen peoples: Sacred sources of National Identity* (Oxford, 2003).

⁷¹ Thomas Hylland Eriksen, *Historia, myt och identitet* (Värnamo, 1996); Eriksen, *Etnicitet och nationalism*; S. Edquist, L. Hermansson, S. Johansson (red.), *Tankar om ursprung: Forntiden och medeltiden i nordisk historieanvändning* (Stockholm, 2009); Samuel Edquist, *En folklig historia: historieskrivningen i studieförbund och hembygdsrörelse* (Umeå, 2009); Edquist, *I Ruriks fotspår*.

⁷² Fewster, "Fornfolket i nutiden", s. 108. En liknande studie, men med det tidigmoderna Sverige i fokus är historikern Johanna Widenbergs undersökning av det svenska rikets antikvarier. Johanna Widenberg, *Fäderneslandets antikviteter: Etnoterritoriella historiebruk och integrationssträvanden i den svenska statsmaktens antikvariska verksamhet ca 1600–1720* (Stockholm, 2006).

patriotism eller Kalevalaentusiasm, är han något snabb med att tillskriva historiekonstruktioner utanför vetenskapen en liknande tendens. Samma benägenhet påstår jag alltså att är iakttagbar gällande en mer lokal historieförståelse, och där de tolkningar som förts fram utanför vetenskapen alltför lätt har förbisetts utifrån en tanke om bakomliggande lokalpatriotism eller svenskhetsiver.

Detta har också historikern Bo Strömberg (f. 1958) betonat. I *Svearikets vagga och västgötaskolan* undersöker Strömberg den så kallade västgötaskolan och debatten om Svearikets vagga, som var en debatt gällande vilket område som hade legat i centrum för riksbildningens ursprung i Sverige.⁷³ I denna fråga ställdes amatörer mot akademiker och Mälardalen mot landets övriga regioner.⁷⁴ Både min och Strömbergs undersökning har kontroverser i fokus och visar att känslomässiga faktorer fått en stor betydelse för deras fortlevnad och utformning. Debatten om Svearikets vagga var dessutom mer eller mindre samtida med debatten om Vörårunorna, men där det som kan sägas skilja dem åt är att de forntidsintresserade österbottningarna inte samlades kring en enda person liksom västgötaskolan gjorde kring amatörforskaren Carl Otto Fast (1884–1969). Om man vill se en motsvarighet i Finland är det ändå möjligt att lyfta fram den svenskösterbottniska hurrar-rörelsen som växte fram på 1970-talet i Österbotten, med namn som Gösta Ågren (1936–2020), Ralf Norrman, Anna-Lisa Sahlström (f. 1942), Birger Thölix (1931–2017), Bertel Nygård (f. 1948) och Sven-Erik Klinkmann (f. 1947).⁷⁵ Flertalet av dessa aktörer kom nämligen senare att engagera sig för Vörårunorna och bosättningsfrågan.

När det kommer till debatter och kontroverser i Svenskfinland går det inte att utelämna hurrarna. Detta var en regional rörelse, som ställde sig mot det kultursvenska etablissemang och dess tvåspråkighetsideologi, och som framhävde rätten att vara svensk i Finland. Det var alltså frågan om en folkens nationalism med inspiration från den amerikanska civilrättsrörelsen. Enligt hurrarna var finlandssvenskarnas enda överlevnadsmöjlighet att förminska sig till en regional minoritet, något som satte Finlands svenskbygder i ett motsättningsförhållande gentemot varandra, men med Österbotten som centrum.⁷⁶ Ett av de största problemen med den finlandssvenska idén har varit

---

⁷³ För mer kring detta se Sven-Erik Ander, Lars Gahrn & Verner Lindblom, *Sveriges födelse: Västergötland, Östergötland, Uppland?* (Skara, 1984). Detta har också behandlats av Maja Hagerman i ett flertal publikationer. Maja Hagerman, *Spåren av kungens män: Om när Sverige blev ett kristet rike i skiftet mellan vikingatid och medeltid* (Stockholm, 1996); Maja Hagerman, *Det rena landet: Om konsten att uppfinna sina förfäder* (Borgå, 2006).

⁷⁴ Bo Strömberg, *Svearikets vagga och västgötaskolan*
Hämtat från <<https://ibldstromberg.wordpress.com/>>, 7 september, 2021.

⁷⁵ Gustaf Widén, "Ågren, Gösta", *Uppslagsverket Finland*
Hämtat från <<https://uppslagsverket.fi/sv/view-103684-AagrenGoesta>>, 7 september, 2021.
Hurrarna var en motkraft till det på finska ofta i negativa ordalag förekommande *hurri*, som anspelar på den finlandssvenska befolkningen. Hurrarna gav inlägg i språkdebatten, men gav också ut antologin *Hurrarna, en stridsskrift om finlandssvenskarnas nutid* (Vasa, 1974) med Ågren som redaktör.

⁷⁶ Gustaf Widén, "Hurrarna", *Uppslagsverket Finland*

oklarheten om huruvida finlandssvenskhet utgör en språkidentitet eller en folkidentitet. Är det en samling individer som talar svenska, eller ett kollektiv som är något utöver den språkliga samhörigheten? Hurrarna fick utstå en hel del kritik, men likväl synliggör detta bosättningsfrågans minoritetsprägel, eftersom hurrar-rörelsens uppkomst i Österbotten på 1970-talet kan ses i samband med ett ökat intresse för minoriteter och multikulturalism i Europa.⁷⁷

I detta sammanhang måste antologin *Föreställda finlandssvenskheter* (2017) lyftas fram. Denna berör varken kontroverser eller forntiden, men bokens skribenter undersöker debatter i finlandssvensk media. Ortnamn, snus och spinnfiske är några exempel på de ämnen som behandlas i antologin. Den gemensamma nämnaren för samtliga bidrag är hur det finlandssvenska framställs i debatterna, samtidigt som de enskilda bidragen reflekterar kring vad som avses med finlandssvenskhet utifrån kategorier som Svenskfinland, Österbotten, region, grupp, etnicitet, minoritet och majoritet. En av dessa studier är folkloristen Sofie Strandén-Backas (f. 1975) "Slaget om ortnamnen. Professionalisering, identitetsbegär och hantering av minoritetskap" (2017), som undersöker den debatt som uppstod efter att författaren Paula Wilson i sin bok *Röster från forntiden* (2007) framförde en fråga om den etablerade ortnamnsforskningen avvikande tolkning. Strandén-Backa angriper denna fråga från ett liknande perspektiv som min undersökning, då hon intresserar sig för vad debatten kan säga om professionalisering, identiteter och hur Wilsons tolkningar av ortnamn förhöll sig till den nationella berättelsen.⁷⁸ Detta har utgjort en viktig källa för jämförelser med min studie av den ortnamnsdebatt som uppstod som en följd av Ralf Norrmans ortnamnstolkningar i boken *Några österbottniska vattennamn* (1988), som jag behandlar i den här avhandlingens femte kapitel.

Strandén-Backa är inte heller den enda som berört en liknande problematik som den jag ämnar undersöka. Runstensdebatten som behandlas i kapitel tre har tidigare behandlats av Lilian Pettersson-Smeds och arkeologen Anna Wessman (f. 1974, tidigare Wickholm). I en C-uppsats vid institutionen för historiska studier vid Umeå universitet undersöker Pettersson-Smeds provinsialismens och nationalismens betydelse för fornforskningen i Österbotten,⁷⁹ medan Wessman fokuserar på fyndtomheten och dess betydelse för arkeologernas

---

Hämtat från, <<https://www.uppslagsverket.fi/sv/sok/view-170045-Hurrarna>>, 7 september, 2021.

⁷⁷ Mats Wickström, *The Multicultural Moment: The History of the Idea and Politics of Multiculturalism in Sweden in Comparative, Transnational and Biographical Context, 1964–1975* (Åbo, 2015), s. 130–133.

⁷⁸ Sofie Strandén-Backa, "Slaget om ortnamnen. Professionalisering, identitetsbegär och hantering av minoritetskap", Sven-Erik Klinkmann, Blanka Henriksson & Andreas Häger (red.), *Föreställda finlandssvenskheter: Intersektionella perspektiv på det svenska i Finland* (Helsingfors, 2017), s. 218–246.

⁷⁹ Lilian Pettersson, *Debatten om forntiden i svenska Österbotten* (Umeå, 2000). [opublicerad C-uppsats].

tolkningar.⁸⁰ I en kortare essä har Wessman också berört runstensdebatten i Österbotten,⁸¹ och till hennes senare publikationer hör ett projekt om järnåldersgravfältet i Levänluhta.⁸²

Frågan om hur avfolkningen har debatterats inom arkeologin och övriga vetenskaper före 1950-talet har i sin tur utförligt behandlats av historikern Lena Huldén (f. 1956) i antologin *När kom svenskarna till Finland?* (2002). Den nationellt färgade rubriken till trots lägger Huldén ett fokus på de största trenderna i den vetenskapliga debatten. Rubriken är med andra ord avsedd att anspela på Axel Olof Freudenthals skrift "Om svenskarnes inflyttningar till Finland" från 1881. Freudenthal hade en betydande roll i konstruktionen av den svenska fornhistorien i Finland, men också för synen på svenskarna som ett kulturbärande element i Finland.⁸³ Liknande rubriker har således varit vanligt förekommande i texter om bosättningsfrågan och Huldén är inte den enda som velat återknyta till detta.⁸⁴ Fastän skribenterna har hävdats att deras val av rubrik inte har något samband med dagens befolkning och språkförhållande går det inte helt att frånsä ett möjligt implicit budskap. Till viss del berör de här två frågorna nämligen varandra, eftersom både frågan om den vikingatida avfolkningen och frågan om svenskarnas ankomst till Finland är starkt knutna till landets bosättningshistoria, och där de svar som har getts på dessa frågor har varierat beroende på den tidens rådande syn på svenskt och finskt i landet.

Som tidigare konstaterat rörde avfolkningen inte enbart Österbotten, utan en liknande diskussion har också förts för Nylands och Ålands del. Framför allt Åland uppvisar liknande drag med hur denna fråga fördes i Österbotten. Bosättningsfrågan på Åland har undersökts av historikerna Birgitta Roeck Hansen och Janne Holmén (f. 1977), som bägge för fram att det inte längre är möjligt att se något kontinuitetsbrott för Ålands del.⁸⁵ Detta visar att det är möjligt att få till en förändring. Att detta är fallet tillskriver Holmén landskapets Ålands självstyrelse, som han hävdar har möjliggjort en från Finland separat

---

⁸⁰ Anna Wickholm, *Kontinuitet-Nationalitet-Identitet: Fyndtomheten i teorins ljus i det vikingatida västra Nyland, Österbotten och Åland* (Helsingfors, 2000). [Opublicerad pro gradu-avhandling].

⁸¹ Anna Wickholm, "Järnåldersbosättningen i Österbotten samt fyndtomheten i ljuset av runstensdebatten – Arkeologi som ett försök att legitimera sin identitet", Marika Lindström, Laura Mattson & Antti Pokela (red.), *Extremt Österbotten* (Vanda, 2000), s. 116–117.

⁸² Martin Sikora, Vladimir Pitulko, Vitor Sousa m.fl., "The population history of northeastern Siberia since the Pleistocene", *Nature* 570 (2019), s. 182–188.

⁸³ Fewster, "Fornfolket i nutiden", s. 118–119.

⁸⁴ Andra som behandlat en liknande problematik är Hjalmar Appelgren, "Svenskarnes inflyttning till Finland", *Finskt Museum* 3–4 (1897), s. 17–29; Oscar Montelius, "När kommo svenskarna till Finland?", *Finsk Tidskrift* 44 (1898), s. 81–105; E. N. Setälä, "Milloin ovat ruotsalaiset tulleet Suomeen?", *Valvoja* (1900), s. 615–649; T.E. Karsten, *Svenskarnas bosättningar i Finland* (Borgå, 1914); C.F. Meinander, "Om svenskarnes inflyttningar till Finland", *Historisk Tidskrift för Finland* 68:3 (1983), s. 229–251.

⁸⁵ Birgitta Roeck Hansen, *Township and Territory: A Study of rural land use and settlement patterns in Åland c. A.D. 500–1550* (Stockholm, 1991), s. 130–134.

historieskrivning.⁸⁶ Detta får ändå ses som en något väl enkel förklaringsmodell. Det är svårt att se hur enbart Ålands autonomi i sig skulle få sådana effekter på en åländsk historieskrivning, särskilt som förhistoria är ett ämnesområde som historiker inte alltid haft mycket att säga till om. Ett genomgående problem gällande synen på förhistorien i Finland har varit svårigheten att kombinera arkeologernas tolkningar med historikernas, något som medeltidshistorikern Jaakko Tahkokallio (f. 1977) tillskrivit avsaknaden av en historisk syntes baserad på arkeologiska fynd.⁸⁷ Utan översikter är det svårt att nå ut till en större allmänhet och Tahkokallio har försökt uppmana till en större tilltro gentemot de tolkningar som arkeologin möjliggör. Det här kan både ses som en kritik mot historikernas beroende av skriftliga källor och den vikt som den finländska arkeologin tillskrivit de materiella lämningarna.

Därför ser jag det som möjligt att min undersökning kan fylla en lucka inom den tidigare forskningen, som inte riktat något större fokus på lokala och regionala strävanden, eller beaktat hur de lokala arkeologigruppernas och hembygdsföreningarnas verksamhet förhåller sig till den nationella identiteten, som varit ett genomgående tema inom den finländska arkeologin. Det kan nämligen sägas finnas två konkurrerande syner på dessa lokalt förankrade historiekonstruktioner. Å ena sidan har Evert Baudou hävdad att hembygdsrörelsernas verksamhet främst har varit inriktad på en strävan efter självförståelse, men där det inte är det ideologiska folket som eftersöks, utan befolkningen oberoende av etnicitet. Och å andra sidan har Derek Fewster beskrivit hembygdsrörelserna som bevarare av ett skandinaviskt förflutet med anspelningar på tidigare generationers svenskhetsträvanden och språkstrider.⁸⁸

Även om detta inte är en studie inom arkeologi är min förhoppning att jag kan bidra med något till den arkeologiska forskningen. Genom min undersökning närmar jag mig de finländska arkeologernas och språkvetarnas tolkningar och hur de svarade på den utmaning som de forntidsintresserade österbottningarna ställde gentemot deras discipliner, något som i sin tur visar vad som kan hända när olika intressen möts.

Regionhistoria

Detta för in mig på mitt andra forskningsläge i form av regionhistoria. Det jag kommer att presentera härnäst är dels studier med regioner i fokus som varit till hjälp vid skrivandet av denna avhandling, dels hur frågor gällande regioner och en regional identitet tidigare har behandlats inom forskningen, samtidigt som jag försöker knyta detta till min egen undersökning med ett fokus på Österbotten och hur denna kan sägas närma sig minoritetsforskning.

---

⁸⁶ Janne Holmén, "Vikingatid och medeltid i åländsk historieskrivning", Samuel Edquist, Lars Hermanson & Stefan Johansson (red.), *Tankar om ursprung: forntiden och medeltiden i nordisk historieanvändning* (Stockholm, 2009), s. 311.

⁸⁷ Jaakko Tahkokallio, "Kuinka kirjoittaa keskiajan historiaa arkeologisten lähteiden avulla – Haastattelussa Chris Wickham ja Robin Fleming", *Historiallinen Aikakauskirja* 114:2 (2016), s. 225.

⁸⁸ Jfr Fewster, "Fornfolket i nutiden", s. 108, 119–120 och Baudou, "Nationell identitet", s. 256.

Inledningsvis kan det ändå konstateras att det tycks saknas en begreppslig samstämmighet om vad som egentligen avses med en region. Det finns ett otal varianter gällande region som koncept; allt från administrativa och kulturella till historiska regioner och landskap, samtidigt som man i litteraturen också kan ställas inför andra gestaltningar, såsom hänvisningar till länet eller hembygden, medan det utifrån en mer modern förståelse är som motsats till nationen som vi oftast möter en viss region. Historikern Peter Aronsson (f. 1959) skriver rentav att den regionala historieskrivningen fått finna sig i att stå i nationens skugga. Med detta avses att vissa händelser som varit betydelsefulla för nationen undersöks på en lokal eller regional nivå, i stället för att försöka finna det som utmärker regionen. Detta kan jämföras med Tyskland, som har en lång tradition av regionhistoria som gått i konflikt med den nationella synen, främst kritiserandes en brist på rumslig problematisering i den nationella historieskrivningen.⁸⁹

Dessutom är det relativt sent som regionala studier har gjorts på en akademisk nivå. Enligt Aronsson var det först på 1960-talet som dessa gjorde sitt intåg i den svenska historieforskningen.⁹⁰ Här uppvisar Norge och Finland en annorlunda utveckling, även om det för Finlands del är det lokala, snarare än det regionala som varit det rum som undersökts.⁹¹ Under senare tid kan regionerna sägas ha fått något av ett uppsving, då ett flertal studier inom bland annat historievetenskapen fokuserat på en särskild regions betydelse och historieskrivning i förhållande till nationalstaten.⁹² Förstås har också ett internationellt forskningsläge satt sin prägel på den lokalhistoriska och regionhistoriska forskningen i Finland, och mikrohistoriker som Giovanni Levi (f. 1939) och Carlo Ginzburg (f. 1939) har också fått sina följare i Finland. Därutöver är Fernand Braudels (1902–1985) studie av Medelhavet ett exempel på hur det är möjligt att precisera och avgränsa ett område för en vidare undersökning.⁹³ I och med detta har det blivit alltmer viktigt att betona att det varit det för orten specifika som undersökts, och inte hur nationella händelser utspelats på ett lokalt plan.⁹⁴

---

⁸⁹ Peter Aronsson, *Regionernas roll i Sveriges historia* (Stockholm, 1995), s. 150–151. Detta är också en brist som lyfts fram gällande den finländska forskningen om regioner. Se specialnummer kring temat regioner och regionhistoria i *Historisk Tidskrift för Finland* 86:4 (2001).

⁹⁰ Aronsson, *Regionernas roll i Sveriges historia*, s. 152.

⁹¹ Anssi Paasi, *Neljä maakuntaa: maantieteellinen tutkimus aluetietoisuuden kehittymisestä* (Joensuu, 1986), s. 23–25.

⁹² Se exempelvis Fredrik Persson, *Skåne, den farliga halvön. Historia, identitet och ideologi 1865–2000* (Lund 2008); Gunilla Tegengren, *Sverige och Nordlanden: Förvaltning och nordlig expansion 1250–1550* (Umeå 2015).

⁹³ Fernand Braudel, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II* (London, 1975).

⁹⁴ Pekka Ahtiainen & Jukka Tervonen, "Paikallishistorian kaavan pitkä kaari – ja tulevan akateemikon kriittinen katse", Pekka Ahtiainen, Jukka Tervonen & Kari Teräs (red.), *Kaikella on paikkansa: Uuden paikallishistorian suuntaviivoja* (Tallinna, 2010), s. 67; Risto Alapuro, "Sosiologia, historia ja paikallishistoria", Pekka Ahtiainen, Jukka Tervonen & Kari Teräs (red.), *Kaikella on paikkansa: Uuden paikallishistorian suuntaviivoja* (Tallinna, 2010), s. 157–160.

Men här syns också hur moderna nationella gränser tillskrivs en stor betydelse för vår förståelse av ett lands historia och i förlängningen också dess förhistoria. Trots försök att göra upp med den tidigare historieskrivningen har Aronsson hävdade att det fortsättningsvis finns aspekter av den nationella historieskrivningen som står oproblematiska. Ett exempel på detta är hur vår historia fortsättningsvis skrivs utifrån dagens gränser, något som också är gällande med tanke på historieskrivningen om en äldre tid.⁹⁵ Att jag använder begrepp som Finland och Österbotten, även då jag talar om en tid innan dessa existerade, är således endast till för att ge en förnimmelse om var vi ungefärligen rör oss geografiskt. Men samtidigt visar detta också på hur svårt det är att erbjuda alternativ på grund av hur införstådda vi är i dessa tankebanor.

Att rita ut förflutna områdes gränser på en karta är svårt, om inte rentav omöjligt, eftersom gränser flyttas både på ett geografiskt och mentalt plan. Det område vi idag omnämner Österbotten fanns inte under en förhistorisk tid, utan det enda som vi vet att med säkerhet har existerat är naturlandskapet, men här har landhöjning och annat bidragit till att även detta tagit sig nya former och ständigt är utsatt för förändring. Frågan om kustens bosättning är alltså inte enbart en fråga för arkeologer och historiker. Långt ifrån. Det här är ett ämne som intresserat såväl lekmän som representanter från en mängd olika vetenskaper. Vilket Österbotten som det har skrivits om har således varierat i de historiska framställningarna. Indelningar har gjorts utifrån såväl geografiska som språkliga gränsdragningar, men också tidpunkten för avfolkningen har varit utsatt för en förändring.

Trots denna iögonfallande brist finns det ett flertal exempel på diskussioner inom den historiska forskningen där regioner och nationalstaten ställts mot varandra. Debatten om Sveriges enande utgör ett exempel på en debatt där olika landskap ställdes mot varandra, medan uppdelningen mellan östra och västra Finland varit stark inom en finländsk historieskrivning, och där Nöteborgsfredens gränser ofta fått stå som skiljedelare.⁹⁶ Liknande uppdelningar har i tiderna stått som grund för att skilja ett lands invånare från varandra utifrån sådana benämningar som ras och folk, men har också senare använts för att förklara skillnader i mentalitet och benägenhet till vissa

---

⁹⁵ Peter Aronsson, "Enhet och särart: Regionernas roll för kunskapsbildning och identitetsformering", Max Engman & Nils Erik Villstrand (red.), *Maktens mosaik: Enhet, särart och självbild i det svenska riket* (Helsingfors och Stockholm, 2008). En liknande problematik är märkbar i historieskrivningen kring det tidigmoderna Sverige. Forskare i Sverige har haft en tendens att utifrån mer moderna nationella gränsdragningar utelämna Finland. Detta behandlar Petteri Norring i "Suurvalta-ajan valloitetut alueet suomalaisessa ja ruotsalaisessa historiantutkimuksessa", *Historiallinen Aikakauskirja* 118:2 (2020), s. 178–190.

⁹⁶ Denna uppdelning finns däremot också på andra håll, däribland Sverige. Aronsson, *Regionernas roll i Sveriges historia*, s. 14–15, 96. För en utförligare diskussion kring Nöteborgsfredens gränser och dess betydelse för en finländsk historieförståelse se Sami Sarviaho, *Ikuinen rauha: Vuoden 1323 Pähkinäsaaren rauha suomalaisessa historiantutkimuksessa ja historiakulttuurissa 1800–1900-luvuilla* (Oulu 2017).

sjukdomar.⁹⁷

Men var befinner sig då Österbotten i den här ekvationen? Jag har tidigare presenterat Österbotten som landet annorlunda, men detta är likväl en beteckning som kunde passa in på flertalet regioner och Gotland brukar tillskrivas samma epitet för Sveriges del.⁹⁸ Dessutom är det inte alltid helt klart vad som menas med Österbotten eller hur Österbotten som region ska avgränsas. Inom arkeologin omtalas det område som utgör fokus för min studie ofta som Sydösterbotten inom en äldre forskningstradition, vilket numera lätt kan förväxlas med ett annat område bärandes samma namn. Därutöver finns det historiska länet bärandes namnet Vasa län inte längre kvar, även om det nog existerade under största delen av den tid som den här undersökningen utspelar sig. Vasa län gick i graven i och med länsreformen 1997, då Västra Finlands län skapades och landskapen tog över det tidigare länets betydelse. Men just landskapen har också tidigare setts vara av större betydelse för tillkomsten av en regional identitet än länen.⁹⁹ Etnologen Bo Lönnqvist (f. 1941) hävdar att denna tradition kan spåras till 1870-talet, i och med att landskapen då började tillskrivas ett mer symboliskt innehåll och betydelse än länet för dess invånare.¹⁰⁰

Idag existerar tre landskap inom gränsen för det vi kan benämna den tidigare södra delen av Österbotten: Mellersta Österbotten, Södra Österbotten och Österbotten. Var och en med sina egna centralorter och uppland. Dessa gränsdragningar finns väl markerade på kartorna, ofta också åtföljd av någon form av språkgräns, som märks extra tydligt i de historiska verk som berör Österbotten. Således kan det sägas finnas två forskningslägen om Österbotten i form av ett svenskt- och ett finskspråkigt.¹⁰¹

Det är alltså värt att titta på vilka aspekter som framhävs i försöket att särskilja en viss region. Nationen, precis som folket, är nämligen möjlig att bygga på ett flertal olika sätt, vare sig det är språkliga, religiösa, kulturella eller utifrån tanken på en viss folkgrupp.¹⁰² Däremot inte sagt att det också kan finnas skillnader inom regionen, för när det kommer till framställandet av en

---

⁹⁷ Rasteoriernas betydelse har inte helt övergetts, utan lever till viss del kvar. Se exempelvis Aira Kemiläinen, *Suomalaiset, outo Pohjolan kansa* (Helsinki, 1993) och Aira Kemiläinen, *Finns in the shadows of the Aryans* (Jyväskylä, 1998) som två exempel på verk som behandlar denna problematik, men där en viss hierarkisering fortsättningsvis är märkbar.

⁹⁸ Henning Jakobsson, *Gotland - Landet annorlunda* (Visby, 1966).

⁹⁹ Anssi Paasi, "Region och regional identitet: teori och empiriska exemplen på olika regionala nivåer", *Historisk Tidskrift för Finland* 86:4 (2001), s. 529. Paasi skriver hur det i Finland länge var landskapen som diskuterades i anknytning till frågor om regionernas identitet, medan länens regionala identitet först började aktualiseras i och med länsreformen 1997, och då som något som hotades av den kommande reformen.

¹⁰⁰ Bo Lönnqvist, "Folket genom litteraturen", Clas Zilliacus (red.), *Finlands svenska litteraturhistoria – Andra delen: 1900-talet* (Helsingfors, 2000), s. 29.

¹⁰¹ Villstrand, *Landet annorlunda*, s. 13–15.

¹⁰² Heikki Mikkeli, "Aluetutkimuksen Euroopat", Maria Lähteenmäki (red.), *Maa, seutu, kulmakunta: Näkökulmia aluehistorialliseen tutkimukseen* (Helsinki, 2009), s. 41. Tanken på ett område som bebott av ett enda folk är däremot en relativt ny företeelse och är hemmahörande i 1800-talet, då redan ett litet avbräck från en nations territorium började uppfattas som en tragedi.

finlandssvensk eller rentav österbottnisk identitet utgör den geografiska dimensionen en bärande del, eftersom identiteter knyts an till såväl en plats som ett rum.¹⁰³

Österbottens geografiska vidd är därmed inte det enda som intresserat. Också österbottningarna som "folk" har varit i fokus för ett flertal undersökningar, ofta med en nationalromantisk prägel, som i texter av Johan Wilhelm Snellman (1806–1881) och Zacharias Topelius (1818–1898). I *Finland framställt i teckningar* (1845) och *Boken om vårt land* (1875) får vi av Topelius lära oss om de olika stammarna i Finland som kan sägas befinna sig på en nivå under det nationella, och som skiljer sig från varandra i form av näringsfång, sedvänjor och mentalitet. I Topelius verk stöter vi dessutom på det österbottniska lynnet, medan vi i Snellmans beskrivningar finner en beundransvärd företagsamhet bland österbottningarna.¹⁰⁴

Språket var däremot av mindre betydelse i Topelius och Snellmans folkligt inriktade beskrivningar, och dessa kännetecken tillskrevs såväl finsk- som svensktalande österbottningar, trots att de nog talade om området som bebott av två skilda folkstammar. Mer farlig var den enligt Snellman fortsättningsvis starka kopplingen till det gamla landet, som han ansåg utgöra ett hinder för österbottningarnas medverkan i nationalstatsprojektet. Kontakterna mellan de två botteniska regionerna på vardera sidan om Kvarken har alltså inte alltid setts på med alltför blida ögon i övriga Finland. För liksom Åland sökte vissa kretsar inom Österbotten också en återförening med Sverige under 1920-talet, något som aldrig helt har glömts bort i det övriga Finland.¹⁰⁵

Dessa tidiga skildringar utgick inte så mycket utifrån hur man upplevde sig, utan var mer avsedda att markera just skillnader, något som aktualiserades när det fanns två nationaliseringsytor i form av den före detta västra och den före detta östra riksdelen.¹⁰⁶ Historikern Heikki Ylikangas (f. 1937) har således hävdats att den tidiga bilden av österbottningarna, som presenterad av Topelius, genomgått en förändring under senare tid, på samma sätt som synen på karelarna förändrats efter omlokaliseringen efter kriget.¹⁰⁷

---

¹⁰³ För en vidare diskussion om det geografiska rummets betydelse för det finlandssvenska se Patricia Aelbrecht, Andreas Häger, Blanka Henrikssons, Mikael Sarelin och Sofie Strandén-Backas bidrag i antologin Sven-Erik Klinkmann, Blanka Henriksson & Andreas Häger (red.), *Föreställda svenskheter: Intersektionella perspektiv på det svenska i Finland* (Helsingfors, 2017). Men också Gamla Finland, som återförenades med Finland 1812, uppvisar en liknande problematik. För mer kring detta se Jyrki Paaskoski & Anu Talka (red.), *Rajamaa: Etelä-Karjalan historia I* (Keuruu, 2018). Platsens betydelse för vår historieförståelse betonas också av den franske mentalitetshistorikern Pierre Nora i *Realms of memory: Rethinking the French past. Vol. 1, Conflicts and divisions* (New York, 1996).

¹⁰⁴ Lönnqvist, "Folket genom litteraturen", s. 25.

¹⁰⁵ Engman, *Språkfrågan*, s. 374–375.

¹⁰⁶ Villstrand, *Landet annorlunda*, s. 12–13; Lönnqvist, "Folket genom litteraturen", s. 26.

¹⁰⁷ Heikki Ylikangas, "Kohdealueen erityispiirteet paikallishistorian ytimenä", Pekka Ahtiainen, Jukka Tervonen & Kari Teräs (red.), *Kaikella on paikkansa: Uuden paikallishistorian suuntaviivoja* (Tallinna, 2010), s. 118–120. För en utförligare diskussion kring hur karelarna behandlats inom

Identiteten i sig belyser alltså inte hurudant området är, utan snarare hur området uppfattas befinna sig i förhållande till övriga områden. Detta beroende av vad som gör området speciellt, eller hur områdets människor själva identifierar sig och sitt område.¹⁰⁸ Precis som gränser är identiteter alltså föränderliga och det är endast ur ett rent essentialistiskt perspektiv som identiteterna ses som färdiga och oförändrade från vaggan till graven.¹⁰⁹ Detta betonar också historikern Peter Sahlins (f. 1957) som undersökt gränsen mellan Frankrike och Spanien samt dess betydelse för de nationella identiteterna i gränsområdet.¹¹⁰ Det är utifrån en liknande förståelse av identiteter som föränderliga som jag närmar mig det österbottniska och där det för Österbottens del ofta har varit södra Finland som hamnat i ett motsatsförhållande, vilket inte är specifikt för områdets svenskspråkiga befolkning.

Journalisten och författaren Bror Rönholm (f. 1949) har betonat att förklaringarna bakom spänningen mellan Österbotten och södra Finland går betydligt djupare än vad sådana förklaringsmodeller liksom centrum och periferi, eller "nackstyvhet" och "herrehat" kan erbjuda. Rönholm omnämner i stället fem österbottniska drag, varav närheten till Sverige spelat en viktig roll för regionens utveckling. Övriga faktorer är den naturliga enspråkigheten, en jämfört med södra Finland annan social struktur och samhällsutveckling, väckelserörelserna samt en emigrationsbenägenhet. Detta är fem faktorer vilka alla på historiska grunder kan sägas ha närt denna motsättning.¹¹¹

Det är alltså möjligt att tala om vissa österbottniska särdrag, men eftersom den nationella ramen står som mall är det något problematiskt att tala om en österbottnisk historieskrivning. Det regionala perspektivet har som Peter Aronsson skriver inte varit särskilt starkt och har haft en mindre betydelse för historiemedvetandet än det lokala när det kommer till historieskrivningen inom Sverige och Finland.¹¹² Den nationella enhetstanken är alltså normen och det betonas gärna att de nordiska länderna tillhör några av de mest centralstyrda staterna i Europa.¹¹³ Dessutom försvåras betoningen av regionernas särart ytterligare av att Finlands historia i stor utsträckning har skrivits efter landets självständighet. Detta kan i sin tur sägas ha fört med sig en viss snedvridning av

---

historieskrivningen se Aapo Roselius & Tuomas Tepora, *Muukalaisten invaasio: Siirtoväki Suomen ruotsinkielisillä alueilla 1940–1950* (Helsinki, 2020).

¹⁰⁸ Reija Satokangas, "Pohjoinen paikallishistoria – poikkeusko?", Pekka Ahtiainen, Jukka Tervonen & Kari Teräs (red.), *Kaikella on paikkansa: Uuden paikallishistorian suuntaviivoja* (Tallinna, 2010), s. 197.

¹⁰⁹ Helena Ruotsala, "Kovan leivän alue vai viinitie? Kulttuurialueita konstruoivasta kansatieteestä eurooppalaiseksi etnologiaksi," Maria Lähteenmäki (red.), *Maa, seutu, kulmakunta: Näkökulmia aluehistorialliseen tutkimukseen* (Helsinki, 2009), s. 186.

¹¹⁰ Peter Sahlins, *Boundaries: The Making of France and Spain in the Pyrenees* (Berkeley: Los Angeles: Oxford, 1991), s. 270–271.

¹¹¹ Bror Rönholm, "Sprickor genom Svenskfinland", Clas Zilliacus (red.), *Finlands svenska litteraturhistoria – Andra delen: 1900-talet* (Helsingfors, 2000), s. 249–250.

¹¹² Aronsson, "Enhet och särart", s. 45.

¹¹³ Jörgen Gren, *Den perfekta regionen? En nyregionalism i Europa och samspelet mellan staten, regionen och den europeiska integrationen* (Lund, 2002), s. 13.

landskapens gränsdragningar utifrån en mer nutida kontext.¹¹⁴

Myten om Finland som en enhetlig nation är ändå något som alltmer börjat ifrågasättas.¹¹⁵ Således anser jag att det finns ett utrymme för studier som belyser en regional historieproduktion i Finland, om än det är en underdrift att påstå att Österbotten inte studerats tidigare. Såväl Österbotten, som den svenskspråkiga befolkningen i Finland har rönt ett stort intresse och varit föremål för allt från historiska, samhälls- och språk- till kulturvetenskapliga studier.¹¹⁶ Tidigare studier har i stor utsträckning fokuserat på Svenskfinland som helhet, samtidigt som de försökt belysa Svenskfinlands komplexa karaktär. Ett av de viktigare arbetena om finlandssvenskarna som grupp är Erik Allardts (1925–2020) och Christian Starcks (f. 1953) *Språkgränser och samhällsstruktur i ett jämförande perspektiv* (1981). I denna definierar Allardt och Starck finlandssvenskarna som en etnisk grupp enligt följande kriterier: självidentifikation, genealogi, kultur och organisationer. Språket utgör det kanske viktigaste exemplet på en form av självidentifikation, medan organisationerna ses som viktiga för att upprätthålla och bevaka de svenska språkintressena.¹¹⁷

En svårighet har ändå varit att komma fram till en gemensam definition. Exempelvis är Österbotten en del av Svenskfinland, samtidigt som det österbottniska också kan syfta på något utöver det finlandssvenska. Detta utgör också en problematik i min studie. I *Uppslagsverket Finland* skriver Bo Lönnqvist att Svenskfinland som begrepp utgör en institutionaliserad och delvis rumsligt definierbart territorium för Finlands svensktalande befolkning.¹¹⁸ Det finns alltså ett geografiskt Svenskfinland, men kulturellt uppvisar tanken om en gemensam finlandssvenskhet vissa särdrag mellan de olika svenskbygderna, och där Österbotten har en tendens att sticka ut. Detta ser jag som viktigt att betona, då det just är det kulturella innehållet som Aronsson hävdar blivit central för vår förståelse av regionbegreppet idag. Utifrån ett sådant synsätt uppfattas känslor,

---

¹¹⁴ Maria Lähteenmäki, "Uudistuva aluehistoria," Maria Lähteenmäki (red.), *Maa, seutu, kulmakunta: Näkökulmia aluehistorialliseen tutkimukseen* (Helsinki, 2009), s. 9–10.

¹¹⁵ Miika Tervonen, "Historiankirjoitus ja myytti yhden kulttuurin Suomesta", Pirjo Markkola, Hanna Snellman & Ann-Catrin Östman (red.), *Kotiseutu ja kansakunta: miten suomalaista historiaa on rakennettu*, (Vantaa, 2014), s. 139–140.

¹¹⁶ Erik Allardt & Christian Starck, *Språkgränser och samhällsstruktur i ett jämförande perspektiv* (Stockholm, 1981); Bo Lönnqvist, *Suomenruotsalaiset: Kansatieteellinen tutkielma kieliryhmästä* (Jyväskylä, 1981); Sten Högnäs, *Kustens och skogarnas folk: om synen på svenskt och finskt lynne* (Stockholm, 1995); Anna-Maria Åström, Bo Lönnqvist & Yrsa Lindqvist (red.), *Gränsfolkets barn: Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytiskt perspektiv* (Helsingfors, 2001); Derek Fewster (red.), *Folket: studier i olika vetenskapers syn på begreppet folk* (Helsingfors 2000); Sven-Erik Klinkmann, Blanka Henriksson & Andreas Häger (red.), *Föreställda finlandssvenskheter: Intersektionella perspektiv på det svenska i Finland* (Helsingfors, 2017).

¹¹⁷ Allardt & Starck, *Språkgränser och samhällsstruktur i ett jämförande perspektiv*, s. 229–230.

¹¹⁸ Svenskfinland som begrepp kom till som en följd av den interna spänningen mellan de två språkgrupperna under 1800-talet, medan finlandssvenskar som begrepp är en något senare företeelse och som började användas först på 1910-talet. Bo Lönnqvist, "Svenskfinland", *Uppslagsverket Finland*

Hämtat från <<https://uppslagsverket.fi/sv/sok/view-103684-Svenskfinland>>, 7 september, 2021.

upplevelser och attityder som mer betydelsefulla än huruvida en region kan ritas ut på en karta eller vilket språk som råkar talas i området.¹¹⁹

Vad som definierar en region är med andra ord föränderligt och jag ämnar belysa en del av den österbottniska historieproduktionen; vad olika aktörer och institutioner sett som viktigt att betona från det förflutna, och deras försök att utmana den nationella synen.

Teoretiska utgångspunkter

I den här avhandlingen undersöker jag hur de forntidsintresserade österbottningarna tillskansade sig kunskap om arkeologins metoder och tillvägagångssätt samt lade grunden för en systematisk forntidsforskning i landskapet. För att undersöka hur detta tog sig uttryck använder jag mig av verktyg från såväl historiebruk som kunskapshistoria, medan jag ser kontroversbegreppet som ett övergripande verktyg för att utveckla och binda samman min undersökning.

Den övergripande teoretiska utgångspunkten för den här avhandlingen är nämligen den att kunskap skapas genom en process som är i ständig förändring och måste förstås som en historisk konstruktion.¹²⁰ Detta sammanfaller väl med teorier om hur olika grupper producerar och använder sig av det förflutna, eftersom såväl historiebruk som kunskapshistoria erbjuder redskap för att undersöka och analysera historiens roll i vår kultur och samhälle, om än de angriper detta från något olika perspektiv.

Mitt argument för att lyfta fram såväl historiebruk som kunskapshistoria i min avhandling är att bägge handlar om möten, vad sker när vi möter historien och hur tillskansar vi oss kunskap om det förflutna? Jag ser alltså inte historiebruk och kunskapshistoria som ömsesidigt uteslutande, utan jag använder mig av dessa ingångar för att belysa olika aspekter och sidor av mitt ämne. Däremot måste det understrykas att vi alla möter historien på olika sätt och att våra möten skiljer sig från varandra. Mitt angreppssätt är historikerns och den här undersökningen hade troligtvis sett annorlunda ut om den utförts av en representant för ett annat ämnesområde.

---

¹¹⁹ Aronsson, "Enhet och särart", s. 51.

¹²⁰ Vad som menas med kunskap kan definieras och undersökas från en mängd olika infallsvinklar, men lika vanligt är det att möta kunskap i dess mer abstrakta form, något som jag också i stor utsträckning kommer att falla tillbaka på i den här undersökningen. Vad som uppfattas som kunskap varierar nämligen beroende på var vi rör oss, både tidsligt och geografiskt, varför jag inte ser någon nytta med att försöka mig på att erbjuda en specifik definition av vad jag uppfattar som kunskap. Däremot råder det mer eller mindre en samstämmighet om just kunskapens föränderlighet. Jfr Ludwik Fleck, *Genesis and Development of a Scientific Fact* (Chicago and London), s. 95; James Secord, "Knowledge in Transit", *Isis* 95:4 (2004), s. 659; Peter Burke, *What is the History of Knowledge?* (Cambridge, 2016), s. 7–8; Kapil Raj, "Beyond Postcolonialism... and Postpositivism, Circulation and the Global History of Science", *Isis* 104:2 (2013), s. 341–342.

Historiebruk och en regional historieproduktion

Under de senaste decennierna har det gjorts ett flertal undersökningar som gett sig i kast med att undersöka historiens roll och användning i allt från politik till skola och samhälle, och en tydlig trend inom historieskrivningen har varit att utforska och dekonstruera tidigare berättelser och narrativ. I anslutning till detta har allt fler grupper i samhället fått sin historia berättad och gestaltad, medan den nationella historieskrivningen om nationalstaten alltmer fått finna sig i att ifrågasättas från olika håll.¹²¹

I Finland har bland annat historiker som Max Engman (1945–2020), Matti Klinge (f. 1936), Sten Högnäs (1941–2003) och Pertti Haapala (f. 1954) undersökt den nationella historieskrivningen och dess roll i skapandet av Finland som nation.¹²² I stor utsträckning kan det ändå sägas ha varit den vetenskapliga historieförståelsen som legat i fokus, medan mottagarsidan lämnats utanför. Delvis beroende på att denna varit betydligt svårare att nå och undersöka.

Studier om hur vi förhåller oss till och forskar om det förflutna är alltså inte något nytt i sig. Det är ett brett forskningsområde som det inte är möjligt att redogöra för i sin helhet. Däremot kan det konstateras att de flesta studier som på ett eller annat sätt berör frågor om historiebruk tar avstamp i den tyska filosofen Friedrich Nietzsche (1844–1900) och hans uppdelning av historien i en *antikvarisk*, *monumental* och *kritisk historiesyn*,¹²³ medan ett annat tidigt uttryck är sociologen Maurice Halbwachs (1877–1945) försök att fånga vårt förhållande till det förflutna utifrån begreppet kollektivt minne.¹²⁴

I en nordisk kontext är det i sin tur omöjligt att närma sig begrepp såsom historiebruk, historiekultur och historiemedvetande utan att stöta på historikerna Peter Aronsson och Klas-Göran Karlsson (f. 1955). Karlssons definition av historiebruk som människans sökande efter mening och sammanhang i tillvaron har nämligen blivit mer eller mindre riktgivande för en nordisk publik.¹²⁵ Historiebruk syftar på användandet av historia och det förflutna i en vidare bemärkelse, medan historiekultur är ett samlande begrepp för alla de artefakter, ritualer, sedvänjor och berättelser som vi kan välja bland i ett försök att få ordning på och binda samman det förflutna med nutiden och

---

¹²¹ Några exempel på verk som utmanat den nationella historieförståelsen och vårt minne av detta är Pilvi Torsti, *Suomalaiset ja historia* (Helsinki, 2012) och Ville Kivimäki, *Murtuneet mielet: taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939–1945* (Helsinki, 2013).

¹²² Max Engman, "The Finland-Swedes: a case of failed national history," Michael Branch (red.), *National History and Identity* (Helsingfors, 1999), s. 166–177; Matti Klinge, *Muinaisuutemme merivallat: kuvitettu historiallinen luonnos* (Helsingfors, 1984); Matti Klinge, *The Finnish tradition: Essays on structures and identities in the North of Europe* (Helsingfors, 1993); Högnäs, *Kustens och skogarnas folk*; Pertti Haapala, *Kun yhteiskunta hajosi: Suomi 1914–1920* (Helsinki, 1995).

¹²³ Friedrich Nietzsche, *Om historiens nytta och skada: en otidsenlig betraktelse* (Stockholm, 1998). Först utgiven på tyska 1874.

¹²⁴ Maurice Halbwachs & Lewis Coser (red.), *On collective memory* (Chicago, 1992).

¹²⁵ Klas-Göran Karlsson, "Historiedidaktik: begrepp, teori och analys", Klas-Göran Karlsson & Ulf Zander (red.), *Historien är nu: En introduktion till historiedidaktiken* (Lund, 2009), s. 58–59.

framtiden.¹²⁶ Detta är begrepp som såväl Aronsson som Karlsson har undersökt och utvecklat i ett flertal verk. Karlsson är influerad av tyska historieteoretiker som Reinhart Koselleck (1923–2006) och Jörn Rüsen (f. 1938),¹²⁷ medan Aronsson, vars tanke om historien i form av berättelser snarast kan härledas från den amerikanske historieteoretikern Hayden White (1928–2018).¹²⁸

Framför allt är Karlsson känd för den typologi han utarbetat över de olika sätt som vi närmar oss det förflutna, med bruk och missbruk av historien som ett övergripande tema.¹²⁹ Däremot är det också här som några av de största meningsskillnaderna gällande historiebruk visar sig. Karlsson typologi har bland annat fått utstå kritik för att den enbart anses belysa ett aktivt och medvetet bruk av det förflutna samt för att den tenderar att ge en alltför generaliserad bild av vem och hur det förflutna brukas. Dessutom kan användandet av missbruk som begrepp leda till en normativ syn på det förflutna, med följden att en viss syn uppfattas som bättre än en annan.¹³⁰ På grund av detta finns det också en vändning bort från användandet av historiebruk som begrepp, för att i stället tala om historieproduktion, alternativt lägga större fokus på frågor gällande kulturarv och historiekultur.¹³¹

---

¹²⁶ Peter Aronsson, "Historiekultur, politik och historievetskap i Norden", *Historisk Tidskrift* 122:2 (2002), s. 189–190.

¹²⁷ Klas-Göran Karlsson, *Europeiska möten med historien: Historiekulturella perspektiv på andra världskriget, förintelsen och den kommunistiska terrorn* (Riga, 2010), s. 76–79. Se exempelvis Reinhart Koselleck, *Erfarenhet, tid och historia: Om historiska tiders semantik* (Uddevalla, 2004); Jörn Rüsen, *Berättande och förnuft, Historieteoretiska texter* (Uddevalla, 2004); Jörn Rüsen, *Meaning and Representation in History* (New York, 2008).

¹²⁸ Peter Aronsson, *Historiebruk – att använda det förflutna* (Malmö 2008), s. 79–81. Jfr Hayden White, *Metahistory: the historical imagination in the nineteenth-century Europe* (Baltimore, 1973), s. 29. White har av många setts personifiera postmodernismen och *Metahistory* är fortfarande idag ett ofta citerat verk. I sin senare produktion övergick White till att fokusera på distinktionen mellan "the practical past" och "the historical past", ett begreppspar han lånat från den brittiske filosofen Michael Oakeshott (1901–1990), och där vetenskapens användning av det förflutna ställs mot ett mer allmänt och vardagligt bruk. Detta har av Martin Wiklund setts signalera en "praktisk vändning" i historievetenskapen, i och med att frågan om historisk lärdom åter kommit upp på tapeten. Martin Wiklund, "Ett ansvarslost ansvar? Om historikerns ansvar för historiska lärdomar", Patricia Lorenzoni & Ulla Manns (red.), *Historiens Hemvist II: Etik, politik och historikerns ansvar* (Riga 2016), s. 195. För mer kring denna distinktion mellan ett praktiskt och ett historiskt förflutet se Jonas Ahlskog, *The Practical and the Historical Past: Four Essays on the Philosophy of History* (Åbo, 2017).

¹²⁹ Denna typologi har Karlsson och Zander vidareutvecklat och utforskat i ett flertal verk. Se exempelvis Karlsson, *Europeiska möten med historien*, särskilt kapitel 11; Ulf Zander, *Fornstora dagar, moderna tider: Bruk av och debatter om svensk historia från sekelskifte till sekelskifte* (Lund, 2001), s. 52 – 57. Men Karlssons typologi har också visat sig användbar för andra än historiker och har använts i ett flertal undersökningar med fokus på historiebruk i såväl Sverige som Finland. Se exempelvis Antti Blåfield (red.), *Historian käyttö ja väärinkäyttö* (Helsinki, 2016).

¹³⁰ För kritik av Karlsson se Aronsson, *Historiebruk - att använda det förflutna*, s. 42; Persson, *Skåne, den farliga halvön*, s. 21. Detta är ett problem Karlsson är medveten om, men som han inte har någon direkt lösning på. Karlsson, "Historiedidaktik: begrepp, teori och analys", s. 69; Karlsson, *Europeiska möten med historien*, s. 377–378.

¹³¹ Se exempelvis Svante Beckman, "Vad vill staten med kulturarvet", Annika Alzén & Johan Hedrén (red.), *Kulturarvets natur* (Stockholm, 1998), s. 41–42.

Numera har det därtill blivit alltmer vanligt att stöta på andra liknande begrepp såsom *pseudohistory* (sv. historierevisionism) och *pseudoarchaeology* med en anspelning på några av de mer fantasirika tolkningarna kring det förflutna som uppstått utanför det akademiska ramverket. Detta kan vara alltifrån teorier om utomjordisk inblandning i bygget av pyramiderna till teorier om gamla kungadömen, vilka ofta cirkulerar i anslutning till konspirationsteorier om hur såväl museer som forskare döljer den rätta sanningen från en bredare allmänhet.¹³² Ytterom gränsdragningen mellan amatörer och professionella forskare är det alltså möjligt att finna en samhällelig kritik mot vetenskapen som blivit alltmer märkbar under den senaste tiden. Detta märks bland annat av i att vetenskapliga metoder kritiseras och ifrågasätts, medan lekmännens teorier byggs upp genom ett okritiskt urval av litteratur och tidigare forskning, som stöder den egna utsagan. Samtidigt som det är viktigt att möta liknande tolkningar uppfattar jag pseudohistoria som begrepp något problematiskt, eftersom det kan sägas upprätthålla en syn på vetenskapen som det enda rättesnöret, något som inte bidrar till att ändra på redan intagna ställningar.¹³³

I min undersökning är det i stället Aronssons forskning om historiens betydelse och användande som varit av störst betydelse. I ett flertal verk har Aronsson behandlat problematiken mellan en lokal, regional och nationell syn på historien och där Aronsson hävdar att historieskrivningen kan sägas ha dolt regionerna genom att behandla dessa i en nationell kontext, medan alternativa berättelser skrivits in i det nationella i den mån det varit möjligt.¹³⁴ Detta ser jag som möjligt att utveckla och närma mig i min undersökning. Med en regional eller österbottensk historieproduktion avser jag alltså en historieskrivning med ursprung i Österbotten, som är utförd av amatörforskare, alternativt beställningsarbeten av lokala föreningar och organisationer, som låtit anlita en forskare för att kartlägga en viss orts eller bygds historia.

Till skillnad från nationerna är regionerna, såsom jag tidigare redogjort för, mer svårbestämbara och föränderliga, både till dess gränser och vad vi tillskriver dem för betydelse. Dessutom finns det som den finländske kulturgeografen Anssi Paasi (f. 1955) skriver en tendens att ta regionerna för givet då vi sällan ställer oss frågan vad som egentligen utgör ett område.¹³⁵ Liksom Aronsson har Paasi utforskat det lokala och det regionala rummet och dess samband med vår historieförståelse, och han har länge försökt fylla ett teoretiskt tomrum gällande regionbegreppets tillkomst för Finlands del. Paasi är särskilt känd för den mall han utvecklat för att möjliggöra undersökningar av regionernas

---

¹³² Historikern Reima Välimäki utför ett projekt vid Åbo universitet kring pseudohistoria i Finland och Ryssland: "The Ancient Finnish Kings: a computational study of pseudohistory, medievalism and history politics in contemporary Finland and Russia", *Turun yliopisto* Hämtat från <<https://sites.utu.fi/pseudohistoria/en/>>, 7 september, 2021.

¹³³ Robin Derricourt, "Pseudoarchaeology: the concept and its limitations", *Antiquity* 86:332 (2012), s. 524–531.

¹³⁴ Aronsson, "Enhet och särart", s. 41, 55–56.

¹³⁵ Paasi, *Neljä maakunta*, s. 55.

institutionalisering utifrån sådana aspekter som territorialitet, symboler och institutioner.¹³⁶

En viktig tråd i min avhandling blir därmed hur vi ska se på regionerna i förhållande till nationalstaten. Hur definieras Österbotten som region och dess forntid av olika aktörer? Hur förhåller sig dessa berättelser till den nationella synen? Hur förändras och utvecklas regionen samt vilken roll har frågor om identitet i denna process? Här har jag sett det som möjligt att vidareutveckla tankar från såväl Aronsson som Paasi, som bägge analyserat regionernas roll i nationalstaten. Aronsson gör detta ur ett svenskt och Paasi ur ett finskt perspektiv, men deras angreppssätt uppvisar en hel del likheter med varandra.¹³⁷

Detta ger en stabil grund för en liknande undersökning som den jag ämnar utföra, särskilt som historiebruk är ett tacksamt verktyg att ta till. Frågan är däremot om inte historiebruk blivit för populärt, vilket urvattnat begreppet och dess användning. Precis som Samuel Edquist anser jag att det också krävs verktyg utanför historiebruksforskningen för att fördjupa analysen.¹³⁸ För hur givande är det att enbart konstatera ifall en viss användning av det förflutna är ideologiskt eller politiskt? Därför vill jag lyfta fram kunskapshistoria som ett sätt att möjliggöra en djupare studie av de tankar och ideer som cirkulerade och förmedlades om bosättningsfrågan.

Kunskapsциrkulation och kunskapsaktörer

I grunden är frågan om vad som avses med kunskap, liksom Michel Foucault hävdade en filosofisk fråga. Kunskap kan inte enbart förstås som det vi tror eller kan säga oss veta, utan innefattar också mer övergripande praktiker och strukturer.¹³⁹ De infallsvinklar jag presenterar i det följande utgör enbart en bråkdel av alla de sätt som forskarna närmat sig frågor om kunskap, men som jag uppfattar som viktiga för min undersökning. Detta är alltså mer ämnat att ge en överblick, medan jag i de enskilda kapitlen kommer att presentera och utveckla de teoretiska infallsvinklar som utgör fokus i vart och ett av dessa fall.

Kunskapshistoria kan sägas ha framträtt som ett vetenskapligt fält inom historievetenskapen först under de senaste två decennierna. Den brittiske historikern Peter Burke (f. 1937) ser det ändå som viktigt att betona att det inte finns något sådant som kunskapshistoria i singularis, utan att såväl historia som kunskap inbegriper en mängd olika syner.¹⁴⁰ Kunskap kan bland annat studeras utifrån ett genusperspektiv, som av vetenskapshistorikern Donna Haraway (f.

---

¹³⁶ Paasi, *Neljä maakuntaa*; Anssi Paasi, *The Institutionalization of Regions: Theory and Comparative Case Study* (Joensuu, 1986). Paasis modell är främst användbar som ett instrument för att mäta den grad av självständighet som en viss region uppvisar gentemot nationen. Aronsson har använt sig av en liknande modell som Paasi, men Aronsson betonar också den historiska förändringen. Aronsson, *Regionernas roll i Sveriges historia*, s. 17–18.

¹³⁷ Jfr Paasi, *Neljä maakunta*, s. 30 och Aronsson, *Regionernas roll i Sveriges historia*, s. 17–18.

¹³⁸ Edquist, *En folklig historia*, s. 22.

¹³⁹ Foucault, *The Archaeology of Knowledge*, s. 201.

¹⁴⁰ Burke, *What is the History of Knowledge?*, s. 7.

1944),¹⁴¹ medan kunskap i en akademisk kontext utförligt behandlats av den amerikanske historikern Steven Shapin (f. 1943).¹⁴²

Flertalet av de metoder och tillvägagångssätt som används inom kunskapshistoria påminner således om redskap som redan finns tillgängliga i historikerns arsenal. Just på grund av detta har kunskapshistoria stött på viss kritik, bland annat från idéhistoriker, som hävdar att detta enbart gett gamla praktiker nya benämningar.¹⁴³ Det finns alltså som den amerikanske historikern James Secord (f. 1953) uttryckt det en risk för att kunskapshistoria, eller *history of knowledge*, enbart blir ett modeord utan teoretisk betydelse.¹⁴⁴

Den svenske historikern Johan Östling (f. 1978) har ändå bidragit till att göra detta forskningsfält mer känt i en nordisk kontext.¹⁴⁵ Med inspiration från den schweiziske historikern Philipp Sarasin (f. 1956), som använder sig av begreppet *wissensgeschichte*, ser Östling kunskapshistoria som ett viktigt redskap för att betona att kunskap inte enbart produceras vid universiteten, utan utvecklas i interaktion mellan representanter för vetenskapen och samhället utanför. I stället för att se kunskap som något som sprids från en plats till en annan, liksom inom flertalet kommunikationsteorier, används begreppet *kunskaps-cirkulation* för att markera hur kunskap aldrig överförs rakt av, utan att kunskapen alltid påverkas och formas i detta möte.¹⁴⁶

I ett ytterligare försök att vidareutveckla detta begrepp har Östling tillsammans med historikern David Larsson Heidenblad (f. 1983) lanserat begreppet *samhällelig kunskaps-cirkulation* som ett sätt att betona kunskapen som ett större samhällsfenomen och de har presenterat sex analytiska ingångar för hur detta kan studeras empiriskt. Den första benämner de som *interventioner*, det vill säga det tillfälle när ny kunskap får genomslag i ett allmänt medvetande. Detta är av särskilt intresse för min studie, eftersom det är dessa tillfällen som Östling och Larsson Heidenblad hävdar ofta är omstridda och föremål för debatt. Övriga infallsvinklar kring studiet av kunskaps-cirkulation kan vara allt från undersökningen av *kriser* och *översättningar till system, krafter och konjunktioner*. Med översättningar avses inte enbart översättningar från ett språk till ett annat,

---

¹⁴¹ Donna Haraway, "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective", *Feminist Studies* 14:3. (1988), s. 575–599.

¹⁴² Steven Shapin, *The Scientific Life: A Moral History of a Late Modern Vacation* (Chicago, 2009).

¹⁴³ Staffan Bergwik, "Kunskapshistoria: nya insikter?", *Scandia* 84:2 (2018), s. 86–98; Karolina Enquist Källgren, "Recension: Circulation of Knowledge", *Lychnos. Årsbok för idé- och lärdoms-historia* (2018), s. 325–327.

¹⁴⁴ Secord, "Knowledge in Transit", s. 659, 668–669.

¹⁴⁵ Johan Östling, "Vad är kunskapshistoria?", *Historisk Tidskrift* 135:1 (2015), s. 109–119; Johan Östling, Erling Sandmo, David Larsson Heidenblad, Anna Nilsson Hammar & Kari H. Nordberg (red.), *Circulation of Knowledge: Explorations in the History of Knowledge* (Lund, 2018); Johan Östling & David Larsson Heidenblad, "Cirkulation – ett kunskapshistoriskt nyckelbegrepp", *Historisk Tidskrift* 137:2 (2017), s. 269–284; Johan Östling, "En kunskapsarena och dess aktörer: Under strecket och kunskaps-cirkulation i 1960-talets offentlighet", *Historisk Tidskrift* 140:1 (2020), s. 95–124.

¹⁴⁶ Philipp Sarasin, "Was ist Wissensgeschichte?", *Internationales Archiv für Sozialgeschichte der deutschen Literatur* 3 6:1 (2011), s. 159–172; Östling, "Vad är kunskapshistoria?", s. 110–112.

utan detta kan också vara ett sätt att undersöka vad som sker med kunskapen när den publiceras i en annan form, medan undersökandet av system för med sig ett fokus på de bakomliggande strukturerna. Detta hör nära ihop med studier av krafter med vilka avses de redskap olika aktörer och institutioner har till sitt förfogande för att utöva inflytande.¹⁴⁷

I stället för att försöka komma fram till vem som hade rätt eller fel gällande bosättningsfrågan vill jag alltså belysa att en viss syn nödvändigtvis inte måste kategoriseras som antingen "rätt" eller "fel", utan att det liksom Östling betonat snarare är frågan om "varför en viss typ av kunskap dyker upp och eventuellt försvinner under en viss tid som blir av vikt".¹⁴⁸ De frågor som detta aktualiserar blir således hur tanken om avfolkningen *cirkulerade* – för att använda ett begrepp från det kunskapshistoriska fältet – mellan en akademisk och icke-akademisk sfär.

Min största utmaning är ändå skalan på det ämne jag undersöker. Enligt sociologen Wiebke Keim har den största delen av studierna om kunscaps-cirkulation fokuserat på cirkulation i liten skala, medan min studie rör sig på ett flertal olika nivåer, mellan Finland och Sverige samt inom och utanför den akademiska världen. Därför ser jag möjligheter med den analysmodell som Keim för fram. Keim skiljer mellan olika faser i kunscaps-cirkulationen: mottagande, utbyte och omförhandling av metod och teori.¹⁴⁹ Särskilt Keims tredje fas möjliggör en omprövning av dynamiken mellan olika aktörer samt ger ett ramverk för att undersöka deras syn på kunskap. Det här erbjuder en möjlighet att visa på de svårigheter som aktörer utanför vetenskapen har att bli tagna på allvar. De kommer sällan till den så kallade tredje fasen på egen hand, varför det blir nödvändigt att ta in utomstående expertis.¹⁵⁰ Deras försök att få erkännande kan således belysa såväl gamla praktiker som det ansvar forskarna har för sina teorier och resultat, men också vad som sker med kunskapen när den cirkulerar utanför nationens ramar. Detta har jag valt att beteckna som en transnationell kunscaps-cirkulation, för att betona att bosättningsfrågan och de projekt som bedrevs i Österbotten – som står i fokus i kapitel fyra – var ett

---

¹⁴⁷ Östling & Larsson Heidenblad, "Cirkulation – ett kunskapshistoriskt nyckelbegrepp", s. 283–284.

¹⁴⁸ Östling, "Vad är kunskapshistoria?", s. 111. Denna baseras på en genomgång av Sarasin, "Was ist Wissensgeschichte?"

¹⁴⁹ Wiebke Keim, "Conceptualizing circulation of knowledge in the social sciences", Wiebke Keim, Çelic Erküment, Christian Ersche, Veronika Wöhrer (red.), *Global knowledge in the social sciences* (Farnham, 2014), s. 87–113. Hämtat från <<https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-01077347>>, 7 september, 2021, s. 4. Ett mer empiriskt exempel är David Larsson Heidenblads studie av Gösta Ehrens-värd och genomslaget av den framtidskunskap som Ehrens-värd gav uttryck för i den svenska dagspressen under 1970-talets början. David Larsson Heidenblad, "Framtidskunskap i cirkulation: Gösta Ehrens-värds diagnos och den svenska framtidsdebatten, 1971–1972", *Historisk Tidskrift* 135:4 (2015), s. 593–621.

¹⁵⁰ Betydelsen av utbildade debattörer är något som framför allt betonats inom nationalismforskningen. Det som däremot fått mindre utrymme i tidigare studier är kontakterna mellan dessa aktörer och hur de förhåller sig till vetenskapen. Bolin, *Between National and Academic Agendas*, s. 10–12.

samarbete över nationsgränserna.

Vad som egentligen cirkulerar och hur finns det åtskilliga förslag på, till viss del beroende på vad som ligger i fokus för studien.¹⁵¹ James Secord förespråkar ett fokus på materiella objekt,¹⁵² medan cirkulation enligt vetenskapshistorikern Kapil Raj inte enbart är att förstå som kommunikeringen av idéer, utan de möten och omförhandlingar som kommer till uttryck vid dessa tillfällen. I och med att det är en kontrovers som ligger i fokus för min studie är det framför allt mötet och omförhandlingen av en viss syn som intresserar mig, och där min studie faller i linje med Raj syn på kunscaps-cirkulation. Förstås finns det andra faktorer som också måste tas i beaktande: auktoritet, kulturella skillnader och distans i tid och rum är alla faktorer som kan påverka hur kunskap tas emot. På grund av detta är det viktigt att som Raj betonar enbart se cirkulationen som en ideal situation, eftersom kunskap inte alltid rör sig fritt mellan olika aktörer.¹⁵³

Därför vill jag också lyfta fram och fokusera på de olika aktörerna och deras roll för bosättningsfrågan i min undersökning. Här är det återigen möjligt att knyta an till Östling som benämner personer som på ett eller annat sätt bidrar till att kunskap produceras och/eller cirkulerar i ett givet historiskt sammanhang som *kunscapsaktörer*. Med detta avses "människor som besatt ett relevant vetande och som var förmögna att förmedla detta i text".¹⁵⁴ Detta begrepp delar många likheter med *scientific personae*, som varit i ropet under den senaste tiden och som tillskrivs vetenskapshistorikerna Lorraine Daston (f. 1951) och H. Otto Sibum (f. 1965),¹⁵⁵ även om det därefter har vidareutvecklats i ett flertal olika riktningar, däribland av historikern Herman Paul (f. 1978).¹⁵⁶ Liksom den franske sociologen Pierre Bourdieu (1930–2002) något mer kända *habitus* kan detta begrepp användas för att belysa de strukturer och praktiker som var och en behöver förhålla sig till.¹⁵⁷

Anledningen till att jag finner kunscapsaktörer som mer givande än persona eller habitus är att jag ser detta som ett användbart redskap för att komma bort från kunskap som förbehållet vetenskapen. Innehållet och dess form kan nämligen vara minst lika viktigt som förmedlarens bakgrund och auktoritet. Bakom de insändare och texter jag analyserat för min undersökning stod personer med olika yrkesbakgrund och utbildning, allt från ex-militärer,

---

¹⁵¹ Ett känt exempel på en studie om cirkulation och utbyte är Edward W. Said, *Orientalism* (London, 1978).

¹⁵² Secord, "Knowledge in Transit", s. 665–666.

¹⁵³ Raj, "Beyond Postcolonialism... and Postpositivism", s. 343–344.

¹⁵⁴ Östling, "En kunscapsarena och dess aktörer", s. 106.

¹⁵⁵ Lorraine Daston & H. Otto Sibum, "Introduction: Scientific Personae and Their Histories", *Science in Context* 16:1-2 (2003), s. 1–8. Några studier som senare använt sig av och vidareutvecklat detta begrepp är Julia Dahlberg, *Konstnär, kvinna, medborgare: Helena Westermarck och den finska bildningskulturen i det moderna genombrottets tid 1880–1910* (Helsingfors, 2018); Lisa Svanfeldt-Winter, *Where Scholars are Made. Gendered Arenas of Persona Formation in Finnish Folkloristics, 1918–1932* (Stockholm, 2019).

¹⁵⁶ Herman Paul, "What is a Scholarly Persona? Ten Theses on Virtues, Skills and Desires", *History and Theory* 53 (2014), s. 348–371.

¹⁵⁷ Pierre Bourdieu, *Outline of a Theory of Practice* (Cambridge, 2002), s. 81–85.

jordbrukare, journalister och författare till docenter, professorer och ingenjörer. Och även om det är möjligt att visa att många av de som drev frågan framåt hade akademisk utbildning, är det inte sagt att det alltid var inom "rätt" ämnesområde. Jag ser alltså på hur de olika aktörerna tog del av den här processen, övertog vetenskapliga metoder och teorier samt anpassade dessa i ett försök att omförhandla synen på områdets forntid.¹⁵⁸

Detta kan knytas an till en diskussion som har förts inom *citizen science* (sv. medborgarforskning) gällande den vetenskapliga kvaliteten som personer utanför vetenskapen anses kunna bidra med. Detta baseras på en tanke om vad vetenskapen egentligen är, eftersom vetenskap inte enbart avser enskilda bidrag till en viss fråga, utan också innefattar en djupare förståelse om hela det vetenskapliga fältet: dess metoder, historia, litteratur och diskurser.¹⁵⁹ Dels är detta en fråga om vem som inkluderas i kunskapsproduktionen och hur. För även om lokalhistoria och arkeologi är två exempel på områden där personer utanför vetenskapen länge har haft möjlighet att delta i utgrävningar och vid insamlingen av material finns det trots allt en skillnad mellan professionella forskare och amatörer som utmynnar i deras möjlighet att ta sig an dessa frågor. Dels är arkeologi och historia forskningsområden som berör den mänskliga kulturen, något som för med sig frågor om värderingar och betydelse, vilket kan stå i kontrast med en vetenskaplig syn på kunskap.¹⁶⁰ Detta öppnar i sin tur upp för en diskussion om lokalitet, erfarenheter och perspektiv och vad som egentligen är deltagarnas motiv av att delta i liknande undersökningar.

Genom detta angreppssätt har jag identifierat den mångfald av aktörer som engagerade sig i bosättningsfrågan. Detta inbegriper allt från enskilda aktörer, till grupperingar såsom de fria forskarna samt institutioner och föreningar som Österbottniska fornforskningssällskapet. Dels är det alltså frågan om aktörer som representerar och upprätthåller en viss tolkning, dels om aktörer som tar del av och skapar institutioner.¹⁶¹ Det är de här aktörernas syn på avfolkningen som jag ämnar studera. Huruvida debatten och frågan om kontinuitet kontra diskontinuitet genomgick en förändring? Var de lät publicera sina alster? samt hur de olika aktörerna förhöll sig till varandra? Detta är aspekter som jag vidareutvecklar i kapitel 5.

Jag är således medveten om att min studie kan placeras i en idéhistorisk tradition, eftersom de frågor jag berör tangerar frågor om framväxten av vetenskapliga teorier och de idéer och tankar som låg till grund för dessa. Däremot ser jag inte det ändamålsenliga i att enbart falla tillbaka på en viss vetenskaplig tradition, utan jag inhämtar redskap för min analys från ett flertal

---

¹⁵⁸ Kapil Raj använder sig av begreppet *mediating agents* för att beskriva aktörer som befinner sig utanför vetenskapen, men som intar en viktig roll i mötet mellan olika grupper. Kapil Raj, *Relocating Modern Science: Circulation and the Construction of Knowledge in South Asia and Europe, 1650–1900* (Basingstoke, 2007), s. 19–20.

¹⁵⁹ Katrin Vohland m.fl., "Editorial: The Science of Citizen Science Evolves", Katrin Vohland m.fl. (red.), *The Science of Citizen Science* (Cham, 2021), s. 5.

¹⁶⁰ Barbara Heinisch m.fl. "Citizen Humanities", Katrin Vohland m.fl. (red.), *The Science of Citizen Science* (Cham, 2021), s. 97–99.

¹⁶¹ Bilaga 1. ger en översikt över några av de aktörer som träder fram i min undersökning.

ämnesområden, däribland kunskapshistoria, som ett sätt att också inkludera samhället utanför. Medan idéhistoria mer berör idéernas framväxt och utveckling är jag intresserad av den samhälleliga påverkan; hur de institutioner och aktörer som var verksamma i diskussionen om Österbottens forntid formade den kunskap som cirkulerade. Oavsett är det viktigt att poängtera att ingen kan tala för hela befolkningen, även om det alltid finns exempel på deltagare som påstått sig tala för en större grupp. Däremot kan det redan nu konstateras att det är relativt få kvinnor som träder fram i min undersökning. Detta ska inte tolkas som att kvinnorna inte intresserat sig för de här frågorna eller att arkeologi skulle vara en manlig sfär, utan är mer än fråga om det material som jag använt mig av. I tidningsmaterialet är det framförallt männen som tar plats, medan kvinnorna varit minst lika synliga i det arkeologiska arbetet.

Därmed blir kunskapshistoria ett ypperligt verktyg för att visa hur kunskap formas och cirkulerar inom humaniora.¹⁶² Och där frågor om jämlikhet och demokratisering av kunskap är några av de ämnen jag ser som möjliga att belysa genom ett fokus på kunskapshistoria. Det finns nämligen en obalans och asymmetri här som är viktig att adressera. Att flytta fokus från vetenskapen till att också se på kunskapsproduktion utanför det akademiska samhället är ett led i detta. Enligt den tysk-amerikanske historikern Andreas W. Daum ses kunskap som har sitt ursprung utanför det vetenskapliga samhället ofta som problematiskt, eftersom det inte finns någon direkt mall för hur denna ska förstås i relation till en vetenskaplig historieskrivning. Därför upplevs också kunskap som riktas till en läsekrets utanför det vetenskapliga samhället som något sämre, och där olika begrepp liksom populärvetenskap tas till för att skilja denna kunskap från vetenskapen, utan att nödvändigtvis specificera huruvida detta är att förstå som enbart en populariserad form av vetenskap eller något helt annat.¹⁶³

Som Östling konstaterar är populärvetenskap ett hierarkiskt begrepp som kategoriserar kunskap som riktar sig utanför den akademiska världen som sämre.¹⁶⁴ Men hit hör också problemet att per automatik se amatörforskarna i Österbotten som oförmögna att tillskansa sig vetenskaplig kunskap, alternativt förkasta deras tolkningar utifrån en förförståelse av dessa som uttryck för en svenskhetsiver eller lokalpatriotism. Populärvetenskap används ofta i förståelsen att en representant från en viss vetenskaplig disciplin skriver för en större allmänhet, på ett lättförståeligt sätt. Men det saknas ett begrepp som

---

¹⁶² Till skillnad från kunskapshistoria har det hävdats att de olika humanistiska disciplinerna sällan har studerats på ett sammankopplande sätt, något som kan ha bidragit till tal om en "kris" inom humaniora. Isak Hammar & Johan Östling, "Forum: The Circulation of Knowledge and the History of Humanities", *History of Humanities* 6:2 (2021), s. 597.

¹⁶³ Andreas W. Daum, "Varieties of Popular Science and the Transformations of Public Knowledge, Some Historical Reflections", *Isis* 100:2 (2009), s. 319–320.

¹⁶⁴ Östling & Larsson Heidenblad, "Cirkulation: ett kunskapshistoriskt nyckelbegrepp", s. 274. Otaliga böcker och artiklar har behandlat en liknande problematik. För ett urval av litteratur se Gunnar Eriksson, *Vetenskapen i underlandet: Två studier av populärvetenskap* (Stockholm, 1986); Merja Koskela, "Vetenskap populärt – att göra det omöjliga möjligt?", *Finsk Tidskrift* 1 (1997), s. 51–57; Roy Rosenszweig & David Thelen, *The Presence of the Past: Popular Uses of History in American Life* (New York, 1998).

beskriver en motsatt process, det vill säga att en aktör utanför det vetenskapliga samhället skriver för en större publik, alternativt riktar sig till en viss forskare. Amatör- eller hembygdsforskare är några begrepp som ofta används, men också detta måste ses i förhållande till en vetenskaplig kunskapssyn. Jag använder mig således av populärvetenskap i en något vidare bemärkelse, då detta förutom i dess mer traditionella bemärkelse också får representera historiefremställningar av aktörer som befinner sig utanför det akademiska.

En av orsakerna till att bosättningsfrågan kan uppfattas som kontroversiell var nämligen en följd av olika behov och intressen mellan universitetsvärlden och samhället utanför. Som Trigger skriver är arkeologi och historia lättillgängliga discipliner som intresserar en större allmänhet. Men detta innebär nödvändigtvis inte att arkeologi är en angelägenhet för den stora massan, utan det är främst de fria yrkesutövarna – för att använda Triggers benämning – med ett intresse för lärda ting, som tenderar att ta del av nya vetenskapliga rön och gå i debatt med forskarna.¹⁶⁵ En viktig tes som arkeologen Emily Hanscam fört fram är således hur det inte är möjligt att enbart avfärda arkeologiska tolkningar på grund av att de är partiska eller drivna utifrån en viss agenda. I stället borde vi försöka att förstå den nationella kontext som inspirerat tolkningarna. Historieproduktion och kunscaps-cirkulation kan spela en viktig roll i detta, genom att bland annat visa att arkeologiska tolkningar ofta stött sig på den dominant ideologin, något som enligt Hanscam också kan visa på hur svårt det är för nya tolkningar och teorier att få fotfäste.¹⁶⁶

Det är här som min undersökning knyter an till historiebruk. Trots att historiebruk och kunskapshistoria kan sägas representera två olika inriktningar inom historievetenskapen, vill jag med denna undersökning visa att kunscaps-cirkulation som begrepp kan belysa mötet mellan representanter för vetenskapen och samhället utanför, och den roll det förflutna spelar i detta sammanhang. Jag ser det som möjligt att en viss historiesyn kan påverka hur detta möte kommer till uttryck. Historiebruk kan således bidra till en större förståelse av kunskapshistoria, dess möjligheter och begränsningar, samt vice versa.

Kontroverser

Om historiebruk och kunskapshistoria utgör två viktiga byggstenar ser jag kontroversen som det lim som binder dem samman. Att se på bosättningsfrågan som en kontrovers gör det möjligt att visa på den mångfald av aktörer som engagerade sig för den här frågan, men också hur forntiden skapade frågor samt orsakade svallvågor såväl inom som utanför vetenskapen. Dessutom var det inte bara inom arkeologin som bosättningsfrågan dryftades, utan också språkforskare och representanter från andra vetenskapliga discipliner involverades, samtidigt som denna kamp om forntiden gav upphov till en

---

¹⁶⁵ Trigger, *Arkeologins idéhistoria*, s. 31.

¹⁶⁶ Emily R. Hanscam, "Frontiers of Romania: Nationalism and the Ideological Space of the Roman Limes", *Ex Novo: Journal of Archaeology*, 2 (2017), s. 78.

institutionaliseringsprocess i Österbotten.

Däremot är det inte enbart gällande metoder och tillvägagångssätt som det kan råda meningsskiljaktigheter, utan debatter och kontroverser kan också uppstå kring hur en viss händelse eller aktör från det förflutna tas upp till behandling. Något som det gärna betonas är att de ämnen som slutligen upprör ofta är beroende av sin samtid.¹⁶⁷ Således är alltså de ämnen som orsakar kontrovers föränderliga, och bosättningsfrågan är inte det enda ämne som varit föremål för en debatt i Finland. Korstågen, Nöteborgsfredens gräns, klubbekriget, 1918 års händelser och Finlands samarbete med Tyskland under andra världskriget är bara några exempel på andra frågor som visat sig svårbehandlade i Finlands historia.¹⁶⁸ Men kända kontroverser har också ägt rum bland representanter från motsatta teoretiska, ideologiska och epistemologiska inriktningar i såväl Finland som internationellt.¹⁶⁹

Debatter och kontroverser kan alltså ses utgöra en naturlig del av den vetenskapliga kulturen. Enligt filosofen och vetenskapshistorikern Thomas Kuhn (1922–1996) är det rentav kontroverser tillika med en fortsatt prövning av det rådande paradigmet som för vetenskapen framåt.¹⁷⁰ Faran är snarare som filosofen och lingvisten Marcelo Dascal (1940–2019) ger uttryck för att dessa sedan negligeras av det dominanta paradigmet.¹⁷¹ Vetenskapen har nämligen i stor utsträckning fokuserat på framgångsberättelser och de stora genombrotten, medan de som inte lyckats sällan har varit föremål för någon större uppmärksamhet. Däremot kan det sägas ha blivit alltmer accepterat att börja ifrågasätta en mer traditionell syn på kunskap och vetenskapliga framsteg som något enbart förbehållet forskarna, bland annat genom att lokalisera en kunskapsproduktion utanför det vetenskapliga samhället.¹⁷² Vid studiet av kontroverser har det ofta just varit inomvetenskapliga debatter som i stor

---

¹⁶⁷ Zander, *Fornstora dagar*, s. 33–34. Zander har undersökt den svenska historien och de frågor som väckte debatt i Sverige under det förra århundradet

¹⁶⁸ Piia Einonen, Antti Räihä och Marko Tikka ger en inblick i några av de ämnen som varit svårbehandlade i artikeln "Kapinointi, separatismi ja vastarinnan legitimiteetti", Petri Karonen & Antti Räihä (red.), *Kansallisten instituutioiden muotoutuminen: Suomalainen historiakuva Oma Maa -kirjasarjassa 1900–1960* (Vantaa 2014), s. 305–333. För en utförligare behandling av hur Nöteborgsfredens gränser behandlats inom den finländska historieskrivningen se Samu Sarviaho, *Ikuinen rauha*.

¹⁶⁹ Två exempel på sådana kontroverser är positivismstriden (*Positivismusstreit*) som ägde rum under stora delar av 1950-talet och ännu under 1970-talet om samhällsvetenskapernas metodik. Theodor W. Adorno, "Sociology and Empirical Research", Theodor W. Adorno, Hans Albert, Ralf Dahrendorf, Jürgen Habermas, Harald Pilot & Karl R. Popper, *The Positivist Dispute in German Sociology* (London, 1976), s. 68–86. Och den tyska historikerstriden (*Historikerstreit*) som inleddes under 1980-talet efter att historikern Ernst Nolte (1923–2016) fört fram vad som ansågs vara kontroversiella tolkningar kring den nazistiska perioden i Tysklands historia. Karlsson, *Europeiska möten med historien*, s. 127–129.

¹⁷⁰ Thomas Kuhn, *De vetenskapliga revolutionernas struktur* (Lund, 1979), s. 31.

¹⁷¹ Marcelo Dascal, "The Study of Controversies and the Theory and History of Science", *Science in Context* 11:2 (1998), s. 147.

¹⁷² Se exempelvis Steven Shapin, "The Place of Knowledge: A Methodological Survey", *Science in Context* 4:1 (1991), s. 3–21.

utsträckning legat i fokus, men James Secord har visat att också mindre lyckade försök att utmana vetenskapen, samt att ämnen som aldrig uppnådde statusen av vetenskap kan utgöra fokus för vidare studier.¹⁷³

Nu är frågan huruvida det ämne jag valt att studera kan sägas inta formen av en kontrovers, snarare än en diskussion eller dispyt. Dascal ser nämligen en skillnad mellan dessa tre utifrån deras form och möjliga lösning, en distinktion jag är beredd att hålla med om. Gemensamt för dem alla är att de kräver åtminstone två personer som konfronteras kring frågor om åsikter, metoder och teorier. Men om den vetenskapliga debatten eller diskussionen ofta rör ett specifikt problem eller ämne och härrör sig från ett misstag som kan korrigeras när dispyterna sällan en lösning. Detta på grund av att dispyterna är förankrade i ämnen där skilda åsikter ställs mot varandra, ofta med en känslomässig förankring. En kontrovers kan å sin sida börja som ett specifikt problem, men till skillnad från debatten och dispyten tenderar kontroversen att sprida sig till andra ämnen och discipliner. Kontroverser har således sin grund i allt från motsatta attityder till meningsskillnader gällande metodologi. Det finns inget enkelt misstag som kan rättas till och ingen färdig lösning på problemet, och därför kan kontroversen fortsätta även efter att en överenskommelse nåtts.¹⁷⁴

Det fall som jag studerar uppvisar liknande tendenser. Detta fick sin början som en fråga gällande arkeologins metoder, men spred sig till att omfatta såväl runologi, språk- och ortnamnsforskning, som geologi och botanik. Detta kan knytas till Dascal som hävdar att kontroverser uppvisar fem mer allmänna tendenser: För det första *topic shifts*, något som innebär att kontroverserna sällan stannar vid en viss fråga, utan har en tendens att sprida sig. För det andra *generalized questioning*, vilket innebär ett ifrågasättande av den andra sidans metodologiska förutsättningar. För det tredje *hermeneutic concern*, det vill säga hur en viss aspekt ska tolkas och ett ifrågasättande av den andra sidans förståelse av ämnet. Hit hör också frågan om bevisbörd och hos vem denna ligger. För det fjärde *openness of closure*, eller ett tillstånd av "öppen stängning" för att använda den svenska idéhistorikern Christer Nordlunds (f. 1970) översättning av Dascals begrepp¹⁷⁵. Eftersom kontroversen sällan når en egentlig lösning råder ofta en oklarhet kring vem som egentligen utgick som segrare. En liten paradox i sammanhanget är att kontroversen trots detta kan ses som produktiv och som att ha bidragit till ämnets utveckling, oberoende om något resultat nåtts. För det femte *flexible structure*. Med detta avses att kontroversens form är mer öppen än

---

¹⁷³ James Secord, *Controversy in Victorian Geology: The Cambrian-Silurian Dispute*, (Oxford, 1986); James Secord, *Visions of Science: Books and the readers at the dawn of the Victorian age* (Oxford, 2014).

¹⁷⁴ Dascal, "The Study of Controversies", s. 150.

¹⁷⁵ Se Christer Nordlund, *Det upphöjda landet: Vetenskapen, landhöjningsfrågan och kartläggningen av Sveriges förflutna, 1860–1930* (Umeå 2002), s. 26–27. Genom ett idéhistoriskt perspektiv undersöker Nordlund hur landhöjningen som var en av 1800-talets stora kontroverser i Sverige diskuterades inom vetenskapen. Detta kan också knytas till frågan gällande den förhistoriska bosättningen i Österbotten. För vilket annat av Finlands landskap har varit så präglad av just landhöjningen.

debatten, men att den följer ett mönster i hur utbytet av åsikter och argument sker. Avvikelse från detta mönster är ändå möjligt, ofta som ett resultat av att endera sidan försökt skifta fokus.¹⁷⁶

Dascals mall är emellertid utvecklad för en vetenskaplig kontext och är anpassad efter hur ett vetenskapligt meningsutbyte förs i en ideal situation. Detta är inte exakt vad jag studerar, eftersom jag också för in samhället utanför. I min undersökning är det ett flertal debatter som står som grund för min analys, men som alla på ett eller annat sätt berör bosättningsfrågan och således kan sägas visa på en större kontrovers. Genom att undersöka meningsutbytet kring bosättningsfrågan ämnar jag visa hur de olika aktörerna som engagerade sig i denna fråga utmanade eller försvarade det rådande paradigmet. Som Nordlund betonat har de olika parterna i en kontrovers alltid två roller. Dels att försvara den egna synen, dels att kritisera motståndaren och dennes uppfattning.¹⁷⁷ Här är det därför viktigt att jag granskar min egen roll och de förhandsuppfattningar som jag för med mig, för att undvika att jag själv börjar producera eller reproducera den kritik som jag undersöker. För även om jag inte är ute efter att kritisera någon part är jag medveten om att jag i min roll som historiker är en del av en hierarki och maktstruktur, något jag inte kan blunda för.

För att summera ser jag alltså att kunskaps-cirkulation möjliggör en undersökning av hur kunskap förmedlas, tas emot och utvecklas, men att det som Raj påpekat är viktigt att betona att detta måste förstås som en ideal situation, då det alltid finns saker som kan påverka detta möte. De angreppssätt jag kommer att utveckla i min avhandling är: Hur kunskap aldrig rör sig fritt, utan att det finns ett flertal faktorer som kan hindra eller störa detta utbyte. Den roll som historiekulturen har i detta möte och att kunskap, liksom historia, är i ständig förändring och beroende av sin kontext, både tidsligt och geografiskt. Samt slutligen förhållandet mellan en lokal, en regional och en nationell historieförståelse.

Källmaterial och metodologiska utgångspunkter

I det följande kommer jag att presentera mitt källmaterial, för att sedan gå in på mina metodologiska utgångspunkter gällande hur jag närmat mig detta i min analys. Att den här studien avgränsas till Österbotten är redan i sig ett metodologiskt val. Jag hade lika bra kunnat se på Åland eller Egentliga Finland, alternativt ha riktat mig utanför Finlands nuvarande gränser. Bosättningsfrågan uppvisar nämligen en gränsöverskridande problematik som i sig inte är specifik för Österbotten.

Samtidigt vill jag hävda att något hade gått förlorat vid en undersökning av en annan region. För även om jag är medveten om att Österbotten inte riktigt är en liknande brännpunkt som Baskien eller Katalonien när det kommer till nationalitets- och självständighetssträvanden, kan också Österbotten belysa hur historia, identiteter och ideologi vävs samman. Det är åtminstone min

---

¹⁷⁶ Dascal, "The Study of Controversies", s. 150–153.

¹⁷⁷ Nordlund, *Det upphöjda landet*, s. 26–27.

förhoppning att med ett exempel som ligger något närmare till hands belysa detta. Samtidigt vill jag inte förminska någon part. Detta är ett ämne som måste tas på allvar och där jag fokuserar på de olika kunskapsaktörerna som intresserade sig för Österbottens forntid, samt hur de bar sig åt för att utmana de professionella forskarna. Därefter blev frågan vilka källor som bäst kunde belysa denna kamp och kontrovers.

Dagstidningar

För att närma mig detta ämne har jag använt mig av tidningsartiklar och insändare från svensk- och finskspråkiga dagstidningar utgivna i Österbotten, och jag har valt att fokusera på de debatter som fördes i anslutning till detta ämne. På grund av att avhandlingen berör ett flertal teman och att detta ämne också uppnådde ett nationellt samt i viss mån internationellt intresse, har jag inte exklusivt kunnat avgränsa mig till Österbotten. Därför har jag också tagit med dagstidningar utgivna på andra orter i Finland samt Sverige i den mån att de berört bosättningsfrågan. Detta har sedan kompletterats med arkivmaterial och vetenskapliga publikationer för att ge kontext och skapa ett förklarande samband.

Vid sidan av den traditionella maktdelningsprincipen framställs ofta pressen, eller medierna som en fjärde statsmakt.¹⁷⁸ Medierna utgör alltså en viktig del av samhället, men detta är i sig inte anledningen till att detta får stå som huvudmaterial för den här avhandlingen. Detta var framför allt en följd av att mitt intresse föll på studiet av debatter, samtidigt som jag redan tidigare hade stött på det så kallade tomrummet när jag letade efter material för min avhandling pro gradu.¹⁷⁹ Jag visste alltså att det fanns ett rikligt material. Frågan var bara hur jag bäst kunde spåra detta, utan att något väsentligt skulle gå förlorat.

Att ge en heltäckande bild av detta ämne har varit ett ofrånkomligt mål, och något som skulle ha tagit betydligt längre tid i anspråk än vad jag hade för skrivandet av den här avhandlingen. Genom Brages pressarkiv fick jag ändå en första insyn i det här ämnets omfång i de svenskspråkiga dagstidningarna, samtidigt som Österbottniska fornforskningssällskapet¹⁸⁰ arkiv innehöll en stor samling tidningsurklipp gällande de projekt och utgrävningar som sällskapet tog del i.¹⁸¹

---

¹⁷⁸ Janne Seppänen & Esa Väliveronen, *Mediesamhället* (Vanda, 2012), s. 169.

¹⁷⁹ Andreas Granberg, *Staden firar: Uleåborgs och Vasas jubileum 1855–2006 som historiebruk* (Åbo, 2014), [Opublicerad pro gradu-avhandling].

¹⁸⁰ I fortsättningen kommer jag att använda mig av den något kortare benämningen fornforskningssällskapet, alternativt sällskapet när det är tydligt att jag hänvisar till deras verksamhet.

¹⁸¹ RA, Österbottniska fornforskningssällskapet rf:s arkiv (ÖFA). II 3.1–3.12 Tidningsurklipp. I samlingarna finns tidningsurklipp från perioden 1914–2006. Bosättningsfrågan har dessutom gett upphov till privatsamlingar bestående av tidningsurklipp och artiklar om de arkeologiska ämnen som diskuterades i dagstidningarna. I ett tidigt skede av min undersökning fick jag en sådan klippssamling till mitt förfogande, som en kollegas morföräldrar samlat på sig.

Brages pressarkiv är ett dokumentationsarkiv som omfattar nyhetsartiklar från Finlands svenskspråkiga dagstidningar alltsedan 1900-talets början. Pressarkivets klippssamlingar sträcker sig fram till 1990-talet och är indelade enligt avdelningar utifrån huvudgrupperna *biografiskt*, *allmänt* och *topografiskt*, och där jag riktade in mig på de två sistnämnda. Pressarkivets allmänna avdelning är indelat i huvudklasser och berör allt från befolkningsfrågor, ekonomi, folkliv och historia till social- och hälsovård samt miljö och natur, medan den topografiska avdelningen innehåller artiklar med en lokal anknytning, sökbara utifrån landskap eller kommun.¹⁸² På grund av arkivets strukturer finns det en viss överlappning mellan kategorierna. Från den allmänna avdelningen sökte jag efter artiklar om historia och arkeologi, medan jag från den topografiska avdelningen valde att fokusera på artiklar om Vörå och Malax, eftersom det var till dessa två orter som största delen av de arkeologiska undersökningarna koncentrerade sig.

Förutom klippssamlingen producerar Brages pressarkiv det digitala tidnings- och tidskriftsarkivet *Presstanda*, som omfattar referenser till tidningsartiklar från 1990-talet och framåt och som är sökbara genom ämnesord.¹⁸³ Exempelvis ger en sökning med ämnesorden "arkeologi" och "Österbotten" 262 träffar i databasen under tidsperioden 1991–2005.

Det största problemet med att använda sig av pressarkiv för att få en inblick i vad som försiggick i samhället är avsaknaden av kontext. Det material som fås till påseende är enbart ett urval av artiklar, som är beroende av hur artiklarna har katalogiserats. Jag har därför efter en första kartläggning gjort en mer systematisk genomgång av *VBL* under perioden 1977–2005 genom att använda mig av av *VBL*:s historiska arkiv.¹⁸⁴

VBL får ses som den viktigaste källan i min kartläggning och förståelse av det här ämnet. Mycket beroende på att de debatter som anslöt sig till bosättningsfrågan tilläts föras i princip ocensurerat i tidningens insändarsidor. I min genomgång av *VBL* fann jag en stor mängd hänvisningar till andra medier, bland annat i form av hänvisningar till diskussioner som fördes i andra tidningar under samma tid – också över språkgränsen – vilka därefter togs med i min analys. Att gå igenom tidningsmaterialet på detta sätt är en betydligt mer tidskrävande process, men har gett en inblick i övriga diskussioner och debatter som har förts i tidningen, något som visar hur stort utrymme denna fråga faktiskt gavs. Detta är en bild som annars lätt blir snedvriden genom att enbart granska pressarkivets samlingar eftersom Österbottens forntid inte var det enda ämne som gav upphov till en debatt. Bland exemplen på andra samtida debatter som

---

¹⁸² "Pressarkivets samlingar", *Brages pressarkiv*

Hämtat från <<https://www.bragespressarkiv.fi/samlingar/>>, 7 september, 2021.

¹⁸³ "Om Presstanda", *Brages pressarkiv*

Hämtat från <<http://presstanda.fi/om/>>, 7 september, 2021.

¹⁸⁴ "Vasabladet arkiv", *VBL*

Hämtat från <<https://arkiv.vasabladet.fi/>>, 7 september, 2021.

också fördes i de finlandssvenska dagstidningarna hittas sådana ämnen som Österbottens högskola, minnkärningen och krigsmotståndare.¹⁸⁵

Dessvärre finns det ingen motsvarande instans för de finskspråkiga dagstidningarna i Finland, varför det alltid fanns en risk att detta skulle skapa en asymmetri gällande materialet för den här undersökningen. *Nationella tidningsbiblioteket*¹⁸⁶ är en rik källa för den som studerar tidningsmaterial från 1800-talets slut fram till 1900-talets början, men vid tidpunkten för när den här avhandlingen skrevs omfattade det digitaliserade tidningsmaterialet ännu inte den tidsperiod som ligger i fokus för den här undersökningen. För att hitta spår efter detta ämne i de finskspråkiga dagstidningarna har jag fått förlita mig till mikrofilmade tidningsmaterial, och där jag har gjort inhopp under de månader då ett visst fornyfynd upptäckts eller bosättningsfrågan diskuterades aktivt i de svenskspråkiga dagstidningarna. Övriga dagstidningar som jag sett utförligare på är *Hufvudstadsbladet (HBL)*, *Jakobstads Tidning (JT)*, *Åbo Underrättelser (ÅU)*, *Vaasa/Pohjalainen* och *Ilkka*. Detta har gett en spridning gällande hur denna fråga förts inom såväl Svenskfinland, som i Österbotten, samtidigt som detta också gett en spridning på den politiska kartan.

Fördelen med dagstidningarna är att de har gett mig en möjlighet att närma mig hur den av forskarna framlagda tolkningen om avfolkningen togs emot och diskuterades bland allmänheten. Däremot säger detta inget om hur många som faktiskt läste eller tog del av dessa debatter, men detta är också av sekundär betydelse, eftersom jag inte direkt undersöker de reaktioner detta material åsamkat bland allmänheten.

Arkivmaterial, tidskrifter och vad som kunde ha varit

Artiklar och insändare i dagstidningar är inte den enda typ av material som bosättningsfrågan lämnade efter sig. Förutom dagstidningar har jag också bekantat mig med Österbottniska fornforskningssällskapets arkiv som finns bevarat vid Brinkens museum i Malax och Riksarkivets verksamhetsställe i Vasa, och material från projekten *Järnåldersbygd i Österbotten* (1986–1991) och *Arkeologi i Kvarkenregionen* (1994–2001), som var resultatet av ett samarbete mellan SÖL/SÖFUK, fornforskningssällskapet och Umeå universitet. Detta material finns för påseende vid den arkeologiska institutionen vid Umeå universitet.

Sällskapets arkiv omfattar föreningens verksamhet från dess grundande 1984 fram till dags dato. Detta material innefattar seminarie- och mötesprotokoll, verksamhetsberättelser och verksamhetsplaner samt en mindre brevsamling. Men hit hör också de publikationer som utkommit på skriftserierna *Studia Archaeologica Ostrobotniensia (Studia)* och *Acta Antiqua Ostrobotniensia (Acta)*,

---

¹⁸⁵ För mer om debatter i Finlands svenskspråkiga dagstidningar se Klinkmann, Henriksson & Häger (red.), *Föreställda finlandssvenskheter*.

¹⁸⁶ "Digitala samlingar", *Nationalbiblioteket*

Hämtat från <https://digi.kansalliskirjasto.fi/etusivu?set_language=sv>, 7 september, 2021.

vilka gett mig en inblick i en österbottnisk historieproduktion. Dessutom har sällskapet ett omfattande forskningsbibliotek som bevaras vid Vasa stadsbibliotek.¹⁸⁷

Det material jag sett på från institutionen för arkeologi vid Umeå universitet består av brevkorrespondens, projektbeskrivningar, tidningsurklipp, rapporter och material från de projekt som bedrevs i Österbotten. Detta material var dessvärre inte katalogiserat, utan bestod av mappar och lösa dokument som bevarades vid den botaniska avdelningen vid universitetet. Det arbete som bedrevs i Österbotten finns ändå utförligt redogjort för i *Järnåldersbygd i Österbotten* (1991) och *Från romartid till vikingatid* (2002), som utkom på sällskapets skriftserie *Acta*.

Eftersom ett av de mål som fornforskningssällskapet strävade efter var att få till en förändring gällande synen på Österbottens förhistoria behövs emellertid också en genomgång av ämnet ur en vetenskaplig kontext. Bland annat för att se huruvida de projekt som bedrevs i Österbotten kan sägas ha fått ett nationellt genomslag. Här valde jag att avgränsa mig till monografier och artiklar från vetenskapliga publikationer. Tidskrifter som jag sett på är den av Arkeologiska sällskapet i Finland utgivna *Fennoscandia Archaeologica*, och de av Finska Fornminnesföreningen (FFMF) utgivna skrifterna *Suomen museo* och *Finskt museum*. Dessutom har jag sett på översiktsverk om den förhistoriska tiden som berört Österbottens forntid och fornlämningar.¹⁸⁸

Något måste också sägas om det material som inte tagits med i den här avhandlingen. Det har nämligen inte varit möjligt att inkludera allt det material som på ett eller annat sätt påverkat synen på Österbottens förhistoria. Det som faller utanför min undersökning är utställningar på museum och rekonstruktioner av fornbyar, som enbart finns representerade i den mån de varit föremål för diskussion, medan ett annat källmaterial som inte har utgjort någon större del av min undersökning, men som gett en intressant inblick är de program som sändes av Finlands rundradio på radio och TV.¹⁸⁹

I början av min skrivprocess hade jag för avsikt att intervjua några av de aktörer som tog del av debatten. Detta var något som jag blev tvungen att frånga, eftersom jag inte kunde garantera att alla skulle få komma till tals. Dessutom var det inte alla som ville diskutera detta ämne, men under min skrivprocess har jag träffat ett flertal personer som engagerat sig i den här frågan och jag är tacksam för vart och ett av dessa möten.

---

¹⁸⁷ Se Bilaga 3. för en förteckning över de publikationer som fornforskningssällskapet gett ut.

¹⁸⁸ Huurre, *9000 vuotta Suomen esihistoriaa*; Ero Laaksonen, Erkki Pärssinen & Kari J. Sillanpää (red.), *Suomen historia 1* (Keuruu, 1979); Torsten Edgren & Lena Törnblom (red.), *Finlands historia I* (Ekenäs, 1992); Jouko Vahtola, *Suomen Historia: Jääkaudesta Euroopan unioniin* (Keuruu, 2003); Pentti Virrankosi, *Suomen historia 1 & 2* (Jyväskylä, 2009); Georg Haggrén, Petri Halonen, Mika Lavento, Sami Raninen & Anna Wessman, *Muinaisuutemme jäljet: Suomen esi- ja varhaishistoria kivikaudesta keskiajalle* (Helsinki, 2015); Ilari Aalto & Elina Helkala, *Matka muinaiseen Suomeen: 11 000 vuotta ihmisen jälkiä* (Jyväskylä, 2017).

¹⁸⁹ Nationella audiovisuella institutet (fi. Kansallinen audiovisuaalinen instituutti) och Radio- och televisionarkivet (RTVA) ger en möjlighet att lyssna och titta på gammalt radio- och tv-material, som har sänts i såväl YLE:s kanaler, som på andra i Finland sända kanaler.

Detta hade säkert gett ytterligare en dimension till min avhandling, men samtidigt hade några röster alltid varit oåtkomliga. Varken Ralf Norrman eller Carl Fredrik Meinander finns tyvärr längre bland oss. Och under skrivandet av den här avhandlingen avled också Lars Huldén, Birger Thölix och Gösta Ågren. Trots att några efterlämnat personliga arkiv valde jag att inte inkludera dessa i min undersökning. Orsaken till detta var att jag inte har strävat efter att skriva en biografi, och där detta lätt hade kunnat tillskriva vissa aktörer en alltför stor roll. Därför har jag inte heller gett mig i kast med att skriva egna personporträtt, utan mina uppgifter baserar sig på material som kommit fram i samband med min undersökning och presenteras varefter en ny aktör träder in i bilden.

Materialets betydelse och begränsningar

Nu när jag presenterat mitt material är det hög tid att säga något om hur jag använt mig av detta och hur det har styrt min undersökning. Vad som är accepterat källmaterial är ständigt under förändring. Dessutom är detta en kontrovers som utspelade sig i vår nära samtid, varför det är möjligt att åtskilliga personer ännu kan ha en uppfattning om vad som egentligen hände och hur man förhöll sig till den här frågan. Antingen genom att ha följt med och läst de insändare som publicerades i dagstidningarna, eller som forskare och studerande vid något universitet. Jag är säker på att denna fråga har diskuterats i såväl kafferum på arbetsplatserna som i hemmen. Garanterat finns det luckor som kan fyllas i och frågor som jag lämnat obesvarade, men min avsikt har inte varit att skriva en total översikt.

Trots att jag arbetat med ett stort tidningsmaterial är min studie och analys först och främst kvalitativ, och där jag i min läsning av mitt material ligger nära diskursanalysen. Diskursanalysen anses framför allt kunna belysa frågor om makt, genom vilket jag kunnat närma mig den österbottniska forntidsforskningens professionalisering, men också hur en skiljelinje mellan de forntidsintresserade österbottningarna och de professionella forskarna upprätthölls.¹⁹⁰ Jag lägger däremot också vikt vid vem som skrivit ett visst inlägg, något som inte är det primära vid en ren diskursanalys.

Dessutom är det värt att betona att min läsning av tidningsmaterialet och de vetenskapliga publikationerna skiljer sig från varandra. Därför har jag funnit ett begrepp som genre användbart. När det kommer till genrer finns det en mängd olika syner på hur olika material ska förstås och läsas, i stor utsträckning beroende på vilken vetenskaplig disciplin man företräder.¹⁹¹ I stället för att isolera individuella texter har jag alltså försökt identifiera mönster i hur

---

¹⁹⁰ Seppänen & Väliverronen, *Mediesamhället*, s. 101–103. Gällande professionalisering intresserar jag mig framför allt för professionaliseringsprocessen och de strategier som olika grupper använder sig av för att avgränsa ett visst kunskapsområde och vem som har tillträde dit. För mer kring professionalisering se Staffan Selander (red.), *Kampen om yrkesutövning, status och kunskap: Professionaliseringens sociala grund* (Lund, 1989), s. 14.

¹⁹¹ Seppänen & Väliverronen, *Mediesamhället*, s. 42.

bosättningsfrågan behandlades av de olika aktörerna.¹⁹² Men det är också viktigt att betona att texter alltid måste tolkas utifrån den typ av text som de representerar, varför min användning av olika genrer, med allt från tidningsdebatter till vetenskapliga artiklar speglas i analysen. Bland annat kan det nämnas att artiklarna som publicerades i dagstidningarna var ämnade för en annan publik än de vetenskapliga artiklarna och monografierna. Och knappast var valet av tidning eller tidskrift för publiceringen av alstren utan betydelse, eftersom tidningarna ofta riktade sig till en viss läsekrets och publik. Dessutom riktade sig ofta insändarna till en specifik person, om ett ämne som kunde ha förts under en lång tidsperiod, ibland över flera år, varför det inte var ovanligt för tidigare debatter att återkomma i en eller annan form.

Dagstidningarna synliggör således en dialog mellan de olika aktörerna, medan det vetenskapliga materialet är mer slutet. Emellertid finns det inget som hindrar det vetenskapliga materialet från att användas eller vara föremål för debatt. En viktig fråga i samband med detta är det ansvar som den enskilde forskaren har gällande hur dennes resultat tas upp efter att det publicerats i offentligheten.

Analys av massmedier sker i sin tur ofta utifrån de två begreppsparen *aktör* och *arena*, där massmedia placeras in i en bredare samhällelig kontext, mellan det offentliga och det privata. För även om dagstidningarna i princip är öppna för alla finns det alltid riktlinjer som de olika parterna måste förhålla sig till och i vissa fall försöka övervinna i en strävan att föra fram sitt budskap. Inom medieforskning betonas det däremot idag att också tidningarna och dess redaktioner måste ses som aktörer. Detta eftersom användandet av ett begrepp som arena kan uppfattas som alltför passivt, med risk för att detta förminskar mediernas roll i hur ett visst ämne lyfts fram. I min analys ser jag alltså inte enbart på tidningarna som en arena, utan som en aktör, som liksom skribenterna har en möjlighet att diktera vad som uppfattas som viktigt och hur ett visst ämne framställs.¹⁹³

Något måste därför också sägas om de dagstidningar som utgör fokus för denna studie eftersom vår mediekonsumtion genomgår en ständig förändring. För trots att det under 1970- och 1980-talet talades om tidningsdöd, och ett flertal tidningar gick under, ökade också lokaltidningarnas betydelse och utgivning.¹⁹⁴ Ännu under 1980-talet kan dagstidningarna sägas ha utgjort den viktigaste källan till den enskildes mediekonsumtion.¹⁹⁵

I synnerhet svarar dagstidningarna på två behov: För det första ger de en

---

¹⁹² Se Gill Branston, "Understanding genre" Marie Gillespie & Jason Toynbee (red.), *Analysing Media Texts* (Maidenhead, 2006), s. 45.

¹⁹³ Seppänen & Väliaverronen, *Mediesamhället*, s. 42, 183.

¹⁹⁴ Päiviö Tommila & Raimo Salokangas, *Tidningar för alla. Den finländska pressens historia* (Kungälv, 2000), s. 212–214. För den finska utgåvan se Päiviö Tommila & Raimo Salokangas, *Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia* (Helsinki, 1998).

¹⁹⁵ Veikko Löyttyniemi, "Sanomalehdistön rakenne ja talous 1940- luvulta 1980-luvulle", Päiviö Tommila (red.), *Suomen lehdistön historia 3. Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle* (Jyväskylä, 1988), s. 316–317; Tommila & Salokangas, *Tidningar för alla*, s. 222.

inblick i den så kallade stora världen och för det andra ger de en förståelse och en överblick av närområdet. Särskilt den andra punkten bestämmer tidningens linje och vilka läsare den intresserar.¹⁹⁶ Händelser utanför det egna spridningsområdet är inte automatiskt av något större intresse, utan det krävs något extra för att spräcka nyhetströskeln. Bara för att något upplevdes som intressant i Vasa med omnejd betydde inte detta att *Ilkka*, som flyttade från Vasa till Seinäjoki 1962, nödvändigtvis slog upp händelsen lika stort. Talande för den österbottniska tidningspressen är den kamp som förts inom landskapet. Alltsedan 1970-talet har det förts en livlig utgivningskamp mellan *Vaasa* och *Ilkka*,¹⁹⁷ något som också hade en politisk dimension. Trots att dagstidningarnas politiska bindningar hade börjat luckras upp under 1950-talet var *Vaasa/Pohjalainen* fram till 1991 en *samlingspartistisk* tidning, medan *Ilkka* var ett språkrör för centern.¹⁹⁸ *VBL* har däremot alltsedan 1900-talet profilerat sig som en politiskt obunden tidning.¹⁹⁹

Efter *HBL* är *VBL* dessutom den största dagstidningen i Svenskfinland, men befolkningsunderlaget har utgjort ett ständigt problem för den svenskspråkiga tidningspressen. Historikerna Päiviö Tommila (f. 1931) och Raimo Salokangas (f. 1951) beskriver den finlandssvenska tidningspressen som bipolär från och med 1980-talet, i och med att *VBL* och *HBL* då stärkte sina positioner på bekostnad av de andra tidningarna.²⁰⁰ Således har *VBL*:s ställning som Österbottens största på svenska utkomna dagstidning varit mer eller mindre ohotad.

I detta sammanhang är det lätt att glömma att dagstidningen inte alltid har varit ett accepterat källmaterial. Anledningen till att dagstidningar en gång i tiden hanterades med skepsis var att de uppfattades som kollektiva och att det inte alltid var möjligt att identifiera upphovsmännen bakom.²⁰¹ Nu ser vi en liknande skepsis gentemot användandet av sociala medier som källmaterial. På grund av min tidliga avgränsning kan jag dra gränsen vid dessa, men desto närmare vår egen tid vi rör oss aktualiseras frågan om de sociala mediernas roll både som forskningsobjekt,²⁰² och som en förmedlare av kunskap.²⁰³

---

¹⁹⁶ Esko Salminen, "Sitoutumattomuuden ja laajenevan informaation aika 1950–1980", Päiviö Tommila (red.), *Suomen lehdistön historia 3. Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle* (Jyväskylä, 1988), s. 143.

¹⁹⁷ Pirjo Santonen. "Kasvun vuosikymmenet", Päiviö Tommila (red.), *Suomen lehdistön historia 4. Paikallislehdistön historia* (Kuopio, 1985), s. 136, 140. *Vaasa* var fram till 1984 namnet på en i Vasa utgiven dagstidning. 1984 bytte tidningen namn till *Pohjalainen*, som 1992 övergick till Ilkka-koncernens ägo. Sedan 2020 har *Pohjalainen* sedermera upphört att existera i och med en sammanslagning av *Ilkka* och *Pohjalainen* till den nya dagstidningen *Ilkka-Pohjalainen*.

¹⁹⁸ Tommila & Salokangas, *Tidningar för alla*, s. 216–219.

¹⁹⁹ Gustaf Widén, "Vasabladet", *Uppslagsverket Finland* Hämtat från <<https://www.uppslagsverket.fi/sv/sok/view-103684-Vasabladet>>, 7 september, 2021.

²⁰⁰ Tommila & Salokangas, *Tidningar för alla*, s. 229, 232.

²⁰¹ Johan Jarlbrink, "Historievetenskapens mediehantering", Mats Hyvönen, Pelle Snickars & Per Vesterlund (red.), *Massmedieproblem: Mediestudiets formering* (Lund 2015), s. 229.

²⁰² Christopher Kullenberg, "Sökandet efter den digitala politiken", *Human IT*, 13:2 (2016), s. 44–45.

²⁰³ Jessica Parland-von Essen & Kenneth Nyberg, *Historia i en digital värld version 1*, s. 216–217.

Slutligen måste något också sägas om min egen roll i denna skrivprocess. Detta för att undvika missförstånd eller lämna några oklarheter för den som läser denna avhandling. Svart på vitt ska det nu alltså sägas att jag själv är en svensktalande österbottning. Trots detta uppfattar jag mig nog också som finlandssvensk. Även om jag måste medge att min bild av det övriga Svenskfinland var bristfällig innan jag styrde kosan mot Åbo 2008 för att inleda mina studier i historia vid Åbo Akademi. Åboland var i stort sett okänt territorium för mig.

Enligt vissa finns det tydligen en uppfattning inom Svenskfinland gällande österbottniska akademikers kvalitativa förmåga gällande undersökningar som på ett eller annat sätt rör det svenska i Finland.²⁰⁴ Helt så illa är det knappast, men samtidigt har jag stött på en liknande skepsis när jag presenterat mig och mitt avhandlingsprojekt i Österbotten. Det har inte räckt med att betona att jag varit doktorand i nordisk historia vid Åbo Akademi, utan det är först efter att jag påpekat hur jag är hemma från Solf samt påföljande släktutredning som garderna sänkt sig. Denna spänning mellan det österbottniska och övriga Svenskfinland ser jag som talande för den avhandling jag skrivit.

Först och främst är jag ändå historiker, och det har inte varit helt enkelt att sätta mig in i arkeologers, botanikers och ortnamnsforskares sätt att tolka deras rön. Jag har inte den arkeologiska kompetens som krävs för att förstå innebörden av ett visst fynd, eller den utbildning som krävs för att kunna läsa och tolka ett pollendiagram. Detta kan ses som en brist i sammanhanget, men min avsikt har inte varit att den här avhandlingen ska bli ännu ett inlägg i bosättningsfrågan. Jag har strävat efter att se på den här frågan ur ett större sammanhang. Huruvida Österbotten varit avfolkat eller inte är således i min undersökning av mindre vikt än hur vikingatiden knutits samman med frågor om etnicitet och folk, samt vilken ställning Österbotten intar i den nationella berättelsen. Detta har jag som historiker alla verktyg att svara på.

---

²⁰⁴ Sofie Strandén-Backa & Andreas Backa, "Den kategoriserade forskaren: Om självreflexiv intersektionalitetsanalys och normativ finlandssvenskhet" Sven-Erik Klinkmann, Blanka Henriksson & Andreas Häger (red.), *Föreställda finlandssvenskheter: Intersektionella perspektiv på det svenska i Finland* (Helsingfors, 2017), s. 84–85.

Kapitel 2. Bakgrund till bosättningsfrågan och den österbottniska fornminnesrörelsens tillblivelse

There can be no single 'history of the nation' or of nationalism, but neither is there an infinite number of such histories. What we have instead is a finite number of competing histories determined in large by the historiographical debates generated by rival paradigms for understanding and explaining the character, historical location, and social and political role of nations and nationalism.²⁰⁵

Anthony D. Smith

Den period som presenteras i detta kapitel sträcker sig i stort sett från tillblivelsen av arkeologi som professionell vetenskap under mitten av 1800-talet fram till 1970-talet, och uppkomsten av en ny vurm för forntiden i Österbotten med tillhörande önskemål om en systematisk forntidsforskning i landskapet. Detta kapitel kan således anses utgöra avhandlingens bakgrund. Men min avsikt har också varit att visa hur detta arkeologiska intresse i Österbotten fick sin början och hur bosättningsfrågan påverkade den fortsatta utvecklingen i regionen.

Min redogörelse för detta är tudelad. I det första underkapitlet behandlar jag några av de institutioner som kan tillskrivas en viktig roll för att den lokala historien började uppmärksammas i en allt större utsträckning. I det andra underkapitlet redogör jag i sin tur för hur Österbottens forntid har framställts i historiska och arkeologiska översiktsverk. Därmed kommer jag att behandla två olika former av lokalhistoria. För det första en lokalhistoria bestående av beställningsarbeten ämnade att kartlägga en viss orsts historia, och för det andra det som ofta betecknas hembygdsforskning, det vill säga forskning som förutom att den behandlar en viss ort också är utförd inom denna av amatörforskare.²⁰⁶

Av de lokalhistoriska beställningsverken som berör Österbotten har jag valt att fokusera på Carl Fredrik Meinanders bidrag i *Etelä-Pohjanmaan historia I-II* (1950) och *Svenska Österbottens historia I* (1977). Den bild som dessa två verk ger av Österbottens forntid har i stor utsträckning präglat bilden av landskapets forntid och således också min analys, medan *Svenska Österbottens historia 1* rentav har uppfattats signalera början på den kontrovers som utgör fokus för min avhandling.²⁰⁷ Avgränsningen för min avhandling hade med andra ord kunnat tidigareläggas med ett år. Men eftersom det inte var förrän 1978 som boken började diskuteras har jag valt att markera detta år som startpunkten för min

---

²⁰⁵ Smith, *The Nation in History*, s. 2.

²⁰⁶ Nils Erik Villstrand, "Varför beställs, skrivs och läses lokalhistoria", *Historisk Tidskrift för Finland* 74:3 (1989), s. 483. Villstrand omnämner också en tredje form av lokalhistoria i form av lokala intensivundersökningar som utgår från en generell frågeställning, men där exempelvis tillgången till källor gör ett visst lokalsamhälle intressant att studera.

²⁰⁷ Torsten Edgren, *Carl Fredrik Meinander – Arkeolog med perspektiv* (Sastamala, 2013), s. 223–224.

undersökningsperiod.

Däremot är det inte möjligt att redogöra för den betydelse som Meinanders framställning av Österbottens förhistoria fick, utan att också ge en inblick i de som kom före. Arkeologin som vetenskap genomgick nämligen ett flertal förändringar under den här perioden, något som har satt en prägel på hur forskarna närmade sig forntiden. Genom att lyfta fram aktörer och institutioner som på en nationell, regional och lokal nivå har varit av betydelse för att såväl öka intresset som underlätta cirkulationen av kunskap om förhistorien, vill jag visa hur kunskapen kring ett visst ämne sällan uppstår ur tomma intet, utan hämtar inspiration från de som kom före. Detta gäller såväl professionella forskare som lekmän. Under årens gång har ett flertal aktörer skrivit in sin egen förståelse av bosättningsfrågan, något som har bidragit till en fortsättning eller brytning av ett visst tankemönster. Jag rör mig således på två nivåer, dels i den tid då tolkningarna presenterades, dels på det sätt som de har diskuterats efteråt.

Det var Levi Ulfvens (1926–2015), långvarig sekreterare och senare ordförande för Svenska kulturfondens delegation, som en gång i tiden jämförde kulturpolitiken i Finland vid en pyramid, en jämförelse som också passar in i detta sammanhang. I toppen finns de statliga myndigheterna liksom Museiverket, på mellannivån de regionala organen såsom landskapsförbunden och i botten finns kommunerna och de lokala organisationerna.²⁰⁸ I min studie tillkommer också den övernationella nivån, samtidigt som det alltid finns aktörer som rör sig mellan dessa sfärer och verkar på ett flertal nivåer.

Likväl är det ingen lätt uppgift att redogöra för en viss forskares roll och betydelse inom ett visst ämne. Det är lätt hänt att överskatta individens betydelse, samtidigt som ett visst verk ofta får representera en hel forskares karriär. Här är det värt att betona en viss skevhet i min avhandling, eftersom det finns betydligt mer skrivet om de stora namnen inom arkeologin och språkforskningen, som var verksamma under början av 1900-talet, jämfört med deras efterträdare. Detta är särskilt fallet innan 1960. Evert Baudou har hävdad att den tidiga arkeologin kännetecknas av ett fåtal arkeologer, vars tolkningar tenderade att bli dominerande, medan årtiondena efter 1960 åter igen setts som den kanske mest kreativa perioden inom den nordiska arkeologins historia. Detta förde i sin tur med sig ett öppnare debattklimat, vilket speglas i det antal aktörer som gav sig i kast med den här frågan under 1900-talets senare hälft.²⁰⁹

Österbottens forntid och det tidiga hembygdsarbetet

Vid sidan om den vetenskapligt inriktade forskningen hade hembygdsföreningarna och landskapsförbunden med sin lokala förankring en viktig uppgift i att svara på ett lokalt behov av kunskap och självförståelse. Detta

---

²⁰⁸ Levi Ulfvens, "En regional kulturpolitik", *VBL*, 15 november, 1977.

²⁰⁹ Baudou, *Den nordiska arkeologin*, s. 356. Denna förändring gäller inte enbart arkeologin som vetenskap, utan kan ses som en följd av att universitetsvärlden öppnades upp och blev tillgänglig för en allt större del av samhället från och med 1960-talet.

var en utveckling som tog vid ungefär samtidigt som vetenskaperna genomgick sin professionaliseringsprocess. Från och med 1860-talet och framåt fick tidningspressen, hembygdsrörelserna och folkskolan sitt genomslag. En tid Anssi Paasi benämnd som en tid av regionalisering då intelligentsian började skapa en känsla för hembygden och nationen.²¹⁰

År 1866 kom den lagstadgade folkskolan genom vilken det vetenskapliga samfundets tolkningar nådde ut till en bredare allmänhet. Men folkskolläraernas intåg fick också en stor betydelse för landsbygden då de skapade en större förståelse för närområdet och den egna bygden med målet att utifrån det lokala skapa en känsla för landskapet och nationen.²¹¹ Skolhistorikern Mervi Kaarninen (f. 1957) skriver att folkskolan skulle "väcka" folket och att den på landsbygden utvecklades till en central härd för upplysning och påverkan.²¹² En liknande utveckling syns också av i Sverige där Peter Aronsson har betonat folkskolläraernas roll som hembygdens främsta banérförare.²¹³

Folkskolan blev dessutom ett viktigt instrument för finskhetsträvanden under det tidiga nationsbygget,²¹⁴ men kom också att få en motsvarande roll på svenskspråkigt håll. Särskilt Viktor Karl Emil Wichmann (1856–1938), som var lektor vid folkskollärrarseminariet i Nykarleby 1883–1916, och författaren Hugo Ekhammar (1880–1955, Ekholm fram till 1930), som valdes till föreståndare för folkhögskolan i Vörå 1907 – bara för att tvingas lämna denna tjänst 1909 – anses ha varit bidragande faktorer till att så fröet för den vikingatida svenskheten i Finland. Wichmann hade följt i Axel Olof Freudenthals fotspår och var förutom lärare också en känd skribent, som under pseudonymen "Gånge Rolf", lät publicera dikter i götisk anda som var starkt präglade av vikingaromantik.²¹⁵ Därutöver finner vi också drag av vikingaromantik hos de österbottniska författarna Ernst V. Knappe (1873–1929), Paul Werner Lybeck (1861–1911) och Alexander Slotte (1861–1927). Det fanns alltså en grogrund för ett vikingatida svenskhetspatos i Österbotten, och som genom Wichmann knöts till trakterna kring Nykarleby. Samtidigt är det värt att också lyfta fram historikern Eirik Hornborg (1879–1965) samt författarna Arvid Mörne (1876–1946) och Adèle Weman (1844–1936), eftersom det inte enbart var i Österbotten som liknande tankar frodades.²¹⁶

För Österbottens del måste ytterligare författaren och skolmannen Johan Jakob Huldén (1880–1859), folkskollärarna Kristian Vilhelm Åkerblom (1877–

---

²¹⁰ Paasi, *Neljä maakuntaa*, s. 58, 61.

²¹¹ Paasi, *Neljä maakuntaa*, s. 61.

²¹² Mervi Kaarninen, "Suomen kansa opin teillä", Petri Karonen & Antti Räihä (red.), *Kansallisten instituutioiden muotoutuminen: Suomalainen historiakuva Oma Maa -kirjasarjassa 1900–1960* (Vantaa 2014), s. 276–277.

²¹³ Aronsson, *Regionernas roll i Sveriges historia*, s. 133.

²¹⁴ Kaarninen, "Suomen kansa opin teillä", s. 283–285.

²¹⁵ Lars-Folke Landgrén, "Wichmann, Viktor Karl Emil", *BLF*

Hämtat från <<http://www.blf.fi/artikel.php?id=2975>>, 7 september, 2021.

²¹⁶ Jöran Mjöberg, *Drömmen om sagatiden II: De senaste hundra åren – idealbildning och aidealisering* (Lund, 1968), s. 101.

1954), Jacob Tegengren (1875–1956) och Eino Ketola (1906–1971) lyftas fram. Huldén grundade Vörå folkhögskola, Åkerblom författade ett flertal sockenhistoriker, medan Tegengren och Ketola var tidiga utforskare och kartläggare av Österbottens forntid.²¹⁷

Alla av de ovan uppräknade personerna har dessutom på ett eller annat sätt lämnat en prägel på det svenska i Finland, och deras arv lever i viss mån kvar. Exempelvis går det inte att närma sig det tidiga arkeologiska arbetet i Österbotten utan att beröra Tegengren och hans insatser. Från 1918 fram till 1940-talets början bedrev Tegengren årligen arkeologiska utgrävningar runtomkring Österbotten. Därtill var han bekant med flera av den finländska arkeologins stora namn, däribland A.M. Tallgren, Alfred Hackman och Aarne Äyräpää (1887–1971, Europaeus fram till 1930), under vars ledning han deltog vid flertalet arkeologiska utgrävningar. Genom att iaktta deras arbete inhämtade sig Tegengren kunskap om arkeologins metoder, men han gavs också ansvaret för utförandet av egna arkeologiska utgrävningar. Tegengren var alltså den första finländska amatörarkeologen att ges ett sådant ansvar.²¹⁸

I en minnesruna i *Finskt Museum* (1957) har Carl Fredrik Meinander skrivit att Tegengrens betydelse för vår förståelse av Österbottens forntid bäst framgår utifrån hans arbete. Innan Tegengren hade synen på Österbottens järnålder i stor utsträckning baserats på några enstaka fynd från Gullydynt och Kaparkullen, men där Tegengren genom sina kartläggningar och undersökningar av gravrösen utökade det kända fyndmaterialet.²¹⁹

Lokalhistoriska byrån och landskapsförbunden – en lokal historieskrivning

Denna tradition av lärda amatörer och professionella akademiker som intresserat sig för hembygden är något av ett utmärkande drag för Finland jämfört med Sverige, som har bidragit till en ökad kännedom om den egna födelse- och bostadsorten, och kanske till att skapa eller stärka en viss identitet.²²⁰ Dessa processer är alltså inte helt frånskilda varandra, utan hembygdsforskningen skulle stöda den akademiska forskningen och vice versa.

Intresset för vad som intresserat har däremot gått i vågor där stadshistoria

---

²¹⁷ Johannes Weegar, "Eino Ketola från Pörtom, en av våra flitigaste amatörarkeologer", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1985* (1985), s. 97–99. Ketola var verksam under 1950-talet och inriktad på forntiden i Pörtom.

²¹⁸ Tegengren deltog bland annat vid Hackmans utgrävning av Gullydynt. De första arkeologiska utgrävningarna av Gullydynt hade utförts av Hackman 1894 samt av såväl Hackman som Tegengren åren 1922, 1925, 1926 och 1927. Äyräpää kom i sin tur att undersöka Gullydynt 1935–1937. Äyräpää publicerade däremot aldrig några resultat från dessa utgrävningar, men materialet från hans undersökningar finns bevarade på Museiverket. Senare har Gullydynt undersökts av Marianne Schaumann-Lönnqvist 1975–1976. För mer om Gullydynt se Mirja Miettinen, *Arkeologen Jacob Tegengren* (Vasa, 2010), s. 20–22.

²¹⁹ C.F. Meinander, "Jacob Tegengren", *Finskt Museum* (1957), s. 5–7.

²²⁰ Pirjo Markkola, Hanna Snellman & Ann-Catrin Östman (red.), *Kotiseutu ja kansakunta, Miten suomalaista historiaa on rakennettu* (Vantaa, 2014), s. 14–19.

var den inriktning som utvecklades kraftigast efter 1890, medan mellankrigstiden i sin tur var sockenhistorikernas tid. I sammanhanget brukar ofta historikerna Väinö Voionmaa (1869–1947, fram till 1906 Wallin) och Alma Söderhjelm (1870–1949) lyftas fram för att visa på ämnets status bland professionella akademiker.²²¹ Att professorer kommit ner ett par steg på karriärsteget för att skriva lokalhistoria har däremot också sina baksidor, något som historikerna Pekka Ahtiainen och Jukka Tervonen påpekat. Voionmaas historik över Tammerfors är vida känd, men det finns många lokalhistoriska verk skrivna av mindre kända personer, som snabbt fallit i glömska trots att de varit välskrivna.²²²

En för Finland mer specialiserad företeelse är emellertid de landskapshistoriker som började utkomma från och med 1940-talet.²²³ Till sin utformning uppvisar de flertalet likheter med sockenhistorikerna, men de strävade efter att ge en mer övergripande bild än vad sockenhistorikerna kunnat mäka med. Landskapshistorikerna kan således ses som tidiga exempel på en regional historieskrivning, om än de inte alltid kan sägas ha varit särskilt konsekventa i sin definition av landskapet.²²⁴ Bland annat var en språklig indelning vanlig, vilket var fallet med den av Södra Österbottens landskapsförbund och dess historiska utskott beställda bokserien *Etelä-Pohjanmaan historia*, som lade särskilt fokus på landskapets finskspråkiga bygder.

Landskapsförbunden, vars uppkomst kan spåras till 1920-talet, hade gett upphov till en ny förståelse av landskapet och hade, liksom Paasi skriver, en viktig roll i värnandet om en regional identitet. Även om det framför allt var den egna regionens intressen som landskapsförbunden skulle skydda.²²⁵ Inom den södra delen av det historiska landskapet Österbotten verkade tre landskapsförbund. Mellersta Österbottens landskapsförbund i Karleby och Södra Österbottens landskapsförbund i Seinäjoki med finska som huvudspråk, och Svenska Österbottens landskapsförbund (SÖL) i Vasa med svenska som huvudspråk. Med detta i åtanke blir den språkliga indelningen mer förståelig, om än utmanande för en tilltänkt författare av en landskapshistorik.

I det Svenska Österbotten verkade också Svensk-Österbottniska Samfundet, som hade grundats den 6 maj 1920, och som i sitt program hade tagit på sig uppgiften att främja den vetenskapliga odlingen i Österbotten. Till detta hörde

---

²²¹ Voionmaa har skrivit en historik i tre delar över Tammerfors (1903, 1905 och 1910), medan Söderhjelm skrivit historiker för både Jakobstad (1907, 1909 och 1914) och Brahestad (1911). Det är ändå historikern Carl von Bonsdorffs (1862–1951) historik över Åbo stad (1884 och 1904), som brukar ses som den första vetenskapligt utgivna stadshistoriken i Finland.

²²² Ahtiainen & Tervonen, "Paikallishistorian kaavan pitkä kaari", s. 36.

²²³ Mauno Jokipii, "Paikallishistoriallisen tutkimuksen nykyinen tilanne", Antero Penttilä (red.), *Paikallishistoria tänään* (Porvoo, 1968), s. 10–12.

²²⁴ Den av Pentti Virrankoski skrivna *Pohjanlahden ja Suomenselän kanssa: Kahdeksan vuosisataa Keski-Pohjanmaan historiaa* (Kokkola, 1997) är ett exempel på en landskapshistorik som visar hur flytande landskapets gränser kan vara inom historieskrivningen.

²²⁵ Paasi, *Neljä maakuntaa*, s. 76.

såväl insamlandet av material för sockenhistoriker som undersökningar av landskapets forntid.²²⁶

De regionala och lokala institutionerna intar alltså en framträdande roll i frågan om Österbottens forntid från 1920-talet och framåt, men detta är inte den enda orsaken till att Österbottens institutionaliseringsprocess är intressant i sammanhanget. Paasi som undersökt identitetsformeringen i Finlands landskap har nämligen betonat en paradoxal aspekt då det kommer till just Södra Österbotten. I sin doktorsavhandling har Paasi visat hur Södra Österbotten är det av Finlands landskap som kännetecknas av den starkaste regionala identiteten, trots att detta inte speglas på en institutionell nivå.²²⁷ För även om Södra Österbotten kan ses som ett enhetligt område kulturellt och dialektalt har den geografiska avgränsningen orsakat problem. Orsaken är bland annat att både Vasa och Seinäjoki har uppfattats som centralorter, något som lett till splittring och en uppdelning i landskapets formering.

Något måste därför också sägas om de förväntningar som fanns på liknande beställningsverk, såsom socken- och landskapshistoriker. Nils Erik Villstrand har liknat detta vid ett triangeldrama som kännetecknas av en spänning och skillnad i förväntningar och önskade resultat mellan beställare, författare och läsare av lokalhistoriska verk.²²⁸ Som en förmedlare mellan dessa parter fanns Lokalhistoriska byrån (fi. Paikallishistoriallinen toimisto) som hade grundats 1933, och som liksom historikern Maria Lähteenmäki (f. 1957) visat strävade efter att höja den lokala historiens anseende samt för att utforma en standard för lokalhistoriska verk. I längden skulle detta ge material för den nationella syntesen.²²⁹ Därför blev målet att ge en så uttömmande bild av en viss bygds historia som möjligt, omfattandes allt från forntiden fram till tiden för verkets publicering. I efterhand har detta öppnat upp för en viss kritik av dessa verk, på grund av en brist på jämförelser med övriga socknar och städer.²³⁰ Men många socken- och landskapshistoriker uppvisar också, såsom Aronsson påpekat, en tendens att placera in nationellt viktiga händelser i det lokala, snarare än att försöka finna det som utmärker det egna området.²³¹

Det var den geografiska indelningen som skapade mer huvudbry än den språkliga och den finländske historikern Mauno Jokipii (1924–2007) såg det som troligt att Nyland och Åbolands landskapshistoriker skulle gå en liknande behandling som Södra Österbotten till mötes. I den av Lokalhistoriska byrån

---

²²⁶ Svenolof Karlsson, *Drömmen om Österbotten: Harry Schauman och hans arv till hemlandskapet* (Vasa, 2022), s. 237.

²²⁷ Paasi, *Neljä maakunta*, s. 143–146.

²²⁸ Villstrand, "Varför beställs, skrivs och läses lokalhistoria", s. 486, 497–499.

²²⁹ Maria Lähteenmäki, "Alue- ja paikallistutkimuksen synty ja pohjoinen ulottuvuus 1700-luvulla", Maria Lähteenmäki (red.), *Maa, seutu, kulmakunta: Näkökulmia aluehistorialliseen tutkimukseen* (Helsinki, 2009), s. 142. Hur denna standard skulle uppnås fanns det olika åsikter om, och där de som fungerat som ordföranden för Lokalhistoriska byrån inte uppvisat någon större konsekvens i denna fråga.

²³⁰ Laura Kolbe, "Kaupunkitutkimuksen traditio", Maria Lähteenmäki (red.), *Maa, seutu, kulmakunta: Näkökulmia aluehistorialliseen tutkimukseen* (Helsinki, 2009), s. 94.

²³¹ Aronsson, "Enhet och särart", s. 55–56.

utgivna skriften *Paikallishistoria tänään* (1968) skriver Jokipii att det inte är värt att ifrågasätta en på lokal nivå uppstådd indelning, utan att det i stället är bättre att låta landskapshistorikerna följa olika mönster, oavsett om detta betyder att vi får 20 berättelser i stället för nio.²³² Jokipii såg det som troligt att Finlands svenskbygder i sinom tid skulle få egna landskapshistoriker, något som också kom att ske för svenska Österbotten år 1977 i och med utgivningen av *Svenska Österbottens historia I*, ett verk som i sin tur skulle bereda störst utrymme åt landskapets svenskspråkiga områden.

Bakom detta verk stod SÖL.²³³ Detta är också det landskapsförbund som är av störst intresse för denna undersökning. Mot slutet av 1970-talet kom nämligen SÖL och dess dåvarande kulturombudsman Kurt Gullberg i en allt större utsträckning att rikta blicken mot regionens forntid, och först ut stod utgivningen av en egen landskapshistorik.

Den österbottniska fornminnesrörelsens tillblivelse

Alltsedan 1900-talet hade det bedrivits ett intensivt arkeologiskt arbete i Österbotten. Den finländske arkeologen Mirja Miettinen (f.1942) har rentav hävdats att den arkeologiska grävningsverksamheten i Österbotten var intensivare än landet i övrigt.²³⁴ De flesta av dessa undersökningar kan tillskrivas Tegengren, vars utgrävningar hade gett Vörås befolkning ett intresse för arkeologi, och som utmynnade i att det grundades en museiförening i Vörå 1934.²³⁵ Därför blev det något tyst på den arkeologiska fronten i Österbotten efter att Tegengren lade spaden på hyllan under 40-talet. Men också krigsåren hade till följd att ett flertal planer fick skjutas upp för framtiden.

---

²³² Jokipii, "Paikallishistoriallisen tutkimuksen nykyinen tilanne", s. 12. Skrivandet av en landskapshistorik för Nyland hade inte inletts 1968 då Jokipii siade om framtiden, och Nyland står fortfarande fram till dags dato utan en egen landskapshistorik.

²³³ Svenska Österbottens landskapsförbund grundades 1949 och tog över uppgifterna från den tio år äldre föreningen Svenska Österbottens Kulturförbund.

"KulturÖsterbotten – regional intressebevakning sedan 1939", *KulturÖsterbotten*

Hämtat från <<https://www.kulturosterbotten.fi/om-kulturoesterbotten>>, 7 september, 2021.

²³⁴ Miettinen, *Arkeologen Jacob Tegengren*, s. 17.

²³⁵ Erik Liljeström, *Jacob Tegengren: biografiska anteckningar om skaldens liv* (Vörå, 2018), s. 66, 108.

Bild 2. Utgrävning av forngravar i Lågpeltkangas under ledning av Jacob Tegengren (stående till höger). 1934. Foto: Erik Hägglund och Jacob Tegengren. Österbottens traditionsarkiv (ÖTA) 135, Svenska litteratursällskapet i Finland (SLS) 865. Erik Hägglunds fotosamling.

Från och med 1950-talet skedde det åter ett uppsving för arkeologin i landskapet, något som blir påtagligt vid en genomgång av dagstidningarna från detta årtionde, som rapporterade om en omfattande verksamhet i form av inventeringar, utgrävningar och arkeologiska kurser. 1950-talet hade fört med sig ett nytt förhållningssätt gentemot Finlands nationella gränser och en betoning på landskapen. Regionaliseringen blev alltså en form av motreaktion mot den kraftiga strukturomvandling som Finland gick igenom som en följd av en ökad urbanisering och en flyttningsrörelse riktad mot landets södra delar. Paasi skriver att detta var en tid som kännetecknades av en ökad splittring. Regionerna började jämföras med varandra i en allt större utsträckning, varpå motsättningen mellan södra Finland och landets övriga områden blev alltmer återkommande.²³⁶

Men som Miettinen betonat var detta också en tid av kommunsammanslagningar, som förde med sig nya gränsdragningar och nya bygder vars identitet behövde bekräftas. Som ett resultat grundades ett flertal nya hembygdsföreningar under 60- och 70-talet, varav alla inte överensstämde med de nya kommunala gränsdragningarna.²³⁷ Miettinen har sett detta som

²³⁶ Paasi, *Neljä maakuntaa*, s. 24–25, 212. En liknande syn förs fram av Samu Moision, "Valtion aluehistoria – Suomalainen aluetutkimus yhteiskunnan muutoksen kuvastajana", Maria Lähteenmäki (red.), *Maa, seutu, kulmakunta: Näkökulmia aluehistorialliseen tutkimukseen* (Helsinki, 2009), s. 59, 68.

²³⁷ Kvevlax hembygdsförening som grundades 1977 är ett exempel på detta. Det var behovet att dokumentera det som ännu fanns kvar av det gamla Kvevlax efter att kommunen slagits samman

anledningen till det ökade hembygdsintresset. Frågan blev hur samhörighet skulle skapas i dessa nya kommuner, och forntiden blev ett ämnesområde som ansågs kunna ge de svar som söktes.²³⁸ För även om lokalhistorikerna inte kunde motverka den mer allmänna samhällseliga trenden kunde de åtminstone som Ahtiainen och Tervonen påpekat öka förståelsen av den egna bygden.²³⁹

Däremot fanns det också en upplevd hotbild där detta hembygdsintresse ansågs kunna slå ut övrig verksamhet och göra andra kulturella aktiviteter lidande, samtidigt som det också fanns en tävlan mellan och inom kommunerna. Detta var fallet i Malax där hembygdsföreningarna åtnjöt stora finansiella fördelar jämfört med övrig kulturell verksamhet, något som var en utveckling som delvis kan tillskrivas kommunsammanslagningen med Petalax 1973, som hade spätt på hembygdsintresset.²⁴⁰

Problemet var avsaknaden av en institution som kunde tillvarata det här intresset. Som historikern Svenolof Karlsson (f. 1953) skriver frångick Svensk-Österbottniska Samfundet – som tidigare varit en viktig härd för undersökningen av Österbottens forntid – sina anspråk på bedrivandet av forskning i egen regi under 1960-talet. Samfundet hade länge haft svårigheter att leva upp till de högt ställda krav som ställts vid dess grundande, men hade trots detta varit en viktig kanal för en österbottnisk identitetsdiskussion.²⁴¹ Efter Svensk-Österbottniska Samfundets kursändring saknades det därmed länge ett forum som kunde driva dessa frågor vidare.

En händelse som trots detta kom att bidra till en ökad arkeologisk aktivitet i landskapet var Svenska Österbottens Hembygds- och Museiförbunds (SÖHM) beslut att utlysa 1974 till ett österbottniskt fornminnesår. SÖHM hade grundats 1972 och arbetade för att främja hembygdsarbetet och kulturminnesvården i Österbotten.²⁴² Verksamheten blev så pass omfattande att det ansågs som nödvändigt att grunda ett eget arkeologiskt utskott inom förbundet med Ole Storsved (1930–1997) som ordförande. Under kommande år höll Storsved kurser i arkeologi vid de flesta svenskspråkiga arbetar- och medborgarinstitut i Österbotten.²⁴³ Också Vasa sommaruniversitet höll årligen kortkurser i arkeologi med tillhörande utgrävningar runtomkring Österbotten under stora delar av 70- och 80-talen i samråd med Museiverket.²⁴⁴ Kurserna svarade på ett ökande intresse för den lokala historien, men hade också en viktig del i det ökade kravet på kunskapens demokratisering som sköljde genom samhället. Österbotten är

---

med Korsholm, som hade satt igång processen att grunda en egen hembygdsförening. Bengt Harald, "Kvevlax skall få hembygdsförening", *VBL*, 9 november, 1977.

²³⁸ Miettinen, "Den förhistoriska tiden i Petalax", s. 7–8.

²³⁹ Ahtiainen & Tervonen, "Paikallishistorian kaavan pitkä kaari", s. 60.

²⁴⁰ Anita Svensson, "Museidominans i bottnisk kultur", *VBL*, 18 januari, 1977.

²⁴¹ Karlsson, *Drömmen om Österbotten*, s. 339.

²⁴² RA, Svenska Österbottens Hembygds & Museiförbund rf:s arkiv (SÖHM). Ga:1: Ha:3. Föredrag och hälsningstal 1975–1988. Ortnamnseminarium på Stundars, 11 oktober, 1997.

²⁴³ Ulrica Häggglund, "Arkeologin skriver om vår historia", *JT*, 16 juli, 1986.

²⁴⁴ Se exempelvis "Nya arkeologikurser i Oravais och Vörå", *VBL*, 13 februari, 1977.

alltså på inga sätt exceptionellt i detta avseende, utan en liknande utveckling uppvisas i de flesta regioner och länder.

I anslutning till det ökade hembygdsarbetet grundades det arkeologigrupper runtomkring Österbotten, med Pörtom, Vörå och Malax som några exempel.²⁴⁵ Johannes Weegar (1900–2004), som var en av initiativtagarna bakom arkeologigruppen i Pörtom har tillskrivit den här perioden fornminnesrörelsens tillblivelse i Österbotten. Genom sina insändare i *VBL* kom Weegar i kontakt med andra forntidsintresserade personer i såväl Österbotten som på andra sidan Kvarken.²⁴⁶ Weegar var också tidigt ute med att efterfråga en mer långsiktig plan för Österbottens forntid, och en egen landskapsarkeolog stod högt upp på hans önskelista.²⁴⁷

Arkeologiska kommissionens och Museiverkets verksamhet i Österbotten

Johannes Weegars förslag till Museiverket om hur bilden av Österbottens forntid skulle utvecklas var i hög grad koncentrerad till trakterna kring Närpes och Pörtom. För liksom åtskilliga andra forntidsintresserade österbottningar drevs Weegar av en stark hembygdskänsla, och särskilt Pörtom låg Weegar extra varmt om hjärtat.

Som den engelske lokalhistorikern William George Hoskins (1908–1992) hävdade var de lokala aktörerna ofta väl bevandrade i sina egna källor. Därför kände de till sina hemtrakter utan och innan. Träffande är också Hoskins beskrivning av lokalhistorikerna som något ensliga individer: "It is indeed almost in the nature of the subject that they should have to work in isolation, as there can hardly be two historians in one parish or village, and if there are, they are probably not on speaking terms with each other".²⁴⁸ Jag skriver "träffande" eftersom det inte går att tala om någon gemensam rörelse när det gäller de som vid den här tiden engagerade sig för arkeologi och bosättningsfrågan i Österbotten, åtminstone inte innan grundandet av Österbottniska fornforskningssällskapet 1984. För trots att de lokala hembygdsföreningarna bedrivit ett intensivt forskningsarbete med tillhörande inventeringar och utgrävningar hade detta inte gett några uttömmande svar på de så att säga stora arkeologiska frågorna. Ännu under 1970-talet ansågs det således saknas en grund för beskrivningen av Österbottens förhistoria, som fått stå tillbaka för andra områden.

---

²⁴⁵ Arkeologigruppernas struktur skilde sig från varandra. Arkeologigruppen i Pörtom var knuten till den lokala hembygdsföreningen, medan arkeologigruppen i Malax till en början var självständig och där dess medlemmar fått sin utbildning i de arkeologikurser som hållits i Korsnäs av Ole Storsved. I sinom tid kom ändå arkeologigruppen i Malax att uppgå i Malax museiförening. I Vörå var arkeologigruppen som leddes av Erik Svens knuten till Vörå kommun.

²⁴⁶ Johannes Weegar, "Österbottniska och svenska amatörarkeologer i samarbete", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1986* (1986), s. 62–63.

²⁴⁷ Johannes Weegar, "Österbottens forntid kräver långsiktplan", *VBL*, 8 april, 1977; Johannes Weegar, "Landskapsarkeolog till Vasa", *VBL*, 3 juni, 1977.

²⁴⁸ Hoskins, *Local History in England*, s. 1.

Bland annat uppfattades det som hämmande att utgrävningarna skedde i Museiverkets regi, eftersom det bland hembygdsföreningarnas medlemmar upplevdes finnas ett större intresse för forntiden än vad denna statliga institution möjliggjorde. Här stod Tegengren som den eftersträvansvärda förebilden av en amatörforskare, och som ett exempel på hur också personer utan arkeologisk utbildning kunde skapa kunskap om forntiden. För även om Tegengren hade behövt tillstånd för sina fältundersökningar från Arkeologiska kommissionen hade han i övrigt getts fria händer att utföra utgrävningarna, om än med kravet att fynden samt rapporterna från grävningarna skickades till Arkeologiska kommissionen.²⁴⁹

Tegengren kan emellertid sägas ha representerat en tidigare tradition av gentlemanna-amatörer, som alltmer hade börjat frångå i och med arkeologins professionalisering.²⁵⁰ Oavsett levde Tegengrens arv kvar, vilket visar på en kontinuitet från hans arkeologiska undersökningar i Österbotten under mellankrigstiden till den arkeologiska aktivitet som startade upp igen från och med 50-talet och framåt. Samhällets utveckling under efterkrigstiden lade däremot ett större krav på Arkeologiska kommissionen jämfört med hur det hade varit under Tegengrens tid. För att bättre beakta det ökande krav som samhällets utveckling lade på bevarandet av landets fornminnen hade det lagts fram ett förslag om en ny fornminneslag 1962.²⁵¹ Genast efter att denna trädde i kraft skedde en markant ökning av antalet fynd från allmänheten, något som satte sin prägel på Arkeologiska kommissionens verksamhet.

Arkeologiska kommissionen hade grundats 1884, om än då med namnet Arkeologiska byrån.²⁵² Liksom FFMF hade beslutet att grunda den Arkeologiska byrån skett på initiativ av J.R. Aspelin.²⁵³ Men till skillnad från FFMF som i hög grad hade ett antikvariskt intresse grundades Arkeologiska byrån för forskning och för skyddet av landets fornlämningar. Detta blev alltmer aktuellt i och med

---

²⁴⁹ Miettinen, *Arkeologen Jacob Tegengren*, s. 14.

²⁵⁰ Traditionen av gentlemanna-amatörer är ett begrepp som Raj använder för att tillskriva en tidigare tradition av forskning baserad på privata initiativ, något som enligt Raj började frångås i Storbritannien mot slutet av 1700-talet. Detta skedde som en följd av att en alltmer institutionaliserad vetenskap baserad på organiserade instruktioner och forskning tog över. Raj, *Relocating Modern Science*, s. 139.

²⁵¹ "Fornfynd måste genast anmälas till arkeologiska kommissionen", *VBL*, 6 oktober, 1962; "Vår åttioåriga fornminneslag", *VBL*, 9 oktober, 1962.

²⁵² Från och med 1908 övergick man till beteckningen Arkeologiska kommissionen, som var verksam fram till 1972, då Museiverket grundades i dess ställe. "Museiverkets historia", *Museiverkets hemsida*

Hämtat från <<https://www.museovirasto.fi/sv/om-oss/museiverkets-historia>>, 7 september, 2021.

²⁵³ Fewster, "Fornfolket i nutiden", s. 109. Övriga institutioner som varit av vikt för den tidiga arkeologiska och historiska forskningen i Finland är Riksarkivet (1816), Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS, 1831), Finska Vetenskaps-Societeten (1838), Finska historiska samfundet (1875), Svenska litteratursällskapet i Finland (SLS, 1885) och Finska Vetenskapsakademien (1908). Dessa utgör viktiga kanaler för insamlandet av material, utgivandet av vetenskapliga publikationer samt ger finansiellt understöd för bedrivandet av vetenskaplig forskning.

utfärdandet av Finlands första fornminnesförordning 1883, som omfattade fornlämningar och lösa fornföremål. Betydelsen av detta kan inte understrykas tillräckligt. Från tidigare fanns det enbart ett plakat från den svenska tiden utfärdat 1666 om skyddandet av fornlämningar, medan lösa fornföremål hade uppmärksammats i 1734 års lag.²⁵⁴ Anledningen till att jag lyfter fram FFMF och Arkeologiska byrån i det här sammanhanget är dels att de står som föregångare till dagens Museiverk, som grundades 1972 och som är av central betydelse för den här avhandlingen. Dels kan de anses representera två olika inriktningar gällande synen på forntiden. FFMF i formen av ett antikvariskt intresse och Arkeologiska byrån i form av en inriktning på forskning och skyddet av fornlämningar. Denna tudelning syns genomgående i min avhandling och kan rentav anses vara ömsesidigt uteslutande.

Att fornforskningen i Österbotten i stor utsträckning skedde på lokalt initiativ hade sin grund i att Arkeologiska kommissionen samt det senare Museiverket inte hade tillräckliga resurser att svara på det växande fornintresset genom att följa upp och utforska samtliga av de fornlämningar som hembygdsforskarna rapporterade om. Detta blir märkbart genom en minskad statlig finansiering och en större selektivitet kring de projekt som Museiverket kunde ta sig an under 1970-talet. Exempelvis kunde Museiverket enbart utföra utgrävningar på ett tjugotal orter i Finland 1977, varav Pörtom var ett av de områden som undersöktes av Museiverkets arkeologer. Jämfört med tidigare år var detta ett klart sämre år sett till antalet utgrävningar.²⁵⁵

Men till Museiverkets uppgifter hör inte enbart bedrivandet av arkeologiska undersökningar. Museiverket svarar också för insamlandet av arkeologiskt material och utfärdandet av forsknings- och grävningstillstånd. Dessutom fungerar Museiverket som övervakare av fornminneslagens implementering. Det finns ingen motsvarande instans för historiker som styr eller tar del av den forskning som görs inom ämnet. Av denna orsak går det inte att som arkeologen Jussi-Pekka Taavitsainen (f. 1951) påpekat frånse Museiverket när det kommer till att presentera det arkeologiska arbetet i Finland.²⁵⁶

Detta till trots har Museiverket inte haft samma resurser till sitt förfogande som Riksantikvarieämbetet i Sverige. Därför har hembygdsföreningarna och landskapsförbundet haft en viktig roll i kartläggandet av Österbottens forntid, och har varit viktiga samarbetspartners för Arkeologiska kommissionen och senare Museiverket under de utgrävningar som ägde rum i Österbotten. Från och med 60-talet utfördes det så gått som årligen utgrävningar i Österbotten, bland annat under ledning av Miettinen och Meinander, som snabbt blev bekanta namn i Österbotten.

---

²⁵⁴ A.M. Tallgren, *Suomen muinaisuus* (Porvoo, 1931), s. 14.

²⁵⁵ Maria Romantschuk, "Arkeologpengar slut", *VBL*, 17 juli, 1977. Jämfört med 1976, då Museiverket fått 800 000 FIM för att bedriva arkeologiska undersökningar, uppgick summan för 1977 års utgrävningar till 300 000 FIM. Huvuddelen av dessa pengar kom från väg och vattenbyggnadsstyrelsen samt de finska kraftverken, medan den statliga finansieringen uppgick till 100 000 FIM.

²⁵⁶ Taavitsainen, "Arkeologiaa manageroinnin ja tutkimuksen puristuksessa", s. 8.

Bosättningsfrågan i nationella översiktsverk och landskapets historiker

Ännu under 1970-talet saknades det alltså en översikt över Österbottens forntid som skulle ha berört landskapets svenskbygder. Johannes Weegar hade rentav framställt Österbotten som förbisett och det fanns en efterfrågan på ett översiktsverk, eftersom den av Södra Österbottens landskapsförbund utgivna *Etelä-Pohjanmaan historia I-II* från 1950 inte helt ansågs svara på detta behov. Som författare bakom den förhistoriska delen i detta översiktsverk stod Carl Fredrik Meinander, som också skulle anlitas av SÖL för att författa en uppsats gällande landskapets forntid till deras kommande landskapshistorik.

Meinander lyfts på grund av detta ofta fram som den arkeolog som bäst kände till Österbottens forntid. I det här skedet är det således Meinanders definition av den vikingatida avfolkningen och den vetenskapliga kontext i vilken denna uppstod som står i fokus. I en eller annan form är det denna definition som levt kvar bland allmänheten och som senare kan sägas ha gett upphov till det så kallade tomrummet. Men innan jag går in på detta tänkte jag redogöra för hur frågan om den österbottniska avfolkningen tidigare hade diskuterats av arkeologer och representanter från andra närliggande discipliner.

Den vikingatida avfolkningen – tidiga tolkningar

Österbotten hade i ett tidigt skede tillskansat sig ett arkeologiskt intresse. För även om det var genom sina forskningsfärder österut som J.R. Aspelin lämnade ett avtryck på den finländska fornforskningen hade han inlett sin väg på arkeologins bana i Österbotten.²⁵⁷ Utifrån fornfynden såg Aspelin det som troligt att det hade funnits en skandinavisk bosättning i Österbotten redan under äldre järnålder, men som hade upphört innan de finska stammarna anlände för att ta kustområdet i besittning. Kusten hade därefter fått sin svenska befolkning som en följd av en invandring under 1100-talet.²⁵⁸

Det var i stor utsträckning fornfynden som låg bakom Aspelins tolkning, eller i Österbottens fall avsaknaden av fynd. Däremot var Österbotten inte det enda område som uppvisade en fyndfattig järnålder, utan liknande iakttagelser hade också gjorts för Ålands och Nylands del. Fyndfattiga perioder var således mer regel än undantag till det att luckorna kunde fyllas.

Teorin om en avfolkning längs med kusten låg till och med som grund för att placera svenskarnas ankomst till Österbotten först under 1300-talet. I detta sammanhang måste historikern Yrjö Koskinens (1830–1903, ursprungligen Georg Forsman och från 1882 Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen) *Oppikirja Suomen kansan historiassa* (1869) lyftas fram. Liksom språkforskarna och arkeologerna hade också historikerna tidigt intresserat sig för frågan om det svenska och finska folkets ankomst till Finland.²⁵⁹ Koskinen utgick däremot inte från

---

²⁵⁷ Baudou, *Den nordiska arkeologin*, s. 173. Aspelin kom från ett prästhem i Malax.

²⁵⁸ Baudou, "Nationell identitet", s. 232.

²⁵⁹ Yrjö Koskinen, *Oppikirja Suomen kansan historiassa* (Helsinki, 1869), s. 6.

arkeologin, utan det var språkforskningen och sagorna som låg till grund för hans tolkning.

Men frågan om det finska och svenska folkets ursprung och ankomst till Finland intresserade också forskare utanför Finland. En av dem som spårade svenskhetens historia i Finland ända till stenåldern var Oscar Montelius. Montelius var en av den svenska arkeologins fäder och en centralgestalt i sökandet efter den etniska svenskhetens ursprung. Montelius hävdade att man utifrån det arkeologiska materialet kunde fastställa likheter mellan svenskbygderna i Finland och det svenska fastlandet, varpå han drog slutsatsen att det funnits svenskar i Finland sedan 2000 f.Kr.²⁶⁰ Som jämförelse kan det nämnas att det finska folkets ankomst till det forntida Finland beräknades ha skett omkring 500–700 e.Kr.²⁶¹

Liksom flertalet med honom samtida arkeologer ansåg Montelius att kulturell kontinuitet tydde på etnisk kontinuitet.²⁶² Men Montelius tankar, som inte uppfattades som problematiska i Sverige, uppskattades inte i det av språkstriden infekterade vetenskapliga samhället i Finland, där både arkeologer och språkvetare under 1900-talet hade riktat sig österut i jakten på finskhetens vagga. Montelius fick således motstå en hel del kritik för sin tes om den svenska bosättningens långa ursprung i Finland.²⁶³

Arkeologen Hjalmar Appelgren (1853–1937) var en av de första att bemöta Montelius tes. Appelgren höll med om att det troligtvis funnits en skandinavisk bosättning längs Finlands kuster som hade rötter i Sverige under bronsåldern, men att det samma inte kunde påvisas för vikingatiden. Appelgren tolkade inte avsaknaden av fornfynd som att kusten legat öde, utan som att den skandinaviska bosättningen trängts undan av ett annat folkslag.²⁶⁴ Lena Huldén har betonat att Montelius uppfattades som en försvarare av en storsvensk tankegång som inte kunde baseras på fakta, medan Appelgren ansågs bygga sina argument på aktuell arkeologisk och historisk forskning.²⁶⁵

Efter Appelgren tog språkforskarna över i debatten mot Montelius. En replik gavs av den finsksinnade språkforskaren Emil Nestor Setälä (1864–1935). Setälä ansåg att språket var av stor vikt, men lät påpeka att ett föremål i sig inte kunde berätta vilket språk som använts av dess tillverkare. Särskilt problematiskt enligt Setälä var alltså Montelius benämning av denna tidiga bosättning som svensk, långt före svenskans uppkomst.²⁶⁶

Emellertid saknade inte Montelius anhängare i Finland. Liksom Montelius ansåg språkvetaren Karl Bernhard Wiklund (1868–1934) att svenskheten i Finland gick att spåra flera tusen år tillbaka och att svenskarna länge varit ett

---

²⁶⁰ Edquist, *I Ruriks fotspår*, s. 23–24.

²⁶¹ Tallgren, *Suomen muinaisuus*, s. 142

²⁶² Trigger, *Arkeologins idéhistoria*, s. 200.

²⁶³ Montelius berörde detta i "När kommo svenskarna till Finland?", *Finsk Tidskrift* 44 (1898), s. 81–105.

²⁶⁴ Appelgren, "Svenskarnes inflyttning till Finland", s. 19–21.

²⁶⁵ Huldén, "När kommo svenskarna till Finland?", s. 16–17.

²⁶⁶ Setälä, "Milloin ovat ruotsalaiset tulleet Suomeen?", s. 629.

härskande skikt i Finland. Detta ledde till en polemik mellan Wiklund och filologen Ralf Saxén (1868–1932) som visar på den oenighet som stundtals rådde.²⁶⁷

Som vetenskap kan den tidiga finländska arkeologin och historieskrivningen därmed sägas kännetecknas av en etnisk inriktning med avsikt att stärka en finsk alternativt en svensk identitet. Synen på svenskt och finskt i 1800-talets Finland skiljde sig ändå markant från hur vi uppfattar detta idag. Under 1800-talet var det väl känt att det talades svenska och finska i Finland, men det var först kring århundradets mitt som ”upptäckten” av det finska folket började sprida sig bland den bildade klassen. Finskan började uppfattas som nationens egentliga språk, medan svenskan uppfattades som de bildades. Därför skulle det finska språket ges dess rättmätiga plats i nationen. Upptäckten av det finska folket bidrog däremot också till skapandet av övriga grupper i Finland, såsom det svenska folket, och en uppdelning i ett ”vi mot dem”-tänkande, där arkeologin blev ett av många medel som användes i denna kamp.²⁶⁸ Det talades om ett land bebott utav två skilda nationaliteter med skilda språk, härstamning, lynne och ras, och de olika grupperna ställdes mot varandra.²⁶⁹ Frågan om etnicitet var med andra ord i hög grad närvarande i de vetenskapliga diskussionerna och arkeologin kunde användas för att stöda allt från territoriella anspråk till rasbiologiska teorier.²⁷⁰

Det är knappast nödvändigt att här återge alla de argument som getts i denna fråga, utan det går att konstatera att ett flertal försök har gjorts för att antingen stärka en svensk alternativt en finsk hembygdsrätt genom historien. Att hävda att arkeologin och övriga vetenskaper har använts för ideologiska och politiska syften är dessutom inget nytt resultat, utan något som är väl etablerat inom forskningen.²⁷¹ Däremot kan det konstateras att det har varit tvistefrågan om den svenska bosättnings ålder och ursprung på fastlandet och i skärgården kring vilka de största meningsskiljaktigheterna rått.

Detta kom också att få betydelse för diskussionen om den svenska bosättnings ålder i Österbotten, som var föremål för en flitig diskussion under 1920-talet, med frågan om områdets vikingatida avfolkning i fokus. Under mellankrigstiden blev tanken om kustens avfolkning vid övergången från merovingertid (550–800 e.Kr.) till vikingatid (800–1025 e.Kr.) en alltmer accepterad syn. Däremot betyder inte detta att forskningsfältet var enat. För även om bristen på fornfynd och gravar visade på en avfolkning var den bakomliggande orsaken inte lika klar. Dessutom fanns det de som höll fast vid tanken på en bosättningskontinuitet, såsom Hugo Ekhammar och språkforskaren Tor Evert Karsten (1870–1942).

---

²⁶⁷ Edquist, *I Ruriks fotspår*, s. 63.

²⁶⁸ Max Engman, ”Folket – En inledning”, Derek Fewster (red.), *Folket: studier i olika vetenskapers syn på begreppet folk* (Helsingfors 2000), s. 13–15; Engman, *Språkfrågan*, s. 146.

²⁶⁹ Se Nils Erik Forsgårds artikel ”En nationell strategi?”, *Historisk Tidskrift* 122:2 (2002), s. 209–219 för en diskussion kring försöket att skapa en enhetlig nation och ett enhetligt ”folk” i Finland.

²⁷⁰ Fewster, ”Fornfolket i nutiden”, s. 119. Se också Petersson, *Nationalstaten och arkeologin*, s. 141–142.

²⁷¹ Jfr Salminen, *Suomen tieteiliset voittomaat*, s. 34–35; Edquist, *I Ruriks fotspår*, s. 7; Fewster, *Visions of Past Glory*, s. 394–395.

Ekhammar och Karsten var representanter för den östsvenska ideologin i Finland, vars anhängare höll fast vid tanken på Finland som en del av Sverige, eller rentav ett Östersverige. Målet var att kunna uppvisa belägg för en urgammal svenskhet i Finland och kan ses som en motpol till äktfinskhetens anspelningar på Kalevalamyterna. Men även om de hade sina anhängare får dem till Ekhammar och Karsten tillskrivna epiteten "den siste östsvensken" och "den siste östgermanen" ses som rätt så talande för östsvenskhetens slutliga genomslag i Finland. Särskilt som Karstens teorier om hur svenskhetens ursprung i Finland inte hade kommit västerifrån, utan gick att härleda till en germansk invandring söderifrån, förkastades som spekulationer och önskedrömmar av forskarkåren.²⁷²

Av de finländska forskarna kan arkeologen Aarne Äyräpää tillskrivas en desto större betydelse för synen på Österbottens forntid som den utvecklades under mellankrigstiden. Både Alfred Hackman och Äyräpää besökte Österbotten ett flertal gånger i samband med Arkeologiska kommissionens utgrävningar i landskapet under 20- och 30-talen. Hackman och Äyräpää riktade in sig på de tidigare kända centralbygderna i Österbotten, däribland den järnålderstida bopplatsen vid Gullydynt, som saknade motstycke som fornlämningsområde i Finland. Men varken Hackman eller Äyräpää hittade några fynd som skulle ha visat på en fast bosättning under vikingatiden.

I och med att det är Hackman som anses ha varit Tegengrens läromästare ställdes också Tegengren inför problemet med fyndfattigdomen i Österbotten. Tegengren hade ändå svårt att tänka sig att hela befolkningen skulle ha dött ut, men konstaterade att "en stark decimering måste dock ha skett under vikingatiden."²⁷³ För trots att Karsten i sina studier av de österbottniska ortnamnen kunnat uppvisa belägg för en kontinuitet var den arkeologiska fyndfattigdomen i Vörå talande. Därmed stärktes bilden av Österbotten som avfolkad och såväl Tegengren som Äyräpää kom att sälla sig till den av Hackman utstakade linjen.²⁷⁴

Liksom Hackman ansåg Äyräpää att det inte gick att tala om en kontinuerlig skandinavisk bosättning i Österbotten. Den här synen delades också av A.M. Tallgren som såg det som troligt att Österbotten hade avfolkats omkring 750–800 e.Kr. Vart denna tidigare bosättning tagit vägen var också detta upp för debatt. En förklaring som Tallgren såg som möjlig var Nordnorge, som enligt en muntlig tradition fått sin befolkning från Finland omkring samma tid som Österbotten avfolkats.²⁷⁵ Av Aspelins tidiga hypoteser fanns således inget längre kvar, förutom synen på när den svenska invandringen skett.²⁷⁶ Denna invandring

---

²⁷² Huldén, "När kommo svenskarna till Finland?", s. 25–26.

²⁷³ Jacob Tegengren, "Förhistoria och forntrö", *VBL*, 21 juni, 1921.

²⁷⁴ Miettinen, *Arkeologen Jacob Tegengren*, s. 20–21; Evert Baudou, "Den tidigare forskningen och den yngre järnålderns bebyggelse i Österbotten", Evert Baudou, Roger Engelmark, Lars Liedgren, Ulf Segerström, Jan-Erik Wallin (red), *Järnåldersbygd i Österbotten, En ekologisk-arkeologisk studie av bosättningskontinuitet och resursutnyttjande* (Vasa, 1991), s. 19.

²⁷⁵ Tallgren, *Suomen muinaisuus*, s. 149–150.

²⁷⁶ Baudou, *Den nordiska arkeologin*, s. 265.

förlades i sin tur till korstågstiden, om än några arkeologer, däribland Carl Axel Nordman (1892–1972), ansåg att det arkeologiska materialet trots allt kunde visa på fortsatta förbindelser mellan Sverige och Österbotten under vikingatiden.²⁷⁷ Liksom Tallgren var Nordman emellertid skeptisk till möjligheterna att utifrån fornyfynden göra etniska bestämningar.²⁷⁸

Arkeologin började tillskrivas allt större vikt för att klargöra bosättningsfrågan, och där mellankrigstiden signalerade något av en bodelning mellan historikerna och arkeologerna. Enligt Samuel Edquist lämnade historikerna rentav forntiden öppen för arkeologerna och andra vetenskaper.²⁷⁹ Men inga regler utan undantag. Av de i Finland verksamma historikerna hade Jalmari Jaakkola redan i ett tidigt skede uttalat sig om Österbottens forntida befolkning i *Suomen varhaishistoria* (1935). Jaakkola stödde sig i stor utsträckning på den arkeologiska forskningen i sitt konstaterande att områdets järnålderstida befolkning tycktes ha försvunnit omkring 800-talet e.Kr., men orsakerna bakom detta skiljde sig från arkeologernas tolkning. Jaakkola såg en nedgång för pälshandeln som orsaken till avfolkningen. Enligt Jaakkola hade pälshandeln utgjort den viktigaste näringsgrenen för den forntida befolkningen längs med Kyrö älvdal, varför detta hade fått ödesdigra konsekvenser för bosättningsens fortlevnad.²⁸⁰ Att Jaakkola gett sig in i en fråga som i stor utsträckning varit förbehållen arkeologer gav upphov till en debatt i *Historiallinen Aikakauskirja* mellan honom och Tallgren gällande arkeologernas och historikernas möjligheter att skriva synteser över forntiden.²⁸¹

Jaakkolas inlägg till trots var det som Lena Huldén påvisat först i och med att kustens kolonisation började förläggas allt närmare historisk tid som också historikerna åter började träda in i bosättningsfrågan. Detta markeras av att Väinö Voionmaa och den svenske historikern Curt Weibull (1886–1991) trädde

---

²⁷⁷ Carl Axel Nordman, "Kultur och folk i Finlands forntid", *Svenska Litteratursällskapets Förhandlingar N.F.* 4, (Helsingfors, 1928), s. 135.

²⁷⁸ Problematiserandet av etnicitet som begrepp kan ses som en relativt ny företeelse inom arkeologin och har av Baudou placerats till 1960-talet. Här står Tallgren och Nordman således som två undantag, utan att för den skull ha fått något större genomslag. Baudou, *Den nordiska arkeologin*, s. 229. Det har nämligen ifrågasatts huruvida arkeologer ens borde hålla på med frågor om etnicitet sett till den problematik detta för med sig. En stor del av detta har att göra med att arkeologerna samt representanter från närliggande discipliner fortsättningsvis krävs på svar av allmänheten gällande frågor om etnicitet och språk. Emellertid finns det nog också en förhoppning bland vissa arkeologer om att kunna ge svar på dessa frågor. Se exempelvis Taavitsainen, "Arkeologiaa manageroinnin ja tutkimuksen puristuksessa", s. 18. Taavitsainen hävdar här att det åtminstone är teoretiskt möjligt att knyta an ett föremål med en viss etnicitet, om än metodiskt svårt.

²⁷⁹ Edquist, *I Ruriks fotspår*, s. 39–44.

²⁸⁰ Jalmari Jaakkola, *Suomen varhaishistoria* (Porvoo, 1935), s. 333–334.

²⁸¹ Jalmari Jaakkola, "Hiukan arkeologis-historiallista probleeminasettelua", *Historiallinen Aikakauskirja* 2 (1936), s. 138–155; A.M. Tallgren, "Vastinetta professori Jaakkolalle", *Historiallinen Aikakauskirja* 3 (1936), s. 231–241; Jalmari Jaakkola, "Hiekan lisävaloa varhaishistoriallisen probleeminasetteluun", *Historiallinen Aikakauskirja* 3 (1936), s. 242–249.

in i debatten under 1940-talet, om än det var Finlands införlivning i det svenska riket som Voionmaa och Weibull intresserade sig för.²⁸²

Men 1940- och 1950-talen signalerar också en strävan att ena forskningen och lämna forna tiders språkstrider bakom sig. Ett exempel på detta är lingvisten Olav Ahlbäcks försök att ena fältet och få till en arkeologisk och historisk enhetssyn. Ahlbäcks slutsats var att den svenska invandringen hade ägt rum efter vikingatiden, för alla områden utom Åland.²⁸³ Detta har Lena Huldén valt att beteckna den Ahlbäckska syntesen.²⁸⁴ Däremot är jag inte beredd att tillskriva Ahlbäcks syntes lika stor betydelse som Huldén. Fortsättningsvis skiljde sig arkeologernas tolkningar från språkforskarnas, varför det är svårt att tala om ett enhetligt fält ännu i detta skede.

Trots en högre vetenskaplig nivå var arkeologins ställning i samhället utanför den akademiska världen fortsättningsvis svag. Arkeologin var som Evert Baudou hävdade inte förankrad bland folket, utan riktade sig till ett högre samhällsligt skikt. Vid sidan om den vetenskapliga forntidsforskningen kunde således en mer romantiserad och mytologiserad bild av forntiden fortsättningsvis frodas med grund i hembygdsrörelserna, som kan sägas ha haft en större inverkan på det allmänna historiemedvetandet än den vetenskapliga. Men det var inte heller helt ovanligt att sagorna och sägnerna, däribland Kalevala-diktningen, kunde influera forskarnas tolkningar ännu under 1950-talet.²⁸⁵ Detta skulle landskapshistorikerna försöka fylla ut och överbrygga. Först ut var Södra Österbottens landskapsförbund 1950, följt av Svenska Österbottens landskapsförbund 1977.

Vikingatiden i Etelä-Pohjanmaan historia I-II (1950)

Det hade funnits försök att få till en historik för Södra Österbotten sedan 1928, men detta lät vänta på sig till 1950-talet. Trots detta kan det hävdas att Södra Österbotten var det första av Finlands landskap att få en något sånär komplett historik, från forntiden fram till svenska tidens slut.²⁸⁶

Meinander var däremot inte ursprungligen tilltänkt som författare, utan han hade ärvt uppgiften från Aarne Äyräpää. Det var först efter att Äyräpää av sagt sig uppdraget som detta föll på Meinander, som dock fick överta Äyräpääs anteckningar. Österbottningarna hade alltså också Äyräpää att tacka för synen på områdets forntid. Dessutom var Meinander elev till Äyräpää och Meinander var

---

²⁸² Huldén, "När kommo svenskarna till Finland?", s. 19, 28–29.

²⁸³ Ahlbäck, "Den finlandssvenska bosättningens ålder och ursprung", s. 110. Artikeln byggde på ett föredrag Ahlbäck hållit under vetenskapsdagarna 1954.

²⁸⁴ Huldén, "När kommo svenskarna till Finland?", s. 31.

²⁸⁵ Baudou, *Den nordiska arkeologin*, s. 114–115, 194–196, 223.

²⁸⁶ Efter 1950 har det ännu utkommit tre band i serien, som omfattar perioden från 1809–1960. Den första delen att bli färdig var Armas Luukkos *Etelä-Pohjanmaan historia III* som utkom 1945. Del IV som var skriven av Aulis J. Alanen utkom 1949, medan del I–II utkom 1950 och var skriven av Armas Luukko, men där Meinander svarade för avsnittet om landskapets forntid.

inte sen med att framhålla hur mycket av den grundkunskap som han erhållit härstammade från sin läromästare.²⁸⁷ Så i vilken utsträckning syntes de diskussioner som tidigare hade förts kring bosättningsfrågan i Meinanders framställning av Österbottens forntid och vilken betydelse tillskrev Meinander just vikingatiden?

Områdets fynd och fornlämningar bereds stort utrymme i framställningen av områdets forntid, men Meinander kan inte nämnvärt sägas ha avvikit från den tidigare utstakade linjen. Detta framkommer tydligt i ett kapitel med rubriken "Rautakautisen asutuksen häviäminen 800-luvulla" (sv. "Den järnålderstida bosättningsens försvinnande under 800-talet"), och där Meinander inleder med att redogöra för traktens avfolkning under 800-talet och hur detta ska förstås utifrån en vetenskaplig metodologi:

Koko varsinaiselta viikinkikaudella ja sitä seuranneelta pakanuuden ajan loppuajalta eli ristiretkien ajalta ei ole ainoatakaan löytöä, joka osoittaisi kiinteä asutusta Merenkurkun itärannikolla. Jos jostakin seudusta puuttuu tietynaikaisia muinaislöytöjä, ei tätä seikkaa aina voi pitää ehdottomana todistuksena seudun autioitumisesta. Muinaisesineiden löytyminen on useimmiten sattuman varassa ja maassa piilee vielä valtaosa muinaisuutemme jäämistöstä. Mutta jos milloinkaan voidaan tehdä johtopäätöksiä *e silentio*, vaitioloista, niin sen voi tehdä Pohjanmaan myöhemmän rautakauden suhteen.²⁸⁸

I ovanstående textutdrag skriver Meinander att det inte finns några fornlämningar som skulle visa på en fast bosättning på Kvarkens östkust under sen järnålder. Meinander tolkar inte detta som att området absolut måste ha legat öde som en följd av fyndtomheten, utan lyfter fram att den här synen mycket väl kan komma att revideras. Däremot tycks Österbotten vara undantaget principen inom arkeologin att inte dra alltför stora slutsatser utifrån en avsaknad av fynd, eftersom Meinander skriver att Österbotten, om något ställe, är ett exempel på ett fall där man just kan dra slutsatser utifrån frånvaron av motargument.

Utgående från arkeologiska fynd, skriftliga lämningar samt ortnamnsforskning kunde inga andra slutsatser dras än att det saknats en fast bosättning i Österbotten efter 825 e.Kr., varpå en ny bebyggelse anlät till ett öde

---

²⁸⁷ Edgren, *Carl Fredrik Meinander*, s. 215. I flertalet artiklar hade Meinander berört områdets forntid, varför han kunde anses väl lämpad för uppgiften. Se exempelvis C.F. Meinander, "Några forngravar i Laihela", *Finskt Museum* (1944), s. 40–67; C.F. Meinander, "Förutsättningarna för den förhistoriska bebyggelsen i Södra Österbotten", *Nordenskiöld-samfundets Tidskrift* VI (1946), s. 70–101; C.F. Meinander, "De österbottniska tvärsläspännena", *Finskt Museum* (1949), s. 5–18.

²⁸⁸ C.F. Meinander, "Etelä-Pohjanmaan historia I", C.F. Meinander & Armas Luukko, *Etelä-Pohjanmaan historia I-II* (Helsinki, 1950), s. 151. [Sv. Genom hela av den egentliga vikingatiden och den påföljande hedniska tidens slut, det vill säga korstågstiden finns det inte ett endaste fynd, som skulle visa på en fast bosättning på Kvarkens östkust. Om en viss region saknar en viss tids fornlämning behöver detta inte alltid betyda ett absolut bevis på att den här regionen låg öde. Fynd av fornlämningar är oftast en följd av en slump och i marken gömmer sig ännu en stor del lämningar från vår forntid. Men om man någonsin kan dra en slutsats utifrån *e silentio*, så kan det göras gällande den sena järnåldern i Österbotten.]

område under korstågstiden.²⁸⁹ Anmärkningsvärt är att Meinander inte omnämner något tomrum, utan han talar om en avfolkning och avsaknad av en fast bosättning, medan vikingatida fynd tillskrivs härstamma från tillfälliga bebyggelser eller erämarksfarare. En möjlig orsak till denna avfolkning ser Meinander i en förändring av de kontinentala handelsmönstren, något som han hävdade kunde ha fått konsekvenser för Österbotten. Detta var också den troligaste förklaringen enligt Ella Kivikoski.²⁹⁰ I stället för att liksom under 1930-talet söka förklaringarna i krig eller någon form av klimatförändring fick alltså handeln och ekonomin från och med 1950-talet en alltmer framträdande plats i förståelsen av forntida befolkningsförändringar. Detta passar väl in i vad Edquist benämnt handelsparadigmets framväxt. Det har hävdats att historieskrivningen pacificerade det förflutna vid den här tiden, varpå vikingarna blev handelsmän i stället för krigare.²⁹¹ Fortsättningsvis gick det ändå också att finna andra möjliga förklaringar till avfolkningen, såsom pestutbrott,²⁹² till en total förändring av levnadsförhållanden, medan avfolkningshypotesen ifrågasattes av K.V. Åkerblom, som åtminstone ansåg det möjligt att spåra den fasta bosättningen i Pörtom till 300-talet e.Kr.²⁹³

Här skiljer sig också arkeologernas tolkningar gällande avfolkningen från historikernas. Historikerna har som arkeologen Jukka Luoto påvisat varit mer beredda att se avfolkningen i Österbotten som en följd av någon form av krigståg från invånarna i Tavastland och Satakunta.²⁹⁴ Luoto själv avvisar avfolkningsteorin, men ser en brytningspunkt i Österbotten under merovingertiden i och med en ökad förekomst av fynd med betoning på boskapsskötsel, något som Luoto hävdar kan ha bidragit till att de tidigare centralbygderna splittrats. Trots att det inte finns arkeologiska spår efter en kontinuerlig bosättning ser Luoto detta som mer troligt än att det skett en kraftig expansion under korstågstiden.²⁹⁵

De ovan nämnda tolkningarna har ändå det gemensamt att de inte ifrågasätter eller prövar den ursprungliga teorin om avfolkningen, utan de erbjuder enbart olika förklaringsmodeller, som därutöver är svåra att testa och falsifiera. Slutsatserna drogs ur det faktum att perioden före, det vill säga merovingertiden, varit betydligt rikare på fynd trots en iakttagbar minskning av befolkningen. Meinander skriver att inte ens ett tidigt införande av kristendomen hade kunnat förändra gravskicket så plötsligt att inga fynd från vikingatiden skulle finnas kvar

---

²⁸⁹ Meinander, "Etelä-Pohjanmaan historia I", s. 151–152.

²⁹⁰ Meinander, "Etelä-Pohjanmaan historia I", s. 151; Ella Kivikoski, *Finlands förhistoria* (Helsingfors, 1964), s. 193–194.

²⁹¹ Edquist, *I Ruriks fotspår*, s. 54, 73.

²⁹² Tapio Seger, "The Plague of Justinian and other Scourges. An analysis of the Anomalies in the Development of the Iron Age population in Finland", *Fornvännen* 77 (1982).

²⁹³ K.V.Å., "Den fasta bosättningens uppkomst i Pörtom", *VBL*, 30 december, 1951.

²⁹⁴ Jukka Luoto, "Pohjanmaan autoituminen ja sen syyt", *Historiallinen Aikakauskirja* 82:3 (1984), s. 205. Jfr med Pentti Virrankoski, "Kainu – Pohjanmaan rautakautinen kansa", *Faravid* 2 (1978), s. 126–127.

²⁹⁵ Luoto, "Pohjanmaan autoituminen ja sen syyt", s. 207.

som en följd av detta.²⁹⁶

På grund av fyndtomheten tillskrevs därför de enstaka fynden en stor betydelse. I *Etelä-Pohjanmaan historia I-II* omnämner Meinander bland annat en myntdepå i Lillkyro, daterad till vikingatiden,²⁹⁷ och som han senare skulle återkomma till i en festskrift tillägnad C.A. Nordman 1952. Att det yngsta myntet var slaget år 842/843 gav Meinander möjlighet att revidera tidpunkten för när avfolkningen i Österbotten kunde tänkas ha ägt rum.

Alltsedan medlet av 300-talet hade Kyrö-bygden varit Finlands måhända rikaste bosättningsområde, men vid medlet av 700-talet blir det en avmattning i fyndintensiteten och bygdens utsträckning reduceras. Ännu vidpass år 700 [...] fanns det rika bygder i Vörå i norr och i Laihela och Malaks i söder. Men från slutet av 700-talet och början av 800-talet finns det gravfynd endast från Kyrö älvdal, från de nuvarande socknarna Lillkyro och Storkyro. Från egentlig vikingatid och från de efterföljande seklen [...] har vi inte ett enda gravfynd från alla dessa socknar. Det finns flere fakta som bestyrker den *allmänt omfattade uppfattningen* att trakten kring Kvarken låg öde, när nya kolonister på 1200-talet kom dit från södra Finland och från Bottniska vikens motsatta sida. Housulanmäki-fyndet rubbar på intet sätt denna uppfattning, men det aktualiserar frågan när avfolkningen har skett.²⁹⁸

Utgående från ovanstående textutdrag är det möjligt att dra slutsatsen att ett vikingatida fynd kunde uppfattas som ett tecken på en fast bosättning. Myntfyndet i Lillkyro förde nämligen med sig att tidpunkten för den fasta bosättningens upphörande flyttades fram med ett tiotal år, då nedläggningstiden för myntdepån tidsbestämde till 850 e.Kr.²⁹⁹ Detta innebar inte någon förändring i synen på Österbotten som avfolkat, utan endast tidpunkten för avfolkningen hade krympt med ett par decennier.

Vidare redogör Meinander för avfolkningens geografiska vidd. Sett till sin utbredning var den österbottniska bosättningen under järnåldern inte särskilt stor, utan koncentrerade sig till socknarna Vörå, Laihela, Malax, Storkyro och Lillkyro. Däremot uppvisade dessa områden en fyndtäthet utan motsvarighet i Finland fram till 700-talet, något som vittnade om en rik bygd. Att trakten avfolkats gick dock inte att bestrida utifrån det arkeologiska materialet, men när och hur detta skett var mer eller mindre öppet och det var möjligt att detta ännu skulle genomgå en revidering. Myntfyndet från Lillkyro är således ett exempel på

---

²⁹⁶ Meinander, "Etelä-Pohjanmaan historia I", s. 153.

²⁹⁷ Myntfyndet hade gjorts i slutet av 1949 och överlämnades till Finlands Nationalmuseum av Sydösterbottens landskapsförbund. Redan vid upptäckten beskrevs fyndet som sensationellt av Meinander, som uttalade sig för Arkeologiska kommissionens räkning. Meinander hävdade att fyndet var ett tydligt bevis på att det funnits en fast bosättning i trakten vid tiden för myntdepåns nedsättning i jorden. "Arabiska mynt som hittats i Lillkyro", *VBL*, 5 februari, 1950; "Myntfynden i Lillkyro värdefulla", *VBL*, 29 augusti, 1950.

²⁹⁸ C.F. Meinander, "Myntfyndet från Lillkyro. I. Fyndets arkeologi", Ella Kivikoski (red.), *Corolla archaeologica in honorem C.A. Nordman* (Helsingfors, 1952), s. 120–126; Edgren, *Carl Fredrik Meinander*, s. 221.

²⁹⁹ Meinander, "Etelä-Pohjanmaan historia I", s. 150.

den snabba förändring som arkeologi som vetenskap kan genomgå. Det var först efter att Meinander hade lämnat in sitt manuskript för *Etelä-Pohjanmaan historia I-II* till tyck som myntfyndet kom till hans kännedom. Myntfyndet hann just skrivas in i boken, men dess fulla betydelse var inte ännu känt. Meinander skulle därmed få återkomma till detta vid ett flertal tillfällen, däribland i sin uppsats till *Svenska Österbottens historia I*.

Vikingatiden i Svenska Österbottens historia I (1977)

Svenska Österbottens historia var en miljonsatsning i fyra delar om totalt 1700 sidor. Planerna för ett översiktsverk hade funnits alltsedan 1950-talet, och hade ursprungligen förts fram av K.V. Åkerblom med Södra Österbottens landskapshistorik som mall. På grund av brist på finansiering kunde detta inte förverkligas under 1950-talet och projektet bordlades fram till 1967 då planerna åter togs upp till behandling.³⁰⁰

Svenska Österbottens landskapshistorik skulle vara ett komplement till sockenhistorikerna, som ansågs alltför lokalt begränsade samt amatörmässigt utformade, som Olav Ahlbäck uttryckte det.³⁰¹ Ahlbäck var en av medlemmarna i den historiska kommitté som övervakat skrivprocessen och som själv deltagit med en uppsats om Österbottens medeltid i historikens första del. Övriga medlemmar var läraren William Hägg (1911–2006) som också var kommitténs ordförande, Kurt Gullberg och skolrådet Kurt Jern (1929–2009).³⁰² I del ett, som var den första boken att utkomma, medverkade fem författare. Meinander med en uppsats om forntiden i svenska Österbotten, Ahlbäck om österbottnisk medeltid, Jern om förvaltning, beskattning och befolkningsutveckling i svenska Österbotten före 1809. Karl-Erik Forsberg om befolkningsutvecklingen efter år 1749 och Henrik Österholm om naturen i Österbotten.

Men det var framför allt Meinanders bidrag som lyftes fram när verket anmäldes till dagstidningarna. Dels som ett komplement till vad han tidigare skrivit om Österbottens forntid i *Etelä-Pohjanmaan historia I-II*, dels för att det hade kommit fram nya rön som ändrat på synen av Österbottens forntid. Enligt Ahlbäck fick österbottningarna i och med detta "för första gången fackmannens syn på den österbottniska förhistorien och det kan vara bra att ha vid sidan av alla de fantastiska och ounderbyggda amatörskriverier som förekommer".³⁰³ Därmed betonades bokens vetenskapliga nivå, samtidigt som den ställdes mot de mer folkliga framställningar som också cirkulerade.

I övrigt påminner de två verken om varandra. Men om *Etelä-Pohjanmaan historia I-II* hade fått ett gott emottagande från såväl fackmän som landskapets invånare, fick *Svenska Österbottens historia I* ett något kyligare mottagande. Redan i förordet ursäktar sig den historikkommitté som ansvarat för bokens

---

³⁰⁰ William Hägg (red.), *Svenska Österbottens historia I* (Vasa, 1977), s. 5.

³⁰¹ Anita Svensson, "Österbottens historia i fyrdelat praktverk", *VBL*, 4 januari, 1978.

³⁰² RA, SÖL. Dc:2 Verksamhetsberättelser 1978–1994. Verksamhetsberättelse 1978.

³⁰³ Svensson, "Österbottens historia i fyrdelat praktverk".

redigering och utgivning för att vissa av artiklarna kan upplevas som föråldrade. Anledningen var att arbetet dragit ut på tiden och att "i god tid levererade artiklar blivit liggande utan att författarna kunnat förberedas tillfälle till ändringar och tillägg, som den ständigt pågående forskningen kunnat ge anledning till".³⁰⁴ Brevkorrespondens mellan Meinander och Arne Appelgren (1902–1991), som sammanställde bildmaterialet för boken vittnar bland annat på en viss tidspress, och att Meinander inte ska ha känt sig helt bekväm med uppdraget. Efter påtryckningar från den historiska kommittén och Frams tryckeri blev det slutligen ett manuskript.³⁰⁵ Här verkar det således som att Meinander nog getts tid att skriva sin uppsats klar, och att denna inte varit en av de bordlagda artiklarna.

Däremot utgör just forntiden ofta ett något problematiskt kapitel i detta sammanhang, vilket lätt märks av i de socken- och landskapshistoriker som utkommit i Finland.³⁰⁶ Forntiden presenteras oftast i ett eget kapitel, men eftersom förståelsen om forntiden befinner sig i en snabb förändring är risken stor att det som presenteras redan är föråldrat när boken väl går i tryck. Detta framkom i och med myntfyndet från Lillkyro, men än mer märkbart är detta gällande de teorier som ligger till grund för forskarnas framställningar. Vid tiden för utgivningen av *Etelä-Pohjanmaan historia I-II* utgjorde nämligen Hackmans kolonisationsteori ännu det rådande paradigmet, medan den finländska arkeologin befann sig i något av ett övergångsstadie när *Svenska Österbottens historia I* publicerades.

Svenska Österbottens historia I anmäldes till VBL av Emil Kaustinen (1907–2004) som hade funnit boken såväl läsvärd som hållandes en hög standard sett till dess innehåll och form. Kaustinen gick inte in på en djupare diskussion kring de tolkningar som fördes fram, men han hade funnit landskapsförbundets lösning om att låta experter inom sina områden svara för de enskilda uppsatserna som mycket god.³⁰⁷ Denna lösning var vanlig när det kom till författandet av socken- och landskapshistorikernas förhistoriska del. Det har nämligen setts som viktigt att denna skrivs av någon i området specialiserad, samtidigt som det är viktigt att forntiden, liksom verket i helhet, tar fasta på det för bygden speciella. Därför måste mängden fynd, eller bristen på fynd, få speglas i hur stor del den förhistoriska delen upptar av verket. Något paradoxalt är ändå att forntiden inte borde separeras helt från den historiska tiden om vi vill nå en större förståelse,³⁰⁸ men där det trots detta har funnits en tendens att skilja på den förhistoriska och den historiska tiden genom att ge forntiden ett eget kapitel.

Till skillnad från Kaustinen hade amatörforskaren Karl Ceder desto mer att säga. För även om Ceder stämde in i Kaustinens beröm gällande bokens kvalitet ansåg Ceder att boken kastade en mörk skugga över Österbottens forntid. Av

---

³⁰⁴ Hägg, *Svenska Österbottens historia I*, s. 6.

³⁰⁵ Edgren, *Carl Fredrik Meinander*, s. 223.

³⁰⁶ Aimo Halila, "Pitäjänhistorian rakenne", Antero Penttilä (red.), *Paikallishistoria tänään* (Porvoo, 1968), s. 29–30.

³⁰⁷ Emil Kaustinen, "Fem specialstudier om Österbotten", VBL, 6 januari, 1978.

³⁰⁸ Ville Luho, "Esihistorian osuus paikallishistoriassa", Antero Penttilä (red.), *Paikallishistoria tänään* (Porvoo, 1968), s. 41–42.

bokens författare hade Meinander, Ahlbäck och Jern hänfört den svenska bosättningen till tiden efter korstågen, medan de skrev att den tidigare skandinaviska bosättningen, som efterlämnat spår i form av gravar och fornfynd alltsedan båtynx- och bronsåldern, dött ut vid början av vikingatiden. Ceder tillskrev detta likt en vanföreställning och en förhastad slutsats kring Österbottens forntid, som stred mot den mest sannolika historiska utvecklingen.³⁰⁹

Liksom i det finska landskapsförbundets historik skriver Meinander att bygderna hade avfolkats vid övergången till vikingatiden, men där han omvärderat orsaken till detta:

Fr.o.m. 400-talet var det bara kuststräckan Malax-Vörå och Kyro älvs stränder en mil uppåt mynningen som var bebodda. Från år 700 var Malax tomt, 50 år senare var också Laihela och Vörå tomma. Efter år 800 fanns det bara liv vid älvmynningen. Avfolkningen har alltså inte kommit som en katastrof, ett krig eller pest, utan det är en process som fortgick länge.³¹⁰

Avfolkningen var alltså en process som försiggått under en längre tidsperiod. Liksom i landskapets finskspråkiga översiktsverk omnämner Meinander inget tomrum, men det är inte svårt att se hur beskrivningen av Malax och Vörå som tomma föranledde liknande associationer. Enligt Meinander hade södra Finland övergått till åkerbruk med permanenta åkrar och fast bosättning vid början av 900-talet, en utveckling som Österbotten inte kunnat följa med i. Det österbottniska samhället hade helt enkelt gett upp.³¹¹

Utgångsläget hade ändå varit problematiskt eftersom undersökningen begränsades till det svenska Österbotten, som begränsade undersökningen geografiskt. Men slutsatsen är trots allt densamma som i *Etelä-Pohjanmaan historia I-II*. Hembygdsfolket i Österbotten hade däremot högst ställda förväntningar, och de resultat som presenterades var inte de som hade önskats. Missnöjet som uppstod med detta verk har därför setts som startskottet på en lång och ihärdig debatt som till stor del kom att utspela sig i dagspressen. Debatten tog sig olika former under årens gång, men Meinander samt Museiverket fick ofta stå som måltavlor, trots att detta var den allmänt accepterade tolkningen bland majoriteten av representanter för vetenskapen.

Uppsummering

Jag har här redogjort för några av de större processer samt den kontext inom vilken frågan om Österbottens vikingatida avfolkning uppstod, varifrån intresset från forntiden fick sin början, vad som låg bakom de lokala aktörernas strävanden, och de förutsättningar som fanns att bedriva arkeologi i Österbotten.

Den finska fornforskningen kom i gång under 1800-talets sista årtionden, och

---

³⁰⁹ Ceder, "Vanföreställningen om den mörka perioden".

³¹⁰ Meinander, "Forntiden i Svenska Österbotten", s. 42–43.

³¹¹ Meinander, "Forntiden i Svenska Österbotten", s. 43.

en viktig beståndsdel utgjordes av kategoriseringen och kartläggningen av tidigare insända och upphittade fornföremål. Snabbt slogs de finländska arkeologerna av bristen, eller snarare avsaknaden, av fynd från brons- och järnålder, något som gav upphov till tolkningen av Finland som avfolkat under vissa perioder i historien.

Den finländska arkeologin kännetecknas av ett par liknande paradigmskiften där tanken om avfolkning och kontinuitet avlöst varandra. Men det är avfolkningen och den av Alfred Hackman presenterade kolonisationsteorin som har varit den dominerande teorin under största delen av 1900-talet. Den finländske museologen Janne Vilkuna (f. 1954) har därför hävdats att perioden 1800 fram till 1970-talet kan förstås som en period då den dominerande berättelsen varit den om Finland som det utlovade landet till vilka finnarna anlät,³¹² medan det från 1980-talet och framåt är möjligt att tala om ett nytt paradigm inom den finländska arkeologiska forskningen, i och med att kontinuitetsteorin slutligen slog igenom och ersatte Hackmans kolonisationsteori. Men trots att kontinuitet blev den nya normen på en nationell nivå kvarlevde synen på Österbotten som avfolkat under vikingatiden, något som tydligt framkommer efter en genomgång av de landskapshistoriker som skulle svara på det arkeologiska intresse som fanns i landskapet.

Ett arkeologiskt översiktsverk på svenska var något som länge hade efterfrågats av de forntidsintresserade österbottningarna, och förväntningarna på det slutliga resultatet var höga. Men genast vid utgivningen blev det tydligt att Meinanders syn på just vikingatiden inte var förenlig med en stor del av den tilltänkta läsekretsen. Särskilt avfolkningen upplevdes som problematisk.

Anmärkningsvärt är ändå att Meinander redan hade berört avfolkningen i *Etelä-Pohjanmaan historia I-II*, men att det tycks ha varit i och med utgivningen av *Svenska Österbottens historia I*, som detta nådde utanför det akademiska samhället. Men även om det helt klart fanns ett missnöje med boken är jag inte lika beredd att såsom Torsten Edgren tillskriva detta som orsaken bakom kontroversen. Snarare kan detta sägas ha gett de forntidsintresserade österbottningarna en förnimmelse om hur arkeologerna tolkade regionens forntid, och där det var arkeologernas motvilja att revidera fyndtomheten som började uppfattas som problematisk. Tolkningen om en avfolkning – som presenterad av Meinander – uppfattades som ett inlägg i frågan om svenskarnas ankomst till Finland och sattes i relation till den nya kontinuitetsteorin. Detta gav upphov till en kontrovers, som fortfarande kan sägas vara pågående, om än den avtagit i intensitet.

Å ena sidan har detta bidragit till att ge arkeologin ett större allmänt intresse, något som speglades i det lokala engagemang och mediala intresse som riktades mot de arkeologiska utgrävningarna i Österbotten. Amatörarkeologin i Österbotten kopplades i hög grad samman med frågor gällande den svensktalande befolkningens hemorts rätt i Finland, och språkliga, etniska och politiska aspekter fick en framträdande roll i de undersökningar som utfördes i regionen. Det är därför lätt att se återkommande argument från tidigare

---

³¹² Vilkuna, "Siperiasta vai?", s. 27.

vetenskapliga diskussioner och debatter. Närmast till hands är frågan gällande vem som kom först till det område som idag utgör Finland, svenskarna eller finnarna. För att inte förglömma samerna, som ofta lämnats utanför diskussionen och inte getts något större utrymme.³¹³

Å andra sidan kan detta också sägas ha skapat en spänning mellan amatörarkeologerna i Österbotten och Museiverket i Helsingfors, eftersom det upplevdes som att de finländska arkeologerna inte hade resurser eller vilja att utnyttja detta intresse för forntiden som fanns i landskapet. Intresset för den egna historien är och har varit stor i Österbotten, som liksom flera andra regioner upplevde ett uppsving under efterkrigstiden, och som tog ytterligare fart mot slutet av 1970-talet, i och med fyndet av ett par runinskriptioner i Vörå.

---

³¹³ I sin genomgång av svenska Österbottens medeltid i *Svenska Österbottens historia I* skriver Olav Ahlbäck att frågan om samernas utbredning i Österbotten under slutet av järnåldern och början av den historiska tiden är en outredbar fråga. Olav Ahlbäck, "Österbottnisk medeltid", William Hägg (red.), *Svenska Österbottens historia I* (Vasa, 1977), s. 50.

Kapitel 3. En viskning i granit: Runinskriftionerna i Vörå, 1978–1985

En debatt om Österbotten måste alltid inledas med en trosbekännelse där trosartiklarna äro tre. Debattören förväntas tala om den österbottniska vitaliteten, det österbottniska tomrummet och den österbottniska högskolan. Sedan detta är nämnt kan man ta itu med sakfrågorna.³¹⁴

Bo Stenström

Midsommaren 1978 upptäckte Hugo Berg (1925–1987) en inskriftion huggen i en sten av granit nära Höjsal träsk i Vörå. Berg som vanligtvis jobbade på Wiik & Höglunds plastfabrik i Gamla Vasa hade egentligen inte varit på jakt efter några fornlämningar, utan hade stött på inskriftionen då han under sin fritid bedrivit malmletning i Vörå.³¹⁵ Däremot blev han fort varse om att det var något utöver det vanliga som han stött på och fyndet följdes genast upp med ett reportage i *VBL* där Berg gavs möjlighet att presentera sin upptäckt tillsammans med ett första utlåtande av Kurt Jern, som bekräftade att det var frågan om runor.³¹⁶

Fyndet var minst sagt sensationellt, inte minst eftersom förekomsten av runor vanligtvis placerades i vikingatiden (ca 800–1025 e.Kr.), en period då Österbotten enligt den vedertagna historieskrivningen hade saknat en fast bosättning. Inom de närmaste månaderna efter fyndet skickades det in ett flertal tolkningsförslag till dagstidningarna från en historieintresserad allmänhet. Men upptäckten engagerade också representanter från ett flertal olika vetenskapliga discipliner, däribland språkforskare och geologer, som försökte komma underfund med huruvida inskriftionen kunde anses vara vikingatida eller av ett mer sentida datum.

All publicitet riktades ändå inte mot själva inskriftionen. I den påföljande diskussionen kom upptäckarna bland annat att kritiseras för ett felaktigt tillvägagångssätt vid fyndet av inskriftionen. För att lättare kunna tyda inskriftionen hade stenen skrubbats ren, något som ansågs ha försvårat en vetenskaplig datering. Dessutom hann diskussionen om inskriftionen vid Höjsal knappt avslutas innan fyndet av ytterligare en runinskriftion gjordes på Båtholmen vid Härtull-rösslemossen år 1982, i närheten av samma trakt som fyndet av den första inskriftionen fyra år tidigare. Den här gången gjordes fyndet, som senare blivit känd som Båtholmen-stenen, av amatörarkeologerna

---

³¹⁴ Bo Stenström, "Debattdebatten", *VBL*, 16 november, 1984. Bo Stenström (1945–1995) verkade som chefredaktör för *ÅU* från 1978 fram till 1987 och för *HBL* 1992–1995.

³¹⁵ Hugo Berg, "En minnesvärd händelse midsommaren 1978", Ralf Norrman, *Vörårunorna del 1: En bok om runinskrifterna i Höjsal och Härtull* (Jakobstad, 1983), s. 12.

³¹⁶ Stig Svens, "Intet tvivel i Vörå där är runor i berget", *VBL*, 27 juni, 1978. Skolrådet Kurt Jern hade inlett sin yrkesverksamma bana som lärare, men var också känd för sitt hembygdsarbete. Jern var engagerad i såväl Österbottens museum, som SÖHM, och det var i denna roll som han blev tillfrågad om att uttala sig gällande inskriftionen i Höjsal. Nils-Erik Nykvist, "Jern, Kurt", *Minnesrunor* Hämtat från <<https://minnesrunor.fi/minnesrunor/view-113339-43798>>, 7 september, 2021.

Anna Forss, Uno Forss och Erik Svens, vilka enligt egen utsago lär ha tvekat huruvida de skulle meddela Museiverket om fyndet eller låta det ligga kvar i skogen.³¹⁷

Efter fyndet av Båtholmen-stenen ökade motsättningarna mellan amatörarkeologerna i Österbotten och det vetenskapliga etablissemanget. En vändning hade ägt rum och nu började fyndet av de två inskriptionerna ses som ett led i utfyllnaden av den fyndtomma perioden i Österbottens forntid. Finlands forntid kan därmed sägas ha behandlats utifrån ett flertal olika motsatta attityder, däribland en vetenskaplig samt en folklig. Hembygdsforskarna och amatörarkeologerna i Österbotten ansåg styras av en lokalpatriotism och svenskhetsiver, med en önskan om att styrka den egna identiteten, medan de professionella forskarna och Museiverket anklagades för att basera sina tolkningar på en förförståelse av Österbotten som avfolkat. Detta accelererade dessutom ytterligare efter att Uno Forss tillkännagav fyndet av en tredje runinskrift knappt ett år efter det andra.

Syftet med det här kapitlet blir att visa hur runinskriftionerna stärkte intresset för områdets forntid och hur vikingatiden plötsligt tycktes finnas på allas läppar i Österbotten. Det jag har för avsikt att undersöka är hur de olika aktörerna som tog del av diskussionen förhöll sig till inskriftionerna, hur kunskapen kring dem skapades och hur de blev ett medel för att både styrka och falsifiera en viss historiesyn. Det här kapitlet rör alltså frågor kring historiebrik och historiekultur. Men genom att flytta mitt fokus från att enbart analysera en vetenskaplig historiebrikproduktion, till att se på hur frågan om den vikingatida avfolkningen diskuterades i dagstidningarna, kan jag närma mig den här problematiken och visa på spänningen mellan en vetenskaplig användning av det förflutna och en mer lokalt förankrad förståelse. Därmed placeras fokus på hur en vetenskaplig historiesyn togs emot bland allmänheten, och vilka föreställningar om det förflutna som cirkulerade utanför det vetenskapliga samhället.

Vörårunorna och deras anknytning till bosättningsfrågan

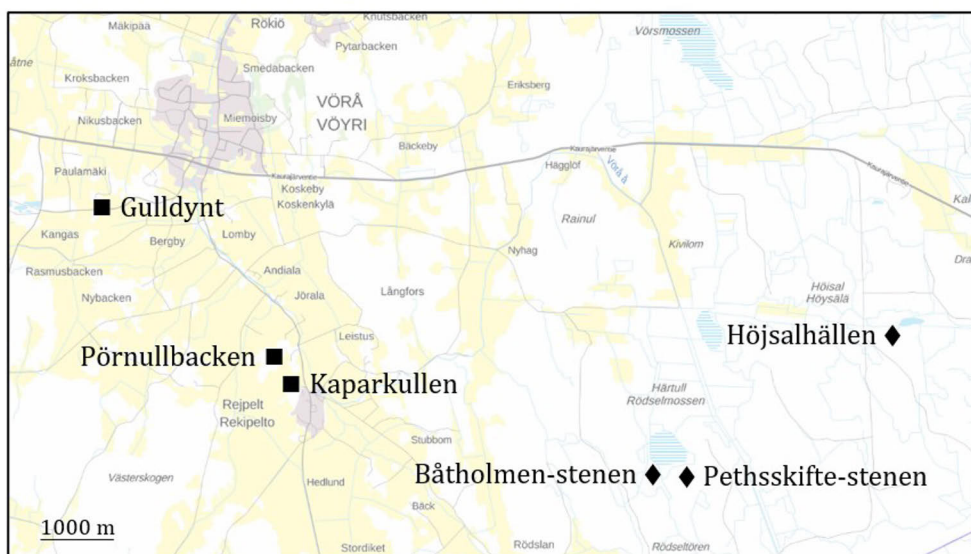
Under tidsperioden 1978–1983 blev allt som allt tre runinskriftioner i Vörå allmänt kända samt ytterligare tre inskriftioner, vars läge i alla förutom ett fall presenterades. Det totala antalet runinskriftioner kan däremot vara betydligt större, åtminstone om man får tro Bertel Holm och Uno Forss som var några av de österbottningar som sökte efter arkeologiska lämningar från Österbottens forntid.³¹⁸

---

³¹⁷ Anna Forss, "Tide je in t-runo!" – några anteckningar från upptäcktsdagen", Ralf Norrman, *Vörårunorna del 1: En bok om runinskriftionerna i Höjsal och Härtull* (Jakobstad, 1983), s. 9.

³¹⁸ Karta 2. Visar platserna för de så kallade Vörårunorna. Uno Forss redogörelse finns återgivet av Gösta Ågren, "Vem är han? (och Anna!)", *VBL*, 15 februari, 1996. En fjärde runinskriftion finns idag bevarad vid Österbottens museum. Victor Granö, "De gåtfulla runorna i Vörå III: I jakt på bevis", *Svenska YLE*

Hämtat från <<https://svenska.yle.fi/artikel/2017/03/05/de-gatfulla-runorna-i-vora-iii-i-jakt-pa-bevis>>, 7 september, 2021.

Karta 2. Vörå och platserna för Vörårunorna.

■ Fornlämningsområde   ◆ Runinskription

I det här kapitlet kommer jag främst att fokusera på de tre mest kända runinskriptionerna, som gav upphov till otaliga tolkningsförslag och spekulationer i dagstidningarnas insändarsidor. Dessutom har Vörårunorna gått under ett flertal olika benämningar, varför det inte alltid är lätt att hålla dem isär. De har namngetts dels utifrån de personnamn som kunnat identifieras och utläsas från inskriptionerna, dels utifrån de platser där de finns belägna i terrängen. Länge talades det om Jonund-, Egil- och Anund-ristningarna, innan platsnamnen tog över, varefter de blivit kända som Höjsal-hällen, Båtholmen- och Pethsskifte-stenen.³¹⁹ Beträffande runinskriptionerna i Vörå kom nämligen platsen för upptäckten att tillskrivas en stor betydelse i den diskussion som uppstod.

Att runinskriptionerna fanns i Vörå gjorde det möjligt att se en fortsättning från en tidigare känd järnålderstida bosättning. Arkeologen Anna Wessman har hävdats att Österbottens särställning under folkvandringstiden har spelat in för att förvräda och skjuta upp förväntningarna bland de forntidsintresserade österbottningarna. En av orsakerna till detta går att finna i den forntida boplatserna på Gullydynt i Vörå, som trots att den övergetts vid övergången till vikingatid, på grund av sina rika fornfynd, har gett upphov till en önskan om en liknande utveckling under hela järnåldern. Fyndet av en runsten kunde alltså ses som något som länge efterlängts i Österbotten, men där runinskriptionernas placering i terrängen, som skilde sig i jämförelse med fynd av runinskriptioner i såväl Sverige som Danmark, orsakade vissa tvivel om deras möjliga ålder.³²⁰

³¹⁹ Evert Salberger, "Helmer Gustavsson och Vörå-inskrifterna", *HBL*, 16 augusti, 1984. Jag kommer i fortsättningen att utgå ifrån platsangivelserna när jag omnämner en enskild inskription.

³²⁰ Wickholm, "Järnåldersbosättningen i Österbotten samt fyndtomheten", s. 106.

Att runinskriptionerna lyfts fram i den här avhandlingen har däremot inte alltid varit en självklarhet. Det råder olika meningar kring huruvida fyndet av runinskriptionerna i Vörå överhuvudtaget kan anses höra samman med bosättningsfrågan i Österbotten. Att jag väljer att lyfta fram Vörårunorna är ett resultat av min läsning av källmaterialet, då jag anser att den diskussion som uppstod kring inskriptionerna belyser de frågor som ligger till grund för bosättningsfrågan, samtidigt som diskussionen kring Vörårunorna kan ses som en fallstudie i hur de forntidsintresserade österbottningarna bemötte tolkningen av Österbotten som avfolkat under vikingatiden, något som åter aktualiserades efter utgivningen av *Svenska Österbottens historia I*. Vörårunorna behöver nödvändigtvis inte kopplas samman med bosättningsfrågan, men de gav österbottningarna hopp om att kunna motbevisa ett av påståendena gällande avfolkningen, nämligen fyndtomheten. Dessutom har Vörårunorna lämnat ett desto större spår efter sig i den österbottniska historiekulturen i form av ett kulturarv. Oavsett om inskriptionerna var vikingatida eller inte innehar de alltså ett värde, men det är deras upptäckt och den kontrovers som detta gav upphov till som har bidragit till statusen av kulturarv.

Det huvudsakliga källmaterialet för min genomgång av detta ämne är insändare och nyhetsartiklar från de österbottniska dagstidningarna samt vetenskapliga publikationer som har berört inskriptionerna. Däremot måste det konstateras att Vörårunorna inte har gett upphov till någon större mängd undersökningar från vetenskapligt håll. Trots detta ska deras betydelse inte underskattas. De frågor som genomsyrar detta kapitel är vilken betydelse Vörårunorna fick för de olika identiteterna i regionen och för fornforskningen i Österbotten mot slutet av 1970-talet? Hur kanalisades detta intresse för forntiden? Och är det möjligt att tala om en kontrovers kring forntiden redan i detta skede?

Min genomgång av detta ämne är tredelad. Inledningsvis presenterar jag några av de tolkningar som fyndet av runinskriptionerna gav upphov till bland såväl lekmän som professionella forskare i de lokala dagstidningarna, för att i kapitlets andra del lägga fokus på den kamp som fördes kring forntiden under den här tiden. Denna fråga gav nämligen upphov till olika grupperingar, där de fria forskarna, som de kom att kalla sig själva, var den mest namnstarka. De fria forskarna försvarade runinskriptionernas forntida ursprung, men krävde också en objektiv behandling av inskriptionerna. I det här kapitlets avslutande del lägger jag således fokus på hur det som alltmer började likna en kontrovers kring områdets forntid förde med sig en institutionaliseringsprocess i Österbotten, som utmynnade i grundandet av Österbottniska fornforskningssällskapet och en egen arkeologisk tidskrift för utgivandet av det som kan ses som en österbottnisk historieproduktion.

Sökandet efter Vörås forntid – tolkningar cirkulerar och presenteras

Som Anthony D. Smith uttryckt det är känslan för varifrån vi kommer central för

att förstå vilka vi är, tillika med en önskan om att kunna uppvisa en kumulativ tillväxt gällande det egna landet och kulturen.³²¹ Ifyllandet av ett tomrum i historien blir en central del i detta strävande, och runinskriptionerna i Vörå kan tolkas som ett tidigare bevis på det svenska språkets ursprung än vad den vetenskapliga synen tillät. Förutom den språkliga aspekten kom runinskriptionen dessutom att ge upphov till nya tolkningar kring det vikingatida Vörå, som fylldes med såväl folk som hamnar och handelsplatser.

Som Bo Lönnqvist skrivit var detta alltså "inte enbart en vetenskaplig, filologisk-arkeologisk fråga om den svenska bosättnings ålder, utan ett konkret behov av ett ursprung för att kunna legitimera hemortsrätten i landet". Detta har enligt Lönnqvist varit den drivande kraften, som varit synlig i allt från Axel Olof Freudenthals ortnamnsstudier på 1860-talet till den österbottniska debattskriften *Hurrarna*. Lönnqvist har rentav försökt sig på att sammanfatta detta strävande bakom benämningen *sökandets kultur*, som i varierande styrka präglade 1900-talets svenska nationalitetssträvanden i Finland, och som senare speglades i 1970- och 1980-talens österbottniska vurm för runinskriptionerna i Vörå.³²² Som en region i gränslandet mellan svenskt och finskt har behovet att legitimera sin hembygdsrätt varit stor i Österbotten. Men om det under 1920-talet var en liten grupp intellektuella som drev frågan om kustens bosättning och dess ursprung blev detta från och med 1960-talet och den våg av kunskapens demokratisering som sköljde genom samhället en fråga för en allt större del av befolkningen.

Emellertid var detta sökande inte enbart förbehållet Österbotten, utan liknande rörelser var vid den här tiden möjliga att iaktta i flertalet länder, däribland Västgötaskolan i Sverige, som de forntidsintresserade österbottningarna ofta kom att jämföras med. Bosättningsfrågan uppvisar nämligen en hel del likheter med den samtida diskussionen om Svearikets vagga i Sverige, som väckte debatt efter Dag Stålsjös (1937–1991) programserie "Svearikets vagga" på *Sveriges Television*, där amatörforskare från Västgötaskolan ställdes mot det vetenskapliga etablissemangent kring frågan om tolkningen av den tidiga statsformeringen i Sverige. I synnerhet var det kritiken gentemot vetenskapen som ansågs förena de två rörelserna och som uppfattades som problematisk. Men även om kritiken gentemot vetenskapen inte alltid uppskattades i samtliga läger säger detta också något om samhället i stort och om den position vetenskapen gavs. Det ska inte tas för givet att liknande diskussioner kan föras lika fritt som här.³²³

---

³²¹ Smith, *Chosen peoples: Sacred sources of National Identity*, s. 169.

³²² Lönnqvist, "Folket genom litteraturen", s. 23–24.

³²³ Jfr med vad Barbara Bombi skrivit om situationen i Estland. Här syftar jag framför allt på den diskussion som förts om de baltiska korstågen (1147–1525 e.Kr.). Även om dessa också tidigare varit en omdebatterad fråga är det enligt Bombi först under de senaste decennierna som en kritik av forskarna och deras tidiga tolkningar blivit möjliga att föra mer fritt i Estland. Barbara Bombi, "The Debate on the Baltic Crusades and the Making of Europe", *History Compass* 11:9 (2013), s. 751–764.

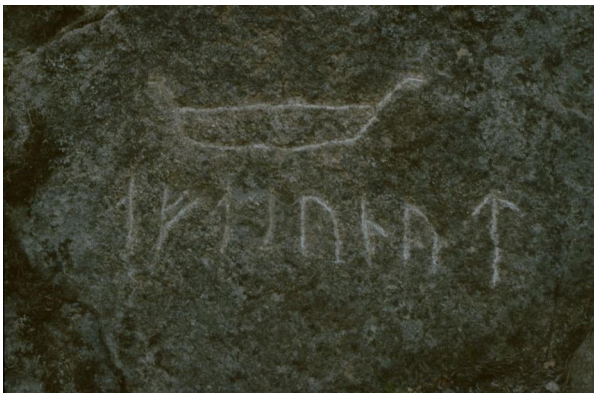
Efter Jonund – några försök till tolkningar

Kurt Jern hade varit den första som kontaktades efter att fyndet i Vörå hade blivit känt och han var också säker på sin sak när han uttalade sig om inskriptionen för *VBL*. Att det var runor som Hugo Berg stött på var ställt utom allt tvivel. Inskriptionen bestod utav åtta tecken samt en tillhörande avbild av ett skepp (se *Bild 3.* och *Bild 4.*). Jern var också den första att tyda inskriptionen. Enligt Jern skulle den läsas som "AFLIUNUT". Det var dateringen som var problematisk, eftersom det inte gick att utesluta att inskriptionen var sentida. Detta var inte heller första gången hällristningar påträffats i Finland och påståtts vara runor, men inga hade dittills erkänts som "riktiga" av vad Jern kallade för "proffsen i gamet".³²⁴

Bild 3. Lars Huldén och Carl Erik Thors betraktar inskriptionen i Höjsal i Vörå, Österbotten. 1980.

*Foto: Mårten Huldén.
Åbo Akademis (ÅA:s)
arkivsamlingar. B/57263.*

Bild 4. Närbild av Höjsal-hällan i Vörå, Österbotten. 1980.

*Foto: Mårten Huldén.
ÅA:s arkivsamlingar. B/57265.*

Innan fyndet i Vörå uppgick de i Finland kända runinskriftionerna till ett runkors på Sund i Åland samt runtecken på ett spänne upphittat i Tuukkala i Hirvensalmi.³²⁵ Upptäckten av runinskriftioner hörde inte till vardagen inom

³²⁴ Svens, "Intet tvivel i Vörå där är runor i berget".

³²⁵ För uppgifter kring Tuukkala-spännet se Axel Olof Freudenthal, "Runinskriften å Tuukkala-spännet", *Öfversigt af Finska Vetenskaps-Societetens förhandlingar XXXV, 1892-1893: 1-3* (Helsingfors, 1893). Runkorset på Sund i Åland har behandlats av Matts Dreijer, *Nordens*

finländsk arkeologi och det saknades en för frågan specialiserad expertis i Finland. Detta hindrade inte ett flertal från att försöka ge sig på att tyda den mystiska runraden, något som möjliggjordes av att *VBL* låtit publicera en bild av inskriptionen i samband med dess upptäckt.

De första försöken till tolkning av inskriptionen gjordes inte av runologer, utan av lekmän, medan vetenskapen representerades av språkvetare, arkeologer och geologer. Bland dem fanns språkforskaren Carl-Erik Thors (1920–1986), som tidigt lät publicera sina tolkningsförslag i *HBL*, emellertid utan några anspråk på vetenskaplighet.³²⁶ Det dröjde alltså inte länge innan upptäckten av Jonund spridit sig utanför Österbotten. Däremot är det faktum att de som initialt intresserade sig för fyndet hade någon form av anknytning till Österbotten, talande.

Jonund hade varit journalisten Anna-Lisa Sahlströms tolkning av runinskriftion och det som snabbt vann allmänt erkännande. Sahlström hade läst inskriftion som "AFTIUNUT", som i en mer modern tappning skulle tydas som "efter (till minne av) Jonund".³²⁷ Således hade också den som stenen omberättade fått ett namn. Visst talades det om att så kallat "runoskoj" förekommit under 1800-talet, men de som uttalade sig om inskriftion såg det inte som helt osannolikt att runorna kunde vara äkta. Men även om inskriftion gav upphov till en mängd olika tolkningar kring Jonund och dennes anknytning till Österbotten, utgjorde platsen för inskriftion något av ett frågetecken.

Thors var professor i nordiska språk vid Helsingfors universitet och var en erkänd språkforskare, om än inte en uttalad expert på runinskriftioner. Att han intresserat sig för inskriftion berodde till stor del på att han härstammade från en bygd nära fyndplatsen. I sin tolkning fokuserade han sig framför allt på den skeppsbild som var en del av inskriftion, men han såg det som möjligt att inskriftion kunde vara ett skämt. Anledningen till att Thors hyste ett litet tvivel berodde på att inskriftion i hans mening skulle läsas som onyttig eller obrukbar och där ristaren hänvisat till skeppet. En möjlig förklaring var att ristaren hade förlit sig i Vörå och lämnat ett meddelande om detta i berget.³²⁸ Huruvida detta skett under vikingatid var däremot inte lika säkert.

Lars Huldén (1926–2016), som liksom Thors var språkforskare och hemmahörande från Österbotten såg mer optimistiskt på inskriftion, bland annat med anledning att runraden innehöll tecken från två olika runalfabet. Enligt Huldén skulle en sentida ristare knappast ha blandat olika typer av runtecken.³²⁹

Dessa språkvetenskapliga tolkningar bemöttes av Gösta Ågren, som erbjöd såväl en litteraturhistorisk som en psykologisk tolkning av inskriftion. Ågren

---

kristnande i ny belysning (Mariehamn, 1987). Däremot har Museiverket endast erkänt ett enda runstensfragment som hittades 1997 vid Hitis i Åbolands skärgård. Wickholm, "Järnåldersbosättningen i Österbotten samt fyndtomheten", s. 118.

³²⁶ Carl-Erik Thors, "Kring runinskriftionernas gåtor", *HBL*, 9 juli, 1978.

³²⁷ Anna-Lisa Sahlström, "Till minne av Jonund", *VBL* 1 juli, 1978.

³²⁸ Thors, "Kring runinskriftionernas gåtor".

³²⁹ Lars Huldén, "Runolog skall testa runorna i vöråskogen", *JT*, 6 augusti, 1978.

var filosofie doktor i litteraturvetenskap, men hade också gjort sig känd som författare och för att vara en aktiv kulturdebattör. Ågren sköt ner Thors tes om att inskriptionen syftade på ett obrukbart skepp, eftersom det var "osannolikt att någon skeppsbruten skulle ha ägnat värdefull tid och kraft åt att mödosamt hacka in i berget bilden av sitt förlorade fartyg."³³⁰ Ågren ville med sitt inlägg ge klarhet i hur det kom sig att en text innehållandes åtta tecken kunde ge upphov till så många olika tolkningar.

I det här skedet hade dagstidningarna i Österbotten, Nyland och Egentliga-Finland fyllts med otaliga tolkningsförslag gällande inskriptionen, och det verkade som om var och varannan av läsarna var införstådda i konsten att tyda runor. Inledningsvis handlade diskussionen i stor utsträckning om utseendet på enstaka runtecken, hur de skulle tolkas och den betydelse detta kunde få för läsningen. Det talades om olika runalfabet och under vilken tid olika typer av runskrift hade använts. Att det var lekmän som uttalade sig innebar att dessa tidiga tolkningsförslag, oavsett hur intressanta de var, inte dög som datering. Däremot kom de att prägla den allmänna attityden gentemot inskriptionen. Huldén och Ågren tog snabbt plats, men gavs också utrymme att uttala sig om dessa frågor i dagstidningarna. Men medan Huldén med tiden blev alltmer skeptisk kom Ågren att hålla fast vid sin ursprungliga övertygelse.

Ågren tog också tidigt på sig rollen som kommentator av de olika tolkningsförslag som lades fram, något som blev ett återkommande tema i hans krönikor för *VBL*. Hans skrivelser präglades av en demokratisk syn på allas rätt till kunskap, samtidigt som han kritiserade det vetenskapliga etablissemanget.³³¹ Ågren hade varit en av initiativtagarna bakom hurrar-rörelsen i Österbotten på 1970-talet och var inte rädd för att sticka ut hakan, oberoende om det gällde frågor om språkliga rättigheter eller kärnvapenkrig. Litteraturforskaren Anna Möller-Sibeliuss som studerat Ågren och hans verk har ändå sett en förskjutning i Ågrens lyrik under 70-talet mot en mer mogen och mindre ideologisk framtoning.³³²

Däremot kan Ågren i sin historieskrivning sägas ha bevarat sin målmedvetenhet. Ett exempel på detta är boken *Vår historia* (1977), som utkom året innan upptäckten av den första runinskriptionen. Med denna hade Ågren velat ge Svenskfinland en egen historieskrivning. Upptäckten av runinskriptionerna i Vörå passade väl in i den historiesyn Ågren ville förmedla, där svenskans ankomst till Finland inte kunde förklaras utifrån begrepp som kolonisation.³³³ Således lyfte Ågren upp den arkeologiska fyndtomheten till diskussion, och en viktig fråga blev huruvida runinskriptionen i Vörå kunde anses motbevisa teorin om traktens avfolkning.

---

³³⁰ Gösta Ågren, "Gravskriften vid Vörå handelsplats", *VBL*, 15 juli, 1978. En liknande kritik gentemot Thors fördes också fram av Björn Pettersson, "Är runorna i Vörå ett skämt?", *HBL*, 12 juli, 1978.

³³¹ Se exempelvis Gösta Ågren, "Dumma och kloka människor", *VBL*, 9 maj, 1970.

³³² Anna Möller-Sibeliuss, *Dikt och ideologi: Gösta Ågrens, Lars Huldéns och Claes Anderssons 1960-70-talsposesi* (Stockholm 2018), s. 127.

³³³ Gösta Ågren, *Vår historia: En krönika om det Finlandssvenska folkets öden, En analys av vårt lands historia* (Vasa, 1977), s. 4.

Utifrån runornas utseende daterade Ågren inskriptionen till 900-talets senare hälft, baserat på att den var en blandning av den svensk-norska och den danska runraden. Ågren såg inskriptionen som unik, varefter han försökte placera in den i en större kontext:

Runinskriften i kombination med den märkliga stenbarriären i de närbelägna delarna av Storkyro gör det möjligt att börja bygga teorier runt en hamn och handelsplats i Vörå under den omtalade bebyggelsesvackan i Österbotten omkring 900-talet.³³⁴

Liksom Thors försökte Ågren uttala sig om personen bakom inskriptionen. Ågren tillskrev denne epitetet amatörskrivare. Däremot använde Ågren sig inte av termen amatör i bemärkelsen att han ansåg att inskriptionen var sentida, och allra minst i avseendet att de vore förfalskningar, utan med detta syftade Ågren på att inskriptionen skilde sig från den stereotypa bilden av hur en runsten förväntades se ut, något som liksom platsen orsakade vissa tvivel gällande inskriptionens ålder.³³⁵

Huldén, som Ågren med tiden kom att stöta sig med i anslutning till denna fråga var mer reserverad gällande inskriptionen, även om han inte visade sig helt avfärdande till möjligheten att runinskriften var av tidigt datum. Han var alltså inte lika beredd att avfärda en möjlig avfolkning eller kolonisation och det var med en större distans som Huldén närmade sig Österbotten. Huldén drog sig inte från att vid behov delta i tolkningen om Finlands historia, eller att liksom Ågren ifrågasätta rådande maktstrukturer,³³⁶ men gällande tydningen av runinskriften och dess betydelse för den svenska bosättningen i Österbotten var deras positioner i stort sett oförenliga med varandra. Därför skapade debatten kring Vörårunorna en schism dem emellan.

Däremot var Ågren inte ensam om att se potentialen bakom inskriptionen. Förutom det intresse som nu riktades mot Österbotten och dess forntid kunde fyndet i Vörå ses som ett möjligt bevis på att Österbotten trots allt varit befolkat under den tid som förknippades med det så kallade tomrummet. Dessa förhoppningar hyste Ole Norrback (f. 1941) – ombudsman för SÖL och senare riksdagsman för Svenska folkpartiet (SFP) – vid tiden för inskriptionens upptäckt. Enligt Norrback hade svenska Österbotten brottats med samma problem likt de flesta avfolkningsregioner, i form av brist på arbetsplatser och en flyttningsvåg riktad mot Sverige. Kontakterna till Sverige hade av tradition varit starka genom historien och därför verkade en motsatt flyttningsvåg västerifrån kring tusentalet, vilket runinskriften kunde tyda på, inte alltför långsökt i hans mening.³³⁷

Liksom Ågren knöt Norrback samman inskriptionen med den samtida utvecklingen i regionen. Det fanns en fortsatt upplevd hotbild mot Finlands och Österbottens svenskspråkiga befolkning, och en minskad svenskhet upplevdes i

---

³³⁴ Ågren, "Gravskriften vid Vörå handelsplats".

³³⁵ Gösta Ågren, "Vörå-fyndets historiska betydelse", *VBL*, 23 juli, 1978.

³³⁶ Möller-Sibeliuss, *Dikt och ideologi*, s. 165–168, 198–199.

³³⁷ Ole Norrback, "Runskrift tyder på ett tidigt ursprung", *ÖB*, 27 juli, 1978.

längden kunna hota såväl landskapets institutioner som den svenska kulturen i landet. I och med detta blev upptäckten av Höjsal-hällen en del av en större österbottnisk identitetsdebatt.

Hur är det med svenska Österbottens historia? – en svunnen storhetstid

Det finns tyvärr inte utrymme att lyfta fram alla de tolkningsförslag som publicerades i de österbottniska dagstidningarna, men det finns skäl att se närmare på några av dessa så kallade utomvetenskapliga tolkningar som också cirkulerade. Ämnesmässigt representerade de som uttalade sig om runinskriftionerna ett brett spektrum, i en diskussion där ett flertal olika ämnesområden fanns representerade, om än humaniora klart dominerade. Men runinskriftionen i Vörå kom också att intressera personer vilka inte hade en akademisk bakgrund, men nog väl ett brinnande forntidsintresse. Däremot kan den österbottniska arkeologin sägas ha varit något av en mansdominerad affär, och med några undantag var det männen som tog störst utrymme.

Särskilt Bertel Holms tolkningar är av intresse. Bertel Holm, också känd som kapten Holm eller "Finus", var född och uppvuxen i Helsingfors och han hade tidigt anslutit sig till stadens skyddskårer. Efter vinterkriget flyttade han till Oravais och han förblev bosatt i Österbotten också efter krigsslutet.³³⁸ Holm var av allt att döma självlärd i frågor om historia och arkeologi, vilket inte hindrade honom från att tillägna Vörårunorna och Österbottens forntid stor uppmärksamhet. Holms försök till tydning av runinskriftionerna och övriga fornfynd som anknöt till denna pågick från upptäckten av den första inskriftionen 1978 fram till hans död 1997, men han hade även innan detta varit aktiv i frågor om Österbottens förhistoria och dess ortnamn.

Holms diskussioner kring vad han benämnde det österbottniska tomrummet föregår rentav upptäckten av runinskriftionen på Höjsal. Att arkeologiska undersökningar vanligtvis bedrevs under sommarmånaderna avskräckte nämligen inte Holm. Tidigare på året, innan blickarna riktades mot Vörå, hade Holm lockat med *VBL* till Munsala för att se på magiska tecken inristade i en sten norr om kyrkan.³³⁹ Intressantare i detta sammanhang är ändå den bild som artikeln ger beträffande Holms syn på den finländska fornforskningen och de professorer som han ansåg att förnekade Österbotten dess fornnordiska förflutna av rädsla för att tappa sin doktorshatt. Här sällar sig Holm till en annan amatörhistoriker i form av Karl Ceder, som fört fram en liknande syn i sin kritik av *Svenska Österbottens historia 1*.

Det kan sägas ha funnits en krets av likasinnade i Österbotten, som uppvisade vissa likheter i sitt förhållande till auktoriteternas kunskapssyn. Förutom Ceder räknades Gunnar Skomars som en gelike, men också Ågren ansågs av Holm höra till samma skara av "gubbar". Alla ansågs de dessutom ha något gemensamt med

---

³³⁸ Nils-Erik Nykvist, "Holm, Bertel", *VBL*, 28 augusti, 1997.

³³⁹ Pelle Kevin, "Här är vi på jakt efter norska färgen!", *VBL*, 11 februari, 1978.

Hugo Ekhammar, som varit en av representanterna för den allsvenska rörelsen under första hälften av 1900-talet,³⁴⁰ samt Jacob Tegengren, också känd som Vörås arkeologiska fader.³⁴¹

Holms forntidsintresse hade inletts redan under 50-talet, då han börjat söka efter trafiken längs med det som kallades för Mittbältet: det vill säga Trøndelag-Jemtland-Medelpad-Svenska Österbotten. Ett genomgående tema i Holms tolkningar var frågan om Vörårnunorna hade ett samband med en förhistorisk *norröna*³⁴² kultplats i Vörå. Svenska Österbottens språkliga rötter gick enligt Holm att spåra till Trøndelagen i Norge, och det norröna tungomålet från äldre norrön tid 700–1050 e.Kr, medan fornsvenskan i Holms mening anlönt till Österbotten först kring 1200-talet.³⁴³ Detta hade emellertid, ”våra” mindre objektiva professorer medvetet myglat bort, enligt den officiella tomrumsteorin, för att som Holm uttryckte det ”göra oss rotlösa här i vår egen bygd i Svenska Österbotten”.³⁴⁴ Bakom Holms tolkning fanns således en form av invandringsteori, om än ursprunget för denna invandring avvek från den officiella historieskrivningen.

I åtskilliga insändare sökte Holm bekräftelse från det vetenskapliga samhället för sina teorier gällande Österbottens norröna kontakter till Norge.

Då man står framför runinskriften i Vörå tänker man på havet och långskeppet som är avbildat och tankarna går till Snorres Edda [...] Runinskriften i Vörå är åter ett nytt norskt bevis för att auktoriteternas tomrumsteori bör omprövas och forskarfriden återställas – som speciellt nu på senaste tid skandalöst rubbats.³⁴⁵

Holms tolkning av Höjsal-hällen var att den hade ristats som ett minne av ett långskepp som byggts i närheten av inskriptionen. Han syftade på den flitiga båtbyggartraditionen som fanns i trakten och vars anor han ville se gå tillbaka till vikingatiden.³⁴⁶ Det norska beviset var i sin tur själva ristningen. Holm hävdade att inskriptionen var skriven med norska runor, i stället för svenska som största

---

³⁴⁰ Derek Fewster, ”Ekhammar, Hugo”, *BLF*

Hämtat från <<https://www.blf.fi/artikel.php?id=9526>>, 7 september, 2021.

³⁴¹ Pelle Kevin, ”Inget tomrum, banne mej!”, *VBL*, 11 februari, 1978.

³⁴² Enligt NE avser norrön i språkliga sammanhang det språk som under vikingatiden och medeltiden talades i Norge, Island och andra områden som koloniserades av norrmän. ”Norrön”, *NE*, Hämtat från <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/norr%C3%B6n>>, 7 september, 2021.

³⁴³ Bertel Holm, ”Havsgudens dotter gav Vörå-skeppet namn?”, *HBL*, 16 juli, 1978.

³⁴⁴ Bertel Holm ”Vikinga vingsus från Trøndelagen”, *VBL*, 29 maj, 1995. Detta var något som Holm enligt egen utsago fått bekräftat under en konferens i Vasa i augusti 1982. Under en utfärd till Kantlax i Munsala hade sanningen om sambandet mellan Trøndelagen och svenska Österbotten bekräftats av de närvarande forskarna från Trondheim.

³⁴⁵ Holm, ”Det byggdes ett skepp uti Vörå”.

³⁴⁶ Detta var ett tema han återkom till i flera av sina insändare. Se Bertel Holm, ”Varför behövde Vörå-skeppet magisk runkraft?”, *ÖB*, 13 augusti, 1978; Bertel Holm, ”Magisk runkraft för stridsskeppet”, *VBL*, 19 augusti, 1978; Bertel Holm, ”Vöråskeppet bevarar båtbyggartradition”, *VBL*, 23 augusti, 1978.

delen dittills baserat sina tolkningar på. I textavsnittet ovan figurerar dessutom tomrumsteorin och hur denna upprätthölls av vad Holm beskriver som auktoriteterna. Alltsedan *Svenska Österbottens historia I* utkommit hade det funnits ett missnöje gällande hur svenska Österbottens förhistoria framställdes. Något tomrum fanns inte enligt Holm och han försökte gång på gång ställa de finska forskarna mot väggen:

Är det icke på tiden att nu officiellt erkänna förekomsten av runorna i Vörå (215 stycken) och vikingatiden här hos oss samt erkänna att kristendomen kom hit till våra trakter i Svenska Österbotten cirka 100 år *före* första korståget till Finland (1155). Hur är det med Svenska Österbottens historia?³⁴⁷

I artiklar och insändare försökte amatörforskare liksom Holm lägga fram bevis för att det trots allt fanns en vikingatid i Österbotten. Problemet var att denna kunskap inte accepterades av de professionella forskarna, eller auktoriteterna för att använda Holms terminologi. Ett symptom på detta var att Vörårunorna inte hade fått ett officiellt erkännande. "Hur är det med Svenska Österbottens historia?" var således en fras som Holm tog till för att avsluta sina insändare. Frågan riktades åt representanter för vetenskapen, däribland Olav Ahlbäck och Carl Fredrik Meinander, som trots otaliga bevis om motsatsen höll fast vid teorin om en avfolkning. Några svar fick Holm sällan men så var inte alla forskare lika villiga som Huldén att uttala sig i dagstidningarna. Bland annat Ahlbäck hade tidigt visat en motvilja att uttala sig i liknande sammanhang, eftersom han ansåg att forskare inte gavs de möjligheter som krävdes för att minska på möjliga missförstånd i dagstidningarna.³⁴⁸

Holm får ses som en av de flitigaste amatörerna som fascinerades av Vörårunorna och som försökte erbjuda sin egen syn på Österbottens forntid. Hans insändare publicerades i såväl de österbottniska dagstidningarna som i *HBL* och innehöll oftast utförliga källhänvisningar till nyare samt äldre forskning. I sina tolkningar baserade han sig på den nordiska arkeologins stora namn liksom Oscar Montelius, men han återkom också vid ett flertal tillfällen till vad Meinander skrivit om Österbottens förhistoria.³⁴⁹

Enbart under perioden 1985–1994 skrev Holm 17 insändare till *VBL* om fornfynd som han och Uno Forss gjort vid Vörås Vikingastadir. Till denna tidigare centralbygd hörde Gulldynt, Kaparkullen-Pörnnullbacken och Storberget.³⁵⁰ Tillsammans utgjorde de en duo som bedrev ett flitigt tolkningsarbete av Vörås forntid. Forss var upphittaren bakom fynden och Holm skötte efterforskningen. Någon större hörbarhet för sina teser, trots en flitig publikationsverksamhet fick de emellertid inte, och deras historiesyn ifrågasattes av ett flertal experter.

Det Holm inte kunde förstå var hur Vörå, som varit en centralplats under 700-talet e.Kr. plötsligt hade kunnat upphöra att existera vid övergången till

---

³⁴⁷ Bertel Holm, "Vikingatida gjuteri i Vörå", *VBL*, 6 maj, 1994.

³⁴⁸ "Prof. Ahlbäck's mindre välgenomtänkta krav", *VBL*, 29 mars, 1960.

³⁴⁹ Bertel Holm, "Vikingastadir i Vörå", *VBL*, 28 september, 1994, 12. Enligt Holm var det särskilt anmärkningsvärt att Meinander omnämnt Norge hela 26 gånger i *Etelä-Pohjanmaan historia I-II*.

³⁵⁰ Holm, "Vikingastadir i Vörå".

vikingatiden. För Holm var forntiden fortsättningsvis närvarande, både språkligt och sett till de fynd som Forss hittade under sina eftersökningar. Holms framställning kan således ses som exempel på en historieproduktion utanför den akademiska världen. Det var Österbottens guldålder som eftersöktes, något Holm menade att de finländska forskarna försökte tysta ner. Därför tog känslorna lätt över. Särskilt påståendet att svenskarna skulle ha trängt undan finnarna och tagit över deras ortnamn var befängt enligt Holm. Vikingatiden kan enligt Holm alltså ses som ett svunnet kulturarv, som åter blivit viktigt efter att det upplevdes ha tagits ifrån Österbotten till en följd av en oförrätt. Enligt Peter Aronsson kan liknande berättelser berika det nationella fokuset, men det är avgörande var dessa utformas och hur väsentlig del av historiekulturen som porträtteras.³⁵¹ Holms tolkningar uppfattades som väl fantasirika för att bli tagna på allvar. I en insändare i *VBL* skrev Ågren att deras "fantastik är lika oförsvarlig som 'vetenskapens' förträngande av fakta".³⁵² Ågren uppskattade den folkliga motståndsviljan mot etablissemang, men ansåg att detta inte fungerade som motvikt till vetenskapen.

Holms tolkningar är de som mest kan sägas påminna om en form av pseudohistoria med tillhörande berättelser om ett gammalt kungadöme och religiösa anspelningar till en fornkristen tro i Vörå.³⁵³ Men jag har också nämnt hur Holm ansågs dela vissa likheter med Hugo Ekhammar i form av ett förakt för auktoriteter. I Holms historiekonstruktioner finns det drag av en större konspiration, då Holm hävdade att det vetenskapliga etablissemanget fråntagit Österbotten dess rättmätiga historia. Holms historiesyn delar å sin tur en viss likhet med V.K.E. Wichmann, som också anspelade på en stolthet över ett norrönt ursprung i sina dikter. Den svenske litteraturvetaren Jöran Mjöberg (1913–2006) skriver hur just betoningen av en norrön kultur ofta präglas av ett känslotänk som närmar sig det religiösa.³⁵⁴ Detta träder tydligt fram i Holms redogörelser och blev mer markanta under årens gång.

Under sin aktiva period kom Holm att erbjuda ett flertal olika tolkningar kring Vörårunornas ursprung, anklagas för att felanvända vetenskapen samt bli förlöjligad för sina utspel. Men Holm var också den första som Anna Forss, Uno Forss och Erik Svens vände sig till efter upptäckten av en andra runinskription i Vörå med motiveringen att Holm "genom sin entusiasm så många gånger inspirerat folk i Österbotten att söka efter fornfynd".³⁵⁵ Eftersom den österbottniska fornforskningen länge saknade en institutionell grund var det eldsjälur liksom Holm som till en början drev frågan framåt.

---

³⁵¹ Aronsson, "Historiekultur, politik och historievetenskap i Norden", s. 195.

³⁵² Ågren, "Vörå-fyndets historiska betydelse".

³⁵³ Se Bertel Holm, "Vikingatida torshammare funnen i Vörå", *VBL*, 24 juni, 1994; Bertel Holm, "Torshammare nummer två funnen i Vörå", *VBL*, 6 oktober, 1994. Enligt Holm visade detta på Torsdyrkans roll i det forntida Vörå.

³⁵⁴ Mjöberg, *Drömmen om sagatiden II*, s. 296–297.

³⁵⁵ Bertel Nygård, "Några tankar om vörårunorna", Ralf Norrman, *Vörårunorna del 1: En bok om runinskrifterna i Höjsal och Härtull* (Jakobstad, 1983), s. 26.

Intresset för forntiden i finska Österbotten

I väntan på Museiverkets undersökning diskuterades inskriptionen i såväl nyhetsartiklar som krönikor samt i dagstidningarnas insändarsidor. Det var inte frågan om någon debatt eller ens diskussion i detta skede, utan detta kan snarare som Carl-Erik Thors konstaterade gällande sina egna inlägg ses som sommarfunderingar av lekmän och amatörer, vilka i avsaknaden av ett vetenskapligt utlåtande gett sig i kast med inskriptionen och dess tolkning. Däremot utkristalliserades *VBL* snabbt som något av huvudtidningen för var dessa tolkningsförslag kunde yttras, oberoende av ens bakgrund eller vetenskapliga meriter. Under Birger Thölix tid som chefredaktör hade *VBL* blivit känd som en tidning som förespråkade en fri och öppen debatt,³⁵⁶ även om också Thölix fick lov att dra streck för debatten kring runorna vid ett par tillfällen.³⁵⁷

Visst kom fyndet av runinskriftionerna också att uppmärksammas i Österbottens finskspråkiga dagstidningar, men det uppstod aldrig någon motsvarande diskussion kring deras tolkning. Detta ska inte tolkas som att det saknades intresse för det som skedde i Vörå på finskspråkigt håll. Redan den 28 juni 1978 hade *Vaasa* rubriken "Kävivätkö viikingit Vöyrillä?" (sv. "Besökte vikingarna Vörå") på sin första sida i samband med upptäckten av Höjsalhällen.³⁵⁸ Och detta fick en uppföljning redan följande dag då det frågades om inskriptionen i Vörå hade ett samband med en inskriftion i Storkyro, som varit känd i över hundra år, men som aldrig undersökts närmare av Museiverket.³⁵⁹ Plötsligt kom det rapporter från ett flertal platser runtomkring Österbotten om iakttagelser av inskriftioner på såväl bergsväggar som stenar. Upptäckten av inskriftionerna i Vörå hade gett upphov till ett ökat intresse för områdets forntid, och såväl nya som tidigare kända inskriftioner började ses i ett nytt ljus.

Det skulle ändå dröja fram till den 24 augusti 1982 innan nästa nyhet om runorna i Vörå publicerades i *Vaasa*. Den här gången i samband med upptäckten av den andra ruininskriftionerna.³⁶⁰ Liksom för *VBL* hade Vörårunorna ett nyhetsvärde för redaktionen på *Vaasa*, men det som skilde de två tidningarna åt var hur deras chefredaktörer förhöll sig till frågan. I flertalet ledare tog Thölix upp runorna i relation till det omtalade tomrummet, medan Ilmari Laukkonen (1915–2013), som var chefredaktör för *Vaasa* under perioden 1951–1980, och hans efterträdare Jaakko Korjus (1926–1998), inte dryftade frågan i sina ledare. Därför var det främst i nyhetssammanhang som runorna omnämndes i *Vaasa*.

Däremot uppfattades nog forntiden som minst lika viktig för att säkra

---

³⁵⁶ Holger Wester, *Vasabladet – en österbottnisk historia* (Vasa, 2007), s. 37. Thölix har också själv redogjort för Vasabladets historia i Birger Thölix, *En annan historia: Kring Vasabladet fram till första världskriget* (Borgå, 1981) samt gett ut boken Birger Thölix, *En bit i taget: läsning i blandade ämnen av en liberal åsiktskolportör* (Nykarleby, 2007).

³⁵⁷ Se bland annat Ralf Norrman, "Regler för forntidsdebatten", *VBL*, 19 februari, 1985.

³⁵⁸ KT, "Kävivätkö viikingit Vöyrillä?", *Vaasa*, 28 juni, 1978.

³⁵⁹ "Riimuja myös Isossakyrössä", *Vaasa*, 29 juni, 1978. Enligt Mirja Miettinen hade inskriftionerna i Storkyro uppkommit på naturlig väg. Mirja Miettinen, "Frågetecken kring Vörå-ristningarna", *VBL*, 20 juli, 1978.

³⁶⁰ Seija Selistö, "Riimukivilöytö Vöyrillä", *Vaasa*, 24 augusti, 1982.

identiteten hos landskapets finskspråkiga invånare. Landskapsrådet Teuvo Lagerstedt (1920–1993) var en av de drivande krafterna bakom bosättningsfrågan på finskspråkigt håll, och som ansåg att det inte gick att nöja sig med synen på Österbotten som avfolkad under vikingatiden, oavsett om man var svensk- eller finskspråkig. Lagerstedt var en ivrig hembygdsforskare, men kunde också driva den här frågan i sin roll som verksamhetsledare inom Södra Österbottens landskapsförbund. Detta tomrum eller "aukko" som Lagerstedt omtalade gällde i hans mening inte bosättningshistorien, utan fanns enbart i historieskrivningen i form av en forskningslucka.³⁶¹

Intresset för forntiden hade vaknat upp på allvar i landskapets finskspråkiga kommuner 1982, då Levänluhta källa återupptäcktes efter att ha varit bortglömd under en längre tid. Under de kommande åren startades ett flertal arkeologiska utgrävningar i Laihela, Jurva och Storkyro.³⁶² De diskussioner som fördes i samband med detta under arkeologiska seminarium och i dagstidningarna rörde allt från det finska språkets ursprung,³⁶³ till möjligheterna att Österbotten var det i Kalevala omskrivna Pohjola.³⁶⁴ Särskilt sistnämnda teori fick ett uppsving efter att den ungerska antropologen István Kiszely (1932–2012) besökt Storkyro år 1985 och utfört skallundersökningar av traktens förhistoriska och samtida befolkning.³⁶⁵

Trots att Kiszelys undersökning väckte ett visst obehag i och med dess associationer till 1920-talets rasbiologiska undersökningar fanns det också de som försvarade undersökningen genom att påpeka att det inte var resultaten i sig som var förkastliga, utan det problematiska var hur lätt liknande resultat kunde missbrukas för ett eller annat syfte.³⁶⁶ Oavsett visar detta på den mångfald av metoder som togs till för att belysa bosättningsfrågan.

Vissa metoder, liksom Kiszelys undersökning, tillskrevs däremot inte någon större vikt efteråt. För trots att Kiszely påstått sig ha visat att den samtida befolkningen i Österbotten var densamma som den förhistoriska är det inte särskilt förvånande att en undersökning som kan sägas ha gått i rasbiologerna Herman Lundborgs (1868–1943) och Gustav Retzius (1842–1919) anda tilläts tyna bort.

---

³⁶¹ Stig Svens, "Tomrum i Österbotten bara forskningssvacka", *VBL*, 17 maj, 1985; "Historiankirjoitus ehkä uusiksi", *Ilkka*, 17 maj, 1985.

³⁶² ET, "Muinaisasetusta tutkittiin Laihialla", *Pohjalainen*, 19 juni, 1985; "Asutusta jo 500 vuotta e. Kr.: Laihia esihistorian ajan keskuspaikka", *Pohjalainen*, 20 juni, 1985; Raija Vesala, "Jurvassa kaivetaan: Piinuolia ja meripihkaa", *Pohjalainen*, 18 juli, 1985; Lasse Herrala, "Leväluhdan arvoitus yhä tieteen päänvaivaa", *Ilkka*, 10 augusti, 1985.

³⁶³ Martti Ulkuniemi, "Ne kaksisataa sanaa", *Pohjalainen*, 10 januari, 1987.

³⁶⁴ Lasse Herrala, "Mielihaluista huolimatta: Kalevalan Pohjolaa ei löydy kartalta", *Ilkka*, 11 augusti, 1985; Teuvo Lagerstedt, "Isonkyrön henki ei saa sammua", *Ilkka*, 11 augusti, 1985; Lasse Herrala, "Kainuu sama kuin Österbotten", *Ilkka*, 11 augusti, 1985.

³⁶⁵ Lasse Herrala, "Nykyinen väestö samaa kuin Leväluhdan ihmiset", *Ilkka*, 10 augusti, 1985; Nelli Hemminki, "Maailmankuulu Istvan Kiszely, Ihmistieteen jättiläinen", *Ilkka*, 18 augusti, 1985.

³⁶⁶ Mikael Fortelius, "Obehagliga associationer", *VBL*, 12 december, 1984.

Från en första optimism till ett frö av tvivel – jakten på expertutlåtanden

Till följande vill jag visa på det flertal initiativ som togs i jakten på ett expertutlåtande gällande runinskrptionerna och den mängd av olika studier som detta gav upphov till. Tiden hade nämligen blivit mogen för en grundlig vetenskaplig undersökning av runorna. Problemet var att detta inte gick att finna inom Finlands gränser, därför vände sig *VBL*:s chefredaktör Birger Thölix till den svenske runologen Sven B.F. Jansson (1906–1987) i jakten på ett utlåtande, medan några österbottniska amatörer i sin tur kontaktade den svenske runologen Evert Salberger (1918–2008). Dessutom kom Karl-Axel Holmberg (1930–2000), biträdande professor i nordisk filologi vid Åbo universitet, och Gerd Høst (1915–2007), professor i germansk filologi vid Oslo universitet, tidigt att intressera sig för runinskrptionerna.³⁶⁷ Det var således en rad olika experter som drogs med i den här frågan.

För trots att mycket redan hade skrivits om inskriptionen fanns det också de som hade valt att avvakta med att göra några uttalanden i väntan på en vetenskaplig undersökning. Ole Storsved från SÖHM var en av dem som med tanke på det långa avståndet till kustlinjen ställde sig kritisk till inskriptionens äkthet. Dessutom hade han försökt uppmana amatörerna att sluta upp med sina grävningar för att ge de sakkunniga tid att bedöma inskriptionen.³⁶⁸ Storsved syftade på Mirja Miettinen från Museiverket, som besökt platsen för inskriptionen, men som velat avvakta med sin bedömning till ytterligare undersökningar utförts.³⁶⁹

Thölix mer aktiva förhållning till denna fråga framkommer tydligt i fallet med den svenska runologen Jansson. I avsaknad av ett vetenskapligt utlåtande låg fältet länge öppet för olika tolkningsförslag av mer eller mindre vetenskaplig art, varför Thölix i ett försök att få till ett expertutlåtande hade kontaktat Jansson, som också besökte Vörå i augusti 1978. Jansson var ett känt namn i Sverige genom sin medverkan i Sveriges radio, och han hade i ett flertal program under benämningen "Run-Janne" föreläst om runinskrptioner och deras tydning. Hans besök i Vörå gav emellertid ett tvärt avslut gällande Vörårunans ålder. Genast vid en första anblick avfärdade Jansson inskriptionen som en sentida produktion med 1870-talet som tidigaste tillkomst, ett utlåtande som länge var den högsta auktoritära tolkningen.³⁷⁰ Däremot kom Jansson aldrig att publicera något gällande vare sig inskriptionen eller dess tolkning, utan detta finns enbart återgivet i *VBL*.

I och med Janssons utlåtande skedde en vändning i synen på inskriptionen.

---

³⁶⁷ "Jonund tarvar nog en grundlig undersökning", *HBL*, 23 september, 1978; "Vörårunorna undersöks", *HBL* 12 oktober, 1978.

³⁶⁸ Maria Romantschuk och Kurt Snickars, "Tassarna bort från runorna", *VBL*, 16 juli, 1978.

³⁶⁹ Miettinen, "Frågetecken kring Vörå-ristningarna".

³⁷⁰ Pelle Kevin, "Vörårunorna högst 100 år", *VBL*, 24 augusti, 1978. Jansson hade tidigare besökt och uttalat sig skeptiskt gällande en möjlig runinskrption vid Sunds kyrka på Åland som hade upptäckts av den åländske amatörarkeologen Matts Dreijer. Emil Kaustinen, "En åländsk kämpe", *VBL*, 4 februari, 1985.

Dittills hade fokus legat på inskriptionen och dess tydning, medan andra aspekter – som själva ristningen – inte hade debatterats i någon större utsträckning. Janssons utlåtande sådde med andra ord ett frö av tvivel gällande inskriptionens tillblivelse. I dagstidningarna rapporterades det om hur Jansson, som ansågs som auktoriteten bland de etablerade nordiska runologerna, hävdade att inskriptionen var högst hundra år gammal. Platsen och inhuggningstekniken hade ökat på tvivlen gällande inskriptionens äkthet, även om Jansson för den skull inte velat omtala inskriptionen som en förfalskning, eftersom detta förutsatte att någon medvetet skulle ha försökt bedra forskarsamhället.³⁷¹

Det måste sägas att Miettinen redan tidigare hyst liknande tvivel gällande inskriptionen,³⁷² även om det skulle dröja fram till november innan Jussi-Pekka Taavitsainen och Heikki Matiskainen (f. 1952) från Museiverket anlände till Vörå med avsikt att uppskatta inskriptionens ålder. Museiverkets undersökning utgick ifrån arkeologiska metoder, eftersom varken Taavitsainen eller Matiskainen kunde uttala sig om inskriptionen eller dess tydning. I den rapport som publicerades efter besöket var det i stället platsen som tillskrevs störst betydelse och som ansågs tala emot en möjlig datering till vikingatiden. Ytterligare var det beklagligt att växtligheten hade avlägsnats från stenen, eftersom detta hade kunnat ge en antydning om inskriptionens ålder.³⁷³ Upptäckarna hade tagit bort det översta mosstöcket och det sades att stenen skrubbats ren. Värst var att någon försökt förstärka inskriptionen genom att färglägga den med krita. Vem som gjort sig skyldig till detta förblev en outredd fråga, men vid Museiverkets undersökning upphittades tre fluoritstenar av ett slag som var främmande för Finland och vars anknytning till inskriptionen förblev oklar. Spänningen mellan forskarna och amatörerna ökade och detta blev inte bättre efter att en geologisk undersökning av stenarna gav sken av att de enbart befunnit sig under jord ett par år.³⁷⁴

Tvivlen började hopa sig och allt fler sällade sig till tvivlarna. Geologen Henrik Österholm (1937–2002) och filologen Bengt Loman (1923–1993) var två av dem som framförde argument gentemot inskriptionens vikingatida anor. Loman var professor i svenska och nordisk filologi vid Åbo Akademi och ansåg att Höjsalhällen visade tecken på att vara gjord av "en ovan stenhuggare utan djupare insikter i runologi men med antikvariska intressen och med känsla för vikingar som fallit i österled".³⁷⁵ Österholm utgick i sitt inlägg från sin bakgrund som geolog. Att inskriptionen inte var forntida gick det enligt Österholm att se utifrån att inhuggningarna inte hade vittrat, varför inskriptionerna i hans mening kunde vara högst ett sekel gammalt.³⁷⁶ Utmärkande för många av tolkningarna är att de som i Lomans fall baserade sig på fotografier från fyndplatsen. Österholm påstod å sin sida ha letat sig ut till fyndplatsen för att se runinskriptionen med egna

---

³⁷¹ "Runorna i Vörå oäkta?", *HBL*, 25 augusti, 1978.

³⁷² Miettinen, "Frågetecken kring Vörå-ristningarna".

³⁷³ Jussi-Pekka Taavitsainen, "Runinskriften vid Höjsal träsk i Vörå", *Horisont* 3 (1980), s. 37–41.

³⁷⁴ Emil Kaustinen, "Jonund från 1800-talet", *VBL* 5 juni, 1980; Taavitsainen, "Runinskriften vid Höjsal träsk i Vörå", s. 40–41.

³⁷⁵ Bengt Loman, "Runorna i Höjsal", *VBL*, 13 november 1981.

³⁷⁶ Henrik Österholm, "Geologens möte med Jonund", *VBL*, 23 juli, 1981.

ögon.

Intressantare i detta sammanhang är ändå hur stor verkan motsvarande tolkningar kunde få och hur de kom att återges av andra. Bristen på så kallade auktoritativa tolkningar var problematisk. Runinskrptionerna diskuterades av såväl forskare som lekmän, men största delen lät enbart publicera sina tolkningar i dagstidningarnas insändarsidor. För att hänga med i vad som hade sagt krävdes det nästan att man klippt ut och sparat de nyheter och insändare som skrivits gällande Höjsal-runan. Detta försvårades av att debatten inte enbart ägde rum i *VBL*, utan försiggick i flertalet i Finland utkomna dagstidningar. I ett försök att samla debatten utkom Ralf Norrman därför med boken *Vörårunorna del 1* (1983), varpå också Norrman trädde in i debatten om Vörårunorna.³⁷⁷

För Vörå kommun hade upptäckten av en runinskrption, oavsett om den var vikingatida eller inte, gett trakten en av regionens mest säregna sevärdheter. Platsen för inskrptionen fanns inte utsatt på någon karta, men det var inte heller förbjudet att leta sig dit. Bland annat *JT* gav år 1979 instruktioner för hur den som var intresserad av att se inskrptionen med egna ögon skulle gå till väga för att hitta fram.³⁷⁸

Att inte officiellt märka ut platsen med skyltar eller informationstavlor var ett medvetet val av Vörå kommun och dess tekniska nämnd för att bibehålla mystiken kring Jonund.³⁷⁹ Däremot kom Vörå nog att använda sig av Jonund i marknadsföringssyfte. Under 1980-talet rådde det något utav en Jonund-hysteri i Vörå. Det ordnades fester till Jonunds ära och det trycktes tröjor med inskrptionen som motiv. Vörå kommun lät till och med beställa statyetter av vikingen Jonund för att kunna överräckas som gåvor vid speciella tillfällen. Jonund fanns i ett flertal utföranden: sittandes på en sten med svärd och sköld, eller ståendes med en hammare i högsta hugg. I Vörå var förhoppningen förstas att inskrptionen skulle visa sig vara vikingatida. Men oavsett om inristaren var en viking som levde på 900-talet, eller en runkunnig person som i slutet av 1800-talet gått runt i Vöråskogen med hammare och stålmejsel utnyttjade man den uppmärksamhet som upptäckten gett kommunen.³⁸⁰

Trots att det fanns utrymme för en viss lekfullhet innebar detta inte att frågan inte skulle ha tagits på allvar. Efterhand som det blev alltmer tydligt att inskrptionen i sig inte räckte till för att ge Vörå och Österbotten en vikingatid inleddes sökandet efter den bosättning och kultur som kunde bekräfta att det funnits en levande forntid i Vörå. "Fynden från Latjineliden, Lågpeltokangas och Gulddynt ger bevis för att bönder fanns här för 1500 år sedan och detta ger viktiga perspektiv på debatten om Vörå kommuns ålder", som Torbjörn Ehrman uttryckte det i sitt öppningstal under den första Jonund-festen 1982.³⁸¹ Den

---

³⁷⁷ Norrman, *Vörårunorna del 1*. Förutom att sammanställa debatten gav Norrman utrymme åt upphittarna att berätta sin syn. Någon del 2 kom däremot aldrig att utkomma. Meningen var att Evert Salberger skulle författa denna del, men i stället skrev Salberger ett flertal artiklar för tidskriften *Studia Archeologica Ostrobotniensia*.

³⁷⁸ Vörå informerar, "Jonunds runor drar folk i rågens rike", *JT*, 26 maj, 1979.

³⁷⁹ Roger Lind, "Mystisk runskrift får ej bli turistattraktion", *HBL*, 24 oktober, 1980.

³⁸⁰ Roger Lind, "Vikingen Jonund en bra PR-gubbe", *HBL*, 24 maj, 1980.

³⁸¹ "Historiska vingslag över Jonund-festen", *JT*, 23 november, 1982.

fyndtomma perioden skulle fyllas genom arkeologiska utgrävningar, varefter också runinskriftionerna skulle stå på säkrare grund.

Upptäckten av inskriftionerna på Höjsal-hällen hade gett upphov till ett nyfunnet intresse och en entusiasm för forntiden i regionen. I stor utsträckning hade det varit frågan om enskilda tolkningar, utan större genomslag, men i sinom tid började vissa grupperingar och frontlinjer uppvisa sig. Däribland en liten amatörgrupp som gick under benämningen de fria forskarna. Till de fria forskarna räknades bland annat Uno Forss, Bertel Holm, Gösta Ågren och Ralf Norrman, som gick i interaktion samt tog upp kampen mot de forskare som envist höll fast vid tolkningen av Österbotten som avfolkad.

Fyndet av en andra runinskriftion – kontroversen tar fart

Johan Östling och David Larsson Heidenblad omnämner det skede när ny kunskap får ett genomslag i ett allmänt medvetande som interventioner. Detta behöver inte betyda att detta sker smärtfritt, utan som Östling och Larsson Heidenblad hävdar är dessa skeden ofta omstridda och föremål för debatt. Således kan Vörårunorna mycket väl ses som ett exempel på en intervention i och med att fyndet av Höjsal-hällen hade fört med sig en ökad kännedom om den så kallade fyndtomma perioden i Österbottens forntid, något som länge satte sin prägel på debatten.³⁸²

Den 18 augusti 1982 kom beskedet att en andra runinskriftion hade upptäckts i Vörå på Båtholmen vid Härtull Rösslemossen. Fyndet hade gjorts av Erik Svens, Anna Forss och Uno Forss, som i stället för att kontakta Museiverket vänt sig till Bertel Holm. Bakom detta beslut låg den debatt som uppstått kring den första inskriftionerna och som hade väckt de tre upptäckarnas misstro gentemot Museiverket. Holm hade i sin tur kontaktat den svenske runologen Evert Salberger, som fanns på plats i Vörå den 21 augusti 1982. Det var sedan Salberger och Holm som presenterade fyndet för *VBL*.³⁸³

I ett flertal artiklar och insändare i *VBL* och *Studia* uttalade sig Salberger om Vörårunorna.³⁸⁴ Salberger ansågs som en kunnig runolog och hans syn vägde till en början tungt.³⁸⁵ I Salberger fick de fria forskarna därmed en expert gällande runinskriftionerna som talade för Vörårunornas forntida anor, om än de inte var vikingatida, utan från korstågstiden utifrån Salbergers datering. Salberger läste inskriftionerna till: "Till minne av ... som fjärran österut dog. Egil fadern ristade

---

³⁸² Östling & Larsson Heidenblad, "Cirkulation – ett kunskapshistoriskt nyckelbegrepp", s. 283.

³⁸³ Bertel Holm, "Fri forskargrupp gjorde runfynd, Lång inskrift på sten i Härtull", *VBL*, 24 augusti, 1982; "Runfynd i Vörå", *ÖB*, 25 augusti, 1982; "Nytt runfynd i Rejpelt", *HBL*, 27 augusti, 1982.

³⁸⁴ Salberger har återgett händelseförloppet kring upptäckten av den andra runinskriftionerna och sin roll i detta i Evert Salberger, "De tre runinskrifterna i Vörå", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia* 1986 (1986), s. 18–28. Men Salberger hade redan vid upptäckten av den första inskriftionerna diskuterat denna med Lars Huldén. Evert Salberger, "Runseminariet och Höjsalrunorna", *VBL*, 11 juli, 1984.

³⁸⁵ Birger Thölix, "Förtroendeklyftan", *VBL*, 26 augusti, 1982.

runorna. Gud hjälpe hans själ”.³⁸⁶

Efter Sven Janssons avfärdande av den första inskriptionen hade det varit svårt att förhålla sig till denna, utan att också lyfta fram de aspekter som talade emot inskriptionen. Salberger ställde sig tveksam till Janssons datering samt ifrågasatte Museiverkets agerande, eftersom det inte varit Museiverket, utan arkeologer och geologer som först fått möjlighet att uttala sig om inskriptionen. Salberger frågade sig huruvida det vetenskapliga samhället i Finland varit rustade eller inställda på att acceptera möjligheten av några runinskriftioner, där en delorsak till detta gick att finna i den arkeologiska fyndtomheten.³⁸⁷

Bara ett par dagar efter Salberger befann sig också Museiverkets chef Carl Jacob Gardberg (1926–2010) på plats i Vörå. Liksom Salberger daterade Gardberg preliminärt inskriptionens tillblivelse till omkring 1100-talet e.Kr.³⁸⁸ Det talades om en sensation och rubrikerna i såväl *VBL* som *Vaasa* lät berätta att professorerna garanterade att runstenen var äkta, något som fick kommunstyrelsen i Vörå att fundera på hur runstenen skulle skyddas för att förhindra en liknande skadegörelse som vid upptäckten av Höjsal-hällen.³⁸⁹ Detta ansågs vara det första säkra fyndet av runskrift i landet. Höjsal-hällen var som bortglömd och all fokus lades på fyndet av den andra inskriptionen.

Om amatörer – att önska sig till en forntid och mötet med etablerade forskare

Som Bruce G. Trigger skriver är arkeologi ett ämne som intresserar just på grund av att det är möjligt att knyta det till den egna hemtrakten, och han ser en romantisk fascination som en förklaring till de tvister som tenderar att uppstå kring upptäckten av allt från mer vardagliga arkeologiska rön till mer sensationella fynd liksom runinskriftioner.³⁹⁰ Detta får däremot aldrig stå som den enda förklaringen, och därför är det angeläget att sätta in arkeologins historia i ett större socialt sammanhang.

Intresset för arkeologi hade dessutom långa anor i Österbotten med Jacob Tegengren som en tidig anförare för ett arkeologiskt arbete utanför den akademiska världen. Mycket hade ändå hänt sedan Tegengrens tid, då den finländska arkeologin ännu kan sägas ha sökt sina ramar. Under 1980-talet upplevdes den finländska arkeologin som mer professionell, och därför tillskansade amatörernas tillvägagångssätt sig ett större intresse. Framför allt var det amatörernas metoder som kritiserades, men också kritiken gentemot vetenskapen uppfattades som problematisk. Ur en vetenskapsteoretisk synpunkt är det således frågor om huruvida Vörårunorna var äkta eller oäkta som är intressanta att stanna upp vid i detta sammanhang, eftersom detta signalerar hur

---

³⁸⁶ Salberger, "De tre runinskrifterna i Vörå", s. 19.

³⁸⁷ Evert Salberger, "Runinskrifter i Österbotten", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia* 1986 (1986), s. 17.

³⁸⁸ Pelle Kevin, "Egil hälsar i äkta brev", *VBL*, 31 augusti, 1982.

³⁸⁹ Pelle Kevin, "Bingo i Vörå", *VBL*, 28.8.1982; Selistö, "Riimukivilöytö Vöyrillä"; I.N. "Experter och amatörer studerade Vörå-runorna", *ÖB*, 31 augusti, 1982.

³⁹⁰ Trigger, *Arkeologins idéhistoria*, s. 17–18.

olika vetenskapsidkare alltmer började uppfatta amatörernas roll i den här frågan och vad som uppfattades stå på spel.

Fyndet av den andra inskriptionen var minst sagt efterlängtat, om än i vissas mening lite för mycket. Tankarna gick lätt till skandinavismens idévärld, som också fått ett genomslag i Finland under 1800-talet, och som i det svenska Österbotten hade uppvisats i en önskan att stärka banden till det gamla landet. För visst fanns det fortsättningsvis legender i Österbotten som levde kvar på sina håll, liksom hur orterna Tjock, Lappfjärd och Sastmola hade grundats av de tre vikingabröderna Teuk, Lappavär och Sastamall.³⁹¹ Men detta var just legender, om än de inte helt gick att bortförklara. Skepsisen gällde snarare fyndet av Vörårunorna i sig än de historier och berättelser som inskriptionerna gav upphov till. Det gick helt enkelt inte att avskriva Höjsal-hällen som ett uttryck för vikingaromantik.

Under en arkeologikonferens som hållits i Seinäjoki ett par månader före upptäckten av den andra inskriptionen hade Carl Fredrik Meinander uttalat sig om Höjsal-hällen och hävdade att det vore bra att finna en till runsten att jämföra med.³⁹² Men om en runsten hade varit för litet blev två för mycket som journalisten Bertel Nygård (f. 1948) uttryckte det i ett försök att sammanfatta händelseförloppet.³⁹³ Fyndet av den andra runinskriptionen förde med sig en härva av motsättningar och de tre upptäckarna vändes mot varandra i den efterföljande mediala bevakningen. I det här skedet hade Uno Forss trovärdighet redan börjat ifrågasättas, medan Erik Svens som tillskrevs fyndet ansåg sig utnyttjad, och där han i efterhand har hävdade att hans roll endast var att ge ökad kredibilitet åt fyndet.³⁹⁴

Enligt Ralf Norrman fanns det en risk för att amatörerna skulle bli överkörda av de professionella forskarna, och därför trädde han in i debatten som deras försvarare. Norrman var hemma från Malax och son till en småbrukare, men hade efter studier vid Åbo Akademi sökt sig till en akademisk bana.³⁹⁵ Emellertid låg Norrmans expertis inom anglistiken, men liksom Gösta Ågren var han en stark förkämpe för svenska Österbotten, även om han inte tidigare hade engagerat sig för just områdets forntid.

I och med sitt inträde i debatten började Norrman efterfråga en objektiv behandling av runinskriptionerna, något som de professionella forskarna inte uppvisat i hans mening. Mot detta står att Norrman kan sägas ha hyst en något speciell syn på vad som avsågs med en objektiv behandling. I ett brev till sin vän Esko Pursiainen (1946–2013), som var en amatörarkeolog med intresse för runinskriptionerna, skrev Norrman att "de som inte gick att omvända till

---

³⁹¹ Valdemar Hintz, "I det forntida Tjock", *VBL*, 14 juni, 1978.

³⁹² Jorma Korhonen, "Kuka kaiversi riimun", *HS*, 6 november, 1982; Nygård, "Några tankar om vörårunorna", s. 27.

³⁹³ Nygård, "Några tankar om vörårunorna", s. 27. Nygård var redaktör för *Österbottniska Posten* 1978–1982 och kulturchef på *VBL* från 1982 fram till sin pensionering 2013.

³⁹⁴ Granö, "De gåtfulla runorna i Vörå".

³⁹⁵ Norrman doktorerade med avhandlingen *Techniques of Ambiguity in the Fiction of Henry James* (Åbo, 1977).

objektivitet skulle skämmas ut eller skrämmas, tills de inte längre kunde gyckla bort den objektiva undersökningen”.³⁹⁶ Detta ger signaler om att det fanns en syn som ansågs klart bättre och som forskarna borde ställa sig bakom.

Detta framkom också i tidskriften *Horisont* 1 (1983), i vilken det finns en intervju av Norrman med Museiverkets chef Carl Jacob Gardberg. Norrman var redaktör för *Horisont*, men intervjun ger ingen smickrande bild av vare sig Norrman eller Gardberg. Frågorna är ämnade att styrka Norrmans egna antaganden gällande inskriptionerna, medan Gardberg i sina svar som Norrman transkriberat framställs som osäker och tvekande. Detta framkommer tydligt i Norrmans fråga till Gardberg angående de så kallade fluoritstenarna som hade hittats vid Museiverkets initiala undersökning av Höjsal-hällen:

R.N.: Museiverket har tidigare beskyllt några amatörarkeologer för förfälskning av fluoritstenarna och amuletter. Står verket fast vid de här beskyllningarna?
C.J.G.: Jag sku inte säga >>förfälskning>>, utan --- för att inte vet vi vem som har gjort dem, men så mycket säger den *geologiska* /betonat/ sakkunskapen som vi har kontaktat att de... de är... hålen är gjorda i mycket sen tid. Man lär med deras-- geologernas -- det var geologiska forskningsanstalten, och med deras mikroskop så säger de att man... lär man se att de här hålen är gjorda med alldeles moderna borrar.³⁹⁷

Enligt Norrman lär några amatörforskare ha försökt borra i fluorit och misslyckats, vilket skulle tala emot en det här påståendet. Gentemot detta kan inte Gardberg göra annat än att stöda sig på geologiska forskningsanstaltens resultat:

R.N.: Har Museiverket någonting emot att -- om man gör ett liknande fynd i framtiden -- att man delar upp fynden och sänder hälften till Helsingfors och hälften utomlands?
C.J.G.: Det kan man inte göra, för det förbjuder fornminneslagen.
R.N.: Ja, jag...
/skratt; både C.J.G. och R.N./³⁹⁸

I ovanstående textutdrag framkommer Norrmans skepsis mot den finländska expertisen, om än Norrman och Gardberg tycks ha stått på något sånär god fot med varandra.

Mer problematiskt var det hur vissa forskare hade gått åt amatörerna och bland annat Meinander hade uttryckt misstänksamhet gentemot de österbottniska amatörerna i TV-programmet "Oktoberkalendern":

Om det kommer fram nya fynd, ju mera sensationella de är och desto hetare man kan se de var efterlängtrade, desto mera misstänksam måste man vara.

---

³⁹⁶ RA, Esko Pursiainens arkiv. 1:2 Inkomna brev 1984–1990. Brev från Ralf Norrman till Esko Pursiainen, 10 februari, 1984.

³⁹⁷ Ralf Norrman, "Intervju med Museiverkets chef Carl Jacob Gardberg", *Horisont* 1 (1983), s. 47.

³⁹⁸ Norrman, "Intervju med Museiverkets chef Carl Jacob Gardberg", s. 48.

Med det här så avser jag inte något illa om hembygdsforskarna, det finns också många vetenskapsmän som är önsketänkare.³⁹⁹

Meinander kritiserade ändå inte bara hembygdsforskarna i sitt uttalande, utan hävdade att samma tendenser också kunde iakttas bland vissa forskare. Det var snarare sättet som detta bedrevs på som kritiserades, eftersom detta prioriterade en viss tids fornfynd framför andra i de arkeologiska eftersökningarna.

Detta var ett uttalande Meinander fick återkomma till i en intervju i radioprogrammet *Torsdagsjournalen* den 21 oktober 1982. Journalisten Gustav Strömsholm (1945–2008) frågade ut såväl Meinander som Uno Forss om fyndet av den andra runinskriftionen i Vörå. Meinander representerade vetenskapen, medan Forss fick representera amatörforskarna:

Gustav Strömsholm (reporter): Och det är då kanske ett klart samband med det att ni i Seinäjoki sa att nu borde det komma ett fynd till.

C.F. Meinander: Det vad jag sa i Seinäjoki var att man inte med stöd av en ristning kan göra några slutsatser, man måste alltid ha någonting att jämföra med. Att nu borde det komma en ristning till för att vi ska kunna säga någonting. Om denna person på en och en halv månad eller på en månad skulle ha kunnat åstadkomma det har jag nog svårt att säga. Men jag tycker att det börjar se ut som om det skulle vara en person, en nulevande person, som har gjort det här.⁴⁰⁰

Meinander hävdade att det kunde vara fråga om en nulevande person som ristat runorna. Forss pekades ut som möjlig förfalskare, men han var inte den enda att bli utpekad. Meinander riktade sina misstankar mot Hugo Ekhammar, som hade vistats i Vörå under början av 1900-talet, och där hans bakgrund som en förespråkare av den östsvenska ideologin gav ett möjligt motiv.⁴⁰¹ Ekhammar hade aldrig helt glömts bort i Österbotten, men hans involvering i inskriftionens tillblivelse stannade vid spekulationer. Detsamma gällde Jacob Tegengren och Johan Jakob Huldén, som också hade förts fram som möjliga ristare.⁴⁰² Oavsett visar liknande spekulationer att Ekhammars ideologiska arv fortfarande ansågs leva kvar bland dagens svenskspråkiga befolkning i Österbotten, och då särskilt från forskarsamhället.

---

³⁹⁹ Ralf Norrman, "Rundebatten", Ralf Norrman, *Vörårunorna del 1: En bok om runinskrifterna i Höjsal och Härtull* (Jakobstad, 1983), s. 91. Programmet "Oktoberkalendern" sändes på *YLE TV1*, 19 oktober, 1982.

⁴⁰⁰ Norrman, "Rundebatten", s. 95. Programmet "Torsdagsjournalen" sändes på *Finlands Rundradio*, 21 oktober, 1982.

⁴⁰¹ Fewster, "Ekhammar, Hugo", *BLF*

Hämtat från <<https://www.blf.fi/artikel.php?id=9526>>, 7 september, 2021.

⁴⁰² Pelle Kevin, "Till minne av Hugo?", *VBL*, 23 augusti, 1978; GS, "Hugget som stucket i sten", *ÖN*, 20 december, 1984. Det var Pelle Kevin, som i ett försök att nå klarhet i tillkomsten av den första inskriftionen, fört fram Hugo Ekhammar, Johan Jakob Huldén och Jacob Tegengren som upphovsmän. Nämnvärt är att J.J. Huldén, som grundat folkhögskolan i Vörå, var farbror till Lars Huldén.

Därtill visar intervjun på debattens asymmetri, vilka som fick uttala sig och vilka som uteslöts från dessa sammanhang. I flera intervjuer i såväl radio som TV fick Meinander nämligen uttala sig om inskriptionerna, utan att ha sett dessa på plats och ställe. Detta är i sig inget krav för att skapa sig en uppfattning, men Meinander var inte någon expert när det kom till runor.⁴⁰³ Trots att Meinander i egen mening var säker på att Vörårunorna var förfalskningar hade han inte något med Museiverkets undersökning av inskriptionerna att göra. Det är dessutom en stor skillnad mellan att hävda att inskriptionerna är sentida och att se dem som förfalskningar.

Här är det möjligt att dra paralleller till Kensingtonstenen som hittades i Douglas County, Minnesota år 1898, och där upphittaren Olof Öhman (1854–1935) i ett tidigt skede utpekades som möjlig förfalskare. Det faktum att det var en svenskamerikan som upptäckt stenen i ett område till stor del befolkat av svenska emigranter hade setts som ett sammanträffande för bra för att vara sant.⁴⁰⁴ Precis som i fallet med Kensingtonstenen hade Vörårunorna en betydelse för regionens identitet, vilket kastade tvivel över upptäckten. Dessutom delade debatten ett flertal gemensamma drag utöver detta, då de bevis som lades fram för att styrka och falsifiera inskriptionerna i stora drag stått mellan lingvistik och geologi samt de fysiska bevis som kunnat påpekas vid fyndplatsen.

Kensingtonstenen hade också tidigt figurerat i debatten om Vörårunorna. I *HBL* hade språkvetaren Björn Pettersson (1919–2002) berört Kensingtonstenen i juli 1978, då han ställt sig frågan huruvida en runsten kunde ses som oäkta, oavsett om den var vikingatida eller inte.⁴⁰⁵ Med oäkta följer nämligen också antagandet att någon avsiktligt försökt bedra forskarvärlden, något som är betydligt svårare att bevisa.

Man behöver däremot inte gå ända till Amerika för att finna spår efter förfalskningar. Också i Finland har förfalskningar gällande fornfynd varit förekommande. Ett omtalat fall var fyndet av en bildsten i Kiuruvesi på 1970-talet, som initialt daterades till stenåldern, innan det framkom att det var frågan om en förfalskning.⁴⁰⁶ Det är alltså inte ohört att professionella forskare kan låta sig vilseledas. Ett annat omtalat fall var utgrävningen av en förhistorisk boplatz vid Varikkoniemi i Tavastehus. Det mediala intresse som riktades mot detta boplatzfynd kan jämföras med uppståndelsen kring runinskriptionerna i Vörå. Otaliga tolkningar gavs kring fyndplatsen och dess möjliga anknytning till vikingatiden, varav flera senare togs tillbaka efter att det framkommit hur otaliga kulturlager från mer modern tid tolkats fel. Det fanns ingen stadsmur, utan det var delar av järnvägen till Tavastehus såg som hade grävts fram.⁴⁰⁷ I det senare fallet var det frågan om en felbedömning, men oavsett kan liknande fall bidra till

---

⁴⁰³ Edgren, *Carl Fredrik Meinander*, s. 187.

⁴⁰⁴ Mats G. Larsson, *Kensington 1898: Runfyndet som gäckade världen* (Stockholm, 2012), s. 30–31.

⁴⁰⁵ Björn Pettersson, "När är en runristning äkta", *HBL*, 26 juli, 1978. Pettersson såg det som möjligt att inskriptionen i Vörå var sentida, men att ristaren tagit hemligheten bakom inskriptionen med sig i graven.

⁴⁰⁶ Aarni Erä-Esko, "Kiuruveden Koskenjoen kuvakivi on väärennös", *Suomen Museo* 83 (1976), s. 137; Christian Carpelan, "Sivullisen mietteitä kalliokuvien äärellä", *Muinaistutkija* 4 (2000), s. 5.

⁴⁰⁷ Taavitsainen, "Arkeologiaa manageroinnin ja tutkimuksen puristuksessa", 19–21.

hur ett visst fornfynd tas emot av det vetenskapliga samhället.

Till skillnad från Meinander hade Museiverket inte rakt ut sagt att runorna var förfalskningar, och därför ställde sig Museiverket frågande till anklagelserna att man från deras sida ansett inskriptionerna som oäkta:

Museovirasto ei epäile Vöyrin riimukirjoitusten tekstejä. Niitä koskevaa kielitieteellistä asiantuntemusta ei Suomessa edes ole. Sen sijaan virasto on useaan otteeseen julkisesti vöyriäisten mielestä julkeasti sanonut riimujen olevan tahallisia tai tahattomia jäljennöksiä.⁴⁰⁸

Att Museiverket förhöll sig skeptiskt gentemot Vörårunorna var alltså i verkets egen mening något som tillskrivits dem utifrån. I ett inlägg i *HBL* berörde Torsten Edgren från Museiverket fallet med bildstenen i Kiuruvesi och likheterna med situationen i Vörå. Edgren betonade att detta inte var ett ställningstagande i frågan, men han ville göra det klart att de professionella arkeologerna i sitt arbete mötte på en mängd olika informanter. Det var bara naturligt att de professionella arkeologerna efter många års erfarenhet byggt upp ett slags skyddsmekanism, men detta ansågs inte hindra en objektiv bedömning av ett föremåls proveniens.⁴⁰⁹ Emellertid var det knappast lätt att hålla reda på de olika aktörer som uttalade sig; var de hörde hemma och vad de ansåg. Meinander var ju professor emeritus i arkeologi vid Helsingfors universitet och hade i tiden haft en tjänst som intendent vid Arkeologiska kommissionen.⁴¹⁰ Dessutom hade han i ett flertal verk behandlat Österbottens förhistoria.

Fors hade i sin tur gjort sig känd för att kunna stöta på de mest otroliga fynd, men hans användande av metalldetektor var kontroversiellt. Fyndet av den andra runinskriptionen ökade således på fokuset gällande amatörernas roll i arkeologiska sammanhang, och de anklagades för att sakna en förståelse om vetenskapens tillvägagångssätt.

Liksom Meinander hade också Huldén börjat ställa sig alltmer skeptisk gentemot Vörårunornas äkthet efter upptäckten av Båtholmen-stenen, även om han fortfarande laborerade med tanken på att den kunde vara hemmahörande i 1200-talet. Åtminstone var det tydligt att det var frågan om en annan ristare som varit framme. Det som talade mot inskriptionens äkthet var att den enligt Huldén visade flera likheter med Gripsholmstenen, som var en av Sveriges mest kända runstenar.⁴¹¹

På grund av att amatörarkeologerna började befinna sig i en alltmer utsatt position tog Thölix dem i försvar i en av sina ledare. Detta är av vikt eftersom Thölix skrev utifrån sin position som chefredaktör för *VBL*. Thölix skrev att

---

⁴⁰⁸ Korhonen, "Kuka kaiversi riimun". [Sv. Museiverket tvivlar inte på Vörå-runornas inskriptioner. Någon gällande dem befintlig språkvetenskaplig kunskap finns inte i Finland. Däremot har Museiverket vid flera tillfällen offentligt, enligt Vöråbornas mening, hävdade att runinskriptionerna vore avsiktliga eller omedvetna förfalskningar].

⁴⁰⁹ Torsten Edgren, "Vad förfalskade fornfynd kan ställa till med", *HBL*, 11 mars, 1985.

⁴¹⁰ Vilks, "Siperiasta vai?", s. 18; Edgren, *Carl Fredrik Meinander*, s. 229.

⁴¹¹ Lars Huldén. "Trots allt ett litet tvivel ändå", *VBL*, 1 september, 1982.

amatörerna hade all rätt att måla upp ett stolt österbottniskt förflutet. Åtminstone var det bättre än att önska bort det.⁴¹² I den debatt som följde ställdes Thölix och Huldén mot varandra. Huldén försvarade den svenskspråkiga forskarkåren i Finland, som anklagades för finskhetsiver och för att nedvärdera amatörernas tolkningar och upptäckter,⁴¹³ medan Thölix gav en röst åt dem som inte själva kunde försvara eller uttrycka sig.

Oavsett hur Thölix själv förhöll sig till en viss fråga ansåg han att alla röster borde få höras. Enligt Thölix handlade frågan inte om fynden i sig, utan om den bakomliggande teorin: "Frågan är hur tids- och miljöbundna teoribildningar är, en sak man kan sitta och fundera på utan att anklagas för att vara en mythårsmedstrykare".⁴¹⁴ Thölix såg teorin om den arkeologiska fyndtomheten som hemmahörande i 1800-talets vetenskapliga diskussion, men som det i hans mening tycktes finnas en tradition bland den finländska forskningskåren att fortsättningsvis falla tillbaka på.

Meningsutbytet om amatörernas roll och möjliga motiv visar på den starka prägel som Vörårunorna satte på den offentliga diskursen, samtidigt som det blir tydligt att det var betydligt mer som ansågs stå på spel än enbart några runinskriftioner. Detta var alltså något mer än en debatt. Inskriftionerna kan kanske snarare liknas vid ett symptom på ett oönskat tillstånd inom den österbottniska fornforskningen, och det var ett utökat antal experter och institutioner som började dras in i en större kontrovers i jakten på ett botemedel.

Runseminarierna i Vörå 1979–1983

Förutom dagstidningarna utgjorde runseminarierna i Vörå det kanske viktigaste forumet där Vörårunorna kunde diskuteras, samtidigt som seminarierna ger en inblick i interaktionen mellan olika grupperingar, och hur frågan om runinskriftionerna diskuterades utanför dagstidningarnas insändarsidor.

Det första runseminariet hade hållits i juni 1979 knappt ett år efter fyndet av den första inskriftionen. Detta hade skett på initiativ av Torbjörn Ehrman, som förutom att han var rektor för Vörå folkhögskola också var medlem i kommunens arkeologiska kommitté. Och även om detta inte lett till några slutgiltiga resultat hade seminariet visat sig vara ett uppskattat inslag. De forntidsintresserade österbottningarna var svältfödda på liknande tillställningar, för det var inte varje dag som några av Finlands främsta forskare samlades i Österbotten.⁴¹⁵

Ännu i juni 1981, då det andra runseminariet kring Vörås vikingatid arrangerats på Vörå folkhögskola, hade inskriftionerna setts som ålderdomliga av den samlade expertisen. Men något som förvånade åhörarna var att ingen av de inbjudna gästerna hade velat uttala sig med säkerhet kring inskriftionen eller

---

⁴¹² Birger Thölix, "Förtroendeklyftan", *VBL* 26 augusti, 1982.

⁴¹³ Lars Huldén, "Myten om de förfärliga forskarna", *VBL* 31 augusti, 1982.

⁴¹⁴ Birger Thölix, "Vår gåtfulla forntid", *VBL* 31 augusti, 1982. Debatten mellan Thölix och Huldén finns också återgiven i *Borgåbladet* 2 september, 1982 och 3 september, 1982.

⁴¹⁵ "Jonund går igen i Vörå", *JT* 10 juni, 1979; "Runor, runskrift på Vöråseminarium", *HBL*, 10 juni, 1979.

dess ålder.⁴¹⁶ Som historikern Anna Walette påvisat kan detta sägas visa på hur inställningen till vetenskapen bland allmänheten ofta är tudelad, i och med att alla inte är införstådda i att också forskarna baserar sina resultat på tolkningar.⁴¹⁷ Det ansågs vara mer eller mindre självklart bland många av de forntidsintresserade österbottningarna att inskriptionen var vikingatida. I dagstidningarna innan seminariet hade det utannonserats att Jonund-frågan skulle få sin slutgiltiga lösning i och med seminariet.⁴¹⁸ Att det enda egentliga resultatet efter seminariet var förkastandet av Jonund som namn på inskriptionen uppfattades därför som en stor besvikelse.

Tids nog kom således den spänning mellan amatörer och professionella forskare som blivit märkbar i tidningsdiskussionerna också att speglas i dessa sammanhang. Särskilt tydligt blir detta efter fyndet av den andra runinskriftningen, varpå det ordnades ett tredje runseminarium i Vörå 1983. Återigen samlades såväl professionella forskare som lekmän i Vörå för att diskutera inskriptionerna. Men redan innan seminariet fick arrangörerna, däribland Ehrman, motta kritik för att fredagen och lördagen var vikt åt de professionella forskarna, medan övriga intresserade enbart fick tillträde till söndagens session.⁴¹⁹

Orsaken till detta var som Ehrman uttryckte det att man hade velat ge de professionella arkeologerna arbetsro, men detta tolkades som att amatörerna var till mer skada än nytta, något som enbart spädde på föraktet mot etablissemangen bland hembygdsforskarna. Som svar på detta ordnade de fria forskarna, som en gruppering bland de forntidsintresserade österbottningarna hade börjat kalla sig, ett "skuggseminarium" i samband med runseminariet i Vörå. Bland deltagarna fanns ett flertal hembygdsforskare som utmärkt sig i dagstidningarnas insändarsidor, men också Evert Salberger fanns med på plats.⁴²⁰

Trots en viss irritation, eller kanske just på grund av detta, drog runseminariet i Vörå stor publik. 150 personer uppgavs ha suttit i publiken under seminariets sista dag. På plats fanns redan bekanta namn som Olav Ahlbäck, Sigurd Fries (1924–2013), Evert Salberger, Carl-Eric Thors och Lars Huldén. Nya i sammanhanget var Bengt Odenstedt (f. 1932), Gösta Holm (1916–2011), Roland Otterbjörk (1925–1984) och Helmer Gustavsson (1938–2018), som var chef för Runverket vid Riksantikvarieämbetet i Stockholm.⁴²¹ Seminariet hade alltså lockat en stor bredd bland deltagarna, men anmärkningsvärt är frånvaron av en representant från Museiverket. Det går ändå inte att läsa in

---

⁴¹⁶ Karl-Erik Wikström, "Runorna är ändå äkta – men Jonund avfärdas", *JT* 18 juni, 1981; Salberger, "De tre runinskrifterna i Vörå", s. 21.

⁴¹⁷ Anna Walette, "Historiker och hedningar", Peter Aronsson (red.), *Makten över minnet, Historiekultur i förändring* (Lund 2000), s. 74–75.

⁴¹⁸ "Seminarium kring Jonund", *JT* 2 juni, 1981.

⁴¹⁹ Stig Svens, "Irritation på förhand kring runseminarium", *VBL*, 7 juni, 1983.

⁴²⁰ Barbro Teir, "Runorna ganska säkra", *VBL*, 10 juni, 1983.

⁴²¹ Roger Lind, "Runinskrifterna i Vörå bör få saklig behandling", *HBL*, 11 juni, 1983; "Kan svenska experter lösa Vörå-gåtan?", *JT* 12 juni, 1983.

alltför mycket i den här frånan. Det var meningen att Torsten Edgren skulle representera Museiverket, men han hade fått förhinder.

Enligt tidningsrapporterna som följde seminariet fick de av experterna som ansåg att runorna var forntida applåder, medan de som förhöll sig skeptiskt möttes av tystnad. Mest applåder uppgavs Bertel Holm ha fått, som i ett inlägg beskyllde den samlade expertisen för att vara alltför "uppländskt" färgade i sina tolkningar. Denna kommentar togs upp av *Dagens Nyheter (DN)*, som skrev att Gustavsson hade anklagats för att bära "uppsalaglasögon", men att stämningen under seminariet trots allt varit god.⁴²² Men dagstidningarna tog också upp de interna stridigheterna som fanns, något som blir särskilt märkbart i en genomgång av tidningsrubrikerna efter seminariet, då det skrevs om runbråk och tvister.

Någon koncensus kom deltagarna emellertid inte fram till. Bland forskarna fanns såväl de som talade för inskriptionens forntida anor såsom Salberger, medan Gustavsson och Gösta Holm hörde till de största tvivlarna. Efter sitt besök i Vörå skrev Gustavsson, som Museiverket hyste stort förtroende för,⁴²³ ett utlåtande där han förde fram sina synpunkter på ristningen och varför de i hans mening var sentida.⁴²⁴ Frågetecknen kring inskriptionen var många. Gustavsson såg utformningen av runorna som högst ovanlig och ristningstekniken förbryllade. Dessutom överensstämde inte platsen för upptäckten med var runor vanligen förväntades finnas.

Kort efter seminariet kom dessutom nyheten om att Uno Forss upptäckt en tredje runinskrift i Vörå. Forss hade känt till inskriptionen sedan november 1982, men hade på grund av tidigare erfarenheter inte velat offentliggöra sitt fynd.⁴²⁵ Att fyndet som blev känt som Pethsskifte-stenen tillkännagavs först efter runseminariet, då alla experter redan rest hem, bidrog inte till att minska på skepsisen gentemot fyndet eller amatörerna.

Museiverkets forskning kring runorna

Jämfört med upptäckten av den första runinskriptionen intog Museiverket en betydligt aktivare roll vid bestämmandet av Båtholmen- och Pethsskifte-stenens ålder. Oproblemiskt var det inte och frågetecknen var många, men förhoppningen var att en forngrav i närheten av Båtholmen-stenen skulle ge större klarhet i inskriptionens ålder. Detta avsnitt exemplifierar således hur olika institutioner behandlade runinskrifterna, samtidigt som det signalerar något av en vändpunkt i hur den här frånan behandlades.

---

⁴²² Roger Lind, "Vöråseminariet: Tvist om runornas ålder", *HBL*, 13 juni, 1983; Kaa Eneberg, "Till minnet av ett runbråk", *DN*, 16 juni, 1983.

⁴²³ RA, Esko Pursiainens arkiv. 1:1 Inkomna brev 1936–1984. Brev från Museiverket till Esko Pursiainen, 1 september, 1983.

⁴²⁴ Detta utlåtande publicerades också i *VBL*. Helmer Gustavsson, "Runristningen på Båtholmen 'Relativt sent tillkommen'", *VBL*, 1 juli, 1983; Helmer Gustavsson, "Vörårunorna: Ingenting unikt från vikingatiden", *VBL*, 8 juli, 1984.

⁴²⁵ Alf Snellman, "Död historia får liv", *JT*, 29 juli, 1983.

Museiverkets forskningschef Torsten Edgren besökte fyndplatserna för samtliga tre runinskriftioner i september 1983, medan Museiverkets arkeolog Paula Purhonen hade undersökt inskriftionen på Pethsskifte-stenen redan tidigare samma år.⁴²⁶ Syftet hade varit att bekanta sig med området för att se hur kunskapen om områdets forntid kunde breddas arkeologiskt och geologiskt. Huldén som också närvarat vid detta tillfälle hade i sin tur redan börjat blicka framåt, och siade om hur runristningarna troligen i framtiden skulle komma att tas upp i uppslagsböckerna som de omdiskuterade runristningarna.⁴²⁷

Dateringen av den första runinskriftionen hade som det tidigare redogjorts för försvårats av en viss förstörelse och samma problematik uppenbarade sig åter vid upptäckten av den andra inskriftionen. Återigen beskylldes amatörerna för att ha försvårat en datering. Liksom vid fyndet av den första inskriftionen hade mossan som täckte stenen skrapats bort.⁴²⁸ Det är möjligt att fråga sig om amatörerna inte hade lärt sig något efter upptäckten av den första inskriftionen, men likväl försökte Salberger hävda att någon mossa aldrig hade behövts i Sverige för att avgöra om en inskriftion var äkta.⁴²⁹ Salberger lät härmed antyda att bedömningskriterierna skilde sig åt från Sverige och Finland, men häri står också att fyndet av en runinskriftion inte hörde till vardagen inom finländsk arkeologi. Därför ansågs det behövas andra premisser utöver de språkliga för att bedöma inskriftionens ålder.

Debatten började ta ut sin rätt och visa på den splittring som rådde. *HBL* och dess redaktion beskylldes bland annat för att visa ett totalt ointresse gentemot runorna i Vörå samt för att tidningens läsare fick alltför ensidig information om runinskrifterna.⁴³⁰ Men också inom Österbotten fanns det ett missnöje och redaktionen på *JT* förvånades över att det alltid var *VBL* som fick ta del av runrapporterna före landets övriga dagstidningar.⁴³¹

Att det var Uno och Anna Forss som allt som oftast stod som upptäckare bakom fynden började uppfattas som väl fantastiskt. Det var nämligen Anna Forss som tipsat Museiverket om forngraven i anslutning till Båtholmen-stenen. Hon hade gett sig till minnes en stenformation hon stött på under 1930-talet, och som i ljuset av runinskriftionerna kunde vara värd en närmare undersökning.⁴³² Detta inlägg från Anna Forss är något unikt i det att hon annars sällan tog till orda gällande sin roll. Oftast var det hennes bror som syntes och hördes i *VBL*:s insändarsidor. Museiverkets undersökning av forngraven hade kastat en mörk skugga över såväl den närliggande inskriftionen som upptäckarnas roll, därför hade Anna Forss sett det som viktigt att redogöra för sin version av händelseförloppet.

Den forngrav som avsågs var belägen 12 meter från platsen för Båtholmen-

---

⁴²⁶ "Uno Forss redovisar runstensupptäckten", *JT*, 30 juli, 1983.

⁴²⁷ Lennart Svanbäck, "Forska mera, säger Museiverket vid runorna", *JT*, 7 september, 1983.

⁴²⁸ Inger Lindman, "Vörå-runorna svåra datera", *HBL*, 5 februari, 1983.

⁴²⁹ Salberger, "De tre runinskrifterna i Vörå", s. 26.

⁴³⁰ RA, Esko Pursiainens arkiv. 1.1 Inkomna brev 1936–1984. Brev från Ralf Norrman till Esko Pursiainen, odaterat.

⁴³¹ Snellman, "Död historia får liv?".

⁴³² Anna Forss, "Fornfynden i Vörå", *VBL*, 4 december, 1984.

stenen och hade undersökts av Miettinen från Museiverket den 11 oktober 1984. Fyndtomheten hade länge präglat debatten om Österbottens vikingatid. Därför hade de fynd som grävdes fram ur graven först gett en strimma av hopp. Bland fynden fanns bland annat en kniv och en amulett som daterades till vikingatiden. Men att fynden var vikingatida blev snabbt av mindre betydelse, eftersom Museiverkets undersökning visade att graven varit rörd innan den arkeologiska undersökningen påbörjats:

Graven är tydligt anlagd på den nuvarande jordytan. Den innehåller växtrester och lämningar som man kan hitta var som helst. Sanden är lös, den är antagligen förd till platsen. Det finns till och med färsk lingon i graven.

Föremålen i och för sig förefaller äkta men de kan ju härstamma från någon annan grav där man i något skede tagit dem tillvara för att använda dem vid ett senare tillfälle.⁴³³

Att sand nyligen förts till platsen gjorde det omöjligt att utesluta att också fynden var ditplacerade. Men det var lingonen i graven som blev den slutgiltiga vändpunkten för diskussionen om runornas äkthet från Museiverkets sida.

Gardbergs första preliminära datering av inskriptionen togs tillbaka, för att i stället slå fast att runorna tillkommit för högst hundra år sedan. Detta var en följd av att Museiverket började se hela platsen med dess fornlämningar som anlagd. Upptäckten på Båtholmen kunde inte vara från förhistorisk tid. Det som ökat på Museiverkets skepsis var att samtliga runinskriftioner rengjorts, men också undersökningen av den forngrav som upptäckts i anslutning till Båtholmenstenen hade ökat misstankarna om förfalskning.

Den 10 december uttalade sig Edgren i TV om graven på Båtholmen och Museiverkets rapport.⁴³⁴ Graven som hittats i samband med runinskriftionens sades vara anlagd och ett försök att föra Museiverket bakom ljuset. Uttalandet stödde sig på Miettinen's grävningssrapport, en osteologisk undersökning av de ben som hittats i graven, utförd av Tarja Formisto vid Stockholms universitet, och en rapport gällande de föremål som hittats i graven. Dessutom hade Joakim Donner (f. 1926), professor i geologi och paleontologi vid Helsingfors universitet, gett ett utlåtande om runornas ristning enligt vilken de tillkommit för högst 30 år sedan. Museiverkets utlåtande uppmärksammades i flera av landets tidningar.⁴³⁵ I och med detta meddelade Museiverket att frågan om runorna var slutbehandlad för deras del.

Att sanden hade förts till Båtholmen höll också amatörforskarna med om, men inte att detta skett nyligen. Något hade skett mellan gravens upptäckt den 14

---

⁴³³ Stig Svens, "Färsk lingon i forngraven!", *VBL*, 24 november, 1984.

⁴³⁴ RTVA. "Veckans puls", *YLE TV2*, 10 december, 1984.

<<https://rtva.kavi.fi/program/details/program/22713451>>.

⁴³⁵ Erik Wahlström, "Museiverket om Vöråfynden: Förfalskningar", *HBL*, 11 december, 1984; "Museivirasto vakuuttunut: Vöyrin riimut ja hauta eivät ole aitoja", *HS*, 13 december, 1984; Marja-Liisa Kriikku, "Vöyrin 'muinaislöydöt' karkeaa pilailua", *Ilkka*, 11 december, 1984; "Riimut kiveen nykyajan taltalla", *Pohjalainen*, 11 december, 1984.

september och Museiverkets utgrävning den 11 oktober. Det hette att en "skrupelfri amatör synes ha varit framme och arrangerat mer än nöden kräver".⁴³⁶ Ord stod mot ord, men enligt Norrman skulle de forntidsintresserade österbottningarna inte behöva finna sig i ett liknande fördomsfullt bemötande:

Att det nu aktuella fyndet misstänkliggörs är ingenting att undra på. Erfarenheten visar att *alla* österbottniska fynd från vikingatid och korstågstim *alltid* först misstänkliggörs och sedan togs ihjäl. Något som helst värde behöver de illvilliga ryktena inte tillmätas.⁴³⁷

Norrman hade själv varit en av de första på plats, och den som gjort det första fornfyndet. Efter detta hade man beslutat att upphöra med undersökningen tills Museiverket kunde ta vid, varefter Uno Forss hade getts uppgiften att täcka platsen för att förhindra ytterligare förstörelse.⁴³⁸ För de forntidsintresserade österbottningarna lämnade Museiverkets utlåtande en viss olust, och missnöjet gällde främst hur detta hade skötts från Museiverkets sida. Amatörerna kände sig åsidosatta och det rådde oklarheter kring vad utlåtandet baserades på. De uppgifter Museiverket hade fått gällande forngraven och inskriptionen var motstridiga. Fyndet var vikingatida, men att graven varit rörd innan Mietinen kommit till platsen var oroväckande.⁴³⁹ Formistos osteologiska analys av de ben som hittats visade sig likaså också vara gamla, men hade på samma grunder som fornfyndet blivit komprometterade.

I en krönika kritiserade Gösta Ågren Museiverkets forskare för att ha fört fram oskäligen beskyllningar gentemot Anna och Uno Forss i samband med upptäckten.⁴⁴⁰ Gardberg lät inte saken stanna vid detta, utan riktade skarp kritik mot *VBL* och dess chefredaktör med hot om att gå vidare med frågan till pressens opinionsnämnd. Kritik liksom den Ågren fört fram uppfattades inte som lämplig gentemot statliga tjänstemän som enbart gjorde sitt jobb. Museiverket var ingen stor organisation, men Gardberg skrev hur det fanns andra regioner i Finland där Museiverkets tjänster och kunskap uppskattades. Det talades rentav om att lägga arkeologin i Vörå på hyllan tills känslorna lugnat ner sig.⁴⁴¹ Thölix uppfattade ändå ett liknande meningsutbyte som tillhörande en debatt. I hans mening var det tydligt att såväl amatörerna som de professionella forskarna var angelägna om att nå resultat. Därför såg han det inte som omöjligt att de olika parterna kunde nå ett samförstånd sinsemellan.⁴⁴²

Anklagelserna gentemot amatörerna gick så långt att de anklagades för att ha falsifierat bevis för att kunna bevisa en bosättningskontinuitet i området, något som utmynnade i en brottsanmälan mot Uno Forss för brott mot

---

⁴³⁶ Pelle Kevin, "Nu underkänns även runorna!", *VBL*, 27 november, 1984.

⁴³⁷ Ralf Norrman, "Graven på Båtholmen", *JT*, 2 oktober, 1984.

⁴³⁸ Sven-Erik Glader, "Båtholmsgraven är en förfalskning", *JT*, 27 november, 1984.

⁴³⁹ Stig Svens, "Pärlor och knivar i Båtholms-graven", *VBL*, 12 oktober, 1984.

⁴⁴⁰ Gösta Ågren, "Januarilördag. Berättelsen om Österbotten", *VBL*, 5 januari, 1985.

⁴⁴¹ Carl Jacob Gardberg, "Dessa överkliga varelser...", *VBL*, 11 januari, 1985.

⁴⁴² Birger Thölix, "Dessa överkliga varelser...", *VBL*, 11 januari, 1985.

fornminneslagen.⁴⁴³ Kritiken från de fria forskarna lät inte vänta på sig. Det talades om en mörkläggning från Museiverkets sida och att de utan grund pekade ut Anna och Uno Forss som möjliga förfalskare. Som svar lät Anna och Uno Forss anmäla Torsten Edgren och Joakim Donner till Riksdagens justitieombudsman (JO) för förtal, med anledningen av ett uttalande Edgren gett i *HBL* i vilken han misstänkliggjorde Anna Forss som upptäckt graven.⁴⁴⁴ JO fann däremot inte något att anmärka på i vare sig Edgrens eller Donners förfarande.⁴⁴⁵

Detta visar hur viktigt det är med tillit för att kunskap ska kunna cirkulera. Steven Shapin skriver att just tillit är av största vikt för att bygga och upprätthålla ett kunskapssystem.⁴⁴⁶ Men i stället för att fråga sig varför och hur det kunnat gå så här långt skapades en ännu större klyfta. Det brast helt enkelt i kommunikationen i och med att det är lätt att glömma att det är riktiga människor som döljer sig bakom dessa meningsutbyten. Att ifrågasätta någons heder är emellertid en grov anklagelse, oavsett om personen är amatör eller professionell forskare. Därför är det inte att förundra att känslorna tilläts ta över. Att diskussionen fördes i dagstidningarna innebar dessutom att språkbruket kunde vara ett annat jämfört med en vetenskaplig diskussion, där liknande anklagelser knappast kunde ha förts fram utan reprimander. Detta blev framför allt märkbart i utlåtandet från JO, som uppmanade Anna och Uno Forss att föra saken till pressens opinionsnämnd om de inte var nöjda med det beslut som gavs.

Efter detta var relationen mellan Museiverket och amatörforskarna minst sagt ansträngd. Enligt Uno Forss fanns det nämligen ytterligare en fjärde, femte och sjätte runinskrift i Vörå, som enbart han visste platserna för. Några planer på att anmäla dessa hyste han däremot inte.⁴⁴⁷ Fornminneslagens krav på att anmäla fynd till Museiverket gällde enbart lösfynd, och därför behövde Forss inte anmäla fyndet av vad som troligtvis var fasta fornföremål. De forntidsintresserade österbottningarna lät sig alltså inte lamslås av detta missöde. Graven på Båtholmen hade visat hur litet som faktiskt var känt om området forntid, och det var detta som de tog med sig från meningsutbytet med Museiverket.

Till kännedom om Vörårunornas ålder – en geologisk undersökning

Här är det därför värt att stanna upp vid Donners undersökning av Vörårunorna, som var ett av de utlåtanden Museiverket baserat sitt omdöme på. Donners undersökning publicerades i *Fennoscandia Archaeologica III* och kan med all rätt tillskrivas stor vikt i att Museiverket och dess forskare började tvivla på Vörårunornas vikingatida ursprung.

Trots att mycket hade sagts och skrivits om Vörårunorna var Donners undersökning den första att publiceras i en vetenskaplig tidskrift. Det var frågan

---

⁴⁴³ Marita Bagge, "Bauta sten på plats på Pörnnullbacken", *JT*, 7 november, 1985.

⁴⁴⁴ Stig Svens, "Vörå-graven fall för JO", *VBL*, 12 mars, 1985; "Vöråtvisten nu hos JO", *HBL*, 13 mars, 1985.

⁴⁴⁵ Stig Svens, "Edgren gjorde inte fel", *VBL*, 18 maj, 1985.

⁴⁴⁶ Steven Shapin, "Here and Everywhere: Sociology of Scientific Knowledge", *Annual Review of Sociology* 21 (1995), s. 302–303.

⁴⁴⁷ Sven-Erik Glader, "Museiverket begär polisbevakning av runor i Vörå", *JT*, 8 november, 1984.

om en naturvetenskaplig undersökning baserad på ristningen samt dess vittring. De olika metoder som dithills förespråkats i debatten hade alla haft sina styrkor och svagheter. Filologin ansågs kunna ge svar på huruvida språket överensstämde med vikingatida inskriptioner i Sverige, men kunde inte ge en absolut datering, medan pollenanalyser möjligtvis kunde ge svar på om odling förekommit under vikingatid, men inte vem som varit bosatt i området. Inte heller en undersökning av ristningstekniken gav något absolut svar på åldern, men en jämförelse med andra inskriptioner och deras vittring ansågs åtminstone möjliggöra en någorlunda datering.⁴⁴⁸

Som jämförelsematerial hade Donner observerat runstenar i Sverige och hållristningar från Hangö, varav den yngsta var från 1859.

Man kan ur det material som här använts sluta sig till att det på grundval av den ristningsteknik som använts i Vörå inte finns några skäl att anta att runristningarna är vikingatida, utan att de sannolikt är gjorda tidigast under 1950-talet. Slutsatsen överensstämmer med den relativt svaga vittringen av inskrifterna.⁴⁴⁹

Utifrån observationer av såväl ristningsteknik som inskriptionernas vittring bestämdes Vörårunornas ålder till 1950-talet, medan verktyget fastslogs ha varit en stålmejsel. Vörårunorna var varken vikingatida eller ett exempel på vikingaromantik, utan av betydligt senare datum. Donners undersökning av inskriptionen ansågs styrka tesen om att inskriptionerna var sentida, och föll i linje med såväl Janssons initiala som Gustavssons senare framlagda utlåtande gällande inskriptionerna.

Det vetenskapliga värdet av Donners rapport ifrågasattes av Salberger, som hävdade att Vörårunorna hade klumpats ihop. Därför blev det oklart vilka inskriptioner som avsågs i Donners undersökning.⁴⁵⁰ Salbergers anknytning till amatörforskarna hade ändå en viss inverkan på hur de argument han förde fram togs emot. Men Salberger fick också medhåll. Under ett fornseminarium i Storkyro 1985 gav Olav Ahlbäck ett anförande där han ställde sig bakom Salbergers tolkning av Båtholmen-stenen. I Ahlbäckes mening var inskriptionen från 1200-talet. Från 1950-talet var inskriptionen hursomhelst inte, eftersom runorna innehöll språkliga element som forskningen inte kände till på 1950-talet. Dessutom höll inte Donners argument att hårt stål inte varit känt under forntiden.⁴⁵¹

Detta var också något som geologen Ove Alm vid Tekniska Högskolan i Luleå

---

⁴⁴⁸ Joakim Donner, "Bidrag till kännedom om Vörårunornas ålder: Exempel på ristningsteknik använd i runinskrifter och hållristningar", *Fennoscandia Archaeologica III* (1986), s. 73–74.

⁴⁴⁹ Donner, "Bidrag till kännedom om Vörårunornas ålder", s. 78.

⁴⁵⁰ Evert Salberger, "Joakim Donner och Vöråinskrifterna", *VBL*, 5 april, 1985; Salberger, "De tre runinskrifterna i Vörå", s. 26.

⁴⁵¹ Börje Sidbäck, "Olav Ahlbäck. Vörårunorna från 1200-talet", *VBL*, 11 augusti, 1985. Museiverkets dosent Aarni Erä-Esko var mer skeptisk. "Isossakyrössä pohdittiin varhaishistoria", *HS*, 11 augusti, 1985.

förde fram. Alm hade liksom Donner gjort en geologisk undersökning av Båtholmen-stenen, om än inget publicerat. Alms största tvivel gällde hur Donner kunnat se skillnaden mellan hårt och mjukt stål när det kom till ristningen.⁴⁵² Alm önskade göra ett borrhprov av inskriptionen, men hans ansökan fick avslag av Museiverket, vilket han tolkade som att Museiverket trots allt såg det som möjligt att inskriptionen var äldre än 1950-talet.⁴⁵³

Redan innan Donners rapport blivit känd hade de fria forskarna upptäckt en järnmejsel på Båtholmen, som de menade att kunde vara det verktyg ristaren på Båtholmen använt sig av. Det var inte som Donner påstod frågan om något nutida verktyg, utan en forntida mejsel av järn som var anfrätt av rost. Däremot vågade de fria forskarna inte sända in sitt fynd till Museiverket, med rädsla för att det skulle vandaliseras. Det talades om att ett tidigare inskickat hängsmycke putsats rent av Museiverkets personal, varpå det förstörts, och att detta inte skulle få ske med järnmejseln.⁴⁵⁴ Detta var grova anklagelser gentemot den institution som hade som uppgift att värna om landets forntid, men som här beskylldes för att aktivt förstöra alla spår som kunde tyda på en vikingatid i Österbotten.

Förtroende för och kritik gentemot Museiverket

Under årens gång har det kommit att riktas en hel del kritik mot Museiverket som institution. Både från personer inom den egna kretsen, som från lokalsamhället. Främst har kritiken gällt möjligheten att svara på verkets lagstadgade uppgifter. Däribland rollen som högsta insamlande och konserverande instans av fornföremål, en uppgift Museiverket tog över från Nationalmuseet 1972.

Ett exempel på denna kritik uttrycktes av konsthistorikern Christoffer H. Ericsson (1920–2009) i *Finsk Tidskrift* 1986. I sin artikel kritiserade Ericsson humanismens alltmer beträngda situation i samhället, men där detta mer än någon annanstans aktualiserades inom landets fornminnesvård. Museiverket sades ha förlorat den stora allmänhetens förtroende. Hembygdsintresset som varit en central del av Arkeologiska kommissionens arbete hade i och med omorganiseringen 1972 fått ge vika för centralisering och en ökad byråkrati. I stället för att uppmuntra vad Ericsson såg som positiv lokalpatriotism i form av antikvariska amatöraktiviteter intog Museiverket en "storebrorsattityd". För verkets ledargrupp var fakta, källmaterial och fältresultat exklusivt förbehållna Museiverket, medan ansvaret för att lappa ihop de schismer som uppstått mellan lokalbefolkningen och vetenskapen under de senaste decennierna lämnats på lägre tjänstemän och de enskilda forskarna.⁴⁵⁵

Detta noterades också i *HBL*, och det var ett flertal representanter från vetenskapen som stämde in i Ericssons kritik. Arkeologen Ari Siiriäinen (1939–

---

⁴⁵² Anna-Lisa Sahlström, "Tummen ner för Donner", *VBL*, 13 december, 1984.

⁴⁵³ Bengt Harald, "Museiverket på Tvären. Nej till stenprov av Båtholms-runa", *VBL*, 8 november, 1985.

⁴⁵⁴ Ralf Norrman, "Järnmejsel på Båtholmen", *ÖB*, 12 januari, 1985.

⁴⁵⁵ Christoffer H. Ericsson, "Ett verk och dess verkningar", *Finsk Tidskrift* 1 (1986), s. 32–34.

2004), som fram till 1983 varit intendent för Museiverkets förhistoriska byrå, skrev att det under hans tid varit precis som Ericsson beskrivit det: "Byråkratins övertag vid verket har fortsatt att gälla och bara blivit värre". Museiverkets anställda var inte längre forskare, utan byråkrater. Det var markanvändningen, snarare än ett rent vetenskapligt intresse som styrde utgrävningarna. Liksom Ericsson hävdade Siiriäinen att verket hade förlorat sitt förtroende bland allmänheten: "Verket konserverar fynd uruselt. Det blir en flaskhals i forskningen. Vi kan inte föra dit föremål från utgrävningar eftersom de inte kan konserveras. Det är illa för en institution som anser sig vara en central plats också för förvaring av samlingar." Och han fortsatte: "Man helt enkelt ids inte anmäla om ett fynd till Museiverket eftersom det ändå inte leder till någonting man uppfattar som viktigt".⁴⁵⁶

Detta summerade hur många av de forntidsintresserade österbottningarna kände för Museiverket. Vid mer än ett tillfälle konstaterade Uno Forss hur han inte velat skicka in ett visst fornföremål till Museiverket på grund av bristen på synliga resultat. Museiverkets chef Gardberg ansåg kritiken som föråldrad och menade att den rörde sig på ett privat plan: "Enligt fornminneslagen är det Museiverket som ska ge tillstånd till alla utgrävningar i landet. Om man tycker att det här är översitteri så ska man kritisera lagen, inte oss".⁴⁵⁷

Den här inställningen från Gardbergs sida framkom också under ett runseminarium vid Stundars i Solf 1985, då planerna för en regional plattform gällande den österbottniska arkeologin skulle presenteras. Till dessa planer hörde en egen landskapsarkeolog och en arkeologisk institution i Österbotten.⁴⁵⁸

Som arrangör stod SÖL, men både SÖHM och det nyligen grundade Österbottniska fornforskningssällskapet hade slutit upp bakom den framförda programförklaringen. Liksom tidigare föll parterna snabbt tillbaka i gamla mönster. Gardberg betonade Museiverkets brist på resurser, medan Norrman försökte göra upp med det så kallade tomrummet. I Norrmans mening fanns det ingen nytta med en regional forskningsinstitution i Österbotten så länge tomrummet styrde forskningen i övrigt. Efter de många svängarna med runstenarna lät han meddela att man i Österbotten var villiga att försöka få fram finansiering för utgrävningar i landskapet på egen hand, så länge Museiverket bistod med en arkeolog. Det gavs alltså sken av att Museiverket inte behövdes. Gardberg kunde ändå inte utlova någon arkeolog med säte i Österbotten, utan han lät meddela att det var Österbottens museums sak att anhålla om detta från Undervisningsministeriet. Tal om en egen professur i Österbotten sköts däremot helt ner av Gardberg, eftersom detta enbart skulle leda till utbildningen av nya arbetslösa arkeologer.⁴⁵⁹

Gardberg flyttade över ansvaret på undervisningsministeriet som också fick

---

⁴⁵⁶ Erik Wahlström, "Professorer skjuter skarpt", *HBL*, 21 mars, 1986; Ari Siiriäinen, "Arkeologin i kris", *HBL*, 9 april, 1986.

⁴⁵⁷ Wahlström, "Professorer skjuter skarpt".

⁴⁵⁸ Pelle Kevin, "Sur debatt om runorna", *VBL*, 16 november 1985.

⁴⁵⁹ Kevin, "Sur debatt om runorna".

sin beskärda del av kritiken. När Museiverket grundades hade det funnits storslagna planer för hur verket skulle utvecklas. Den instans som grundades kom däremot att få helt andra förutsättningar än de ursprungligen stipulerade. Det vi idag känner som Museiverket blev en betydligt mer nedbantad version än det som var tänkt, medan dess uppgifter behölls oförändrade.⁴⁶⁰

Runorna och institutionaliseringen av en österbottnisk historiekultur

Fyndet av de tre runinskriftionerna ledde till en debatt gällande Österbottens tidiga historia, och åtskilliga inlägg hade drag som var av betydelse för den samtida svenskspråkiga befolkningen i Finland. Den vetenskapliga hypotesen om ett tomrum uppfattades ha klippt av banden från den historiska bosättningen, något som skiljt den nuvarande befolkningen från dess förhistoriska rötter, som *ÅU*:s chefredaktör Bo Stenström uttryckte det. Men medan man i Österbotten hade fullt upp med att försöka befästa en finlandssvensk identitet i forntiden, var man i södra Finland mer angelägna om att försöka upprätthålla denna i nutiden.⁴⁶¹

Bosättningsfrågan var inte heller den enda följetongen som diskuterades. Överlag kan 1980-talet, och särskilt 1985 ses som ett synnerligen debattrikt år, då allt från högskolefrågan, finlandssvenska skolböcker, tvåspråkighet och enspråkighet som ideologi och TV-frågor behandlades i den finlandssvenska pressen. De österbottniska amatörernas strävan att skriva om sin historia hade följts med spänning runtom i Svenskfinland och det rådde inget tvivel om att sympatierna tidigare legat hos österbottningarna. Efter Museiverkets utlåtande kring forngraven på Båtholmen med antydning om manipulation tog detta däremot en olustig vändning. Tal om förfalskning gavs stora rubriker i dagstidningarna, och det var amatörerna och deras tillvägagångssätt som hamnade i kläm.

Enligt Norrman fanns det inga medelvägar då det kom till vetenskapen, utan det gällde att underkasta sig vetenskapens krav på objektivitet. Varje fynd skulle mätas och vägas, varpå de kunde typbestämmas på basen av sin form för att kunna finna paralleller till andra fynd. Att vara en sann vetenskapsman kom däremot också med ett visst pris. Den rena vetenskapen stod i Norrmans mening i skarp kontrast till politiken. Därför hade hans sociala och politiska imago i egen mening fått sig en smäll efter att han gett sig i kast med att avslöja de oförrätter som den finländska arkeologin gett upphov till. Att Österbotten varit frånsedd inom den arkeologiska forskningen var i hans mening först och främst politisk: "Det råder inget tvivel om att myten om tomrummet i Österbotten, Västra Nyland och delar av Åboland (tidigare även Åland) upprätthålls genom lögn, och genom att fakta och forskningsrön förtigits och förvrängts". Resursbrist hade

---

⁴⁶⁰ Taavitsainen, "Arkeologiaa manageroinnin ja tutkimuksen puristuksessa", s. 13, 21.

⁴⁶¹ Bo Stenström, "Om vår rätt till vårt förflutna", *ÅU*, 7 augusti, 1984.

inget med detta att göra.⁴⁶² För att försöka motverka detta hade förberedelser tagits för att grunda en arkeologisk förening i Österbotten, som skulle samla regionens forntidsintresserade under ett och samma tak. Detta blev startpunkten för Österbottniska fornforskningssällskapet.

Samtidigt som debatten om Vörårunorna hårdnade inleddes således också en utveckling av en mer positiv art i form av grundandet av såväl en arkeologisk förening som tidskrift för Österbotten.

Grundandet av Österbottniska fornforskningssällskapet r.f.

Debatten om Vörårunorna hade visat på det problematiska i att det inom Österbotten saknades en institutionaliserad fornforskning. Svensk-Österbottniska Samfundet skulle, såsom Svenolof Karlsson konstaterat, ha varit en naturlig plats för en liknande diskussion. Men förutom uttalanden av Olav Ahlbäck, som var samfundets preses samt ledamöterna Kurt Jern och Lars Huldén, valde samfundet att hålla sig utanför debatten om Vörårunorna.⁴⁶³ Med tiden började de forntidsintresserade österbottningarna därför att tolka forskarnas teorier om avfolkning och fyndtomhet som att det saknades ett intresse för området forntid. Grundandet av fornforskningssällskapet kan således ses som en direkt följd av detta, med målet att få i gång forskning och kunskap i stället för tro och önskan.

Österbottniska fornforskningssällskapet grundades den 28 september 1984 i Malax. Sällskapets verksamhet inleddes dock först 1985, som får ses som sällskapets första egentliga verksamhetsår. Initiativtagare var Ralf Norrman, men med från start fanns också Eva-Liisa Norrman, Kurt Gullberg, Esko Pursiainen, Siri Hagback och Bertel Mård.⁴⁶⁴

Planerna för detta hade Norrman gjort upp under sin tid vid Cambridge i USA,⁴⁶⁵ men flertalet forntidsintresserade österbottningar hade under årens gång börjat uppfatta honom som något av en ledare och en central aktör i cirkulationen av fornkunskap. En del av dessa tankar delade Norrman med sig av i ett brev till Hagback, om än han förhöll sig ödmjuk gällande sin roll: "Om endel forntidsintresserade faktiskt vill ge mig ett sådant förtroende, så skulle jag göra mitt bästa att förtjäna det. Vi kan inte göra mycket, ty vi är alla amatörer och har bråttom med våra yrken, men ur vetenskaplig synpunkt är det viktigt att vi gör det lilla vi gör på ett så effektivt sätt som möjligt, det vill säga med största möjliga resultat".⁴⁶⁶

---

⁴⁶² Ralf Norrman, "Politik och vetenskap", *ÅU*, 10 augusti, 1984.

⁴⁶³ Karlsson, *Drömmen om Österbotten*, s. 350–351. Som det redogjordes för i kapitel 2 reviderade Svensk-Österbottniska Samfundet sina stadgor 1968. Karlsson ser detta som orsaken till att samfundet stod utanför de österbottniska identitetsdebatterna på 1970-talet.

⁴⁶⁴ RA, ÖFA. I 1:1 Föreningshandlingar 1978–2009, Ca:1 Protokoll med bilagor 1984–2007. Protokoll fört vid Österbottniska fornforskningssällskapets stiftande möte den 28 september, 1984.

⁴⁶⁵ RA, Esko Pursiainens arkiv. 1:1 Inkomna brev 1936–1984. Brev från Ralf Norrman till Esko Pursiainen, 1 mars, 1984. Se också sällskapets stadgar. RA, ÖFA. Ha:1 Stadgar, Stadgar för Österbottniska Fornforskningssällskapet r.f.

⁴⁶⁶ MM, ÖF. Oförtecknat material. Pärm märkt "Siri Hagbacks brev". Brev från Eva-Liisa och Ralf Norrman till Siri Hagback, 27 mars, 1984.

Trots att den arkeologiska verksamheten ökat i Österbotten uppfattades det fortsättningsvis finnas en skevhet gällande det arkeologiska läget i Finland. En skevhet som hade sin grund i fyra faktorer – som hämmat utvecklingen i Österbotten – och som sällskapet ämnade åtgärda. Denna strategi innehöll fyra punkter:

1. En arkeologisk tidskrift.
2. Ett arkeologiskt forskningsbibliotek.
3. En större permanent arkeologisk samling.
4. En arkeologisk forskningsinstitution i svenska Österbotten.

Utifrån dessa fyra punkter byggde sällskapet upp sin verksamhet, något som det redogjordes för i tidskriften *Studia Archaeologica Ostrobotniensia*, vars första nummer utkom 1985.⁴⁶⁷ I en intervju för *VBL* gavs det sken av att sällskapet enbart behövde finnas till fram till att programmet uppfyllts, varefter andra fick ta över. Risken för att detta skulle lyckas sågs däremot som mindre troligt, men i och med grundandet av en arkeologisk tidskrift hade åtminstone en av punkterna bockats av, enbart ett år efter sällskapets tillblivelse.⁴⁶⁸

På kort sikt var det emellertid friktionen mellan amatörerna och Museiverket som ansågs hålla fornforskningen i Österbotten tillbaka och som fornforskningssällskapet försökte överbrygga.⁴⁶⁹ Det går således att lägga till en femte punkt till listan i form av arkeologiska forskningsinsatser, eftersom sällskapet arbetade hårt för att årligen få till stånd arkeologiska utgrävningar i Österbotten.⁴⁷⁰ Förutsättningarna att bedriva arkeologisk forskning i Österbotten fanns, för åtminstone fanns där som Norrman uttryckte det "det första som krävs, det vill säga rika lämningar från förhistorisk tid".⁴⁷¹

Att det var viktigt att upprätthålla kontakterna med Museiverket visas av att detta också betonades av det arkeologiska utskottet vid Jacob Tegengren-Sällskapet och dess ordförande Erik Svens. Tegengren-Sällskapet grundades i Vörå 1985, och är alltså mer eller mindre samtida med fornforskningssällskapet, om än Tegengren-Sällskapets ursprung kan spåras till den arkeologiska kommitté som Vörå kommun instiftat efter diskussionen om runinskriftionerna.⁴⁷² Det var med andra ord Vörås forntid som Tegengren-Sällskapet först och främst intresserade sig för. Fornforskningssällskapet och Tegengren-Sällskapet var alltså inte konkurrerande organisationer, även om det fanns en viss överlappning i deras verksamhet.

Fornforskningssällskapet gav landskapet en ny injektion genom att fortsätta på det arbete som tidigare skötts av SÖHM. Den första tiden i sällskapets historia var fylld av optimism och framtidstro. 1986 startade ett första projekt kring

---

⁴⁶⁷ Ralf Norrman, "Inför starten", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia* 1985 (1985), s. 1.

⁴⁶⁸ Sonja Rosbäck, "Tidskrift för forskare", *VBL*, 16 april, 1985.

⁴⁶⁹ Sven-Erik Glader, "Tomrum tände seminarium om arkeologi", *JT*, 16 november, 1985.

⁴⁷⁰ MM, ÖF. Oförtecknat material. Pärm märkt "Österbottniska fornforskningssällskapets verksamhet 1985–2002". Verksamhetsplan 1987.

⁴⁷¹ Norrman, "Inför starten", (1985), s. 1.

⁴⁷² Erik Liljeström, *Jacob Tegengren-Sällskapet 25 år* (Vasa, 2010), s. 29–30.

områdets forntid, som fortgick fram till 1991, och som följdes upp med projektet *Arkeologi i Kvarkenregionen 1994–2001*. Sällskapet fungerade som ett samlande organ för de forntidsintresserade österbottningarna och erbjöd en institutionell grund att utgå ifrån, men sällskapet och dess medlemmar kom också att verka i nära anslutning till de regionala och nationella institutionerna.

Den främsta anledningen till grundande hade varit att ge en plattform för utgivningen av en arkeologisk tidskrift för Österbotten, något som hade hindrat den österbottniska forntidsforskningen från att cirkulera och nå större spridning.⁴⁷³ Det ska sägas att Norrman hyst planerna för en tidskrift under en längre tid. I en brevkorrespondens med Hagback målade han upp planerna för tidskriften som han planerat med sin fru Eva-Liisa Norrman, och att de skulle göra slag i saken bara de återvände till Finland. Då hade han fått veta att han tilldelats en professur i engelsk litteratur vid Tammerfors universitet, något som skulle göra det lättare för honom att återuppta sitt intresse för arkeologi.⁴⁷⁴

Trots en något dyster tro på samtiden signalerade grundandet av fornforskningssällskapet och dess tidskrift en optimism för framtiden, och en vilja att nå ut med ens budskap utanför en akademisk läsekrets. En analys av de artiklar som publicerades i *Studia* ger därmed en inblick i sällskapets historieproduktion och den historiesyn som dess medlemmar önskade förmedla.

Studia Archaeologica Ostrobotniensia – en österbottnisk historieproduktion

I *Studia* meddelade sällskapet om den arkeologiska verksamheten som försiggick i landskapet, men tidskriftens främsta fokus var publicerandet av artiklar om Österbottens förhistoria, till vilket också hörde översättningar av äldre artiklar. Detta ansågs möjliggöra forskare utanför Finland att ta del av finländsk arkeologi.⁴⁷⁵ Målsättningen och förhoppningarna med tidskriften var således höga, även om man var medvetna om att vägen från grundandet av en tidskrift till att den etablerats var lång.

Förutom fornforskningssällskapets programförklaring innehöll det första numret av *Studia* en artikel av Johannes Weegar om Pörtoms forntid, en nyutgivning av Jacob Tegengrens artikel *Bautastentar och s.k. stenklot anträffade i Vörå*, ett flertal fyndbeskrivningar signerade Norrman – vilka också publicerades i *VBL* – en artikel av Rainer Sandström gällande arkeologiska utgrävningar i Karleby-trakten, samt recensioner och rapporteringen av nya forskningsrön. Målet var att tidskriften skulle representera hela Österbotten, men det betonades att man fick publicera sig i *Studia* oavsett var man befann sig. Intresset för forntiden hade nämligen inte enbart vaknat upp i Österbotten.⁴⁷⁶

---

⁴⁷³ MM, ÖF. Oförtecknat material. Pärm märkt "Österbottniska fornforskningssällskapets verksamhet 1985–2002". Verksamhetsberättelse 1985.

⁴⁷⁴ MM, ÖF. Oförtecknat material. Pärm märkt "Siri Hagbacks brev". Brev från Ralf Norrman till Siri Hagback, 6 april, 1984.

⁴⁷⁵ Norrman, "Inför starten", (1985), s. 2.

⁴⁷⁶ Norrman, "Inför starten", (1985), s. 2.

Det första numret innehöll åtta artiklar skrivna av Norrman, varav fyra berörde fornfynd som hittats i närheten av Båtholmen-stenen i Vörå. Vörås forntid var också den plats som utförligast behandlades i det första numret, tätt följt av Pörtom, som Weegar behandlade i fyra artiklar. Från och med det andra numret som utkom 1986 blir en större spridning både geografiskt och tidsligt synligt, men fortsättningsvis var det Norrman som stod för största delen av artiklarna. Liksom i det första numret var åtta av tidskriftens 23 artiklar skrivna av honom. Däremot hade fokuset börjat flyttas mot Malax, något som signalerades av att ett nytt arkeologiskt projekt hade startat upp i Österbotten med fornforsknings-sällskapet som en av de drivande aktörerna. Vörårunorna hade ändå inte försvunnit någonstans. I tre artiklar berörde Salberger Vörårunorna. De nummer som utkom 1988 och 1991 uppvisar ingen större avvikelse från detta. Åter var det Norrman som stod bakom största delen av artiklarna, tätt följt av Salberger och Weegar. Däremot hade det forskningsprojekt som det enbart getts sken om i det andra numret börjat ge resultat. Således hade fyra artiklar 1988 och en artikel 1991 skrivits av arkeologer och botaniker från Umeå universitet i Sverige, som därmed gavs möjlighet att redogöra för projektets initiala resultat.

Sällskapets framgångar gick inte heller obemärkt förbi i de övriga nordiska länderna. Kontakter knöts till hembygds- och arkeologiska föreningar runtomkring Norden med vilka sällskapets medlemmar utbytte såväl kunskap som litteratur samt uppgifter om kommande utgrävningar. Det lades ner mycket arbete på att höja tidskriftens anseende, men ett genomgående ämne för oro i tidskriftens första årgångar var antalet prenumeranter. Utifrån sällskapets verksamhetsberättelser fås en bild av att upprätthållandet av antalet medlemmar och prenumeranter på *Studia* kunde vara ett heltidsjobb i sig.⁴⁷⁷ Tidningen lockade prenumeranter i stadig takt, men likväl var verkligheten den att de som var intresserade av forntiden var av ett äldre slag.⁴⁷⁸ Det saknades alltså en återväxt. Under dess första år hade sällskapet 26 medlemmar, men redan i slutet av 1986 uppgick antalet medlemmar till 125.⁴⁷⁹ Som mest hade sällskapet kring 200 medlemmar.⁴⁸⁰

---

⁴⁷⁷ RA, ÖFA. I 1:1 Föreningshandlingar 1978–2009, Db:1 Verksamhetsberättelser 1985–2005. Verksamhetsberättelse 1997. I dagens läge har sällskapet omkring 130 medlemmar. Detta enligt uppgifter från sällskapets hemsida som senast uppdaterades den 11 augusti, 2021. "Om föreningen", *Österbottniska fornforsknings-sällskapet r.f.*

Hämtat från <<https://www.arkeobotnia.fi/startside/om foreningen/>>, 7 september 2021. Hemsidan uppdateras alltmer sällan efter att sällskapet övergått till att informera om kommande handlingar via Facebook. *Österbottniska fornforsknings-sällskapet r.f.*

Hämtat från <<https://www.facebook.com/%C3%96sterbottniska-Fornforsknings%C3%A4llskapet-rf-255309541189985/>>, 7 september, 2021.

⁴⁷⁸ Norrman, "Inför starten", (1985), s. 2.

⁴⁷⁹ MM, ÖF. Oförtecknat material. Pärm märkt "Österbottniska fornforsknings-sällskapets verksamhet 1985–2002". Verksamhetsberättelse 1986.

⁴⁸⁰ RA, ÖFA. I 1:1 Föreningshandlingar 1978–2009, Db:1 Verksamhetsberättelser 1985–2005. Verksamhetsberättelse 1992.

I sakta mak verkade sällskapet för att avverka de brister som hållit arkeologin i Österbotten tillbaka. I det andra numret av *Studia* finns en artikel skriven av Erkki Salminen vid Österbottens museum, som gavs utrymme att redogöra för museets roll i landskapets forntidsforskning. Avsaknaden av en arkeologisk samling var en av de brister sällskapet tagit sig an att försöka råda bot på. Vid mitten av 80-talet uppgick forntidens representation på Österbottens museum till en monter i den reguljära utställningen, men mer problematiskt än detta var avsaknaden av en egen avlönad arkeolog, något som försvårat arbetet med att hänga med i utvecklingen av den arkeologiska forskningen.⁴⁸¹

Fornforskningssällskapet kom så småningom att lägga serien *Acta Antiqua Ostrobotniensia* till sin publikationsverksamhet, som till skillnad från *Studia* var avsedd för monografier. Serierna gav ett forum för utgivandet av fornforskningssällskapets skrifter, däribland *Några österbottniska vattennamn* som utkom 1988 på förlaget Scriptum, och resultaten från de projekt som sällskapet tog del av i samarbete med Österbottens landskapsförbund och den arkeologiska institutionen vid Umeå universitet. Dessa projekt kommer jag att gå in på i kapitel 4 och 6, men förutom att få fram ny kunskap om Österbottens förhistoria var avsikten att uppfylla sällskapets önskan om en egen arkeologisk forskningsinstitution i Österbotten. Grundandet av *Studia* och *Acta* skulle ge en färdig grund att stå på, om och när detta blev verklighet.⁴⁸²

Därtill hade det länge funnits en önskan om att få till en professur i arkeologi med säte i Vasa.⁴⁸³ Här är det värt att nämna att en svenskspråkig professur i arkeologi redan hade varit påtänkt vid grundandet av Åbo Akademi och hade funnits med i diskussionerna alltsedan 1917. Arkeologi uppfattades som en vetenskap av stor vikt vid skapandet av en egen nationell svenskhet i Finland och var en viktig del i att öka förståelsen samt stärka den egna nationens historia. För den tidiga akademien hade det varit en balansgång mellan bredd och djup gällande de ämnen som skulle finnas representerade. Arkeologi kom inte med i den första gallringen, men hölls med som ett önskemål för framtiden. Planerna kom dock aldrig att fullföljas och 1921 fick Helsingfors universitet en professur i arkeologi.⁴⁸⁴

Helsingfors upplevdes ändå som något avlägset. Bakom sällskapets grundande skymtade således också Österbottens perifera ställning: "Det är otillfredsställande att de österbottniska arkeologi-intresserade har så dåliga möjligheter i praktiken att få titta på fornföremål. Helsingfors är avlägset, och få människor i Österbotten kan i praktiken börja resa ner till Helsingfors för att titta på österbottniska fornföremål".⁴⁸⁵ Här kom sällskapet genom *Studia* att verka för publiceringen av bilder på fornföremål från Österbotten, som bevarades vid

---

⁴⁸¹ Erkki Salminen, "Nytt från Österbottens Museum", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia* 1986 (1986), s. 123–125.

⁴⁸² Norrman, "Inför starten", (1985), s. 2.

⁴⁸³ Norrman, *Vörårunorna del 1*, s. 4.

⁴⁸⁴ Nils Erik Villstrand, *Åbo Akademi: I sin början, 1918–1945* (Åbo, 2019), s. 66–67, 239–240.

⁴⁸⁵ Norrman, "Inför starten", (1985), s. 2.

antingen Museiverket eller Finlands Nationalmuseum. På så sätt möjliggjordes cirkulationen av kunskap kring fornföremålen bland en större allmänhet.

Österbottens perifera ställning i landets forntidsforskning var framför allt ett tema som Norrman behandlade i sina inlägg och artiklar. Efter att ha gett sig i kast med detta ämne blev Norrman alltmer övertygad om att de finländska arkeologerna daterat de österbottniska fornfynden utifrån andra premisser jämfört med landet i övrigt.

Mottagande och utbyte av kunskap kring runor och andra arkeologiska fynd

År 1985 kan ses som en milstolpe för den österbottniska fornforskningen i och med att tidskriften *Studios* första nummer utkom. Men trots de möjligheter tidskriften gav fortsatte Norrman att publicera artiklar och insändare i de österbottniska dagstidningarna. Thölix har beskrivit Norrman som en flitig debattör, som i brittisk universitetsanda spetsade till sina inlägg för att nå fram med sina argument.⁴⁸⁶ Men han var också en central aktör i strävandet att föra ut kunskap om forntiden från det vetenskapliga samhället till en större allmänhet.

Oavsett Museiverkets syn fortsatte Norrman att föra fram bevis för att runinskriftionerna och graven vid Båtholmen var forntida och förtjänade en objektiv behandling.⁴⁸⁷ Detta var också den ståndpunkt som Vörå kommun intog. Vörårunorna var att uppfattas som äkta tills att annat kunde bevisas, eftersom det saknades slutgiltiga bevis för motsatsen.⁴⁸⁸ Teorin om en avfolkning fick således aldrig något utbrett stöd i Österbotten.

Detta kan jämföras med hur motsvarande teori togs emot på Åland, som liksom Österbotten länge ansågs ha avfolkats på 1000-talet. Enligt Janne Holmén som undersökt den åländska synen på avfolkningen berodde aversionen inte på teorin i sig själv, utan kunde kopplas till de olika aktörernas syn på svenskhet.⁴⁸⁹ På Åland var det framför allt Matts Dreijer (1901–1998) som utmärkt sig som en åländsk kämpe, men som i egen mening inte fått det erkännande som han ansåg sig förtjänt av. I stor utsträckning stod var och en för sig själva, men visst fanns det också en överlappning mellan bosättningsfrågan som den fördes på Åland jämfört med Österbotten. Bland annat behovet av en motpol till Helsingfors var något som förenade dessa rörelser, och Dreijer förde gärna fram Österbotten. Att det fanns kampanda i regionen hade debatten om runstenarna åtminstone visat i hans mening.⁴⁹⁰

En liknande tendens såsom den Holmén har iakttagit för Ålands del är också synlig i förhållandet till avfolkningen bland de forntidsintresserade

---

⁴⁸⁶ Birger Thölix, "Ralf Norrman som Frankensteins monster", *VBL*, 18 maj, 1985.

⁴⁸⁷ Ralf Norrman, "Båtholmskniven och andra fynd", *ÖB*, 20 januari, 1985.

⁴⁸⁸ "Vörårunorna äkta tills annat bevisas", *ÖB*, 20 januari, 1985.

⁴⁸⁹ Holmén, "Vikingatid och medeltid i åländsk historieskrivning", s. 325.

⁴⁹⁰ Kaustinen, "En åländsk kämpe"; Matts Dreijer, "Österbotten som motpol", *VBL*, 11 april, 1989. Se också Holmén, "Vikingatid och medeltid i åländsk historieskrivning" för mer kring Dreijer och en åländsk historiekonstruktion.

österbottningarna. Men därutöver fanns det också dem som liksom Norrman tillägnade en avsevärd tid åt att försöka motbevisa den bakomliggande teorin. Bland annat för att Norrman upplevde det som att reglerna ständigt ändrades. Fornforskningen befann sig nämligen i något av en omstöpningsprocess, och tanken om helt avfolkade områden hade alltmer börjat ifrågasättas av landets arkeologer. Så varför skulle just Österbotten utgöra ett undantag?

För även om tomrummet som begrepp i sakta mak började ge vika – Meinander hade till och med börjat hävda att det aldrig funnits något tomrum – så kvarstod den vikingatida fyndtomheten för Österbottens del.⁴⁹¹ Därför var det denna som Norrman försökte motbevisa. Dels genom att ge sig ut och leta efter denna svunna tidsperiod, dels genom att kritiskt granska tomrummets betydelse. Detta kan ses som ett exempel på vad Wiebke Keim betecknar som mottagarfasen vid cirkulationen av kunskap, där en viss aktör tar upp en teori eller koncept och relaterar det till sitt eget arbete. Det är ändå när denna kunskap sedan rör sig i den andra riktningen, från en icke-akademisk till en akademisk sfär, som problem lätt uppenbarar sig. Bland annat eftersom en lokalt förankrad historieförståelse lätt uppfattas som populärvetenskaplig eller i vissa fall som ovetenskaplig.⁴⁹²

Den gemensamma nämnaren för största delen av Norrmans artiklar och insändare var att samtliga fynd som presenterades kunde dateras till vikinga- eller korstågstid. Artiklarna åtföljdes alltid av en text och ett fotografi av fyndet, med syfte att visa att det funnits en fast bosättning i Österbotten vid tiden för tomrummet. Thomas Hylland Eriksen hävdar att just liknande massproducerade framställningar av ett så kallat "vårt folk" eller "vår kultur" är ett viktigt redskap vid utformningen av en etnisk identitet, med målet att visa och bygga upp en historisk kontinuitet.⁴⁹³ Men Norrmans avsikt var också att visa hur tidigare fynd hade daterats fel utifrån den av de professionella forskarna framförda teorin om en avfolkning, däribland en spjutspets som Uno Forss hittat nära Båtholmenstenen:

Fyndet är synnerligen betydelsefullt. Först av allt kan vi i förbifarten notera att fyndet stammar från den tid då det enligt en gammal fördomsfull och dogmatisk teori skulle ha saknats befolkning i Österbotten. Det kommer fynd efter fynd från den här perioden, i en regelbunden ström, och tänkande människor kan väl dra sina slutsatser av detta. Den officiella dogmatiska och fördomsfulla inställningen rubbas dock knappast. Tomrumsanhängarna sluter sina ögon för allt material som talar mot deras förhandsinställning.⁴⁹⁴

Den finländska arkeologin utmålades som korrupt, och för att med alla möjliga medel ha försökt upprätthålla ett tomrum i Österbotten utifrån en förlegad tanke med rötter i forna tiders språkstrider. Norrman hävdade att tomrummet rentav blivit självförklarande eftersom fynd som med säkerhet kunde dateras till

---

⁴⁹¹ Börje Sidbäck, "Lärda rök ihop om vårt tomrum", *VBL*, 11 augusti, 1985.

⁴⁹² Keim, "Conceptualizing circulation of knowledge", s. 7–8.

⁴⁹³ Eriksen, *Etnicitet och nationalism*, s. 116.

⁴⁹⁴ Ralf Norrman, "Viktigt fynd vid Båtholmen", *VBL*, 10 juli, 1984. Finns också i ÖB samma dag.

vikingatiden tillskrevs betydelsen av lösfynd, eller daterades fel. Ovanstående textutdrag är kännetecknande för Norrmans språkbruk och de termer han använde sig av. Särskilt tillskrivelsen om avfolkningen som en dogmatisk teori, eftersom han upplevde det som att landets forskare arbetade utifrån andra premisser vid sin tolkning av österbottniska fornfynd, jämfört med andra regioner i Finland.

Ett exempel på detta är den debatt som uppstod mellan Norrman och den finländske arkeologen och medeltidsforskaren Markus Hiekkänen (f. 1949) kring tolkningen av pilspetsar. Detta meningsutbyte omfattade 8 artiklar och ägde rum i *VBL* från slutet av juli fram till början av december 1984. Utifrån den tolkning som gjorts av inskriptionen på Båtholmen-stenen hade denna huggits av någon vid namn Egil, vars son dött "fjärran österut". Norrman skrev att detta vittnade om att det forntida Vörå haft kontakter österut. Därför hade han i Museiverkets samlingar sökt efter fornfynd som kunde styrka stenens berättelse. Detta hade han hittat i form av tre pilspetsar från Vörå, som tidigare daterats till folkvandringstid, men som Norrman placerade till vikingatiden utifrån en jämförelse med fynd från Sverige.⁴⁹⁵ Vid sidan av landhöjningskronologin⁴⁹⁶ utgjorde jämförelser med andra fornfynd en av Norrmans grundprinciper vid dateringen av fornföremål.

För sin redogörelse hade Norrman också använt sig av Hiekkänens pro gradu-avhandling *Suomen rautakauden nuolenkärjet* (1979). Enligt Hiekkänen baserade sig denna tolkning på en felläsning. Pilspetsarna kunde inte användas för att fylla tomrummet i Österbotten, eller som bevis för att det funnits en fast bosättning i Vörå under 1100-talet. Pilspetsarna var precis som tidigare hemmahörande i folkvandringstiden. Dessutom ställde sig Hiekkänen frågande till vilka dessa fördomsfulla och dogmatiska fanatiker som Norrman utmålat i sina insändare var, eftersom Hiekkänen inte kände till någon arkeolog som avsiktligt förfalskade dateringar för att upprätthålla ett tomrum i Österbotten.⁴⁹⁷

Hiekkänen var förvånad över att pilspetsar av alla fornföremål nu användes som en ödesfråga inom finländsk dateringsproblematik. Problemet med dateringen av fornföremål inom arkeologin var enligt Hiekkänen detsamma som forskare inom andra discipliner som studerade människan hade att arbeta med, nämligen att människan sällan anpassar sig till de fack som forskaren tänkt ut. En exakt datering, om än önskvärd, var sällan möjlig. Allra minst som det ännu

---

⁴⁹⁵ Ralf Norrman, "Tre pilspetsar från Soldatstomparen", *VBL*, 22 juli, 1984.

⁴⁹⁶ När det kom till landhöjningskronologin var det särskilt 10 meters höjdkurvan som de forntidsintresserade österbottningarna riktat in sig på. För genom att följa denna kunde man se var strandlinjen i stora drag gått 900 e.Kr. Om ett fornfynd eller fornlämning hittats inom denna kunde fyndet troligtvis dateras till vikingatid eller senare. Eljas Orrman, "Synpunkter på bebyggelseutvecklingen i södra Österbotten under järnåldern och tidig medeltid", *Historisk Tidskrift för Finland* 75:1 (1990), s. 36.

⁴⁹⁷ Markus Hiekkänen, "Pilspetsarna från Soldatstomparen och Ralf Norrman", *VBL*, 4 augusti, 1984.

fanns många frågetecken kring vikingatidens kronologi i Finland.⁴⁹⁸

Norrman medgav att han begått ett misstag, men höll fast vid sin utsaga gällande den finländska fornforskningen och att fornföremål från Österbotten daterades utifrån andra premisser jämfört med övriga Finland. Detta hittade han också exempel på i Hiekkansens avhandling.⁴⁹⁹ Det enda Hiekkanen gjort sig skyldig till var att ha upprepat tidigare fel, något som var ett resultat av en lång utveckling inom den finländska arkeologin.⁵⁰⁰

Både Norrman och Hiekkanen fyllde helsidor i *VBL* med redogörelser över fornfynd och deras datering. Till och med de själva ställde sig frågande om någon av dem orkat läsa igenom den andres utsagor. Detta skulle senare utvecklas till något av en popularitetstävling, då både Norrman och Hiekkanen gav sina kontaktpuppgifter åt tidningens läsare i ett försök att se vem som egentligen hade läsarna på sin sida.⁵⁰¹ Typiskt för detta meningsutbyte, liksom för kontroverser i allmänhet, var hur sakligheten tenderade att dala för att övergå till ett försök att identifiera den andre partens avsikter.⁵⁰² Meningsutbytet kring pilspetsarna avslutades därför i december 1984 utan någon lösning i sikte.⁵⁰³ Men detta innebar inte att ämnet var slutdiskuterat. Norrman och Hiekkanen fortsatte att diskutera såväl andra fornfynd som den österbottniska fornforskningen från och till under de kommande åren.

Återigen ställdes Österbotten mot Helsingfors, i det här fallet personifierat av Norrman och Hiekkanen, där Hiekkanen försökte visa att Österbotten inte var så olikt södra Finland som Norrman målade upp. Trots arkeologernas önskan, och de österbottniska amatörarkeologernas strävan var det arkeologiska läget sedan 50-talet i stort sett oförändrat. Det hade varken hittats gravfält eller boplatser som kunde fylla det så kallade tomrummet, och runinskriftionerna var omdebatterade. Enligt Hiekkanen hjälpte det inte att med våld överföra merovingertida föremål till vikingatiden, eftersom tomrummet i sådana fall enbart flyttades bakåt i tiden.⁵⁰⁴ Avfolkningen var alltså inte något som arkeologerna medvetet hade sökt efter i Hiekkansens mening, medan Norrman försökte poängtera att detta var en utveckling som hade pågått inom den finländska arkeologin under en längre tid, och där han ville uppmärksamma de finländska forskarna om detta missförhållande.

---

⁴⁹⁸ Markus Hiekkanen, "Om pilspetsar, datering och den arkeologiska framtiden i Österbotten", *VBL*, 15 september, 1984.

⁴⁹⁹ Ralf Norrman, "Dateringen av pilspetsar – ett halvt dussin exempel", *VBL*, 22 augusti, 1984.

⁵⁰⁰ Ralf Norrman, "Hiekkanen har fyllt ett tomrum men han vill inte veta av det", *VBL*, 23 oktober, 1984.

⁵⁰¹ Ralf Norrman, "Hiekkansens verklighetsbeskrivning", *VBL*, 31 mars, 1987; Markus Hiekkanen, "Brevväxling om tomrummet", *VBL*, 9 april, 1987.

⁵⁰² Dascal, "The Study of Controversies", s. 150–153.

⁵⁰³ Markus Hiekkanen, "En sista lektion i pilspetsdatering", *VBL*, 2 december, 1984; Ralf Norrman, "Slutreplik till Hiekkanen", *VBL*, 12 december 1984.

⁵⁰⁴ Markus Hiekkanen, "Tomrummet fylls inte med tomma ord", *VBL*, 12 september, 1985; Markus Hiekkanen, "Om pilspetsar, datering och den arkeologiska framtiden i Österbotten", *VBL*, 15 september, 1984.

Lokalpatriotism och tal om finsknationella tolkningar

Att uppmärksamma ett historiskt förtryck eller en upplevd oförrätt är inte i sig något unikt, utan kan ses som ett återkommande inslag när en viss gruppering ger sig ut för att utmana den nationella berättelsen.⁵⁰⁵ Det är däremot svårt att motbevisa en teori när den väl nått allmän acceptans, något som de forntidsintresserade österbottningarna också skulle få erfaras. Alla teorier innehåller nämligen en viss mån av önsketänkande, då flertalet av de idéer som vi idag uppfattar som vetenskapliga fakta har sin grund i förvetenskapliga protoidéer och värderingar.⁵⁰⁶ Så också avfolkningen, som innan den slog igenom på en bredare front fått sin början under 1800-talets senare hälft i och med en iakttagelse av en frånvaro av vikingatida och korstågstida fynd i de arkeologiska samlingarna. Om än omstridd har denna tolkning därefter stärkt sina ställningar gentemot övriga förklaringsmodeller.

Att det så kallade tomrummet genomgående tillskrivs en så pass stor innebörd, trots att såväl amatörer som professionella forskare inte ville känna till detta begrepp, gör det desto mer intressant att försöka begripliggöra. Redan i inledningen till den här avhandlingen redogjorde jag för hur tomrummet som begrepp skiftat innebörd och hur det tillskrivits olika betydelser beroende på vem som uttalat sig. I synnerhet har det visat sig vara ett slagkraftigt begrepp för att betona att Österbottens forntid ansågs utsatt för ett maktspel. Detta kan knytas samman med vad Klas-Göran Karlsson omnämner som ett moraliskt historiebruk. Även om jag inte sett det som givande att låsa mig till Karlssons typologi gällande olika former av historiebruk pekar Karlsson på en viktig aspekt gällande hur vissa delar av det förflutna kan uppfattas som förbisedda i samhället. Det moraliska bruket har som Karlsson skriver "målsättningen att få till stånd en process som leder till att denna glömda historia erkänns, återställs eller rehabiliteras".⁵⁰⁷

Initiativet för detta kommer vanligtvis från vad som kan betecknas en intellektuell elit, men som involverar en bredare gruppering i sin mobilisering av historien. Klarare är det vem som uppfattas som boven i dramat. Som måltavla målas ofta statsmakten ut, som anklagas för att ha visat ringaktning för den vanliga medborgaren, samt åsidosatt deras legitima behov av en viss typ av historia.⁵⁰⁸ Detta var argument som Norrman och Ågren tog till. Att det fortsättningsvis talades om ett tomrum i Österbotten hade enligt Norrman mer att göra med personlig vinning och anseende än hur det egentligen låg till. Framför allt kritiserades Meinander som en siste försvarare av tomrummet och han tillskrevs en viktig roll i tomrummets tillblivelse, något som fört med sig att Meinander hade låst in sin syn gällande runinskriptionerna. Det är nämligen

---

⁵⁰⁵ Zander, *Fornstora dagar*, s. 76–80.

⁵⁰⁶ Fleck, *Genesis and Development of a Scientific Fact*, s. 23.

⁵⁰⁷ Karlsson, *Europeiska möten med historien*, s. 383.

⁵⁰⁸ Karlsson, *Europeiska möten med historien*, s. 383–384.

enklare att som vetenskapsman ställa sig till tvivlarna från början, än att uttala sig optimistiskt och visa sig ha fel, som Norrman uttryckte det.⁵⁰⁹

Liksom Thölix placerade Norrman tomrumstankens uppkomst i språkstridens dagar, i och med en äktfinsk komplott om att senarelägga den svenska befolkningens ankomst till Finland genom att göra de svensktalande finländarna till sentida inkräktare. För detta syfte hade de så kallade tomrummen i Österbotten, Nyland och på Åland skapats. För att överbygga detta krävdes enligt Norrman forskning med moderna metoder samt modet att våga bryta mot tidigare traditioner och invanda mönster.⁵¹⁰ Norrman strävade efter att rätta till en oförrätt, som ansågs vara en följd av en finsknationell forskningstradition, som inte uppmärksammade landets mer perifera områden.

Norrman fick uppbackning av Ågren, som ansåg att Norrman hade avslöjat en vetenskaplig skandal, då vetenskapen i stället för att gå in i saklig debatt börjat kritisera amatörerna i deras brist gällande de vetenskapliga grundprinciperna:

Alla de vetenskapliga och samhällliga, språkliga, historiska, regionala och sociala motsättningar vilka i dag förvrider den historiska vetenskapen i Österbotten och gör den till en strid i stället för ett gemensamt arbete, har som i en brännpunkt samlats runt runfynden i Vörå.

Detta är inte svårt att förstå om det finns ett antal skrifter på vårt modersmål, med namngivna författare, från 1000-talets och 1100-talets Österbotten – då är inte bara 'tomrummet' definitivt slaktat; då tystnar flinet inför påpekandet, att finlandssvenskarna sannolikt fanns i landet före både samer och finnar. Det har naturligtvis ingen betydelse vem som fanns här först – moraliskt sett. Varje människa har samma rätt – till liv och utkomst, språk och hembygd, trygghet och kärlek. Det betyder intet om man kom först eller först ifjol.

Men psykologiskt har förhistorien just i detta hänseende gång på gång visat sig vara av enorm betydelse. Stormen runt Vörå-runorna visar det igen.⁵¹¹

En österbottnisk särart målades upp, som på språklig basis ansågs möjlig att spåra till 1000-talet. Ågren rörde sig i såväl dåtid som sin egen samtid, men den tidliga dimensionen blandades ihop om vartannat. Det var enbart tolkningar av tomrummet som stod mellan österbottningarna och deras rättmätiga historia. Detta textutdrag ger således sken av att det inte enbart var en fråga om bygdens historia eller ens om att stärka en viss hemorts rätt, utan detta kan rentav ses som ett försök att grundlägga österbottningarnas kontinuitet som folk. Samtidigt skriver Ågren att det inte görs någon skillnad på om man kom först, eller först ifjol. Ågren rör sig alltså mellan olika sorters försök till identitetsformationer i sin ansats att redogöra för den här frågans betydelse. Därutöver framkommer den skepsis som fanns gentemot det vetenskapliga etablissemang, som bland

---

⁵⁰⁹ Ralf Norrman, "Vörårunorna", *Horisont* 4 (1983), s. 3. Jfr med vad Norrman tidigare skrivit kring ett liknande tema i Ralf Norrman, "Skälla vid fel träd", *VBL*, 14 januari, 1978.

⁵¹⁰ Ralf Norrman, "Tror någon på tomrumsteorin längre?", *VBL*, 28 mars, 1987.

⁵¹¹ Gösta Ågren, "En viskning i granit", *VBL*, 2 november, 1985.

annat anklagades för att vara fennomanskt. Det fick nog finnas en vikingatid i Finland, men inte just i svenskbygderna.

Detta visar vad som upplevdes stå på spel. Att framhäva den historiska rätten eller egenarten liksom Ågren gör är ett sätt att markera skillnad, samtidigt som historien används för att legitimera ett territoriellt anspråk, något som kan sägas utmärka så gott som samtliga nationella rörelser. Att återskapa det förflutna utgör som Bodil Petersson skriver alltid något av en balansgång, och den största svårigheten är att skapa en trovärdig bild, som inte direkt tar avstamp från samtida värderingar.⁵¹² Detta blir däremot svårt att undvika när det förflutna knyts till frågor om etnicitet och identitet liksom det gör i ovanstående textutdrag. Runstenarna kan sägas ha gjorts till en politisk fråga med vetenskapen som verktyg i en ideologisk kamp.

Som en följd av detta tillskrevs såväl Norrman som Ågren, bland annat på grund av deras bakgrund som hurrare, epitetet österbottniska aktivister av deras meningsmotståndare, med målet att visa att svenskarna var först i Finland.⁵¹³ Parallellt drogs till den "ortnamnsstrid" som ägt rum i *VBL* under början av 1970-talet. Liksom denna hade nu också runorna börjat visa drag av en trosstrid gällande rätten till en egen svenskösterbottnisk historia. Alf-Erik Helsing, chefredaktör för *Arbetarbladet (ABL)*, såg rentav drag av en svenskösterbottnisk ideologi med såväl nationalistiska som rasistiska undertoner, vars budskap salufördes av en skara engagerade ortnamns- och runstensdebattörer.⁵¹⁴

Även om Ågren och Norrman lät förstå att det främst var användandet av begrepp liksom *kolonisationer* som de uppfattade som problematiskt blir det tydligt att också frågan om "vem som kom först?" spelade in. Det är helt klart tal om en brytning i synen på landskapet Österbotten och dess forntid. Bakom Norrmans och Ågrens tolkningar ligger en syn som föreställer sig en oföränderlighet gällande såväl de finskspråkiga som de svenskspråkiga finländarnas väsen från en förhistorisk tid fram till idag. Därför har uppdelningen i finsknationella forskare och svenskhetsivrare i stor utsträckning präglat synen på debatten och styrt hur frågan tagits upp till behandling, medan försök att överbygga denna tudelning gått många obemärkt förbi. Det har varit betydligt intressantare att skriva om beskyllningar och påhopp än försök att överbygga denna kontrovers.

Detta visas också av de ämnen som gavs störst utrymme i dagstidningarna. Museiverket bedrev ett flertal undersökningar i Österbotten under den här perioden, men det var Vörårunorna som skapade rubriker. Utgrävningar gällande vilka Museiverkets forskare och de forntidsintresserade österbottningarna var överens gavs små notiser, medan rubriker vinklades för att lyfta fram tomrummet. Vörå hamnade på tapeten och kan sägas ha fått ett oproportionerligt stort utrymme. Enligt Miettinen var det särskilt problematiskt

---

⁵¹² Petersson, *Föreställningar om det förflutna*, s. 122–123.

⁵¹³ Thomas Rosenberg, *Svenskfinlands sönderfall: Texter till minnet av ett folk* (Åbo, 1994), s. 30.

⁵¹⁴ Alf-Erik Helsing, "Runor och rasism", *ABL*, 3 januari, 1985.

att Vörå, i och med den mediala bevakningen, fått ett så pass stort blickfång att möjligheterna att behandla ämnet objektivt skadats.⁵¹⁵

Uppsummering

Uptäckten av Vörårunorna var en stor nyhet, men lika spännande som fyndet i sig var den kontrovers som detta gav upphov till. I den mediala bevakningen ställdes Österbotten mot Helsingfors och amatörer mot representanter för vetenskapen. Hembygdsforskarna anklagades för att försöka fylla igen det så kallade tomrummet genom att tänja på dateringarna för att bättre överensstämna med tidsperioden för bebyggelsesvackan, medan Museiverket och de professionella forskarna på samma grunder anklagades för att tänja alla dateringar bort från vikingatiden. Det är ett mångfasetterat skeende som jag har lyft fram genom min undersökning av Vörårunorna och genom vilket jag har blottlagt ett starkt intresse för forntiden i Österbotten, som samlade en brokig skara av forskare och som medförde en institutionalisering.

Oavsett hur det framställdes i dagstidningarna var det däremot inte något enhetligt fält som höjde sin röst mot vetenskapen och forskarna, utan ett lapptäcke av olika aktörer som var och en förde fram sina tolkningar. Till skillnad från Västgötaskolan i Sverige, som de forntidsintresserade österbottningarna ofta kom att jämföras med, saknades inledningsvis en egentlig ledare, men där de fria forskarna blev en av många benämningar på dem som talade för bosättningskontinuitet och runornas äkthet i debatten som följde.

Inledningsvis bemöttes upptäckten av runinskriftionen i Vörå med optimism, för att efter upptäckten av den andra inskriftionen övergå till en allt större skepticism. En vändning kan sägas ha skett kring 1982, då det blivit alltmer vanligt att se inskriftionerna som sentida eller rentav som förfalskningar. Märkbart var att såväl likheter som olikheter med andra runstenar började ses som bevis på att Vörårunorna var sentida. Emellertid var Vörårunorna aldrig vikingatida. Av de tre runinskriftioner som upptäcktes var det enbart Pethsskifte-stenen som daterades till gränsen för vikingatiden, medan övriga inskriftioner daterades till korstågstiden baserat på deras utseende. Tidpunkten för deras tillblivelse kom däremot aldrig att slås fast. Efter en stundtals hätsk debatt, som utmynnade i såväl en brottsanmälan som en anmälan till JO för förtal avslutades debatten kring Vörårunorna utan att man hade nått någon egentlig lösning. Vad Museiverket beträffade var ämnet färdigbehandlat.

Utsprunget från denna kontrovers blev Österbottniska fornforskningssällskapet ett första mer organiserat uttryck för vad man kan kalla en österbottnisk historieproduktion. Att tomrummet fick en framträdande prägel i sällskapets verksamhet var framför allt en följd av Ralf Norrmans engagemang. Österbottens äldre historia upplevdes ha dolts av den nationella historieskrivningen, som på grund av finsknationella skygglappar inte

---

⁵¹⁵ Pelle Kevin, "Ingen anledning tala om tomrum", *VBL*, 21 december, 1982. För Miettinens syn på avfolkningen se "Den förhistoriska tiden i Petalax", s. 70–73; Mirja Miettinen, "Esihistoriallinen aika Etelä-Pohjanmaan Järviseudulla", *Järviseudun historia I*, (Vaasa, 1983), s. 61–173.

uppfattades vara beredda att acceptera ett tidigare ursprung för svenskhetens ankomst till regionen än 1200-talet e.Kr. Det var alltså i stor utsträckning frågan om en historieskrivning riktad mot det vetenskapliga etablissemanget, och ett led i en omfattande samhällskritik. Som Peter Aronsson påvisat var detta en allmän utveckling under 1980-talet, då lokalhistoriska undersökningar fick en betoning och drag av en klasskamp.⁵¹⁶ Avsikten var däremot aldrig att skriva sig ur det nationella projektet, utan sällskapetets arbete var ett led i att rätta till en upplevd oförrätt. Vörårunorna kan således sägas ha konkretiserat den vikingatida avfolkningen. För även om den av Meinander framförda tolkningen om en bebyggelsesvacka i Österbotten aldrig varit särskilt populär, hade den åtminstone setts som möjlig att revidera.

Det är ändå sällan något löses genom mer kunskap, utan problemet är som den danske filosofen Søren Kierkegaard (1813–1855) uttryckt det att kunna förhålla sig till det vi redan har.⁵¹⁷ Debatten kring Vörårunorna hade visat hur avsides Österbotten låg ur ett arkeologiskt hänseende, och avsaknaden av en institutionell forntidsforskning var en av de aspekter som hade bidragit till detta missförhållande till att börja med. För att ta den österbottniska fornforskningen till en ny nivå krävdes en drivande kraft, och detta hade knappast varit möjligt utan en sådan aktör som Norrman, även om han var långt ifrån ensam i detta projekt.

Österbotten hade en rik forntid och framför allt var det viktigt att betona att bosättningen varit kontinuerlig, något som visades av de otaliga fynd som årligen gjordes i regionen. Därför blev *VBL* och *Studia* viktiga för att kunna presentera och utveckla denna historieproduktion med förhoppningen om att nå större cirkulation. Först skulle den påstådda fyndtomheten motbevisas, något som skulle uppnås genom publicerandet av bilder på fornföremål som med säkerhet kunde dateras till tiden för vikingatiden, oavsett om fynden sedan erkändes av landets professionella arkeologer eller inte. Problemet som var Österbottens forntid kan jämföras med ett pussel, och varje bit som lades på plats gav en förnimmelse om en större helhet. Om det fanns en vikingatid i Österbotten var det åtminstone möjligt att också Vörårunorna kunde anses vara hemmahörande i vikingatiden.

Fyndfattigdomen kan därmed sägas ha lett till något förenklade förklaringar i vardera riktningen. Medan man i den nationella historieskrivningen skrev om krigståg och erövringar som anledning till att Österbotten avfolkats vid övergången till vikingatiden, var den bild som de forntidsintresserade österbottningarna målade upp en i stort sett fredlig affär, utan några egentliga fiender. Om man inte räknar de forskare som höll fast vid avfolkningen till den här kategorin. Däremot skämdes man inte för att erkänna att målet var att nå ett stolt österbottniskt förflutet, något som stötte sig med en vetenskaplig förståelse, som såg skeptiskt på liknande strävanden.

Det som hade börjat som lärda diskussioner bland en liten grupp forntidsintresserade aktörer kring tolkningen av en runinskription hade alltså

---

⁵¹⁶ Aronsson, *Regionernas roll i Sveriges historia*, s. 62.

⁵¹⁷ Jonathan Gorman, "Historians and their duties", *History and Theory* 43, (2004), s. 104.

under årens gång utvecklat sig så pass att forntidsforskningen i Österbotten tagit sina första steg mot en institutionalisering. Visst hade det funnits arkeologigrupper och hembygdsföreningar som redan tidigare visat ett intresse för regionens forntid, men dessa hade framför allt verkat inom den egna bygden. Grundandet av Österbottniska fornforskningssällskapet var ett led i att samla aktörerna under ett och samma tak med målet att belysa Österbottens forntid, och inte enbart Vörås, som hamnat på tapeten i och med fyndet av Vörårunorna.

Runornas eftermäle

Debatten kring Vörårunorna försiggick under knappt tio år, varefter de kan sägas ha blivit en fråga för marginalen, men det var trots allt de som hade väckt ett första intresse för Österbottens forntid bland en större allmänhet. Vörårunorna har dessutom fortsatt att intressera och har nu som då haft en tendens att åter träda in i rampljuset, eftersom de lämnat ett tydligt spår efter sig i den österbottniska historiekulturen.

Länge var det Gösta Ågren som hade det sista ordet. I en artikel i *VBL* den 27 januari 1996 sammanfattade Ågren debatten kring runinskriptionerna. Sammanlagt presenterade Ågren sex inskriptioner, men förutom de redan kända Vörårunorna lyfte Ågren också fram en tidigare okänd runsten vid namn Olafstenen, vars avskrift Uno Forss skickat åt honom. Ågren gick inte i diskussion med tolkningarna, utan ville återigen bidra med en översikt gällande inskriptionerna och deras läsning. I samma artikel passade Ågren därutöver på att anklaga Vörå kommun för att vanvårda sitt kulturarv. Egilstenen stod utan skydd för väder och vind och gick ett långsamt förfall till mötes.⁵¹⁸

Ett tak kom i sinom tid att resas över Egil-stenen, och det är ännu idag möjligt att besöka platsen för Vörårunorna. Inom den officiella historieskrivningen utgör de ändå något av en parentes. Ett kort inlägg om runinskriptionerna förekommer i boken *Fornminnen i Österbotten* (2005). Inte helt oproblematiskt i sammanhanget är det faktum att boken utkom som en del av fornforskningssällskapets skriftserie *Acta*, och att all litteratur som det hänvisades till var utgiven på samma förlag. I sin recension av bokens finskspråkiga utgåva såg arkeologen Jari-Matti Kuusela (f. 1980) detta som hindrande för verkets mottagande i ett vetenskapligt sammanhang.⁵¹⁹ Däremot är det få vetenskapliga publikationer som under åren berört Vörårunorna, något som också måste vägas in i sammanhanget.

Arkeologen Peter Holmblad (f. 1980) som skrivit boken tar inte heller ställning till inskriptionernas ålder, utan konstaterar att resultaten varit motstridiga: "Hur man än väljer att se på Vörårunorna utgör de en intressant del

---

⁵¹⁸ Gösta Ågren, "Österbottens runinskrifter, En sammanfattning 1996", *VBL*, 27 januari, 1996.

⁵¹⁹ Jari-Matti Kuusela, "*Peter Holmblad (text) & Mikael Herrgård (photographs)*, Luolamiehistä talonpojiksi. Pohjanmaan muinaisuus sanoin ja kuvin. ('From cavemen to peasants: ancient Ostrobothnia presented in words and images'), *Fennoscandia Archaeologica XXXI* (2014), s. 155–158.

av arkeologihistorien i Österbotten och de utgör redan i denna egenskap en form av kulturarv”.⁵²⁰ En liknande inställning intar Tarkiainen, som liksom Holmblad tillskriver runinskriftionerna en viktig roll i deras egenskap av kulturarv.⁵²¹

Trots att vetenskapen överlag förhållit sig försiktigt gentemot inskriftionerna kan ämnet fortsättningsvis uppfattas som kontroversiellt. Kari Tarkiainen fick nämligen motstå en hel del kritik för sin bok *Sveriges Österland* (2008), om än inte explicit riktat mot hur runinskriftionerna behandlades. Bland annat Ågren uppmärksammade boken i en recension för *VBL* med rubriken ”Tarkiainens hinderlopp”, och han skrev att de finlandssvenska pengarna, med vilka Ågren avsåg de finlandssvenska stiftelserna som stött projektet ”slutit förbund med äkta finsk sisu”.⁵²² Kritiken påminner mycket om den som Ågren dryftat 30 år tidigare i anslutning till hur runorna då behandlades. Någon större inverkan hade alltså inte debatten kring Vörårunorna fått på den nationella syntesen enligt Ågren.

Men oavsett var runor hittas i Finland har det blivit något av en regel att en debatt följer nära inpå. Så också 1997 då en del av en runsten hittades i Hitis i Åbolands skärgård. En av upptäckarna, som var arkeolog till sin utbildning, hade låtit hemlighålla fyndet från Museiverket, något som ledde till en mindre dispyt mellan denne och Museiverket.⁵²³ Det är alltså inte enbart amatörerna som har anklagats för felaktigt förfarande när det kommer till Finlands äldre historia.

Att Vörårunorna fortsättningsvis intresserar blev också märkbart under skrivandet av den här avhandlingen, då Victor Granö publicerade en tredelad artikelserie för *Svenska YLE*, där han närmade sig Vörårunorna och den debatt som följde efter deras upptäckt.⁵²⁴ Kommentarererna som Granös artiklar fick visade på en tacksamhet samt en glädje över att Vörårunorna åter togs upp till behandling. Men även om Granö utlovade en möjlig lösning på problemet har det varit tyst efter detta. Återigen har Vörårunorna intagit en mer undanskymd roll, men de är aldrig helt bortglömda.

---

⁵²⁰ Peter Holmblad & Mikael Herrgård, *Fornminnen i Österbotten: Från neandertalare till sockenbor* (Vasa, 2005), s. 204.

⁵²¹ Kari Tarkiainen, *Sveriges Österland: Från forntiden till Gustav Vasa* (Helsingfors, 2008), s. 36–37; Kari Tarkiainen, *Ruotsin Itämaa: Esihistoriasta Kustaa Vaasaan* (Helsingfors, 2010), s. 36–37.

⁵²² Gösta Ågren, ”Tarkiainens hinderlopp”, *VBL*, 10 december, 2008.

⁵²³ Patricia Bruun, ”Äkta runsten hittad i Hitis”, *ÅU*, 19 november, 1997; Mervi Luotonen, ”Museovirasto syyttää turkulaista tutkijaa riimukiven piilottelusta”, *TS*, 20 november, 1997; Johan Kjellberg, ”Museiverkets chef tar Åboforskare i örat”, *VBL*, 22 november, 1997.

⁵²⁴ Granö, ”De gåtfulla runorna i Vörå”.

Kapitel 4. Alltihopa ligger nere i huvudstan: Kontakter över Kvarken och ett första österbottniskt forskningsprojekt, 1986–1991

Om en forskare tidigare sa att "ert land ligger så lågt att det inte finns någon forntid" så trodde vi på dem, det gör vi inte längre.⁵²⁵

Ole Storsved

Den 24 maj 1987 presenterade Evert Baudou, professor i arkeologi vid Umeå universitet, en första forskningsrapport från projektet *Järnåldersbygd i Österbotten: En ekologisk-arkeologisk studie i bosättningskontinuitet och resursutnyttjande* på ett arkeologiskt seminarium i Vörå. Försiktigt sades det att man funnit tecken på en regional kontinuitet från sen järnålder till medeltid i Österbotten, om än bevisen för detta inte var lika starka som för perioden före järnåldern.

Responsen lät inte vänta på sig. I *HBL* skrev Ernest Uljens om tomrummet som försvann och hur Österbottens förhistoria fått det vetenskapliga resultat som så länge eftersökts.⁵²⁶ Däremot var inte *VBL*:s chefredaktör Birger Thölix lika säker på huruvida Baudous forskningsresultat skulle leda till någon förändring:

Men man ska inte dra några vilda slutsatser av detta. Den innebär ingen bekräftelse på att alla amatörmässiga spekulationer varit riktiga och att den etablerade forskningen hittills fungerat som nationalismens hålldam. Den utgör bara en påminnelse om att forskning med modern teknik fördjupar vetenskapen, men inte alltid ger stöd åt illusioner som undan för undan byggts på till en teori.⁵²⁷

Thölix något skeptiska hållning delades inte av Kurt Gullberg, som ville sätta punkt för allt tal om ett tomrum:

På den tredje dagen efter tomrummets dödsdag restes en tolv meter hög flaggstång med drakflagga i toppen mot bodväggen på Åkers i Stundars. – Och stolt är han drakflöjeln från Sideby över sina tomrumstida anor.⁵²⁸

Tomrumshypotesen skulle i Gullbergs mening äntligen få vila i frid. Han skrev om styrkan med resultatet och varför pengar hade lagts på det här projektet: "Efter hundra års spekulation om tomrum och kolonisation har vår strävan varit att få fram vetenskapliga bevis. Det är sanningen vi är ute efter."⁵²⁹ Gullberg var kulturombudsman för Svenska Österbottens landskapsförbund (SÖL) och hade

---

⁵²⁵ Bertel Nygård, "Vår forntid finns!", *VBL*, 28 april, 1982.

⁵²⁶ Ernest Uljens, "Tomrummet försvann", *HBL*, 25 maj, 1987.

⁵²⁷ Birger Thölix, "Tomrummet som aldrig fanns", *VBL*, 27 maj, 1987.

⁵²⁸ Kurt Gullberg, "Tomrummets eftervård", *VBL*, 30 maj, 1987.

⁵²⁹ Gullberg, "Tomrummets eftervård".

varit en av de drivande krafterna bakom projektet. Nu hade detta börjat bära frukt och Gullberg talade om målet med projektet som ett sökande efter sanningen, något som de finländska forskarna hittills inte kunnat ge.

Det textutdrag som inleder detta kapitel är således talande för hur de diskussioner som fördes kring runinskriftionerna hade fört med sig en tro på det egna kunnandet. Att tala om ett förakt mot vetenskapen är kanske att ta i, men det sågs åtminstone som möjligt att de professionella forskarna inte alltid behövde ha rätt. Detta kan ställas mot vad Samuel Edquist skriver om en närmast okritisk beundran för det akademiska bland hembygdsforskarna, och där den professionella forskaren lätt målas ut som "den andre".⁵³⁰

Kontakterna med Umeå universitet

Detta för in mig på en viktig aspekt i min avhandling, nämligen de kontakter som skapades med Sverige i och med att Umeå universitet knöts till ett projekt gällande den järnålderstida bosättningen i Österbotten. Det skulle resultera i ett tvärvetenskapligt forskningssamarbete som pågick fram till 2000-talets början. I detta kapitel presenterar jag den första delen av detta samarbete, i form av ett paleoekologiskt projekt som startade 1986 och som avslutades 1991, medan jag i kapitel 6 kommer att behandla den andra fasen som inleddes 1994 och avslutades 2002.

Projektet *Järnåldersbygd i Österbotten*, eller "Österbottenprojektet" som det också kom att kallas, var ett gemensamt initiativ från Österbottniska fornforskningssällskapet och SÖL. I jakten på en vetenskaplig ledning lämpad att ta sig an den problematik som utgjorde Österbottens äldre historia vände sig sällskapet och SÖL till Umeå universitet. Syftet med detta kapitel är alltså att genom ett kunskapshistoriskt perspektiv och med fokus på kunscaps-cirkulation, visa hur den svenska forskargruppens syn på bosättningsfrågan lyftes fram i den mediala bevakningen och hur den bemöttes av representanter för olika vetenskaper i Finland. Vad fick detta samarbete över nationsgränserna för betydelse för fornforskningen i Österbotten med början år 1986? Hur kanaliserades det fortsatta samarbetet? Och hur framstod de metoder som den svenska forskargruppen förde med sig i relation till utvecklingen inom den finländska arkeologin vid tiden? Detta var nämligen inte enbart ett arkeologiskt projekt, utan ett flertal discipliner var inblandade, däribland ekologisk botanik, samtidigt som "nya" metoder presenterades. Således ämnar jag belysa frågor som David Larsson Heidenblad hävdar inte har berörts just alls av studier med kunscaps-cirkulation i fokus, nämligen vad som sker med kunskap när den rör sig över nationella gränser.⁵³¹ I detta kapitel för jag således fram ett exempel på vad jag valt att beteckna en transnationell kunscaps-cirkulation.

Att analysera hur den svenska forskargruppen mottogs av det vetenskapliga samhället i Finland markerar dessutom utgångspunkt för en vidare undersökning av en österbottnisk historieförproduktion. Det är lätt hänt att här

---

⁵³⁰ Jfr Edquist, *En folklig historia*, s. 365.

⁵³¹ Larsson Heidenblad, "Framtidskunskap i cirkulation", s. 619.

falla tillbaka på Österbottens perifera ställning och förhållandet till centrum och de arkeologiska institutionerna i Helsingfors, däribland Museiverket, som det fanns ett utbrett missnöje gentemot efter debatten kring Vörårunorna. Därför ser jag ett fokus på kunskaps-cirkulation som en möjlighet att komma från liknande diffusionsteorier, såsom att se på kunskap utifrån förhållande mellan centrum och periferi, och automatiskt låta detta stå som förklaring till tidigare missförhållanden. I stället vill jag betona hur kunskapens innehåll och form genomgår en förändring när den förflyttas mellan olika platser, genrer och medier. Detta är ett angreppssätt som varit särskilt framträdande inom den postkoloniala forskningen.⁵³² Det är alltså inte tillkomsten av ny kunskap som står i blickfånget, utan hur kunskap används, rör sig och eventuellt omgestaltas.⁵³³

Förhållandet mellan centrum och periferi kan ändå fylla ett syfte. Men i detta kapitel går jag in på hur de forntidsintresserade österbottningarna skrev in sig själva i en viss diskurs, och hur de som ett svar på den enligt dem felaktiga historiesynen som erbjöds kände sig tvungna att skriva sin egen berättelse, som bättre tillgodosåg deras lokalkännedom. Hellre än att söka sig till de finländska institutionerna vände de sig till arkeologer från Sverige, något som markerar hur olika forskningstraditioner tog plats i debatten. In trädde forskare från Umeå universitet, som uppfattades vara mer objektiva än sina finländska kolleger.⁵³⁴

Betydelsen av positiva utomstående

Vetenskapligt utbyte med forskare från andra länder var likväl inte en helt ny företeelse. Som tidigare visats hade särskilt runologer från Sverige spelat en betydande roll i den debatt som uppstod kring Vörårunorna, något som delvis hade berott på en avsaknad av en finländsk expertis. Men också de finländska forskarnas objektivitet hade börjat ifrågasättas.

Detta kan knytas an till Peter Aronsson som hävdade att det just är regioner som står i motsatsförhållande till en nation som har störst behov av att finna kontakter över nationsgränserna,⁵³⁵ samt Per Bolin som visat på nödvändigheten att vända sig till så kallade positiva utomstående i avsaknaden av en inhemsk expertis.⁵³⁶ Samtidigt som debatten om Vörårunorna fortfarande pågick vändes blickarna nämligen mot ett annat vetenskapsområde i form av bebyggelsearkeologi, ett område som den arkeologiska institutionen vid Umeå universitet rönt stora framgångar med i sin undersökning av Norrlands äldre historia. Det är kanske något överdrivet att utifrån detta omnämna detta likt en internationell kontrovers, där forskare från Sverige ställdes mot forskare i Finland. Men kännetecknande är hur forskarnas nationella utgångspunkt och

---

⁵³² Se exempelvis Raj, *Relocating Modern Science*, s. 12–13.

⁵³³ Östling, "En kunskapsarena och dess aktörer", s. 96–97.

⁵³⁴ Om objektivitet inom vetenskapen se exempelvis Steven Shapin, "The Sciences of Subjectivity", Babette Babich (red.), *Hermeneutic Philosophies of Social Science* (Berlin; Boston, 2017), s. 123–141

⁵³⁵ Aronsson, *Regionernas roll i Sveriges historia*, s. 16–17.

⁵³⁶ Bolin, *Between National and Academic Agendas*, s. 257.

forskartradition, som Wiebke Keim hävdar, kan styra såväl teorier som möjligheten att tolka resultat, alternativt användas för att markera olika positioner inom en kontrovers.⁵³⁷

Bebyggelsearkeologin hade gjort sitt intåg inom den nordiska arkeologin under 1960-talet, och särskilt den danska arkeologin har varit riktgivande. Den finländska bebyggelsearkeologin uppvisar däremot en något senare start och det var Carl Fredrik Meinander som på 1970-talet inledde ett första arkeologiskt projekt kring det järnålderstida samhället i Finland med fokus på boplatser i Salo.⁵³⁸ Till skillnad från undersökningen av gravplatser, som tidigare forskning koncentrerat sig på, fokuserade boplatundersökningar på utvecklingen inom ett visst område, vilket förde med sig att tidigare teorier om olika folkgruppers migrationsmönster, som dominerat under 1900-talets första hälft, inte längre uppfattades som den enda tänkbara förklaringen till en viss kulturs uppgång eller fall.⁵³⁹

Därutöver visar detta på de forntidsintresserade österbottningarnas förmåga att anpassa sig. De otaliga fornföremål som skickats in till Museiverket och som det redogjorts för i de österbottniska dagstidningarna och i *Studia* hade inte räckt som bevis för att motbevisa fyndtomheten. Därför hade ett sökande efter nya tillvägagångssätt och metoder inletts. Detta skulle man finna i bebyggelsearkeologin och pollenanalyser, två ämnesområden som uppfattades svara på de utmaningar som Österbottens äldre historia uppvisade. Härmed blir alltså en frångång från en tidigare betoning på fornfynden som grund för de arkeologiska tolkningarna inom den österbottniska historieproduktionen alltmer tydlig. Detta uppfattade Ralf Norrman som en primitiv metod, och kan utläsas som en kritik gentemot den nivå som den finländska arkeologin upplevdes befinna sig på. Norrman påstod rentav att de finländska forskarna inte vågade närma sig Österbottens forntid, med rädsla för repressalier om deras resultat skulle visa sig motsäga det så kallade tomrummet. Hoppet stod således till utländska forskare "vilkas anseende och levebröd inte står på spel fastän de skulle få resultat som motsäger tomrumshypotesen".⁵⁴⁰ Därför finns det en anledning att se på hur kontakterna till den arkeologiska institutionen vid Umeå universitet fick sin början och vad SÖL och fornforskningssällskapets medlemmar önskade få ut av detta samarbete.

---

⁵³⁷ Keim, "Conceptualizing circulation of knowledge", s. 13–14.

⁵³⁸ För mer kring Isokylä-projektet se Marianne Schaumann-Lönnqvist, "The Research history of the Isokylä Area in Salo", *Iron Age Studies in Salo I-II* (Vammala, 1986), s. 12–24; Marianne Schaumann-Lönnqvist, *Iron Age Studies in Salo III. The Development of Iron Age Settlement in the Isokylä Area in Salo* (Vammala, 1989); Milton Nunez & Pirjo Uino, Dwellings and related structures in prehistoric mainland Finland", *Bebyggelsehistorisk tidskrift* 33 (1997), s. 133.

⁵³⁹ Baudou, *Den nordiska arkeologin*, s. 279–280.

⁵⁴⁰ Ralf Norrman, "Kritisk granskning av tomrumshypotesen", *Tidskriften Skärgård* 1 (2009), s. 60–61, 65–66; Ralf Norrman, "Förhistoriskt jordbruk kartläggs i Österbotten", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia* 1986 (1987), s. 3. Artikeln "Kritisk granskning av tomrumshypotesen" var baserad på ett föredrag Norrman höllit vid mitten av 1980-talet, och finns också publicerad i boken *Personligen minskar jag inte* (2008), som var en postumt utgiven bok ämnad att sammanfatta några av Norrmans tal och artiklar.

År 1986 hade Evert Baudou befunnit sig i Jakobstad mellan 7 och 9 februari med anledning av ett marin arkeologiskt symposium, något som kommit till Kurt Gullbergs kännedom. I ett brev daterat den 30 januari 1986 skrev Gullberg till Baudou för att redogöra för försöket att få till stånd en systematisk forntidsforskning i Österbotten och att Svenska riksdagsgruppen tilldelat SÖL ett understöd på 100 000 FIM⁵⁴¹ för detta syfte.

Gullberg skrev att Baudou tidigare visat intresse för Österbotten och dess forntid: "Saken är nämligen den att vi från förbundets sida gärna ville rådgöra med Er om hur vi på bästa sätt kunde genomföra det aktuella forskningsprojektet. Vår avsikt är förstås att få fram ett vetenskapligt material, vars sanningshalt inte kan ifrågasättas".⁵⁴² Det fanns en finansmotion till riksdagen från den Svenska riksdagsgruppen om att de tilldelade pengarna kunde användas för pollenanalyser mot bakgrund av den debatt som förts om det så kallade tomrummet.⁵⁴³ Motionen var undertecknad av Ole Norrback och Håkan Malm (1936–1918), riksdagsmän från Österbotten. Norrback var också ombudsman för SÖL, något som visar på vikten av nätverk och att ha aktörer på rätt positioner i samhället. Gullberg frågade om Baudou kunde tänka sig att undvara en halv timme för ett möte för att diskutera möjligheterna till ett samarbete. Detta var en händelse som deltagarna i forskningsprojektet *Järnåldersbygd i Österbotten* skulle återkomma till vid ett flertal tillfällen, eftersom detta uppfattades som starten för bedrivandet av en arkeologisk forskning i Österbotten, finansierat av såväl lokala institutioner som den Svenska riksdagsgruppen, med mål att en gång för alla finna svar på frågan huruvida Österbotten legat öde eller inte under vikingatiden.⁵⁴⁴

I arkeologiskt hänseende upplevdes forskningen om Österbottens äldre historia fortfarande som förbisedd. Därför intog forskargruppen från Umeå rollen som en positiv utomstående för SÖL och fornforskningssällskapet, medan den arkeologiska institutionen vid Umeå universitet stod som mall i en strävan att få till det Gullberg omnämnde som en systematisk forntidsforskning i Österbotten.

Svensk expertis och arkeologi vid Umeå universitet

Avfolkningsproblematiken var inte främmande för Baudou som tacklat liknande frågor gällande Norrlands äldre historia. Den arkeologiska institutionen vid

---

⁵⁴¹ 100 000 FIM motsvarar 33 150 € 2021. För uträknanget av summornas värde under olika perioder har jag använt mig av Finlands banks myntmuseums värdeomräknare. "Rahanarvolaskuri", *Rahamuseo*

Hämtat från <<https://apps.rahamuseo.fi/rahanarvolaskin#FIN>>, 7 september, 2021.

⁵⁴² Umeå universitet (UMU), arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Järnåldersbygd i Österbotten". Brev från Kurt Gullberg till Evert Baudou, 30 januari, 1986.

⁵⁴³ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Järnåldersbygd i Österbotten". Anvisande av anslag för planering och koordinering av den arkeologiska verksamheten i svenska Österbotten. Finansmotion nr. 390, 12 februari, 1985.

⁵⁴⁴ Baudou redogör för denna händelse i sitt förord till *Järnåldersbygd i Österbotten, En ekologisk-arkeologisk studie av bosättningskontinuitet och resursutnyttjande* (Vasa, 1991), s. 11–12.

Umeå universitet hade i mer än tio års tid bedrivit bebyggelsearkeologiska undersökningar i Norrland. Genom en kombination av arkeologiska utgrävningar, makrofossil- och pollenanalyser hade de förändrat synen på detta landskaps tidiga bebyggelseutveckling.⁵⁴⁵

Precis som Österbotten hade Norrland tidigare betraktats som ett tomt och öde område, "befolkat endast av (av statsmakterna lågt värderade) jägare och fångstmän, ända tills området koloniserades av svenskar i slutet av medeltiden",⁵⁴⁶ som Sverker Sörlin och Janerik Gidlund uttryckt det. För SÖL och fornforskningssällskapet var förhoppningarna att detsamma kunde uppnås för Österbottens del. Grundandet av Umeå universitet uppfattades som en av orsakerna till att fornforskningen i Norrland gått framåt, och detsamma hade gällt norra Finland i och med grundandet av Uleåborgs universitet.⁵⁴⁷

Liksom universitetet i Uleåborg var Umeå universitet ett förhållandevis ungt universitet. Universitetet hade grundats 1975, varför dess tillblivelse kan ses som en del av en mer allmän motreaktion mot en tidigare centralism. Däremot hade det inte varit en självklarhet att Umeå universitet skulle ges en professur i arkeologi. Här fanns nämligen en viss spänning gentemot de mer sydliga universiteterna i Sverige, vilket också kom att påverka den arkeologiska institutionens inriktning. För att skilja sig från dessa sydliga institutioner gavs den arkeologiska institutionen vid Umeå en nordeuropeisk prägel, varpå det arktiska området samt bebyggelsearkeologi blev två av dess huvudstrategier.⁵⁴⁸

En liknande utveckling är möjlig att iaktta i Finland. För den som var intresserad av en karriär inom arkeologi i Finland hade studier vid Helsingfors universitet länge varit den enda möjligheten att få en utbildning inom området.⁵⁴⁹ Först från och med 50-talet breddades högskolenätet i såväl Sverige som Finland till nya regioner, och både Åbo och Uleåborg fick arkeologiska institutioner vid den här tiden. Genom detta skedde en liten omorientering, men det har inte helt ansetts svara på det som Jaakko Tahkokallio hävdar vara det största problemet inom den finländska arkeologin: bristande resurser. Dessa tre institutioner skulle nämligen tillgodose hela det arkeologiska fältet i Finland.⁵⁵⁰ Det kan jämföras med den finländska språkforskningen som inte uppvisar en liknande brist. Till skillnad från den arkeologiska utbildningen i Finland är

---

⁵⁴⁵ Evert Baudou, Roger Engelman, Lars Liedgren, Ulf Segerström & Jan-Erik Wallin (red.), *Järnåldersbygd i Österbotten, En ekologisk-arkeologisk studie av bosättningskontinuitet och resursutnyttjande* (Vasa, 1991), s. 11. Makrofossil är bevarat växt- och djurmaterial. Det vill säga insekter, frön och frukter. Inom projektet togs prover av makrofossil från Kalaschabrännan. Roger Engelman, "Makrofossilanalys från Kalaschabrännan, Malax", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1989/1990* (1991), s. 23–28.

⁵⁴⁶ Janerik Gidlund & Sverker Sörlin, "Botniaregionen inför det nya Europa", Janerik Gidlund & Sverker Sörlin (red.), *Botniaregionen, Modernisering och livskvalitet i en nordeuropeisk region* (Örnsköldsvik, 1992), s. 195.

⁵⁴⁷ Norrman, "Kritisk granskning av tomrumshypotesen", (2009), s. 60.

⁵⁴⁸ Evert Baudou, "Arkeologi i norr", *Populär arkeologi 2* (1986), s. 6.

⁵⁴⁹ Villstrand, *Åbo Akademi: I sin början*, s. 199.

⁵⁵⁰ Jaakko Tahkokallio, "Keskiajan historia ja arkeologia – näköalat Suomessa", *Historiallinen Aikakauskirja* 114:2 (2016), s. 231.

språkvetenskapen mer utspridd, något som har möjliggjort uppkomsten av en större mängd skolor och syner. I detta kapitel är det ändå arkeologin som ligger i fokus, medan språkforskningens betydelse för bosättningsfrågan behandlas utförligare i kapitel 5.

Att valet föll på Umeå universitet är inte i sig särskilt speciellt. Ett universitet binds inte av några nationsgränser och det fanns redan ett samarbete mellan högskolorna och universiteten i norr. Umeå universitet var dessutom det universitet som låg närmast Österbotten, och antalet studenter från Finland som studerade vid universitetet uppgick mot slutet av 1970-talet till cirka 10 procent av alla studerande.⁵⁵¹ Det projekt som var på väg att starta i Österbotten passade väl in i universitets profil, men framför allt var man villig att bidra med sin expertis. Trots detta betonades det att detta inte skulle uppfattas som ett misstroendevotum gentemot Museiverket eller de finländska forskarna. För den svenska forskargruppen var det viktigt att upprätthålla goda kontakter med de finländska institutionerna och detsamma gällde SÖL. Eftersom SÖL inte hade någon lagstadgad position med givna uppgifter var förbundet beroende av myndigheterna och andra organisationer, varför det var viktigt att upprätthålla ett gott samarbete med olika organ.⁵⁵² I den arbetsgrupp som tillsattes för att övervaka projektet och den arkeologiska forskningen ingick förutom representanter för fornforskningssällskapet, landskapsförbundet och Umeå universitet således också en representant från Museiverket.⁵⁵³

SÖL kan alltså hävdas ha skjutit fram sina positioner och vidgat sina mandat när det gäller den här frågan. Landskapsförbunden fungerade nämligen i huvudsak som intresseorganisationer för landskapets kommuner på en regional nivå – med Vasa läns svensk- och tvåspråkiga kommuner som medlemmar – om än det var frivilligt för kommunerna att sluta upp bakom dessa.⁵⁵⁴ Detta kunde också verka hämmande för möjligheterna att driva vissa frågor. Liksom i alla frågor fanns det vinnare och förlorare, och det var de tvåspråkiga städerna och kommunerna som visade störst missnöje med de frågor som SÖL drev.⁵⁵⁵ Dessutom var landskapsförbundens möjlighet att påverka i stor utsträckning beroende av dess tjänstemän, och därför kritiserades organisationen stundvis för att inte gå på djupet med de ärenden som hamnade på dess bord.⁵⁵⁶ Att det var just forntiden som var ett av de områden som SÖL riktade in sig på kan i hög grad tillskrivas Gullbergs engagemang för denna fråga.

Kontakterna till Umeå universitet förde med sig ett samarbete över

---

⁵⁵¹ Harry Forsell, "Det svåra samarbetet", Janerik Gidlund & Sverker Sörlin (red.), *Botniaregionen, Modernisering och livskvalitet i en nordeuropeisk region* (Umeå, 1992), s. 27–29.

⁵⁵² RA, SÖL. Dc:2 Verksamhetsberättelser 1978–1994. Verksamhetsberättelse 1983, s. 29.

⁵⁵³ RA, Esko Pursiainens arkiv. 1:2 Inkomna brev 1984–1990. Protokoll från Arkeologigruppens möte på MS Botnia den 17 augusti, 1986; RA, Esko Pursiainens arkiv. 1:2 Inkomna brev 1984–1990. Brev från Museiverket till SÖL, 2 september, 1986.

⁵⁵⁴ RA, SÖL. Dc:2 Verksamhetsberättelser 1978–1994. Verksamhetsberättelse 1987.

⁵⁵⁵ Stig Kankkonen, "Svenska Österbottens landskapsförbund: 'Intresset är svalt'", *HBL*, 9 december, 1986.

⁵⁵⁶ Birger Enges, "Dödfött förslag", *ÖB*, 30 december, 1986; "Österbotten vill behålla fria landskapsförbund", *HBL*, 31 mars, 1987.

nationsgränserna och resulterade i två projekt ämnade att belysa Österbottens forntid, varav det första hade en arkeologisk och paleoekologisk betoning, men där pollen- och makrofossilanalyser tillskrevs en lika stor vikt som boplatzutgrävningarna. Detta stod i kontrast till den finländska arkeologiska forskningen, som nog använt sig av både pollen- och makrofossilanalyser, men där dessa mer var att förstå som hjälpmedel för att stöda de arkeologiska rönen.

I *Västerbottens-Kuriren* (VK) den 22 maj 1989 redogjorde Baudou för projektet och varför Umeå universitet engagerats. Enligt Baudou var detta med diskontinuitet något av ett folkpsykologiskt problem i Österbotten. Han var medveten om frågans känslighet, men hans uppfattning var att både finlandssvenskarna som de finsktalande grupperna i regionen hade gett sitt fulla stöd åt den svenska forskargruppen.⁵⁵⁷ Huruvida detta hade varit en kamp som den arkeologiska institutionen vid Umeå universitet borde ha blandat sig i fanns det däremot de som tvistade om vid Umeå universitet. Framför allt för att projektet ansågs ta fokus från undersökningen av Norrlands forntid.⁵⁵⁸ Emellertid hade forskningsläget i Österbotten också betydelse för den svenska sidan enligt Baudou:

I februari 1986 blev jag tillfrågad av Svenska Österbottens landskapsförbund och Österbottiska Fornforsknings-sällskapet om den arkeologiska institutionen kunde genomföra undersökningar för att studera järnålderns och särskilt den sena järnålderns bebyggelse i Österbotten. Man ansåg att det fanns skäl att betvivla den vanliga bilden av den kulturhistoriska utvecklingen i Österbotten vid övergången mellan forntiden och medeltiden. Jag svarade genast ja; ur flera synpunkter är Österbottens problem viktiga också för oss.⁵⁵⁹

Baudou var inte heller främmande för problematiken gällande fyndtomheten under Österbottens vikinga- och korstågstad. Liksom Meinander betonade Baudou att inte fyndtomhet i sig behövde betyda att ett område varit folktomt.⁵⁶⁰ Däremot är det märkbart att de forntidsintresserade österbottningarna tillskriver Baudous ord en annan tyngd. Häri stod att Österbottens forntid upplevdes ha varit utsatt för ett långvarigt förtryck, och där problemet enligt de forntidsintresserade österbottningarna var hur den finländska arkeologiska forskningen möjliggjort en tolkning av området som avfolkat, varför de svenskspråkiga österbottningarna stod kvar som kolonisationer.

Behovet av en systematisk forntidsforskning i Österbotten

Det rådde inget tvivel om att avståndet till Helsingfors uppfattades som stort bland de forntidsintresserade österbottningarna. Detta hade varit en av

---

⁵⁵⁷ Evert Baudou, "Bodde det verkligen människor i Österbotten för 1000 år sedan", *VK*, 22 maj, 1989.

⁵⁵⁸ Samtal med Karin Viklund och Roger Engelmark den 13 mars, 2019, Umeå.

⁵⁵⁹ Baudou, "Bodde det verkligen människor i Österbotten för 1000 år sedan".

⁵⁶⁰ Sten Westerholm, "Tusenårigt smycke från Esse chockade Vörå-seminariet", *JT*, 16 juni, 1985.

orsakerna till fornforskningssällskapets tillblivelse, och liknande tankar hade cirkulerat länge.

Redan 1963, innan kontroversen tagit fart, hade signaturen R.N. skrivit en artikel i *VBL* om en stenläggning i Jeppo och hur lite som var känt om Österbottens forntid. Undantaget utgjordes av Vörå, men det var författaren och amatörarkeologen Jacob Tegengrens förtjänst. Skribentens ärende rörde däremot inte avfolkningen, utan var snarare en kritik mot hur arkeologerna behandlat den österbottniska bygdens fynd. Skribenten lyfte fram hur Aarne Äyräpää hade vistats i Jeppo 1932 med anledning att bekanta sig med områdets fornlämningar. Ett tackbrev hade man fått som bevis för Äyräpääs besök, men inga resultat. Nu hade uppgifter gällande en stenläggning som upptäckts i Jeppo skickats till Meinander, men man hade endast fått till svar att Arkeologiska kommissionen var intresserade av fyndet, men att det saknades resurser för en närmare undersökning:

Hur långt från allfarvägen ligger förborgade saker, som borde undersökas av fackmän, men som sagt är det svårt att få sådana från huvudstaden till våra österbottniska bygder.⁵⁶¹

Bakom ovanstående ord skymtar en bitterhet gentemot fackmännens placering i Helsingfors, och ursäcker om bristande resurser tolkades som ett ointresse för den österbottniska bygdens forntid.

Alltsedan 1974, som kan sägas ha utgjort något av ett märkesår för amatörarkeologin i Österbotten – i och med att SÖHM utlyst året till ett österbottniskt fornminnesår – hade intresset för forntiden växt i landskapet.⁵⁶² Emellertid hade det som börjat som en strävan att upplysa allmänheten om fornlämningar och deras fredande gett upphov till arkeologiska utgrävningar och inventeringar av fornlämningar i de österbottniska byarna som överträffat alla förväntningar. Dittills hade detta skett under ledning av Museiverkets arkeologer inom ramen för arkeologiska kurser vid bland annat Vasa sommaruniversitet, men denna verksamhet upplevdes ha nått en sådan omfattning att den behövde en fastare organisation.

Den största bidragande faktorn till att detta kunde utvecklas var det bidrag om 100 000 FIM som Finlands riksdag via den Svenska riksdagsgruppen inledningsvis beviljade SÖL för bedrivandet av arkeologisk verksamhet i svenska Österbotten.⁵⁶³ Om fornforskningen i Österbotten tidigare skett på en lokal nivå, och det framför allt varit Vörå som legat i fokus, skulle fornforskningens utveckling i landskapet nu övervakas regionalt.

Den huvudsakliga finansieringen fick projektet från Svenska

---

⁵⁶¹ R.N., "Stenläggningar i Jeppo från yngre stenåldern", *VBL*, 17 augusti, 1963. Bakom signaturen R.N. står troligtvis läraren och hembygdsforskaren Runar Nyholm (1913–1999).

⁵⁶² Ulrica Hägglund, "Arkeologin skriver om vår historia", *JT*, 16 juli, 1986.

⁵⁶³ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Järnåldersbygd i Österbotten". Svenska riksdagsgruppens beslut om beviljande av understöd för arkeologisk verksamhet i det svenskspråkiga Österbotten 28 januari, 1986.

riksdagsgruppen, som via Riksdagen beviljade sammanlagt 440 000 FIM fördelat över de fem år som projektet pågick. Allt som allt uppgick kostnaderna för projektet till just över 500 000 FIM.⁵⁶⁴ Övrig finansiering erhöles från Letterstedtska föreningen, Kulturfonden för Sverige och Finland, Högskolesamarbetet över Kvarken, Martha och Albin Löfgrens kulturfond, Gerby-Vesterviks hembygdsförening och Malax kommun.⁵⁶⁵ Bidragen täckte kostnaderna för projektet och gjorde det möjligt att föra projektet från start till mål.

I det följande kommer jag först att redogöra för projektets uppbyggnad och de metoder som den svenska forskargruppen förde med sig, för att därefter genom två exempel visa hur denna metodologi skilde sig från det arkeologiska arbetet i Finland. Det första var användandet av metalldetektorer, och det andra var en betoning på antingen gravar eller boplatser vid arkeologiska undersökningar.

En ekologisk-arkeologisk studie i bosättningskontinuitet och resursutnyttjande

Både SÖL och fornforskningssällskapet verkade för att stöda en vetenskaplig forskning i Österbotten. Framför allt var det den arkeologiska forskningen som upplevdes befinna sig på en lägre nivå jämfört med landets södra delar, och det var avsaknaden av en egen arkeologisk forskningsinstitution i landskapet som låg som grund för detta missförhållande. Detta var något som skulle åtgärdas och paralleller för hur fornforskningen i Österbotten skulle kunna ta sig uttryck drogs till Norrland, med den arkeologiska forskningsverksamheten vid Umeå universitet som mall. Den arkeologiska institutionen vid Umeå universitet finns rentav omnämnd i den finansmotion som den Svenska riksdagsgruppen framförde till Riksdagen i februari 1985. Dessutom påminde planerna i hög grad om den lista fornforskningssällskapet gjort upp vid dess tillblivelse.⁵⁶⁶

Den viktigaste åtgärden upplevdes vara att få till stånd en systematisk fornforskning. Ett led i detta var utförandet av en serie pollen- och fosfatanalyser för att ge en klarare bild av bosättningsens utbredning under olika förhistoriska perioder, något som sades vara en mer kostnadseffektiv metod jämfört med arkeologiska utgrävningar. Motionen förtäljer inte vem som skulle utföra analyserna, utan pengarna från Svenska riksdagsgruppen tillföll SÖL, som sedan ansvarade för planering och koordinering av den arkeologiska verksamheten i det svenskspråkiga Österbotten.⁵⁶⁷ Det var genast efter att beslutet nått SÖL om att pengarna beviljats som Gullberg vände sig till Baudou.

---

⁵⁶⁴ 440 000 FIM motsvarar 113 900 € och 500 000 FIM motsvarar 129 000 € 2021.

⁵⁶⁵ Baudou, Engelmärk, Liedgren, Segerström & Wallin (red.), *Järnåldersbygd i Österbotten*, s. 9–10.

⁵⁶⁶ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Järnåldersbygd i Österbotten". Anvisande av anslag för planering och koordinering av den arkeologiska verksamheten i svenska Österbotten. Finansmotion nr. 390, 12 februari, 1985.

⁵⁶⁷ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Järnåldersbygd i Österbotten". Anvisande av anslag för planering och koordinering av den arkeologiska verksamheten i svenska Österbotten. Finansmotion nr. 390, 12 februari, 1985.

Först ut stod en kartläggning av landskapet i jakt på lämpliga platser för tagandet av pollenprover. Detta ägde rum den 15–17 maj 1986. från Umeå deltog Evert Baudou, Roger Engelmark och Ulf Segerström, medan Ralf Norrman, Esko Pursiainen och Kurt Gullberg deltog från fornforskningssällskapets sida. Allt som allt undersöktes ett 20-tal torvmarker i nära anslutning till tidigare kända fornfyndplatser i Vörå, Lillkyro, Storkyro, Laihela, Malax och Solf.⁵⁶⁸ Bild 1. som inledde denna avhandling är således tagen under en av dessa dagar.

Av alla möjliga provplatser koncentrerades provtagningen slutligen till Torvströmossen och Vitmossen i Malax och Lampeltmossen i Vörå, något som senare kompletterades med en utgrävning av en boplats på Kalaschabrännan i Malax, som låg i närheten av Vitmossen. Målsättningen med projektet var att:

Med pollenanalys av i huvudsak torvprofiler studera och klarlägga det forntida kulturlandskapets utveckling, vilka grödor som odlats, vilken omfattning verksamheten har haft samt om och när detta mänskliga naturutnyttjande pågått under järnåldern och medeltiden.⁵⁶⁹

Vissa aspekter av projektet visade sig alltför ambitiösa, och kunde inte slutföras inom den tidsram som getts. Detta inbegrep bland annat en inskränkning av det arkeologiska materialet – som från början var avsedd att inbegripa utgrävningar av husgrunder från såväl merovinger- som vikingatid – till undersökningen av en enda boplats.

SÖL stod som uppdragsgivare, Baudou fungerade som projektledare, Engelmark ledde den miljöhistoriska forskningen och Ulf Segerström samt Jan-Erik Wallin (f. 1954) ansvarade för pollenproverna. I forskargruppen från Sverige ingick dessutom Anna-Karin Lindqvist, Johan Linderholm och Ove Halén. Från Riksantikvarieämbetet i Sverige deltog Lars Liedgren, medan Hannu Kotivuori och Tryggve Gestrin var utsända från Museiverket. Inte att förglömma är dessutom det stora antal frivilliga som deltog vid utgrävningarna.

Forskargruppen från Umeå bidrog med sin expertis och kunskap, medan amatörerna bidrog med platskännedom och frivillig arbetskraft. Vid Umeå universitets arkeologiska institution finns bland annat korrespondens och kartor bevarade som fornforskningssällskapets medlemmar skickat till Umeåforskarna för att underlätta en kartläggning av området innan arbetet körde igång.⁵⁷⁰ Men detta visar också på den betydelse som de lokala aktörerna hade för att underlätta den svenska forskargruppens inträde i frågan.

---

⁵⁶⁸ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Järnåldersbygd i Österbotten". Projektplan, "Arkeologiska och miljöhistoriska studier i mellersta Österbottens järnålder och medeltid", s. 3, Undertecknad av Evert Baudou och Roger Engelmark 22 maj, 1986.

⁵⁶⁹ Baudou & Engelmark, "Forskningsprojektets målsättning och uppläggning", s. 13–14.

⁵⁷⁰ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Järnåldersbygd i Österbotten". Brev från Esko Pursiainen till Ulf Segerström, 12 mars, 1986. "Jag eller rättare sagt vi, dvs halva Österbotten ser verkligen fram mot ditt och dom andra gossarnas besök här i Jakobstad den 26 nov. VÄLKOMMEN!!". Pursiainen hade försökt lokalisera kartor för Segerströms räkning för pollenproverna. Han hade funnit kartor över Vörå ända till 1732, men för Malax var det sämre ställt.

Förutom att bidra till en undersökning av Österbottens forntid kom projektet också att utmynna i arkeologikurser vid Vasa sommaruniversitet, och personal från Umeå och Helsingfors universitet fungerade som lärare och examinators.⁵⁷¹ Kurserna riktade sig till såväl fornforskningssällskapets medlemmar som forntidsintresserade österbottningar i allmänhet och var ett försök att råda bot på bristen på kompetenta arkeologer i landskapet, något som enligt Gullberg hade resulterat i en snedvridning av forskningen med en tyngdpunkt på det som yppats i södra Finland.⁵⁷² Gullberg ansåg nämligen att ett aktivt kulturdeltagande kunde skapa ett politiskt tryck, som i längden kunde få till stånd en förändring på den nationella nivån.⁵⁷³ Detta är en vanlig form av kritik. Som jämförelse kan Västgötaskolan och dess medlemmar lyftas fram, som på liknande grunder hävdade hur fornforskningen i Sverige, på grund av universitetens placering, koncentrerat sig till Uppland.⁵⁷⁴

Enligt Wiebke Keim kännetecknas vägen till ny kunskap ofta av liknande motstånd, i och med att regioner i periferin måste försöka överbygga denna distans innan ett utbyte kan ske.⁵⁷⁵ Detta kan således ses som ett första steg mot en mer systematisk fornforskning i Österbotten på en regional nivå. Tillblivelsen av fornforskningssällskapet gav den arkeologiska forskningsverksamheten en institutionell grund att stå på och fungerade som ett samlande organ för de forntidsintresserade österbottningarna, medan Umeåforskarna gav projektet vetenskaplig kredibilitet.

Metalldetektorernas nytta och missbruk

Att fornforskningssällskapet ville framstå som en professionell organisation vars resultat inte kunde ifrågasättas förde däremot med sig en distansering från vissa element som förekommit i diskussionen kring Vörårunorna, men som uppfattats som kontroversiella bland det vetenskapliga samhället, såsom användningen av metalldetektorer. Med andra ord började det uppvisas vissa skiljelinjer hos de forntidsintresserade österbottningarna.

Metalldetektorns förtjänster är ett populärt och ofta återkommande element i debatten, som fortfarande kan uppfattas som en besvärande fråga för etablerade arkeologer. Trots att metalldetektorer har använts inom arkeologin i Finland sedan 1950-talet har arkeologen Suzie Thomas betonat hur detta sällan redovisas för i litteraturen, utan utgör en osynlig metod. Metalldetektorn ingår inte heller i arkeologens standardutrustning med anledning av dess associationer som skattletaverktyg. Det är således betydligt vanligare att höra om användandet av metalldetektorer i samband med något fynd som en hobbyentusiast eller amatörarkeolog gjort. Särskilt som detta blivit en allt

---

⁵⁷¹ MM, ÖF. Oförtecknat material. Pärm märkt "Österbottniska Fornforskningssällskapets verksamhet 1985–2002". Informationsbrev 2/87.

⁵⁷² Anci Holm, "Små korn fyller igen österbottniska tomrummet", *JT*, 5 juni, 1988.

⁵⁷³ Kurt Gullberg, "Fem före nya kulturlagen", *VBL*, 4 juni, 1978.

⁵⁷⁴ Strömberg, *Svearikets vagga och västgötaskolan*.

⁵⁷⁵ Keim, "Conceptualizing circulation of knowledge", s. 7.

populärare hobby.⁵⁷⁶

Under 1970-talet befann sig användandet av metalldetektorer utanför det vetenskapliga samhället ännu i ett inledande skede. Av de forntidsintresserade österbottningarna var det i synnerhet Uno Forss som blivit känd för sitt användande av metalldetektor. I ett flertal insändare redogjorde Forss för sina fynd och försvarade metalldetektorns outhärlighet, eftersom den ansågs underlätta arbetet med att lokalisera områden värda att undersöka.

Metalldetektorns användningsområde var omdebatterat. Framför allt eftersom metalldetektorn gav amatörerna ett redskap som inte kunde kontrolleras av Museiverket eller de professionella forskarna. Lagstiftningen var ämnad att förhindra att fornminnena förstördes, men så länge amatörerna förhöll sig inom ramen för fornminneslagen samt hade markägarens tillstånd, fanns det inget som Museiverket kunde göra för att stoppa fortsatta eftersökningar.

Trots detta gjordes det försök att begränsa användningen av metalldetektorer, bland annat genom att upplysa amatörerna om det skadliga med deras tillvägagångssätt. Lars Huldén hade i ett tidigt skede jämfört amatörernas användande av metalldetektor vid letandet av fornföremål med att gå fram med "minsökare och pärongräfta",⁵⁷⁷ medan Baudou inte såg någon större skillnad på detta och plundring.⁵⁷⁸ Baudous mer kritiska ordalag måste ändå ses ur en svensk kontext. I Sverige var användandet av metalldetektorer stipulerat i lag och fick inte användas i närheten av kända fornminnesplatser. Till skillnad från Sverige fanns det däremot inget som förhindrade användandet av metalldetektorer vid sökandet efter fornföremål i Finland, förutsatt att eventuella lösfynd med en ålder som kunde antagas vara minst hundra år överlämnades till Museiverket.

Det var ingen tvekan om att metalldetektorn gav resultat, men det rådde samtidigt en oro över vad som gick förlorat och amatörernas tillvägagångssätt och metoder kritiserades. Detta framkommer tydligt i en insändare av Markus Hiekkanen som publicerades i *VBL*:

Arkeologerna har vid medborgarinstitutens och sommarunis kurser, fältundersökningar, fältvandringar, seminarier etc försökt lära ut elementära

---

⁵⁷⁶ Suzie Thomas, Anna Wessman, Jenni Siltainsuu & Wesa Perttola, "Understanding metal detecting and archaeology in Finland", *Cuadernos de Prehistoria y Arqueología de la Universidad de Granada*, 25 (2015), s. 189–192. I dagens läge finns det dessutom ett flertal metalldetektorföreningar i Finland, som samlar såväl hobbyentusiaster som amatörarkeologer. Se också Anna Wessman, "Metalldetektering i Finland: En framgångshistoria?", Magnus Ljunge (red.), *Metalldetektering inom arkeologi och forskning* (Örebro, 2020), s. 94–109. Denna ger en översikt över metalldetektering i Finland under 2000-talet. Wessman omnämner att metalldetektering bedrivits i Finland sedan 1980-talet, men hävdar att detta inte orsakat någon större debatt förrän 2010-talet, då antalet utövare ökade markant. I min genomgång av metalldetektorernas nytta och missbruk visar jag ändå hur detta varit ett omdebatterat ämne betydligt tidigare.

⁵⁷⁷ Ralf Norrman, "Viktigt fynd vid Båtholmen", *VBL* 10 juli, 1984. En "pärongräfta" är för dem inte bekanta med det dialektala ordet en hacka för upptagning av potatis.

⁵⁷⁸ Evert Baudou, "Rädda fornminnena, stoppa metalldetektorerna", *VBL*, 5 december, 1987.

ämnen till amatörerna utan något synligt resultat. Jag vågar påstå att dessa ämnen inte är svårbegripliga att förstå om amatörerna bara vill. De kan inte vara så korkade.⁵⁷⁹

Hiekkanen tolkade amatörerna utifrån ett akademiskt kunskapsideal, som de i hans mening inte nådde upp till, trots att det år efter år hade ordnats kurser i arkeologi i Österbotten. Värt att nämna är att uttalandet kom efter ett längre meningsutbyte med Norrman, som Hiekkanen tillika med Bertel Holm kallat för amatörledare, då deras tolkningar i Hiekkanens mening uppmuntrat till en okritisk eftersökning av vikingatida föremål.⁵⁸⁰

Användandet av metalldetektorer hamnade också i fokus under programmet "Söndagsöppet" som sändes den 8 november 1987 på *YLE TV2*. I det timmeslånga programmet möttes amatörer och professionella arkeologer kring synen på Österbottens forntid. I studion närvarade bland annat Evert Baudou och Torsten Edgren, men på plats fanns också en busslast med österbottningar, som bjudits in som publik av programmets redaktör Keijo Koivula.⁵⁸¹ I programmet drogs det paralleller till österbottningarnas strävan att motbevisa tomrummet och Västgötaskolans försök att finna Svearikets vagga. Återigen betonade Edgren och övriga finländska forskare att det inte fanns något tomrum, men att detta inte kunde likställas med en bosättningskontinuitet. Fyndtomheten var fortsättningsvis talande för regionen, därför användandet av metalldetektorer kom på tal. Konkensusen bland den samlade expertisen var att metalldetektorerna var till mer skada än nytta och Baudou tog tillfället i akt att upplysa om farorna med dessa.⁵⁸²

En som suttit bänkad framför televisionen var Uno Forss, som inte kunde hålla med om de påståenden som fördes fram i programmet. Enligt Forss höll Österbottens forntid på att rosta sönder. I stället för att teoretisera borde man gå in för en räddningsaktion.⁵⁸³ Metalldetektorn ansågs vara ett kostnadseffektivt sätt att nå snabba resultat.

I en kungörelse under rubriken "Rädda fornminnena, stoppa metalldetektorerna!" i *VBL* preciserade Baudou sin ståndpunkt i frågan:

Metalldetektorn är ett bra hjälpmedel vid arkeologiska utgrävningar. Men vid utgrävningar av gravar, boplatser, offerplatser eller andra fornlämningar, så gäller det mycket mer än att hitta metallföremål. Konstruktionerna och organiskt material säger ofta mer om forntiden, i synnerhet om det gäller boplatser. Men metallföremålen kan ge viktiga dateringar om de ligger kvar på plats. Är de däremot upptagna, så är det svårt eller omöjligt att förbinda dem

---

⁵⁷⁹ Markus Hiekkanen, "Ja, tomrummet är irriterande", *VBL*, 26 mars, 1987.

⁵⁸⁰ Detta uttalande gav Hiekkanen senare om ursäkt för. Markus Hiekkanen, "En ursäkt", *VBL*, 11 april, 1987.

⁵⁸¹ MM, ÖF. Oförtecknat material. Pärm märkt "Österbottniska fornforskningssällskapets verksamhet 1985–2002". Verksamhetsberättelse 1987.

⁵⁸² RTVA. "Söndagsöppet", *YLE TV2*, 8 november, 1987.

<<https://rtva.kavi.fi/program/details/program/22692911>>.

⁵⁸³ Uno Forss, "Den viktiga metalldetektorn", *VBL*, 11 november, 1987.

med konstruktionerna.⁵⁸⁴

Kungörelsen var riktad mot Forss och var ett svar på en insändare gällande metalldetektorernas nytta. Baudou skrev inte rakt ut att metalldetektorer borde förbjudas, utan riktade sin kritik mot amatörarkeologernas tillvägagångssätt. Han påpekade att de flesta enbart menade väl, men att de trots detta ofta förstörde mer än de hjälpte:

Om man gör ett fynd på en plats där fornlämningar inte är kända tidigare, så bör man anmäla fyndet. Fortsätter man och plockar upp ännu fler gamla föremål så har man övergått till plundring. Det spelar ingen roll om plundringen sker på ett tidigare orört forntida gravfält eller på en åker där en boplats eller ett gravfält håller på att plöjas sönder, det är i alla fall plundring.⁵⁸⁵

Liksom Forss beklagade sig Baudou över att en stor del av fornlämningarna gick förlorade genom upplöjning, men att detta inte bara var en realitet i det fornminnesrika Vörå, utan pågick runtomkring Europa. Det var upp till myndigheterna att väga upp förstörelsen med andra områden vars fornlämningar också var på väg att försvinna. Vörå var inte det enda området som var intressant ur ett arkeologiskt hänseende.

I egen mening hade Forss enbart försökt förhindra Österbottens forntid från att gå förlorad. Han må ha stött sig med det vetenskapliga etablissemanget, men hans förmåga att hitta fornfynd hade åtminstone dittills uppskattats av de forntidsintresserade österbottningarna, som vid åtskilliga tillfällen lyft fram Forss förtjänster:

Dessutom bör betonas att jag känt det som ett ansvar att ta tillvara de fornföremål som plöjts fram, och som hotas av luft, surt regn, tunga jordbruksredskap och bigödsel. Men för all del, om museiverket, arkeologiska kommittén i Vörå (som för övrigt själv använt sig av metalldetektor) och andra intresserade mår bättre av att föremålen förstörs i åkrar och vägar, så skall jag inte äventyra deras hälsa.

Annars är sanningen den att alla föremål är fotograferade, bokförda och konserverade, och att det inte alls är frågan om någon privatsamling. Professor Baudous dåliga erfarenheter kan i det fallet inte tillämpas på undertecknad.⁵⁸⁶

Den svenska forskargruppens inträde i bosättningsfrågan signalerade något av en sorti för metalldetektorn som hjälpmedel, men också ett visst avståndstagande från de fria forskarna som var en gruppering som framträtt i samband med debatten kring Vörårunorna. Forss representerade ett tidigare skede i sökandet efter Österbottens forntid, en tid då fokuset hade legat på att genom antalet fynd försöka motbevisa teorin om en vikingatida avfolkning.

---

⁵⁸⁴ Evert Baudou, "Rädda fornminnena, stoppa metalldetektorerna", *VBL*, 5 december, 1987.

⁵⁸⁵ Baudou, "Rädda fornminnena".

⁵⁸⁶ Uno Forss, "Ingen privatsamling", *VBL*, 8 december, 1987.

En kritik metalldetektorentusiaster vanligtvis får är att de inte besitter kunskap gällande fornminneslagen.⁵⁸⁷ Detta kan inte tillskrivas Forss, som besatt kunskap gällande både fornminneslagen och landskapets förhistoria. Däremot hade diskussionen kring Vörårunorna ökat på Forss skepsis gentemot etablissemang, något som speglades i hans motvilja att samarbeta med Museiverket.

De argument som fördes fram liknar således de från motsvarande debatter gällande metalldetektorernas nytta och missbruk från andra länder. Ofta är det just bristen på samarbete som uppfattas som det problematiska, men också en betoning av de negativa sidorna i form av plundring och privatsamlingar.⁵⁸⁸ Baudou betonade att metalldetektorn var ett användbart hjälpmedel, men inget som man kunde sätta alltför stor tilltro till. De enstaka fynden tillskrevs en stor betydelse av amatörarkeologerna, men problemet i ett sådant angreppssätt var avsaknaden av kontext. Fynd som gjordes med metalldetektor tillskrevs kategoriskt betydelsen av lösfynd. I stället för att fylla den eftersträvade fyndtomheten skapades nya luckor, i formen av kunskapsluckor. Om än viktiga i sig förtäljde fynden inget om bosättningen, eftersom de inte kunde knytas till gravar eller boplatser.

Det är lätt att tänka att nya fynd ändrar bilden av förhistorien, men verkligheten är ofta mer komplicerad. Nya arkeologiska rön anses kunna möjliggöra en omprövning av tidigare tolkningar, men viktigt att ta i beaktande är också hur den enskilde arkeologens uppfattning om vad som är viktigt avspeglas i dennes tolkningar och teoretiska antaganden. Dessutom är material som insamlats i det förflutna sällan tillräckligt, eller rätt beskaffat, för att som Bruce G. Trigger skriver "kunna lösa de problem som anses viktigare vid en senare tidpunkt". Tidigare tolkningar spelar således ofta en större roll på de slutsatser som görs inom arkeologin än fynden i sig själva.⁵⁸⁹ Vad arkeologerna kan studera är dessutom sällan upp till dem själva, utan är beroende av samhällets krav samt de institutionella ramar forskningen utförs inom.

För den svenska forskargruppen var det på grund av detta viktigt att få till stånd en kartläggning av intressanta fornfyndsplatser i Österbotten, för att på sikt kunna förhindra prospektering med metalldetektorer.⁵⁹⁰ Genom att betona metalldetektorns negativa sidor upprätthölls en skillnad mellan amatörerna och de professionella arkeologerna. Det är däremot inte särskilt förvånande att tanken på att bli kallad plundrare fick Forss att reagera. Han och många andra ansåg sig utföra ett viktigt arbete i att uppmärksamma fynd som Museiverket saknade resurser att undersöka. Likväl ansågs detta arbete just ha orsakat den kontrovers som Forss försökte motverka, samtidigt som det enligt Edgren hade

---

⁵⁸⁷ Thomas, Wessman, Siltainsuu & Perttola, "Understanding metal detecting", s. 192.

⁵⁸⁸ Thomas, Wessman, Siltainsuu & Perttola, "Understanding metal detecting", s. 187.

⁵⁸⁹ Trigger, *Arkeologins idéhistoria*, s. 31–32.

⁵⁹⁰ Karin Viklund, "Pörnullbacken, en järnåldersboplats i Österbotten: Markkemi, utgrävning och arkeobotanik", Kurt Gullberg (red.), *Arkeologi i Mittnorden: Ett symposium kring nya arkeologiska forskningsrön* (Vasa, 1997), s. 230.

bidragit till att skada kontakterna mellan amatörerna och Museiverket i Österbotten.⁵⁹¹

Gravar eller stolphål och upptäckten av en förhistorisk boplats i Malax

Om metalldetektorn ansågs vara ett verktyg som skilde amatörerna från de professionella arkeologerna ansågs betoningen på antingen gravar eller boplatser vid arkeologiska undersökningar som ett uttryck för den nivå den nationella arkeologin befann sig på.

De flesta arkeologer världen över är också idag nekrofila om de bara får tillfälle därtill – deras puls bultar bättre då de står inför en grav än inför ett stolphål.⁵⁹²

Ovanstående textutdrag är hämtat från ett föredrag som Carl Fredrik Meinander höll vid det Nordiska arkeologmötet i Island 1982. Idag ter det sig något förlegat i dess sexistiska ton, men uttalandet lär enligt utsago ha glatt de övriga deltagarna. Och trots att det var menat dels på skämt fanns det också en viss sanning i Meinanders uttalande, som är talande för var arkeologin som vetenskap befann sig i Finland under 1980-talet.

Meinander var inte heller ensam om den här iakttagelsen. I en av många intervjuer som den svenska arkeologen Björn Ambrosiani (f. 1928) gjorde med *VBL* angående bosättningsfrågan i Österbotten betonade han hur skillnaden mellan arkeologin i Finland och Sverige var att "det främst är gravar och inte boplatser som undersökts på den finska sidan."⁵⁹³ Närheten mellan gravar och boplatser var något som länge varit känt inom den nordiska arkeologin, men trots detta hade det visat sig svårt att finna boplatser från järnåldern i Finland.⁵⁹⁴ Enligt Mirja Miettinen var en av anledningarna att boplatser, till skillnad från gravar, inte var lika väl markerade i terrängen. Därför var det mer av en slump om en boplats kunde hittas.⁵⁹⁵ Inom den finländska arkeologin var det fornfynden och gravarna som av tradition hade legat i fokus, och det var också gravarna man riktat in sig på under de fältundersökningar som kört i gång under

---

⁵⁹¹ Torsten Edgren, "Tre brev – eller hur man befrämjar arkeologisk forskning i Österbotten", *VBL*, 17 oktober, 1997.

⁵⁹² Edgren, *Carl Fredrik Meinander*, s. 202.

⁵⁹³ Marita Bagge, "Svensk forskningschef såg fornfynden i Vörå", *VBL*, 11 augusti, 1987.

⁵⁹⁴ Hannu Kotivuori, "Dwelling-site finds from the middle iron age fieldwork at Kalaschabrännan in Maalahti – 1987–1989", *Fennoscandia Archaeologica IX* (1992), s. 60.

⁵⁹⁵ Bagge, "Svensk forskningschef såg fornfynden i Vörå". Även om den finländska arkeologin varit fokuserad på undersökningar av gravar hade det också utförts boplatundersökningar. Det första projektet Meinander startade som professor i arkeologi vid Helsingfors universitet gick under namnet *Det finska järnålderssamhället* och fokuserade uttryckligen på järnålderns boplatser. Undersökningarna innefattade pollenanalyser och koncentrerade sig till sydvästra Finland, varav ett prov togs i Vörå i Österbotten. Resultatet från undersökningarna publicerades i tidskriften *Finskt museum* 1976 och resulterade i ett flertal licentiatavhandlingar vid Helsingfors universitet. Edgren, *Carl Fredrik Meinander*, s. 248–249.

60- och 70-talen i Österbotten. Undersökningen av gravar ansågs däremot ha nått sin vägs ände och det fanns en förståelse för att det var boplatserna som i större utsträckning borde undersökas.

Svårigheten att finna boplatser hade inte låtit avskräcka Norrman, som i augusti 1986 tillsammans med ett 40-tal medlemmar från fornforskningssällskapet, besökt Sverige för att bekanta sig med järnålderstida boplatser i Hälsingland och Medelpad.⁵⁹⁶ Detta skedde på inbjudan av Baudou och är ett exempel på det samarbete som utvecklades mellan Umeåforskarna och sällskapet. Från sällskapets sida hade det varit viktigt att få kunskap om forntida boplatser, deras utseende och möjliga placering i terrängen. Väl tillbaka i Finland hade Norrman gett sig ut för att sondera terrängen efter möjliga boplatser, liknande dem på den svenska sidan, och på så sätt stött på en terrassliknande upphöjning på Kalaschabrännan vid Vitmossen i Malax.⁵⁹⁷

Att Kalaschabrännan var ett fornfyndsområde hade varit känt sedan J.R. Aspelin vistats i trakterna, men området hade inte varit föremål för någon större arkeologisk undersökning.⁵⁹⁸ Förutom Aspelin hade också Axel Olai Heikel (1851–1924) och Alfred Hackman utfört arkeologiska utgrävningar i Malax under tidigt 1900-tal vid Kopparbacken och Nisseshagen, medan Aarne Äyräpää besökt trakten 1937. Kring 1950-talet hade den arkeologiska aktiviteten i trakten i stort sett upphört, och det var först kring 1980-talet som intresset för arkeologi fick ett förnyat intresse i Malax. Jämfört med motsvarande områden i Österbotten var Malax därmed förhållandevis outforskat. Enligt den finländske arkeologen Hannu Kotivuori hade enbart sex procent av gravrösen i Malax undersökts. Detta kan jämföras med Lillkyro där motsvarande siffra uppgick till 30 procent.⁵⁹⁹

I de intervjuer som följde på upptäckten av husgrunden betonades vikten av besöket till Sverige, eftersom detta gett kunskap om hur en husgrund kunde se ut.⁶⁰⁰ Enligt Norrman var upptäckten i Malax ännu en spik i kistan för den så länge omdebatterade tomrumsteorin. Utgrävningen sades vara en av de största som någonsin utförts i Österbotten och var ett samarbete mellan SÖL, Museiverket, Umeå universitet och fornforskningssällskapet.

Undersökningen markerade ny terräng gällande den arkeologiska forskningen i Österbotten. En första undersökning av Kalaschabrännan utfördes av Lars Liedgren och Anna-Karin Lindqvist under två veckor i september månad

---

⁵⁹⁶ MM, ÖF. Oförtecknat material. Pärm märkt "Österbottniska fornforskningssällskapets verksamhet 1985–2002". Verksamhetsberättelse 1986. Se också Ralf Norrman, "Från redaktören", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia* 1987 (1988), s. 3.

⁵⁹⁷ Sonja Rosbäck, "Tomrummet stupar på järntida grund", *VBL*, 17 september, 1987.

⁵⁹⁸ Lars Liedgren, "Merovingertida bebyggelse lämningar på Kalaschabrännan i Malax", Evert Baudou, Roger Engelmärk, Lars Liedgren, Ulf Segerström & Jan-Erik Wallin (red.), *Järnåldersbygd i Österbotten: En ekologisk-arkeologisk studie av bosättningskontinuitet och resursutnyttjande* (Vasa, 1991), s. 108–109.

⁵⁹⁹ Kotivuori, "Dwelling-site finds from the middle iron age fieldwork at Kalaschabrännan", s. 59–60.

⁶⁰⁰ Rosbäck, "Tomrummet stupar på järntida grund".

1987. Enligt Liedgren var det frågan om en plan yta med stenskonig, som kunde antas vara en husgrundsterass. Men för att säkerställa om det faktiskt var en husgrund skulle ett antal provytor grävas, något som krävde tillstånd från Museiverket.⁶⁰¹

Utgrävningarna på Kalaschabrännan pågick från 1987 fram till 1989, om än det var först 1989 som utgrävningen började ge resultat. Liedgren konstaterade att det var frågan om tre järnålderstida långhus, motsvarande de som kunde hittas i Norden och norra Europa, något som indikerades av lämningar efter stolphål.⁶⁰² Det var alltså en husgrund som Norrman hade stött på i sina eftersökningar. Därtill visade sig bopplatsen vara från järnåldern, om än inte just vikingatiden, som hade varit det önskvärda.

Förutom Liedgren har också Kotivuori skrivit en artikel om bopplatsen vid Kalaschabrännan. Kotivuori hade deltagit i utgrävningarna i rollen som Museiverkets representant och varit ansvarig för utgrävningens planläggning samt för att skriva grävningsrapporten. Målet hade varit att visa på en kontinuerlig bosättning från järnålder in till medeltid, men undersökningen av bopplatsen hade inte gett stöd för detta. Omkring 100 stolphål hade upptäckts, tillhörandes upp till tre överlappande husgrunder från olika tidsperioder. Bopplatsen hade varit i användning under migrations- och merovingertid, men hade inte gett någon ny information om bosättning under vikingatid.⁶⁰³

Om än fyndet av bopplatsen i sig var extraordinärt, utgjorde denna alltså inte ett inlägg i diskussionen om den vikingatida bosättningen i Österbotten, eftersom spår av bosättning enbart funnits fram till 700-talet e.Kr. Därför uppmärksammades de utanför sin rättmätiga kontext. Varefter undersökningen pågick ändrades således målen för att bättre överensstamma med de observationer som gjordes. Sett till projektet som helhet kom bopplatsundersökningen av Kalaschabrännan och de resultat som detta gav inte att redogöras för i någon större utsträckning, något som Kotivuori såg som underligt med tanke på hur litet som var känt om järnålderstida bopplatser i Finland.⁶⁰⁴ På grund av att Kalaschabrännan var den enda bopplatsen som undersöktes inom projektets ramar ansåg Kotivuori alltså att de fynd som gjordes hamnade utanför projektets målsättning. Detta kan tolkas som att det fanns en besvikelse gällande de resultat som forskningsgruppen fått fram.

Pollenprov som vetenskaplig metod

I brist på arkeologiskt material tillskrevs Umeåforskarnas pollenprover ett desto större värde i försöket att slå hål på hypotesen om den vikingatida befolkningssvackan i Österbotten. Det betonades hur revolutionerande denna metod var och hur samma metod varit en bidragande faktor till att den

---

⁶⁰¹ MM, ÖF. Oförtecknat material. Pärn märkt "Österbottniska Fornforsknings-sällskapets verksamhet 1985– 2002". Informationsbrev 2/87.

⁶⁰² Liedgren, "Merovingertida bebyggelse-lämningar på Kalaschabrännan i Malax", s. 143–144.

⁶⁰³ Kotivuori, "Dwelling-site finds from the middle iron age fieldwork at Kalaschabrännan", s. 57.

⁶⁰⁴ Kotivuori, "Dwelling-site finds from the middle iron age fieldwork at Kalaschabrännan", s. 71.

arkeologiska institutionen, tillsammans med den botaniska avdelningen vid Umeå universitet, fört fornforskningen i Norrland framåt.

Metoden att analysera förekomsten av pollen var inte i sig ny utan hade införts redan vid slutet av 1800-talet. I Sverige hade pollenanalyser tidigt använts i ett försök att datera nivåförändringen efter landhöjningen, som hade varit en av de stora vetenskapliga tvistefrågorna under det förra sekelskiftet. Likt övriga nymodigheter hade dess användningsmöjligheter länge debatterats, och det var först på 1960-talet som metoden slagit igenom på en bredare front. Bland annat hade pollenanalyserna i ett tidigt skede setts som ett redskap för att kunna datera såväl fasta fornlämningar som lösa fynd. Detta visade sig inte möjligt, men pollenanalyserna blev snabbt oumbärliga då de gav en djupare inblick i forntida naturmiljöer, och kunde användas för att visa på spår efter odling.⁶⁰⁵

I Österbotten var pollenanalyser emellertid ett förhållandevis nytt inslag på 1980-talet, och sett till antalet prover som togs saknade Umeåforskarnas undersökning motstycke på en finländsk skala. Här utgjorde finansieringen från den Svenska riksdagsgruppen en bidragande faktor, eftersom den möjliggjorde en provtagning från ett brett urval av platser. Pollenproverna utfördes av Ulf Segerström och Jan-Erik Wallin från institutionen för ekologisk botanik vid Umeå universitet med målet att "studera naturmiljöns utveckling och undersöka hur jordbruket utvecklats under förhistorisk tid i Österbotten".⁶⁰⁶

Pollenanalyserna bidrog till ett nytt sätt att tolka det förflutna genom att spåra lämningar efter odling. Men trots många fördelar finns det liksom Tapani Tuovinen fört fram också en risk för att detta upprätthåller en tradition av att betona jordbrukets betydelse framför andra näringar.⁶⁰⁷ Genom att utgå ifrån att jordbruket varit den viktigaste näringen förbises andra näringsformer, som kan ha varit minst lika betydelsefulla. Därutöver förs det ofta fram en kritik gällande huruvida de pollenkorn som analyserats verkligen härstammar från de undersökta områdena, eller om de spridits dit från mer långväga områden.⁶⁰⁸

Eftersom pollenanalyserna representerade en ny inriktning för fornforskningen i Österbotten blev det viktigt att förmedla möjliga fallgropar. Till skillnad från runorna tedde sig tolkningen av ett pollendiagram mer abstrakt. Det fanns med andra ord en kunskapsklyfta som behövde överbyggas innan alla upplevdes befinna sig på mer eller mindre likvärdig grund. Men desto mer problematisk var den förtroendeklyfta som hade börjat uppvisa sig mellan de forntidsintresserade österbottningarna och de finländska forskarna.

---

⁶⁰⁵ Nordlund, *Det upphöjda landet*, s. 198–200, 251–253.

⁶⁰⁶ Ulf Segerström & Jan-Erik Wallin, "Naturresurserna och odlingen under järnåldern", Evert Baudou, Roger Engelmark, Lars Liedgren, Ulf Segerström & Jan-Erik Wallin (red.), *Järnåldersbygd i Österbotten, En ekologisk-arkeologisk studie av bosättningskontinuitet och resursutnyttjande* (Vasa, 1991), s. 29.

⁶⁰⁷ Tuovinen, "The Finnish Archipelago Coast", s. 15.

⁶⁰⁸ För mer kring möjligheterna med pollenanalyser som metod se Nordlund, *Det upphöjda landet*, s. 211, 215 och Teija Alenius, "Pollen Analysis as a Tool for Reconstructing Viking Age Landscapes", Joonas Ahola, Frog & Clive Tolley (red.), *Fibula, Fabula, Fact: the Viking Age in Finland* (Helsinki, 2014), s. 243–244.

Kunskapsklyftan – de österbottniska pollenproven 1973–1988

Innan jag går in på Umeåforskarnas resultat tänkte jag kort presentera de pollenprover som tidigare tagits i Österbotten. Dels för att de blev viktiga utgångspunkter för Umeåforskarna, dels för att de visade på svårigheten att nå en samstämmighet gällande bosättningsfrågan, trots en liknande metodologi. Detta är ett vanligt problem inom just medborgarforskning, då det inte alltid är fallet att de professionella forskarna tar till vara på den lokala kunskapen som finns ute i samhället.⁶⁰⁹ Innan Umeåforskarnas inträde fanns det således en tydlig klyfta mellan de professionella forskarna och de forntidsintresserade österbottningarna som dels gällde tolkningen av pollenproverna, dels amatörernas möjlighet att få sin röst hörd gällande de platser där pollenprover togs.

Det första kända pollenprovet från Österbotten var från Lintunemossen i Vörå, utfört av botanikern Kimmo Tolonen (f. 1938) 1973. Lintunemossen var dessutom provplats för ett andra pollenprov, utfört av geologen Irmeli Vuorela (1938–2012) 1985, som också tagit pollenprover i Malax 1982. Ett ytterligare provområde var Jurva som Riitta Hyvärinen undersökt 1984–1987.⁶¹⁰ Dessutom finns det en serie pollenanalyser längs med Ule älv från Norra Österbotten.⁶¹¹ De två sistnämnda faller däremot utanför den här undersökningen, medan resultaten från ett av de mer omtalade pollenproverna från Rajaneva mosse i Laihela utfört 1982 aldrig publicerades. Detta ledde i sin tur till en hel del spekulationer från bland annat Norrman om hur resultatet från Rajaneva hade tystats ner som en följd av att detta inte skulle ha överensstämmt med den gängse bilden av Österbotten som avfolkad under vikingatiden.⁶¹² Däremot framkommer inte vem som skulle ha gjort sig skyldig till detta, utan det är mot vetenskapen i en mer allmän bemärkelse som Norrman riktar sina beskyllningar.

Av de ovan nämnda är det pollenproverna från Vörå och Malax som är av störst intresse. Tolonens för att resultatet kom att tolkas såväl för som emot en kontinuerlig bosättning, och Vuorelas för att den tidsmässigt ägde rum just innan den svenska forskargruppen trädde in i bilden. Tolonens pollenprov är också

---

⁶⁰⁹ Vohland m.fl., "Editorial: The Science of Citizen Science Evolves", s. 5.

⁶¹⁰ Pollenprovet i Jurva utfördes 1984 av Riitta Hyvärinen. Hyvärinen hade fått ett stipendium för detta om 15 000 FIM av Jurva kommun. Projektet gick under namnet "Jurvan alueelta siitepölyanalyttiset tutkimukset vuosina 1984–1987" och dess resultat presenterades under ett seminarium i Jurva den 26 april 1986. För analysen hade prov tagits från två platser, Kaluneva och Korkianeva, varav första spåren av odling i Kaluneva hittades från 300 e.Kr. Spåren slutade däremot efter 700 e.Kr, men under den tiden hittades tecken på mänsklig aktivitet. Hyvärinens slutsats var att om inte odling upphört så hade den mänskliga aktiviteten åtminstone märkbart ändrat karaktär. Riitta Hyvärinen, *Jurvan alueelta tehdyt siitepölyanalyttiset tutkimukset vuosina 1984–1987*, Raportti, Helsingin yliopisto (Helsinki, 1987).

⁶¹¹ Christian Reynaud & Mervi Hjelmroos, "Pollen evidence and radiocarbon dating of human activity within the natural forest vegetation of the Pohjanmaa region (northern Finland)", *Candollea* 35, (1980), s. 257–304.

⁶¹² Ralf Norrman, "Pollenmötet i Vörå", *VBL*, 4 april, 1987.

intressant för att den hade mer än tio år bakom sig, men den blev åter av intresse efter att det arkeologiska fokuset i Österbotten skiftat från gravar och fornfynd till ett sökande efter boplatser. Resultaten från de tidigare pollenanalyserna var enligt Wallin och Segerström i stora drag överensstämmande med resultaten från deras undersökning, men hade resulterat i en avvikande tolkning.⁶¹³ Hur pollendiagrammen skulle tolkas orsakade alltså en mindre kontrovers och blev föremål för en lång och utdragen debatt.

Arkeologiska utgrävningar var tidskrävande och medförde höga kostnader, därför ansågs utförandet av paleoekologiska undersökningar, det vill säga pollenprov som den tillförlitligaste och mest kostnadseffektiva metoden att få fram ny kunskap om odlingsverksamheten i det forntida Österbotten. När SÖL tog initiativet till forskningsprojektet om Österbottens järnålder fanns det dessutom enbart ett känt pollenprov från Österbotten, det vill säga Tolonens prov från Lintunemossen i Vörå.

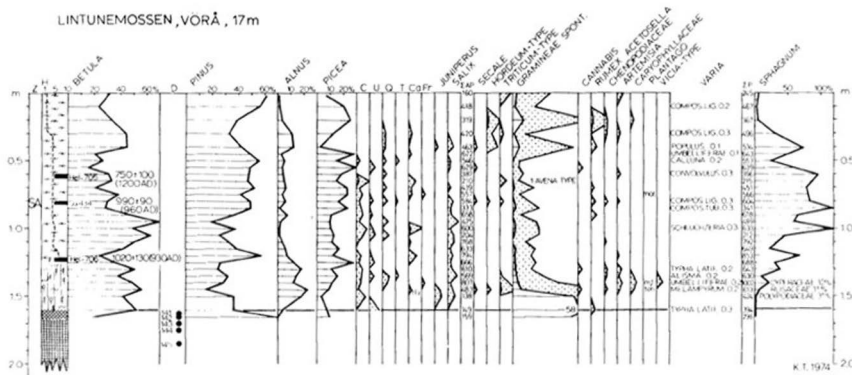

Fig. 23. Pollen diagram from profile Vöyri I.

Bild 5. Pollendiagrammet från Vörå. Kimmo Tolonen, Ari Siiriäinen och Anna-Liisa Hirviluoto, "Iron Age Cultivation in SW Finland", *Finskt Museum* (1976), s. 53.

Pollenprovet från Lintunemossen var en del av en större serie om 13 prov som ämnat kartlägga spåren efter den järnålderstida odlingen i sydvästra Finland, men det enda som tagits i Österbotten.⁶¹⁴ Bakom det här tidiga projektet stod Meinander, som också använt sig av resultatet från detta prov i sitt översiktsverk över svenska Österbottens förhistoria.⁶¹⁵ Resultatet visade på två odlingsfaser i det undersökta området med ett avbrott under vikingatiden.⁶¹⁶ Pollenprovet tolkades som ytterligare ett bevis för en odlingspaus i Österbotten, och stöddes

⁶¹³ Segerström & Wallin, "Naturresurserna och odlingen under järnåldern", s. 72.

⁶¹⁴ Kimmo Tolonen, Ari Siiriäinen & Anna-Liisa Hirviluoto, "Iron Age Cultivation in SW Finland", *Finskt Museum* (1976), s. 5–66.

⁶¹⁵ Meinander, "Forntiden i Svenska Österbotten", s. 40.

⁶¹⁶ Tolonen, Siiriäinen & Hirviluoto, "Iron Age Cultivation in SW Finland", s. 51–52.

av den arkeologiska fyndtomheten. De finländska arkeologerna och historikerna var i stort sett eniga om att Österbotten hade avfolkats omkring 800 e.Kr. och Tolonens resultat hade enbart stärkt den här tolkningen.⁶¹⁷

Bild 5. visar det omtalade pollendiagrammet från Lintunemossen i Vörå som var föremålet för en lång och utdragen debatt. Däremot dröjde det innan denna nådde en större allmänhet. Det var först i februari 1984 som resultatet togs upp i de österbottniska dagstidningarna. Bland annat skrev asienforskaren Sirkka Mäki en längre artikel i *Vaasa* att pollenprovet från Vörå bekräftat bosättningsluckan.⁶¹⁸

Enligt Norrman baserade sig det här resultatet på en felläsning. Vid tidpunkten för artikelns publicering befann han sig i USA, men Siri Hagback från Malax arkeologigrupp hade tagit kontakt och informerat honom om Irmeli Vuorelas planer på utförandet av ett pollenprov vid Storsjön i Malax, och om den diskussion som fördes i de österbottniska dagstidningarna kring det tidigare Vöråprovet. Därför hade Hagback skickat med en fotostatkopia av Tolonens pollendiagram. Norrman beskrev detta som den "bomb" som skulle kullkasta tomrumsteorin.⁶¹⁹ Här inleddes ett kommande samarbete som senare skulle fortsätta inom fornforskningssällskapet.

Sin utlandsvistelse till trots skrev Norrman en femdelad artikelserie tillsammans med Esko Pursiainen där de tolkade och presenterade Tolonens rapport. Artikelserien publicerades i *VBL*, *ÅU* och *HBL* mellan den 7 mars till den 16 augusti 1984.⁶²⁰ Artiklarna efterliknar en vetenskaplig metodologi, men målet var att "lägga fram resultaten av pollenprovet på ett så klart sätt, att resultaten i största möjliga mån blir tillgängliga för allmänheten".⁶²¹ Dessutom ville Norrman dela med sig av sina insikter innan han riskerade att fjärma sig från sin österbottniska publik.⁶²² Att artiklarna publicerades i dagstidningarna kan alltså ses som ett sätt att minska en möjlig kunskapsklyfta mellan honom och en större allmänhet.

Norrman uppfattade pollenprovet som en vändpunkt i debatten. Till skillnad från Tolonen och Meinander utläste han ett kontinuerligt spår av odling vid

---

⁶¹⁷ Luoto, "Pohjanmaan autoituminen ja sen syyt", s. 205.

⁶¹⁸ Sirkka Mäki, "Etelä-Pohjanmalla eleltiin viikinkiaikanakin. Asutuskatkos-teoria romukuoppaan", *Vaasa*, 26 februari, 1984.

⁶¹⁹ MM, ÖF. Oförtecknat material. Pärm märkt "Siri Hagbacks brev". Brev från Ralf Norrman till Siri Hagback, 4 februari, 1984; MM, ÖF. Oförtecknat material. Pärm märkt "Siri Hagbacks brev". Brev från Ralf Norrman till Siri Hagback, 24 februari, 1984; MM, ÖF. Oförtecknat material. Pärm märkt "Siri Hagbacks brev". Brev från Ralf Norrman till Siri Hagback, 6 april, 1984.

⁶²⁰ Ralf Norrman, "Pollenprovet i Vörå 1973", *VBL*, 7 mars, 1984; Ralf Norrman, "Pollenprovet i Vörå, del II: tolkning av diagrammet", *VBL*, 17 mars, 1984; Ralf Norrman, "Pollenprovet i Vörå, del III: Texten och diagrammet", *VBL*, 19 april, 1984; Ralf Norrman, "Pollenprovet i Vörå, del IV: Jämförelse av diagrammet med kända fynd av järnålderstida jordbruksredskap", *VBL*, 13 maj, 1984; Ralf Norrman, "Pollenprovet i Vörå, del V: Tolkningstekniska fallgropar", *VBL*, 16 augusti, 1984.

⁶²¹ Norrman, "Pollenprovet i Vörå 1973".

⁶²² RA, Esko Pursiainens arkiv. 1.1 Inkomna brev 1936–1984. Brev från Ralf Norrman till Esko Pursiainen, 16 februari, 1984.

Lintunemossen, varför hypotesen om Österbottens avfolkning slutligen borde förkastas i hans mening.⁶²³ Meinander och Norrman hade tillgång till samma material, men hade kommit fram till två från varandra vitt skilda slutsatser. Enligt Norrman berodde detta på att diagrammets data upprepade gånger rapporterats fel eller förtigits. De som tolkat diagrammet hade förväntat sig att finna en svacka i bebyggelsen, eller som Norrman uttryckte det: "Frestelsen blev stor att tumma på resultaten, för att få dem bättre anpassade till förhandsuppfattningen".⁶²⁴

Det första pollenprovet från Vörå är således ett exempel på hur det är möjligt att utläsa olika tolkningar från ett och samma material. Dessutom visar detta fall på hur de forntidsintresserade österbottningarna reagerade på ett oönskat resultat. I stället för att försöka falsifiera pollenprovet erbjöd Norrman en annan läsning av materialet, och där han menade att det var de professionella forskarna som låtit sig styras av sina förutfattade meningar.⁶²⁵ I sina artiklar berörde Norrman hur kunskap befinner sig i en ständig rörelse, och hur ett misstag längs med vägen kan få ödesdigra konsekvenser, om och när ett visst resultat skrivs om för att passa en ny publik. Hypotesen om Österbottens avfolkning vid övergången till vikingatiden hade styrt läsningen av diagrammet, som förtäljde en helt annan historia och rentav motsade synen på en befolkningsvacka. Därför kunde texten som var skriven av Ari Siiriäinen läsas som en bortförklaring av diagrammet. Norrman såg alltså diagrammet som viktigare än texten, eftersom de uppvisade två olika sanningar. Texten kunde förvrängas för att passa den tidigare uppfattningen, medan diagrammet var svårare att bortförklara.⁶²⁶

Frågan om hur Tolonens pollenprov skulle tolkas var långt ifrån färdigbehandlad. Lintunemossen utgjorde nämligen provplats för ett andra pollenprov, utfört av Irmeli Vuorela under sommarmånaderna 1985. Provtagningen var en del av ett tvärvetenskapligt seminarium i Vörå. I samband med detta hade två torvprofiler tagits från Lintunemossen och Marjanemossen. För kostnaderna stod Vörå kommun med diskussionerna om Vörårunorna i färskt minne, och med en förhoppning om att finna kulturindikerande pollen som kunde belysa näringslivet i Vörå under järnåldern samt styrka runinskriptionernas äkthet.⁶²⁷

Vuorela hade tidigare utfört pollenprover i Malax i samband med arkeologiska undersökningar av två järnålderstida bosättningar vid Holsterbacken och Nisseshagen, som Miettinen undersökt 1982–1984, och vars

---

⁶²³ Norrman, "Pollenprovet i Vörå 1973".

⁶²⁴ Ralf Norrman, "Referat av Iron Age Cultivation in SW Finland, i *Finskt Museum* 93 (1976), s. 5–66", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia* 1985 (1985), s. 110.

⁶²⁵ Jfr med vetenskapssociologerna Aaron Panofskys och Joan Donovans undersökning om hur vita nationalister tar emot och svarar på vad de uppfattar som felaktiga resultat från DNA-tester. Aaron Panofsky & Joan Donovan, "Genetic ancestry testing among white nationalists: From identity repair to citizen science", *Social Studies of Science* 49 (2019), s. 657–658.

⁶²⁶ Norrman, "Referat av Iron Age Cultivation in SW Finland", s. 110.

⁶²⁷ Arkeologiska kommittén i Vörå kommun, "Nidskriverier om arkeologin i Vörå", *VBL*, 8 april, 1987.

resultat finns publicerat i både nationella och internationella tidskrifter.⁶²⁸ Emellertid avvek inte resultatet från uppfattningen om en odlingspaus i Österbotten, men det betonades att undersökningen inte heller gett någon heltäckande bild, utan enbart gällde Storsjö-området i Malax. Utifrån pollenproverna gick det alltså inte att dra några större slutsatser angående odlingsaktiviteten i Malax socken under järnåldern, än mindre för hela Österbotten. Däremot hade undersökningen visat på möjligheterna att belysa problematiken gällande den så kallade bebyggelsesvackan i Österbotten på tvärvetenskaplig bas: "Ett faktum är att man här på ett begränsat område har kunnat spåra både bosättningens början och dess slut, samt därtill en mycket sannolik orsak till dess försvinnande".⁶²⁹

Ett liknande resonemang går igen i Vuorelas undersökning av Lintunemossen. Resultatet från denna provtagning publicerades i *I rågens rike*, som var en i Vörå årligen utgiven skriftserie. Liksom i Tolonens diagram upphörde odlingsindikatorerna vid Lintune- och Marjanemossen 790 e.Kr. respektive 780 e.Kr, det vill säga tiden för avfolkningens början, för att återkomma 1060 e.Kr. för Lintunemossen, och 1220 e.Kr. för Marjanemossen. Vuorela såg klimatet som en orsak till denna odlingspaus, men där spår av Cannabis, trots allt kunde uppfattas som spår efter mänsklig närvaro vid tiden för den påstådda avfolkningen. Vuorela skriver: "Enligt mina resultat blev Vörå-trakten nödvändigtvis inte ödelagd under vikingatiden. Däremot är det i belysning av pollenresultat mest sannolikt, att näringslivet blev retarderat".⁶³⁰

Förtroendeklyftan – hemligt seminarium och suspekta resultat

Odlingspausen höll ställningarna, men trots att en lokal odlingskontinuitet inte kunnat påvisas för någondera av provtagningsplatserna, fanns det spår av en regional odlingskontinuitet i området. Detta var också det resultat som

---

⁶²⁸ Mirja Miettinen, "Cultural Palaeoecology in Malax, Southern Ostrobothnia: Archaeological Background", L.-K. Königsson (red.), *Nordic Late Quaternary and Ecology, Striae*, 24 (1986), s. 161–164; Irmeli Vuorela, "Cultural Palaeoecology in Malax, Southern Ostrobothnia. Pollen Analysis", L.-K. Königsson (red.), *Nordic Late Quaternary Biology and Ecology, Striae*, 24 (1986), s. 165–168; Mirja Miettinen & Irmeli Vuorela, "Archaeological and palynological studies of the agricultural history of Vörå and Malax, Southern Ostrobothnia", *Fennoscandia Archaeologica V* (1988), s. 47–68; Mirja Miettinen & Irmeli Vuorela, "Järnåldersbosättningen kring Storsjön, Malax sn, i ljuset av arkeologiska fynd och pollenanalys. Föredrag vid det 17. nordiska arkeologmötet i Åbo 1985", *Iskos*, 7 (1988), s. 197–200.

⁶²⁹ Miettinen & Vuorela, "Järnåldersbosättningen kring Storsjön", s. 200.

⁶³⁰ Irmeli Vuorela, "Pollenanalyser från Vörå mossar", *I rågens rike, Vörå årspublikation* (1987), s. 56–58. Vuorela har också behandlat pollenproverna från Vörå i Irmeli Vuorela, "Pollenanalyser från Vitmossen i Vörå", *I rågens rike, Vörå årspublikation* (1989), s. 22–25, medan Vuorela behandlat pollenprover som metod och dess möjlighet för att spåra en bosättning i Irmeli Vuorela, *Pollen analysis as a means of tracing settlement history in SW-Finland* (Helsinki, 1975). Se också Irmeli Vuorela, "Suomen asutushistoria ja siitepölyanalyysi", *Luonnon tutkija* 81:5 (1977), s. 134–138.

presenterades på ett seminarium i Vörå den 27 mars 1987, som arrangerades av Vörå kommun och dess arkeologiska kommitté.⁶³¹

Resultatet till trots var det seminariet som fick störst uppmärksamhet i den mediala bevakningen. Sättet som seminariet arrangerades uppskattades inte av fornforskningssällskapets medlemmar som ansåg sig förbisedda. I ett brev till Ulf Segerström skrev Esko Pursiainen, som var vice ordförande i fornforskningssällskapet, hur ingen från sällskapet eller landskapsförbundet varit inbjudna, utan att de fått höra om detta först efter att seminariet var över: "När Museiverket i Helsingfors anordnar seminarium i Vörå för att berätta om pollenprov som utförts med samhällets medel sker sammankallningen till seminariet per telefon och budet går selektivt till en skara utvalda 'nickedockor'."⁶³² Det var seminariets slutenhet som upprört och Norrman upplevde det som att den arkeologiska kommittén i Vörå låtit helsingforsarna diktera villkoren för seminariet genom att inta rollen som vetenskapliga dörrvakter. Enligt Norrman fanns det inget att vinna något på att hålla slutna seminarier, och allra minst hade österbottningarna råd att splittras.⁶³³

Erik Svens som var ordförande för den arkeologiska kommittén i Vörå kommun försvarade den här lösningen. Några dörrvakter fanns inte på plats i Vörå, varken riktiga eller symboliska. Det var Vörå kommun som beställt undersökningen, därför såg de sig berättigade till att få ta del av resultatet först. Att undersökningen liksom Gösta Ågren hävdade var ett svar från Helsingfors sida stämde inte heller. Svens skrev att det var Vörå kommun som beställt proven som ett svar i striden om runinskrifterna och att detta skett redan innan forskargruppen från Umeå börjat planera utförandet av egna pollenprover i Vörå. Angående resultatet lät Svens meddela att det inte fanns något tomrum i Vörå. Liksom de påstådda dörrvakterna var detta med tomrum något som Norrman egenhändigt kommit fram till.⁶³⁴

Det var således inte alla i Österbotten som slutit upp bakom fornforskningssällskapet. Detta visar på en viss splittring gällande bosättningsfrågan inom Österbotten. Därtill ger Pursiainen och Norrman sken av att Vuorelas undersökning i Vörå kommit som en överraskning. Men intressant i det här sammanhanget är också hur Vuorela åter tog upp Tolonens prov till behandling. Tolonens prov hade i och med Umeåforskarnas inträde alltmer börjat ses stöda en bosättningskontinuitet. Enligt Vuorela var hennes undersökning mer exakt, och hon hade inte hittat några liknande spår efter odling från 960 e.Kr. som Norrman hittat i Tolonens pollendiagram. I övrigt överensstämde resultaten från de båda undersökningarna med varandra, medan Vuorela tillskrev olikheterna dem emellan som en felläsning från Tolonens sida.⁶³⁵

---

⁶³¹ Marita Bagge, "Pollenanalys visar: Mänsklig aktivitet fanns trots odlingspaus i Vörå", *VBL*, 28 mars, 1987.

⁶³² RA, Esko Pursiainens arkiv. 2:1 Utgående brev och korrespondens 1982 - 1987. Brev från Esko Pursiainen till Ulf Segerström, 28 mars, 1987.

⁶³³ Norrman, "Pollenmötet i Vörå".

⁶³⁴ Arkeologiska kommittén i Vörå kommun, "Nidskrivierier om arkeologin i Vörå".

⁶³⁵ Bagge, "Pollenanalys visar: Mänsklig aktivitet".

Pollenproven från Vörå och Malax ansågs bekräfta avfolkningen. Någon total odlingspaus var det inte frågan om, men avsaknaden av arkeologiska fynd från vikingatiden uppfattades fortsättningsvis som problematiskt. Pollenproverna hade visat att det funnits en bosättning, men som inte kunde spåras med arkeologiska medel. Detta höll också Norrman med om, men enligt honom hörde det inte vetenskapen till att rangordna olika forskningsgrenar sinsemellan: "Har det betydelse vilken forskningsgren som gjort en viss upptäckt".⁶³⁶ I Norrmans mening var vetenskapen problemorienterad, därför kunde det inte finnas två sanningar i form av en för palynologer och en för arkeologer. Antingen fanns det en odlingspaus, eller så fanns det bosättning.

Strandlinjens förskjutning och dess betydelse för valet av boplats

Att tidigare pollenprover visat på en odlingspaus under perioden 700–1200 e.Kr. berodde enligt Wallin och Segerström på att antalet analyser varit för få. Kostnaden för ett pollenprov kunde uppgå till 15 000 FIM,⁶³⁷ därför hade tidigare undersökningar inte haft samma bredd och möjlighet som Umeåforskarna haft vid sin undersökning.

Trots detta blev Tolonens pollendiagram en tidig referensram för Wallin och Segerström, som liksom Norrman utläste spår efter en kontinuerlig odling utifrån diagrammet. Problemet var att tidigare undersökningar, som Wallin och Segerström hävdade, "i huvudsak betraktat naturutvecklingen vid varje lokal som en enskild företeelse", i stället för att också ta i beaktande den rumsliga förändringen. För Österbottens del var landhöjningen en central del av landskapsutvecklingen, som tillsammans med strandförskjutningen och myr bildningen gav upphov till en stor förändring över tid.⁶³⁸

Dessutom fanns det ett missnöje gällande valet av platser för tidigare pollenprover, varför fornforskningssällskapet hade önskat en större transparens från forskarnas sida gällande deras tillvägagångssätt. När så forskarna från Umeå besökte Österbotten för första gången hade fornforskningssällskapets medlemmar redan sammanställt en lista över möjliga provplatser. Denna lista kom senare att krympas ner till tre platser, och valet föll slutligen på Torvströmossen och Vitmossen i Malax och Lampeltmossen i Vörå (se *Karta 3* och *Karta 4*).⁶³⁹ I projektets initiala skede var det således det dittills kända arkeologiska materialet som styrde urvalet, eftersom samtliga tilltänkta platser utgjorde kända fornlämningsområden.

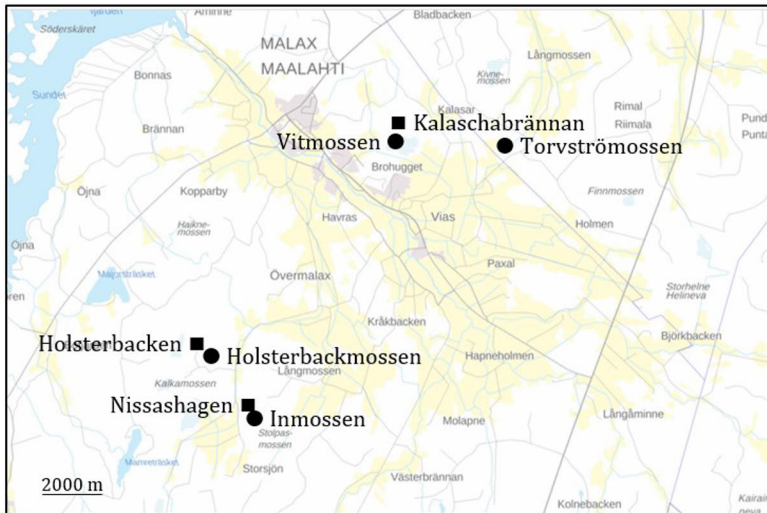
---

⁶³⁶ Ralf Norrman, "Referat av Mirja Miettinen och Irmeli Vuorelas pollenanalyser i Malax och Vörå", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1987* (1988), s. 176.

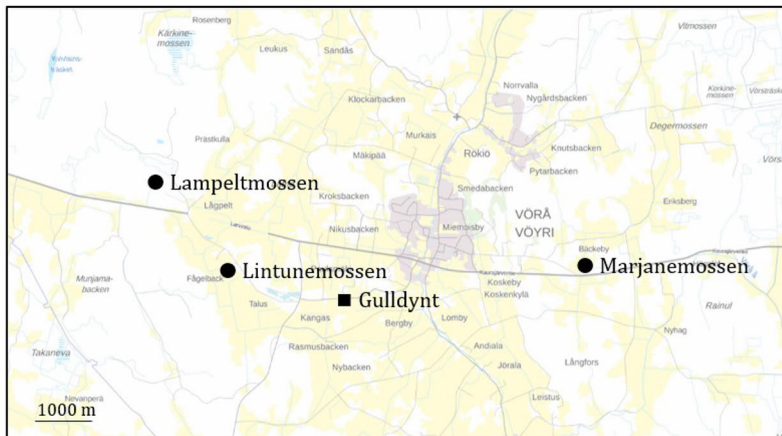
⁶³⁷ UMEU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Järnåldersbygd i Österbotten". Budget för Österbottenprojektet. 15 000 FIM år 1986 motsvarar 4 973 € 2021.

⁶³⁸ Segerström & Wallin, "Naturresurserna och odlingen under järnåldern", s. 72–73.

⁶³⁹ Baudou & Engelmark, "Forskningsprojektets målsättning och uppläggning", s. 14.

Karta 3. Malax och platserna för pollenproverna.

Karta 4. Vörå och platserna för pollenproverna.
 ■ Fornlämningsområde ● Plats för pollenprov

Pollenproverna utfördes av Segerström och Wallin, som var doktorander vid Umeå universitet, om än ursprungligen från Finland. Segerström från Karleby och Wallin från Björneborg. Detta betonades av Gullberg för att markera att det var frågan om finländska forskare som skulle motbevisa bebyggelsesvackan.⁶⁴⁰ Provtagningarna utfördes med hjälp av en så kallad rysk torvborr, med vilken det togs en serie torvprofiler från de utvalda platserna. Från varje lokal togs

⁶⁴⁰ RA, Esko Pursiainens arkiv. 1:2 Inkomna brev 1984–1990. Inbjudan till seminarium om Österbottens forntid. Från Kurt Gullberg, 4 november, 1986.

minst två torvprofiler, vilket skulle garantera tillräckligt med material att utgå från vid en senare datering.⁶⁴¹

Provtagningen inleddes våren 1986, men redan den 24 maj följande år kunde de första resultaten presenteras på ett seminarium i Vörå.⁶⁴² Det som presenterades var en preliminär rapport med avsikten att ge allmänheten en insyn i projektet och vad som var att vänta. Wallin och Segerström lät berätta hur resultatet från provtagningarna hade visat att landhöjningen och den därpå följande försumpningen haft en viktig roll i valet av boplats. Detta var den hypotes som senare skulle testas då projektet gick in i sitt andra skede. Frågan var om det gick att visa att bosättningarna flyttat i takt med strandlinjens förskjutning.⁶⁴³

Några önskedrömmar likt vissa låtit påskina var det däremot inte frågan om enligt Gullberg, utan seriös bedriven forskning. Det må ha varit en preliminär rapport, men pollenproverna hade redan tagits och C14-dateringarna var klara, och resultaten skulle i sinom tid presenteras i *Studia*.⁶⁴⁴

Rapporten togs också upp i dagspressen och jag har redan i inledningen till det här kapitlet redogjort för hur detta presenterades i *HBL* och *VBL*. Gullbergs insändare i *VBL* var alltså ett svar på den något skeptiska hållning som Birger Thölix fört fram gällande Umeåforskarnas resultat, medan *HBL* hade förhållit sig mer positivt gentemot projektet:

Det pågående forskningsprojektet kring mellersta Österbottens järnålder och medeltid har avkastat ett resultat som måste betecknas som sensationellt. Uppfattningen bland forskare av facket om bebyggelse och kulturutveckling i södra Österbotten under vikingatiden och korstågstiden har brutit sig mot varandra under former, som leder tankarna till forna tiders stora lärdomsstrider.⁶⁴⁵

I denna ledare i *HBL* använde sig skribenten av tomrummet som begrepp, men nämner också hur avfolkning kunde ses som en mildare term för den tvistefråga som orsakat debatt i Österbotten. Vidare redogjordes det för hur de Österbottniska lekmännen stämplats som vetenskaps- och forskningsfientliga, men att ingen likväl borde kunna bestrida de resultat som forskargruppen från Umeå presenterat. Det var enligt skribenten bara synd att "man först nu kommit i gång på ett område över vilket så många gissningar har vilat".

Seminarier ägde rum enbart ett par månader efter att Vuorela presenterat resultatet från sin provtagning i Vörå. Vuorela kunde inte närvara vid

---

⁶⁴¹ Segerström & Wallin, "Naturresurserna och odlingen under järnåldern", s. 29–30. I artikeln redogör Segerström och Wallin för deras metodologi. För ytterligare information kring hur ett pollenprov görs hänvisar de till handböcker i ämnet, bland annat P.D. Moore och J.A. Webb, *An Illustrated Guide to Pollen Analysis* (London, 1978).

⁶⁴² MM, ÖF. Oförtecknat material. Pärm märkt "Österbottniska fornforskningssällskapets verksamhet 1985–2002". Program över arkeologiskt seminarium i Vörå 24 maj, 1987.

⁶⁴³ Segerström & Wallin, "Naturresurserna och odlingen under järnåldern", s. 30–31.

⁶⁴⁴ Gullberg, "Tomrummets eftervärd".

⁶⁴⁵ Ernest Uljens, "Österbottens förhistoria", *HBL*, 26 maj, 1987.

presentationen av Umeåforskarnas rapport, eftersom hon då befann sig i Lund för att presentera resultaten från sin egen undersökning. Däremot kom hon att beröra Umeåforskarnas rapport i ett inlägg i *HBL*. Vuorela hävdade att den här forskningen redan var gjord och att Umeåforskarnas pollenanalyser hade varit ett slöseri med pengar. Att dessa nya rön presenterades så nära inpå hennes egen fann hon som ojuste, och hon hade fått intrycket att någon försökt tuga ihjäl hennes forskning.⁶⁴⁶

Vuorela ansåg sig förbisedd. Särskilt som hon inte hade haft tillgång till samma resurser som Umeåforskarna. Enligt Norrman hade budet om att göra pollenanalyser i Österbotten däremot först gått till Vuorela, som tackat nej. Detta hade skett innan den Svenska riksdagsgruppen beviljat finansiellt understöd till projektet, det vill säga vid ett skede när finansieringen varit mer osäker. Dessvärre hade man missförstått varandra, men enligt Norrman var det resultaten som var det viktiga, inte vem som utfört undersökningen: "Med våra 100 000 mk fick vi på ett år till stånd mer än vad som skett i Österbotten alltsedan 1940-talet".⁶⁴⁷ Angående Vuorelas undersökning och huruvida Umeåforskarnas undersökning redan var gjord hade Norrman följande att säga:

Docent Vuorelas egna undersökningar är inte ännu publicerade. Inte heller har vare sig jag eller Umeåforskarna fått veta något om dem då ingen av oss hade tillträde till Vuorelas presentation av dem för en tid sedan. Till den presentationen hade endast handplockade och noggrant utvalda personer tillträde.⁶⁴⁸

Diskussionen mellan Norrman och Vuorela fördes i *HBL* och kom åter att kretsa kring seminariet i Vörå dit fornforskningssällskapets medlemmar inte haft tillträde. Men Norrman såg också detta som en möjlighet att redogöra för vad som skulle komma. Tomrumshypotesens motbevisning hade inlett en dominoeffekt, och följande i tur stod Alfred Hackmans kolonisationsteori. Tätt följd av ortnamnen, som Norrman själv skulle ge sig i kast med att utreda. Det som nu kunde bevittnas var alltså inte frågan om några finjusteringar i Norrmans mening, utan ett paradigmskifte gällande synen på Österbottens forntid.⁶⁴⁹

Järnåldersbygd i Österbotten – forntidskunskap i cirkulation

Det slutgiltiga resultatet från forskningsprojektet presenterades under ett seminarium i Vasa 1991 och i boken *Järnåldersbygd i Österbotten* (1991). Denna publikation och konferensrapporten från 1994⁶⁵⁰ möjliggör en analys av en österbottnisk historieproduktion samt ger en inblick i hur forskargruppen från

---

⁶⁴⁶ Ernest Uljens, "Österbottenrapporten: Den forskningen var redan gjord", *HBL*, 29 maj, 1987.

⁶⁴⁷ Ralf Norrman, "Budet gick först till Vuorela", *HBL*, 31 maj, 1987.

⁶⁴⁸ Norrman, "Budet gick först till Vuorela".

⁶⁴⁹ Ralf Norrman, "Tomrummet som aldrig fanns", *VBL*, 2 juni, 1987.

⁶⁵⁰ Kurt Gullberg (red.), *Järnåldern i Mittnorden: Ett symposium kring nya arkeologiska och ekologiska forskningsrön* (Vasa, 1994).

Umeå tog sig an bosättningsfrågan.

Som grund för min analys står Wiebke Keims indelning av kunskaps-cirkulationen i olika faser, och där mottagande, utbyte och omförhandling av metod och teori är de aspekter som jag sett som viktiga att framhålla.⁶⁵¹ Genom detta vill jag visa hur Umeåforskarna tog sig an bosättningsfrågan och vilka problem som uppstod som en följd av att den här frågan rörde sig utanför de nationella ramarna.

En regional kontinuitet – en omförhandling av metod och teori

Gällande det arkeologiska forskningsläget i Österbotten var det inte mycket som skett sedan 1900-talets början. Hackmans kolonisationsteori från 1905 och Aarne Äyräpääs sammanfattade forskningsläge över Österbottens forntid från 1925 hade ännu synts av i texter av såväl Ella Kivikoski som Carl Fredrik Meinander under 1950-talet.⁶⁵² Den vikingatida avfolkningen i Österbotten var en väl förankrad förklaringsmodell bland såväl arkeologer som språkforskare i Finland, som dessutom hade andra problem på sin dagordning.

Däremot måste det konstateras att detta ger en något väl förenklad bild av arkeologins utveckling. Det kan nämligen lätt konstateras hur historiska översikter över den arkeologiska utvecklingen innan 1970-talet tenderade att fokusera på ett antal dominerande forskarpersonligheter och deras bidrag till ämnet. Enligt arkeologen Håkan Petersson ses dessa därför ofta som en form av idealtyper där ett visst rön får anses definiera deras position i vetenskapen som stort.⁶⁵³ En liknande tendens är också synlig gällande Meinander. Det är kontinuitetsteorin som kommit att ses som hans största bidrag till arkeologin, medan hans tes om en vikingatida avfolkning lämnat ett större avtryck bland österbottningarna.

För trots att Meinander till viss del omvärderade grunderna och tidpunkten för avfolkningen höll han fast vid sin syn på en bebyggelsesvacka i Österbotten. I en artikel i *Historisk Tidskrift för Finland* (1983), som hade sitt ursprung i forskningsprojektet *Suomen väestön esihistorialliset juuret* (sv. *Den finska befolkningens förhistoriska rötter*) och det tvärvetenskapliga symposiet i Tvärminne, som behandlades i den här avhandlingens inledningskapitel, kan Meinander sägas ha konkluderat sin syn på bosättningsfrågan:

I Nylands, Eg. Finlands, Satakuntas och Österbottens medeltida svenskbygder finns det inga fynd eller fornlämningar som tyder på fast bosättning under 900- och 1000-talen och endast i Karis och Tenala finns det lämningar från 800-talet. Det är inte endast fråga om gravar och gravfält, utan också om bostadslämningar, odlingsspår, fornborgar, skattfynd och lösfynd. Det finns tvivlare som hävdar, att avsaknaden av fornminnen inte får tolkas som bevis för att det inte fanns bosättning. Tvivlet är i många fall berättigat. Men om en

---

⁶⁵¹ Keim, "Conceptualizing circulation of knowledge", s. 4.

⁶⁵² Baudou, "Den tidigare forskningen och den yngre järnålderns bebyggelse i Österbotten", s. 19.

⁶⁵³ Petersson, *Nationalstaten och arkeologin*, s. 45.

arkeolog ombeds att uttala sig om bosättningshistorien, kan han inte desavuera sin egen metod och bortse från den systematiska frånvaron av bosättningsspår från de 400 år, då bondebebyggelsen överallt annanstans i Östersjöområdet upplever en kraftig inre och yttre expansion.⁶⁵⁴

I ovanstående textutdrag tillskrivs fornfynd, eller avsaknaden av dessa, en stor vikt vid tolkningen av förhistoriska processer, något som Torsten Edgren hävdade kännetecknar Meinanders metodologi.⁶⁵⁵ Dessutom anspelade rubriken på Axel Olof Freudenthals artikel med samma namn från 1881, vilket ger en föräning om hur Meinander upplevde den här frågan. Särskilt som också debatten om Vörårunorna skymtar mellan raderna. Meinander skriver om tvivlare med vilka han avser de amatörforskare som motsatt sig den vetenskapliga tolkningen av landskapets forntid.

I övrigt deltog Meinander inte aktivt i den debatt som fördes, utan hans bidrag till ämnet synliggörs i de monografier och artiklar han lät publicera samt i ett par intervjuer som han gav för pressen och radion. Själv ansåg Meinander nämligen att hans betydelse för den finländska arkeologin inte var särskilt stor och han lär innan sin pensionering ha sagt att "min tid som professor var för kort för att bilda skola".⁶⁵⁶ Meinanders kolleger har däremot inte varit lika blygsamma, utan de har betonat hans betydelse för den finländska arkeologin. Dessutom är Meinander den arkeolog som grundligast studerat Österbottens forntid och det är till en stor utsträckning hans verk som efterkommande arkeologer och historiker vänt sig till.⁶⁵⁷ Den effekt detta fått kan inte förbises och därför måste också Meinander sägas vara en del av kontroversen. Allra minst eftersom hans ståndpunkt i form av professor i arkeologi vid Helsingfors universitet 1971–1983 var av stor betydelse.

Emellertid verkade Meinander inte ensam, utan han var del av ett större "tankekollektiv", för att använda Ludwig Flecks (1896–1961) terminologi.⁶⁵⁸ Sett till de större arkeologiska strömningarna under 1970-talet hade kontinuitetsteorin troligtvis slagit igenom med eller utan Meinander. Efterkrigstiden signalerade nämligen ett nytt förhållningssätt gällande bosättningsfrågan bland såväl arkeologer som språkforskare, varpå Hackmans kolonisationsteori slutligen fick ge vika för kontinuitetsteorin. Detta framkommer i en artikel av arkeologen Milton G. Nunez (f. 1948), som publicerades i *Fennoscandia Archaeologica IV* (1987), och där han konstaterade att kontinuitet var den nya normen:

---

⁶⁵⁴ Meinander, "Om svenskarnes inflyttningar till Finland", s. 231–232.

⁶⁵⁵ Edgren, "Meinander, Carl Fredrik", *BLF*

Hämtat från <<http://www.blf.fi/artikel.php?id=7062>>, 7 september, 2021.

⁶⁵⁶ Edgren, *Carl Fredrik Meinander*, s. 252.

⁶⁵⁷ Evert Baudou, "Kontinuitetsproblemet i Österbottens järnålder", Evert Baudou, Roger Engelmark, Lars Liedgren, Ulf Segerström & Jan-Erik Wallin (red.), *Järnåldersbygd i Österbotten: En ekologisk-arkeologisk studie av bosättningskontinuitet och resursutnyttjande* (Vasa, 1991), s. 177.

⁶⁵⁸ Fleck, *Genesis and Development of a Scientific Fact*, s. 27–28.

Finnish archaeological material radiates a clear message of settlement continuity. This has a bearing on the controversial question of the origins of the Finns. The former belief that Finland was depopulated during the Preroman period (c. 500–0 bc) is no longer tenable on archaeological and paleobotanical grounds. Nor is there any concrete evidence for a major immigration of potential carriers of a Finnic language. With the exception of the Corded ware (c. 2500–2000 bc) and, possibly, the Scandinavian Bronze Age (c. 1500–500 bc) episodes, which were restricted to Southwest Finland, continuity seems to be the rule. No settlement interruption can be detected; and cultures appear to have evolved smoothly, each phase always inheriting a number of traits from preceding ones.⁶⁵⁹

Tidigare fyndluckor hade fyllts ut och därför var den enda logiska slutledningen att bosättningen varit kontinuerlig. Detta fick som Nunez skriver också en stor betydelse för den tidigare kontroversiella frågan om det finska folkets ursprung. Det fanns inget som längre talade för en invandring av ett finsktalande folk under förhistorisk tid, utan finnarna ansågs utgöra ett av Finlands ursprungsfolk, varefter alla krigiska element ersattes av en fredlig utveckling med ett fokus på handel. Detta var med andra ord en evolutionistisk syn, och den kulturella utvecklingen hade skett gradvis genom nya intryck utifrån.

Det talades alltså om en kontinuitet gällande bosättningen på nationell nivå, men fortsättningsvis fanns det undantag till denna kontinuitet, exempelvis som Nunez skriver i sydvästra Finland, som ansågs ha fått sin svenskspråkiga befolkning någon gång vid den historiska tidens början. Men också i Österbotten fanns en motsvarande lucka under vikingatiden. Denna nationella bosättningskontinuitet gjorde dessa lokala och regionala diskontinuiteter desto mer problematiska. Men det är inte bara i relation till kustområdet som kontinuitetsteorin varit problematisk. Samerna har också varit svåra att placera in utifrån en syn om Finland som kontinuerligt bebott utav ett finskt-ugriskt folk.⁶⁶⁰

Medan de finländska arkeologerna och språkvetarna hade börjat omvärdera Hackmans teori, hade man därför också i Österbotten börjat angripa frågan om avfolkningen från en ny synvinkel. Inom arkeologin hade det forntida Österbottens stagning under 800-talet förklarats utifrån allt från naturkatastrofer till förändrade handelsmönster samt som en följd av krigståg från Birkaland och Satakunta, medan enstaka fynd som trots denna avfolkning kunde daterats till vikinga- eller korstågstad ansågs vara ströfynd från erämarksarare. För helt öde hade Österbotten aldrig legat, även om det saknades spår efter en fast bosättning.

Enligt Baudou var samtliga av dessa förklaringar försök att förklara den österbottniska fyndfattigdomen genom att placera Österbotten i en antagen historisk situation.⁶⁶¹ Baudou ifrågasatte inte avfolkningen i sig, utan utgick ifrån

---

⁶⁵⁹ Milton Nunez, "A Model for Early Settlement of Finland", *Fennoscandia Archaeologica IV* (1987), s. 11–12.

⁶⁶⁰ Vilkuna, "Siperiasta vai?", s. 25.

⁶⁶¹ Baudou, "Kontinuitetsproblemet i Österbottens järnålder", s. 149.

att finna orsaken till att tidigare centralbygder liksom Gullydynt i Vörå lämnats öde. Baudou tog sig an samma fråga som sina finländska kolleger, men utifrån ett annat perspektiv. Något som Baudou ansåg att saknades i de tidigare arkeologiska tolkningarna kring fyndläget i Österbotten var frågan om representativitet, det vill säga en avsaknad av en diskussion kring huruvida de fynd som hittats faktiskt var lös- och ströfynd, eller om de kunde härledas till försvunna gravar eller boplatser. Dessutom hade avsaknaden av en tydlig definition av begreppet kontinuitet orsakat förvirring i hans mening.⁶⁶² Baudou försökte därmed relatera detta koncept till sitt eget arbete, något som utifrån Wiebke Keims typologi kan ses som den första typen av kunskaps-cirkulation.⁶⁶³

Kontinuitetsbegreppet uppfattades som anledningen till att det uppstått en schism mellan det vetenskapliga samhället och de forntidsintresserade österbottningarna.⁶⁶⁴ För Baudou hade uppdraget krävt att han satt sig in i ett nytt forskningsläge, en inte helt så tacksam uppgift eftersom en stor del av det tidigare forskningsläget enbart fanns att tillgå på finska, ett språk som Baudou inte behärskade. Detta var något som senare öppnade upp för en kritik av Umeåforskarnas resultat. Lena Huldén har nämligen hävdade att rikssvenska forskare började distanseras från utvecklingen i Finland under början av 1900-talet, som en följd av att allt fler forskare började skriva på finska i Finland. Tidigare hade Oscar Montelius fått motstå en liknande kritik som den Baudou fick erfar.⁶⁶⁵ Det ligger ändå mer än språkliga förklaringar bakom denna utveckling. Matti Klinge skriver att Sverige och Finland fjärmades från varandra redan under 1800-talet genom ett olikartat identitetsbygge – Sverige med fokus på historien och skriftspråket – medan Finland först behövde skapa en stat innan frågan om nationalitet kunde komma på tal.⁶⁶⁶ Detta är också orsaken till att frågan om nationalitet har setts som en mer brännande fråga i Finland jämfört med Sverige.

Nationalitetsfrågan kan rentav sägas ha genomsyrat arkeologin som vetenskap i Finland. Här kan åter Meinander lyftas fram, som såg denna som ett utmärkande, om än problematiskt drag för den finländska arkeologin:

Det finns i finländsk arkeologi ett problem som inte har motsvarighet i de andra nordiska länderna, nämligen nationalitetsfrågan. Vi har själv upplevt nationaliteterna som realiteter, och därför frågar vi efter dem också i forntiden: svenskt, finskt, lappskt, ryskt. Det finns väl inte en enda arkeolog i Finland som inte i någon form skulle ha tangerat dessa nationalitetsproblem. Men detta är en tematisk specialitet och innebär inte någon olikhet i metod eller teoretisk grund gentemot andra nordiska arkeologer. Jag kan inte säga om finländsk arkeologi har någon speciell profil, ty som bekant kan man inte se sin egen

---

⁶⁶² Baudou, "Kontinuitetsproblemet i Österbottens järnålder", s. 151–152, 203.

⁶⁶³ Keim, "Conceptualizing circulation of knowledge", s. 7.

⁶⁶⁴ Segerström & Wallin, "Naturresurserna och odlingen under järnåldern", s. 72–73.

⁶⁶⁵ Huldén, "När kommo svenskarna till Finland?", s. 16.

⁶⁶⁶ Matti Klinge, *Suomalainen ja Eurooppalainen menneisyys: Historiankirjoitus ja historiakulttuuri keisariaikana* (Riga, 2010), s. 51.

Även om Meinanders syn på nationalitetsfrågan inte helt framkommer ses den som problematisk och som inte helt hemmahörande inom arkeologin. Dels för att vi skriver in oss själva i vår syn på det förflutna, dels för att nationalitetsfrågan inte ansågs existera i de övriga nordiska länderna.

Att nationalitetsfrågan inte skulle ha funnits inom den svenska arkeologin var ändå en sanning med viss modifikation enligt Baudou. Inriktningen var av historiska skäl en annan i Sverige, men detta betydde inte att nationalitetsfrågan skulle ha varit frånvarande. Här blev återigen ett fokus på centrum och periferi tydligt och hur Uppland länge legat i fokus inom den svenska arkeologin. I Norrland kunde det nämligen hävdas att frågan om nationalitet var minst lika närvarande som i Finland, åtminstone för den som sökte efter detta.⁶⁶⁸

Som Samuel Edquist påvisat blir alltså sättet att prata om etnicitet ateoretiskt från 1980-talet och framåt. Detta innebär att forskarna inte diskuterar etnicitet eller nationalitet utifrån något uttalat teoretiskt perspektiv. I stället har det blivit allt vanligare att ifrågasätta både sin egen samt tidigare forsknings användande av etnicitet- och nationalitetsbegreppet.⁶⁶⁹ Detta framkommer tydligt i hur Baudou närmade sig frågan om etnicitet i Österbottens forntid, samtidigt som han var tvungen att ta ställning till allmänhetens förväntningar. Fortsättningsvis fanns det nämligen en tendens att försöka identifiera vissa etniska och kulturella grupper i forntiden, men det är möjligt att iakta en ökad transparens kring hur detta kommer till uttryck:

Vi har konstaterat bebyggelse, men vi har inte talat om människorna, vilka det var som bodde här [...] Det blir sedan en uppgift för historiker och språkforskare att beakta de nya fynden och använda dem som utgångspunkter för att gå vidare.⁶⁷⁰

Baudou betonade att det hade varit frågan om bosättningskontinuitet som var projektets främsta syfte, medan frågan om befolkning och språk var av underordnad betydelse. Denna fråga lämnades öppen, eftersom Baudou ansåg att språkvetenskapen var mer lämpad att svara på frågor kring språkets kontinuitet. Indirekt kunde projektet ändå sägas ha påverkat premisserna för ortnamnsforskningen, emedan det inom ortnamnsforskningen hade varit vanligt att utgå ifrån den arkeologiska synen på Österbotten som avfolkat under vikingatiden.

Detta märktes också av i hur resultatet togs emot. Bland allmänheten var det fortsättningsvis möjligt att stöta på en äldre typ av diskurs, och problematiserandet av en viss etnicitet i forntiden var nödvändigtvis inte lika framträdande. Således fanns det en viss tendens att övertolka både Meinanders

---

⁶⁶⁷ C.F. Meinander, "Rannsakning med arkeologin", *Nya Argus* 5 (1968), s. 62.

⁶⁶⁸ Baudou, "Nationell identitet" s. 227–228.

⁶⁶⁹ Edquist, *I Ruriks fotspår*, s. 87, 93.

⁶⁷⁰ Maj-Britt Höglund, "Boskap betade, åkrar gödslades i 'tomrummet'", *VBL*, 28 maj, 1991.

och Baudous forskning, något Birger Thölix också anmärkte på: "Det är amatörarkeologerna som flitigast spätt på pratet om tomrummet och försökt finna detta bland historikernas verk".⁶⁷¹

Bland annat Gullberg hade velat få ett slut på allt tal om tomrum och kolonisation. Bakom detta fanns en önskan om att bevisa att det svenska inslaget i Österbotten inte var något som kommit till Finland under korstågstiden, utan hade betydligt äldre anor. Gullberg ville finna det svenska språkets rötter i Finland, medan Baudous mål hade varit att utsätta hypotesen om avfolkningen för en vetenskaplig granskning. När den svenska forskargruppen uttalade sig kring projektet inför media betonade de således hellre projektets tvärvetenskaplighet och de metoder som användes, än huruvida de ansåg sig kunna bevisa en svenskspråkig kontinuitet från järnåldern in till modern tid.

Det var genom pollenanalyser, makrofossilanalyser och bebyggelsearkeologiska studier som avfolkningen slutligen kunde motbevisas. Området hade inte varit folktomt, och befolkningskontinuiteten sades vara obestridlig. "Makrofossilanalyserna visar att åkrarna gödslades vilket betyder att svedjebuket sannolikt inte hade den betydelse man dittills trott, betesmarkerna och kreatursskötseln var viktiga näringar".⁶⁷² Umeåforskarna var ändå noga med att betona hur de inte var först ut med att föra fram en liknande syn. Däremot hade detta inte kunnat påvisas tidigare. Skillnaden mellan deras undersökning låg i hur resultat hade nåtts, varför en fråga som tidigt ställdes var huruvida detta resultat nu skulle godkännas av de finländska arkeologerna. Enligt Baudou var det nämligen främst yngre forskare i Finland som visat intresse för de nya rönen, medan de mer etablerade forskarna förhöll sig avvaktande gentemot pollenanalyserna och deras bevisvärde.

Häri framträder en av de största skillnaderna mellan hur forskargruppen från Umeå grep sig an frågan om den vikingatida bosättningen i Österbotten, jämfört med sina finländska kolleger, samt de förväntningar som fanns på resultaten från SÖL och fornforskningssällskapetets sida. Baudou undvek nämligen i mån av möjlighet att uttrycka sig om nationaliteter och etniciteter. I stället betonades det att de resultat som arkeologerna och ekologerna från Umeå universitet kommit fram till i samröre med personal från Museiverket visade på en regional bosättningskontinuitet i de undersökta områdena. Detta bestyrktes av de 10 pollenprover som tagits, varav sädespollen hade påträffats i sju av dessa under vikingatid och sex under korstågstad. Detta tydde på att odlingen varit kontinuerlig under hela järnåldern inom regionen Malax-Korsholm-Vörå. Därmed hade Umeåforskarna påvisat en odlingskontinuitet i Österbotten, från förromersk järnålder till medeltid, något som också varit det utsatta målet med projektet.⁶⁷³

Den så kallade tomrumsteorin hade inte hållit för en vetenskaplig granskning. I stället för tomrum och avfolkning hade pollenproverna påvisat en regional

---

⁶⁷¹ Thölix, "Tomrummets eftervård".

⁶⁷² Ralf Sundberg, "Ekologisk-arkeologiska fakta mot tomrumsteorin", *HBL*, 28 maj, 1991.

⁶⁷³ Kurt Gullberg, *Ny kunskap om järnåldern i Österbotten*

Hämtat från <<http://sydaby.eget.net/swe/ia0.htm>>, 7 september, 2021.

bosättningskontinuitet:

Med *kontinuitet* i bebyggelsen avses en i tid oavbrutet fortlöpande bebyggelse på en gårdstomt, i en bygd eller i en region. På gårdstomten kan husen byta läge men det är ändå kontinuitet i bebyggelsen om tidsföljden är obruten. En bygd består av ett naturligt avgränsat område med flera gårdar med brukade marker. Gårdarnas läge och antal kan ändras men det är bebyggelsekontinuitet så länge tidsföljden är obruten. Flera bygder nära varandra bildar en region. Inom regionen råder bebyggelsekontinuitet så länge flera bygder består.⁶⁷⁴

Enligt Baoudu hade de finländska arkeologerna aldrig talat om något tomrum, utan detta var ett begrepp som hade sin grund utanför det vetenskapliga samhället: "De finska arkeologerna talar inte om tomrum och det är inte tomrum de menar – men de centrala bygderna har upphört. Är det då en annan befolkning eller är det samma folk som fortfarande rör sig i området?". Den tolkning som den svenska forskargruppen förespråkade var ett mellanting. Centralbygderna hade upphört, liksom tidigare visats av de finländska arkeologerna, men det hade skett en omlokalisering eller decentralisering av bosättningen inom regionen.⁶⁷⁵ Avfolkningen hade motbevisats, men detta hade gett upphov till nya frågor, som inte kunde låta sig undersökas lika enkelt.

Utifrån Keims terminologi kan detta ses som ett försök till omförhandling av metod och teori, varpå kontinuitetsbegreppet utvecklades för att bättre svara mot de resultat projektet gett.⁶⁷⁶ Det som skilde Umeåforskarnas undersökning från tidigare försök att kartlägga den järnålderstida bosättningen i Österbotten var att proverna tagits från områden utanför tidigare kända centralbygder. Det var miljöhistoriska och inte arkeologiska premisser som hade styrt undersökningens andra skede. I samstämmighet med den tidigare synen visade de av Segerström och Wallin utförda pollenproverna att centralbygderna minskade i betydelse omkring 800-talet, medan spår efter odling varit iakttagbar i närområdet. Fortsättningsvis saknades det arkeologiska spår, men detta hade inte varit avsikten med projektet. I stället var det som Baudou hävdade en fråga om vilken vetenskapsgren som tillskrevs störst betydelse. Bara för att det saknades arkeologiska spår gick det inte att utgå ifrån att den samarbetande vetenskapen hade fel.⁶⁷⁷

Hypotesen som hade ställts upp vid seminariet 1986 hade bekräftats. I stället för en avfolkning under vikingatiden betonades det att bosättningen varit kontinuerlig på ett regionalt plan. Det hade inte gått att visa på en lokal bosättningskontinuitet på någon av de undersökta platserna, men pollenanalyserna hade visat spår efter en rörlig bosättning som följt strandlinjen. Dessutom hade pollen från korn, havre, råg och ogräs hittats i samband med

---

⁶⁷⁴ Baudou, "Kontinuitetsproblemet i Österbottens järnålder", s. 150.

⁶⁷⁵ Detta var en modell som den finske arkeologen Jukka Luoto tidigare föreslagit som en möjlig förklaring. Luoto, "Pohjanmaan autoituminen ja sen syyt", s. 205.

⁶⁷⁶ Keim, "Conceptualizing circulation of knowledge", s. 14–16.

⁶⁷⁷ Baudou, "Kontinuitetsproblemet i Österbottens järnålder", s. 178–179.

analysen, något som var tydliga indikatorer på människor och boskap.⁶⁷⁸

Därmed hade projektet gett en djupare förståelse för kontinuitet och diskontinuitet som begrepp gällande bosättningsfrågor. Inom projektet talades det följaktligen om gårdens, bygdens och regionens kontinuitet, och det var den sistnämnda som påvisats för Österbottens del.⁶⁷⁹ Inom en vetenskaplig kontext kan tomrummet förstås som en period då det saknats en fast och kontinuerlig bosättning i ett område, det vill säga diskontinuitet, eller avbrott i bebyggelsen, medan bebyggelsekontinuitet avser en oavbruten bosättning i en bygd eller region under en längre tid. Baudous distinktion mellan en lokal och en regional kontinuitet gjordes med hänvisning till att en lokal Orts avbefolkning under en viss tid i historien inte behövde betyda att en hel region avfolkats.⁶⁸⁰

För Norrman signalerade detta återigen slutet på allt tal om att Österbotten saknat befolkning under slutet av järnåldern:

De österbottniska initiativtagarnas allra viktigaste insats bestod däri att man icke föll till föga för dogmatism och terror, utan jobbade för att få till stånd sådana ekologiska och arkeologiska undersökningar i landskapet som kunde belysa det aktuella ämnet.⁶⁸¹

Norrman såg detta som epokgörande forskningsresultat och det var tack vare pollenproverna som denna nya kunskap hade nåtts. Han betonade att boken *Järnåldersbygd i Österbotten*, vars första upplaga uppgått till 1100 exemplar, var slutsåld och att den redan tagits med i läslistor och som kurslitteratur vid olika universitet: "Den här kunskapen kan inte längre undertryckas, den är för väl spridd".⁶⁸² Men det fanns också förhoppningar om att boken skulle spridas till de arkeologiska institutionerna vid de finska universiteten. På grund av brist på finansiering fanns det ändå inga planer på att översätta boken till finska.⁶⁸³

Forskningsprojektet hade lett till nya rön som revolutionerat synen på Österbottens forntid. Här markerar Norrman däremot att detta inte är tillräckligt i sig själv. Den här kunskapen behövde också nå allmänheten i södra Finland samt författare av läroböcker och uppslagsverk. Först då kunde den här kunskapen sägas ha fått ett större genomslag. Tidigare erfarenheter hade visat på svårigheten med liknande försök, men huvudsaken var att man i Österbotten visste hur det låg till, och att man befunnit sig i förtruppen gällande inhämtandet av ny kunskap om landskapets forntid.⁶⁸⁴

Enligt Michel Foucault är nämligen frågan om vad som ska ses som kunskap alltid knuten till frågor om makt, och där en teori kan ses som ett regionalt

---

⁶⁷⁸ Evert Baudou, "Frågan om kontinuitet under järnåldern i Mellannorrland och Österbotten, en jämförelse", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1989/1990* (1991), s. 9.

⁶⁷⁹ Baudou, "Kontinuitetsproblemet i Österbottens järnålder", s. 150.

⁶⁸⁰ Baudou, "Kontinuitetsproblemet i Österbottens järnålder", s. 194–195.

⁶⁸¹ Ralf Norrman, "Epokgörande forskningsresultat", *VBL*, 29 september, 1992.

⁶⁸² Norrman, "Epokgörande forskningsresultat".

⁶⁸³ "Pohjanmaalla asutusta jo rautakaudella", *Pohjalainen*, 28 maj, 1991.

⁶⁸⁴ Norrman, "Från redaktören", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1987* (1988), s. 8.

system av denna kamp.⁶⁸⁵ I detta fall gällde kampen Österbottens forntid och tolkningen av denna. För trots att denna nya kunskap som Norrman uttryckte det börjat cirkulera fanns det fortsättningsvis de som inte låtit sig övertygas av dessa nya rön.

Kontroversiella tolkningar – resultatets mottagande

Att det var professionella forskare som stod bakom projektet gjorde det svårt att ignorera de resultat som presenterades. Däremot fick boken *Järnåldersbygd i Österbotten* inte riktigt det mottagande som hade önskats. I stället för en diskussion kring de bebyggelsearkeologiska och de ekologiska resultaten fokuserade såväl debattinlägg som recensioner på helt andra aspekter, varav vissa inte ens hade tagits upp i undersökningen. Emellertid visar detta på att de finländska forskarna var medvetna om och visade intresse för det som skedde på den österbottniska forskningsfronten. Som Keim betonar är avstånd och distans alltid relativt. Det är alltså inte nödvändigtvis ett geografiskt avstånd som uppfattas som problematiskt, utan liksom Foucault menar Keim att detta lika mycket är en fråga om makt och hierarkier som måste överbyggas innan ett utbyte kan ske.⁶⁸⁶ Däremot borde detta inte vara lika tydligt framträdande när det är frågan om forskare som representerar samma disciplin och som kan sägas befinna sig på en motsvarande kunskapsnivå.

Därför är det intressant att stanna upp vid den respons som den svenska forskargruppen fick, varav recensioner är ett tydligt exempel på detta. *Järnåldersbygd i Österbotten* uppmärksammades nämligen i en recension på hela åtta sidor i den anrika finländska arkeologiska tidskriften *Fennoscandia Archaeologica IX* (1992). Recensionen var skriven av medeltidshistorikern Eljas Orrman (f. 1943) som i sin forskning hade fokuserat på bebyggelseutvecklingen i Finland.⁶⁸⁷

Bosättningsfrågan intog trots detta en något undanskymd roll i Orrmans recension. Framför allt var Orrman förvånad över att runinskriptionerna inte hade tagits med för att stöda de resultat som presenterades, resultat som Baudou hade använt för att förespråka en regional bosättningskontinuitet i Österbotten. Med stöd av Joakim Donners undersökning av runinskriptionerna, ansåg Orrman att detta endast kunde tolkas som att inte ens kontinuitetsförespråkarna längre erkände inskriptionerna som vikingatida, då de åtminstone tidigare ansetts som ett tydligt bevis på en kontinuerlig bosättning i Österbotten.⁶⁸⁸ Orrman uppfattade utelämnandet av runinskriptionerna som en egen form av källkritik och selektion som Baudou utövat i hur han närmat sig det arkeologiska

---

⁶⁸⁵ Foucault, *The Archaeology of Knowledge*, s. 116–118.

⁶⁸⁶ Keim, "Conceptualizing circulation of knowledge", s. 11–12.

⁶⁸⁷ Eljas Orrman, *Bebyggelsen i Pargas, S:t Mårtens och Vemo socknar i Egentliga Finland under senmedeltiden och på 1500-talet* (Vammala, 1986); Eljas Orrman, "Geographical factors in the spread of permanent settlement in parts of Finland and Sweden from the end of Iron Age to the beginning of modern times", *Fennoscandia Archaeologica VIII* (1991), s. 3–21.

⁶⁸⁸ Eljas Orrman, "Book review", *Fennoscandia Archaeologica IX* (1992), s. 102–103.

materialet.⁶⁸⁹ Här dök Vörårunorna åter upp. Inget är alltså aldrig helt glömt. Det intressanta är ändå sättet som runinskriftionerna nu togs upp till behandling. Nu kunde inskriftionerna användas i ett nytt syfte, nämligen för att misskreditera pollenanalyserna och Umeåforskarnas resultat.

I ett brev till redaktionen på *Fennoscandia Archaeologica* skrev Baudou att man var tacksamma över att verket recenserats i tidskriften, men att de som varit delaktiga i projektet inte kunde godta det som stod i recensionen:

De avgörande resultaten i projektet ligger i de botaniska resultaten och just när det gäller botaniken anser våra tre botanister att Orrmans kunskaper inte alls räcker till, det framgår mycket väl av hans recension.⁶⁹⁰

Den historiska källkritiken tycktes enligt Baudou inte ha spelat någon roll, eftersom Orrman diskuterat 800-talet utifrån 1500–1600-tals källmaterial, som dessutom härrörde sig från andra områden av Finland än de som legat i fokus för projektet. Tillika frågade sig Baudou vad Vörårunorna hade med undersökningen att göra: "Ingen av oss är språkforskare och då kan vi inte gärna yttra oss om dem. Jag blir något betänksam när Orrman som historiker gör sådana tillägg till vår text". Baudou föreslog att Engelmark, Wallin och Segerström skulle få lägga fram en diskuterande artikel om svedjeodling under järnåldern, alternativt ett diskussionsinlägg som svar på Orrmans kritik.

Just svedjebruket är intressant i sammanhanget. Meinander hade tillskrivit svedjebruket som varande av stor betydelse för lantbrukets utveckling i Österbotten,⁶⁹¹ och därför var det inte särskilt förvånande att också Orrman föll tillbaka på svedjebruket i sin kritik. Svedjebruket lyste nämligen med sin frånvaro i Umeåforskarnas resultat. Därför stod något inte rätt till enligt Orrman. Enligt Baudou fanns det ändå inget som tydde på att svedjebruk bedrivits i de centrala järnåldersbygderna i förhistorisk tid, utan detta var något som de finländska forskarna hade tillskrivit Österbotten utifrån. Det var möjligt att svedjebruk hade bedrivits, men detta krävde i så fall nya provtagningar, något som Baudou också omnämner i *Järnåldersbygd i Österbotten*.⁶⁹²

Baudou gavs utrymme att bemöta Orrmans kritik i tidskriftens följande nummer. Förutom svedjebruket tog han fasta på Orrmans omnämnande av Vörårunorna:

Another example of Orrman's highly individual way of reading *Järnåldersbygd i Österbotten* are the lines about the rune inscriptions in Vörå. Orrman finds it suprising that the inscriptions are not referred to at all. The rune inscriptions, however, have no decisive importance for the problem of settlement continuity or discontinuity in Ostrobothnia. Therefore they are not discussed in the

---

⁶⁸⁹ Eljas Orrman, "Where source criticism fails", *Fennoscandia Archaeologica X* (1993), s. 80.

⁶⁹⁰ UMEU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Järnåldersbygd i Österbotten". Brev från Evert Baudou till Jussi-Pekka Taavitsainen, 16 december, 1992.

⁶⁹¹ Meinander, "Fortiden i Svenska Österbotten", s. 39–41.

⁶⁹² Baudou, "Kontinuitetsproblemet i Österbottens järnålder", s. 173.

Baudou hävdade att runinskriptionerna inte hade något med bosättningsfrågan att göra och att detta var anledningen till att de hade utelämnats. Däremot visar detta hur historiker och arkeologer i Finland såg på den här frågan. Det var svårt att bortse från möjliga ideologiska baktankar med anledning av den debatt som hade först kring runinskriptionerna. Pollenanalyserna uppfattades vara mer av detsamma. Orrmans val att lyfta fram runinskriptionerna kan ses som ett sätt att förminska de resultat som lades fram samt att betona vad som många såg som målet med den här undersökningen, nämligen att styrka en vikingatida svenskhet i Österbotten. För även om Vörårunorna inte finns omnämnda i *Järnåldersbygd i Österbotten* innebar detta inte att forskargruppen från Sverige helt ignorerat dem. Att runinskriptionerna i själva verket var äkta 900-talskrift var ett utlåtande som geologen Rabbe Sjöberg (f. 1941) gav efter att ha undersökt runinskriptionerna med så kallad Test-Hammer metod. Detta var en metod som utvecklats vid centret för arktisk kulturforskning vid Umeå universitet och som användes för att undersöka inskriptionens vittring.⁶⁹⁴ Den här undersökningen fick däremot inte något större genomslag och återgavs som Orrman poängterade inte i *Järnåldersbygd i Österbotten*.

Orrman och Baudou kritiserade varandra för att ha missförstått den andres syften och för att ha läst in personliga intressen i den andres tolkning. Samtidigt blir det tydligt hur de ansåg sig ha en förförståelse om den andra sidans avsikter. Men efter detta upphörde meningsutbytet i *Fennoscandia Archaeologica*, utan att någon uppgörelse hade nåtts.

Denna debatt visar på en viss skepsis gentemot den kunskap som Umeåforskarna presenterade, och det gjordes försök att ifrågasätta projektets värde. När det kommer till den arkeologiska forskningen om Österbotten var det inte alltför mycket som hade skett på en arkeologisk front sedan 1950-talet, varför det kan te sig något märkvärdigt att de resultat från de forskningsprojekt som bedrevs i Österbotten inte fick något större utrymme. Boplatsundersökningar av järnålderstida husgrunder var något som just inte gjorts i Finland, men samtidigt bidrog ett fokus på vikingatiden till att boplatsundersökningarna hamnade något utanför projektets ramar.

I det meningsutbyte som uppstod mellan Orrman och Baudou synliggörs också hur detta var en fråga som inte kunde besvaras av enbart historiker och arkeologer, utan hur det hade varit nödvändigt att vända sig till andra vetenskaper, såsom geologin och botaniken. Vilka naturvetenskapliga metoder

---

⁶⁹³ Evert Baudou, "The Continuity of Iron Age settlement in Ostrobothnia: A problem of research", *Fennoscandia Archaeologica X* (1993), s. 68.

⁶⁹⁴ Rabbe Sjöberg, "Undersökningar med Schmidt Test-Hammer av runinskrift vid Båtholmen i Vörå, Österbotten", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1989/1990* (1991), s. 39–42; Stig Svens, "Runorna i Vörå är äkta 900-talskrift", *VBL*, 6 februari 1992. Metoden har också noterats av Tapani Tuovinen, *The Burial Cairns and the Landscape in the Archipelago of Åboland, SW Finland, in the Bronze Age and the Iron Age* (Oulu, 2002), s. 132–134.

som erkändes tycks däremot ha varit en fråga om perspektiv. Orrman förlitade sig på Donners utlåtande kring runinskriftionerna, men underkände pollenanalyserna, bland annat för att Orrman inte ansåg att Baudou var införstådd i de arkeologiska förhållandena i Finland. Att pollenproverna visade på en regional kontinuitet var av mindre betydelse, eftersom detta inte kunde stödas av det arkeologiska eller historiska materialet.⁶⁹⁵ Orrman har senare framhållit att bebyggelsekontinuitet enbart kan stödas om samtliga typer av evidens som tyder på bosättning, det vill säga att såväl förekomsten av sädespollen, som gravfält- och boplatzfynd ingår i förklaringen.⁶⁹⁶ Även om pollenprover lyfts fram som den viktigaste metoden för att belysa odlingshistorien under perioder liksom vikingatiden behövs det bidrag från samarbetande discipliner för att kunna ge en bredare bild.⁶⁹⁷

En annan som inte var helt övertygad av pollenprovernas resultat var Lars Huldén, som i *VBL* uttryckt viss skepsis gällande vad pollenproverna egentligen tillförde bosättningsfrågan.⁶⁹⁸ I ett brev till Engelmark skrev Baudou om den kritik Huldén riktat mot projektet. Baudou skrev att han med spänning avvaktat hur boken skulle bli bemött: "Bebyggelsekontinuitet är ett vanligt arkeologiskt problem som diskuteras överallt där arkeologisk forskning bedrivs. De österbottniska problemen är inte unika eller okända. Vår undersökning har därför ett allmänt teoretiskt intresse samtidigt som den är grundläggande för förståelsen av Österbottens järnålder".⁶⁹⁹

De som förhöll sig skeptiska till de rön som forskargruppen från Umeå fört fram betonade att pollenproverna i sig inte förtäljde något om en fast bosättning samt att de var svåra att bedöma: "Odling, t.ex. svedjebbruk, kan ha förekommit på platser som inte haft bosättning i egentlig mening. Och pollen kan flyga långt", som Huldén summerade det. Trots detta skrev Huldén hur han också var imponerad av det arkeologiska arbete som bedrevs i Österbotten, inte minst av amatörerna. Problemet var Norrman, som gjort ett bra arbete som pådrivare av forntidsforskningen, men vars löst baserade teorier skadat trovärdigheten för projektet.⁷⁰⁰ Förutom en viss konservatism från de finländska forskarna, i och med att det historiska och arkeologiska materialet tillskrevs större vikt än naturvetenskapliga metoder, fanns det också de som ifrågasatte motiven bakom resultaten, eftersom de som drivit på detta projekt ansågs arbeta utifrån en egen agenda. Genom sina skrivelser hade bland annat Norrman fått ett rykte om sig att kritisera och gå åt de finländska forskarna.

---

⁶⁹⁵ Orrman, "Where source criticism fails", s. 80.

⁶⁹⁶ Orrman, "Kontinuitet eller diskontinuitet – konkurrerande teorier", s. 54–55. Orrman har också behandlat bosättningsfrågan i "Om territoriella organisationsprinciper i Sveariket vid övergången från förhistorisk tid till medeltid", *Historisk Tidskrift för Finland* 79:3 (1994), s. 519–529 och "Vilka har bott kring Bottenviken?", *Historisk Tidskrift för Finland* 83:3 (1998), s. 574–580.

⁶⁹⁷ Alenius, "Pollen Analysis as a Tool for Reconstructing Viking Age Landscapes", s. 250.

⁶⁹⁸ Lars Huldén, "Om ortnamn och tomrum", *VBL*, 27 oktober, 1992.

⁶⁹⁹ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Järnåldersbygd i Österbotten". Brev från Evert Baudou till Roger Engelmark, odaterat.

⁷⁰⁰ Lars Huldén, "Om ortnamn och tomrum", *VBL*, 27 oktober, 1992.

Anledningen till att Baudou gick i gensvar till Huldén var för att han ansåg att "forskarna har ett ansvar mot dem som gett anslag och i detta fall även mot alla de intresserade som med entusiasm medverkat i undersökningen. Alla skulle kunna känna sig lurade om man kan vifta bort fem års seriös forskning med några okunniga rader".⁷⁰¹ Baudou syftade här på hur Huldén inte var vare sig arkeolog eller ekolog, men att han var ett känt namn i Österbotten. Baudou såg sig inte kapabel att uttala sig om ortnamn, varför han på samma grunder menade att Huldén borde avstå från att kommentera pollenproverna.

På ett par inlägg gick diskussionen således från att diskutera utgivningen av en bok till ortnamnsforskares och arkeologers möjligheter att uttala sig om andra discipliners forskningsresultat. I sitt svar skrev Huldén att:

Distinktionen mellan namnhistoria och arkeologi borde stå klar för en så erfaren forskare som Baudou. Det gör den nog också, men han underlåter att gå in på ämnet, kanske för att inte bedröva sina österbottniska vänner, som sätter likhetstecken mellan bebyggelse och svenskhet. Men rågpollen bevisar inte att de människor som åt brödet talade svenska.⁷⁰²

Baudou reagerade i sin tur på Huldéns hänvisande av projektets resultat som specialförklaringar, som tagits till i bristen på fakta, något som i Baudous mening enbart visade att Huldén knappast läst boken. I sin iver för att gå åt Norrman hade Huldén trätt in på ett område han inte var kapabel att uttala sig om enligt Baudou.⁷⁰³ Någon särskild iver att gå åt Norrman kände Huldén däremot inte i egen mening av, men han hade för vana att gå i gensvar om han upplevde sig angripen, vilket han upplevde ha varit fallet med Norrman, som i Huldéns mening inte godkände andra tolkningar än sin egen. I en artikel några dagar senare skrev Huldén att det alltmer verkade som att de svenska forskarna spelat sina österbottniska vänner i händerna och gått deras ärende.⁷⁰⁴

För Norrman var det viktigare att föra ut denna nya kunskap. Förutom en flitig publicering och redogörelse för projektet i de svenskspråkiga dagstidningarna riktade sig Norrman således också till en finskspråkig publik. I två artiklar i *Maaseudun tulevaisuus* skrev Norrman om projektet,⁷⁰⁵ något som han senare redogjorde för i ett brev till Baudou, Engelmark och Liedgren: "Jag tycker själv att det var en god idé att publicera dessa två artiklar. Det är första gången Umeå-projektet presenteras i en finsk rikstidning, och det är viktigt att cementera kännedom om projektet även bland de finstalande, så att det inte kan

---

⁷⁰¹ Evert Baudou, "Järnåldersbygden i Österbotten", *VBL*, 31 oktober, 1992.

⁷⁰² Lars Huldén, "Namnhistoria och arkeologi", *VBL*, 5 november, 1992.

⁷⁰³ Evert Baudou, "Huldén och arkeologin", *VBL*, 7 november, 1992.

⁷⁰⁴ Lars Huldén, "Ivrig arkeolog", *VBL*, 11 november, 1992.

⁷⁰⁵ Dessa publicerades i *Maaseudun tulevaisuus* 19 december, 1995 och 28 december, 1995. Med tanke på tidningens prägel hade Norrman valt att fokusera på jordbrukets långa anor i Österbotten, något som han ansåg att projektet belyst.

förtigas”.⁷⁰⁶ Detta visar hur förhoppningen var att dessa resultat i längden skulle återges i den nationella syntesen.

De finländska forskare som uttalade sig om Umeåforskarnas resultat såg teorin om en regional bosättningskontinuitet som en konstruktion som gjorde det möjligt att tala om en bebyggelsekontinuitet i Österbotten från vikingatid in till medeltid, trots en fortsatt avsaknad av fornfynd. Detta visar på en svårighet att helt bortse från möjliga ideologiska baktankar bakom projektet, och där en önskan om att kunna påvisa den svenska folkstammens historiska kontinuitet ansågs spöka i bakgrunden.⁷⁰⁷ Samtidigt säger detta också en hel del om de problem som kan uppstå när en viss typ av kunskap cirkulerar och rör sig utanför dess nationella kontext. Vissa metoder kan ignoreras av ideologiska skäl, eller för att ideologiskt engagemang riktar arkeologernas uppmärksamhet åt ett annat håll. Men som tidigare visat slog den bebyggelsearkeologiska arkeologin också igenom senare i Finland jämfört med de övriga nordiska länderna, därför en viss skepsis från de finländska forskarna var naturlig.

Österbottens vikingatid i nationella synteser – resultatets genomslag

Att det forskningsprojekt som kört i gång i Österbotten hade uppmärksamats i såväl dagstidningar som vetenskapliga tidskrifter visar att detta faktiskt rönt ett visst intresse bland de finländska forskarna. Däremot säger detta inget om huruvida denna kunskap faktiskt slagit igenom och påverkat den nationella syntesen. För att se i vilken mån detta kan sägas ha uppnåtts krävs en genomgång av de översiktsverk som getts ut kring Finlands förhistoria före och efter att projektet slutfördes. Ett sätt att mäta detta är att se hur efterkommande forskare hänvisat till Umeåforskarnas resultat.⁷⁰⁸ I det långa loppet menar Trigger nämligen att kunskapen går före ideologi, och där de metoder som är användbara för att öka kunskapen om det förflutna anammats förr eller senare.⁷⁰⁹

Ett översiktsverk som befinner sig i brytningspunkten för detta är Matti Huurres (1939–2021) *9000 vuotta Suomen esihistoriaa* (1979). Huurres översikt är skriven innan Umeåforskarnas resultat presenterades, men har utkommit i flera utgåvor ännu efter detta. Dessutom var den ett av de första verken som populariserade den nya kunskap som hade fåtts fram vid symposiet i Tvärminne.⁷¹⁰ I sin översikt lyfter Huurre fram såväl kolonisations- som kontinuitetsteorin, men han framhåller att det är kontinuitetsteorin som bäst motsvarar samtida arkeologiska fynd. Detta utesluter inte att det också skett en

---

⁷⁰⁶ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt ”Järnåldersbygd i Österbotten”. Brev från Ralf Norrman till Evert Baudou och Roger Engelmark, 4 januari, 1996. Enligt Norrman var han den ende som kunde förmedla projektet på finska, och därför hade han tagit sig an denna uppgift med målet att öka kännedomen om projektet bland en finsktalande allmänhet.

⁷⁰⁷ Orrman, ”Kontinuitet eller diskontinuitet – konkurrerande teorier”, s. 56.

⁷⁰⁸ Keim, ”Conceptualizing circulation of knowledge”, s. 9.

⁷⁰⁹ Trigger, *Arkeologins idéhistoria*, s. 461–462.

⁷¹⁰ Fewster, ”Fornfolket i nutiden”, s. 113.

inflyttning eller kolonisation, men vid sin ankomst har inflyttarna mött på en redan bosatt befolkning på en liknande kulturell nivå.⁷¹¹

Huvudsakligen var det kusten och den västra kultursfären som berördes av den här teorin, medan inlandet aldrig hade ansetts helt avfolkat. En viss förändring i synen gällande kusten blir ändå tydlig i Huurres översiktsverk. Huurre markerar bland annat att det hade varit ett alltför snävt fokus på avsaknaden av metallföremål och gravar som lett till synen på bosättingens försvinnande:

Suomen rautakauden tutkimus on kohdistunut kalmistoihin jopa siinä määrin, että maamme rautakautisesta asutuksesta puhuttaessa tarkoitetaan useimmiten vain sitä aluetta, jolta kalmistoja tunnetaan. Tästä seuraa helposti käsitys, että muualla oli pelkkää asumatonta erämaata. Siksi on syytä muistaa, että myös kalmistottomalla seudulla oli asukkaita, joskin näiden kulttuuritasosta on vaikea saada kuvaa löytöjen puutteen vuoksi.⁷¹²

Jämfört med övriga Finland uppvisar Södra Österbotten en tydlig kontinuitet i bosättningen från brons- till järnålder, men avsaknaden av fornynd efter 800-talet e.Kr. är så uppenbar att det inte går att frånsä att regionen minskat i betydelse.⁷¹³ Huurre låter härmed antyda att amatörerna möjligtvis läst in lite för mycket i arkeologernas tolkningar. En brist på fynd eller gravar behöver inte betyda att området legat öde, men gör det svårt att uttala sig om en eventuell kultur. En liknande tolkning ger arkeologen Pirkko-Liisa Lehtosalo-Hilander (f. 1934) i sitt bidrag kring vikingatiden i *Suomen historia 1* (1984).⁷¹⁴

Det första verket att faktiskt notera teorin om en regional bosättningskontinuitet var *Finlands Historia I* som utkom 1992. Detta var första gången på sextio år som det gavs ut ett översiktsverk över Finlands historia på svenska. Boken vände sig till akademiker och en historieintresserad allmänhet och var en stor satsning från förlagets sida. För den förhistoriska delen svarade Torsten Edgren, men grunden hade getts av Ella Kivikoski i *Finlands förhistoria* (1964). Något slutgiltigt svar på frågan om Österbottens vikingatid gavs inte, utan Edgren lät konstatera att Österbottens forntid ännu behövde utforskas.⁷¹⁵ Däremot omnämner Edgren det forskningsprojekt som Baudou ansvarat för och hur de pollenanalyser som utförts inom ramen för detta projekt lett till en från tidigare finländsk forskning avvikande syn på forntiden i Österbotten:

---

⁷¹¹ Huurre, *9000 vuotta Suomen esihistoriaa*, s. 137–138, 141, 145.

⁷¹² Huurre, *9000 vuotta Suomen esihistoriaa*, s. 124. [Sv. Den finländska järnåldersforskningen har riktat in sig på gravplatser till den utsträckningen att man vid en diskussion gällande en järnålderstida bosättning i vårt land, oftast enbart menar det område från vilket gravplatser är kända. På detta följer lätt uppfattningen att övriga områden var obebodd vildmark. Det är därför värt att komma ihåg att också områdena utanför gravplatserna hade invånare, men där bristen på fornynd försvårar möjligheten att få en bild av deras kulturella nivå.]

⁷¹³ Huurre, *9000 vuotta Suomen esihistoriaa*, s. 166.

⁷¹⁴ Pirkko-Liisa Lehtosalo-Hilander, "Keski- ja myöhäisrautakausi", Eero Laaksonen, Erkki Pärssinen & Kari J. Sillanpää (red.), *Suomen historia 1* (Espoo, 1984), s. 311.

⁷¹⁵ Torsten Edgren, "Finlands historia på svenska", *VBL*, 12 december, 1992.

Pollenanalytiska resultat visar att odlingen fortsatt ställvis, vilket kan uppfattas som ett indicium för att bygden inte legat fullständigt öde. De förändrade geografiska förhållandena kan ha förorsakat en kris, vilket ledde till att bebyggelsen spjälktes upp i ett antal mindre enheter; några konkreta arkeologiska spår efter en sådan process i form av husgrunder och gravfält har dock ännu inte konstaterats. Hypotesen om att alla spår har blivit utplånade av bebyggelse och odling under de senaste århundradena förefaller mindre sannolik, eftersom någonting liknande inte kan iakttas i landets övriga jordbruksbygder. Frågan om vad som skedde i Österbotten under 900- och 1000-talen står därför fortfarande öppen.⁷¹⁶

Edgren önskade mer konkreta arkeologiska spår i form av husgrunder och gravfält, något som forskningsprojektet inte hade gett. Därför kunde en regional bosättningskontinuitet inte ses som mer sannolik än teorin om traktens avfolkning: "Man kan helt enkelt inte ta ställning på basen av den forskning som nu finns att tillgå".⁷¹⁷ Dessutom betonade Edgren att såväl Åland som Österbotten präglades av egna regionala intressen i förhållande till den nationella syntesen, varför det också fanns orsak att visa försiktighet gentemot dessa nya rön. Keim skriver hur just praktiken att referera till vissa verk ofta mer är en strategisk lösning, snarare än en fråga om epistemologi.⁷¹⁸ Edgrens omnämnande av projektet kan alltså tolkas som ett försök att tona ner kontroversen genom att notera regioner i periferin.

Detta kan jämföras med historikern Jouko Vahtola (f. 1949) som enbart berörde den vikingatida bebyggelsen i Österbotten på en rad i sin översikt över Finlands historia från 2003. Vahtola skriver att "Etelä-Pohjanmaa ilmeisesti autioitui viikinkajalla", medan han samtidigt för fram hur tidigare centralbygder stärkte sina ställningar under samma period.⁷¹⁹ Bertel Holm skulle vända sig i sin grav vid ett sådant påstående, sett till att han gång på gång försökte få de finländska forskarna att tillskriva Vörås vikingatida bygd samma ställning som centralbygd. Därutöver lyser *Järnåldersbygd i Österbotten* också med sin frånvaro vid en översikt av den litteratur Vahtola använt sig av vid sin genomgång av Finlands förhistoria, som i stor utsträckning baserar sig på tidigare översiktsverk.

Kari Tarkiainen bidrar å sin sida med ett idéhistoriskt perspektiv på denna fråga i *Sveriges Österland* (2008). Tarkiainen berör inte resultaten från projektet *Järnåldersbygd i Österbotten* i sig, men däremot framkommer Baudous syn på kontinuitet och diskontinuitet i frågan om den svenska befolkningens ankomst till Finland.⁷²⁰

---

⁷¹⁶ Edgren, "Den förhistoriska tiden", s. 232–233.

⁷¹⁷ Gustaf Widén, "Finlands historia i miljonsatsning", *HBL*, 12 december, 1992.

⁷¹⁸ Keim, "Conceptualizing circulation of knowledge", s. 9–10.

⁷¹⁹ Vahtola, *Suomen historia*, s. 24–25. [Sv. "Södra Österbotten låg tydligt öde under vikingatiden"].

⁷²⁰ Tarkiainen, *Sveriges Österland*, s. 30, 34.

En annan historiker som vågat sig på att författa ett översiktsverk som sträcker sig in i förhistorisk tid är Pentti Virrankoski (f. 1929). I *Suomen historia 1 & 2* (2009) berör Virrankoski avfolkningen i förbifart, men han ser det som möjligt att en omskiftning i pälshandeln samt påtryckning utifrån lett till områdets stagnation. Desto mer utrymme ger Virrankoski åt Jalmari Jaakkola, som han kritiserar för att i tiderna alltför lättfärdigt ha köpt arkeologernas teori om Österbottens avfolkning och kolonisering.⁷²¹ Virrankoski är däremot inte intresserad av att förlägga en kontinuitet in i senare tid, utan visar större intresse gentemot det förhistoriska folk som han hävdar att var bosatta i Södra Österbotten under järnåldern. Detta folk uppvisar enligt Virrankoski inte någon klar koppling till en senare bosättning. Och eftersom deras språk inte är känt ser han det som bäst att omnämna dessa fornkyrobor, även om de utifrån fornfynden anses ha uppvisat starka kontakter till Skandinavien och Sydvästra Finland.⁷²²

Fortsättningsvis råder alltså förutsättningen att enbart pollenanalyser inte räcker till för att stöda tanken på en bosättningskontinuitet, om inte förekomsten av fornfynd, boplatser eller gravar kompletterar resultatet. Utifrån denna premis har också Jussi-Pekka Taavitsainen ännu under 00-talet hävdad att både den österbottniska och den nyländska kusten fortfarande måste ses som avfolkad från perioden 800-talet fram till tidig medeltid:

Viikinkien ryöstely autioitti rannikkoseudut asukkaiden muutettua metsästäämään ja kaskeamaan turvalliseen sisämaahan. Ryöstöretkien

---

⁷²¹ Virrankoski, "Kainu – Pohjanmaan rautakautinen kansa", s. 116–117, 130. Virrankoski är ändå mer kritisk till Jaakkolas teori bakom avfolkningen, än avfolkningen i sig själv. Det är nämligen *kvänerna* eller *kajanerna* som Virrankoski intresserat sig för i sin forskning, både utifrån deras geografiska placering och namnets etymologi, men där Virrankoski använder benämningen *fornkyrobor* framför kväner. Frågan om kväernas ursprung har tidigare behandlats av Kustaa Vilkuna, *Kainuu – Kvenland: Missä ja mikä?* (Helsinki, 1957) och av Kyösti Julku, *Kvenland – Kainumaa* (Oulu, 1986). Virrankoski placerar sig själv i samma tradition som Vilkuna, men frångår Vilkunas etymologiska tolkning av kvänerna som varande en terrängbeskrivning. Att detta forntida folk skulle ha låtit sig påverkas av ändrade handelsmönster ser Virrankoski inte som troligt, utan är mer benägen att se orsaken bakom avfolkningen som en följd av påtryckningar utifrån. Det var tavasterna som i Virrankoskis mening hade mest att vinna på fornkyrobornas försvinnande. Här stöder sig Virrankoski på Meinanders hypotes angående orsakerna bakom avfolkningen i Österbotten. Efter att tavasterna expanderade under 800-talet kom fornkyroborna i deras väg, varpå fornkyroborna splittrades och bosatte sig i andra delar av det forntida Finland.

⁷²² Virrankoski, *Suomen historia 1 & 2*, s. 40–42. Virrankoski skriver däremot under det så kallade "tomrummet", och Österbottens kolonisering. Svenolof Karlsson, "Så befolkades Österbotten", *Katternö 2* (2017), s. 12–15. Här ligger det faktum att österbottningarna inte utgör någon forntida stam eller folk likt karelarna eller tavasterna. Österbotten som begrepp har uppstått först senare och även om landskapets invånare ofta har varit nöjda med denna till dem tillskrivna benämningen finns det också exempel på historiker och arkeologer, liksom Virrankoski, som försökt namnge områdets förhistoriska befolkning. Kväner och fornkyrobor är bara två förslag på namn för det svunna folk som tidigare varit bosatta längs med Kyro älvdal. Också Österbotten som det mytologiska Pohjola, som finns omskrivet i Kalevala, är något som har levt vidare på vissa håll. Se exempelvis Olof af Hällström, "Merovingertiden", C.F. Meinander (red.) *Forntid och fornfynd: En översikt av Finlands förhistoria* (Helsingfors, 1952), s. 57.

päätyminen salli sitten ruotsalaisasutuksen tulon asumattomille tai kovin harvaan asutuille alueille. Huomattakoon kuitenkin, että paikalliset asutuskatkot ovat eri asia kuin makrotason ajallinen ja asutuksellinen jatkuvuus.⁷²³

En förändring har ändå skett i och med att Taavitsainen gör en skillnad mellan en avfolkning på mikronivå, det vill säga ett lokalt plan, och en avfolkning på makronivå. I lika stor utsträckning talas det inte längre om Österbotten eller Nyland som avfolkade på ett regionalt/makroplan, utan det har blivit allt vanligare att gå in på lokala företeelser, och redan skillnaderna inom en viss bygd kan vara stora. Utifrån ett sådant perspektiv har det blivit allt vanligare att stöta på forskare som stöder tesen om en fast bosättning i kustområdet från järnåldern in till medeltid.⁷²⁴ Detta betonas också av arkeologerna Sami Raninen och Anna Wessman i deras framställning av Österbottens vikingatid i *Muinaisuutemme jäljet* (2015). Anmärkningsvärt är dessutom hur Raninen och Wessman går i diskussion med Umeåforskarnas resultat och hur såväl de utförda pollenproverna som boplotsundersökningen vid Pörnnullbacken, som var en del av ett senare projekt, kunde anses stöda en bosättning ännu under vikingatiden för Österbottens del. Därmed ser Raninen och Wessman en total avfolkning som förvånande, men där de med anledning av fyndtomheten måste konstatera att det trots allt verkar som att Österbotten inte kunnat dra nytta av sin fördelaktiga position i relation till den ökade pälshandeln. Således fick Österbotten finna sig i en mer perifer situation under vikingatiden, något som ledde till en stagnation för såväl områdets jordbruk som bosättning.⁷²⁵ I stora drag påminner denna slutledning om den Meinander hade gjort i *Svenska Österbottens historia I* nästan 40 år tidigare.

Det är alltså den materiella kulturen som tillskrivs störst betydelse, något som överensstämmer väl med Triggers påstående om en rädsla för

---

⁷²³ Heikki Ylikangas, "Kooste symposiumissa käydystä keskustelusta", Sini Kangas, Marjatta Hietala & Heikki Ylikangas (red.), *Historia eilen ja tänään, Historiantutkimuksen ja arkeologian suunnat 1908–2008* (Sastamala, 2009), s. 95. [Sv. Som en följd av vikingarnas plundringar letade sig kustens invånare inåt landet för att i säkerhet kunna bedriva jakt och svedjebruk. Efter att plundringarna upphört kunde en svensk bosättning anlända till ett obefolkat eller mycket glesbefolkat område. Det bör dock noteras att lokala befolkningsavbrott är en annan sak än makronivåns tidsliga bosättningskontinuitet.]

⁷²⁴ Se exempelvis Jari-Matti Kuusela, Risto Nurmi & Ville Hakamäki, "Co-existence and Colonization: Re-assessing the Settlement History of the Pre-Christian Bothnian Bay coast", *Norwegian Archaeological Review* 49/2 (2016), s. 177–203. I artikeln argumenterar författarna för att koloniseringsprocessen av Bottenvikens kustlandskap skedde genom samarbete och förhandlingar, och inte genom erövring eller fördrivning av tidigare bosättningar. Detta bygger på en genomgång av arkeologiska fynd och fornlämningar, som visar på en stark kontinuitet i lokala seder långt in i den historiska perioden. Detta indikerar ett starkt inflytande från lokala samhällen, samtidigt som det finns tecken på konsekventa kontakter och en interaktion med andra regioner.

⁷²⁵ Sami Raninen & Anna Wessman, "Rautakausi", Georg Haggrén, Petri Halonen, Mika Lavento, Sami Raninen & Anna Wessman, *Muinaisuutemme jäljet: Suomen esi- ja varhaishistoria kivikaudesta keskiajalle* (Helsinki, 2015), s. 307–308.

tvärvetenskaplighet inom arkeologin.⁷²⁶ Naturvetenskapliga metoder har implementerats i de finländska arkeologernas metodarsenal i den mån det funnits resurser, men detta har inte fullt ut kunnat ersätta spår av en materiell kultur. Gällande synen på vikingatiden har den österbottniska fornforskningen således haft en något begränsad genomslagskraft, medan övriga aspekter av projektet, liksom bopplatsundersökningarna haft en större betydelse och som i en högre utsträckning återspeglas i den finländska arkeologiska forskningen. Bopplatsundersökningar liksom de som bedrevs i Kalaschabrännan och senare på Pörnnullbacken bröt ny mark, eftersom de gav en inblick i järnålderstidens boplatser.⁷²⁷ Men att pollenanalyserna trots allt noterades visar att denna kunskap hade nått fram till de finländska forskarna, och att detta inte kunde ignoreras helt liksom Vörårunorna.

Uppsummering

Från och med mitten av 1980-talet blev den österbottniska historieproduktionen mer utåtriktad. En antydning om detta hade redan signalerats i och med grundandet av Österbottniska fornforskningssällskapet 1984 och tidskriften *Studia* som ett forum för utgivningen av artiklar om Österbottens förhistoria. Det hade inte räckt med spekulationer eller möjliga tolkningar, utan målet var som Kurt Gullberg hade uttryckt det att få fram resultat vars sanningshalt inte kunde ifrågasättas.

Att forntiden åtnjöt ett stort intresse i Österbotten hade också noterats av SFP, som genom den Svenska riksdagsgruppen fick igenom beviljandet av finansiering till SÖL för genomförandet av ett arkeologiskt forskningsprojekt i Österbotten med start 1986. Utan SFP:s inflytande hade detta projekt alltså kunnat få en betydligt svårare start.

Anledningen var att uppmuntra det forntidsintresse som hade uppstått i Österbotten under 1970-talet, varpå detta tillskrevs ett viktigt behov för att höja självförståelsen bland landskapets invånare. Tidigare forskning som har berört detta ämne har därför ofta lyft fram och fokuserat på de mer problematiska aspekterna av det forskningsarbete som pågick i Österbotten. Särskilt ifrågasättandet av den nationella historieskrivningen samt behovet att säkerställa en svensk hemorts rätt har varit svåra att förbise. Framför allt är det Ralf Norrman och Gösta Ågren som har uppfattats som problematiska aktörer, vars skrivelser till och med har ansetts göra mer skada än nytta.

Att SÖL och fornforskningssällskapet vände sig till den arkeologiska institutionen vid Umeå universitet kan således ses som ett försök att komma bort från detta. Detta var ett samarbete som sträckte sig över Kvarken, utanför de nationella ramarna och med en betoning på Mittnorden, varpå Österbotten skrevs in i ett större sammanhang. Denna vändning skedde däremot först efter att de finländska forskarna ställt sig frågande till landskapsförbundets och fornforskningssällskapets intresse för pollenanalyser som metod. Att pengarna

---

⁷²⁶ Trigger, *Arkeologins idéhistoria*, s. 425.

⁷²⁷ Nunez & Uino, "Dwellings and related structures in prehistoric mainland Finland", s. 149.

som SÖL fick från den Svenska riksdagsgruppen användes för utförandet av pollenprover, och att detta gjordes av arkeologer och botaniker från Umeå universitet, rådde det nämligen olika meningar om. Pollenanalyser var en metod som tidigare använts inom den finländska arkeologin, men som i de forntidsintresserade österbottningarnas händer blev ett medel för att omförhandla områdets förhistoria. Detta kan således ses som ett typexempel på kunskaps-cirkulation, i och med att detta medförde en ansats att ändra det historiografiska perspektivet, som ansågs ha varit alltför fokuserad på de materiella lämningarna.⁷²⁸

Målet med projektet *Järnåldersbygd i Österbotten* hade varit att visa på en kontinuerlig bosättning från järnåldern in till medeltiden, något som skulle prövas genom utförandet av ett antal pollenprover. Baserat på iakttagelser från de utförda proverna byggde forskargruppen från Sverige upp en hypotes enligt vilken bosättningen flyttat närmare strandängarna i och med att strandlinjen förskjutits som en följd av landhöjningen. De tidigare centralbygderna hade övergivits, i enlighet med den tidigare arkeologiska tolkningen, men det hade skett en omlokalisering av bosättningen inom regionen.

Kontinuitetsbegreppet som i avsaknad av en klar definition orsakat denna kontrovers utvecklades i sin tur för att överensstämna med iakttagelserna från pollenproverna. Projektet resulterade med andra ord i ett försök att omförhandla tidigare metoder och teorier.⁷²⁹ I stället för att tala om en avfolkning lanserades teorin om en regional bosättningskontinuitet. Inom projektet hade det inte hittats arkeologiska spår efter denna bosättning, men det ansågs inte omöjligt att den nutida bebyggelsen låg ovanpå en tidigare bosättning från förhistorisk tid. Att det var odlings- och inte bosättningskontinuitet som projektet belyst var således viktigt att betona. De finländska forskarna var nämligen inte sena med att påpeka att spår efter odling inte nödvändigtvis behövde betyda detsamma som att det funnits en fast bosättning i området.

Trots viss kritik får utgivandet av *Järnåldersbygd i Österbotten* ses som en stor framgång för såväl landskapsförbundet som fornforskningssällskapet. Att detta tagit på krafterna för alla inblandade blir däremot synligt i och med att det blev svårt att upprätthålla samma publikationstakt som tidigare. Trots omnämmanden i översiktsverk och recensioner i vetenskapliga tidskrifter hade detta inte ändrat på uppfattningen om Österbotten som avfolkat. Precis som Birger Thölix uttryckte sig i den ledare som fick inleda det här kapitlet innebar inte resultatet att bosättningsfrågan nått en slutgiltig lösning, utan projektet hade endast fördjupat kunskapen om en period med många frågetecken.

Däremot gav detta vind under seglet åt Norrman, som börjat skriva på en ortnamnsbok. Inom ortnamnsforskningen i Finland hade man enligt Norrman utgått ifrån att det funnits ett tomrum i Österbotten under vikingatiden, därför tolkades ortnamnen utifrån samma premisser som inom arkeologin. Om det däremot fanns en regional bosättningskontinuitet, som den svenska forskargruppens resultat antydde, innebar detta att också ortnamnens ålder och

---

⁷²⁸ Raj, *Relocating Modern Science*, s. 58.

⁷²⁹ Keim, "Conceptualizing circulation of knowledge", s. 14–16.

ursprung behövde omvärderas. Det var inte bara arkeologins tolkningar som behövde skrivas om, utan detta fick också konsekvenser för övriga närliggande vetenskaper.

Kapitel 5. Vad ortnamnen berättar: Ralf Norrmans ortnamnstolkningar och en debatt om österbottniska ort- och vattennamn, 1988–1989

Om ortnamn överhuvudtaget kan sägas att de som vittnen är både pålitliga och opålitliga och inte bör pressas mer än de tål. Det är ett faktum som amatörer och också fackforskare ofta glömmar. Namn lånas och vandrar, bildas enligt kända mönster, byter syftning, översätts ibland i områden med fler språk än ett.⁷³⁰

Lars Huldén

På svenska har ortnamnsforskningen i Finland omkring 160 år på nacken, om man liksom Lars Huldén ser att den fick sin början i och med Axel Olof Freudenthal och hans uppsatser om de olika landskapens ortnamn på 1860-talet.⁷³¹ Principen att samla in ortnamn inleddes i sin tur under 1870-talet, men det fanns länge konkurrerande arkiv för Finlands ortnamn. FFMF och SKS utförde egna insamlingar med de finskspråkiga ortnamnen i fokus, medan SLS sedan grundandet 1885 haft de svenskspråkiga ortnamnen på sitt verksamhetsområde. Denna uppdelning fortgick fram till 1976, då Institutet för de inhemska språken (fi: Kotimaisten kielten keskus) grundades i Helsingfors, och tog över rollen som enda insamlande instans gällande Finlands ortnamn.⁷³²

Trots långa anor har ortnamnsforskningen ofta uppfattats som en hjälpvetenskap, något som i viss mån kan tillskrivas en brist på kunskap om ortnamnsforskningens metoder. Som Huldén uttryckte det i det textutdrag som fick inleda detta kapitel medför tolkningen av ortnamn alltid något av ett problem, oavsett om det varit professionella ortnamnsforskare eller amatörer som gett sig i kast med att tolka ett visst namns ursprung. Huldén som ursprungligen var från Munsala i Österbotten var mer än väl bekant med denna problematik. I gränslandet mellan svenskt och finskt har de österbottniska ortnamnens ursprung tätt sig synnerligen problematiska och försöken till tolkning har lätt orsakat kontrovers. Bakom detta döljer sig däremot inte enbart den vikingatida avfolkningen. Till övriga problemområden inom Österbottens äldre historia hör ursprunget till begrepp som *Kainu* och *Kainulaiset*, samernas historia, den finskspråkiga och den svenskspråkiga befolkningens ursprung samt språkförhållandenas utveckling.⁷³³

Ortnamnsforskningen har därför setts som ett lovande fält för att ge klarhet i de bosättningshistoriska frågor som gäckat såväl historiker som arkeologer. I

---

⁷³⁰ Lars Huldén, *Finlandssvenska bebyggelsenamn* (Helsingfors, 2001), s. 453.

⁷³¹ Huldén, *Finlandssvenska bebyggelsenamn*, s. 7.

⁷³² Eeva-Maria Närhi, "Suomen nimistöimiston kokoelmat tutkimuksen lähteistöenä", Eero Kiviniemi (red.), *Nimistöntutkimus ja paikallishistoria* (Helsinki, 1978), s. 53; Huldén, *Finlandssvenska bebyggelsenamn*, s. 7.

⁷³³ Pentti Virrankoski, "Mitä historiantutkija odottaa nimistöntutkimukselta", Eero Kiviniemi (red.), *Nimistöntutkimus ja paikallishistoria* (Helsinki, 1978), s. 21.

artikeln "Mitä historiantutkija odottaa nimistöntutkimukselta" konstaterar Pentti Virrankoski nämligen att ortnamnsforskningen befinner sig inom det humanistiska vetenskapsfältet, någonstans mellan språkvetenskaperna, traditionsvetenskaperna och historia, men relaterar till dem alla. Det är detta som har fått både historiker och arkeologer samt hembygds- och amatörhistoriker att vända sig till ortnamnsforskningen, i hopp om att kunna precisera bosättnings ursprung; var den kommer ifrån, dess nationalitet och etnicitet samt för att bestämma en viss ords åldersförhållanden och utveckling.⁷³⁴

Ortnamnsdebatten i Finlands svenskspråkiga dagstidningar

Då det kommer till att presentera ortnamnsdebatten, som utspelade sig vid sidan av bosättningsfrågan, har jag valt att fokusera på aktörerna. Dessutom betonar jag institutionernas roll och framför allt medias betydelse i tillblivelsen av denna nya kunskap om Österbottens äldre historia samt dess ortnamn. Genom detta vill jag visa hur en viss typ av kunskap cirkulerade i samhället, från producenter till mottagarna.⁷³⁵

De teoretiska utgångspunkterna som blir viktiga för min förståelse av ortnamnsdebatten är de av Johan Östling framförda begreppen offentlig kunskapsarena och kunskapsaktör. Enligt Östling är en offentlig kunskapsarena att förstå som en plats som möjliggör cirkulation av en viss typ av kunskap samt mötet av olika aktörer och dess publik, medan kunskapsaktörer avser personer som på ett eller annat sätt bidrar till att kunskap produceras och/eller cirkulerar i ett givet historiskt sammanhang.⁷³⁶ Utifrån en sådan förståelse borde dagstidningar ses som en kunskapsarena, men som tidigare konstaterats anser jag att användandet av arena som begrepp signalerar en viss passivitet gällande medias roll i debatten. Därför ser jag hellre på *VBL* och övriga dagstidningar som aktörer med en egen agenda.

Under Birger Thölix tid som chefredaktör framstår särskilt *VBL* som något av en utstickare i finländsk presshistoria. Om än född i Åbo, men med både österbottniskt och nyländskt påbrå, så var det i Österbotten och på *VBL* som Thölix gjorde sig ett namn som chefredaktör och opinionsbildare i Svenskfinland. Författaren och journalisten Sven-Erik Klinkmann, som skrivit en bok om Thölix, skriver att Thölix kan sägas ha personifierat kampen inom Svenskfinland; spänningen mellan kultur- och bygdesvenskhet samt mellan det urbana och landsbygden.⁷³⁷ Detta syns också av i de ämnen som diskuterades i *VBL*. Runorna följdes upp av en debatt kring ortnamn, som så småningom övergick till en

---

⁷³⁴ Virrankoski, "Mitä historiantutkija odottaa nimistöntutkimukselta", s. 9.

⁷³⁵ Daum, "Varieties of Popular Science and the Transformation of Public Knowledge", s. 328. För en annan studie med aktörerna i fokus se Kari H. Nordberg, "The Circulation and Commercialization of Sexual Knowledge: The celebrity sexologists Inge and Sten Hegeler", Johan Östling, Erling Sandmo, David Larsson Heidenblad, Anna Nilsson Hammar & Kari H. Nordberg (red.), *Circulation of Knowledge: Exploration in the History of Knowledge* (Falun, 2018), s. 56–70.

⁷³⁶ Östling, "En kunskapsarena och dess aktörer", s. 119.

⁷³⁷ Sven-Erik Klinkmann, *Thölix, tidningsman* (Esbo, 1993), s. 80–81, 186–187.

diskussion om pollen och boplatsarkeologi, men oberoende av ämne eller bakgrund kunde såväl amatörer som representanter för vetenskapen mötas i tidningens insändarsidor samt föra fram sin syn. Det är således *VBL*:s roll i cirkulationen av kunskapen om ortnamnen som undersöks, och där jag ser på vilka aktörer som fick komma till tals.⁷³⁸

Det har inte varit möjligt att ge utrymme åt samtliga personer som yttrade sig i den här frågan, utan detta är frågan om mitt urval baserat på min läsning av källmaterialet. Ortnamnstolkningar har nämligen varit ett populärt ämne, och alltsedan 1950-talet har det förts diskussioner kring ortnamn i Finlands svenskspråkiga dagstidningar.⁷³⁹ Att finna någon egentlig början på debatten är således problematiskt då diskussioner om ortnamn har återkommit med jämna mellanrum. Svårigheten att ge absoluta svar har utgjort en av anledningarna till detta, men det var ortnamnsforskarnas tolkning om Österbottens ortnamn som låneord från finskan som orsakade kontrovers.

För att möjliggöra en undersökning av detta ämne har jag valt att avgränsa mig till den ortnamnsdebatt som pågick i *VBL* och *HBL* mellan 1988–1989. Men från och till hade ortnamnen också tidigare dykt upp i anknytning till Vörårunorna. Forntidsforskningen i Österbotten befann sig nämligen i något av ett brytningskede under 1980-talet, något som också fick betydelse för ortnamnsdebatten. Liksom Gösta Ågren konstaterade i en kolumn i *VBL*: "När tomrummet fyllts blir helt naturligt frågan om ortnamnen viktig. Hur gamla är de? Vilka rötter har de? När bildades de?"⁷⁴⁰

Detta var också frågor Ralf Norrman önskade finna svar på och som han gav sig ut för att undersöka i boken *Några österbottniska vattennamn* som utkom vintern 1988, och som fick ett minst sagt varierat mottagande. Min analys tar avstamp i Norrmans ortnamnstolkningar och jag undersöker hans roll som kunskapsaktör, och hur *VBL* gav honom en plattform att föra fram sina tolkningar, som åtminstone i hans mening skulle ge upphov till en förändring i synen på Österbottens och Finlands förhistoria.

Norrman kom emellertid inte att stå oemotsagd. Redan innan bokens utgivning hade Norrman hunnit presentera sin syn på de österbottniska vattennamnen i flertalet artiklar och insändare. Det vetenskapliga samhället var med andra ord väl medvetna om vad som var på kommande. Därför kommer jag också att fokusera på två av de mer prominenta rösterna gentemot denna tolkning. I tur och ordning uttalade sig Ann-Marie Ivars (f. 1941) och Lars Huldén i *VBL* med anledning av Norrmans ortnamnstolkningar, där de representerade den professionella språkvetenskapen i offentligheten.

Liksom runinskriptionerna i Vörå visar meningsskillnaderna kring ortnamnen dessutom på hur kontroverser i likhet med vad Marcelo Dascal hävdar sällan håller sig inom ett visst ämne, utan har en tendens att sprida sig till

---

⁷³⁸ Östling, "En kunskapsarena och dess aktörer", s. 119–121.

⁷³⁹ Ett tidigt exempel är meningsutbytet mellan Carl-Erik Thors och K.V. Åkerblom i *VBL*. K.V.Å., "Namnet Orvas", *VBL*, 16 maj, 1953; Carl-Erik Thors, "Kring namnet Oravais", *VBL*, 24 maj, 1953.

⁷⁴⁰ Gösta Ågren, "En artig lekman har ordet", *VBL*, 5 november, 1988.

andra ämnesområden.⁷⁴¹ Vörårunorna hade setts som ett bevis på att det funnits kontakter över Bottenhavet till Österbotten, medan den nya tolkningen om Österbottens bosättningshistoria, som låg i startgroparna i och med projektet *Järnåldersbygd i Österbotten*, ansågs möjliggöra en revidering av den tidigare ortnamnstolkningen. Däremot hade Umeåforskarnas inträde i bosättningsfrågan fört med sig att frågor om språk och etnicitet tillskrevs en allt mindre roll. Evert Baudou var nämligen noga med att betona att projektets mål hade varit att klargöra om det funnits en kontinuerlig bosättning i Österbotten, inte huruvida denna varit svensk eller finsk.⁷⁴²

Den här problematiken hade i stället förts över till språkforskarna. Förutom att vara ett exempel på hur bosättningsfrågan togs upp inom andra ämnesområden är det här kapitlet således ämnat att visa att ortnamnsfrågan blev det forum där frågor om etnicitet och språk kunde uttryckas mer öppet. Inom ortnamnsforskningen är det inte ovanligt att man rör sig på vad Samuel Edquist kallar en övernationell nivå. Med detta avses föreställningar om vidare kulturkretsar, språkgrupper och civilisationer, som samspelar med det nationella. Det är alltså frågan om sådana kategorier såsom *finnar*, *svenskar*, *germaner*, *västerlänningar*, *européer* och *kristna*. Kategorier genom vilka tanken om ett "vi" skapas i kontrasten mot något som kan uppfattas som "den andre".⁷⁴³

Norrmans datering av österbottniska ort- och vattennamn

Norrman var något av en vetenskaplig allätare och det är svårt att se några begränsningar i de ämnesval han kunde ta sig an. Vare sig det gällde engelsk litteratur eller tolkningen av pollen- och makrofossilanalyser. Den första artikeln i vilken han lät presentera sin syn på de österbottniska ort- och vattennamnen publicerades i *VBL* den 3 juni 1988. Artikeln som gällde tolkningen av ortnamnet Limingaback i Malax är dessutom ett tidigt exempel på hans metodologi och försök till dateringen av de österbottniska ort- och vattennamnen. Men detta var inte första gången Norrman berört ortnamnen i Österbotten. Redan föregående år hade Norrman utmanat historikern Jouko Vahtolas förbiseende av Österbotten i en översikt över Finlands by-namn, något som Norrman hävdade kunde spåras till tomrumsteorin.⁷⁴⁴

När det kom till tolkningen av Limingaback var Norrman medveten om det vanskliga i att bedöma namn som saknade äldre belägg, men han hade i det här fallet gjort ett undantag, eftersom han hade fått ett muntligt belägg för namnets uttal som kunde kasta nytt ljus på dess tolkning. Enligt en informant till Norrman var namnets ursprung *dunkelt*, vilket innebar att dess egentliga betydelse var okänd eller oklar bland den nutida befolkningen och som ökade namnets

---

⁷⁴¹ Dascal, "The Study of Controversies", s. 150.

⁷⁴² Evert Baudou, "Fanns en fast bygd i Österbotten under vikingatiden och korstågstenen?", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1987* (1988), s. 11–13.

⁷⁴³ Edquist, *I Ruriks fotspår*, s. 6–7.

⁷⁴⁴ Ralf Norrman, "Bynamn i Österbotten och sydvästra Finland", *VBL*, 25 januari, 1987.

möjlighet att vara av hög ålder.⁷⁴⁵ Denna premiss utgjorde en av grundteserna i Norrmans kommande kartläggning av de österbottniska vattennamnen.

Norrman byggde på såväl hydrografiska som arkeologiska uppgifter, och landhöjningskronologin samt de fornlämningar som Museiverket kartlagt i området låg som grund för namnets datering. Detta möjliggjorde en uppskattning av namnets tidigaste möjliga uppkomst. Med användandet av denna metodologi blev bakre gränsen för Limingaback möjlig att placera till äldre romersk järnålder, eller ca 200 e.Kr. Och eftersom hans tes baserades på att det funnits en kontinuerlig bosättning blev de pollenprov som Umeåforskarna utfört i Malax och Vörå centrala för argumentationen. Om det funnits nyttjandekontinuitet, alternativt en regional bosättningskontinuitet fanns det en möjlighet att namnets ursprung korrelerade med tiden för de första kända arkeologiska kvarlevorna:

Ett namns kvarlevnad förutsätter lokal nyttjandekontinuitet och regional bosättningskontinuitet. Att vi har regional bosättningskontinuitet i Malax visar ett pollenprov på Torvströmossen (Segerström & Wallin, se även Baudou!) Ett pollenprov som I. Vuorela gjort på Imossen, Storsjön liksom ett på Holsterbackmossen, ger icke stöd för lokal bosättningskontinuitet (vilket icke heller var väntat). Däremot utesluter resultaten ingalunda nyttjandekontinuitet.⁷⁴⁶

Norrmans artiklar uppvisar en klar mall, och han utgick ifrån ett antal givna premisser, med landhöjningskronologin som grund, för att visa att de österbottniska ort- och vattennamnen var äldre än vad den tidigare tolkningen tillät. I många av sina inlägg återkom han dessutom till T.E. Karsten, den österrikiskt-tjeckiske lingvisten Julian Pokorny (1897–1970) och den tyske namnforskaren Hans Bahlow (1900–1982), som alla varit viktiga inspirationskällor för hans härledning. Däremot påstod sig Norrman inte att på språkliga grunder kunna ge en absolut datering, men efter denna relativa datering av ortnamnet var det åtminstone i teorin möjligt att försöka tyda namnets ursprung. Jag kommer däremot att utelämna största delen av den etymologiska härledningen från den fortsatta diskussionen, för att i stället fokusera på hur pollenproverna ansågs möjliggöra en ny tolkning av ortnamnen samt hur Norrmans tolkningar bemöttes av de professionella ortnamnsforskarna.

Norrman var nämligen noggrann med att poängtera att han skrev för österbottningarna och inte för en vetenskaplig läsekrets. Trots att han var professor i engelska verkade han i det här fallet utanför det vetenskapliga etablissemanget. Till sitt upplägg är Norrmans ortnamnsartiklar sakliga och gör inga större utfall mot den etablerade forskningen, annat än att de presenterar en från denna avvikande syn. Emellertid är det möjligt att göra en distinktion mellan de ortnamnsartiklar som Norrman publicerade i *VBL* och de insändare han skrev

---

⁷⁴⁵ Ralf Norrman, "Ortnamnet Limingaback", *VBL*, 3 juni, 1988.

⁷⁴⁶ Norrman, "Ortnamnet Limingaback".

som svar på den kritik han fick motstå. I de sistnämnda intar han en mer personlig ton och han kunde rentav gå till personangrepp gentemot sina kritiker.

Aktörerna presenterar sig och en skiljelinje dras

Det skapades snabbt en skiljelinje mellan Norrman och de etablerade ortnamnsforskarna. Under mer än ett års tid fylldes *VBL* med artiklar gällande såväl ortnamn, som insändare i vilka Norrmans tolkningar kritiserades och försvarades. I jämförelse med debatten kring Vörårunorna och pollenanalyserna kom Norrman däremot att stå mer eller mindre ensam i sin syn på ort- och vattennamnen.

Norrmans artikel angående namnet Limingaback besvarades av Ann-Marie Ivars, som var docent i nordiska språk vid Helsingfors universitet. Ivars var hemma från Närpes i Österbotten och hade i sin forskning riktat in sig på de finländska dialekterna.⁷⁴⁷ Ivars tog sig således an frågan från ett annat perspektiv jämfört med Norrman och valde att fokusera på Norrmans användning av Pokornys indoeuropeiska ordbok⁷⁴⁸ som källa för att finna ett visst namns ursprung, något Ivars uppfattade som ett primitivt instrument:

Allt vi säger är indoeuropeiskt, om det inte är lån från finskan. Också i ord som *datateknik* och *flygplan* kan vi vid närmare undersökning hitta indoeuropeiska rötter, men företeelserna är inte förhistoriska för det.⁷⁴⁹

Genom att medvetet gå till överdrift i sitt genmäle försökte Ivars visa att Norrman dragit alltför stora slutledningar i sitt sökande efter indoeuropeiska rötter i det österbottniska ortnamnsskicket: "Så fullkomliga och kunniga som forskare är vi trots våra akademiska grader nog inte, att vi har någon rätt att sätta oss över den lokala språkutvecklingen och de upplysningar denna kan ge när vi beskriver det lokala namnskicket".⁷⁵⁰ Inom såväl ortnamns- som språkforskningen var det vanligt att bruka ett byggelsehistoriskt perspektiv, med vars hjälp en viss ords, eller dialekts ålder och ursprung försökte bestämmas. Med andra ord behövde man sällan gå längre än till den andra sidan av språkgränsen för att finna en förklaring till de österbottniska ort- och vattennamnens ursprung. Enligt Ivars var Limingaback förmodligen av ungt ursprung, och möjligtvis ett uppkallelsenamn efter Limingo socken i Uleåborg, som också Norrman lyft fram, men som ett exempel på en ort med liknande förled. Men det var inte bara Norrmans användning av Pokorny som Ivars ifrågasatte. I sitt genmäle reagerade Ivars också på Karstens roll i Norrmans härledningar. I Ivars mening var Karsten en föråldrad källa och inte användbar för att uttala sig om den dialektala utvecklingen på en viss ort.

---

⁷⁴⁷ Ann-Marie Ivars, *Dialekter i förskingringen: En undersökning av utjämningen mellan dialekt och riksspråk hos sydösterbottniska utvandrare i Amerika* (Helsingfors, 1980); Ann-Marie Ivars, *Närpesdialekten på 1980-talet* (Helsingfors, 1988).

⁷⁴⁸ Julian Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch, I Band* (Bern & München, 1959).

⁷⁴⁹ Ann-Marie Ivars, "Ortnamnet Ribäcken", *VBL*, 2 juli, 1988.

⁷⁵⁰ Ann-Marie Ivars, "Ortnamnet Limingaback är antagligen av ungt ursprung", *VBL*, 14 juni, 1988.

Frågan är däremot om det är möjligt att utelämna Karsten. För om Hackman kan sägas gå som en röd tråd i synen på bosättningsfrågan, så är det svårt att utelämna Karsten och Freudenthal när det kommer till att behandla kustområdet och dess ortnamn. I ortnamnsforskarsammanhang har Karstens undersökningar av natur- och bebyggelsenamn i Österbotten nämligen hållit ett högt anseende, och som hörandes till de mest omfattande och viktiga undersökningarna gällande ortnamnen i Finlands svenskbygder. Dessa två verk beskriver Norrman i *Några österbottniska vattennamn* vara "för all österbottnisk ortnamnsforskning oundgängliga, klassiska verk" och huvudsaklig källa för hans kunskap om de österbottniska ortnamnen.⁷⁵¹

Frågan är snarare vilken Karsten Ivars ville komma åt med sin kritik. För även om Karsten var en finländsk språkforskare som under 1900-talets första årtionden bedrivit ett gediget arbete med att samla in och kategorisera de olika namntyper som förekom i Österbotten, som han sedan tolkade utifrån arkeologi och naturförhållanden,⁷⁵² hade detta överskuggats av Karstens kontroversiella hävdande att det germanska folkskiktet i Finland inte anlant västerifrån, utan söderifrån. Forskarsamfundet ansåg Karstens teorier som osakliga, och de sköts i sin samtid ner av såväl språkforskare som arkeologer.⁷⁵³ Ivars såg alltså Norrmans intåg på ortnamnsforskningens bana som ytterligare ett försök att finna en germansk folkstam längs med den finländska kusten.

Norrman producerade dessutom ortnamnsartiklar i en sådan takt att hans kritiker hade svårt att hänga med. Innan Ivars hunnit skriva sitt genmäle angående Limingaback hade Norrman redan hunnit publicera ytterligare en artikel om bynamnet Mussor, där namnets ursprung liksom för Limingaback gavs av det i urkunderna äldsta kända belägget för namnet samt landhöjningskronologin.⁷⁵⁴ Norrman bemötte däremot inte den kritik som Ivars kommit med i det här skedet, utan detta kom i ett separat inlägg i *VBL* den 17 juni. I samma tidning som Ivars bemötte Norrmans tolkning av Mussor.

Norrman fann ingenting i Ivars kritik som ändrade hans uppfattning. I hans mening inriktades kritiken på detaljer han redan tagit upp, samtidigt som han ansåg att Ivars lagt alltför stor tilltro till vad andra forskare kommit fram till, i stället för att sätta tillit till sin egen förmåga.⁷⁵⁵ Ivars teori om Limingaback som ett uppkallelsenamn efter Limingo i Uleåborg tillskrev han ingen större trovärdighet. Liknande teorier hörde enligt Norrman hemma bland

---

⁷⁵¹ Ralf Norrman, *Några österbottniska vattennamn* (Vasa, 1988), s. 460.

⁷⁵² T.E. Karsten, *Svensk bygd i Österbotten. Nu och fordom. En namnundersökning. I: Naturnamn* (Helsingfors, 1921); T.E. Karsten, *Svensk bygd i Österbotten. Nu och fordom, En namnundersökning. II: Kulturnamn* (Helsingfors, 1923).

⁷⁵³ Huldén, "När kommo svenskarna till Finland?", s. 22–23. Karstens angreppssätt var däremot inte unikt. I Sverige hade språkvetaren Hjalmar Lindroth (1878–1947) förespråkade en liknande kombination av etymologi, arkeologi, geologi samt topografi vid undersökningen av ortnamn. Nordlund, *Det upphöjda landet*, s. 244–246.

⁷⁵⁴ Ralf Norrman, "Bynamnet Mussor", *VBL*, 12 juni, 1988.

⁷⁵⁵ Ralf Norrman, "Replik om Mussor", *VBL*, 21 juni 1988.

kolonisationsteorierna.⁷⁵⁶ Med andra ord uppfattades detta som en kvarleva från en tidigare teori och var en nödlösning som togs till i brist på andra förklaringsmodeller.

Detta meningsutbyte fick snart en tredje deltagare, om än i egen mening motvillig sådan. Juristen Lars-Otto Backman (1918–1999) hade sett sig tvungen att inträda i *VBL*:s spalter bland: "Mer eller mindre ovederhäftiga pennfäktare".⁷⁵⁷ Backman såg brister i både Norrmans och Ivars inlägg kring bynamnet Mussor. Enligt Backman var Norrmans argument dåligt underbyggda, men Backman menade att Norrman kunde få tro på detta så länge forskningen i övrigt gick vidare. Ett större problem såg Backman i Ivars korta replik om att Mussor skulle återgå på ett finskt *Mustasaari*, direktöversatt till Svartön på svenska.⁷⁵⁸ Enligt Backman var detta ett anammande av en tradition bland ortnamnsforskare att se det finska namnets ursprung som självförklarande:

Det minsta man kan begära är av ortnamnsforskarna är att då de förklarar att ett ord är finskt, bör även de finska ordens eller namnens etymologi förklaras. Endast på detta sätt skaps vederhäftighet och forskarna vinner tilltro till sina utläggningar.⁷⁵⁹

Genom att inte ha preciserat ursprunget bakom dessa finska ord misstänkte Backman att politisk opportunistik låg bakom Ivars tolkning. Det vill säga att Ivars fallit tillbaka på en finsknationell tolkning, som i sin tur stötte sig med den syn som förespråkades av Norrman. Backman var en av många som under årens gång stört sig på hur den etablerade ortnamnsforskarkåren hävdade att ortnamnen i Österbottens svenskbygder i stor utsträckning var låneord från finskan. Ivars förstod däremot inte Backmans kritik, eftersom både *musta* (svart) och *saari* (holme, ö) var urfinska ord. Det äldsta belägget i skrift för *Mustasaari* fanns i ett brev från 1348, senare förstört i Åbo brand, men bevarat i form av en avskrift från 1600-talet. Det fanns således ingen orsak att misstänka att politisk opportunistik låg bakom namnets ursprung. Varken vid brevets utfärdande, eller när avskriften gjordes.⁷⁶⁰

Inläggen gick i kors och Ivars och Norrman förde en diskussion kring flertalet olika inlägg parallellt. Språket var tillspetsat, de rentav överdrev för att föra fram sina argument, något som är ett ofta förekommande stilmedel i debatter. Däremot började meningsutbytet mellan Norrman och Ivars redan i detta skede forma en så kallad metadebatt. Det vill säga en debatt som kommenterade själva debatten, något som ofta uppkommer som en följd av att den ena parten försöker

---

⁷⁵⁶ Ralf Norrman, "Ortnamnet Limingaback – Replik", *VBL*, 17 juni, 1988.

⁷⁵⁷ Lars-Otto Backman, "Bynamnet Mussor", *VBL*, 23 juni, 1988.

⁷⁵⁸ Ann-Marie Ivars, "Mussor är *Mustasaari* och betyder "Svartön"", *VBL*, 17 juni, 1988. Det måste betonas hur detta var en av redaktionen satt rubrik.

⁷⁵⁹ Backman "Bynamnet Mussor".

⁷⁶⁰ Ann-Marie Ivars, "Namnet Mussor än en gång", *VBL*, 29 juni, 1988.

framhäva debatten som onödig eller som saknandes mening.⁷⁶¹ Ivars kritik var av språkhistorisk och fonologisk art, något som Norrman var säker på att Ivars besatt större kunskap i, men som han avfärdade med att påpeka hur han var mer intresserad av semantik och morfologi. Norrman hade velat se vad ett sådant angreppssätt kunde ge diskussionen.

En professor i engelska och en docent i nordiska språk som kunskapsaktörer

För Norrman var det viktigare att visa hur synen på Österbotten som avfolkat styrt in ortnamnsforskningen på en viss bana, snarare än huruvida hans egen tolkning var korrekt. Målet var att bidra till utforskandet av de österbottniska vattennamnen, i synnerhet dunkla och tidigare oförklarade sådana. Avfolkningen hade i Norrmans mening bidragit till att de svenska ortnamnen ansågs vara relativt sena nykomlingar i de nutida svenskbygderna, ofta med finsk härkomst, medan han sökte deras ursprung i en skandinavisk och indoeuropeisk forskningstradition. Norrman redogjorde för att det varit samma inställning från hans sida som lett till en evaluering av tomrummet, därför hyste han inte några tankar på att frångå denna princip.⁷⁶²

Norrmans metoder uppfattades däremot inte stå i linje med den moderna ortnamnsforskningen, utan ansågs representera en tidigare tradition som redan visat sig felaktig. Med andra ord kritiserades Norrman på grund av att han inte var en ortnamnsforskare och inte tillhörde tankekollektivet.⁷⁶³ På grund av detta bedömdes han inte heller behärska ortnamnsforskningens materiella och sociala praktiker, varför den kunskap som Norrman ansågs ge uttryck för inte var sanktionerad.⁷⁶⁴

Att Norrman stödde sina tolkningar på Karsten och Bahlow uppfattades som särskilt problematiskt. Framför allt principen att ett namns för- och efterled kunde beteckna samma sak, också kallat *semantisk pleonasm*, som var en metod Norrman hämtat från Bahlow.⁷⁶⁵ Bahlows *Deutschlands geographische Namenwelt* hade utkommit 1965 och hade liksom Norrmans undersökning flod- och vattennamn i fokus.⁷⁶⁶ En annan likhet dem emellan var den kritik Bahlow fick utstå för sin bok. Redan vid utgivningen hade bokens vetenskaplighet

---

⁷⁶¹ Jfr Blanka Henriksson & Andreas Häger, "Tidningsdebatt om hot mot den finlandssvenska minoriteten", Sven-Erik Klinkmann, Blanka Henriksson & Andreas Häger (red.), *Föreställda finlandssvenskheter: Intersektionella perspektiv på det svenska i Finland* (Helsingfors, 2017), s. 63.

⁷⁶² Ralf Norrman, "Genmäle om Kainsmossen och Munsala", *VBL*, 20 oktober, 1988.

⁷⁶³ Fleck, *Genesis and Development of a Scientific Fact*, s. 27–28.

⁷⁶⁴ Svante Beckman, "Professionerna och kampen om auktoritet", Staffan Selander (red.), *Kampen om yrkesutövning, status och kunskap: Professionaliseringens sociala grund* (Lund, 1989), s. 63.

⁷⁶⁵ Norrman, *Några österbottniska vattennamn*, s. 462.

⁷⁶⁶ Hans Bahlow, *Deutschlands geographische Namenwelt: etymologisches Lexikon der Fluss- und Ortsnamen alteuropäischer Herkunft* (Frankfurt am Main, 1965).

ifrågasatts, eftersom flertalet av härledningarna ansågs vara egna konstruktioner.⁷⁶⁷

Trots detta blev semantisk pleonasm en av Norrmans grundprinciper, och ett tidigt exempel på hans tillämpning av denna metodik var en artikel som rörde namnet Ribäcken i Malax. Liksom tidigare inlägg hade Norrman använt sig av Karsten för att finna namnets äldsta belägg,⁷⁶⁸ medan bakre gränsen gavs av landhöjningskronologin.⁷⁶⁹ Utifrån dessa belägg och en granskning av traktens fornlämningar daterades namnets tidigaste uppkomst till ca. 250 f.Kr. och senast till 1734 e.Kr. Med denna premis var en jämförelse med Bahlows kontinentaleuropeiska material möjlig, varefter en närmare bestämning kunde göras på språklig basis:

Förleden *ri(d)*- i Ribäcken (1734 *Rid*-) går uppenbarligen tillbaka på ett tidigare "*rip*", ett i Österbotten numera utdött ord som betytt "(liten) bäck". *Rip* eller varianter, finns i germanska fornspråk, i denna betydelse. Ordet (orden) har en hög ålder, och har varit tidigt i bruk, men har också ställvis i Europa levt kvar in i sen tid, och ställvis (Englands sydkust) rentav till nutid.⁷⁷⁰

Ribäckens förled var av germanskt ursprung med betydelsen liten bäck eller "bäcks-bäcken", något som Norrman påvisade genom att visa på likheter med ort- och vattennamn i England och Centraleuropa. Liknande etymologiska härledningar angående namnets ursprung fyllde de ortnamnsartiklar som Norrman lät publicera i *VBL*, och för en som inte var insatt i ortnamnsforskningen ter de sig något svårtolkade.

Återigen såg sig Ivars tvungen att bemöta Norrmans tolkningar. Ivars ansåg att Norrman borde ha förhållit sig mer kritiskt till det i de skriftliga källorna funna Ridbäcken. Att det var vanligt med *d*-bortfall i Österbotten höll Ivars med om, och lyfte fram ett exempel från sitt eget språk, *närpessspråket*. Däremot menade Ivars att man i fallet med stavningen av Ridbäcken borde jämföra med övriga belägg, för att se huruvida detta varit en vanligt förekommande stavning, eller om det var frågan om ett exempel på hyperkorrekt stavning, där den som skrivit ner namnet utgått ifrån att det ska vara ett *-d* i Ribäcken. Ivars skrev att "skrivformen *Ridbäcken* kan och bör diskuteras. Utan sådan här för namntolkningen nödvändig källkritik blir namnforskningen bara parodi på vetenskap i stället för ett seriöst och uppriktigt sökande efter sanningen".⁷⁷¹ Denna betoning på sökandet efter sanningen var ett typiskt språkbruk av Ivars, genom vilket hon markerade en skillnad mellan professionella ortnamnsforskare och lekmän.

---

⁷⁶⁷ Peter Slotte, "En falsk profet och hans lärjunge", *VBL*, 22 mars, 1989.

⁷⁶⁸ Karsten, *Svensk bygd i Österbotten I*, s. 85.

⁷⁶⁹ För en diskussion kring landhöjningen och dess användbarhet inom vetenskapen för tidsbestämmandet av fornlämningar samt ortnamn se Nordlund, *Det upphöjda landet*, s. 243–246.

⁷⁷⁰ Ralf Norrman, "Ortnamnet Ribäcken", *VBL*, 24 juni, 1988.

⁷⁷¹ Ivars, "Ortnamnet Ribäcken".

Norrman räknades till den senare kategorin: "Den som har något begrepp om namnforskning vet också att det inte är i namn på bäckar man hittar de äldsta namnelementen. Dem ska man söka i namn på åar, socknar eller byar".⁷⁷² Ivars förklaring gällande Ribäcken och övriga namn i Österbotten med förleden *ri-* fanns att finna i ordet *ria*, som också hade en motsvarighet i de på finskt håll förekommande namnen på *Riihi*. Rian var ett exempel på ett kulturellt utbyte från finskan i form av såväl rian som det tillhörande ordet. Således gavs också en förklaring till hur *d-*et dykt upp i källorna. Det var enligt Ivars möjligt att den lantmätare som skrivit ner namnet saknat kännedom om de lokala förhållandena, och utgått från en annan namngivningsform.

Norrman svarade i sin tur med en ny artikel i *VBL*. Han förklarade att han velat ge semantiken hög prioritet i sin härledning. Därför hade han utgått ifrån vad namnet betecknat, vilket i det här fallet var en bäck. Ivars härledning av förleden *ri-* till ordet *ria* var att dra alltför långa slutsatser. Norrman berörde också den källkritik som Ivars lyft fram gällande hur Ribäcken blivit Ridbäcken 1734, men hävdade att det var Ivars som uppvisat en subjektivitet gällande vilka former som blivit rätt eller fel upptecknade av lantmätarna:

Ann-Marie Ivars, som i Vbl 2.7 framfört en del värdelösa kommentarer, ondgör sig över att jag tagit med västgermanskt jämförelsematerial i min härledning av ortnamnet Ribäcken. Hon talar om "långväga material" och hon citerar helsingforsiska regler enligt vilka man inte får nyttja "tyskt eller annat långväga material".

Jag var gudskelov inte med då dessa dogmer slogs fast, och jag har därför kvar friheten att nyttja allt som kan tänkas vara av relevans för tolkningen av österbottniska vattennamn.⁷⁷³

Vad Ivars beträffade ansåg Norrman att påståendet att de äldsta beläggen för ortnamn inte fanns att finna i bäckar, utan i socknar och byar, var "enastående förmätet av en ung docent att ge sig ut för att ha mätt och jämfört åldern på bäckar, åar, socknar eller byar".⁷⁷⁴ Eftersom Norrman inte lyckats övertyga forskare från facket kritiserade han dessa för att vara Helsingforscentrerade, och han förminskade Ivars bidrag genom att påpeka hur hon enbart var docent. Detta var ett argument han även senare kom att ta till, då han ifrågasatte Ivars auktoritet att tala för forskarkårens vägnar. Norrman fann alltså inte något som rubbat hans övertygelse, även om han påstod sig vara öppen för att ha fel.

Ivars lät inte detta gå förbi:

Norrmans försök att tolka österbottniska ortnamn vittnar om okunskap om modern namnteori. Den moderna namnforskningen sysslar inte längre med rent etymologiserande, med att enbart härleda namnens ursprung. Den anlägger också en mer saklig och funktionell synvinkel på ortnamnen och

---

⁷⁷² Ivars, "Ortnamnet Ribäcken".

⁷⁷³ Ralf Norrman, "Namnet Ribäcken betyder vad det betecknar", *VBL*, 5 augusti, 1988.

⁷⁷⁴ Norrman, "Namnet Ribäcken betyder vad det betecknar".

kontrollerar resultaten mot bakgrunden av den samlade kunskap vi numera har om dem. Moderna namnforskare studerar namnen mot bakgrunden av gjorda erfarenheter av vad som är gångbart och icke gångbart som förleder och efterleder i namn.⁷⁷⁵

Utifrån termer av modernt och föråldrat skiljde Ivars på sitt och Norrmans tillvägagångssätt. Norrmans etymologiserande ansågs primitivt och ensidigt, medan Ivars svarade på Norrmans tilltal av henne som en "ung docent" med att tillskriva Norrman titulaturen den "gamle professorn". Detta signalerade en frångång från själva sakfrågan, i och med att såväl Norrman som Ivars började ifrågasätta varandras auktoritet och kunskapssyn.

Återigen försökte Norrman styra bort från detta genom att föra in diskussionen på semantikens område genom att hävda att han enbart önskade nå en större kunskap om de österbottniska vattennamnen:

Enligt min mening bör man givetvis alltid ta i beaktande vad andra lägger fram (inklusive "modern namnforskning"), men den yttersta auktoriteten ger detta dock icke. Den yttersta auktoriteten måste vara den slutsats som en analys av alla tillgängliga relevanta data förutsätter, varvid det som andra forskare framfört är en del av det som skall beaktas, men icke alltid det enda som skall beaktas.⁷⁷⁶

Norrman avslutade med att ge Ivars lästips på var hon kunde: "Inhämta kunskap om viktiga grundprinciper i ortnamnsforskningen". Detta ansåg han att Ivars saknade, eftersom tidningens övriga läsare nog tycktes ha förstått hans argument. Ivars ansåg å sin sida att Norrmans tolkningar borde utsättas för en vidare granskning och hoppades att Norrman skulle publicera sina rön i någon facktidskrift, i stället för att enbart hålla till i *VBL*.⁷⁷⁷

Detta hade Norrman däremot inga planer på:

Mina artiklar passar nog bra i *Vbl*. De namn som behandlas är österbottniska, och därför finns det ett stort intresse bland läsarna, större än vad som skulle finnas i Sverige. *Vbl* är också en tidning som traditionellt verkat för yttrandefrihet, också under ofärdstider som den ryska förtryckperioden och under Lappotiden. Ivars kan inte hindra folk från att läsa mina artiklar och min bok hur hett hon än önskar. Hon får vänja sig vid tanken att min bok kommer att spridas, och skall hon göra någonting så får det bli genom en saktidiskussion och inte genom censur, mörklägning och beställda åsikter.⁷⁷⁸

Norrman ställde sig frågande till varför han skulle skicka sina artiklar till en tidskrift där de enbart skulle stoppas av den finländska ortnamnsforskarkåren. Jämfört med pollenproverna, vars resultat Norrman hade önskat få en så stor spridning, eller cirkulation som möjligt, signalerade ovanstående textutdrag en

---

⁷⁷⁵ Ann-Marie Ivars, "Ribäcken än en gång", *VBL*, 25 augusti, 1988.

⁷⁷⁶ Ralf Norrman, "Ivars än en gång", *VBL*, 6 september, 1988.

⁷⁷⁷ Ann-Marie Ivars, "Namnforskning idag", *VBL*, 1 oktober, 1988.

⁷⁷⁸ Ralf Norrman, "Replik till Ivars", *VBL* 5 oktober, 1988.

mer återhållsam inställning. Ortnamnen uppfattades framför allt intressera en österbottnisk läsekrets. För detta syfte gav *VBL* en fungerande publikationskanal. Norrman betonade hur tidningen inte haft för vana att hindra det fria ordet genom att dra liknelser till den ryska förtrycksperioden och Lapporörelsen, två perioder i Finlands historia där yttrandefriheten varit utsatt. Liknande tendenser såg Norrman nu i Ivars försök att tysta honom från att sprida budskapet om de österbottniska vattennamnen, kunskap som forskarvärlden helt enkelt måste lära sig att leva med. För Norrman var detta en generell tendens som uppvisades gentemot forskning som bedrevs i Österbotten.

Detta är en intressant användning av det förflutna, då perioder av förtryck lyfts fram för att signalera att det fria ordet i Norrmans mening åter var hotat. Vidare hävdade han att åtminstone österbottningarna förstod sig på hans alster. Det var de etablerade forskarna som gång på gång behövde läxas upp, men det förblir något oklart vilka österbottningar han ansåg sig tala för. Det är i mer generella termer som Norrman nämner sin publik, medan han var desto tydligare gällande vem han skrev mot.

En trogen läsare hittades i Gösta Ågren, om än Ågren medgav att han befann sig på osäker terräng när det kom till ortnamnen. I en av sina kolumner i *VBL* jämförde Ågren ortnamnsforskningen med en gissningslek, och i rollen som självutnämnd representant för de forntidsintresserade österbottningarna tog han sig friheten att kommentera det meningsutbyte som hade ägt rum i tidningens insändarsidor. Ågren skrev hur det för en lekman verkade mer långsökt att söka ursprunget till Österbottens svenska ortnamn i finska motsvarigheter än att vända sig västerut till Sverige.⁷⁷⁹ Till skillnad från de diskussioner som förts kring pollenprover och bosättningsarkeologi tedde sig alltså ortnamnstolkningarna i högre grad som antaganden, eller gissningar.

Den debatt som fördes gick ut på att finna hål i den andres argumentation. Ämnet som diskuterades må ha varit detsamma, men angreppssättet skiljde sig åt, och därför bet inte kritiken på endera sidan. Som tillhörande en kontrovers förde båda parterna fram mer eller mindre generaliserade påståenden om den andres metodiska och konceptuella förförståelse.⁷⁸⁰ Norrman såg inte vad fonologin kunde tillföra hans härledningar, annat än att bidra till en större förståelse överlag för ortnamnens utveckling, medan Ivars hävdade att enbart etymologiserande var en ålderdomlig metod och att det var Norrman som genom sitt försök att motbevisa tomrummet sökte efter något som inte kunde bevisas. Enligt Norrman var det i sin tur självklart att frågan om bosättningskontinuitet och ortnamnens potentiella ålder hörde ihop, eftersom ortnamnen traderades av människor.⁷⁸¹ Detta gav han sig också ut för att bevisa i boken *Några österbottniska vattennamn* som utkom i november 1988.

---

⁷⁷⁹ Gösta Ågren, "Novemberlördag: En artig lekman har ordet", *VBL*, 5 november, 1988.

⁷⁸⁰ Dascal, "The Study of Controversies", s. 151.

⁷⁸¹ Norrman, "Ortnamnsdebatten rullar vidare".

Några österbottniska vattennamn – kontroversen sprider sig

Några österbottniska vattennamn var den första monografen i fornforsknings­sällskapetets serie *Acta Antiqua Ostrobotniensia*. Boken utkom på Scriptum 1988, ett förlag som sällskapet köpt in sig i föregående år. Från tidigare gav sällskapet ut tidskriften *Studia*, men målet med den nya serien hade varit att möjliggöra utgivandet av monografier.⁷⁸²

Boken hade varit under planering en längre tid. I ett informationsbrev som skickats ut till sällskapetets medlemmar våren 1987 presenterades boken för första gången. Bokens ämne sades vara paleolingvistik och det berättades hur den skulle komma att förändra synen på inte bara Österbottens, utan hela Finlands forntid. Samtidigt gavs det en möjlighet att lägga in en förhandsbeställning för en stundande höstrelease.⁷⁸³

De som hade nappat på erbjudandet fick ge sig till tåls för ännu i oktober var Norrman långt ifrån färdig. I ett brev till Roger Engelmark tog Norrman till tennismetaphorer för att illustrera hur många försök han skulle komma att behöva innan han var färdig, och frågade om Engelmark kunde tänka sig att läsa igenom hans manuskript: "Jag skulle uppskatta det synnerligen mycket om Du ville ta en titt på den ms-kopia som Evert har. Jag litat mycket på Ditt omdöme, även i filologin, eftersom jag tror att omdöme är en transferabel form av skicklighet". Brevet avslutades med ett konstaterande hur boken skulle vara till hjälp i bosättningsfrågan och att namnundersökningen tycktes styrka Umeåforskarnas resultat.⁷⁸⁴

Detta markerade ett nytt förhållningssätt för Norrman, som tidigare betonat att varken ortnamnen, eller den svenska Västgöta-striden hade något med vare sig runorna eller andra fynd i Vörå att göra.⁷⁸⁵

Boksläpp och en första respons

Några österbottniska vattennamn bars upp av de preliminära resultat som pollenanalyserna gett vid handen. Dessutom var det ett ambitiöst arbete. I boken tog sig Norrman an mellan fem- och tiotusen österbottniska vattennamn. Detta

---

⁷⁸² MM, ÖF. Oförtecknat material. Pärm märkt "Österbottniska fornforsknings­sällskapetets verksamhet 1985–2002". Informationsbrev 2/87. Beslut om införskaffandet av Scriptum hade tagits vid sällskapetets sammanträde den 31 januari 1987. Där hade man beslutat sig för att teckna aktier till ett värde om 10 000 FIM i Förlagsaktiebolaget Scriptum. Detta gav rätt till en styrelseplats jämte suppleant. Ralf Norrman invaldes vid bolagstämman till styrelsen med Esko Pursiainen som suppleant.

⁷⁸³ MM, ÖF. Oförtecknat material. Pärm märkt "Österbottniska fornforsknings­sällskapetets verksamhet 1985–2002". Meddelande till Österbottniska fornforskarsällskapetets medlemmar. Information gällande boken *Acta Rerum Praehistoricarum Ostrobotniensia – Studier i Österbottens Förhistoria*, Vol 1. (1987). Tanken var inledningsvis att den nya serien skulle gå under ett annat namn.

⁷⁸⁴ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Järnåldersbygd i Österbotten". Brev till Roger Engelmark från Ralf Norrman, 11 augusti, 1987.

⁷⁸⁵ Ralf Norrman, "Regler för forntidsdebatten", *VBL*, 19 februari, 1985; Birger Thölix, "Med en konspirationsteori kan vad som helst bevisas", *VBL*, 21 februari, 1985.

var åtminstone den siffra som Scriptum uppgav då förlaget meddelade om dess stundande julreleaser 1988. Oavsett utgjorde de inlägg som under året skymtat förbi i *VBL* en bråkdel av de vattennamn som Norrman gett sig ut för att behandla i sin bok. Eftersom boken var skriven under en kort period önskade Norrman att störst fokus skulle ges åt själva idén som boken byggde på, i stället för att fokusera på möjliga brister. Risken för felbedömningar gällande själva tolkningen var möjlig sett till det stora urvalet av namn samt för att boken var skriven under en omställningsprocess gällande synen på Österbottens förhistoria.⁷⁸⁶

Boken fick ett mycket varierat mottagande, men Norrman var inte helt ensam i sin tolkning. Genast vid utgivningen gav språkforskaren Karl-Axel Holmberg, docent vid Uppsala universitet, en fin recension i *JT*.⁷⁸⁷ Frånsett Holmberg kom det vetenskapliga etablissemanget i övrigt att ta avstånd från Norrmans tolkningar, medan Holmberg kritiserades för att ha förhållit sig alltför positiv gentemot de tolkningar som fördes fram i boken. När boken således anmäldes till *VBL* av den danske språkforskaren Bent Søndergaard inleddes recensionen med en disclaimer. Det var Thölix som tagit kontakt med Søndergaard med anledning av att det i Finland inte gick att finna någon som inte skulle ha haft en förutfattad syn på författaren.⁷⁸⁸

Boken uppfattades alltså redan innan dess utgivning som kontroversiell eftersom Norrman stod som författare. Søndergaard var däremot inte helt obekant med Norrman, som han tidigare kände i rollen som redaktör för tidskriften *Horisont*. Han betonade att han och Norrman var olika forskartyper: "Han er den store visionere og sytenkende systembygger, jeg den jordnære og vantro afmytologiserer."⁷⁸⁹ Enligt Søndergaard var det därför viktigt att bemöta Norrmans provokationer och ta dem på allvar, då ett sådant arbete gjort sig förtjänt av ett sakligt bemötande.

Trots varningar hade Søndergaard funnit boken stimulerande och uppfriskande, men han ansåg att det var möjligt att komma till ett flertal konklusioner gällande vad han såg som en något oortodox bok, och att det fanns många vars dom vägde tyngre än den han själv kommit fram till. Att Norrman inte var fackman, utan fick lov att finna sig i epitetet amatör var i sig inte problematiskt, eftersom namnskicket tillhörde alla. Däremot skrev Søndergaard att Norrman på grund av detta fick lov att finna sig vid att bli motsagd av professionella ortnamnsforskare, emedan hans specialistområde låg inom anglistiken.⁷⁹⁰

Avslutningsvis konstaterade Søndergaard att boken hade gjort sig förtjänt av att ha fått ligga på författarens skrivbord något längre. I bokens inledning hade

---

⁷⁸⁶ Carola Hotanen, "Norrman och Valtiala Scriptums julnyheter", *VBL*, 26 november, 1988.

⁷⁸⁷ Karl Axel Holmberg, "Ett storverk om Österbottens ortnamn", *JT*, 20 december, 1988.

⁷⁸⁸ Bent Søndergaard, "Är Österbottens vattennamn uråldriga?", *VBL*, 29 december, 1988. Lars Huldén ansåg liksom Thölix att det skulle bli problematiskt att finna någon som skulle våga ta sig an boken. Lars Huldén, "Sändvattnet och sändan", *VBL*, 29 december, 1988.

⁷⁸⁹ Søndergaard, "Är Österbottens vattennamn uråldriga?"

⁷⁹⁰ Søndergaard, "Är Österbottens vattennamn uråldriga?"

Norrman uppgett att han inlett skrivandet i februari 1987.⁷⁹¹ Bokens namnmaterial var utöver detta närmast en kompilering av Karstens index från *Svensk bygd i Österbotten* och Bahlows etymologiska lexikon, något som Søndergaard uppfattade som ett ytligt och mekaniskt tillvägagångssätt och inte i samförstånd med ett professionellt källarbete:

Overhovedet har det undret mig, at Norrman, der har et så skarpt blik for manglende sammenheng i motstanderens resonnementer, ikke kan se svaghedene i sin egen argumentation, som tidvis er ret forenklet.⁷⁹²

Orsakerna till detta såg Søndergaard i den tes Norrman drev, nämligen att det förändrade forskningsläget gällande arkeologi och paleoekologi i Österbotten möjliggjort en omtolkning av landskapets ortnamn. Detta betydde inte att samtliga tolkningar för den skull var felaktiga, men att det troligtvis påverkat Norrmans läsning. Hade den utkommit 20 år tidigare menade Søndergaard att boken troligen fått bättre respons, men att den i nuläget var något utdaterad.⁷⁹³ För att sammanfatta kan det konstateras att Søndergaard hade identifierat två syften med boken. För det första att visa att de österbottniska vattennamnen var äldre än vad traditionell ortnamnsforskning gett vid handen. För det andra att de inte hade sitt ursprung i finska namn, utan att de var av äkta nordiskt eller germanskt ursprung.

Att Norrman använt sig av Bahlow som källa uppfattades fortsättningsvis som problematiskt. Den som främst kom att fokusera på Bahlow i sin kritik av Norrman var språkvetaren Peter Slotte (f. 1941), som bland annat skrev att Bahlow var en falsk profet med Norrman som sin lärjunge. Vidare ansåg Slotte att recensionerna av Bahlows bok gav ett spökligt intryck, eftersom de lika bra hade kunnat gälla Norrmans vattennamnstolkningar. Slotte hade letat fram en recension av filologen Heinrich Wesche (1904–1978), som kritiserat Bahlow för den metodiska principen att från ett namns efterled dra slutsatser om förleden.⁷⁹⁴ Som känt utgjorde detta också en viktig utgångspunkt för Norrman.

Slotte skrev hur litet bevisvärde namnen hade för bosättningshistorian, eftersom de var svåra att datera och ännu mer sällan sade något om nationalitet. Slotte hade i sin egen forskning undersökt sjönamnen i Karlebytrakten, och hävdade att det var nödvändigt att gå över språkgränsen för att nå en komplett bild av ort- och vattennamnen i Finland.⁷⁹⁵ Det räckte inte med att liksom Norrman ta in material från kontinenten. Ortnamnsforskningen hade genomgått stora förändringar sedan 1960-talet och befann sig liksom arkeologin i något av en omstruktureringsprocess under 1980-talet. Det var få som inom

---

⁷⁹¹ Norrman, *Några österbottniska vattennamn*, s. 8.

⁷⁹² Søndergaard, "Är Österbottens vattennamn uråldriga?"

⁷⁹³ Søndergaard, "Är Österbottens vattennamn uråldriga?"

⁷⁹⁴ Slotte, "En falsk profet och hans lärjunge".

⁷⁹⁵ Peter Slotte, "Sjönamn vid en språkgräns," Eero Kiviniemi (red.), *Nimistöntutkimus ja paikallishistoria* (Helsinki, 1978), s. 91, 100.

språkvetenskaperna längre sökte efter ett germanskt folk i Finland, och en vändpunkt hade varit symposiet i Tvärminne 1980.⁷⁹⁶

Recensioner, oavsett om de var positiva eller negativa, var däremot inget mått på framgång eller svaghet enligt Norrman. Att basera sitt omdöme på recensioner var något som osjälvständiga forskare kunde forma sin inställning efter: "Självständiga forskare däremot tar ställning på egen hand – de behöver ingen som tänker för dem". Bahlow kunde inte svara på den kritik Slotte fört fram och Norrman kunde bara svara för sig själv. Någon läromästare kände han inte vid, men han skrev att Slotte väl kunde leva i den uppfattningen att det fanns mästare och lärjungar. Klart var det i sådana fall att Slotte var Lars Huldéns lärjunge, och att nu också Slotte, liksom Ivars börjat aspirera på att ta över efter Huldén.⁷⁹⁷

Gåtan Atlantikus – kunskap på villovägar

Ett av de mer speciella inläggen i ortnamnsdebatten gjordes emellertid inte av Norrman, utan av pseudonymen Atlantikus, som enligt egen utsago bestämt sig för att överlämna ett eget inlägg till *VBL*, efter att under en längre tid ha iakttagit debatten.

Inlägget som var skrivet i ålderdomlig stil utgjorde sig för att bevisa hur flertalet namn i Birkaland kunde hänföras på en tidigare japansk bosättning, däribland Tammerfors och en mängd närliggande sjöar. Atlantikus metodologiska del var hämtad ur Olof Rudbecks (1630–1702) *Atlantica* (1677) men uppvisade likheter med Norrmans argumentation i *Några österbottniska vattennamn*. Som källor uppgav Atlantikus ha använt sig av Telefonkatalogens del över Birkaland med vidhängande karta, en engelsk-japansk ordbok samt Erikskrönikan från 1336.⁷⁹⁸

Syftet var satir, men vem som dolde sig bakom pseudonymen Atlantikus har jag inte fått reda på i mina efterforskningar. Norrman riktade sina anklagelser mot Huldén,⁷⁹⁹ som själv förnekade detta.⁸⁰⁰ Här tycks Norrman ha gått över en gräns, då hans försök att finna den skyldige fick ett gensvar från *VBL*:s chefredaktör. Thölix hade inte velat göra några ingrepp i Norrmans insändare, men han skulle inte tillåta någon som helst spekulering kring vem som dolde sig bakom pseudonymen Atlantikus. Sätillvida skribenten inte själv valde att stiga fram skyddades skribentens anonymitet enligt pressetiketten.⁸⁰¹

Trots Thölix reprimand och önskan om att lägga diskussionen kring Atlantikus därefter, följdes inlägget av en viss spekulation kring dess ursprung. Huldén konstaterade att kåseriet var "bättre än alla sakliga tillrättaläggningar,

---

⁷⁹⁶ Fewster, "Fornfolket i nutiden", s. 111–112.

⁷⁹⁷ Ralf Norrman, "Huldén och hans lärjunge", *VBL*, 5 april, 1989.

⁷⁹⁸ Atlantikus, "Vad ortnamnen berättar", *VBL*, 28 december, 1988.

⁷⁹⁹ Ralf Norrman, "Holm, Huldén och Søndergaard", *VBL*, 31 december, 1989.

⁸⁰⁰ Lars Huldén, "Norrmans misstag", *VBL*, 7 januari, 1989.

⁸⁰¹ Birger Thölix, "Holm, Huldén och Søndergaard", *VBL*, 31 december, 1989.

som Norrman och hans supporters inte bryr sig om.”⁸⁰² Inte heller ortnamnsforskaren Aino Naert (1921–2008) såg någon skada i att spekulera och menade att det låg fackfolk bakom. Troligen inte från något finskt universitet, utan från Sverige och mer precist Uppsala. Naert hade fått höra att Holmbergs recension i *JT* fanns uppsatt på anslagstavlan vid Institutionen för nordiska språk: ”Där vet de allt om vattenrötter, och de kan sin Pokorny också”.⁸⁰³

Atlantikus tilltag till trots fortgick debatten kring ortnamnen mer eller mindre oförändrad. I samma nummer som Atlantikus publicerade sin redogörelse över ortnamnen i Birkaland hade Gösta Holm, professor emeritus i nordiska språk i Lund, redogjort för sockennamnet Mustasaari och ortnamnsforskningens metoder,⁸⁰⁴ medan mittuppslaget i tidningen varit vikt åt Norrman, som redogjorde för förleden i Unjärv, Malax. Norrman hade som sagt gett smakprov på utdrag från sin kommande bok sedan sommarmånaderna och enbart diskussionen kring Unjärv hade pågått sedan den 20 oktober 1988.⁸⁰⁵ För en skrivare av satir fanns det således en mängd artiklar att hämta sin inspiration från. Dessutom hade Norrman uppmanat folk att klippa ut och spara hans insändare. Främst för att de var en källa för kunskap, men också för att man på det sättet själv kunde se felaktigheterna i den kritik han fick utstå.⁸⁰⁶

Namnlistan och de tjugo – censur eller renhållning?

Dråpslaget kom den 4 respektive 7 februari 1989, då en namnlista publicerades i såväl *VBL* som *HBL*, och där 20 språk- och ortnamnsforskare från universitet i Sverige tog avstånd från Norrmans tolkningar under rubriken ”Varning för Norrman”:

Vi vill härmed varna tidningens läsare för att sätta tro till ortnamnsförklaringarna i dessa skrifter. Det som serveras är ett sammelsurium av hämningslöst diletterteri.⁸⁰⁷

Först på listan fanns ett flertal professorer från Uppsala och Stockholm, men listan innehöll namn från flera universitet och högskolor i Sverige, från Umeå i norr till Lund i söder. I och med detta intensifierades det mediala intresset för

---

⁸⁰² Huldén, ”Norrmans misstag”.

⁸⁰³ Aino Naert, ”Gåtan Atlantikus”, *VBL*, 22 januari, 1989.

⁸⁰⁴ Gösta Holm, ”Sockennamnet Mustasaari och ortnamnsforskningens metoder”, *VBL*, 28 december, 1988. Holms inlägg var ett svar på en längre följetong kring bynamnet Mussor.

⁸⁰⁵ För inlägg om Unjärv se Norrman, ”Genmåle om Kainsmossen och Munsala”; Lars Huldén, ”Sjönammnet Unjärv”, *VBL*, 30 oktober, 1988; Lars Huldén, ”Norrmans smutsiga trick”, *VBL*, 30 oktober, 1988; Ralf Norrman, ”Mera om Unjärv”, *VBL*, 5 november, 1988; Lars Huldén, ”Lärdom på villospår”, *VBL*, 17 november, 1988; Ralf Norrman, ”Sjönamm med ”absurda” förleder”, *VBL*, 3 december, 1988; Holm, ”Sockennamnet Mustasaari”; Atlantikus, ”Vad ortnamnen berättar”; Huldén, ”Sändvattnet och Sändan”; Pentti Sundell ”Debattvägor”, *VBL*, 7 januari, 1989.

⁸⁰⁶ Norrman, ”Ortnamnet Limingaback – Replik”.

⁸⁰⁷ Thorsten Andersson mfl. ”Varning för Norrman”, *VBL*, 4 februari, 1989; Thorsten Andersson mfl. ”Varning för Norrman”, *HBL*, 7 februari, 1989.

ortnamnsfrågan, och det svenska ingripandet noterades på tidningsredaktioner runtom i landet. Norrmans ortnamnstolkningar hade alltså nått språkvetarna i Sverige, som också upplevde det som viktigt att bemöta Norrmans skrivelser.

Varningen lät inte påverka Norrman, som svarade med att "namnlistor är vanliga i ortnamnsforskningen, men inte av det slag som ingick i Hufvudstadsbladet 7.2!". I sitt svar kom han också att reagera på namnlistans uppkomst: "Ingen skall tro att den här listan är någon spontan aktion. Det är ganska lätt att se hur den tillkommit, med Uppsala som centrum i Sverige".⁸⁰⁸ Precis som Norrman ger uttryck för är en liknande lista långt ifrån en spontan handling, utan detta kräver en viss planering. Däremot var frågan om initiativet kommit från svenskt eller finskt håll. Att Norrmans bok var känd i Sverige hade åtminstone framkommit i samband med Holmbergs recension.

Men oavsett om ursprunget bakom listan kommit från svenskt eller finskt håll försvarades de svenska forskarnas ingrepp i debatten av ortnamnsforskarna i Finland, som inte varandes censur, utan renhållning.⁸⁰⁹ Norrman varnade i sin tur för förmynderi och att ingen skulle komma och säga åt österbottningarna vad de vill eller får läsa. Nedanstående textutdrag ger en viss bild av det förtroende han tillskrev det vetenskapliga etablissemangen:

Redan samma dag (den 5.2.1987) som jag beslöt att ge mig in på ämnet ortnamn kunde jag förutse det som nu har hänt. Jag visste att Huldén skulle båda upp en maktapparat utan dess motstycke. Min uppfattning om vattennamnen och Huldéns är fullständigt oförenliga, och därför visste jag att det skulle sättas igång ett enastående maskineri för att stoppa mina skrifter.⁸¹⁰

Återigen pekade Norrman ut Huldén, som inte enbart ansågs vara initiativtagare bakom namnsamlingen, utan som något av ortnamnsforskningens grindvakt.

Huldén har i Vbl beklagat sig över att förläggaren (Scriptum) inte anlidade honom som lektor så att han kunde stoppa boken. Hade jag sänt ett manuskript till Litteratursällskapet serie så hade Huldén kunnat stoppa boken på det sätt som han är van med.⁸¹¹

I ovanstående textutdrag illustrerade Norrman att hans bok var ovälkommen kunskap bland det vetenskapliga etablissemangen, och att den hade stoppats om han försökt ge ut den på något annat förlag än Scriptum. Ett liknande svar hade Norrman gett åt Ivars, efter att hon uppmanat honom att publicera sina rön utanför VBL och Österbotten. Att ge ut boken på Scriptum hade varit ett sätt att kringgå detta, om än detta i sin tur bidrog till att öppna upp för en kritik gällande bokens möjligheter att accepteras utanför den egna läsekretsen.

---

⁸⁰⁸ Ralf Norrman, "Namnlistor och ortnamn", *HBL*, 8 februari, 1989.

⁸⁰⁹ Peter Slotte, "Renhållning – inte censur", *VBL*, 9 februari, 1989.

⁸¹⁰ Ralf Norrman, "Varning för förmynderi", *VBL*, 7 februari, 1989.

⁸¹¹ Norrman, "Varning för förmynderi".

Detta kan jämföras med en något senare ortnamnsdebatt, som hade sin grund i Paula Wilsons ortnamnstolkningar. Sofie Strandén-Backa som undersökt denna debatt har hävdade att kritiken gentemot Wilsons bok försvårades av att den utkom på Schildts förlag.⁸¹² Eftersom Wilsons bok gått igenom förlagets granskning blev det svårare att kritisera boken, utan att också kritisera förlaget. Här syns något av ett finlandssvenskt dilemma, eftersom de förlag som ger ut vetenskaplig litteratur på svenska i Finland kan räknas på en hand. Därför kritiserade man inte gärna den hand som föder en.

Detta rop på censur, som det kom att uppfattas, blev ett försäljningsargument. Sriptum använde sig av i sina annonser för boken. Intresserade köpare uppmanades köpa boken för att själva kunna bedöma varför boken ansågs skadlig.⁸¹³ Medan bokens förläggare erbjöd de 20 undertecknarna boken till det "förmånliga" priset av 250 mark.⁸¹⁴ Huruvida undertecknarna faktiskt hade läst boken var nämligen något som ifrågasattes.

Namnlistan orsakade också ett visst huvudbry utanför Svenskfinland och sprängde nyhetströskeln på såväl finskspråkiga som rikssvenska nyhetsredaktioner. Anmärkningsvärt är hur litet som skrevs om själva sakfrågan, utan hur artiklarna i hög grad fokuserade på Norrman som person. I *DN* gavs det rentav en rasmässigt opassande beskrivning över Norrmans utseende. Dessutom valde artikelskribenten att lyfta fram att Norrman uppvisade en skepsis gentemot journalister, i och med att Norrman insisterat på att spela in samtalet.⁸¹⁵ Norrman hade i egen mening blivit felciterad vid ett flertal tillfällen, och därför ville han försäkra sig om att allt gick rätt till.

En av orsakerna bakom namnlistan hade helt tydligt varit Holmbergs recension. Att en etablerad ortnamnsforskare prisat tolkningar som i övrigt dömdes ut bedömdes som farligt. Därför försökte detta korrigeras. Holmbergs stöd till Norrmans ortnamnstolkningar uppfattades nämligen mer som ett uttryck för en kritik gentemot etablissemangen och ett försök att skada ortnamnsforskningen, än att han skulle ha låtit sig förledas av Norrmans tes. Bevis för detta beteende från Holmbergs sida var det flertal inlägg som han låtit publicera i *VBL* i vilka han gjort utfall mot ortnamnsforskarkåren i Finland och Sverige. Holmberg hävdade bland annat att orsaken bakom denna motvilja gentemot ny kunskap, såsom den Norrman bidrog med, i grunden var strukturell. Enligt Holmberg hade luften gått ur den finlandssvenska språkforskningen under 1900-talets början, varpå ämnet aldrig hade återhämtat sig, och hur felet för detta gick att finna vid tjänstetillsättningen av nya professorer inom nordistiken.⁸¹⁶

Detta stod också att läsa i ett inlägg som publicerades i *VBL* den 1 mars 1989 under rubriken "Uppsala har ordet".⁸¹⁷ Inlägget rörde en tjänst Holmberg sökt

---

⁸¹² Strandén-Backa, "Slaget om ortnamnen", s. 244-245.

⁸¹³ Scriptums annons, "Hett stoff. Jordbävning inom ortnamnsforskningen", *VBL*, 7 februari, 1989.

⁸¹⁴ Elmevik, "Uppsala har ordet igen".

⁸¹⁵ Åke Lundqvist, "Helseslätten – platsen för slaget om ortnamnen", *DN*, 19 februari, 1989.

⁸¹⁶ Se exempelvis Karl Axel Holmberg, "Lars Huldén misstar sig", *VBL*, 22 januari, 1989.

⁸¹⁷ Aino Naert, "Uppsala har ordet", *VBL*, 1 mars, 1989.

vid Uppsala universitet och där hans lämplighet diskuterades. Att Holmberg inte kunnat se igenom Norrmans tolkningar hade setts som ett hinder för tjänstetillsättningen. Inlägget var undertecknat av Lennart Elmevik (f. 1936), professor i nordiska språk vid Uppsala universitet, och en av de tjugo undertecknarna bakom namnlistan. Däremot var detta inte skrivet för *VBL* eller med dess läsare i åtanke, utan det hade anmälts till *VBL* av Aino Naert, som fått det genom universitetspost från Uppsala universitet. Yttrandet var en offentlig handling, men berörde interna mellanhavanden. Enligt egen utsago hade Naert enbart skickat det till *VBL* med förhoppningen att det inte skulle tryckas utan godkännande av upphovsmannen. Därför beklagade sig Elmevik över att hans yttrande kommit till allmän kännedom, och att det hade tryckts obeskuret. Men i och med detta såg Elmevik situationen med Holmberg som slutdiskuterad,⁸¹⁸ emedan Holmberg hade gått miste om de meriter han en gång haft på ortnamnsforskningens område.⁸¹⁹

Detta meningsutbyte mellan Elmevik och Holmberg fanns det nämligen flera som såg som opassande och utan ringa intresse för tidningens läsare, medan Norrman inte uppskattade att hans bok hade använts som tillhygge i en utnämningstvist vid Uppsala universitet.⁸²⁰ I och med namnlistan och diskussionen om Holmbergs tjänstetillsättning blir det tydligt att debatten hade övergått från att behandla innehållet i *Några österbottniska vattennamn*, till vad denna ansågs vara ett symptom på.

Kunskapens ursprung – en återgång till Karsten och Saxén

Norrman kritiserades för att försöka göra de österbottniska ortnamnen äldre än vad de var. Detta gick tillbaka på en tidigare syn presenterad av T.E. Karsten och Ralf Saxén från 1900-talets början. Karsten hade nämligen hävdat att svenskarna invandrat till Finland via Baltikum i förhistorisk tid, och där Finlands svenska dialekter ansågs bilda en egen gren bland de östgermanska språken. Härifrån kom kritiken att Norrman fallit tillbaka på en gammal germansk tradition inom ortnamnsforskningen som redan tidigare visat sig felaktig. För även om Karsten motbevisats i en utdragen debatt i *Finsk Tidskrift* under 1920-talet, där Karsten ställts mot O.F. Hultman (1862–1929), levde hans ord ännu kvar på vissa håll och där Norrman började ses som en efterföljare till Karsten.⁸²¹

Detta var en syn som Norrman uppfattade att tillskrivits honom utifrån, eftersom han i egen mening aldrig hävdat att de svenska ortnamnen i Österbotten vore indoeuropeiska, forngermanska eller urgermanska. Norrmans uppfattning var att deras ålder var okänd, och därför kändes han inte vid kritiken. Enligt Norrman var det språkvetare liksom Lars Huldén och Sigurd

---

⁸¹⁸ Lennart Elmevik, "Uppsala har ordet igen", *VBL*, 18 mars, 1989.

⁸¹⁹ Peter Slotte, "Docent Holmbergs smutstvätt", *VBL*, 14 april, 1989.

⁸²⁰ RA, Esko Pursiainens arkiv. 1:2 Inkomna brev 1984–1990. Meddelande från Ralf Norrman till Uppsala universitet, 26 februari, 1989.

⁸²¹ Huldén, *Finlandssvenska bebyggelsenamn*, s. 454–456.

Fries som kom med utsagor gällande namnens ålder, genom att utifrån tomrummet datera de österbottniska ortnamnen till 1200-talet eller senare.⁸²² Men trots försök att hävda motsatsen hade Norrman i det här skedet starkt börjat förknippas med Karsten och en strävan att finna en germansk folkstam i Österbotten med rötter i vikingatiden. Detta hade blivit viktiga referenspunkter i den kunskap som cirkulerade.⁸²³

Norrman höll med om att han hade skrivit boken i Karstens anda, men han var inte beredd att acceptera Karstens syn rakt av. Gällande Karstens roll i sin tolkning skriver Norrman: "Karstens roll i min bok är varierande; att utan vidare sammanställa mitt sätt och nalkas ämnet med Karstens är inte befogat."⁸²⁴ Liksom Karsten såg sig Norrman som missförstådd och som utsatt för en felaktig behandling. Det var denna likhet med Karsten Norrman ville åt:

Under snart fyra decennier har man nedvärderat T.E. Karsten för att han inte räknade med något totalt avbrott i bosättningskontinuiteten. Nu vet vi att Karsten hade rätt på den här punkten och att Huldén hade fel.⁸²⁵

Norrman var medveten om det kontroversiella med sin bok, men såg detta som nödvändigt för att få till en förändring:

Det nya forskningsläget inom fornforskningen orsakar turbulens också inom ortnamnsforskningen. Säkert finns det brister i min bok, både stora och små, men ingenting blir längre som det varit, det får nog Huldén och hans supporters vänja sig med.

Huldén har mycket klart visat att han har Makten på sin sida. Jag anser att jag har *fakta* på min sida, och jag skulle inte byta bundsförvant med Huldén.⁸²⁶

Ovanstående textutdrag summerar hur de forntidsintresserade österbottningarna upplevde bosättningsfrågan och den position som de intog i kontroversen. Fakta ställdes mot makt, och där Norrman genom sin kommentar markerade en tydlig skiljelinje mellan den typ av kunskap som han förespråkade, jämfört med den som de professionella forskarna i hans mening stod bakom.

Efter detta tog debatten emellertid slut i *HBL*, då redaktionen satte punkt för meningsutbytet. Enligt sociologen Thomas Rosenberg (f. 1953) har *HBL* av tradition gett rum åt vad han kallar en form av kulturell vitalitet. Utifrån en kultursvensk tankegång var den finlandssvenska identiteten en intellektuell egenskap och det var i förmågan att uttala sig i *HBL* som detta mättes, medan övriga uttryck för finlandssvenskhet uppfattades som perifera eller

---

⁸²² Sigurd Fries, "Några österbottniska vattennamn", *VK*, 25 april, 1989. Norrman svarade Fries i Ralf Norrman, "Genmåle till Fries", *VBL*, 28 april, 1989, och i Ralf Norrman, "Genmåle till Sigurd Fries: Censur ett tivelaktigt grepp inom forskningen", *VK*, 29 april, 1989.

⁸²³ Jfr med Heidenblads undersökning av Gösta Ehrensverd. Liksom Norrman ansåg sig Ehrensverd ha blivit tillskrivet epitet utifrån. Heidenblad, "Framtidskunskap i cirkulation", s. 616.

⁸²⁴ Ralf Norrman, "Dahlstedt missbrukar analogier", *VBL*, 21 maj, 1989.

⁸²⁵ Norrman "Namnlistor och ortnamn".

⁸²⁶ Norrman, "Varning för förmynderi".

provinsiella.⁸²⁷ Ortnamnsfrågan som den utvecklades passade inte längre in i tidningens linje. Detta kan till viss del tillskrivas skillnaden gällande hur debatten kom till uttryck och vad som diskuterades i *VBL* och *HBL*. Enligt Norrman blev ortnamnsforskningen för svår för *HBL*:s läsare, och därför fördes den över till *VBL*. Detta inkluderade en diskussion som Norrman förde med lingvisten Gunnar Pellijeff (1908–1999) som recenserat Norrmans bok för *HBL*.⁸²⁸

Norrman såg kritiken från Pellijeff, Fries och Huldén som ytterligare ett tecken på hur vetenskapen avskärmade sig från oönskad kunskap: "Forskningsutvecklingen avsätter restgrupper. Då nya resultat kullkastar traditionella uppfattningar, orsakar detta varierande reaktioner. Endel reagerar tyvärr på det sättet att de avskärmar sig från den nya kunskapen."⁸²⁹ Fries konstaterade å sin sida att Norrman knappast skulle ge sig, men han hoppades att den krets som stöttade Norrman skulle komma på andra tankar: "Det är farligt att bygga en så viktig forskning som den som gäller Österbottens äldre historia på en undersökning som inte har den minsta bärkraft".⁸³⁰ På grund av Norrmans ortnamnsbok fanns det alltså de som började ifrågasätta syftet bakom forskningsprojektet *Järnåldersbygd i Österbotten*, och i förlängningen Umeåforskarnas trovärdighet.

Det enda som alla tycktes vara eniga om var att ortnamnen hade ett ursprung, men meningarna gick isär gällande deras tidsmässiga placering; var de finsk-ugriska eller germanska? Om än Norrman hävdade att de varken var det ena eller det andra. Här kom Baudou till Norrmans försvar genom att i ett inlägg redogöra för sambandet mellan dessa två frågor. Inom forskningsprojektet *Järnåldersbygd i Österbotten* hade det inte explicit talats om språk och etnicitet, men resultatet hade inte omöjliggjort en sådan slutledning:

Så länge man talade om en avfolkning eller ett tomrum så kunde det inte vara ättlingar till befolkningen före 800 som bodde där efter 1200. Men om det istället finns en regional bebyggelsekontinuitet såsom projektet hävdar, så är också en befolkningskontinuitet mellan 800–1200 möjlig och t o m sannolik. En annan sak är att det i senare tid har eller kan ha förekommit inflyttningar från både Sverige och det övriga Finland. Därmed har projektet öppnat för nya diskussionen om språk och ortnamn i Österbotten.⁸³¹

Baudou tog till samma argument som Norrman gällande hur tanken om avfolkningen kunde anses ha styrt tidigare tolkningar av Österbottens järnålder, men han var försiktig med att inte dra alltför långtgående slutsatser. Genom detta öppnade han ändå upp för en diskussion kring språk och ortnamn. Däremot behövde inte förekomsten av en kontinuerlig bosättning betyda att denna varit svensk eller finsk. Det fanns många osäkerheter gällande de österbottniska

---

⁸²⁷ Rosenberg, *Svenskfinlands sönderfall*, s. 111.

⁸²⁸ Ralf Norrman, "Ortnamnelementen fin(n) och Lap(p)", *VBL*, 18 mars, 1989.

⁸²⁹ Ralf Norrman, "Genmäle till Fries".

⁸³⁰ Sigurd Fries, "Genmäle till Norrman", *VBL*, 13 maj, 1989.

⁸³¹ Evert Baudou, "Replik till Fries", *VK*, 22 maj, 1989.

ortnamnens ursprung. Också Ivars skrev att det var fullt möjligt att det hade funnits en tidigare fornnordisk bosättning i Österbotten, men som assimilerats med de nyanlända svenskarna vid 1200-talet, och som därför inte lämnat några spår efter sig i dagens talade svenska.⁸³²

Detta var bara några av många tolkningar som lades fram. Det var inte möjligt att hävda att den ena var bättre än den andra, men inom ortnamnsforskningen har principen varit att inte försvåra tolkningarna. Därför är det oftast den enklaste förklaringen som troligtvis är den rätta. Norrmans syn kom inte att ändra på detta, utan liksom tidigare pekade det mesta på ett språkligt samband mellan Österbotten och centrala Sverige först under medeltiden, och då som en följd av en invandring.

Vasabladet som en offentlig kunskapsaktör

En av de mer centrala platserna där detta utbyte ägde rum var *VBL*, som kan sägas ha fungerat som en offentlig kunskapsaktör i debatten. Enligt Östling är detta att förstå som en plats som möjliggör, men som också sätter gränser för kunskapens cirkulation.⁸³³ För medan *HBL* drog streck för ortnamnsdebatten i ett tidigt skede, tilläts denna fortgå i stort sett oförhindrad i *VBL*. Därför blir *VBL* och dess redaktions ståndpunkt intressant i sammanhanget.

Genom att se på *VBL*:s insändarsidor fås dessutom en bild av de ämnen som uppfattades som viktiga i samhället. Detta innefattade allt från högskolepolitik till minknäringen, och där *VBL* hade en viktig roll och betydelse för upprätthållandet av en öppen samhällsdiskussion.

Publiceringskanaler – öppna och stängda debatter

Redan i oktober 1988 hade Huldén skrivit en insändare till *VBL* under rubriken "Norrmans nonsens" med en förhoppning att tidningen skulle dra streck för debatten. Huldén skrev att Norrman i *VBL* "funnit ett tacksamt och obegränsat forum för sin publiceringsverksamhet." Liksom Ivars skilde Huldén på Norrmans skrivelser och modern ortnamnsforskning, och han liknade Norrmans syn vid lärda spekulationer hemmahörande i 1600-talet. Framför allt var det Norrmans sätt att debattera och användandet av hans professorstitel på ett ovärdigt sätt som fått Huldén att reagera. Om det var någon som riktat sig till den egna kretsen var det Norrman som brydde sig mer om "applåder från några österbottniska fantaster än med pålitliga forskningsresultat".⁸³⁴ Med detta syftade Huldén på Norrmans sätt att gå åt Ivars i sina insändare, och att Norrman hade anklagat de professionella ortnamnsforskarna för inåtvärmande manér.

Även om insändaren var skriven med Norrman i åtanke var det *VBL* och tidningens chefredaktör som Huldén främst riktade sig till:

---

⁸³² Ann-Marie Ivars, "Var hör dialekten hemma", *VBL*, 31 maj, 1989.

⁸³³ Östling, "En kunskapsarena och dess aktörer", s. 119.

⁸³⁴ Lars Huldén, "Norrmans nonsens", *VBL*, 9 oktober, 1988.

Det vore en barmhärtighetsgärning mot både Norrman och den vetenskaplighet som han ger sken av att representera om tidningens ledning avstod från att ge spridning åt eländet. För ett elände är det och en värdelös spaltfyllnad.⁸³⁵

I ett inlägg den 16 oktober redogjorde Thölix för tidningens ståndpunkt:

Skall en sådan här debatt få rasa fritt eller inte? Journalistiskt är det lätt att svara på den. När den mister sin fräschör bör den flyttas över från en dagstidning till något annat forum. Svårigheten ligger i att det inte finns andra fora och att det som skall vara ett intellektuellt meningsutbyte av den etablerade forskningens kritiker görs till en fråga om yttrandefrihet kontra censur. I en sådan situation har en ansvarig redaktör ingen valmöjlighet. Han måste hålla på yttrandefriheten, men kommer därmed att prioritera en monomani som han av journalistiska skäl reagerar mot.⁸³⁶

En viktig fråga som Thölix lyfte fram gällde de publiceringskanaler som fanns tillgängliga utanför den akademiska världen. Det var inte självklart att det fanns andra fora för diskussionen, och därför fyllde dagstidningen ett viktigt behov. Gällande frågan huruvida dagstidningen sedan var det rätta forumet för debatten skrev Thölix att han stod på yttrandefrihetens sida, men att detta innebar att han på grund av sin roll som ansvarig redaktör hyste risken att anses stå på amatörforskarnas sida, med *VBL* som språkrör.

Thölix var chefredaktör för *VBL* från 1964 fram till sin pensionering 1992 och har vid sidan av Edvin Sundquist (1885–1962) tillskrivits epitetet ”en av svenska Österbottens stora publicister”, eftersom både Sundquist och Thölix kan sägas ha lämnat en tydlig prägel på *VBL* och den österbottniska samhällsdiskussionen under deras tid som chefredaktörer.⁸³⁷

Thölix var dessutom känd för att förespråka öppna debatter, då det andra alternativet som han såg det vore att strypa dem. Detta var synpunkter han redan fört fram i Finlands svenska publicistförbunds pamflett *Pressen i samhället* (1970). Thölix skriver hur ”det första är förstås klart att föredra som en journalistisk regel av den enkla anledningen att det inte är journalistens sak att ägna sig åt konsekvensbedömning. Han skall inte katalogisera människorna i onda och goda och säga att >> den där får skriva i tidningen för han är klok, den där får inte skriva för han betraktas allmänt som en skit >>”.⁸³⁸ Tidningen skulle alltså finnas till för alla.

Historikern Holger Wester (1942–2022) som skrivit *VBL:s* historik har i sin tur betonat att Thölix bidrog till ett förändrat debattklimat i Österbotten. När

---

⁸³⁵ Huldén, ”Norrmans nonsens”.

⁸³⁶ Birger Thölix, ”Svar efterlyses”, *VBL*, 16 oktober, 1988.

⁸³⁷ Ralf Friberg, ”Thölix, Birger”, *BLF*

Hämtat från <<http://www.blf.fi/artikel.php?id=9587>>, 7 september 2021.

⁸³⁸ Birger Thölix, ”Opinionsbildning i dagspressen”, Erik Pakarinen (red.), *Pressen i samhället* (Borgå, 1970), s. 29.

Thölix tog över som chefredaktör 1964 fanns det nämligen en ovana att använda tidningen som ett debattforum. Thölix hade till och med varit tvungen att uppmana läsarna att skriva in under *Ordet fritt*. Detta är svårt att föreställa sig med facit på hand. Men efter detta började insändarsidorna så småningom fyllas med inlägg, och i mån av möjlighet tillät Thölix det fria ordet att ha sin gång.⁸³⁹

Thölix var dessutom en flitig skribent. Han skrev så gott som dagligen ledare och redigerade personligen insändare som skickats in till tidningen. Om möjligt höll han sig från att publicera egna alster bland insändarsidorna, då det i hans mening inte ansågs "höra till god ton vid tidningar med självaktning att redaktionen själv författar insändare".⁸⁴⁰ Däremot tog Thölix gärna till orda i sina ledare samt i en återkommande spalt vid namn *Lugna gatan*. I denna spalt lyfte Thölix fram vad som närmast får ses som politiskt skvaller gällande fenomen i samhället. Thölix kunde kommentera och driva vad han uppfattade som finlandssvenska nyckelfrågor eftersom han förhöll sig politiskt obunden. Oavsett om det gällde lärarhögskolans placering, eller landets tvåspråkighet var decentraliseringen som Ralf Friberg fört fram ett viktigt tema för Thölix, något som också skulle gynnas på finlandssvenskt håll.⁸⁴¹

I tidningens ledare redogjorde Thölix för en mängd frågor i sin roll som chefredaktör. Också bosättningsfrågan, i vilken han snabbt identifierade en skiljelinje mellan etablerade forskare och intresserade amatörer. Trots att Thölix i egen mening försökte hålla ett neutralt angreppssätt kritiserade han de etablerade forskarna för att ha försökt påverka *VBL:s* förhållning gentemot amatörerna. Först genom att uppmana till en öronmärkning av inlägg skrivna av amatörer, för att på så sätt skilja agnarna från vetet, och sedan genom att appellera till redaktionen om att avsluta debatten.⁸⁴²

Thölix berörde ytterligare tomrumsteorin kontra ortnamnsdebatten och att dessa två frågor nödvändigtvis inte var sammankopplade. Däremot drog han paralleller till den förhärskade uppdelningen mellan fackmän och amatörforskare:

Ordet amatör behöver inte uppfattas nersättande. Det finns ingen samlande beteckning på dem som underkänner den etablerade forskningens sätt att resonera. I den arkeologiska omvärderingen stod inte renodlat fackmän mot amatörforskare. Gränslinjen överskreds i båda riktningarna. Det var amatörer som väckte frågan och höll den vid liv, det var etablerade nordiska forskare som stod för den egentliga omvärderingen. Idag görs det inom den etablerade finländska forskningen gällande att detta med tomrumsteorin missförstods av amatörerna. Mot detta står att man inom den etablerade forskningen, som man

---

⁸³⁹ Wester, *Vasabladet – en österbottnisk historia*, s. 37, 45–46. Westers genomgång av *VBL:s* insändarsidor fokuserar i stor utsträckning på antalet inlägg som skrivits och går inte utförligare in i de debatter som fördes.

⁸⁴⁰ Thölix, "Opinionsbildning i dagspressen", s. 28.

⁸⁴¹ Friberg, "Thölix, Birger". Friberg jämför "Lugna gatan" med "Tysta Mari", som var en i *DN* återkommande skvallerspalt.

⁸⁴² Thölix, "Svar efterlyses".

i Svenska Österbottens historia kan läsa, uttalade sig mycket kategoriskt om tomrumsteorins giltighet.⁸⁴³

Thölix hänvisade till bosättningsfrågan; hur denna blivit omvärderad av nordiska forskare, och fortsätter i stycket efter med att påpeka att detta också påverkat ortnamnsdebatten, men att den inte fått sin lösning av att tomrummet motbevisats. En närmare parallell fann Thölix i Vörårunorna:

Där har ju speciellt docent Evert Salberger i Göteborg, en etablerad forskare, lagt ner möda och skarpsinne för att försöka visa på en autenticitet. En del av dem, som avvisat de slutsatser denna erkända runolog efter självsyn stannat för, har varit etablerade forskare, men inga runologer.⁸⁴⁴

I textavsnitten ovan närmar sig Thölix frågan om vem som har rätt att uttala sig och i vilka sammanhang. Thölix fann det som särskilt anmärkningsvärt att forskarna nu försökte hävda att tomrummet varit ett missförstånd. Thölix påpekade hur Huldén i rollen som ortnamnsforskare och akademiker kunnat uttala sig om runinskriptionerna, trots att han inte var runolog. Samma principer tycktes däremot inte gälla om en professor i engelska försökte uttala sig om ortnamn. Norrman hade vetenskaplig skolning. Han var rent av professor och alltså förmådd att föra ett stringent resonemang, men när det gällde ortnamnsforskningen var detta till skillnad från runologin tydligen inte tillräckligt. Det räckte alltså inte med en hög utbildning för att få uttala sig, utan det fanns andra premisser som värderades högre.⁸⁴⁵

Gällande diskussionen om avfolkningen och det så kallade tomrummet är det möjligt att se att Thölix hade intagit en egen ståndpunkt, medan han inte var lika engagerad i ortnamnsfrågan. Trots detta kan han sägas ha eldat på kontroversen genom sina inlägg, men där han ville hålla ortnamnsdebatten åtskild från tomrummet, eftersom åtminstone tomrummet tycktes ha nått en lösning och viss förståelse bland de etablerade forskarna i hans mening. Även om en viss skepsis fortsättningsvis är synlig i Thölix skrivelser gällande huruvida tomrumsteorin, som forskarna hävdade, faktiskt hade varit frågan om ett missförstånd från amatörernas sida. Det var svårt att bortse från vad Meinander hade skrivit i *Svenska Österbottens historia I*. Debatten var som Thölix såg det inte ny, och därför frågade han sig vilken som var dagens utgångspunkt, eftersom de argument som fördes lika väl hade kunnat höra hemma vid sekelskiftets början. Vilken orsak hade amatörforskarna att vara missnöjda på den etablerade forskningen, och på vilken grund kunde de etablerade forskarna påstå att amatörerna hade sin utgångspunkt i en storsvensk tankegång? Svar efterlystes.⁸⁴⁶

---

⁸⁴³ Thölix, "Svar efterlyses".

⁸⁴⁴ Thölix, "Svar efterlyses".

⁸⁴⁵ Jfr med Strandén-Backa "Slaget om ortnamnen", s. 237–239.

⁸⁴⁶ Thölix, "Svar efterlyses".

Att ge ett sken av vetenskaplighet

Idag talas det om *deltagarkultur* som ett fenomen för att betona hur allt fler bereds utrymme att inte bara ta del av, utan också uttrycka sig i någon form av media. Människor ses idag alltså inte bara som konsumenterna av kunskap och information, utan som innehålls- eller kunskapsproducenter.⁸⁴⁷ Detta innebär inte att dessa uttrycksformer inte fanns tidigare, men att de intog andra former, då redan författandet av en insändare kunde vara en stor tröskel.

Norrman skydde däremot inte den uppmärksamhet han fick, eller *de facto* att han stötte sig med den finländska ortnamnsforskarkåren, däribland Huldén. Jag vill våga påstå att det just på grund av detta är möjligt att se Norrman som ett *troll* i en mer nutida bemärkelse. Att tillskriva en aktör begreppet nättroll kan lätt uppfattas som något negativt, då begreppets betydelse förskjutits från en tidigare betoning på provokationer, till att numera avse avsiktliga försök att skada eller såra en annan person. Det senare är särskilt förekommande på anonyma nätforum.⁸⁴⁸ Ett begrepp som nättroll kan ändå tillskrivas olika betydelse för olika personer, och det är mer Norrmans sätt att argumentera som jag vill åt i och med detta, då Norrman ofta intog en något sarkastisk ton i sina uttalanden. Dessutom blåstes detta utbyte av meningsskiljaktigheter mellan dessa två professorer upp av *VBL* och dess redaktion, som gav ett publicistiskt forum för dessa två herremän.⁸⁴⁹ Norrman utmålade sig som en försvarare av det österbottniska och gav sig ut för att berätta hur det egentligen stod till, medan Huldén åtminstone till en början försökte förhålla sig realistiskt till ämnet och i sitt bemötande av Norrman.

Huldén hade i egen mening inte varit ute efter att stoppa det fria ordet. Syftet med att uppmana *VBL* att sluta publicera Norrmans skrivelser var mer att förstå som en barmhärtighetsgärning gentemot Norrman, eftersom Norrman själv inte tycktes förstå att han var illa förberedd för den uppgift han tagit på sig. Huldén var också intresserad av att höra hur *VBL* och dess chefredaktör förstod vetenskaplig anständighet, något som Thölix hållit som ett viktigt ledmotiv, men som Huldén ansåg att tidningen saknat.⁸⁵⁰

Liksom Norrman och Ågren var Thölix en gammal hurrare, om än det är något svårare att finna Thölix plats och position i bosättningsfrågan. Något brinnande intresse för arkeologi eller de österbottniska ortnamnen hade han inte.

---

⁸⁴⁷ Seppänen & Välvirronen, *Mediesamhället*, s. 190–193.

⁸⁴⁸ För olika betydelser av begreppet troll se Jonathan Bishop, "Representations of 'trolls' in mass media communication: a review of media-texts and moral panics relating to 'internet trolling'", *International Journal of Web Based Communities* 10:1 (2014), s. 8–10.

⁸⁴⁹ Bosättningsfrågan och ortnamnsdebatten var också ett tacksamt ämne för satir. Ett uttryck för detta är *Folkets Dagblad*, som var en dagspolitisk serie som ingick i *VBL* och flera andra i Finland utgivna dagstidningar. Serien tecknades av Leif Sjöström (1958–2012) och porträtterade allt från politiska debatter till frågor som var av vikt för den finlandssvenska befolkningen. Ole Norrback var en ofta återkommande karaktär, men också Huldén och Norrman förekommer i ett flertal av Sjöströms serier i anslutning till ortnamnsfrågan. *Folkets Dagblad* gavs också årligen ut i bokform. Se Leif Sjöström, *Folkets Dagblad* (Vasa, 1992).

⁸⁵⁰ Huldén, "Norrmans smutsiga trick".

Österbottningarna kunde gott få leta efter sina rötter i Thölix mening, och de gavs plats att redogöra för sina teorier i *VBL*, medan Ivars och Huldén gavs plats att försöka påpeka det problematiska med österbottningarnas jakt på en vikingatida storhetstid. Klart har det åtminstone blivit att Thölix ansåg sig stå på yttrandefrihetens sida, men Klinkmann beskriver också Thölix som något av en förmedlare mellan de olika sidorna i ett splittrat Svenskfinland.⁸⁵¹

Denna splittring framkommer tydligt i fallet med Norrman och Huldén, men jag är inte lika säker på att Huldén upplevde Thölix som en förmedlare, medan Norrman inte tycktes visa någon större förståelse för sina kritiker. I text lät Norrman inte ge sken av att ha tagit Huldéns kritik alltför hårt, men han såg sig själv som jävig gällande frågan huruvida han var vetenskapligt kvalificerad att uttala sig kring ortnamnen. Norrman lät antyda att en professor "by definition var vetenskapligt kvalificerad", och räknade gärna upp de förtjänster han tilldelats och vid vilka universitet han avlagt sin magister och doktorsgrad: "Jag tycks duga i Finska Finland, i Storbritannien, i USA och t.o.m. i Indien och Israel. Men jag duger inte för Huldén. Ett akademiskt erkännande från honom har jag ännu inte uppnått".⁸⁵²

Enligt Huldén gav Norrman endast gett ett sken av vetenskaplighet i sina artiklar. Han utgav sig för att vara beläst, men förlitade sig på att ingen skulle kolla upp hans påståenden:

Att punkt för punkt vederlägga alla Norrmans påståenden skulle kräva sju gånger så mycket utrymme i tidningen som han själv får. Det kan därför bli fråga om punktinsatser. Genom sådana har Norrman nu blivit nerstucken av flera kritiker. Han vet bara inte om det. Liket fortsätter att fäkta.⁸⁵³

Här berör Huldén åter det spaltutrymme Norrman fått till sitt förfogande. Detta kan således ses som en kritik gentemot såväl Norrman som *VBL*. Framkommer gör också hur det inte enbart var Huldén som bemödat sig med att svara på Norrmans skrivelser. Också Ivars, Backman och Ågren hade varit inblandade.

I en krönika hade Ågren rentav jämfört situationen i Österbotten med det av Sovjetunionen ockuperade Estland.⁸⁵⁴ Ockupanterna i det tidigare fallet var däremot inte Sovjetunionen, utan forskarna i södra Finland, som enligt Ågren dikterade det som fick och inte fick sägas gällande de österbottniska ortnamnen. I sitt svar skrev Huldén att tolkningsföreträdet tydligen borde lämnas åt: "Kvarboende panösterbottniska fundamentalister med Pokorny till bibel och finnen till fan".⁸⁵⁵ Det var förekomsten av finska ortnamn som uppfattades som kontroversiellt, och de etablerade forskarnas ifrågasättande av Norrmans syn på ortnamnen uppfattades som ett försök till censur.

---

⁸⁵¹ Klinkmann, *Thölix, tidningsman*, s. 82–83.

⁸⁵² Ralf Norrman, "Ortnamnsdebatten rullar vidare", *VBL*, 28 december, 1988.

⁸⁵³ Huldén, "Lärdom på villospår".

⁸⁵⁴ Ågren, "Novemberlördag: En artig lekman har ordet".

⁸⁵⁵ Huldén, "Lärdom på villospår".

Några år tidigare hade det förts en diskussion i *VBL* mer känd som svekdebatten, som hade sin grund i en artikel som historikern Lars Westerlund skrivit för Österbottniska nationens 60 års historik, i vilken han analyserat de österbottniska studenternas omformering till "goda allfinlandssvenskar" vid universiteten i landets södra delar. Westerlund hävdade att den österbottniska "eliten" hade svikit sin egen region och gett efter för den nationella linjen.⁸⁵⁶ Detta belyser en intressant aspekt som är synlig i allt från Vörårunorna till ortnamnsfrågan, nämligen nödvändigheten av att ta ställning, i och med att ett flertal av de akademiker som engagerade sig i dessa frågor ursprungligen var från Österbotten, men där de trots detta upplevdes stå på "fel" sida. Som Per Bolin visat är dessa roller ofta antagna eller tillskrivna en viss person, eftersom det är problematiskt att kategorisera forskare till en viss grupp, då indelningar utifrån kategorier som klass, etnicitet och kultur är långt ifrån fasta.⁸⁵⁷ Oavsett har det helt klart uppfattats som viktigt att slå vakt om liknande indelningar. Mycket handlar detta om makt, och en tanke om att tröskeln är högre att delta i samhällsdiskussionen för den som befinner sig i Österbotten, jämfört med Helsingfors.

Tillika med debatten om runinskriptionerna och pollenproverna uppvisade också ortnamnsdebatten en uppdelning mellan de österbottniska lekmännen och de professionella forskarna i Helsingfors. Ivars såg det rent av som en klappjakt gentemot nordisterna i Helsingfors. Ivars skrev att ortnamnsforskarna nog var medvetna om den typ av kunskap som eftersöktes i Österbotten, men hur detta var något som de av forskningsetiska skäl inte kunde ge: "Det är sanningen som är ledstjärnan i vårt arbete. Vår uppgift är inte att ge illusioner om forntiden åt folk, utan att så sanningsenligt som möjligt tolka verkligheten utgående från det material vi arbetar med och den utbildning vi fått för ändamålet".⁸⁵⁸ Enligt Ivars hade debatten alltså i stor utsträckning handlat om vetenskapligt grundade åsikter mot ovetenskapliga. Det var alltså inte frågan om att gå någons ärende.

I en insändare i *VBL* redogjorde också Huldén för anledningen till att han sett sig tvungen att bemöta Norrmans skrivelser:

Till slut vill jag säga att det inte alls är något nöje för mig att visa på Norrmans onomastiska galenskaper. Jag skulle kunna använda min tid till viktigare saker. Men jag tycker att jag måste rycka ut och försvara mitt eget ämne, när det utsätts för så ofattbara övergrepp som Norrman gör sig skyldig till, kännetecknade av okunskap, osmält kunskap, övermod, förakt för seriös forskning och hämningslös demagogi.⁸⁵⁹

Det var Norrmans sätt att använda sig av ortnamnsforskningen som fått Huldén att reagera. I likhet med vad Dascal kallar *hermeneutic concern*⁸⁶⁰ hade Huldén i

---

⁸⁵⁶ Thomas Rosenberg, "Det stora sveket?", *VBL*, 29 april, 1986.

⁸⁵⁷ Bolin, *Between National and Academic Agendas*, s. 230.

⁸⁵⁸ Ann-Marie Ivars, "Namnforskningen och dess etik", *VBL*, 10 februari, 1989.

⁸⁵⁹ Huldén, "Sändvattnet och Sändan".

⁸⁶⁰ Dascal, "The Study of Controversies", s. 152.

sin egen mening kommit underfund med vad Norrman eftersträvade, och han gav sig ut för att visa hur Norrman missbrukat sitt källmaterial, för att kunna påvisa att de österbottniska namnens ursprung var äldre än vad forskarna tidigare låtit påvisa. Norrman ansåg sig däremot återigen misstolkad, då han i egen mening inte sagt någonting om namnens ålder, utan enbart intresserat sig för den språkliga härledningen. På grund av att han var tvungen att ta ställning till saker han inte själv skrivit var det inte möjligt att föra en saklig diskussion.⁸⁶¹

Debatten och dess språk

Huldén såg sig som en deltagare i ett spel Thölix riggat. Allt på grund av ett behov av bråk i tidningen och ökade prenumerationssiffror: "Veteraner matchas mot krigsundvikare, österbottningar mot sydlänningar, amatörer mot akademiker osv. Och alla får boxas utan handskar så länge de orkar".⁸⁶²

För ortnamnen var inte den enda debatten som fördes i *VBL*:s insändarsidor. Samtida med ortnamnen var den så kallade krigsdebatten, som pågick åren 1987–1991. Den här debatten har beskrivits som något av en uthållighetskamp mellan Harry Järv (1921–2009), som försvarade den finländska linjen under krigsåren, och ett flertal skribenter vilka intog en mer skeptisk hållning.⁸⁶³ Som Thölix uttryckt det i en ledare den 14 januari 1989 skulle alla få säga sitt, oberoende om de var av den åsikten att månen är en ost.⁸⁶⁴

Men det var inte bara Huldén som reagerade på *VBL*-debatten och dess språk. Också Ågren skrev en insändare med rubriken "Vbl-debatten har förråats". Insändaren rörde inte ortnamnsdebatten *per se*, men kan mycket väl appliceras på denna. Ågren frågade sig om inte redaktionen funderat på att ingripa och möjligtvis stryka skället, och enbart trycka det som återstod av fakta och artig åsikt.⁸⁶⁵

Under årens lopp hade Thölix och Huldén mötts flertalet gånger kring en liknande problematik. Att debatterna just uppstod på svenskspråkigt håll hävdade Thölix att hade sin grund i en skillnad mellan den finska och svenska bildningstraditionen i Finland. Medan den finska bildningen hade en folklig förankring uppvisade den svenska enligt Thölix vissa tecken på översitteri, och där tolkningar som hade sin grund utanför den akademiska världen försöktes tystas ner, alternativt sättas på sin plats. Denna tradition gick att spåra ända till Freudenthal, som gärna såg att svenskarna i Finland var kolonister från Sverige.⁸⁶⁶

---

⁸⁶¹ Norrman, "Holm, Huldén och Søndergaard".

⁸⁶² Lars Huldén, "Debatten och dess språk", *VBL*, 21 februari, 1989.

⁸⁶³ Stefan Forss, "Järv, Harry", *Minnesrunor*

Hämtat från <<https://www.minnesrunor.fi/minnesrunor/view-113339-43828>>, 7 september, 2021. Se också Wester, *Vasabladet – en österbottnisk historia*, s. 46.

⁸⁶⁴ Birger Thölix, "Snålblåst kring modellen", *VBL*, 14 januari, 1989.

⁸⁶⁵ Gösta Ågren, "Vbl-debatten har förråats", *VBL*, 20 maj, 1989.

⁸⁶⁶ Se följetong mellan Thölix och Huldén i *VBL*. Birger Thölix, "Klassiska problem utan några slutgiltiga svar", *VBL*, 10 maj, 1983; Lars Huldén, "Thölix bataljon", *VBL*, 24 maj, 1983; Birger

Oberoende om någon hade rätt eller fel såg Thölix det inte som hans sak att inskränka debatten, då också "den som har fel har rätt att argumentera för sin sak".⁸⁶⁷ Helt oförhindrat fick debatten trots detta inte föras i *VBL*. Som chefredaktör åtog sig Thölix en aktiv roll, och vid behov gick han i genmäle med de inlägg som skrivits till tidningen. I ett sådant genmäle skrev Thölix att Norrman kunde placeras i samma tradition som Saxén och Karsten. De var alla språkforskare som läste in urgermanska och urnordiska ord, men också erkända vetenskapsmän. Norrman hade gång på gång hävdats att han inte drevs av vare sig någon omvänd äktfinskhet eller arisk svekomani, något som Thölix ansåg att man borde ta Norrmans ord på. Oavsett om Thölix skulle strypa debatten såg han det som troligt att den skulle fortsätta någon annanstans, men det var åtminstone hans förhoppning att det inte behövde gå till detta, utan att den kunde återfå ett något sånär normalt tonläge:

Om nu, som sagt. Den här debatten skall fortsätta får jag kanske uttrycka en stilla förhoppning om att deltagarna skall uppträda med en viss hövlighet mot varandra. Att de skall uttala sig artigt om Vasabladet och dess ansvariga utgivare begär jag inte.⁸⁶⁸

Med dessa regler kunde debatten fortgå, om än den avtog i intensitet. En efter en skrev deltagarna sina slutreplik. Huldén sammanfattade sin syn i en insändare den 19 april:

Även om arkeologerna kunde visa på kontinuitet i bosättningen utan märkbara svackor från 400-talet till våra dagar – vilket de i varje fall ännu inte kan – så betyder det inte att våra ortnamn måste vara lika gamla. Det finns ingen logik som kräver det. Namn har bildats under olika tider. Våra äldsta namn behöver inte vara lika gamla som de äldsta spåren av bebyggelse.⁸⁶⁹

Huldén var inte övertygad om att Umeåforskarna faktiskt hittat spår efter en kontinuerlig bosättning i Österbotten från järnålder till korstågster, och i förlängningen fram till våra dagar. Oberoende var detta inte ett bevis för att ortnamnen kunde härledas längre tillbaka i tiden. Här stötte sig arkeologins tolkningar med ortnamnsforskningen, och Huldén menade att både Norrman och Ågren dragit alltför långtgående slutsatser.

I fyra punkter sammanfattade Huldén huvudteserna i Norrmans argumentation: För det första att vattennamnen var äldre än andra namn. För det andra att namnen bildats så att samma vattentecknande ord upprepats, eller så att två ord med samma betydelse fogats samman. För det tredje att Svenska Österbottens ortnamn inte var av finskt ursprung och slutligen att bebyggelsen i

---

Thölix, "Ett trivialt misstag", *VBL*, 24 maj, 1983; Lars Huldén, "Lite till", *VBL*, 17 juni, 1983; Birger Thölix, "Från Ubbes salar till Lars Huldén", *VBL*, 17 juni, 1983; Lars Huldén, "Angående vinkling", *VBL*, 29 juni, 1983; Birger Thölix, "Det frågtes blott", *VBL*, 29 juni, 1983.

⁸⁶⁷ Birger Thölix, "Den antikvariska striden", *VBL*, 14 februari, 1989.

⁸⁶⁸ Thölix, "Den antikvariska striden".

⁸⁶⁹ Lars Huldén, "Norrman och den olustiga serien", *VBL*, 19 april, 1989.

Österbottens kustland varit kontinuerlig sedan 500-talet e.Kr. För de två första punkterna hade Norrman hämtat inspiration från Bahlow, som Huldén inte ansåg att räckte för att underbygga liknande påståenden, eftersom Bahlows hypotes avvisats av åtskilliga forskare. Lika svårt var det att hitta belägg för övriga punkter. Bosättningsfrågan var inte slutdiskuterad och detsamma gällde ortnamnen. Huldén höll fast vid att de svenska ortnamnen i Österbotten var från medeltid eller yngre, men han öppnade upp för att datera om de finska ortnamnens ursprung:

Hur gamla de finska namnen är kan man diskutera. Men förekomsten av kristna personnamn i dem och framförallt förekomsten av skärgårdsnamn endast helt nära den nuvarande strandlinjen har lett mig till slutsatsen att inte heller de finska namnen binder samman den förhistoriska bebyggelsen med den historiska.⁸⁷⁰

Det fanns alltså mycket att reda ut gällande ortnamnen i Österbotten, men Norrmans tolkning hade inget att bidra med till ortnamnsforskningen som vetenskap i Huldéns mening.

Frånsett Huldéns synpunkter konstaterade Norrman att han hade rent bord. Den respons han fått hade enbart innehållit upprepningar och personangrepp, och därför behövde de inte noteras.⁸⁷¹ Trots detta pågick debatten kring ortnamnen sporadiskt fram till den nionde augusti 1989, då Huldén åter såg sig tvungen att gå till svars gentemot Ågren, som i en krönika kallat debatten för rå:

Rekordet i råhet innehar han [Ågren] själv, som i tidningen har uppmanat Sveriges och Finlands namnforskare att gå och hänga sig i närmaste spjällsnöre. Rekordet kan svårligen underträffas.⁸⁷²

Enligt Huldén var detta ett försök att återigen flytta bevisbördan för ortnamnens ålder till ortnamnsforskarna. Ågren hade opponerat sig gentemot påståendet att forntidsintresset i Österbotten hade sin grund i en vikingaromantik, något som han ansåg att såväl forskare i söder som i Sverige anklagat österbottningarna för: "Detta är naturligtvis inte sant. Intresset för forntiden växer, i Österbotten som på andra håll, fram ur själens djupa lager. Det är fråga om identitetssökande, men också fråga om sökande efter en slags mening, en plan". I vanliga fall var vetenskapliga framsteg välkomna, men i fallet med bosättningsfrågan i Österbotten var det mer som stod på spel. Nationalistiska, språkliga och politiska lidelser hade blandat sig i frågan. Finlands förhistoria skulle behöva skrivas om, eftersom det visat sig att denna varit baserad på en lögn. Det var inte finnarna, eller samerna som var Finlands urinvånare i Ågrens mening, utan förfäderna till dagens finlandssvenskar.⁸⁷³

---

⁸⁷⁰ Huldén, "Norrman och den olustiga serien".

⁸⁷¹ Ralf Norrman, "Kommentarer onödiga", *VBL*, 19 maj, 1989.

⁸⁷² Lars Huldén, "Rå debatt", *VBL*, 9 augusti, 1989.

⁸⁷³ Gösta Ågren, "Augustilördag: Ingenting upphör", *VBL*, 5 augusti, 1989.

Arkeologi och ortnamnsforskning blandades ihop om vartannat, och känslorna tilläts ta över, något som Huldén såg som ett bevis på att argumenten tagit slut:

Inte ens den mest nyskapande arkeolog kan rubba de grundfakta som namnforskarna står för, nämligen.

1) Att det finns ortnamn av finskt ursprung i svenska Österbotten [...].

2) Att de svenska ortnamnen inte kan gälla som vittnesbörd om en obruten namntradition från urnordisk tid till våra dagar.

3) Att Ralf Norrmans av Ågren till skyarna höjda uppsatser om så kallade österbottniska vattennamn är fantasier av en annan uppblåst diletterant utan värde och betydelse och för sin upphovsman en vetenskaplig katastrof.⁸⁷⁴

Huldén lyckades inte övertyga Norrman eller Ågren om varför ortnamnen inte var ett tillräckligt bevis för att motbevisa avfolkningen, och varken Norrman eller Ågren kunde få Huldén på andra tankar. I och med detta upphörde ortnamnsfrågan i vad Dascal kallar en öppen stängning.⁸⁷⁵ Frågan hade inte nått någon slutgiltig lösning, eller överenskommelse. Emellertid hade inte heller de svenska ortnamnen i Österbotten blivit äldre för den delen, och därför kan den tidigare tolkningen sägas ha hållit ställningarna.

I den debatt som fördes hade Norrman setts gå i samma spår som Karsten, medan Huldén förde fram en tanke som liknar den Freudenthal skrev om i "Om svenskarnes inflyttning till Finland", i och med att de regionala olikheterna i namnskicket tolkades som uttryck för lokala utvecklingsdrag, men som också kunde anföras som stöd för uppfattningen att den svenska kolonisationen i Finland inte nödvändigtvis varit någon enhetlig process.⁸⁷⁶ Ågren försökte i sin tur nå det ursprungliga svenska i regionen. Detta visar att ortnamnsdebatten i Svenskfinland liksom Strandén-Backa fört fram kan ses som ett exempel på en hanteringsstrategi för att hantera den svenskspråkiga befolkningens nationella minoritetskap i relation till den nationella berättelsen om Finland.⁸⁷⁷ Genom att upprätthålla myten om tomrummet hade de professionella forskarna i Ågrens mening berövat landets svenskspråkiga deras rättmätiga ursprung.

Även om debatten om vattennamnen i Österbotten avtog var frågan om ortnamnen långt ifrån över. Ortnamnen upphörde inte att intressera och nya diskussioner har uppstått efteråt. Vad beträffar Norrmans tolkningar ansågs frågan som färdigt diskuterad, men trots motgångar fortsatte han att popularisera vetenskapliga rön samt upprätthöll ett intresse för regionens forntid. Dessutom skulle han komma att beröra ortnamnen ännu en gång mot slutet av 90-talet, efter att hans ortnamnsbok dragits in i ett meningsutbyte mellan Ågren och språkforskaren Ritva Valtavuo-Pfeifer gällande Valtavuo-Pfeifers bok *Terrängnamn i Svenskfinland* (1998). I sitt gensvar skriver Norrman

---

⁸⁷⁴ Huldén, "Rå debatt".

⁸⁷⁵ Dascal, "The Study of Controversies", s. 152.

⁸⁷⁶ Huldén, *Finlandssvenska bebyggelsenamn*, s. 456.

⁸⁷⁷ Strandén-Backa "Slaget om ortnamnen", s. 246.

att vetenskapliga framsteg endast kan ske genom uppställandet av hypoteser och hypotesprövning, och att det är detta som kännetecknar nyskapande forskning, samtidigt som detta alltid medför en risk för att ha fel.⁸⁷⁸ Detta är på många sätt talande för Norrmans inträde på ortnamnsforskningens bana.

Men också Huldén skulle ännu behöva återkomma till försvar för sitt ämne nästan 20 år senare, då Paula Wilson utkom med sin ortnamnsbok *Röster från forntiden*, som behandlade ortnamnen i den åboländska skärgården.⁸⁷⁹ Om än detta var en senare debatt var det i stor utsträckning samma aktörer som uttalade sig och de argument som lades fram påminde i hög grad om varandra. Strandén-Backa har bland annat visat att de professionella ortnamnsforskarna uteslöt Wilson genom att inte släppa igenom dennes tolkningar. Wilson anklagades för att föra cirkelresonemang och för att vara besatt av finlandssvenskarnas tidiga bosättning i landet, medan Wilson precis som Norrman hävdade att den svenska ortnamnsforskningen i Finland borde förnyas.⁸⁸⁰

Något stöd för en egen inhemsk svensk namntradition under vikingatiden gav Huldén inte heller den här gången. Återigen var det det förekomsten av finska ortnamn i den nutida svenskbygden som orsakat kontrovers, och fortsättningsvis var det Karsten och tanken om en germansk bosättning i svenskbygderna som hade setts spöka i bakgrunden.⁸⁸¹ Då det kommer till svenskhetssträvanden utanför den akademiska världen har detta varit två viktiga utgångspunkter, som har varit svåra att komma ifrån.

Uppsummering

Några österbottniska vattennamn underkändes av i stort sett hela ortnamnsforskarkåren i Finland och Sverige och blev något av ett klavertramp för fornforskningssällskapet. Boken hade varit Ralf Norrmans försök att delvis återgå till en modell som T.E. Karsten och Ralf Saxén drivit under 1900-talets första hälft, och var på så sätt skriven mot de ortnamnsforskare som tolkade svenska Österbottens ortnamn utifrån finskan. Norrmans iver att förkasta den etablerade ortnamnsforskningens teser tog därmed över stora delar av boken, och han spädde inte på kommentarerna gentemot vad han uppfattade som en dogmatisk syn.

Trots ett något varierande mottagande kan Norrman sägas ha personifierat en kunskapsaktör som gav sig ut för att förmedla och befodra humanistisk kunskap för en österbottnisk allmänhet.⁸⁸² Att han inte var ortnamnsforskare uppfattade han enbart som en fördel, eftersom detta gjorde det möjligt för honom att bryta mot vad han såg som ett invariant mönster bland den finländska

---

⁸⁷⁸ Ralf Norrman, "Sannolika och förväntade betydelser i namn på bäckar och åar", *VBL*, 23 januari, 1999.

⁸⁷⁹ Paula Wilson, *Röster från forntiden: gamla ortnamn berättar* (Helsingfors, 2007). Se Strandén-Backa, "Slaget om ortnamnen", s. 218–246 för en utförligare diskussion kring denna debatt.

⁸⁸⁰ Strandén-Backa, "Slaget om ortnamnen", s. 233–234.

⁸⁸¹ Huldén, *Finlandssvenska bebyggelsenamn*, s. 463.

⁸⁸² Jfr med Östlings undersökning av Alf Åberg i "En kunskapsarena och dess aktörer", s. 113–114.

ortnamnsforskarkåren att utgå ifrån det finska språket vid tolkningen av Österbottens ortnamn. Genom att i stället söka jämförelser med ortnamn utanför Finland ville Norrman finna ett bredare mönster, men också placera Österbottens forntid och dess ortnamn i en större kontext.

Bakom detta fanns ett klart ideologiskt syfte. Det var avfolkningen som skulle motbevisas. Norrman värnade om det österbottniska och det var först och främst österbottningarna som var hans publik, och som han nådde genom att låta publicera sina artiklar i *VBL*. Det öde som befall Norrman i ortnamnsdebatten utgör en intressant historia, men har vanligtvis förbisetts som ett uttryck för en viss diskurs samt en form av germanism.⁸⁸³ Helt så enkelt har det ändå inte varit. Debatten gällde såväl förtroendet för ortnamnsforskningen i Finland, som amatörernas roll, men kom också att sträcka sig utanför de nationella ramarna. Det har sagts att ortnamnen tillhör alla, men det meningsutbyte som fördes visade på en asymmetri i kunskapsproduktionen. Amatörerna önskade en aktiv roll, något som också uppmuntrades av de etablerade forskarna – som såg det som viktigt att det fördes en diskussion kring ortnamnen – åtminstone så länge amatörerna tolkningar inte avvek allt för mycket från den gängse normen.

Ann-Marie Ivars, Peter Slotte och Lars Huldén var några av de mer aktiva språkforskare som inledningsvis mötte Norrmans tolkningar. Liksom Norrman hade Huldén en bred repertoar, och där han förutom forskare gjort sig känd som författare av skönlitteratur och som översättare.⁸⁸⁴ Han var inte heller ett ovant namn för *VBL:s* läsekrets. Han hade tidigt engagerat sig för Vörårunorna och hade varit medlem av *VBL:s* vetenskapliga råd.⁸⁸⁵ Att Huldén trädde in i ortnamnsdebatten hade mer varit en fråga om när än om. I sina insändare och artiklar använde sig Huldén av en mer neutral, vetenskaplig attityd jämfört med Norrman, och i stället för att appellera till österbottningarnas känslor försökte han placera in ämnet i ett större vetenskapligt sammanhang.

Både Norrman och Huldén var välutbildade och välartikulerade och innehade professurer i sina respektive ämnen. Dessutom härstammade bägge från Österbotten. Gällande såväl runor som ortnamn befann de sig ändå på motstående sidor, något som också blev märkbart i deras förhållning till *VBL*. Norrman uppskattade tidningens öppenhet, åtminstone när den gynnade honom, medan Huldén ansåg att tidningen enbart gav en plattform för spridandet av vad han uppfattade som propaganda. Huruvida en dagstidning kan ses som en offentlig kunskapsaktör är således subjektivt. Detta är också något som Östling fört fram. Östling har betonat att en viss kunskapsarenas ställning är beroende av såväl det historiska sammanhanget, som hur den uppfattas i sin samtid.⁸⁸⁶

---

⁸⁸³ Jfr med Raj undersökning av William Jones. Raj, *Relocating Modern Science*, s. 134.

⁸⁸⁴ Ann-Mari Häggman, "Huldén, Lars", *BLF*

Hämtat från <<http://www.blf.fi/artikel.php?id=4890>>, 7 september, 2021.

⁸⁸⁵ Friberg, "Thölix, Birger". *VBL:s* vetenskapliga råd blev inte långvarigt, men får ses som ett av Thölix mer ambitiösa projekt för tidningen. Bland dess medlemmar hittades förutom Lars Huldén också Erik Allardt, Björn Kurtén, Nils-Börje Stormbom, Olof Ottelin, Erik Stenman och Ilmari Hustich.

⁸⁸⁶ Östling, "En kunskapsarena och dess aktörer", s. 120.

Häri syns också Thölix mer aktiva förhållning. Under sin tid som chefredaktör gav Thölix tidningen stabilitet, samtidigt som han uppmuntrade och gav rum åt ett flertal debatter i tidningens insändarsidor. Ortnamnen var sålunda inte det enda ämne som orsakade debatt, även om det utgjorde en av långkörarna, som från och till hade en tendens att blossa upp på nytt. Det är således inte att förundra att de som uttalade sig i detta ämne hade en tendens att återupprepa sig, eller att tidigare ämnen togs upp till ny behandling med jämna mellanrum.

Problematiskt i detta hänseende är arkeologins och ortnamnsforskningens öppna karaktär, som kan sägas ha möjliggjort liknande tolkningar. Trots försök att dra upp skiljelinjer och regler som grund för den professionella auktoriteten uppvisar ortnamnsforskningen något av ett demarkationsproblem, varpå gränserna för vad som uppfattas som vetenskap lätt suddas ut.⁸⁸⁷ Som Ågren uttryckte det tedde sig ortnamnsforskningen mer likt en gissningslek. Därför uppfattades de professionella forskarnas försök att hänvisa till olika regler inte som tillräckligt.

I ett sista försök att tysta ner debatten skedde därför ett ingripande utifrån. I en insändare som publicerades i *VBL* och *HBL* tog 20 representanter från språkvetenskapen i Sverige avstånd från Norrmans tolkningar samt varnade tidningens läsare för att sätta tilltro till dennes utsagor. Detta var ett tydligt uppvisande av makt och ett försök att slutligen stänga ute Norrman från ortnamnsforskningens område. Kritiken fokuserade inte så mycket på boken i sig själv, utan riktade in sig på den vetenskapsfientlighet som denna uppfattades vara ett uttryck för. Bakom detta fanns en oro för att alltfler skulle låta sig vilseledas av Norrmans tolkningar. I och med detta var allt hopp om att försöka överbygga meningsskiljaktigheterna mellan Norrman och det vetenskapliga etablissemanget över, och detta bidrog till att stärka en skiljelinje mellan de professionella ortnamnsforskarna och de forntidsintresserade österbottningarna.

---

⁸⁸⁷ Beckman, "Professionerna och kampen om auktoritet", s. 68–69.

Kapitel 6. Maktens landskap: Forntidsforskningens institutionalisering och ett andra österbottniskt forskningsprojekt, 1994–2005

Österbottningarna har alltid varit klivna i sin identitet: mera österbottningar än finlandssvenskar – och på sistone alltmer markerat också mittnordare och kvarkenbor.⁸⁸⁸

Thomas Rosenberg

Efter att forskningsprojektet om Österbottens järnålder och medeltid hade slutförts 1991 intog fornforskningssällskapet och dess medlemmar en något mindre aktiv roll. Det hade varit några intensiva år och projektet hade tagit på sällskapets krafter. Däremot var det inte frågan om något totalt avbrott i verksamheten, utan precis som tidigare fortsatte sällskapets medlemmar att utöka såväl sin teoretiska kunskap som sitt praktiska kunnande. Teoretisk kunskap tillskansade man sig på de akademiska kurserna i arkeologi som ordnades vid Vasa sommaruniversitet, medan praktiskt kunnande införskaffades genom att delta i arkeologiska utgrävningar såväl inom som utanför Finlands gränser. Jämfört med tidigare år var den egna verksamheten emellertid inte lika omfattande, utan detta var en tid när det inhämtades inspiration för kommande projekt.

Eftersom projektet *Järnåldersbygd i Österbotten* hade setts som lyckat – i Kurt Gullbergs mening hade det rentav inneburit något av ett paradigmskifte för järnåldersforskningen i Österbotten – ville man snabbt få till stånd en fortsättning. Då såg man gärna att Umeåforskarna skulle ta vid där det första projektet slutat.⁸⁸⁹ Trots att mycket nytt hade kommit fram i samband med det första projektet fanns det många frågor som fortfarande väntade på svar.

1990-talet förde dessutom med sig nya möjligheter för bedrivandet av en regional forntidsforskning, och där bland annat Finlands inträde i EU 1995 öppnade nya källor för finansiering. Som spindeln i nätet befann sig återigen Gullberg, som i sin roll som chef för kulturverksamheten vid Svenska Österbottens förbund för utbildning och kultur (SÖFUK) kom att få en aktiv roll i uppgiften att aktualisera frågan om Österbottens forntid samt söka finansiering för tilltänkta projekt. Kvarkensamarbetet betonades i allt större utsträckning och där Österbotten, alldeles som Thomas Rosenberg gav uttryck för i det textavsnitt som fick inleda detta kapitel, fortsatte att rikta blickarna västerut, något som inte gick obemärkt förbi i det övriga Svenskfinland.

---

⁸⁸⁸ Rosenberg, *Svenskfinlands sönderfall*, s. 28.

⁸⁸⁹ Karin Viklund & Kurt Gullberg (red.), *Från romartid till vikingatid* (Vasa, 2002), s. 9.

Nya och gamla bekantskaper

Det är därför logiskt att inleda med att se på de aktörer som fortfarande var aktiva i den österbottniska forntidsforskningen under 1990-talet. För trots att många bekanta namn fortsättningsvis figurerade i diskussionen kan det sägas ha skett en viss förskjutning av hur detta ämne behandlades. Framför allt blev det alltmer sällsynt med insändare om forntiden i de österbottniska dagstidningarna. Ortnamnsdebatten gjorde ett uppehåll, men också pollenproverna och frågan om bosättningskontinuitet ansågs mer eller mindre slutdiskuterade efter att de slutgiltiga resultaten från projektet *Järnåldersbygd i Österbotten* hade publicerats 1991. Undantaget utgjordes av Bertel Holm som fortsatte skriva insändare till *VBL* om allt från upptäckten av nya fornyfynd i Vörå till etablissemangets enligt honom fortsatta förträngning av fakta i frågor om Österbottens äldre historia.

Kontroversen kan därmed sägas ha övergått till en öppen stängning.⁸⁹⁰ Det hade inte nåtts någon egentlig lösning i frågan om bosättningskontinuitet. Men åtminstone från fornforskningssällskapet och landskapsförbundets sida ansåg man att Umeåforskarnas tes om en odlingskontinuitet för Österbottens del under vikingatiden hade bidragit till ämnets utveckling. Grundarbetet var följaktligen slutfört och frågan blev hur denna nya kunskap skulle förankras.

Likväl kom fornforskningssällskapet och dess medlemmar att inta en något mindre aktiv roll under 1990-talet. Sällskapet hade sedan dess grundande 1984 spelat en viktig roll för att föra ut kunskap om Österbottens forntid till en arkeologiskt och historiskt intresserad allmänhet, men det blir tydligt att forskningsprojektet *Järnåldersbygd i Österbotten* hade tagit på sällskapets krafter. Detta tog sig uttryck i en alltmer sporadisk utgivning av tidskriften *Studia* efter 1991, men också i att det blev allt svårare att locka nya medlemmar till sällskapet.⁸⁹¹ Trots detta fortsatte verksamheten mer eller mindre oförändrad med Ralf Norrman som sällskapets ordförande under hela 90-talet. Det finns skäl att inte glömma att fornforskningssällskapets medlemmar bedrev detta arbete vid sidan om sina vanliga arbeten. En viss stagnation är med andra ord naturlig och inget att förundra sig över.

I stället var det Svenska Österbottens landskapsförbund (SÖL) som gavs en allt större roll i den fortsatta utvecklingen av en österbottnisk forntidsforskning vid övergången till 90-talet. SÖL hade haft en central roll i det första Österbottenprojektet, men det fanns också en viss överlappning mellan dessa två institutioner i och med att Kurt Gullberg som var kulturombudsman i SÖL, också var medlem i fornforskningssällskapet.

SÖL:s uppgift blev att utveckla forntidsforskningen i Österbotten och ge den en regional förankring, något som inledningsvis stötte på vissa problem i och med en ökad motsättning inom landskapet. Till skillnad från Skåne som kan sägas ha haft en mer utpräglad regional identitet är Österbotten under det tidiga

---

⁸⁹⁰ Dascal, "The Study of Controversies", s. 150–153; Nordlund, *Det upphöjda landet*, s. 27.

⁸⁹¹ RA, ÖFA. I 1:1 Föreningshandlingar 1978–2009, Db:1 Verksamhetsberättelser 1985–2005. Verksamhetsberättelse 1992.

90-talet något mer svårdefinierat, och på en politisk nivå var Vasa län mer splittrat än någonsin. Denna motsättning som förenklat kan beskrivas som en dragkamp mellan städerna Vasa, Seinäjoki och Karleby kom nämligen att resultera i landskapets splittring 1994 och en ny landskapsindelning. Vasa län delades in i tre så kallade regionplaneområden: regionplaneområdet för Mellersta Österbotten, regionplaneområdet för Södra Österbotten och regionplaneområdet för Vasa kustregion. Hur kustområdet skulle utvecklas upptog därmed en stor del av dagordningen, vilket också satte käppar i hjulet för den regionala planeringen.⁸⁹²

Men 1990-talet, som förde med sig såväl Sovjetunionens upplösning som en ökad europeisk integration och ett finländskt EU-medlemskap 1995, resulterade också i nya möjligheter och har rentav omtalats som en regionernas renässans och uppkomsten av en ny form av regionalism i Europa.⁸⁹³ Att utveckla och stöda regionala strävanden utgjorde en central del av den europeiska integrationen, varpå nationalstaten började tillskrivas en mindre roll till förmån för nätverksbyggande och kontakter över de nationella gränserna.⁸⁹⁴

För att svara på de utmaningar som såväl den nya landskapsindelningen som Finlands EU-medlemskap förde med sig bildade de 18 kommuner som hörde till regionplaneområdet för Vasa kustregion en samkommun för regionplanläggning. Detta blev starten för Österbottens förbund som inledde sin verksamhet 1994. Österbottens förbund var en tvåspråkig administrativ enhet, men med svenska som majoritetsspråk. Den tidigare administrativa uppdelningen mellan svensk- och finskspråkiga i landskapet försvann. Nu var det inte bara en fråga om att ena de svenskspråkiga kommunerna, utan om att de finskspråkiga också skulle kunna inkluderas bakom en gemensam linje. Som Patricia Aelbrecht visat skedde en ny profilering av regionen, som förutom de tidigare mer stereotypiska dragen av företagsamhet också betonade tvåspråkigheten som en grund för en internationell öppenhet.⁸⁹⁵

Kulturellt upprätthölls däremot fortsättningsvis en uppdelning och skiljelinje mellan landskapets svensk- och finskspråkiga befolkning. Inom Österbottens förbund fanns en kulturnämnd som hade hand om den finskspråkiga befolkningens kulturärenden, medan Svenska Österbottens förbund för utbildning och kultur (SÖFUK) skötte frågor i anslutning till den svenskspråkiga kulturen i landskapet. Det kan alltså hävdas att detta resulterade i en

---

⁸⁹² Kenneth Nordberg & Erland Eklund, *De finlandssvenska regionernas karaktär – De två senaste decenniernas förvaltningsreformer i historisk belysning* (Unigrafia, 2011), s. 44; CU, "Vasa län delas i tre regionplaneområden", *SÖ*, 11 september, 1993; Österbottens förbund, "Förbundets historia", Hämtat från <<http://www.osterbottenisiffror.fi/om-osterbottens-forbund/uppgifter/historia/>>, 7 september, 2021. Den 26 februari 1998 ändrades landskapets namn från Vasa kustregion till Österbotten genom statsrådsbeslut och med stöd av lagen om landskapsindelning.

⁸⁹³ Persson, *Skåne, den farliga halvön*, s. 185.

⁸⁹⁴ Gren, *Den perfekta regionen?*, s. 86–90.

⁸⁹⁵ Patricia Aelbrecht, "Svenskfinland i april 2013 – Ett kritiskt regionalt perspektiv", Sven-Erik Klinkmann, Blanka Henriksson & Andreas Häger (red.), *Föreställda finlandssvenskheter: Intersektionella perspektiv på det svenska i Finland* (Helsingfors, 2017), s. 127–128.

landskapskonstruktion där svenskan var i majoritet, samtidigt som detta orsakade en splittring och ett konkurrensförhållande i Österbotten, och där en viss minoritetsstämpel fortsättningsvis levde kvar bland de svenskspråkiga i regionen.

SÖL upphörde nämligen med sin verksamhet i samband med detta och omstrukturerades till en samkommun vid namn SÖFUK.⁸⁹⁶ Verksamheten präglades emellertid av en viss kontinuitet i förhållande till föregångaren SÖL. Gullberg fortsatte att leda den kulturella verksamheten fram till sin pensionering i december 2000 och det var fortsättningsvis SÖFUK som skulle handha frågor i anslutning till den svenskspråkiga kulturen i landskapet. Namnbytet till trots fortsatte den kulturella verksamheten således mer eller mindre oförändrad, om än det är möjligt att se hur vissa områden gavs en allt större vikt i den nya samkommunen.

Kulturturism var ett sådant område. Detta var något som hade tagits upp i SÖL:s verksamhetsplan 1994, men som började ses som allt viktigare att vidareutveckla i och med grundandet av den nya samkommunen. Kulturturism uppfattades som ett område landskapet behövde förbättra och möjliga projekt som kunde utveckla detta började aktivt eftersökas.⁸⁹⁷ Värt att lyfta fram i detta sammanhang är att kulturturism, som Peter Aronsson skriver, ofta uppfattas som ett område där regionala särdrag och identiteter får lyftas fram och användas samt avvika från det nationella.⁸⁹⁸ För liknande ändamål lämpar sig forntiden väl, om än med risk för att den regionala identiteten, som Anssi Paasi hävdar, riskerar att kommersialiseras. Följden är att denna förvandlas till något av en produkt eller handelsvara.⁸⁹⁹ Paasi frågar sig huruvida detta speglar en riktig indelning, som motsvarar invånarnas behov, eller om liknande strävanden bara är ett sätt att skapa nya kulturområden för turismen.

Jag har tidigare lyft fram hur olika aktörer försökte avgränsa det forntida Österbotten, både geografiskt och tidsligt. Jag har också pekat på vilka områden som hamnade i fokus samt vilka tidsperioder som upplevdes som viktiga för den egna självförståelsen. I detta kapitel blir syftet således att flytta blicken mot den regionala och överregionala nivån för att se på de bakomliggande strukturerna som bidrog till att den österbottniska forntidsforskningen kunde genomgå en förändring. Detta inbegriper dels att se på de beslut som togs för att underlätta bedrivandet av en systematisk forntidsforskning i regionen, dels granska hur forskningen institutionaliserades. Men också hur Österbotten kan sägas ha förhållit sig till såväl andra regioner som det nationella. Politiskt och kulturellt genomgick Österbotten som region nämligen en stor förändringsprocess under den här tiden. Därför kan ett liknande perspektiv enligt Aronsson göra det möjligt att spåra och analysera en historisk förändring av hur en viss region utvecklas.⁹⁰⁰

---

⁸⁹⁶ RA, SÖL. Dc:2 Verksamhetsberättelser 1978–1994. Verksamhetsplan 1993, s. 15.

⁸⁹⁷ RA, SÖL. Dc:2 Verksamhetsberättelser 1978–1994. Verksamhetsberättelse 1993, s. 10.

⁸⁹⁸ Aronsson, "Enhet och särart", s. 56–57.

⁸⁹⁹ Paasi, "Region och regional identitet", s. 521.

⁹⁰⁰ Aronsson, *Regionernas roll i Sveriges historia*, s. 18.

Mitt fokus är emellertid något snävare då jag valt att i huvudsak fokusera på hur synen på områdets forntid utvecklades i och med de olika projekt som bedrevs under den undersökta perioden. Däremot kan dessa österbottniska projekt ses i anslutning till hur den europeiska integrationen förutspåddes leda till en allt svagare centralmakt och en återgång till en mer mosaikartad regional och historisk utveckling. Det skedde däremot inte i bemärkelsen att Österbotten skulle ha börjat utmana nationalstaten. För ett liknande ändamål var Österbotten som region något diffus i sin kontinuitet. Regionernas Europa var som diplomaten och författaren Ingmar Karlsson skrivit "mera ett slagord än en politisk realitet".⁹⁰¹ För även om det är lätt att se dessa strävanden i Österbotten som en form av regionalism, där man i Österbotten försökte markera det särskilda med regionen, är det också möjligt att se detta sökande efter kontakter över Kvarken som en återupptäckt av en gammal region som hade "glömts bort" i och med skilsmässan från Sverige och de nationella projekten under 1800-talet.

Frågan om hur gammal en historisk region måste vara har varit ett genomgående tema inom den regionhistoriska forskningstraditionen, tillika med frågan om vad som egentligen avses med en regional identitet.⁹⁰² Baskien, Flandern, Katalonien och Skottland är några exempel på historiska regioner som ofta lyfts fram i diskussioner i anslutning till detta, men det finns också studier kring hur nyare områden försökt forma en regional identitet. Liksom Paasi konstaterat är identitet i detta sammanhang ett begrepp man gärna tar till, men som sällan definieras närmare. Detsamma gäller regionerna, som uppfattas och beskrivs som aktörer i sig själva, men där det ofta har varit frågan om en liten grupp aktiva personer som försökt framställa regionens sak som ett kollektivt projekt.⁹⁰³ Detta har bland annat undersökts av historikern Fredrik Persson, som med exempel från Skåne har visat att tanken om ett starkt band mellan befolkningen och regionen kan vara ett effektivt redskap för såväl etnoregionalistiska som nationalistiska rörelser, som just kunnat använda sig av denna påstådda samhörighetskänsla som en drivkraft för att framhäva egna syften och ideologier.⁹⁰⁴ Den regionala identiteten kan alltså också användas för mer tvivelaktiga syften, något som lätt ökar misstankarna kring liknande projekt som de i Österbotten. Frågor om identitet, kontinuitet och gränser är nämligen tätt sammanvävda och kan rentav ses som olika sidor av samma mynt.⁹⁰⁵

Frågor kring hur historia och identitet framkommer i Österbotten under 1990-talet har emellertid inte utgjort huvudfokus för någon tidigare studie, men det antyds åtminstone att detta var en tid när Österbotten alltmer fjärmade sig från det övriga Svenskfinland.⁹⁰⁶ Att använda den nya regionalismen som begrepp är ett försök från min sida att fånga de utmaningar och möjligheter som det europeiska samarbetet förde med sig. För även om det skulle vara möjligt att

---

⁹⁰¹ Ingmar Karlsson, *Regionernas Europa* (Avesta, 2006), s. 8–9.

⁹⁰² Tom Gullberg, "Hembygden som nationell nödvändighet. Den historiska regionen och nationalstaten", *Historisk Tidskrift för Finland* 86:4 (2001), s. 456.

⁹⁰³ Paasi, "Region och regional identitet", s. 521.

⁹⁰⁴ Persson, *Skåne, den farliga halvön*, s. 186–188.

⁹⁰⁵ Paasi, "Region och regional identitet", s. 517–518.

⁹⁰⁶ Rosenberg, *Svenskfinlands sönderfall*, s. 162–163.

undersöka hur Österbotten som region svarade på dessa utmaningar är detta mer att förstå som kontext och en inblick i de större mönster som blir synliga i och med att den här avhandlingen tidsmässigt förflyttar sig in i 1990-talet och 2000-talet, och för att belysa några av de aspekter som den österbottniska forntidsforskningen ställdes inför i och med detta.

Men det var inte bara Österbotten och dess institutioner som genomgick en förändringsprocess under 90-talet. Också vid Umeå universitet, som hade varit en viktig samarbetspartner för att få fram de första bevisen för en eventuell bosättningskontinuitet i Österbotten från järnåldern in till medeltiden, skedde det en viss förändring under den här tiden, åtminstone sett till dess personal. Evert Baudou som hade varit en central aktör under det första Österbottenprojektet gick i pension 1991, kort efter att projektet avslutats. Därför gick förfrågan om ett fortsatt samarbete till Karin Viklund, som var doktorand i arkeologi vid Umeå universitet med fokus på miljöarkeologi och botanik, och till Roger Engelmark från det miljöarkeologiska laboratoriet vid Umeå universitet.⁹⁰⁷

Detta skifte bestod inte enbart av Baudous pensionering, utan kan också ses som en följd av att det arkeologiska fokuset återigen skiftat, från pollenanalyser till experimentell arkeologi. Baudous största bidrag till synen på Österbottens forntid hade legat på ett teoretiskt plan, och där han närmat sig frågor om kontinuitet och diskontinuitet samt hur dessa begrepp påverkat bilden av landskapets forntid. Däremot hade inte pollenanalyserna och undersökningen av husgrunden vid Kalaschabrännan i Malax räckt till för att styrka tesen om en regional bosättningskontinuitet under vikingatiden fram till medeltid. Därför uppfattades det som viktigt att nästa projekt skulle rikta in sig på undersökandet av en förhistorisk boplatz, för att på så sätt få fram de arkeologiska bevis som de finländska arkeologerna efterfrågade.

Särskilt Gullberg hyste stor tilltro till den experimentella arkeologin, och rekonstruktionen av ett järnåldershus samt försök till järnframställning stod högt på hans önskelista. Målet var att detta skulle klargöra bilden av det järnålderstida Österbotten och underlätta spridningen av denna kunskap bland en större allmänhet.⁹⁰⁸ Detta visar också att det inte fanns en given mall för vad som skulle uppfattas som kunskap bland de forntidsintresserade österbottningarna, utan att kunskapen genomgick en förändring och utvecklades i takt med att bosättningsfrågan diskuterades och debatterades.

Det huvudsakliga materialet för detta kapitel är således inte tidningsmaterial, utan protokoll och verksamhetsberättelser som belyser det arkeologiska arbete som bedrevs i Österbotten under 1990-talet och tidigt 00-tal. Genom detta närmar jag mig den femte frågan som jag formulerade i min frågeställning, det vill säga vilken roll som de vetenskapliga och lokala institutionerna/föreningarna hade i debatten. Detta är aspekter som jag i viss

---

⁹⁰⁷ RA, ÖFA. I 1:1 Föreningshandlingar 1978–2009, Db:1 Verksamhetsberättelser 1985–2005. Verksamhetsberättelse 1992.

⁹⁰⁸ MM, ÖF. Oförtecknat material. Pärm märkt "Österbottniska fornforskningssällskapets verksamhet 1985–2002". Verksamhetsplan 1994.

utsträckning redan har berört i kapitel tre där jag redogjorde för uppkomsten av fornforskningssällskapet, och i kapitel fyra där jag såg närmare på kontakterna till den arkeologiska institutionen vid Umeå universitet. Men arbetet med att utveckla den österbottniska forntidsforskningen var inte färdigt i och med detta, utan det fördes ständigt diskussioner om hur detta kunde utvecklas ytterligare.⁹⁰⁹

Bland annat hade grundandet av en arkeologisk forskningsinstitution med säte i Österbotten funnits med som en punkt på fornforskningssällskapets verksamhetsplan ända sedan dess tillblivelse 1984, och det fanns inga planer på att frånga detta. Det här kapitlet är sålunda ämnat att ge en inblick i några av de planer som fanns för den österbottniska forntidsforskningen, både sådana som kunde genomföras och sådana som aldrig blev förverkligade.

Även om alla mål inte uppnåddes är detta kapitel ett tydligt exempel på att man faktiskt lyckades åstadkomma en förändring och vad en grupp målmedvetna aktörer kan få till stånd. Resultatet från projektet *Järnåldersbygd i Österbotten* hade inte fått det nationella genomslag som deltagarna hade önskat, men hade visat vilka möjligheter det fanns att bedriva en systematisk forntidsforskning i Österbotten, trots att landskapet saknade såväl en arkeologisk institution som en egen landskapsarkeolog. Den fråga som hamnar i förgrunden i detta kapitel blir således att se på den effekt som det projekt som bedrevs i SÖFUK:s regi fick för den österbottniska historieproduktionen – hur bosättningsfrågan utvecklades – samt vilka aktörer som satte sin prägel på denna fråga under 1990-talet och det tidiga 00-talet.

Kapitlet är indelat i tre större huvudavsnitt. Inledningsvis redogör jag för uppbyggnaden av ett andra forskningsprojekt om Österbottens äldre historia, hur det utformades och framskred. Efter det lyfter jag upp två mer konkreta exempel på hur forntidsforskningen i Österbotten institutionaliserades och utvecklades. Uppstarten och genomförandet av arkeologistudier utgör den ena av dem och konstruktionen av en järnåldersby det andra. Men det faktum att dessa planer kunde gå vidare var framför allt ett resultat av ett aktivt sökande efter finansiering som också gav resultat.

Att söka finansiering är ett tidskrävande projekt, något som de flesta som bedriver någon form av forskning eller annan konstnärlig verksamhet säkert är bekanta med. Det är inte alltid som det räcker med en bra idé, utan den ska också kunna motiveras på ett övertygande sätt, samtidigt som finansiärerna också följer upp hur väl de utsatta målen har kunnat uppnås. Att finansieringen slutligen kom från EU:s regionala fonder var både en fjäder i hatten och gav projektet prestige, men det satte också press på att projektet faktiskt skulle ge resultat. Avslutningsvis presenteras resultaten från projektet; hur de uppfattades skilja sig från tidigare framställningar av Österbottens forntid, men också de följer som detta ansågs få för framtiden.

---

⁹⁰⁹ MM, ÖF. Oförtecknat material. Pärm märkt "Österbottniska fornforskningssällskapets verksamhet 1985–2002". Verksamhetsplan 1990.

Arkeologi i Kvarkenregionen – från ett lokalt till ett övernationellt projekt

Under början av 1990-talet bedrev fornforskningssällskapet ett flertal mindre projekt och utgrävningar i Österbotten, bland annat undersöktes en boplatz vid Dalshagen i Pörtom och seminariegrävningar utfördes vid Bäckishällorna i Oravais,⁹¹⁰ men relativt snabbt riktades intresset mot området Kaparkullen-Pörnnullbacken. Detta var ett område Baudou hade sett som lovande och värt en utförligare undersökning redan under det första Österbottenprojektet men som aldrig genomfördes i brist på resurser.⁹¹¹

Pörnnullbacken-projektet, som detta nya projekt initialt kallades sträckte sig från 1994 fram till 2001, men det är möjligt att dela in det i ett flertal olika skeden. I projektets inledande fas, till vilket hörde såväl en kartläggning som arkeologiska undersökningar av området Kaparkullen-Pörnnullbacken under perioden 1994–1996 var det SÖL/SÖFUK som stod för finansieringen, medan projektet under tidsperioden 1997–1999 var ett EU-stött Interreg-projekt under namnet *Arkeologi i Kvarkenregionen*.⁹¹²

Men även om ramarna för projektet ständigt omformades fortgick samarbetet mellan Museiverket, SÖFUK och Umeå universitet. Och precis som tidigare var fornforskningssällskapets medlemmar villiga att ställa upp med arbetskraft vid de arkeologiska utgrävningarna.

En första undersökning av Kaparkullen-Pörnnullbacken i Vörå

Den sextonde maj 1994 berättigade Museiverket med stöd av fornminneslagens 10. § 1. mom kulturnämnden i SÖFUK tillstånd att utföra provtagning för fosfatanalys på fornminnesområdet Kaparkullen-Pörnnullbacken i Vörå. Tillståndet innehöll villkoret att Erkki Salminen från Österbottens museum skulle verka som ansvarig ledare och svara för rapporteringen till Museiverket. Eftersom området enbart hade undersökts i en mycket begränsad omfattning från tidigare betonades vikten av en grundlig kartläggning innan provtagningarna gjordes.⁹¹³

Forskningsarbetet inleddes med en prospektering och markundersökning som utfördes av Roger Engelmark och Johan Linderholm från Umeå universitet, vilka bägge var bekanta i Österbotten från tidigare i och med deras deltagande i det första Österbottenprojektet. Nu var målet däremot ett annat. Om det första projektet hade sökt spår efter odling var det nu spår efter en eventuell bosättning

---

⁹¹⁰ RA, ÖFA. I 1:1 Föreningshandlingar 1978–2009, Db:1 Verksamhetsberättelser 1985–2005. Verksamhetsberättelse 1993.

⁹¹¹ RA, ÖFA. I 1:1 Föreningshandlingar 1978–2009, Db:1 Verksamhetsberättelser 1985–2005. Verksamhetsberättelse 1992.

⁹¹² Viklund, "Pörnnullbacken, en järnåldersboplatz i Österbotten", s. 220; Viklund & Gullberg, *Från romartid till vikingatid*, s. 9.

⁹¹³ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Pörnnullbacken". Brev från Museiverket till SÖL, 16 maj, 1994.

som skulle lokaliseras. Alltsedan 1920-talet hade det varit känt att förhöjda fosfathalter i marken indikerade spår efter bosättning. Detta var en koppling som den svenske biokemisten Olof Arrhenius (1895–1977) gjort och det var denna metod som förhoppningsvis skulle kunna ge nya svar på Österbottens bosättningshistoria.⁹¹⁴

Förundersökningen indikerade att båda lokalerna var förhistoriska boplatser, om än Pörnnullbacken visade sig mer lovande för en fortsatt undersökning. Problematiskt i sammanhanget var det faktum att lokalerna var i aktiv användning. I den ansökan som skickades till Museiverket för utförandet av en arkeologisk utgrävning står det därför att läsa hur en arkeologisk undersökning borde göras så fort som möjligt på Pörnnullbacken för att förhindra eventuell förstörelse. För boplotsutgrävningen hade SÖFUK engagerat Viklund och Linderholm, medan Engelmark skulle leda det miljöarkeologiska forskningsarbetet. Gullberg såg dessutom gärna att Salminen skulle fortsätta som Museiverkets representant.⁹¹⁵ Detta signalerade att man varit nöjda med hur samarbetet mellan Salminen och Museiverket fungerat.

Pörnnullbacken som fornlämningsområde

Boplatserna på Pörnnullbacken antogs vara från järnåldern och var ett stort fornlämningsområde, om än inte lika sensationellt som Gullydynt, som var en av de rikaste forntida fyndplatserna i Finland. Gullydynt hade också varit tilltänt som provplats, men hade valts bort eftersom området ansågs vara alltför rikt på fornlämningar. En kartläggning av Gullydynt uppfattades därmed alltför krävande att genomföra.⁹¹⁶

Tillsammans med Kaparkullen bildade Pörnnullbacken ett större fornlämningsområde. Även om förekomsten av fornfynd hade varit kända i trakterna alltsedan tidigt 1800-tal, och där ett av de tidigaste kända järnåldersfynden från Kaparkullen hade gjorts 1834,⁹¹⁷ var Pörnnullbacken relativt outforskad. En utförligare arkeologisk undersökning av området hade

---

⁹¹⁴ Johan Linderholm & Christina Westlin, "Markundersökningar av järnåldersboplatserna vid Pörnnullbacken. En jämförande studie", Karin Viklund & Kurt Gullberg (red.), *Från romartid till vikingatid* (Vasa, 2002), s. 45.

⁹¹⁵ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Pörnnullbacken". Ansökan om tillstånd för arkeologisk utgrävning på Kaparkullen i Rejpelt, Vörå 25 april, 1995.

⁹¹⁶ Samtal med Evert Baudou 11 mars, 2019, Umeå. För mer kring svårigheterna med att nå en översikt över Gullydynt se Miettinen, *Arkeologen Jacob Tegengren*, s. 21–22. Om än mytomspunnet har Gullydynt inte varit föremål för någon större arkeologisk undersökning sedan 1930-talet. I en intervju publicerad i *VBL* har Meinander sagt att Gullydynt var landskapets glansfullaste fyndplats, om än en skamfläck för bygden och arkeologin, då den tilläts förfalla. Sven-Erik Glader, "Tomrum finns, runorna moderna", *JT*, 10 juni, 1989.

⁹¹⁷ Detta fornfynd finns omnämnt av J.R. Aspelin i hans översikt över Finlands fornlämningar J.R. Aspelin, *Kokoelmia muinaistutkinnon alalta Etelä-Pohjanmaalta* (Helsinki, 1871), s. 93, 153. Se även Miettinen, *Arkeologen Jacob Tegengren*, s. 37.

genomförts först 1925 av Jacob Tegengren då ett antal gravfynd uppdagades.⁹¹⁸ Men efter Tegengren hade det varit sämre ställt med arkeologiska undersökningar på området, även om ortsbor kunnat berätta om hur benrester och fornfynd hade uppdagats vid ett vägarbete under mitten av 1900-talet då grus från ett grustag vid Pörnnullbacken använts som utfyllnadsmaterial.⁹¹⁹

Detta gav hopp om att Pörnnullbacken kunde belysa de utsatta målen som det nya projektet ville finna svar på och som förutom boplatsutgrävningen hade ett fokus på rekonstruktioner och experimentell arkeologi. Detta var två inriktningar som hade fått fotfäste inom den nordiska arkeologin med en början kring 1960-talet i samband med de framsteg som gjorts inom bebyggelsearkeologin, och som utgick ifrån att försöka återskapa och leva sig in i tidigare förhållanden.⁹²⁰

Fornforskningsällskapet hade i sin tur kommit i kontakt med de nya strömningarna inom arkeologin vid Gene fornby i Sverige, som sällskapet besökt under en exkursion i augusti 1993.⁹²¹ Planen var att uppföra en liknande anläggning i Österbotten och förutsättningarna att få fram ny kunskap om de österbottniska järnåldershusens konstruktion och funktion upplevdes som mycket goda utgående från Pörnnullbacken.

En järnåldersby växer fram

Utgrävningarna på Pörnnullbacken inleddes i juli 1995 och innefattade analyser av växtmaterial, ben, träslag, markkemi och metallurgi. I *JT* går det att läsa hur redan grävningens första dag gett resultat.⁹²² För precis som under det första forskningsprojektet hade media en framträdande roll i rapporteringen om hur arbetet fortskred.

På grund av att området varit i aktiv användning hade mycket hunnit förstöras. Bosättningsluckan skulle däremot inte fyllas genom lösfynd. Till skillnad från en allmänt förekommande uppfattning innebar inte fyndet av ett fornföremål i sig ett bevis på en fast bosättning enligt Viklund. Mer informativt än fornfynden var spåren efter forntidsmänniskornas dagliga liv: hur de bodde, vad de åt och odlade. Detta var den forntid som eftersöktes i samband med utgrävningarna på Pörnnullbacken, något som var mindre känt i Finland jämfört med de övriga nordiska länderna.⁹²³ Tidigare undersökningar av gravplatser sades ha gett den finska arkeologin en betydande kunskap om den materiella kulturen, men det uppfattades som problematiskt att kunskapen om boplatserna

---

⁹¹⁸ Meinander, "Etelä-Pohjanmaan historia I", s. 178; Meinander, "Forntiden i Svenska Österbotten", s. 29; Miettinen, *Arkeologen Tegengren*, s. 37.

⁹¹⁹ Kjell Svarvar, "Brandgravfältet vid Pörnnullbacken. Tolkningar av gravskick och gravritual", Karin Viklund & Kurt Gullberg (red.), *Från romartid till vikingatid* (Vasa, 2002), s. 122.

⁹²⁰ Baudou, *Den nordiska arkeologin*, s. 322–323. Den experimentella arkeologin väntar fortfarande på sitt riktiga genomslag i Finland. För några exempel se Moilanen, *Marks of Fire*; Krista Vajanto, *Dyes and Dyeing Methods in Late Iron Age Finland* (Helsinki, 2016).

⁹²¹ MM, ÖF. Oförtecknat material. Pärm märkt "Österbottniska fornforskningsällskapets verksamhet 1985–2002". Informationsbrev 2/93.

⁹²² Malin Karlsson, "Fynd redan första dagen i Vörå", *JT*, 18 juli, 1995.

⁹²³ Karin Viklund, "Jakten på järnåldern i Vörå", *VBL*, 8 februari, 1996.

hade förblivit bristfällig. På grund av detta hade det inte varit möjligt att fördjupa diskussionen, något som skulle åtgärdas i och med undersökningen av Pörnnullbacken.

Utgrävningarna fortsatte under de följande somrarna och sakta men säkert växte en järnåldersby fram på Pörnnullbacken i Vörå. Ett av de mer sensationella fynden var upptäckten av en brännugn, något som antydde förekomsten av ett järnbruk på platsen. Detta ansågs som en möjlig förklaring till de speciella smycken som tidigare hittats i Österbotten, men vars ursprung inte hade kunnat fastställas med säkerhet. Men utgrävningarna vid Pörnnullbacken väntades därutöver ge svar på frågor av mer brännande art, som huruvida de forntida österbottningarna haft direkta kontakter över Kvarken och Bottenhavet till Sverige, eller om dessa först gått i syd-nordlig riktning via Egentliga-Finland.⁹²⁴ Tanken om en inflyttning över Kvarken var något som hade levt kvar i vissa kretsar i Österbotten ända sedan Freudenthal, som just hävdade att den svenska befolkningen i Österbotten anlät från Norrland.⁹²⁵ I det här sammanhanget är det ändå mer logiskt att tolka denna uppfattning som ett försök att förankra de för samtiden viktiga kontaktnätverken i en förhistorisk tid.

Men oavsett vad det slutliga resultatet skulle visa hade forskargruppen från Sverige fört med sig nytt hopp. I ett brev till Viklund och Engemark den 15 november 1995 skrev Norrman att Umeå var "vårt universitet, så åtminstone vad gäller arkeologisk undervisning och forskning hör Österbotten till Norrland".⁹²⁶ Det var spännande tider för den österbottniska arkeologin som också tog stora steg framåt på en institutionell nivå i och med anställandet av Pentti Risla (f. 1963) som landskapsarkeolog vid Österbottens museum 1997. Detta var något som länge hade efterfrågats. Redan på 1970-talet hade Johannes Weegar fört fram tanken på en egen landskapsarkeolog i Österbotten, medan SÖL och fornforskningsällskapet hade fört fram planerna för detta till Museiverket och dess dåvarande chef C.J. Gardberg under det runseminarium som arrangerades i Stundars 1985. Att planerna slutligen kunde förverkligas var tack vare SÖFUK, Österbottens förbund och Vasa stad, som möjliggjorde tjänsten genom att svara för avlöningen de tre första åren.⁹²⁷

Pörnnullbacken-projektet hade däremot kunnat få ett betydligt mer abrupt slut redan i det här skedet. Tidigare utgrävningar hade inte uppfyllt de krav som Museiverket ställde gällande förvaringen av de fornfynd som gjordes under utgrävningarna. Museiverket hade erhållit Erkki Salminens rapporter från utgrävningarna 1994, 1995 och 1996, men saknade fortsättningsvis

---

⁹²⁴ Mayvor Stagnäs "Järnåldersby växer fram på Pörnnullbacken i Vörå", *JT*, 7 augusti, 1997.

⁹²⁵ Huldén, "När kommo svenskarna till Finland?", s. 15.

⁹²⁶ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Pörnnullbacken". Brev från Ralf Norrman till Karin Viklund och Roger Engemark, 15 november, 1995.

⁹²⁷ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Pörnnullbacken". Brev från Nils Erik Villstrand till Kurt Gullberg, 19 februari, 1997; Kerstin Nordman, "Risla fyller arkeologiskt tomrum", *VBL*, 10 juni, 1997; Ralf Norrman, "Konsolidering och generationsskifte", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1993–1997* (1999), s. 13.

fyndmaterialet.⁹²⁸ Fynden hade inte tillställts vare sig Museiverket eller Österbottens museum, varför ytterligare utgrävningar inte kunde beviljas:

Museiverket konstaterar, att ett nytt undersökningstillstånd kan beviljas först efter det att fyndmaterialet flyttats till Österbottens museum och katalogiserats. Den fyndföreteckning som ingår i rapporterna är uppgjord i samband med fältdokumenteringen; den fyller ej de normer som tillämpas i Nationalmuseums fyndkataloger eller vetenskapliga fyndförteckningar i allmänhet.⁹²⁹

Pentti Rislas första uppgift som landskapsarkeolog vid Österbottens museum blev således att ta sig an fornyfyndens katalogisering. Huruvida fyndmaterialet skickades till Österbottens museum förtäljer inte korrespondensen, men redan den 23 juni 1997 beviljade Museiverket lov om fortsatta arkeologiska utgrävningar på Pörnnullbacken.⁹³⁰

När utgrävningarna körde igång igen i juli 1997 hade projektet dock gått in i en ny fas, nu som en del av ett EU-finansierat projekt ur programmet INTERREG II Kvarken-MittSkandia, med delfinansiering från Undervisningsministeriet.⁹³¹

Ett EU-finansierat projekt

Inledningsvis var det SÖL/SÖFUK som hade svarat för de kostnader som uppstod i samband med utgrävningarna, men man sökte aktivt efter finansiering från annat håll.⁹³² En sådan utsikt hade öppnat sig i och med Finlands inträde i EU 1995 som gjorde det möjligt att söka projektfinansiering från EU:s regionala fonder. Därutöver gav medlemskapet i EU landskapsförbunden ytterligare tyngd, eftersom dessa fonder ställde krav på en lokalt förankrad institution.⁹³³

EU har alltså spelat en central roll i att finansiera såväl regionala som transnationella projekt samt underlätta möjligheterna för så kallad medborgarforskning.⁹³⁴ Ett exempel på ett annat samtida projekt som fick

---

⁹²⁸ Detta var inte första gången Museiverket var tvungna att efterfråga de fynd som upptäckts i samband med de utgrävningar som bedrevs av forskargruppen från Sverige. Tidigare hade Museiverket frågat efter fynd från en utgrävning vid Bäckishällorna i Oravais 1993. UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Pörnnullbacken". Brev från Museiverket till SÖFUK, odaterat.

⁹²⁹ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Pörnnullbacken". Brev från Museiverket till SÖFUK, 29 maj, 1997.

⁹³⁰ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Pörnnullbacken". Brev från Museiverket till SÖFUK, 23 juni, 1997.

⁹³¹ MM, ÖF. Oförtecknat material. Pärn märkt "Österbottniska fornforskningssällskapets verksamhet 1985–2002". SÖFUK, Meddelande om utgrävningar på Pörnnullbacken den 23 juni, 1997.

⁹³² RA, ÖFA. I 1:1 Föreningshandlingar 1978–2009, Db:1 Verksamhetsberättelser 1985–2005. Verksamhetsberättelse 1995.

⁹³³ Nordberg & Eklund, *De finlandssvenska regionernas karaktär*, s. 18–19.

⁹³⁴ Katrin Vohland m.fl., "Citizen Science in Europe", Katrin Vohland m.fl. (red.), *The Science of Citizen Science* (Cham, 2021), s. 45–46.

finansiering från EU är det arkeologiska Spessart projektet (ASP) i västra Tyskland. Inom projektet som rörde kulturlandskapet Spessart behandlades frågor om språk, kultur, arkeologi, och landskapsutveckling. Österbottenprojektet riktade in sig på mer eller mindre samma aspekter, samtidigt som detta också är ett exempel på ett projekt där såväl universitet, regionala organisationer, som landskapets invånare arbetade i samråd.⁹³⁵

Regionala nätverk intar nämligen en central roll i den europeiska integrationsprocessen med samarbeten inom allt från kultur till frågor av mer specifik art. Till de viktigaste av dessa samarbeten, som befinner sig på en överstatlig nivå, hör gemenskapsinitiativet Interreg för gränsöverskridande samarbete, från vilket SÖFUK sökte finansiering för projektet *Arkeologi i Kvarkenregionen*. Syftet med dessa initiativ är att uppmuntra och utveckla samarbetet mellan städer och regioner från olika medlemsstater. Interreg-initiativen verkar således i de enskilda ländernas gränsområden. Kvarken/Mittskandia som strävar efter att utveckla samarbetet mellan regioner i Sverige, Finland och mellersta Norge utgör ett av dem.⁹³⁶ Det forskningsnätverk som sträckte sig från Trøndelag i väster till S:t Michel i öster och som hade byggts upp sedan det första Österbottenprojektet låg med andra ord bra till för att kunna få finansiering.

Liksom tidigare räckte det däremot inte enbart med att betona de arkeologiska utgrävningarnas betydelse för den lokala identiteten, utan det förväntades att ett EU-finansierat projekt skulle uppvisa större synergieffekter för samhället i stort.⁹³⁷ I den projektplan som gjordes upp vid ansökan om finansiering från EU:s regionala fond står det att läsa att projektet *Arkeologi i Kvarkenregionen* syftade till att komplettera och förtydliga bilden av bebyggelseutvecklingen, särskilt under vikingatiden. Det berättades hur viktig kunskapen om den egna förhistorien var för att stärka identiteten hos invånarna i regionen. Därutöver beskrevs Österbotten som ett av de mest fornminnesrika landskapen i Finland som trots detta var relativt utforskat. Kunskapen om bebyggelsen under järnåldern sades ha varit bristfällig fram till början av 1990-talet, då arkeologer och paleoekologer vid Umeå universitet publicerat sina resultat från ett projekt upplagt kring bebyggelse och odling, men med särskilt fokus på kontinuitets- och bebyggelseförändringar. Detta hade bidragit till ny kunskap om bebyggelseutvecklingen i Österbotten och de öst-västliga kontakterna under forntiden.⁹³⁸ Projektet *Arkeologi i Kvarkenregionen* var således en direkt fortsättning på projektet *Järnåldersbygd i Österbotten*.

I det följande ska jag kort presentera detta övernationella samarbete – vad det innebar och de olika meningar som det rådde kring detta projekt inom Svenskfinland – för att sedan se på de effekter som projektet fick för utvecklingen

---

⁹³⁵ Heinisch, "Citizen Humanities", s. 102.

⁹³⁶ Gren, *Den perfekta regionen?*, s. 43–44.

⁹³⁷ Petersson, *Föreställningar om det förflutna*, s. 374.

⁹³⁸ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Pörnullbacken". Projektansökan, Interreg II Kvarken-MittSkandia 26 februari, 1997.

av forntidsforskningen i Österbotten. Jag börjar med att redogöra för uppstarten av arkeologistudier på högskolenivå i Österbotten för att därefter se på planerna på en rekonstruktion av ett österbottniskt järnåldershus. Detta skulle gynna forskningen, men uppfattades också som viktigt för turismen och undervisningen med möjlighet att genom dem sprida kunskap om landskapets forntid.⁹³⁹

Kvarkensamarbetet och den norrmaniska regionalismen

Rubriken för detta underkapitel är delvis hämtad från Thomas Rosenbergs bok *Svenskfinlands sönderfall: texter till minnet av ett folk* (1994), i vilken Rosenberg sammanställde några av de tankar och idéer han hade gett uttryck för under årens gång gällande Svenskfinland och finlandssvenskhet som begrepp samt deras vara eller icke-vara i Finland. Detta var frågor som blev alltmer aktuella i och med ett eventuellt finländskt EG/EU-medlemskap under 1990-talet.

Den norrmaniska regionalismen representerade här en möjlig riktning för framtiden, namngiven efter dess kanske starkaste förespråkare Ralf Norrman.⁹⁴⁰ I grunden innebar detta en reduktion av Svenskfinland med betoning på regionerna. Österbotten ställdes mot södra Finland, periferin mot centrum. Detta var en konflikt som också fanns på finskspråkigt håll, men som främst förknippades med den svenskösterbottniska hurrarörelsen som under 1970-talet efterfrågat enspråkiga lösningar framför tvåspråkiga. För hurrarna hade en nationell tvåspråkighet upplevts som ett ouppnåeligt mål och som något som enbart skulle resultera i ett förfall. I stället betonades regionerna och där det var språkmajoriteten som skulle bestämma riktningen.⁹⁴¹

Liknande regionala uttryck låg i tiden. Under 1990-talet stärktes regionernas positioner runtomkring Europa. Delvis som en följd av att den regionala aspekten utgjorde en central del i Maastrichtfördraget som trädde i kraft i november 1993 och genom vilket EU upprättades.⁹⁴² För Nordens del är Öresundsregionen det kändaste exemplet på hur den regionala ordningen tog sig nya uttryck under den här tiden.⁹⁴³ Men detta lämnade också ett avtryck i Finland och där det för Österbottens del blev Kvarkensamarbetet och kontakterna västerut som lyftes fram. Här utgjorde Österbottens svenskhet något av ett trumfkort.

Däremot fanns det de som uppfattade det som att det i huvudstadsregionen, framför allt kring *HBL*, hade samlats en gruppering som såg nedvärderande på österbottningarnas samarbete över Kvarken. Detta samarbete likställdes med en

---

⁹³⁹ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Pörnullbacken". Projektansökan, Interreg II Kvarken-MittSkandia 26 februari, 1997.

⁹⁴⁰ Norrman ställde upp i EU-valen 1996 för SFP, men trots ett högt röstningstal bar hans kandidatur inte riktigt hela vägen. Kurt Gullberg, "Ralf Norrman – En sann renässansmänniska", Ralf Norrman, *Personligen minskar jag inte* (Vasa, 2008), s. 11.

⁹⁴¹ Rosenberg, *Svenskfinlands sönderfall*, s. 163.

⁹⁴² Karlsson, *Regionernas Europa*, s. 47.

⁹⁴³ Persson, *Skåne, den farliga halvön*, s. 186.

form av regionalism som inte tjänade de finlandssvenska intressena.⁹⁴⁴ Före Finlands inträde i EU hade det förts en utdragen debatt kring vad ett medlemskap egentligen skulle föra med sig för Finlands del, men också för den finlandssvenska kulturen och befolkningen. Dels fanns det förhoppningar om att den språkliga minoritetens ställning skulle stärkas i och med att nationerna minskade i betydelse, dels fanns det farhågor om en ökad splittring inom Svenskfinland i form av en ökad regionalisering. Här ställdes alltså en bygdesvensk retorik i Vasa mot en kultursvensk i Helsingfors.⁹⁴⁵ I denna fråga kom Norrman att utkristallisera sig som en av SFP:s hårdaste motståndare för en anslutning till EU, då han såg en fara i att flytta över beslutanderätt i frågor som rörde Svenskfinland till en organisation där SFP troligtvis skulle få en minimal representation.⁹⁴⁶

Bosättningsfrågan var således långt ifrån det enda ämne som diskuterades inför Finlands inträde i EU. En betydligt mer intensivare regionalpolitisk debatt var högskolefrågan, där allt från antalet studieplatser till lärarutbildningens placering hade debatterats.⁹⁴⁷ Bosättningsfrågan tillskrevs likväl ett liknande hot mot det finlandssvenska i och med att österbottniska intressen ställdes mot södra Finland. Enligt Gullberg var det däremot aldrig tal om att ta något från övriga regioner, utan institutionerna skulle finnas där de gjorde störst nytta. Och på en arkeologisk front upplevdes Österbotten ha mycket att ge det övriga Svenskfinland.⁹⁴⁸

Samtidigt som initiativ som Interreg och Leader ansågs inspirera och öka den regionala nivåns befogenheter fanns det med andra ord också en risk för att dessa regionala strävanden skulle irritera de nationella myndigheterna, eller i det här fallet skapa en schism inom Svenskfinland. För trots att det inte fanns något som utslöt att också nationen kunde dra nytta av ett väl genomfört regionalt projekt, gav dessa europeiska initiativ trots allt regionerna en möjlighet att utmana den nationella politiken; dess inriktning och parametrar, medan de nationella myndigheterna i sin tur enbart gavs en marginell möjlighet att påverka de regionala nätverken och deras innehåll.⁹⁴⁹

EU påstods vara en befriare av de nationella minoriteterna, och där minoriteter som basker och samer skulle ges större utrymme att föra fram sina intressen inom EU. Finlandssvenskarna kunde med viss reservation också räknas till dessa minoriteter, men vilka var attityderna bland Finlands

---

⁹⁴⁴ "På (o)gräsrotsnivå", *VBL*, 6 juli, 1994.

⁹⁴⁵ Rosenberg, *Svenskfinlands sönderfall*, s. 114–115, 117.

⁹⁴⁶ Ralf Norrman, "Sfp:s chanser i EG teoretiska", *VBL*, 21 oktober, 1993.

⁹⁴⁷ Henriksson & Häger, "Tidningsdebatt om hot mot den finlandssvenska minoriteten", s. 77. Se också Johanna Wassholm, "Akademiskt utbildade klasslärare. Lärarutbildningen vid Åbo Akademi från 1960-talet till 1980-talet", Laura Hollsten (red.), *Åbo Akademi och kunskapen. Perspektiv på villkoren för skapandet av vetenskap 1918–2018* (Åbo, 2018).

⁹⁴⁸ Tom Sandström, "Samarbete är den bästa arbetsmetoden", *Hembygden* 4:4 (1989), s. 3.

⁹⁴⁹ Gren, *Den perfekta regionen?*, s. 45–47. Hänvisning från Andy Smith, "La Commission, Le territoire et l'innovation: la mise en place du programme Leader", Y. Mény, P. Muller, J.L. Quermonne (red.), *Politiques Publiques en Europe* (Paris, 1994).

finskspråkiga befolkning? Farhågan var alltså att detta skulle ge upphov till nya konflikter av etnisk och nationell karaktär.⁹⁵⁰

Projektets struktur och viktigaste samarbetspartners

Ansökan till EU:s regionala fond var fördelat över tre år med en tidsplan som sträckte sig från den första maj 1997 fram till den sista december 1999. Den totala budgeten för projektet uppgavs landa på 2 752 500 FIM⁹⁵¹. Från tidigare hade SÖFUK, det miljöarkeologiska laboratoriet vid Umeå universitet, Österbottens museum samt Vasa sommaruniversitet ställt sig bakom projektet finansiellt, och en ansökan hade också sänts in till Undervisningsministeriet.⁹⁵² Detta visar på bredden bakom projektet och hur olika institutioner slöt upp bakom satsningen på regionens forntid.

Att finansieringen från Undervisningsministeriet lät vänta på sig berodde emellertid inte på att det skulle ha saknats stöd för projektet på en nationell nivå. Enligt Undervisningsministeriet var projektets forskningsdel väl underbyggd. Det var projektets påverkan och koppling till näringslivets utveckling som inte framgick av den ursprungliga ansökan, varför ministeriet bad om en utredning kring hur den fortsatta arkeologiska utbildningen skulle arrangeras samt bedömas.⁹⁵³ Detta påverkade alltså inte de arkeologiska utgrävningarna vid Pörnnullbacken, som kunde köra igång helt enligt planerna och som under det första året som ett EU-finansierat projekt pågick från den 30 juni till den 29 augusti.⁹⁵⁴

Enligt ansökan till Interreg II, Kvarken/MittSkandia samt efter beslut av EU:s strukturfond var SÖFUK projektets huvudman, medan det Miljöarkeologiska laboratoriet och Institutionen för arkeologi vid Umeå universitet stod som viktigaste samarbetspartners. Övriga involverade var Österbottens museum och Vasa sommaruniversitet. Gullberg fungerade som projektledare, men det arkeologiska forskningsarbetet skulle ledas av Viklund, som tillsammans med Engelmark analyserade arkeobotaniskt material från utgrävningarna – det vill

---

⁹⁵⁰ Rosenberg, *Svenskfinlands sönderfall*, s. 154. Ett försök att belysa Finlands finskspråkiga befolknings historia efter Finlands inträde i EU är Kemiläinen. *Finns in the Shadows of the Aryans*.

⁹⁵¹ 2 752 000 FIM år 1997 motsvarar 654 500 € 2021.

⁹⁵² UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Pörnnullbacken". Projektansökan, Interreg II Kvarken-MittSkandia 26 februari, 1997.

⁹⁵³ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Pörnnullbacken". Fax från Kurt Gullberg till Karin Viklund. Odaterat. Den 23 september 1997 kom slutligen beskedet från undervisningsministeriet om att Svenska Österbottens förbund för utbildning och kultur beviljats 150 000 FIM (35 670 € 2021) för år 1997. Pengarna var ämnade för genomförandet av projektet *Arkeologi i Kvarkenregionen* i anslutning till Europeiska unionens Interreg II A gemenskapsinitiativ. Totalt beviljades 300 000 FIM (71 340 € 2021) över två år med villkoret att projektet skulle framskrida planenligt och enligt givna bestämmelser. UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Pörnnullbacken". Beslut från undervisningsministeriet 23 september, 1997.

⁹⁵⁴ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Pörnnullbacken". Interreg-projektet Arkeologi i Kvarkenregionen. Lägesrapport 26 januari, 1998.

säga undersökningar av jordprover och växtrester – samt makrofossilanalyser för den miljöarkeologiska forskningen. Boplatsutgrävningen leddes i sin tur i fortsättningen av arkeologen Per-Erik Egebäck från Riksantikvarieämbetets enhet i Västerås, tillsammans med landskapsarkeologen Pentti Risla från Österbottens museum. Det var emellertid Risla som ansvarade för att analysera och katalogisera fynden samt sammanställa rapporter över det utförda arbetet till Museiverket.⁹⁵⁵ I och med att Österbotten fick en egen landskapsarkeolog blev det i allt större utsträckning Österbottens museum som fick ta på sig rollen som mellanhand mellan de olika parterna inom projektet.

Inom ramen för det treåriga Interreg-projektet kunde SÖFUK dessutom anställa Christina Westlin (f. 1949) som projektledare och grävningssistent från och med 1998. Tjänsten var ett led i arbetet för att öka antalet professionella arkeologer i landskapet, och ett av kraven för anställning hade varit studier i arkeologi. Detta hade Westlin erhållit genom de akademiska kurser i arkeologi som ordnades vid Vasa sommaruniversitet.⁹⁵⁶

Inte att förglömma är också det praktiska grävningsarbetet för vilket projektet sysselsatte arbetslösa, studerande och skolungdomar. Arbetsstyrkan varierade från 15–20 personer under utgrävningarnas mer aktiva perioder, men också fornforskningsintresserade, såsom fornforskningssällskapets medlemmar ställde upp i den mån de hade möjlighet. Det var inte förrän projektet gick in sitt slutskede som grävningsarbetet i högre grad började utföras av arkeologistuderande från Umeå universitet.⁹⁵⁷

Arkeologistudier i Österbotten

Alltsedan 1970-talet hade det ordnats kurser i arkeologi vid de lokala arbetar- och medborgarinstituten i Österbotten. Avsikterna med kurserna hade i första hand varit att svara på det starka forntidsintresse som fanns i landskapet, varför det saknades en plan för hur kurserna kunde vidareutvecklas och förankras institutionellt. Men i takt med att intresset för forntiden växte ökade också kraven efter en egen professur i arkeologi för Österbotten och en tillhörande akademisk utbildning.

En egen professur i arkeologi förlagd till Österbotten förblev ett ouppnått mål, men 1987 kunde Vasa sommaruniversitet, i samarbete med Umeå och Helsingfors universitet, erbjuda akademiska kurser i arkeologi som en del av sitt kursutbud. Planerna för bedrivandet av arkeologistudier på högskolenivå i Österbotten hade ursprungligen förts fram av fornforskningssällskapet och kulturutskottet vid SÖL, som gemensamt gjort en framställning om detta till Vasa

---

⁹⁵⁵ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Pörnullbacken". Interreg-projektet Arkeologi i Kvarkenregionen. Lägesrapport 26 januari, 1998.

⁹⁵⁶ RA, ÖFA. I 1:1 Föreningshandlingar 1978–2009, Db:1 Verksamhetsberättelser 1985–2005. Verksamhetsberättelse 1998; Marita Bagge, "Christina Westlin gjorde sin hobby till jobb", *VBL*, 26 maj, 1998.

⁹⁵⁷ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Pörnullbacken". Interreg-projektet, lägesrapport 26 januari, 1998.

sommaruniversitet i januari 1987.⁹⁵⁸

Men planerna var betydligt äldre än så. Som bakgrund fanns det stora intresset för arkeologi som sedan 1970-talet växt fram i regionen, varför förutsättningarna för en akademisk kurs ansågs som mycket goda. Dessutom hade Evert Baudou tidigt visat ett intresse för att vidareutveckla högskolesamarbetet i Kvarkenregionen och personligen sagt sig kunna handha en del av undervisningen. Planen var att Vasa sommaruniversitet och Umeå universitet skulle samarbeta i genomförandet av kursen. Därtill ansågs det som viktigt att kursdeltagarnas prestationer och vitsord kunde godkännas vid Helsingfors universitet. För att uppfylla detta krav byggdes kurserna upp enligt kursfordringarna vid Helsingfors universitet. Som föreläsare och examinatoreverkade personal från de arkeologiska institutionerna vid de två universiteten, vilket innebar att avlagda lärdomsprov kunde godkännas i såväl Helsingfors som Umeå.⁹⁵⁹

Den första kursen att erbjudas var en A-kurs i arkeologi om 20 poäng. Kursens mål var att ge studerandena kännedom om det arkeologiska källmaterialets tre viktigaste grupper; de fasta fornlämningarna, fynden och spåren efter de forntida miljöerna, samt ge en introduktion till arkeologisk teori och metodik.⁹⁶⁰ Kurserna blev ett årligen återkommande inslag i Vasa sommaruniversitets kursutbud, men med ett upplägg som gjorde det möjligt för nya studerande att hoppa på varefter.⁹⁶¹ På grund av stor efterfrågan fortgick detta samarbete från 1987 fram till början av 00-talet, och där A-kurserna så småningom fick en fortsättning med kurser på B-nivå. Dessutom gavs några studenter möjligheten att avlägga fördjupningskurser på C-nivå.⁹⁶²

Undervisningen skedde i Vasa med omnejd samt till viss del i Umeå, något som gav kursdeltagarna en möjlighet att bekanta sig med fornlämningar på bägge sidorna om Kvarken.⁹⁶³ Undervisningen skedde dessutom ofta parallellt med de utgrävningar som pågick i regionen, däribland Pörnullbacken, som ju undersöktes i samband med projektet *Arkeologi i Kvarkenregionen*. Men

---

⁹⁵⁸ MM, ÖF. Oförtecknat material. Pärm märkt "Österbottniska fornforskningssällskapets verksamhet 1985–2002". Meddelande till styrelsen för Vasa sommaruniversitet. Undertecknat av Ralf Norrman och Kurt Gullberg 5 januari, 1987.

⁹⁵⁹ Norrman, "Förhistoriskt jordbruk kartläggs i Österbotten", s. 5; MM, ÖF. Oförtecknat material. Pärm märkt "Österbottniska fornforskningssällskapets verksamhet 1985–2002". Informationsbrev 1/87.

⁹⁶⁰ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Järnåldersbygd i Österbotten". Kursplan för A-kurs i arkeologi.

⁹⁶¹ MM, ÖF. Oförtecknat material. Pärm märkt "Österbottniska fornforskningssällskapets verksamhet 1985–2002". Informationsbrev 2/89.

⁹⁶² Det hade funnits tal om en C-kurs i arkeologi under en längre tid för att kunna erbjuda en komplett helhet. Den 24 januari 1996 undertecknades slutligen ett avtal om genomförandet av en C-kurs i arkeologi om 20 p. Kursen skulle genomföras under vår- och höstterminen 1996. Upplägget var 40 timmars undervisning under våren och fem handledningstillfällen under hösten. UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Pörnullbacken". Avtal om genomförandet av C-kurs i arkeologi 26 januari, 1996.

⁹⁶³ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Pörnullbacken". Information till deltagarna i uppsattsseminariet i arkeologi 21 april, 1997.

möjligheten att knyta undervisningen till de arkeologiska utgrävningarna var också något som användes vid ansökandet om ytterligare finansiering, eftersom detta visade på de synergieffekter projektet hade för samhället.⁹⁶⁴

Vasa sommaruniversitet stod för kostnaderna som uppstod till följd av undervisning, handledning och resor. Antalet deltagare på kurserna varierade, men med ett medeltal på 20 deltagare per kurs, och där en aktiv grupp om 10 personer tenderade och avlade samtliga kurser som erbjöds.⁹⁶⁵ Flera av deltagarna var centrala medlemmar i fornforskningssällskapet och hade visat ett intresse för arkeologi under en längre tid, men kurserna ställde inga större krav på förkunskaper, utan riktade sig till såväl dem som behövde arkeologisk kunskap i ett kommande yrke, som till de som hade ett mer allmänt intresse för arkeologi. Men även om kraven var lågt ställda var målen höga. Den viktigaste målsättningen med kurserna ansågs vara att ge ökad arkeologisk kompetens hos forskare och studerande från Öster- och Västerbotten.⁹⁶⁶ I längden skulle arkeologins status i Österbotten alltså höjas.

Forskning och undervisning utgjorde nämligen två av fornforskningssällskapets grundpelare. I *Studios* tredje nummer skrev Norrman "att ny kunskap tillkommer är den ena halvan av ett helt, där den andra halvan går ut på spridning av denna nya kunskap. De nya forskningsresultaten måste göras kända: bland arkeologer och annat fackfolk, bland läroboksförfattare och massmediamänniskor samt bland allmänheten".⁹⁶⁷ Genom att vara delaktiga i ordnandet av arkeologisk undervisning arbetade fornforskningssällskapet således för att förändra synen på Österbottens forntid underifrån. Trots att planerna på en egen arkeologisk institution i Österbotten inte kom att infrias uppfattades de akademiska kurserna i arkeologi svara på behovet av fortbildning. Svårare var det däremot att göra denna nya kunskap känd i landskapet samt nå ut till en publik utanför Österbotten.

Vörå Forncenter och planerna på en järnåldersby

De akademiska kurserna i arkeologi som började ges 1987 hade varit det första konkreta beviset på att samarbetet med Umeå universitet började bära frukt. Genom kurserna kunde de forntidsintresserade österbottningarna bekanta sig med arkeologins principer och tillvägagångssätt. Dessutom var detta en klar strategi bland fornforskningssällskapets medlemmar för att etablera och stärka sin roll gentemot de finländska arkeologerna. Men också planerna på en

---

⁹⁶⁴ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Pörnullbacken". Arkeologi i Kvarkenregionen, ett forsknings- och utbildningsprojekt. Ansökan om projektmedel 26 februari, 1997.

⁹⁶⁵ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Pörnullbacken". Kostnads kalkyl för arkeologiundervisning vid Vasa sommaruniversitet enligt Umeå Universitets fordringar 24 februari, 1997.

⁹⁶⁶ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Pörnullbacken". Projektet Arkeologi i Kvarkenregionen, Kulturnämnden vid Svenska Österbottens förbund för utbildning och kultur 4 januari 1999.

⁹⁶⁷ Ralf Norrman, "Från redaktionen", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia* 1987 (1988), s. 8.

järnåldersby kan ses svara på ett liknande behov. Dels skulle denna användas i undervisningssyfte, dels höja landskapets status på en arkeologisk front med sikte på en ökad turism.

Däremot var detta inte det första tillfället som det dryftades planer på en rekonstruktion av ett förhistoriskt hus. Redan efter att resultatet från den arkeologiska undersökningen av bopplatsen vid Kalaschabrännan hade presenterats 1991 hade det börjat föras diskussioner kring möjligheterna att utifrån forskningsresultatet konstruera ett österbottniskt järnåldershus. Vid tillfället var Österbottens museum i färd med att bygga om sin basutställning, varför fornforskningssällskapet och SÖL hade fört fram sina planer till Österbottens museum och Museiverket.⁹⁶⁸ Dessa planer stannade på idéstadiet, men önskan om en rekonstruktion av ett järnåldershus levde vidare och fick följa med in i Kvarkenprojektet, och ett av slutmålen blev uppförandet av en järnåldersby som en del av ett upplevelsecenter i Vörå. Här låg undersökningen av bopplatsen på Pörnnullbacken som grund. I projektansökan går det att läsa att:

Rekonstruktionen är viktig för att testa den genomförda forskningen och kommer samtidigt att innehålla en forskningsuppgift i sig. En järnåldersgård skulle därutöver ge ett värdefullt tillskott bl. a. till kunskapsturism, skolundervisningen och lägerskolverksamheten.⁹⁶⁹

Under projekttiden skulle rekonstruktionen sysselsätta såväl forskare som universitetslärare, medan den färdiga fornbyn skulle skapa fasta arbetsplatser. Det uppskattades att järnåldersbyn kunde sysselsätta allt från 5 till 15 personer beroende på säsong. Dessutom behövdes hantverkare vid uppbyggnadsperioden som förväntades ta upp till fyra år i anspråk.

Vilken tidsperiod bondgården skulle representera var däremot något oklart. Det talades om en bondgård från järnåldern med hus och närmiljö, och att de olika komponenterna skulle vara samtida. Det fanns C14-dateringar från 100–800 e.Kr., men det slutgiltiga beslutet skulle göras först efter att utgrävningarna på Pörnnullbacken hade avslutats. Budgeten för projektet var däremot klar och rekonstruktionen beräknades kosta 200 000 FIM. Ytterligare finansiering skulle därmed behövas för att ro projektet i hamn.⁹⁷⁰

Något som talade för projektet var att infrastrukturen redan fanns på plats. Det hade förts diskussioner med Vörå kommun och platsen för fornbyn hade valts ut. Det var tänkt att järnåldershuset skulle byggas vid Norrvalla Rehab Center i Vörå som hade erfarenhet av kursverksamhet och kulturturism. Vörå låg

---

⁹⁶⁸ MM, ÖF. Oförtecknat material. Pärm märkt "Österbottniska fornforskningssällskapets verksamhet 1985–2002". Verksamhetsplan 1992.

⁹⁶⁹ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Pörnnullbacken". Projektansökan, Interreg II Kvarken-MittSkandia 26 februari, 1997.

⁹⁷⁰ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Pörnnullbacken". SÖFUK. Kulturnämnden. Uppföljning av Interregprojektet, odaterat. 200 000 FIM motsvarar 47 560 € 2021.

dessutom mitt i landskapet och kunde lätt nås av såväl svensk- som finskspråkiga skolor och skolklasser.⁹⁷¹

Detta var inte heller första gången som det funnits liknande planer i Vörå. Torbjörn Ehrman hade närt planer på en fornby efter upptäckten av runinskriftionerna i Vörå. Ehrman hade rentav tänkt sig grundandet av ett helt museiområde i kommunen, med rekonstruktionen av ett järnåldershus som det stora dragplåstret.⁹⁷² Liknande idéer tenderade att blomma upp i samband med någon större arkeologisk utgrävning eller upptäckt, enbart för att snabbt glömmas bort efter att nyhetens behag hade lagt sig.

Ehrmans projekt avancerade aldrig längre än till idéstadiet, men detta visar hur rekonstruktioner på ett lokalt plan ofta är mer praktiskt inriktade än nationella projekt. Bodil Petersson skriver att just rekonstruktioner på ett lokalt plan, till skillnad från det nationella, inte har en lika tydlig politisk prägel, något som möjliggör ett fokus på just jubileer, marknader och evenemang. Målet är snarare att skapa en identitet för bygdens invånare samt uppmuntra till forskning gällande den lokala historien.⁹⁷³ Sedan är det förstas som Ehrman gjorde möjligt att drömma om att detta skulle ge upphov till en turistmagnet som också kunde locka personer utifrån.

På samma sätt som beträffande Ehrmans projekt inhämtades inspirationen för SÖFUK:s planer för fornbyn från orter utanför Finland. Närmare bestämt från Lejre i Danmark, Eketorp på Öland och Gene i Örnsköldsvik där det fanns motsvarande anläggningar. Till skillnad från dessa fornbyar, som främst var kommersiellt inriktade, skulle fornbyn i Vörå utveckla såväl kulturturismen som upplevelseturismen i landskapet. Järnåldersbondgårdens verksamhet skulle innefatta odling av gamla odlingsväxter, uppfödning av gamla husdjursraser, hantverk från järnåldern som vävning, smide och gjutning av metallföremål, keramik tillverkning och matlagning.⁹⁷⁴ Trots storslagna planer blev det emellertid inget av järnåldersbyn.

2003 kunde ändå ett första bronsålderstida fornhus invigas vid Långträskhällorna vid Vitmossen i Vörå. Bakom detta fornhus stod varken SÖFUK eller fornforskningssällskapet, utan det arkeologiska utskottet inom Jacob Tegengren-Sällskapet, som velat göra slag av de långvariga planerna på en rekonstruktion av ett fornhus i Vörå. Projektet hade fått tillstånd av Museiverket, som representerades av Marianne Schaumann-Lönnqvist vid invigningen. Huset hade byggts genom talkoarbete, men med stöd från Vörå kommun och Tegengren-Sällskapet. Dessutom hade byggarlaget inbegärt expertutlåtanden från såväl Sverige som Finland, bland annat av Unto Salo (1928–2019), som var professor i arkeologi vid Åbo universitet. Huset sades vara ett allmänt

---

⁹⁷¹ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Pörnullbacken". Projektredogörelse, Arkeologi i Kvarkenregionen 10 november, 1999.

⁹⁷² "Rejpelt-runan från 1100-talet", *JT*, 31 augusti, 1982.

⁹⁷³ Petersson, *Föreställningar om det förflutna*, s. 158–159.

⁹⁷⁴ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Pörnullbacken". Projektansökan till Undervisningsministeriet gällande projektet "Arkeologi i Kvarkenregionen, ett forsknings- och utbildningsprojekt" 18 april, 1997.

förhistoriskt stolphus, utan direkt anknytning till de undersökningar som tidigare bedrivits på området. Liksom Gullbergs planer för järnåldersbyn var syftet, som arkeologisktutskottets ordförande Erik Svens lät meddela, främst inriktad på turism. Men det fanns också en förhoppning om att fornhuset skulle användas för lägerskolsverksamhet. Dessutom fanns det bygglov för ytterligare ett fornhus på platsen.⁹⁷⁵

Ungefär samtidigt bedrevs det alltså två liknande projekt i Vörå. Båda sökte finansiering från EU, men endast ett av projekten kom att slutföras. Skillnaden låg i projektens storlek. I SÖFUK:s fall var det frågan om en flerårig programplanering, som följdes upp på årlig basis, men som också knöt an till det arkeologiska forskningsprojektet som pågick på Pörnnullbacken. Projektet hade genast från början ett mer övergripande mål och resultaten förväntades kunna mätas i form av nätverkskapande, men också genom utbildning och kompetensutveckling. Således uteblev resultaten från projektet inte helt även om något järnåldershus aldrig uppfördes.

En orsak till att järnåldersbyn inte förverkligades var svårigheten att uttala sig om den boplats som hade undersökts under projektets gång. Att det var en järnåldersgård stod klart i ett inledande skede, men det faktum att området hade varit i aktiv användning under en lång tidsperiod, både i förhistorisk och under senare tid gjorde det svårt att urskilja de olika bebyggelseskedena från varandra.⁹⁷⁶ Efter att jag i föregående kapitel redogjort för planerna för den österbottniska forntidsforskningen blir det därmed logiskt att i det följande presentera resultatet från projektet.

Från romartid till vikingatid

Formellt avslutades projektet 1999, men arbetet i laboratorier och sammanställningen av forskningsresultaten drog ut på tiden. Således skulle det dröja fram till den 11 maj 2002 innan det slutgiltiga resultatet presenterades för allmänheten.

Resultatet inväntades med spänning, men utan att någon egentlig debatt bröt ut. Detta betydde inte att resultaten skulle ha accepterats rakt av. I stället kan en förändring sägas ha skett i hur såväl Museiverket som de professionella forskarna i Finland förhöll sig till det arkeologiska arbete som bedrevs i Österbotten. En viss distansering var märkbar från Museiverkets sida. Detta framkommer tydligt i ett reportage som Erik Appel gjorde för *HBL* gällande de

---

⁹⁷⁵ Stig Svens, "Fornhus invigdes på Långträskhällorna", *VBL*, 13 juli, 2003. Fornhuset är en del av Vitmossens forn område och vandringsled. "Vitmossens vandringsled", *Suomen muinaispolut*. Hämtat från <<http://www.muinaispolut.fi/polkureitit/voyri-vitmossens-vandringsled>>, 13 oktober, 2020. Planerna för fornhuset presenterades första gången för allmänheten i oktober 2002. Marita Bagge, "Ett fornhus tar form i Tuckorskogen", *VBL*, 5 oktober, 2002. Fornbyn fick sitt andra fornhus ett par år senare. Stig Svens, "Fornby fick sitt andra fornhus", *VBL*, 7 september, 2004.

⁹⁷⁶ Rikard Wennerberg, "Bosättningen på Pörnnullbacken. En jämförande studie", Karin Viklund & Kurt Gullberg (red.), *Från romartid till vikingatid* (Vasa, 2002), s. 111–112.

arkeologiska utgrävningarna på Pörnnullbacken. Appel skrev att Museiverket i stort sett intog rollen som åskådare under Umeåforskarnas utgrävningar: "Våra forskare/arkeologer förefaller ha grävt ned sig i försvarsställningar och överlämnat fältet för 'innovationer' åt Umeåforskarna och österbottningarna".⁹⁷⁷

Men det var också mycket annat som hann ske under projektets gång som satte en tydlig prägel på det arkeologiska arbetet. För även om mycket nytt kom till daga i och med forskningsprojektet *Arkeologi i Kvarkenregionen*, förlorade den österbottniska forntidsforskningen också en av sina drivande krafter i Ralf Norrman under projektets gång.

Slutet på en era

Rubriken för detta underkapitel har två innebörder. Dels för att det resultat som presenterades 2002 kan ses som ett avslut på det samarbete som hade kört i gång 1986, dels för att markera att den österbottniska forntidsforskningen förlorade ett av sina mest namn- och färgstarka personligheter innan projektet nådde sitt fulla slut.

Den 21 mars 2000 avled Ralf Norrman efter en längre tids sjukdom. Tre år tidigare hade också Bertel Holms penna tystnat, och Uno Forss jakt efter fornlämningar upphörde definitivt 2003, medan den finländska arkeologin förlorade en av sina mest tongivande forskare 2004 då Carl Fredrik Meinander avled.⁹⁷⁸ Vem skulle nu fylla *VBL* med insändare kring forntiden och göra banbrytande arkeologiska upptäckter?

Norrman blev 53 år. I en minnesruna i *VBL* skrev Gullberg att Norrman fått beskedet om sin sjukdom under hösten 1998, men uppvisat en inre styrka som var få förunnade. Ända till sitt frånfälle hade Norrman varit fornforskningssällskapets mångåriga ledare och eldsjäl, varför det inte är ägnat att förundra att verksamheten lamslogs som en följd av detta. Men det var inte bara fornforskningssällskapet som led en stor förlust. Oavsett vad man ansåg om Norrmans debattstil eller otaliga yttranden under årens gång hade han sedan 1970-talet gjort sig känd som en förkämpe för österbottniska frågor.⁹⁷⁹

"Personligen minskar jag inte" är ett yttryck som ofta tillskrivs Norrman och som på många sätt sammanfattar hans engagemang för de frågor han tog sig an, men också fångar hur han såg på det svenska i Finland.⁹⁸⁰ Norrman hade strävat efter att höja österbottningarnas kulturella självmedvetenhet. Detta var en uppgift han åtagit sig att fullföra. Norrman har skrivit hur han såg sig utföra ett hundgöra och smutsigt arbete, men hur detta var en uppgift han var villig att åta sig för att rensa upp i det träsk av lögner och förvrängningar som han såg utgöra den vetenskapliga synen på Österbottens forntid. Det enda han önskade i gengäld

---

⁹⁷⁷ Erik Appel, "Umeåarkeologer fyller tomrum", *HBL*, 4 maj, 1997.

⁹⁷⁸ Torsten Edgren, "Meinander, Carl Fredrik", *Minnesrunor*

Hämtat från, <<https://minnesrunor.fi/minnesrunor/view-165974-4105>>, 7 september, 2021.

⁹⁷⁹ Kurt Gullberg, "Ralf Norrman död", *VBL*, 24 mars, 2000.

⁹⁸⁰ Gullberg, "Ralf Norrman – En sann renässansmänniska", s. 7.

var sympati och hjälp i det tysta från de som förstod honom, för det var redan i ett tidigt skede som han insåg hur det han ville ha framfört inte skulle gå hem i samtliga läger.⁹⁸¹

Fornforsknings-sällskapet förlorade däremot inte bara Ralf. Efter sin makes död drog också Eva-Liisa Norrman sig tillbaka och avgick som sällskapets kassör och redaktionssekreterare.⁹⁸² Eva-Liisa har figurerat i en alltför liten utsträckning i denna avhandling, men även om hon inte hade en lika medialt framträdande roll som sin make är det svårt att se hur Ralf skulle ha haft tid och möjlighet att engagera sig i alla de frågor han tog sig an utan Eva-Liisa vid sin sida; oberoende om det gällde att hjälpa till med förundersökningar, redaktionsarbetet eller hemmet. Trots att detta är något som jag inte kunnat vidareutveckla i det här sammanhanget är Ralf och Eva-Liisa Norrman ett typexempel på ett intellektuellt par som uppvisar flertalet likheter med de par som ligger i fokus för antologin *Par i vetenskap och politik*.⁹⁸³ Särskilt idéhistorikern Per Wisselgrens användande av manager för att beskriva den svenska politikern Anna Wicksell (1862–1928) som en form av manager för maken Knut Wicksell (1851–1926) kan i viss mån också ses som tillämpligt för att beskriva Ralf och Eva-Liisa Norrman.⁹⁸⁴ Gullberg har skrivit hur tre nyckelord gällande Norrman var just: familjen, forskningen och förtroendeuppdragen.⁹⁸⁵

Det var i stor utsträckning på Norrmans initiativ som den österbottniska fornforskningen genomgick en professionaliseringsprocess under 1980-talet. Och ända fram till sin död fortsatte Norrman det arbete som utstakats vid fornforsknings-sällskapets tillblivelse 1984. Däremot hann Norrman inte se forskningsprojektet *Arkeologi i Kvarckenregionen* gå mot sitt slut. För även om de arkeologiska undersökningarna hade färdigställts 1999 fortsatte bearbetningen av fynden och bestämmandet av C14-dateringar ännu under år 2000, med förhoppningen att de nya rönen skulle kunna publiceras därpå följande år.⁹⁸⁶ På grund av förseningar med inkomna bidrag kom det som redan framgick att dröja till 2002 innan fornforsknings-sällskapets femte publikation i Acta-serien utkom i form av boken *Från romartid till vikingatid* (2002) och där forskningsresultatet från utgrävningen av järnåldersboplatsen på Pörnnullbacken presenterades.

Studia lades däremot på is för en lång tid framöver och utkom först 2008 med ett specialnummer tillägnat Norrmans minne.⁹⁸⁷ Till ny ordförande för fornforsknings-sällskapet valdes Esko Pursiainen, tidigare viceordförande, men också Norrmans vän och en av hans närmaste förtrogna. Pursiainen kallades ofta

---

⁹⁸¹ MM, ÖF. Oförtecknat material. Pärm märkt "Siri Hagbacks brev". Brev från Ralf Norrman till Siri Hagback, 24 februari, 1984.

⁹⁸² RA, ÖFA. I 1:1 Föreningshandlingar 1978–2009, Db:1 Verksamhetsberättelser 1985–2005. Verksamhetsberättelse 2000.

⁹⁸³ Annika Berg, Christina Florin & Per Wisselgren (red.), *Par i vetenskap och politik* (Umeå, 2011), s. 33–35.

⁹⁸⁴ Per Wisselgren, "Bakom varje framgångsrik man...", Annika Berg, Christina Florin & Per Wisselgren (red.), *Par i vetenskap och politik* (Umeå, 2011), s. 55–56.

⁹⁸⁵ Gullberg, "Ralf Norrman död", s. 11.

⁹⁸⁶ RA, ÖFA. I 1:1 Föreningshandlingar 1978–2009, Db:1 Verksamhetsberättelser 1985–2005. Verksamhetsberättelse 2000.

⁹⁸⁷ *Studia Archaeologica Ostrobotniensia* 2008 (2008).

för Norrmans högra hand, men är också en aktör som liksom Eva-Liisa Norrman lätt men oförtjänt hade kunnat glömmas bort, och som visar på nackdelarna med att enbart koncentrera sig på ett visst källmaterial. Pursiainen förde nämligen inget större väsen av sig i de debatter som fördes i dagstidningarnas insändarsidor, men kan trots detta tillskrivas en viktig roll, bland annat eftersom det var genom Pursiainen som Norrman började intressera sig för Vörårunorna. När Norrman befann sig på andra sidan av Atlanten höll Pursiainen genom brev och telefonsamtal Norrman uppdaterad om vad som skedde på den arkeologiska fronten i Österbotten. Därutöver satt Pursiainen med på möten och seminarier gällande Österbottens forntid, ofta utrustad med bandspelare och kamera, allt skulle dokumenteras. Men Pursiainen höll också via brev kontakt med såväl Evert Salberger som med ett flertal forskare från Umeå och var i flitig kontakt med Museiverket gällande allt från runinskriptioner till andra fornyfynd som hittades i Österbotten.⁹⁸⁸

Pursiainens roll har inte varit fullt lika möjlig att belysa i och med mitt fokus på tidningsmaterial, utan det var först när jag bekantade mig med fornforskningssällskapets egna arkiv som Pursiainen trädde fram. Pursiainen hade inte en lika framträdande roll som Norrman eller Gullberg, men han bedrev ett viktigt arbete i det tysta och kan ses som en kunskapsaktör, om än på andra grunder än Norrman.⁹⁸⁹ Det finns också många andra utöver Pursiainen som bedrev ett viktigt arbete och som hade varit förtjänta av att lyftas fram ytterligare.

Österbottens järnåldersbygd och skapandet av Österbottens nya forntid

Projektet *Arkeologi Kvarkenregionen* avslutades formellt i och med ett seminarium i Vörå lördagen den 11 maj 2002 med anledning av utgivningen av boken *Från romartid till vikingatid* (2002). Som arrangör stod fornforskningssällskapet och SÖFUK.⁹⁹⁰

Dagen efter seminariet publicerades en intervju med Gullberg och Viklund i *VBL*. Viklund beskrev sina intryck av Österbotten och dess forntid som ett jungfruligt område för arkeologerna från Umeå: "Det är svårt att tro att en så rik fornlevnadsmiljö inte har undersökts ordentligt. Det var en stor överraskning för oss att det fanns ett så stort fyndmaterial i Österbotten, bland annat en intakt vapengrav". Viklund jämförde detta med det arkeologiska materialet i Norrbotten som var av ett helt annat slag. Detta gav följdfrågan varför finländska forskare då inte hade undersökt Österbotten noggrannare, något som Viklund gav följande svar på: "De har väl inte velat gå in i Österbotten eftersom det är ett

---

⁹⁸⁸ RA, Esko Pursiainens arkiv. 1:1 Inkomna brev 1936–1984; 1:2 Inkomna brev 1984–1990.

⁹⁸⁹ Östling, "En kunskapsarena och dess aktörer", s. 120. Östling visar här hur kunskapsaktörerna kan uppvisa olika roller samt befodra olika slags kunskap.

⁹⁹⁰ MM, ÖF. Oförtecknat material. Pärm märkt "Österbottniska fornforskningssällskapets verksamhet 1985–2002". Informationsbrev 1/2002.

lite minerat område. Man har så förutfattade meningar om bygden och dess utveckling att man inte velat gå in och utmana dessa meningar”.⁹⁹¹ Viklund lät alltså antyda att tidigare debatter som förts kring bosättningsfrågan hade ökat de professionella forskarnas motvilja att närma sig Österbottens äldre historia.

Här syns genast en skillnad mellan Viklund och Baudou. Till skillnad från Baudou var Viklund inte lika försiktig i sina uttalanden. Viklund menade att det var hög tid att sluta tala om folkinvandring och ett arkeologiskt tomrum i Österbotten. Projektet *Arkeologi i Kvarkenregionen* hade visat att Österbotten varit befolkat under perioden 100–1000 e.Kr. och både Viklund och Linderholm var skeptiska till den traditionella finländska arkeologiska synen.⁹⁹²

Enligt Viklund var synen på arkeologi ålderdomlig i Finland eftersom arkeologiska fynd så ofta fått tolkningsföreträde framför andra metoder. Minst lika viktiga som fynden var analyser av sädeskorn, pollenanalyser och fosfatanalyser. Att utveckla dessa områden såg Viklund som nödvändigt om den arkeologiska forskningen i Finland ville bli internationellt respekterad. Det var därmed hög tid att ställa djupare frågor än vilket språk som hade talats av befolkningen under vikingatiden, med vilket Viklund avsåg den i hennes mening mycket problematiska frågan om den finska och svenska befolkningens ankomst till Finland. Men frånsatt detta höll Viklund inte heller den finländska arkeologin i särskilt hög aktning. Jämfört med Sverige var antalet studieplatser i arkeologi för få vid lärosätena, samtidigt som det fanns alltför få yrkesverksamma arkeologer i Finland.⁹⁹³ Viklund lanserade alltså fler arkeologer som en lösning på de problem som fornforskningen i Österbotten ansågs lida av. Detta var emellertid en lösning som C.J. Gardberg redan hade skjutit ner mer än ett årtionde tidigare. Det ansågs helt enkelt inte finnas rum för fler arkeologer i Finland.⁹⁹⁴

Viklunds påstående om att Österbotten skulle ha varit arkeologiskt utforskat stämmer däremot inte helt med verkligheten. Beträffande förhistorisk tid kan rentav det motsatta hävdas, och Österbotten har på många sätt varit välrepresenterat i arkeologiska undersökningar, något som de finländska arkeologerna också har varit snabba med att påpeka. Forntiden i Österbotten har ofta lyfts fram i de nationella översiktsverken, om än just vikingatiden och början av korstågstiden må stå som något av ett undantag och frågetecken.

Hur framställdes då Österbottens nya forntid i *Från romartid till vikingatid*? Vilka var de viktigaste resultaten som forskargruppen från Sverige kunde visa upp? Och vad uppfattades som de största vinningarna med projektet? Utan att gå händelserna alltför mycket i förväg vill jag lyfta fram Bengt Kummel som anmälde boken till *VBL* genom att beskriva projektet likt en askungesaga och hur en backe i Vörå, tidigare känd för ett par fornyfynd, hade gjorts till en

---

⁹⁹¹ Peter Ehrström, "Korsholm slott nästa i tur", *VBL*, 12 maj, 2002.

⁹⁹² Stefan Svenfors, "Det österbottniska tomrummet är en myt", *JT*, 12 maj, 2002.

⁹⁹³ Ehrström, "Korsholm slott nästa i tur".

⁹⁹⁴ Se Kevin, "Sur debatt om runorna".

internationell angelägenhet.⁹⁹⁵ Det är svårt att inte här dra paralleller till begravningsplatsen Sutton Hoo i Suffolk, England. Denna hade också varit mer känd som en kulle, fram till upptäckten av ett vikingatida långskepp vid en arkeologisk utgrävning 1938. Dessutom under ledning av en amatörarkeolog.⁹⁹⁶ Förväntningarna på projektet var mycket höga och frågan var om dessa förväntningar nu verkligen hade infriats. Som påminnelse kan det vara värt att nämna att ett av målen hade varit att stärka bevisen på en bosättningskontinuitet och förhoppningen var att finna en boplats som odiskutabelt kunde visas ha varit i användning ännu under den så kallade befolkningsvackan.

Från romartid till vikingatid sammanfattade projektet och presenterade de resultat som hade fåtts fram under utgrävningarna 1994–1999. Viklund och Gullberg stod som redaktörer och medverkade också som artikelskribenter. Viklund deltog med en framställning av Österbottens järnåldersbygd under den undersökta perioden och Gullberg med en redogörelse över en vikingatida vapengrav. Men också Baudou bidrog med en artikel om den nationella identitetens betydelse i finländsk arkeologi. Baudous artikel kom att väcka en hel del uppmärksamhet, men också Gullbergs bidrag är intressant att stanna upp vid, eftersom det visar på den professionalisering som fornforskningssällskapets medlemmar genomgått sedan grundandet. Från att tidigare enbart ha varit i stort sett medhjälpare under de arkeologiska utgrävningarna, hade de under arkeologiska kurser tillskansat sig kunskap om arkeologins principer och metoder som nu möjliggjorde egna framställningar om områdets fornynd.

Redan i bokens förord slogs det fast att detta hade varit en fortsättning på det tidigare utförda arkeologiska arbetet som hade bedrivits i Österbotten sedan mitten av 1980-talet. Detta markerades av att en utgångspunkt för projektet hade varit de pollenanalyser som presenterats under det första projektet, men som gavs en ny tyngd och förstärktes som argument i och med undersökningen av boplatsen på Pörnnullbacken. Det som nu presenterades var således någonting mer än en hypotes. Utifrån Pörnnullbacken byggdes det rentav upp en kronologi från forntiden fram till dags dato.

Bilden som gavs av Österbottens järnålder var också en högst annan jämfört med den mer allmänt cirkulerade berättelsen om Österbotten som avfolkat vid ingången till vikingatiden. Det berättades att boplatsen som hade hittats i samband med projektet låg i slutningen av en backe och anslöt till en åssträckning invid Vörå å. När bosättningen under de första århundradena e.Kr. hade etablerats hade denna backe just upphört att vara en ö och förenats med en större landmassa i söder. I takt med tillandningen bildades nya strandängar, som erbjöd möjlighet för slätter och bete samt även odling allteftersom strandängarna torkade upp. Storhetstiden för detta område inföll under perioden 600–1000 e.Kr., som också var den intensivaste bebyggelseperioden på

---

⁹⁹⁵ Bengt Kummel, "Pörnnullbacken vidgar perspektivet", *VBL*, 28 maj, 2002.

⁹⁹⁶ "The Anglo-Saxon ship burial at Sutton Hoo", *The British Museum*

Hämtat från <<https://www.britishmuseum.org/collection/death-and-memory/anglo-saxon-ship-burial-sutton-hoo>>, 7 september, 2021.

Pörnullbacken. En järnåldersgård blev en by och jordbruket var den näring som gav förutsättningarna för en fortsatt bebyggelse ända in i modern tid. Som grund för dessa tolkningar fanns arkeobotaniskt och osteologiskt material från utgrävningarna, pollenanalyser, markkarteringar, C14-dateringar av sädeskornfynd och arkeologiskt material.⁹⁹⁷

Däremot sade detta inget om intensiteten och folktätheten som kunde ha fluktuerat från en period till en annan. Förklaringen bakom en nedgång kring år 500 e.Kr såg Viklund i följderna av Romarrikets kollaps som fått stora följder för de tidigare handelssystemen: "Föremål nådde inte hit upp längre och därför hittar vi så få. Men det betyder inte att området är avfolkat utan livet går vidare i andra former". Viklund jämförde detta med vikingatiden i Västerbotten, som varit en expansiv period, men som i likhet med Österbotten kännetecknades av en fyndtomhet. Förklaringen som gavs och som överensstämde med vad Baudou tidigare fört fram var att den nuvarande bebyggelsen fanns på samma plats som en tidigare vikingatida bosättning.⁹⁹⁸ Därför hade inga boplatser från vikingatiden kunnat lokaliseras inom ramen för projektet.

Men Viklund utvecklade också kontinuitetsproblematiken som hade haft en stor inverkan på hur Österbottens järnålder framställdes inom den arkeologiska forskningen i Finland. Viklund tog upp Baudous tidigare utvecklade begreppspar med den regionala kontinuiteten som utgångspunkt, men knöt detta till boplatserna på Pörnullbacken. Sålunda gavs frågan om kontinuitet och diskontinuitet en högre konkretiseringsgrad.

Viklund tillskrev särskilt begreppsparen *centralitet-marginalisering* och *kontinuitet-diskontinuitet* stor betydelse. Detta var dikotomier som var vanligt förekommande inom den arkeologiska forskningen. För Österbottens del hade Gullydynt och Pukkila fram till att de övergivits utgjort regionalt viktiga centralorter i det järnålderstida Österbotten, men Viklund tillskrev Pörnullbacken samma status. Kriterierna för vad som ansågs utgöra en centralplats varierade, men gemensamt var att de utgjorde lokalt viktiga platser. Viklund skriver att en "centralort spelar en central roll i dåtidens samhälle i fråga om en eller flera av judiciella, ekonomiska, religiösa, militära och produktionsmässiga företeelser". Utifrån denna indelning tillskrev Viklund det mytomspunna Gullydynt rollen som en offerplats och helgedom, nära anknuten till de två närliggande våtmarksgravarna vid Levänluhta och Källdamäki, medan Pörnullbacken var en centralplats ur ett produktionsmässigt samt militärt hänseende.⁹⁹⁹ Viklund ville alltså inte se det vikingatida Österbotten som en sista utpost, utan som en del av ett större nätverk, som svarade mot det vikingatida

---

⁹⁹⁷ Roger Engelmark & Karin Viklund, "Korn i rågens rike! Pörnullbackens jordbruk och kulturlandskap", Karin Viklund & Kurt Gullberg (red.), *Från romartid till vikingatid* (Vasa 2002), s. 13, 16–18.

⁹⁹⁸ Ehrström, "Korsholm slott nästa i tur".

⁹⁹⁹ Karin Viklund, "Österbottens järnåldersbygd och kontinuitetsproblematiken", Karin Viklund & Kurt Gullberg (red.), *Från romartid till vikingatid* (Vasa 2002), s. 25–27, 32. Se även Karin Viklund, "Österbottens järnåldersbygd och kontinuitetsproblematiken", *VBL*, 20 januari, 2001.

nätverk som de finländska forskarna funnit i närheten av Letala i landskapet Egentliga-Finland.¹⁰⁰⁰

Österbotten skrevs in i en allt större berättelse och knöts alltmer tydligt samman med tillblivelsen av Svearike. Detta beskrevs som en lång process i regionen i form av en sammansmältning mellan öst och väst, utan några större stridigheter. Som grund för dessa tolkningar stod avsaknaden av fornborgar och försvarsanläggningar i regionen.¹⁰⁰¹ Här fanns alltså inte några spår som skulle ha stött de tolkningar som också cirkulerade kring den här perioden i Österbottens historia enligt vilka en tidigare bosättning trängts undan som en följd av krigståg från Birkaland och Satakunta.

Enligt Viklund gick det däremot inte att komma ifrån att det förekommit ett samhälleligt kontinuitetsbrott i Österbotten:

I ljuset av vad som relaterats ovan om flera under järnåldern centrala platser vars vidare öden är okända, är det svårt att utifrån svensk (arkeologisk) horisont ägna just det österbottniska tomrummet något stort intresse. Det är som synes snarare regel än undantag att en längre forntida bebyggelsesekvens i ett område bryts, för längre eller kortare tid. De nya dateringarna från Pörnnullbacken, tillsammans med det tidigare kända fyndmaterialet från vikingatid, visar på en kortare tid för Österbotten än för många andra platser. Tiden fram till den historiskt kända bebyggelsen på 1300-talet har krympt avsevärt. Det verkar helt enkelt inte trovärdigt att man under loppet av ett par hundra år hunnit med avfolkning, inflyttning och språkbyte, samt uppodling av de betydande arealer som avspelas i de tidigaste kamerala källorna från 1500-talet.¹⁰⁰²

Fortsättningsvis fanns det en lucka, men enligt Viklund var frågan om vad som hänt mer intressant än dryftandet av ett tomrum. Det var ett känt faktum att forntida bebyggelser avmattades eller bröts under längre eller kortare perioder. Liksom Baudou hävdade Viklund hur detta var mer regel än undantag. För arkeologerna, vare sig dessa var från Sverige eller Finland, var förekomsten av ett tomrum i sig inte av intresse. Tomrummet ansågs vara en politisk och ideologisk fråga, något som arkeologerna inte ville ge sig i kast med. Likväl betonades det att denna bebyggelsesvacka från vikingatid fram till den under 1300-talet historiskt kända bebyggelsen krympt väsentligt i och med projektet. Österbotten kunde med andra ord uppvisa en kortare bebyggelsesvacka än de flesta regioner.

Till skillnad från utgivningen av boken *Järnåldersbygd i Österbotten* uppstod det inte någon liknande debatt kring dessa resultat i dagstidningarnas insändarsidor, men det betydde inte att de finländska arkeologerna och forskarna skulle ha tillskrivit Umeåforskarnas betoning på bebyggelsearkeologi

---

¹⁰⁰⁰ Viklund, "Österbottens järnåldersbygd och kontinuitetsproblematiken", s. 38–39. Jfr med Marianne Schaumann-Lönnkvist, "The Vainionmäki Society", P. Purhonen (red.), *Vainionmäki: A Merovingian Period Cemetery in Laitila, Finland* (Helsingfors, 1996), s. 135.

¹⁰⁰¹ Engelmark & Viklund, "Korn i rågens rike!", s. 21–22.

¹⁰⁰² Viklund, "Österbottens järnåldersbygd och kontinuitetsproblematiken", s. 41.

någon större betydelse för att klargöra bosättningsfrågan. Detta framkom tydligt under ett seminarium som SLS ordnade den 31 augusti 2000 med rubriken *När kom svenskarna till Finland?* Att Viklund bjöds in för att presentera det arkeologiska arbete som pågått i Österbotten med start 1986 ger projektet ett visst erkännande, särskilt som Viklunds presentation också trycktes i den antologi som gavs ut efter seminariet.

Om än positivt i sig lämnade detta besök i Helsingfors en bitter eftersmak hos Viklund, som till och med känt sig ifrågasatt på andra än rent vetenskapliga kvalifikationer. Att forskarna i Finland krävde praktfynd, medan indikationer på odling under den så kallade bebyggelsesvackan ignorerades visade enligt Viklund på att det fanns något annat än rent vetenskapliga motiv som dolde sig bakom denna motvilja att acceptera projektets resultat. Att projektet dessutom ifrågasattes utifrån förhandsuppfattningen att det var en svenskspråkig kontinuitet som skulle styrkas i Österbotten såg Viklund också som något märkligt eftersom frågan om finnarnas ankomst till Finland varit föremål för en lång diskussion och att Volga-kröken fortsättningsvis intog en central plats i Nationalmuseets utställning. I ett mejl som Viklund skrev till Pursiainen med sina intryck från sin vistelse i Helsingfors frågade hon sig när svenskarna förresten kommit till Sverige?¹⁰⁰³ Detta visar på en något skeptisk hållning till den på tillställningen närvarande finländska forskarkåren, som utifrån detta kan sägas ha uppvisat en oförmåga till reflexivitet och självkritik.

Fortsättningsvis kritiserades de arkeologiska projekten som hade bedrivits i Österbotten utifrån det faktum att det hade varit rikssvenska forskare som presenterat dessa resultat, och som därmed ansågs sakna kännedom om finländska förhållanden och fornlämningar.¹⁰⁰⁴ Detta får ses som en litet märklig kritik då ett visst lands arkeologi med tillhörande metodologi och teorier inte ses som överförbara på ett annat lands, varför detta snarare påminner om den diskussion som förts inom vetenskapen kring vem som egentligen får skriva en viss grups historia.¹⁰⁰⁵ Hit hör också arkeologen Anna Wessmans kritik som framfördes i *Muinaistutkija* 4 (2003). Wessman skrev att forskargruppen från Umeå hade vinklat sina resultat och därmed allierat sig med amatörforskarna i

---

¹⁰⁰³ RA, ÖFA. Ea:1 Inkomna brev 1978–2009. Mejl från Karin Viklund till Esko Pursiainen, 21 mars, 2001.

¹⁰⁰⁴ Se Orrman, "Kontinuitet eller diskontinuitet – konkurrerande teorier", s. 53–55; Jussi-Pekka Taavitsainen, "Arkeologi, etnicitet och språk – teoretiska och metodiska problem", Lena Huldén & Ann-Marie Ivars (red.), *När kom svenskarna till Finland?* (Helsingfors, 2002), s. 103; Anna Wickholm, "Pörnullbacken – ett brandgravfält eller brandgroppsgravar?", *Muinaistutkija* 4 (2003), s. 48. Orrman skiljer bland annat på finländska och svenska forskare och hur dessa tolkar sitt material, medan Wessman anser att Umeåforskarna saknat kännedom om finländska förhållanden och de fornlämningstyper som är kännetecknande för Finland. Taavitsainen har å sin sida hävdad att Umeåforskarnas resultat enbart stärkte tidigare tolkningar.

¹⁰⁰⁵ För en diskussion kring problematiken att tala för andra se Gayatri Spivak, "Can the Subaltern Speak?", C. Nelson & L. Grossberg (red.), *Marxism and the Interpretation of Culture* (Basingstoke, 1988), s. 66–111; Linda Alcoff, "The Problem of Speaking for Others", *Cultural Critique* 20 (1991–1992), s. 5–32.

Österbotten.¹⁰⁰⁶ Kritiken hade alltså inte genomgått några större förändringar, utan påminde mycket om den som yttrats gällande det tidigare projektet.

Såsom det tidigare framkommit i den diskussion som uppstod efter att resultaten från det första Österbottenprojektet presenterades betydde detta inte att de finländska forskarna helt kategoriskt skulle ha avvisat pollenanalyser som metod. Bland annat Eljas Orrman fortsatte att poängtera hur alla tänkbara typer av källor måste beaktas när det kommer till en förhistorisk tid, och att man måste hitta den tolkning som är den mest förenliga med dem alla.¹⁰⁰⁷ Till detta räknades också pollenanalyser, men där enbart pollenanalyser i sig inte ansågs som tillräckliga för att belysa en viss orsts bebyggelseutveckling. Därför kunde inte pollenanalyserna tillskrivas någon större vikt, eftersom man inom projektet inte kunnat prestera ett endaste vikingatida fynd. Särskilt det sistnämnda ansågs problematiskt och hämmade resultatets möjliga genomslag.¹⁰⁰⁸

Torsten Edgren berörde också boken i en recension för *Historisk Tidskrift för Finland* (2003). Edgren såg antologin som något av en missad möjlighet sett till den skara av arkeologer som varit delaktiga i projektet. Att ett flertal av de arkeologer som deltagit i utgrävningarna inte stod med som skribenter, medan Gullberg hade författat en artikel om en vapengrav, uppfattade Edgren som märkligt. Edgren ställde sig dessutom något kritisk till hur resultatet hade tolkats, däribland Viklunds tillskrivelse av Pörnnullbacken som en centralort ur militärt hänseende, utifrån det faktum att en vapengrav hittats i samband med utgrävningen. Enligt Edgren var Pörnnullbacken varken av överregional eller regional betydelse, utan en "vanlig, lokalt viktig plats' med hantverk och präktiga fynd", något som Edgren inte såg som allt för illa.¹⁰⁰⁹

I Edgrens mening hade projektet tillfört den arkeologiska forskningen en hel del nya data, om än presenterad med skiftande sakkunskap. Några revolutionerande resultat var det däremot inte frågan om, och som Viklund själv konstaterade kvarstod frågan om ett kontinuitetsbrott i Österbotten under vikingatiden, något som Edgren också menade att var den nuvarande forskningens ståndpunkt, oavsett hur genererande detta sedan upplevdes.¹⁰¹⁰

Konkreta resultat och en möjlig fortsättning

Kostnaderna för projektet hade uppgått till 3,5 miljoner FIM¹⁰¹¹. Fokus hade legat på regionens järnålderstida jordbruk och där det österbottniska järnålderssamhället hade placerats in i ett större forntida nätverk med kontakter till såväl Sverige som kontinenten. Man drog sig alltså inte för att dra liknelser

---

¹⁰⁰⁶ Wickholm, "Pörnnullbacken – ett brandgravfält eller brandgropsgravar?", s. 50.

¹⁰⁰⁷ Orrman, "Kontinuitet eller diskontinuitet – konkurrerande teorier", s. 54–55.

¹⁰⁰⁸ RA, ÖFA. Ea:1 Inkomna brev 1978–2009. Mejl från Karin Viklund till Esko Pursiainen, 21 mars, 2001.

¹⁰⁰⁹ Torsten Edgren, "Pörnnullbacken i Vörå och österbottnisk järnålder", *Historisk Tidskrift för Finland* 88:1 (2003), s. 87.

¹⁰¹⁰ Edgren, "Pörnnullbacken i Vörå och österbottnisk järnålder", s. 90–91.

¹⁰¹¹ 3,5 miljoner FIM 2001 motsvarar 765 200 € 2021.

mellan det forntida Vörå och med det samtida EU- och Interreg-samarbetet som hade möjliggjort projektet.¹⁰¹²

I enlighet med de resultat som fått fram genom det första forskningsprojektets pollenanalyser, visade resultaten från projektet *Arkeologi i Kvarkenregionen* på en regional bosättningskontinuitet med bosättningsindikatorer som sträckte sig fram till 1000-talet. Resultaten från den bebyggelsehistoriska undersökningen hade alltså krympt ned avfolkningsperioden, medan det fortsättningsvis råde en del osäkerheter kring hur området sett ut mellan ca. 1000 och 1300-talet. Detta tilläts emellertid inte stå i vägen för kontroversiella tolkningar. Utifrån projektets resultat målades det upp en bild av Österbottens guldålder under vilken Kyrobygden sades ha utgjort ett nätverkscentrum i det forntida Finland med höjdpunkt under merovingertiden.¹⁰¹³

Detta kom återigen att innebära ett uppsving för områdets forntid bland allmänheten, medan ett mer konkret resultat var att Österbottens museum fick pengar för att anställa en landskapsarkeolog från den 1 april 1997, något som länge hade efterfrågats. Men också SÖFUK kunde som en del av Interreg-projektet anställa en arkeologutbildad projektsekreterare från den 1 maj 1998. Antalet utbildade arkeologer med säte i Österbotten steg således märkbart jämfört med tidigare i och med detta.

Den professionaliseringsprocess gällande fornforskningen i Österbotten, som inletts i och med grundandet av fornforskningssällskapet 1984, hade tagit stora steg framåt, och största delen av de punkter som fornforskningssällskapet gjort upp vid föreningens första möte hade förverkligats i en eller annan form.

Efter att projektet *Arkeologi i Kvarkenregionen* avslutats gav Gullberg en intervju i *VBL* där han nämnde att Korsholms slott var nästa utmaning. Detta passade bra in tidsmässigt med anledning av att Vasa stad skulle fira sitt 400 årsjubileum 2006. Förhoppningen var att kunna ha något att presentera fram till dess. Finansieringen var inte klar, men det fanns en önskan om att Vasa stad skulle delta i projektet. Samtidigt fanns det ett flertal andra projekt som också väntade på att undersökas: "Det är ett problem och en fördel att det mesta är o gjort i Österbotten", som Gullberg uttryckte det.¹⁰¹⁴ Gullberg hade vid tiden för detta gått i pension från sin tjänst som kulturchef för SÖFUK, men var fortsättningsvis aktiv i fornforskningssällskapet.

Tidsmässigt signalerade detta ett avstamp från ett tidigare fokus på förhistorisk tid. I bakgrunden fanns fortsättningsvis tanken om kontinuitetsdiskontinuitet, men ur ett längre tidsperspektiv. Projektet *Korsholms slottsvallar* skulle ge svar på om det möjligtvis funnits en stark region redan under järnåldern, som i sin tur skulle kunna förklara etableringen av Korsholms slott.

---

¹⁰¹² Viklund & Gullberg (red.), *Från romartid till vikingatid*, s. 9–10.

¹⁰¹³ Viklund, "Österbottens järnåldersbygd och kontinuitetsfrågan", s. 37–39; Kurt Gullberg, "Ny kunskap om järnåldern i Österbotten", Kurt Gullberg (red.), *Broar till framtiden. En debattbok tillägnad Ole Norrback* (Vasa, 2001), s. 103–105.

¹⁰¹⁴ Ehrström, "Korsholm slott nästa i tur".

Under tidig medeltid hade Sveariket börjat befästa sin ställning genom att anlägga borgar runt Bottniska vikens kuster. Denna period var väl undersökt på den svenska sidan, men den finska sidan utgjorde en forskningslucka.¹⁰¹⁵ Återigen konstaterades det hur varje besvarad fråga inom arkeologin enbart väckte nya frågor, som krävde sina svar.

Men järnåldern hade också börjat åsidosättas alltmer efter upptäckten av Varggrottan i Kristinestad 1995, något som i sin tur gav upphov till nya teorier och tolkningar kring Österbottens äldre historia. Vid en undersökning av grottan upptäcktes några föremål i sten som vid en första anblick verkade ha blivit bearbetade av mänsklig hand. Detta föranledde spekulationer om att grottan kunde ha varit bebodd under paleolitisk tid, spår av en mänsklig närvaro som inte tidigare hade påträffats i Norden.¹⁰¹⁶ Forntidsintresset var fortsättningsvis starkt i regionen, men det faktum att flertalet av de aktörer som tidigare skrivit spaltmetrar kring dessa frågor i de lokala dagstidningarna inte längre fanns kvar öppnade upp för nya ämnen att träda in i rampljuset.

Genom hela detta händelseförlopp som jag har låtit redogöra för skymtar fornforskningssällskapets mål att öka kunskapen om den österbottniska forntiden bland en större allmänhet igenom. Innan jag avslutar måste därför boken *Fornminnen i Österbotten* (2005) lyftas fram. I bokens förord redogör fornforskningssällskapets styrelse för bokens tillblivelse, men också dess plats i den österbottniska forntidsforskningen. Den tidigare översikten av det arkeologiska materialet i Österbotten, som presenterad av Meinander i *Svenska Österbottens historia I*, upplevdes daterad. *Fornminnen i Österbotten* sades därmed svara på behovet av en ny framställning av landskapets fornlämningar, samtidigt som detta gav en möjlighet att ta i beaktande det förändrade forskningsläget som den ökade arkeologiska aktiviteten i landskapet hade gett upphov till. Det sades att den moderna arkeologiska forskningen hade producerat ny teoretisk kunskap, som gett en ny förståelse av forntidens komplexa samhälle.¹⁰¹⁷

Som det redogörs för i bokens förord hade också detta verk en betydligt längre förhistoria. Mikael Herrgård (f. 1947), som var fotograf och sedan 1975 anställd på *VBL*, hade under en längre tid haft planer på en fotografisk presentation av de österbottniska fornlämningarna, men kostnaderna för projektet hade hållit detta tillbaka.¹⁰¹⁸ Men också Norrmans bortgång hade bidragit till projektets bordläggning. Herrgård och Norrman hade inledningsvis fört diskussioner kring detta 1996 och tillsammans hade de besökt en stor mängd platser för boken. Dessvärre insjuknade Norrman kort därpå, varför detta aldrig kunde slutföras. Herrgård kontaktade därför Karin Viklund med anledning

---

¹⁰¹⁵ MM, ÖF. Oförtecknat material. Pärm märkt "Österbottniska fornforskningssällskapets verksamhet 1985–2002". Medlemsbrev 1/2002.

¹⁰¹⁶ Johan Kjellberg, "Stenarna är en världssensation", *VBL*, 16 oktober, 1997.

¹⁰¹⁷ Holmblad & Herrgård, *Fornminnen i Österbotten*, s. 6–7.

¹⁰¹⁸ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Pörnnullbacken". Brev från Kurt Gullberg till Karin Viklund, 21 juli, 2001.

av sitt projekt i februari 2001.¹⁰¹⁹ Det Herrgård saknade var en textförfattare, något som han skulle finna i Peter Holmblad, som var uppväxt i Pörtom och som i ett tidigt skede hade engagerat sig för utgrävningarna vid Pörnnullbacken. Detta hade väckt Holmblads intresse för arkeologi, varpå han sökt sig till Umeå universitet och dess arkeologiska institution. Holmblad hörde därmed till en yngre generation av forntidsintresserade österbottningar som visade på en viss återväxt på denna front. I sin översikt av de österbottniska fornlämningarna visar Holmblad på ett försök att ge en något mer nyanserad framställning av Österbottens äldre historia jämfört med tidigare översiktsverk. Borta är också kritiken mot den tidigare forskningen, något som Edgren uppskattade och som han redan hade uppmärksammat i sin recension av *Från romartid till vikingatid*.¹⁰²⁰

Trots att den arkeologiska verksamheten i Österbotten hade pågått i över hundra år fanns det fortsättningsvis rum för nya upptäckter. Men fornlämningarna utgjorde också ett viktigt kulturarv som riskerade att gå förlorade i takt med en ökad exploatering av skog och mark, varför det upplevdes som viktigt att föreviga dessa för kommande generationer.¹⁰²¹

Inget av detta hade varit möjligt utan det arbete som tidigare hade bedrivits på fornforskningens område i Österbotten. Detta innefattar alltifrån 1600-talets inledande antikvariska dokumentation av fornfynd och fornlämningar, till den vetenskapliga arkeologins frammarsch under 1800-talet, och 1900-talets strävan efter en ökad tvärvetenskaplighet. Inte att förglömma är heller hembygdsrörelserna och den arkeologiskt intresserade allmänheten, som visat sig minst lika viktiga. Särskilt då de som Holmblad också påpekat har bidragit till att sätta en egen prägel på den arkeologiska verksamheten i Österbotten, och då särskilt dess svenskbygder.¹⁰²²

Uppsummering

Målsättningen bakom forskningsprojektet *Arkeologi i Kvarkenregionen* hade varit att befästa den kunskap som nåtts genom projektet *Järnåldersbygd i Österbotten*. Trots att projektets deltagare betonat hur banbrytande dessa resultat var hade man inom vetenskapssamfundet i Finland nämligen inte varit lika beredd att ta till sig dessa nya rön, och det fanns fortsättningsvis en tendens att tillskriva undersökningen av gravar och boplatser större betydelse än pollenanalyser vid tolkningen av forntida bebyggelsemönster.

Genom en undersökning av den österbottniska fornforskningens institutionalisering har jag sålunda kunnat visa hur de forntidsintresserade österbottningarna tillskansade sig kunskap om forntiden och arkeologi som vetenskap, däribland dess metoder och teorier, för att därefter vidareutveckla

---

¹⁰¹⁹ UMU, arkeologiska institutionen. Oförtecknat material. Kartong märkt "Pörnnullbacken". Brev från Mikael Herrgård till Karin Viklund, 9 februari, 2001.

¹⁰²⁰ Edgren, "Pörnnullbacken i Vörå och österbottnisk järnålder", s. 90–91.

¹⁰²¹ Holmblad & Herrgård, *Fornminnen i Österbotten*, s. 6.

¹⁰²² Holmblad & Herrgård, *Fornminnen i Österbotten*, s. 8.

detta i samarbete med forskare från ett svenskt universitet i ett försök att omförhandla områdets forntid. Här kom 1990-talet att föra med sig både nya utmaningar och möjligheter. Jag har lagt en särskild tyngdpunkt på den regionala aspekten som skrevs upp i och med Finlands inträde i den Europeiska gemenskapen och jag har visat på de följder som detta fick för den fortsatta utvecklingen av en systematisk forntidsforskning i Österbotten.

Jag har visat att de arkeologiska undersökningarna snarare blev ett redskap i och med att det med tanke på fortsatt finansiering blev alltmer viktigt att betona projektets synergieffekter för Österbotten samt för ett fortsatt Kvarkensamarbete. Den arkeologiska utbildningen som fått sin början 1987 skulle vidareutvecklas och planerna på en rekonstruktion av en fornby skulle föra med sig ett uppsving för såväl utbildning som kulturturism i landskapet. Detta ligger i linje med vad Paasi skriver om hur den regionala identiteten i allt högre grad började kommersialiseras från och med 1990-talet.¹⁰²³

Därtill har det blivit tydligt att Österbottens nya forntid byggdes upp utifrån ett relativt litet kontaktnät och där den regionala identiteten, alldeles såsom Paasi påpekat, i stor utsträckning framställdes som ett kollektivt projekt, men utifrån en liten grupp aktiva aktörers strävan. Enligt Aronsson är detta kännetecknande för 1800-talets nationalism, om än med skillnaden att 1800-talets nationalismsträvanden i hög grad var frågan om ett elitistiskt projekt. Aronsson har ändå påpekat hur det inte finns något som hindrar att en regional identitet, som bygger på en tanke om en föreställd gemenskap samt en tanke på en gemensam historia, också tar form på andra nivåer i samhället.¹⁰²⁴

Trots detta har det visat sig svårt att tala om någon enhetlig syn gällande Österbottens forntid. För även om fornforskningssällskapet och SÖL/SÖFUK sade sig representera hela landskapet har det funnits en viss överlappning gällande delar av dessa forskningsprojekt med initiativ från de lokala arkeologigrupperna. Ett exempel på detta är arkeologigruppen i Vörå, som just innan Umeåforskarna trädde in i bilden beställt en egen pollenanalys för att styrka runinskriftionerna som förhistoriska, och som senare hyste egna planer på en fornby i kommunen, något som till skillnad från SÖFUK:s planer också förverkligades 2003.

Men något som också gör det svårt att tala om ett regionalt projekt är det faktum att tyngdpunkten för de arkeologiska undersökningarna, som en följd av att det var järnåldern som skulle belysas, förlades till Vörå och Malax, medan övriga områden där forntidsintresset också var starkt, såsom i Kronoby och Pörtom, hamnade utanför blickfånget. Detta kom också att bli den största kritiken gentemot SÖL och SÖFUK som alltså ansågs gynna vissa kommuner framför andra. Men det är inte bara Österbotten som landskap som har varit splittrat. Det ökade kvarkensamarbetet kritiserades också inom Svenskfinland, och där detta likställdes med en form av regionalism som vände det övriga Svenskfinland ryggen.

---

¹⁰²³ Paasi, "Region och regional identitet", s. 521.

¹⁰²⁴ Aronsson, *Regionernas roll i Sveriges historia*, s. 216.

Den arkeologiska kunskap som de två forskningsprojekten gällande Österbottens järnålder och medeltid gav upphov till kan således sägas ha uppstått på bekostnad av andra orters förhistoria. En del av de här orterna har i ett senare skede getts sin tid i rampluset. Forntiden i Kristinestad var föremål för en hel del skrivelser och uppmärksamhet efter Museiverkets undersökning av Varggrottan, medan Storkyro och offerkällan vid Levänluhta har varit på tapeten under de senaste åren.

Museiverket och de finländska forskarna kom däremot att inta en mindre framträdande roll under det andra forskningsprojektet. De hade grävt ner sig i försvarsställningar som Erik Appel så träffande beskrev det i sin redogörelse över projektet för *HBL*. Debatten mattades av, arbetet försiggick i SÖFUK:s och Umeå universitets regi, medan Österbottens museum svarade för kontakterna till Museiverket. I och med att Österbottens museum tilldelades en egen landskapsarkeolog 1997 fanns det för första gången en utbildad arkeolog som enbart var ansvarig för Österbotten till vilken de forntidsintresserade österbottningarna kunde vända sig med sina förfrågningar.

Det resultat som presenterades 2002 fortsatte på en tidigare utstakad bana, men betonade starkare än förr de förhistoriska nätverkens betydelse. Diskursen kom att handla om en bosättningskontinuitet i Österbotten, oavsett vad de finländska forskarna ansåg om detta. Projektdeltagarna försökte tona ner hypoteserna om en befolkningssvacka eller ett tomrum som ointressant i det stora hela. För i och med projektet *Arkeologi i Kvarkenregionen* hade den folkrörelse som kan sägas ha fått sin uppkomst efter fyndet av den första runinskriftens i Vörå 1978 uppnått största delen av de mål som ställts upp.

Österbotten hade fått en egen arkeologisk tidskrift och ett forskningsbibliotek, medan forntiden hade beretts större utrymme vid Österbottens museum, som också tilldelats en egen landskapsarkeolog. Av de punkter som gjorts upp vid fornforskningssällskapet tillkomst var det endast drömmen om en egen forskningsinstitution i arkeologi som inte hade kunnat genomföras fullt ut, men samarbetet med Umeå universitet och möjligheten att läsa akademiska kurser i arkeologi vid Vasa sommaruniversitet ansågs delvis uppfylla detta behov. Ett större tomrum lämnade Ralf Norrman, som så länge varit den drivande kraften bakom fornforskningen i Österbotten, efter sig vid sin död.

Kapitel 7. Avslutning: Bosättningsfrågan som en del av Österbottens äldre historia

Från runinskriftioner via pollen- och makrofossilanalyser till österbottniska ort- och vattennamn har den här avhandlingen visat hur bilden av Österbottens forntid breddades under 1900-talets senare hälft och början av 00-talet. Jag har sett på de debattinlägg som kan sägas ha utgjort kontroversen om den vikingatida avfolkningen i Österbotten, hur den här teorin konstruerades samt försöket att dekonstruera den, för att i stället skapa något nytt.

I avhandlingens första kapitel ställde jag upp en för min avhandling mer övergripande problematik, samt fem frågor som kan sägas ha genomstrukturerat hur jag närmat mig mitt ämne. Dessa frågor var: 1. Varför orsakade bosättningsfrågan en kontrovers kring Österbottens äldre historia? 2. Vem har auktoritet att formulera problemet och uttala sig i frågan; vem riktar de olika aktörerna sig till och i vilket syfte? 3. Vad skrivs det om de olika tolkningarna och var presenteras de? 4. Hur skiljer sig den nationella historiesynen från en lokal och regional historiesyn; hur förhåller de sig till varandra och sker det en förändring över tid? 5. Vilken roll har vetenskapliga och lokala institutioner/föreningar i debatten?

Utifrån dessa frågor har jag identifierat de centrala aktörerna: vem som fått uttala sig, hur de närmat sig Österbottens forntid, vad de uppfattat som problematiskt, och var detta meningsutbyte ägt rum. Som visats har det varit frågan om en mycket spridd samling aktörer som intresserat sig för den här frågan. Det har varit alltifrån forskare med säte i Helsingfors, men med rötter i Österbotten, till forntidsintresserade amatörer, inte att förglömma forskarna från Sverige och Umeå universitet, som engagerades för att belysa denna fråga ur ett annat perspektiv än sina finländska kolleger. Vissa har varit mer framträdande än andra, men Österbottniska fornforskningssällskapet och dess medlemmar har i stort sett figurerat från början till slut.

Kontroversen kring avfolkningen – kontinuitet i stället för diskontinuitet

Det övergripande syftet med den här avhandlingen har varit att visa på den kamp som Österbottens forntid gav upphov till på en lokal, regional och en nationell nivå, och hur både amatörer och professionella forskare försökte bearbeta och tolka bosättningsfrågan. Däremot låter sig inte resultatet från min undersökning sammanställas i lika prydliga punkter som min frågeställning, men det är möjligt att visa på några större drag som blivit synliga under studiens gång gällande hur de professionella forskarna och amatörerna närmade sig forntiden, och hur både samhällsliga förändringar och ideologiska faktorer har speglat sig i valet av metoder och teorier.

I avhandlingens andra kapitel, som också utgjorde avhandlingens bakgrund, inledde jag med att ge en överblick över de institutioner som hade en viktig roll genom att höja den lokala historiens status under det tidiga 1900-talet. En av de

institutioner jag berörde var landskapsförbunden och deras önskan om att ge regionerna en egen historieskrivning. Men det var inte bara landskapsförbunden som tidigt började tillskriva forntiden en allt större betydelse för den regionala identiteten. Som Johannes Weegar skrivit kan 1950-talet och framåt ses som fornminnesrörelsernas tillblivelse i Österbotten, något som signalerades av ett ökat intresse för hembygden och grundandet av flertalet arkeologiska föreningar.

Detta intresse för arkeologi i Österbotten måste ses i förhållande till den diskussion som jag förde i den här avhandlingens inledning om uppkomsten av den så kallade kontinuitetsteorin inom de nationella vetenskaperna. Från 1950-talet är det nämligen möjligt att se initiativet till, om inte ett nytt paradigm, så åtminstone ett nytt förhållningssätt gällande den förhistoriska bosättningen i Finland. Detta signalerades av att flera olika forskningsområden började utarbeta ett nytt förhållningssätt till den länge omstridda bosättningsfrågan.

Det skulle dröja fram till 1980-talets början innan kontinuitetsteorin nådde full acceptans, men åtminstone de etablerade forskarna förefaller att ha arbetat utifrån denna redan tidigare, medan avvikelser behandlats med skepsis. Genom en utveckling av arkeologins metoder, bland annat med inspiration från naturvetenskaperna, blev det möjligt att ge nya svar på gamla frågor, samtidigt som ett försök att förankra detta hos ett visst folk eller samtida etniciteter alltmer började frångås. Fortsättningsvis var det ändå nationen som låg i fokus för dessa tolkningar, och därför är det inte tal om något totalt uppbrott med en tidigare tradition. För att använda Derek Fewsters ord: "Finnen förklarades aborigin i sitt eget land",¹⁰²⁵ medan synen på kusten som avfolkad under vikingatiden blev en form av överenskommelse i och med en önskan att lämna forna tiders språkstrider bakom sig. Jag hävdar att det är den här synen på Finland som kontinuerligt bebott av ett finsktalande "folk" som orsakat kontroversen kring bosättningsfrågan, och som gjort det problematiskt att såväl närma sig som utveckla vikingatiden som historisk period.

Däremot är det inte alltid sagt att de ämnen som forskarna intresserat sig för sammanfaller med de krav och förväntningar som finns ute bland allmänheten. Medan representanter från arkeologin, traditions- och språkvetenskaperna började se fram mot att lämna bosättningsfrågan bakom sig, medförde upptäckten av en runinskrift i Vörå mot slutet av 1970-talet ett ökat intresse för områdets forntid. I kapitel tre redogjorde jag för hur detta ledde till en pånyttfödd vurm för järnåldern, och då i synnerhet områdets vikingatid. Detta gav i sin tur till gav upphov till två arkeologiska projekt i Österbotten med målet att öka kännedomen och kunskapen om områdets fornfynd och fornlämningar.

Det kan alltså sägas vara möjligt att dela in den bebyggelsehistoriska forskningsutvecklingen i Österbotten i olika skeden. För om det från och med 1970-talet var frågan om ett sökande efter lösfynd och gravar, så blir det från och med 1980-talet möjligt att tala om en mer målinriktad forskning med tillhörande fältundersökningar och pollenprover, medan 1990-talet signalerade ett ökat fokus på kulturturism.

---

¹⁰²⁵ Fewster, "Fornfolket i nutiden", s. 108.

Från och med 1985 och framåt riktades de arkeologiska utgrävningarna i allt högre grad in på fornlämningar i Österbottens svenskbygder, där SÖL/SÖFUK och Österbottniska fornforskningssällskapet var några av de institutioner som från österbottniskt håll drev frågan framåt. I kapitel fyra och sex visar jag att det framför allt sågs som viktigt att uppmuntra intresset för arkeologi i landskapet, men att detta också sammanföll med en fortsatt upplevd hotbild gentemot landskapets svenskspråkiga befolkning. Kontinuiteten kan nämligen hävdas ha gjort den regionala diskontinuiteten besvärande. Som ett resultat av kontinuitetsteorin upplevdes helt plötsligt alla andra grupper förutom de finskspråkiga finländarna sitta löst i Finland. Det var med andra ord kontinuitetstänkandet som utmanades i Österbotten. Inte i bemärkelsen att teorin vore felaktig, utan den skulle också bevisas gälla Finlands svenskbygder. Detta är något som tidigare forskning inte har uppmärksammat. Därmed kom denna nya kunskap kring forntiden som eftersöktes i viss mån på bekostnad av finska Österbottens forntid och landskapets finskspråkiga befolkning, vars hembygdsrätt inte på samma sätt upplevdes hotade, trots att avfolkningen gällde hela Österbotten.

Utanför de akademiska institutionerna upprätthöll arkeologin således en tydlig samtidspolitisk relevans, något som också speglades i de diskussioner som fördes. Ett exempel på en sådan diskussion var den ortnamnsdebatt som utbröt 1988 efter utgivningen av Ralf Norrmans ortnamnsbok *Några österbottniska vattennamn* som jag behandlade i den här avhandlingens femte kapitel. Men även om min avhandling i stor utsträckning behandlat Österbotten var det inte bara här som intresset för forntiden fick ett uppsving. Också i övriga Finland, bland såväl finsk- som svenskspråkiga, har eldsjälar tagit initiativ till att skriva böcker och grunda arkeologiska sällskap. Intresset för forntiden har med andra ord kommit såväl under- som uppifrån.

Däremot finns det en viss skillnad inom den tidigare forskningen gällande synen på dessa på svenskspråkigt håll uppkomna identitetsträvanden. Redan i inledningen redogjorde jag för att det kan sägas finnas två konkurrerande syner på dessa lokalt förankrade historiekonstruktioner. Evert Baudou som har hävdat att hembygdsrörelsernas verksamhet främst har varit inriktade på en strävan efter självförståelse, men att det inte har varit det ideologiska folket som har eftersökts, utan befolkningen, oberoende av etnicitet. Och Derek Fewster, som skriver om hembygdsrörelserna som bevarare av ett skandinaviskt förflutet med anspelningar på tidigare generationers svenskhetsträvanden och språkstrider.¹⁰²⁶

Även om Fewsters och Bauodus tolkningar står i skarp kontrast till varandra är ingendera direkt falsifierbar. Båda uppvisar drag som mer eller mindre kan påvisas också i min undersökning. Genom att inta ett kunskapshistoriskt perspektiv har jag ändå kunnat problematisera dessa på lokalt håll uppkomna historieframställningar ytterligare och kunnat visa på en betydligt mer mångfasetterad bild än den som Baudou och Fewster målat upp.

---

¹⁰²⁶ Jfr med Fewster, "Fornfolket i nutiden", s. 108, 119–120; Baudou, "Nationell identitet", s. 256.

Kunskapsaktörer – att tillskansa sig kunskap om forntiden

Med den här avhandlingen har jag velat flytta fokus från en akademiskt förankrad kunskapsproduktion, för att i stället fokusera på just lokala och regionala kunskapsanspråk. Hellre än att se detta som ett uttryck för centrum/periferi, i likhet med flertalet diffussionsteorier, har jag visat hur detta kan ses som en omförhandling av metoder och teorier mellan olika aktörer, som ledde till en ny form av kunskap om Österbottens forntid. Detta har jag närmast mig genom en undersökning av de debatter som fördes i anslutning till bosättningsfrågan, som till största delen ägde rum i dagstidningarnas insändarsidor, och som jag hävdar har satt en stark prägel på bilden av områdets forntid.

I min undersökning av de aktörer som uttalade sig i bosättningsfrågan har jag framför allt diskuterat detta utifrån Johan Östlings betoning på kunskapsaktörer. Östlings definition av kunskapsaktörer som människor som besitter ett relevant vetande, men som också är kapabla att förmedla detta i text har använts för att bredda mitt fokus på de aktörer som blir intressanta att studera.¹⁰²⁷ En fördel med kunskaps-cirkulation är nämligen att det, som Kapil Raj betonat, möjliggör att fler personer kan tillskrivas rollen som aktörer.¹⁰²⁸ Däremot behöver detta inte betyda att alla tillskrivs en lika aktiv eller betydande roll, men kunskap behöver inte heller ses som enbart förbehållet en viss grupp.

Men hur tillskansade sig då de olika aktörerna kunskap, vem riktade de sig till och hur bar de sig åt för att denna kunskap skulle nå fram till de professionella forskarna? Som Wiebke Keim framhållit blir det nämligen lätt problematiskt när kunskap rör sig från en icke-akademisk sfär till en akademisk.¹⁰²⁹ I min undersökning har jag därför också velat utforska cirkulationsbegreppet, och hur detta kan användas för att belysa mötet mellan representanter för vetenskapen och samhället utanför samt den roll det förflutna spelar i detta sammanhang. Jag ser det alltså som möjligt att en viss historiesyn kan påverka hur detta möte kommer till uttryck. Den viktigaste teoretiska utgångspunkten har således varit att kunskap är i ständig förändring och alltid måste förstås som en historisk konstruktion.

I kapitel 3 utgjorde ett historiekulturellt angreppssätt med fokus på historiebruk det övergripande ramverket. I min undersökning av den debatt som uppstod kring Vörårunorna visade jag hur amatörerna inledningsvis inhämtade kunskap genom iakttagelser och självstudier, och att landhöjningskronologin blev en tidig metod som anammades för att söka efter fornlämningar från vikingatiden längs med den österbottniska kusten. Trots att detta i sig var en vetenskaplig metod uppfattades detta sökande som problematiskt av de professionella arkeologerna. Detta förklaras bland annat av att det innebar ett sökande efter en viss tids fornlämningar framför andra, men också av att många av de fornyfynd som inledningsvis gjordes genom denna metod skedde på

---

¹⁰²⁷ Johan Östling, "En kunskapsarena och dess aktörer", s. 106.

¹⁰²⁸ Raj, "Beyond Postcolonialism... and Postpositivism", s. 344.

¹⁰²⁹ Keim, "Conceptualizing circulation of knowledge", s. 8.

bekostnad av en kontextuell förståelse. Fyndplatsen och den omgivande miljön hade alltså inte beaktats i tillräckligt hög grad.

Att amatörer behövdes vid arkeologiska utgrävningar var det ingen som ifrågasatte, men detta kan sägas ha kännetecknats av ett något ensidigt och asymmetriskt förhållande. Amatörerna bidrog med lokalkännedom och arbetskraft, men det var när amatörerna började ta egna initiativ som det blev problematiskt och kontroversen uppstod. Det gavs sken av att tolkningen av forntiden var förbehållen de professionella forskarna. För även om det fanns akademiskt bevandrade bland skaran av amatörer var största delen självlärda när det kom till en arkeologisk metodologi. De sökte sig fram, varpå ett flertal metoder hann gås igenom innan de upplevde sig ha hittat rätt.

Men den här studien har också visat på den roll som aktörer utanför vetenskapen kan inta vid mötet av olika forskningsmiljöer.¹⁰³⁰ Detta framkommer tydligt i kapitel 4 där jag visar att fornforskningssällskapets medlemmar spelade en viktig roll vid Umeåforskarnas inträde i bosättningsfrågan och att de hittade en gemensam grund för ett fortsatt samarbete. År 1986 startade det första arkeologiska forskningsprojektet kring Österbottens järnåldersbygd och redan följande år inleddes en akademisk undervisning i arkeologi vid Vasa sommaruniversitet. Under ledning av lärare från Umeå och Helsingfors universitet fick de forntidsintresserade österbottningarna undervisning i arkeologins metoder och teorier, vilket ledde till en större självsäkerhet gällande det egna kunnandet.

Att forskare från Sverige engagerades bidrog dessutom till att flytta fokus från amatörerna till de finländska forskarna och deras metodologi. Särskilt framhävdes den finländska arkeologins betoning på materiella lämningar som den största skillnaden jämfört med arkeologin i de övriga nordiska länderna. Detta var något som ansågs ha tillskrivit de materiella lämningarna en oproportionerligt stor betydelse vid de finländska arkeologernas tolkningar av forntiden, medan en annan bidragande faktor var avsaknaden av en tydlig definition av begreppsparet kontinuitet och diskontinuitet i förhållande till bosättningsfrågan. Avfolkningen var ju trots allt något som tidigare gällt de större delarna av landet, samtidigt som den finländske arkeologen Carl Fredrik Meinander i sitt översiktsverk över Österbottens forntid från 1950 öppnat för en möjlighet att omvärdera denna bebyggelsesvacka.

Med åren blev Meinander ändå alltmer skeptisk till detta, medan hans övertygelse om Österbottens stagnation stärktes.¹⁰³¹ Således rådde det en hel del oklarheter kring vad detta kontinuitetsbrott egentligen innebar, men det var fyndtomheten som ansågs ha möjliggjort att den här tolkningen kunde slå rot. Till oklarheterna bidrog det faktum att fyndtomheten inte hade betydelse endast för arkeologin, utan också syntes av i närliggande discipliner, såsom ortnamnsforskningen. I den här avhandlingens femte kapitel närmade jag mig därför ortnamnsfrågan genom ett fokus på Ralf Norrman, Ann-Marie Ivars och

---

¹⁰³⁰ Detta är något som också Raj betonat i *Relocating Modern Science*, s. 224.

¹⁰³¹ Jfr Meinanders syn i "Etelä-Pohjanmaan historia I", s. 151 med vad Meinander skriver om bebyggelsesvackan i "Forntiden i Svenska Österbotten", s. 42-43.

Lars Huldén som kunskapsaktörer och såg på den kunskapssyn de ville förmedla samt var de lät publicera sina alster.

Norrman, Ivars och Huldén var likväl bara några av de aktörer som uttalade sig i frågan. I min undersökning har jag sett det som möjligt att identifiera ett flertal olika roller bland de aktörer som legat i fokus. Det är kanske rentav möjligt att tala om olika typer av kunskapsaktörer, som kan urskiljas genom sitt engagemang och den kunskap som de såg som viktig att föra fram. Bland de aktivaste pådrivarna i riktning mot en systematisk forntidsforskning måste Johannes Weegar, Ralf Norrman och Kurt Gullberg nämnas. Däremot kan Gösta Ågrens engagemang snarast kännetecknas av ett ifrågasättande av tidigare tolkningar och deras betydelse. I viss mån överlappar dessa roller varandra. Liksom Ågren försökte också Norrman närma sig avfolkningen genom att påpeka de följder som synen på Österbotten som avfolkad fick för den nutida svenskspråkiga befolkningen i Finland.

Däremot är det inte alla som velat stå i rampljuset. Gullberg och Esko Pursiainen har inte syns av i lika stor utsträckning som Norrman eller Ågren, men kan trots detta sägas ha haft en viktig roll i tillblivelsen av en systematisk forntidsforskning i Österbotten. Men också vetenskapens representanter har uppvisat en stor skillnad i sitt förhållningssätt och visade intresse för att gå i debatt om dessa ämnen i dagstidningarna. Dels för att de inte ansåg sig ha något att vinna på detta, dels för att de inte ville bli feltolkade. Om än Meinander var central för hur den här frågan fördes och vad som tillskrevs betydelse har han således inte syns av i debatterna, utan han kan snarast sägas ha blivit representerad genom sina framställningar av Österbottens förhistoria i artiklar och översiktsverk. Det är således genom kvicka och satiriska uttalanden, ofta återgivna av andra, som Meinander träder fram, något som inte alla gånger har gett en alltför smickrande bild av honom.

Dessutom är det en spridd skara som uttalat sig i de ämnen som jag fört fram, och den stora mängden aktörer som har synliggjorts i min framställning av bosättningsfrågan har gjort det svårt att finna något rent mönster. Konservatism, nostalgi och radikalism kan mötas i en och samma person, såsom hos Ågren, samtidigt som inställningen till en viss fråga kan variera över tid. Vissa roller har aktörerna tillskrivit sig själva, medan andra tillskrivits dem utifrån. Fria forskare, forndårar och svenskhetsivrare är några exempel på epitet som getts åt dem som intresserade sig för Österbottens forntid, medan finskhetsivrare varit en av de vanligaste förekommande beteckningarna på de som försvarade avfolkningen. Jag har ändå försökt styra bort från liknande beteckningar, eftersom jag inte anser att detta tillför något i den här problematiken. Däremot kan användning av liknande begrepp säga mycket om det egna förhållningssättet. Detta kan till och med ses som ett sätt att distansera sig från vissa grupperingar som uppfattas som mindre önskvärda. Detta märks särskilt i den diskussion som fördes kring metalldetektorernas nytta samt missbruket av dem i kapitel 4, som pekar på aktörernas olika positioner i kontroversen.

Det var inte heller alla som såg syftet bakom Uno Forss fortsatta eftersökningar av fornföremål eller som stämde in i Bertel Holms tolkningar om

Österbottens norröna ursprung, men inte heller Norrmans ortnamnstolkningar fick något större genomslag utanför Österbotten. Genom de fallstudier som har stått i fokus för den här avhandlingen anser jag att jag har kunnat visa att de aktörer, oavsett om de var amatörer eller professionella, som tog del av de debatter och diskussioner som fördes i anslutning till bosättningsfrågan, drog nytta av detta utbyte. För oavsett hur de såg på varandra, samt att känslorna stundtals fick ta över, var samtliga som tog del av bosättningsfrågan intresserade av Österbottens forntid och önskade nå en djupare förståelse av vad som skett under vikingatiden som föranlett tolkningen av Österbotten som avfolkad.

Kunskapens cirkulation utanför nationens ramar

Inom tidigare forskning har just betydelsen av kontakter mellan olika forskningsmiljöer betonats, samtidigt som cirkulationen av kunskap mellan centrum och periferi alltmer har börjat problematiseras inom det kunskapshistoriska fältet. Bland annat betonas det hur kunskap inte enbart skapas i centrum, utan att det är frågan om ett utbyte mellan olika områden och aktörer. Det är alltså inte bara frågan om ett övertagande av en viss metod eller redskap, där kunskap rör sig uppifrån och sipprar ner, utan kunskapen genomgår alltid en förändring i detta möte.

Trots att detta är ett ämne som utförligt behandlats har jag sett det som möjligt att utveckla en aspekt av detta, i form av vad som sker med kunskap när det rör sig utanför de nationella ramarna. I mitt fall har jag sett på kontakterna och samarbetet med Umeå universitet som behandlades i kapitel 4 som ett exempel på en transnationell kunskaps-cirkulation, medan jag genom att ta in den överregionala nivån i kapitel 6 kunnat bredda min analys ytterligare.

Detta utbyte hade både en vetenskaplig och ideologisk betydelse. Vetenskapligt i form av materiellt och socialt utbyte, och ideologiskt i form av att kontakterna till Sverige och Västerbotten var något som under historiens gång hade närts i Österbotten. Först och främst fanns det alltså en geografisk närhet i och med att Umeå universitet var det universitet som låg närmast Österbotten. Men därutöver fanns det också en upplevd kulturell närhet, och en benägenhet att söka efter dessa kontakter i förhistorisk tid. De projekt som startade upp i Österbotten i samarbete med Umeå universitet kan sägas ha belyst den bottniska sfären och Kvarkenområdet som region. Bägge av dessa aspekter närde detta samarbete, samtidigt som Norrlands forntid, som låg i fokus för den arkeologiska institutionen vid Umeå universitet, sades uppvisa flera likheter med de problem som också fanns med Österbottens forntid.

Att Österbotten saknade en arkeologisk institution var något som ansågs ha förskjutit tyngdpunkten inom den arkeologiska forskningen i Finland till landets södra delar. Därför svarade kontakterna till den arkeologiska institutionen vid Umeå universitet delvis på denna brist. Behovet av en arkeologisk forskningsinstitution i Svenskfinland var en fråga som hade funnits på tapeten alltsedan grundandet av Åbo Akademi 1918. Arkeologi uppfattades som en vetenskap av stor vikt för att öka och stärka förståelsen för den egna nationens

historia, men med en brist på finansiering som en av de största orsakerna till att detta inte hade kunnat förverkligas. Samtidigt har det också varit svårt att enas kring var denna institution skulle placeras. Detta har varit något av Svenskfinlands dilemma, då alla regioner ska gynnas, men där det har varit svårt att unna andra regioner en märkbar fördel. I denna fråga var åtminstone Gullberg av åsikten att institutionerna skulle finnas där de gjorde störst nytta.¹⁰³² Det var alltså inte tal om att ta något från övriga regioner, utan Österbotten ansågs ha mycket att ge det övriga Svenskfinland på en arkeologisk front.

I min undersökning har det visats hur kunskap inte rör sig helt problemfritt över nationella gränser, trots att professionen är densamma. Att den arkeologiska och botaniska institutionen vid Umeå universitet drogs med i bosättningsfrågan rådde det nämligen olika meningar om i såväl Finland som Sverige. En fråga som gavs stort utrymme var huruvida forskarna från Sverige var införstådda i det forskningsproblem som de låtit sig dras med i. Dels uppfattades det som problematiskt att Umeåforskarna inte kunde ta del av den senaste forskningslitteraturen på grund av språkliga orsaker, dels ansågs Finlands forntid representera en annan kulturform jämfört med den i Sverige, något som orsakade vissa tvivel kring de tolkningar som lades fram.

Nationalitetsfrågan var en av de aspekter som hade varit starkt närvarande inom den finländska arkeologin och som inte i samma utsträckning ansågs ha präglat arkeologin i Sverige. Som Baudou konstaterade fanns nog också nationalitetsfrågan i Sverige. Kanske inte kring trakterna av Uppland, men nog i Norrland. Att Umeå universitet engagerades kunde alltså också ses som ett sätt för den arkeologiska institutionen vid Umeå universitet att stärka sina positioner inom universitetsvärlden i Sverige och hur den metodologi som arbetats fram vid universitetet gjorde det möjligt att belysa bebyggelseutvecklingen i områden där en materiell kultur varit svårare att spåra.

Skedde det alltså en förändring i synen på Österbottens äldre historia? Både ja och nej, litet beroende på synvinkel och vem man frågar. Metoderna förändrades, men inte målet. Först skulle fyndtomheten motbevisas, varpå också avfolkningen och kolonisationsteorin skulle följa. Begreppsmässigt genomgick både tomrummet och den inom arkeologin vanligt förekommande dikotomin kontinuitet-diskontinuitet en stor förändring. Frånvaron av en tydlig definition av kontinuitetsbegreppet hade enligt Baudou varit en av de största bristerna, och som i hans mening hade lett till att diskussionen kommit på villovägar. Att tidigare centralbygder hade avfolkats behövde nämligen inte enligt Baudou betyda att en hel region lämnats öde. Inom projektet *Järnåldersbygd i Österbotten* lades det fram stöd för en odlingskontinuitet utanför de tidigare centralbygderna i Österbotten. Bosättningen hade rört på sig i takt med landhöjningen, något som förklarade varför det hade funnits svårigheter med att lokalisera spår efter bosättning under den så kallade bebyggelsesvackan. Med andra ord hade det funnits en regional bosättningskontinuitet i Österbotten.

Med Umeåforskarnas hjälp krympte bebyggelsesvackan i Österbotten, men där detta inte riktigt kan sägas ha fått någon motsvarande effekt på den

---

¹⁰³² Sandström, "Samarbete är den bästa arbetsmetoden", s. 3.

nationella syntesen. De finländska arkeologerna och historikerna ansåg inte att enbart spår av pollen var tillräckligt, eftersom det fortfarande saknades materiella spår efter denna bosättning i form av gravar och boplatser. Ingendera av projekten *Järnåldersbygd i Österbotten* eller *Arkeologi i Kvarkenregionen* kom således att innebära den totala revidering av Österbottens forntid som så många önskat. Likväl är inte revideringen av tidigare tolkningar något som sker över en natt och mycket nytt kom till daga i och med såväl pollenanalyser som undersökningar av boplatser och husgrunder, som var några av de metoder som togs till för att belysa bosättningsfrågan.

Därmed kan det konstateras att detta trots allt var en kontrovers som kan sägas ha flyttat fram forskningsfronten, och en av de märkbaraste förändringarna har varit en förändring i hur avfolkade regioner efteråt har behandlats inom den finländska arkeologin. Detta hade knappast varit möjligt utan aktiva aktörer som drev den här frågan vidare. Trots att det stundtals rådde olika meningar kring tolkningen av ett visst fornfynd och dess datering upprätthöll dessa meningsutbyten ett intresse för områdets forntid. Att jag närmat mig bosättningsfrågan i Österbottens äldre historia och de debatter som förts i anslutning till denna som en kontrovers har underlättat min förståelse och läsning av det här ämnet, samtidigt som det har gett mig en möjlighet att belysa ett mycket komplext händelseförlopp och de aktörer som engagerade sig i den här frågan; deras möjliga motiv med att ge sig in i kontroversen, och vad de uppfattade som problematiskt.

Debatternas plats och utrymme

En aspekt som jag inte nog kan betona är medias roll, inte minst *VBL* och dess redaktion, som jag valt att se likt en aktör i den här frågan. Denna österbottniska dagstidning tillät debatterna att fritt äga rum, trots att detta förde med sig att diskussioner om bosättningsfrågan stundtals upptog största delen av tidningens insändarsidor. Jag har slutat att hålla räkning på alla de gånger tomrummet har dödförklarats, för att sedan återuppstå, men då man har något viktigt att komma med är det helt tydligt också värt att repetera.

Att kunna visa på en kontinuitet ända in till forntiden ger nämligen legitimitet. Därför har den kontrovers som legat i fokus för den här undersökningen synliggjort ett behov av att söka efter ett visst ursprung. Det är ändå inte enbart gällande bosättningsfrågan som detta är märkbart, utan detta kan ses som ett centralt fenomen i hur historia har skrivits.¹⁰³³

Men jag har också visat hur forskarna trots allt försökte ta del av samhällsdebatten, men att detta försvårades av det mediala intresse den här frågan fick, då dagstidningarna främst var intresserade av sensationella fynd, snarare än vad arkeologerna, historikerna och ortnamnsforskarna kunde bidra med. Fornfynden lockade läsare för stunden, men kan inte sägas ha stannat kvar i folks medvetande särskilt länge. Som jag visade i kapitel 5 var forntiden

---

¹⁰³³ Raj, "Beyond Postcolonialism... and Postpositivism", s. 337; Secord, "Knowledge in Transit", s. 662.

dessutom inte det enda ämne som diskuterades, utan också krigsveteraner, minknäringen och Österbottens högskola satte sin särskilda prägel på samhällsutvecklingen i Österbotten under den undersökta perioden. Under Birger Thölix tid som chefredaktör utvecklades *VBL* till en tidning som förespråkade en fri och öppen debatt och som snabbt utkristalliserades som den plats där dessa meningsutbyten kunde föras mer eller mindre fritt, och där olika aktörer fick föra fram just sin kunskapssyn oberoende av bakgrund.

Debatterna må ha avlöst varandra, men kontroversen kring avfolkningen kan inte ses som fullt avslutad. Genom att se på de argument som har lagts fram för och emot Österbotten som avfolkat under vikingatiden har det blivit möjligt att visa på några så kallade öppna stängningar och det är möjligt att visa hur de olika aktörerna, trots olika ståndpunkter, dragit nytta av dessa meningsutbyten. Antingen genom att identifiera vari dessa meningsskiljaktigheter har rått, något som har möjliggjort en omorientering av forskningsinsatsen, eller genom att driva på en förändring.¹⁰³⁴ Det sistnämnda är särskilt talande för Norrmans engagemang, eftersom det i hans mening behövdes utstickare för att vetenskapen skulle föras framåt.

Gällande runinskriptionerna var det tal om förfalskning som styrde diskussionen, medan pollenprovernas bevisvärde ställdes mot en materiell kultur i den debatt som uppstod kring Umeåforskarnas resultat. Ortnamnsdebatten gällde i sin tur förekomsten av finska ortnamn i svenska Österbotten. Men bakom alla dessa debatter ligger en önskan om att nå en djupare förståelse om vilka som tidigare varit bosatta i det område som vi idag känner som Österbotten. Det räckte inte med att forskarna konstaterade att den första säkra ankomsten av svenskspråkiga till Österbotten skett under 1200-talet, medan frågan för tidigare perioder hölls öppen. Detta kan till och med sägas ha bjudit in amatörerna och öppnat upp för olika tolkningar kring vikingatiden och dess bosättare. Arkeologins öppna karaktär kan här som Emily Hanscam uttryckt det anses ha bidragit till att skapa denna starka mytbildning kring denna period i Österbottens äldre historia, medan det inom den vetenskapliga arkeologin har möjliggjort en fortsatt hierarkisering och särskiljning av olika folkgrupper.¹⁰³⁵ Detta sökande efter ursprung och ifrågasättande av avfolkningen kan därför ses som en röd tråd i bosättningsfrågan, även om debatterna ändrade karaktär.

Det är således inte att förundra att de forntidsintresserade österbottningarnas historiekonstruktioner ofta har jämförts med 1800-talets svenskhetsrörelser samt som uttryck för en vikingaromantik, och där aktörer som Norrman har setts fortsätta det arbete som inleddes av Axel Olof Freudenthal, Hugo Ekhammar och T.E. Karsten. Detta ideologiska arv har varit svårt att komma ifrån, trots försök att hävda motsatsen.

Däremot kan diskursen sägas ha genomgått en förändring. För medan Freudenthal inte hade några problem med att landets svenskspråkiga tillskrevs rollen som kolonisateurer var det just detta som Norrman och Ågren uppfattade

---

¹⁰³⁴ Dascal, "The Study of Controversies", s. 152–153. Jfr Nordlund, *Det upphöjda landet*, s. 27.

¹⁰³⁵ Hanscam, "Frontiers of Romania", s. 64.

som problematiskt. Häri stod återigen kontinuitetsteorin, vilken möjliggjorde en syn på landets finskspråkiga som utgörandes en av Finlands ursprungsbefolkningar, medan landets svenskspråkiga befolkning stod kvar som koloniserare. Norrman kan således sägas ha uppvisat vissa likheter med forskare som Fewster, som just fokuserat på kontinuitetsteorin och de tolkningar som denna kan sägas möjliggöra, men där detta hamnat i bakgrunden till förmån för en diskussion kring Norrmans möjliga ideologiska baktankar med att ge sig in i bosättningsfrågan.

Detta ger signaler om att det alltså inte är de vetenskapliga teorierna som är problemet, utan snarare hur detta tas upp av samhället utanför. Samtidigt som det råder en syn om att liknande teorier och deras verkan inte problematiseras inom vetenskapen skjuter man alltså över ansvaret för detta. Detta sätter en stor press på samhället utanför att kunna ta till sig dessa teorier och tolkningar på "rätt" sätt. Att hävda att inga motsvarande identitetskonstruktioner skett på finskspråkigt håll lägger dessutom tyngden på landets svenskspråkiga befolkning och låter antyda att dessa i högre grad skulle hysa etnonationalistiska tendenser än landets finskspråkiga befolkning. Detta behöver inte betyda att liknande identitetskonstruktioner inte skulle existera på finskspråkigt håll, men där de inte problematiseras i lika hög grad. Det är minst lika enkelt att hitta exempel på historiekonstruktioner som framställer landets finskspråkiga befolkning likt offer, först av Sverige och sedan Ryssland, och där Finlands svenskspråkiga befolkning kan ses som en fortsatt kvarleva på denna oförrätt.

Ett regionalt projekt

I den här avhandlingen har jag undersökt den fornminnesrörelse som uppstod i Österbotten under efterkrigstiden och som fick sitt slutliga genomslag i och med upptäckten av den första runinskriptionen i Vörå 1978. Genom min undersökning har jag därmed kunnat visa vad en kunskapsproduktion utanför vetenskapen kan ge vår förståelse om hur kunskap cirkulerar mellan olika sfärer. Framför allt har jag kunnat visa att den regionhistoriska forskningen har ett något mera invecklat förhållande till nationalstaten och den nationella syntesen än vad som blir tydligt efter en genomgång av den tidigare forskningslitteraturen.

I första hand har jag diskuterat detta utifrån Peter Aronssons och Anssi Paasis förståelse av en regional historieförståelse och hur detta kan användas för att förstå den utveckling som Österbottens forntid genomgick under den undersökta perioden. Aronssons hävdande att regionerna har dolts av den nationella historieskrivningen belyser den problematik som kontroversen kring Österbottens äldre historia har uppvisat, medan Paasis åtskillnad mellan regionernas identitet och invånarnas har visat sig användbar för att förtydliga problematiken med att tala om en regional historieskrivning, och att detta inte behöver betyda detsamma för alla aktörer.

Mitt bidrag till detta forskningsfält visar således hur en rad form av nätverk kunde formas kring en fråga, och det stora antal förgreningar detta gav upphov

till. Detta kan beskrivas likt en professionaliseringsprocess från fria forskare, som strävande gav sig i kast med att utmana tolkningen av Österbotten som avfolkad, till grundandet av fornforskningssällskapet, som i allt större utsträckning försökte samla de arkeologiskt intresserade österbottningarna under ett och samma tak.

Uppropet fick gehör och redan 1985 utkom det första numret av *Studia*, som kan sägas ha utgjort ett första uttryck på en regional historieproduktion med inriktning på områdets forntid. Till en början visade denna inga större skillnader gentemot de insändare som tidigare hade publicerats i de lokala dagstidningarna. Fokus låg på järnåldern, framför allt vikingatiden, medan artiklarna i stor utsträckning anknöt till fornfynd från trakterna omkring Vasa. Under årens gång förfinades formen, samtidigt som den alltmer kunde börja sägas representera regionen och dess forntid som helhet. Därmed måste det konstateras att det var ett vetenskapligt intresse som drev de forntidsintresserade österbottningarna, om än deras fokus på fornfynd och fornlämningar från vikingatiden säger en hel del om deras strävan och önskade resultat.

Redan fyndet av ett föremål från vikingatiden var ett glädjande ämne, eftersom detta sågs möjliggöra en omtolkning av fyndtomheten och den vikingatida avfolkningen, men som stötte sig med forskarnas betoning av analyser och en kontextuell förståelse. Detta måste alltså ses i samband med den arkeologiska fältverksamheten, som i högre grad bestämdes av samhällsutbyggnadens krav, och som de forntidsintresserade österbottningarna inte var lika beroende av. I och med att samarbetet mellan amatörerna och de professionella utökades minskade diskrepansen, men de professionella forskarna har trots detta, precis som Samuel Edquist visat, fått finna sig i att vara utomstående eller "de andra" när de anlät till Österbotten. Men likaså kan också Österbotten och österbottningarna upplevas som något av "det andra" ur ett finlandssvenskt perspektiv, medan Österbotten rentav kan uppfattas som marginellt ur ett större finländskt perspektiv. Detta markeras av att det framför allt var forskare med någon form av anknytning till Österbotten som kom att engagera sig i de diskussioner som fördes kring bosättningsfrågan i de österbottniska dagstidningarna.

Någon större genomslagskraft fick varken *Studia* eller monografiserien *Acta*, men som Aronsson konstaterat är det sällan som lokala eller regionala historiefremställningar får ett nationellt genomslag. En liknande tendens kan också ses gällande de tidiga socken- och landskapshistorikerna, vars syfte var att ge material för den nationella syntesen, men där detta sällan varit fallet. Om än Meinanders bidrag i *Etelä-Pohjanmaan historia I-II* står som något av ett undantag till detta.

Österbotten som landet annorlunda har således mer eller mindre bekräftats. Däremot är det något missvisande att tillskriva bosättningsfrågan som ett regionalt projekt. Den regionala aspekten har nämligen inte varit lika utmärkande som jag först tänkte mig när jag gav mig i kast med att skriva den här avhandlingen. Visst har bosättningsfrågan intresserat österbottningarna,

men mer på ett lokalt än ett regionalt plan, och där den nationella historiesynen får ses som den gemensamma problematiken som stundtals fört de olika parterna samman. I hög grad har dessa strävanden dessutom visat sig följa större samhälleliga förändringar, då 70-talets vurm för runinskriftionerna och 80-talets sökande efter den försvunna vikingatiden kan ses i relation till en upplevd hotbild mot landets svenskspråkiga befolkning, medan 90-talets intensifierade Kvarkensamarbete sammanföll med Finlands EU-medlemskap och en allt större betoning på regionerna.

Men den österbottniska historieproduktionen har också varit betydligt mer omfattande än vad jag kunnat ge uttryck för här. Jag har enbart kunnat beröra en bråkdel av de ämnen som diskuterades och de verk som getts ut gällande områdets förhistoria. Dessutom finns det ämnesområden som jag inte alls har berört. Ett sådant område är genetiken, som från och med 90-talet började tillskrivas en allt större betydelse inom arkeologin. Ytterligare finns det organisationer som förtjänar en vidare undersökning, liksom hembygdsföreningarna, vars verksamhet jag enbart har kunnat närma mig i förbifarten. En studie av hembygdsföreningarna och deras verksamhet kunde ännu ge mycket för att vidga vår förståelse av lokala identiteter och hur dessa i sin tur förhåller sig till det nationella.

En märkbar skillnad har ändå blivit tydlig i hur denna fråga förts bland landskapets svensk- och finskspråkiga befolkning. Detta är en tematik som jag berörde i kapitel 3. Det har nämligen varit tydligt att landskapets svenskspråkiga befolkning har varit mer benägna att uttrycka sitt missnöje gällande hur områdets forntid har framställts i historieskrivningen. Detta betyder inte att den finskspråkiga befolkningen skulle ha ställt sig likgiltiga inför områdets forntid, men de debatter som har förts har rört andra ämnen, och har inte dragit en lika tydlig skiljelinje mellan amatörer och professionella forskare. Således har den hypotes som jag ställde upp inte riktigt kunnat bekräftas, eftersom kraven har varit mer eller mindre detsamma. Landskapets historia ansågs befinna sig i ett underordnat förhållande gentemot landets södra delar, något som endast kunde överbyggas genom uppkomsten av en systematisk forntidsforskning i Österbotten, vare sig detta skedde på svenska eller finska. Geografiskt går det inte att göra några indelningar i vem som är österbottning, utan detta förstås olika och tillskrivs olika betydelser.

Därför är det kanske inte alltför långsökt att liksom Birger Thölix tillskriva denna skillnad i debattklimat på svensk- och finskspråkigt håll som ett resultat av en skillnad i bildningstradition. Medan den finska bildningstraditionen har varit mer folklig och inkluderande har ett fokus på antingen kultur- eller bygdesvenskhet orsakat splittring inom Finlands svenskbygder. Det uppfattades som positivt att en stor del av landets arkeologer och språkforskare var svenskspråkiga, något som det fanns en medvetenhet om att kanske inte alltid skulle vara fallet. Framtiden var ovisst och därför uppfattades det som problematiskt att de finländska forskarna inte tycktes visa något större intresse för landets svenskbygder, utan fortsatte ett tidigare sökande efter den finska

befolkningens ursprung. Forskare som var hemmahörande från Österbotten uppfattades till och med ha vänt sin gamla region ryggen.

Men spänningen mellan en vetenskapligt och en offentlig historieförståelse kan också sägas ha berott på att de professionella forskarnas användning av det förflutna stod i motsats till ett mer praktiskt användande. För de professionella forskarna sågs en befolkningssvacka på en lokal eller regional nivå nödvändigtvis inte som problematiskt. Detta gör det också svårt att frånse möjliga ideologiska undertoner i detta sökande efter områdets svunna vikingatid. Allra minst eftersom den ledande kraften inom fornforskningssällskapet hade gjort sig känd som en stark försvarare av det österbottniska. Även om det är möjligt för identiteter att ändra mening och tillskrivas nya betydelser bidrog alltså inte bosättningsfrågan och de debatter som uppstod som en följd av denna kontrovers att ändra på bilden av österbottningarna som något besvärliga och benägna att köra sitt eget race.

Ett tydligt resultat av min undersökning är att jag har visat hur viktigt det är med eldsjälar och drivna aktörer, men också hur beroende liknande rörelser, såsom de som uppstod i Österbotten lätt blir av att de centrala aktörerna orkar och kan driva dessa frågor vidare. Återväxten sker inte naturligt, utan måste också denna drivas fram för att arbetet inte ska dö ut.

Frågan är ändå om inte arbetet med att motbevisa avfolkningen och det så kallade tomrummet kan sägas ha varit alltför lyckat. Arkeologiskt finns det inte längre något tomrum i förståelsen att Österbotten skulle ha legat helt öde under vikingatiden – det har till och med ifrågasatts huruvida ett sådant tomrum någonsin har existerat – men fortsättningsvis kan tomrummet som begrepp sägas leva kvar i folks medvetande. Dessutom finns det fortsättningsvis de som aktivt söker efter detta i texter som berör Österbottens forntid, och då särskilt områdets vikingatid, oavsett om detta är det begrepp som används eller inte. Bosättningsfrågan i Österbotten är således fortsättningsvis något av en öppen fråga.

English summary

The Settlement Question as part of Ostrobothnia's Older History: Unattached Researchers, a Controversy over Antiquity and the Circulation of Knowledge, 1978–2005

In the 1950's and onwards, an initiative for a new approach, if not a new paradigm, regarding the prehistoric settlement of Finland took place. During this time, several different research areas began to come together behind a common interpretation, the so-called continuity theory. Simultaneously, an older theory from the early 1920th century, which discussed the arrival of Finnish tribes to Finland, created by a Finnish archeologist Alfred Hackman (1864–1942), was abandoned. While continuity theory did not reach full acceptance until the beginning of the 1980's, established researchers at least seem to have worked on the basis of the theory already before, and deviations were treated with skepticism.

Through the development of archeological methods that took inspiration from natural sciences, it became possible to give new answers to old questions. Findings were no longer as readily anchored to a certain people or contemporary ethnicities, as they had been during the early years of archaeological research. However, since archaeology had been of huge importance for the establishment of the Finnish nation, earlier statements lingered on. As nation was still in focus for later interpretations, one cannot speak of a total break with previous tradition. Instead, the new theory enabled new interpretations. These interpretations have been equally problematic. As the Finnish historian, Derek Fewster (b. 1962) states: "The Finn was declared aboriginal in his own country".¹⁰³⁶

Although continuity became the norm on a national level, there were exceptions. Among these is Ostrobothnia. Archaeologists had interpreted the decline in ancient finds from the Viking Age in Ostrobothnia to mean that the area was depopulated, and therefore lacked a permanent settlement approximately 800–1200 AD, only to get a new settlement around the 13th century. In other words, there had been a discontinuity in continuous settlement. The few ancient finds that were made in Ostrobothnia and dated from the Viking Age, were interpreted as traces of temporary visitors instead of a permanent residence. I have elaborated on these aspects in chapter 2 of this thesis, a background chapter, which focuses on how and where Ostrobothnia's prehistory was previously treated. The chapter also emphasizes the emergence of a new scientific paradigm concerning the settlement of Finland.

Scientists' interests do not always coincide with the demands and expectations of the larger public outside of academia. While representatives of

---

¹⁰³⁶ Fewster, "Fornfolket i nutiden", s. 108. My translation. [sv. finnen förklarades aborigin i sitt eget land].

archeology and linguistics debated over the background and arrival of the Finno-Ugric languages to the area we now know as Finland, in Ostrobothnia of the 1970's, the discovery of a runic inscription in Vörå led to a widespread interest in Ostrobothnia's earlier history and a reborn interest in the Iron Age, especially the area's Viking Age legacy. This led to the start-up of several projects that aimed to increase awareness and knowledge of the area's archeological finds and ancient remains among the larger public.

In my research, I look at how the depopulation theory was received, and how the people of Ostrobothnia tried to challenge researchers, who claimed that Ostrobothnia lacked a permanent settlement during the Viking Age. My study starts with the finding of the first runic inscription in 1978, and ends in the year 2005. Although the question of settlement still has not reached a clear solution, 2005 marks the end of a long-standing collaboration between the Department of Archeology at Umeå University, The Swedish Ostrobothnian Landscape Association, and the Ostrobothnian Archaeological Society. This collaboration had begun in 1986 in an attempt to give Ostrobothnian ancient research a scientific and institutional foundation to stand on. Ultimately, it intended to disprove the notion of depopulation during the Viking Age in Ostrobothnia, therefore presenting a view of the past that better suited the needs of the Ostrobothnians.

Although the debate over the settlement of Ostrobothnia has existed for a long time, my study shows that it gained new momentum due to major societal changes, especially when the Finnish-Swedish population felt that their identity was threatened. One of the reasons for the theory garnering attention in the first place was the political climate of that time. In the 1950's, there were attempts to leave the old language strife behind. This meant the revision of older, equally problematic theories. One of them related to the question of when the Swedes and the Finns came to the area we now know as Finland. One should not forget the Sami either, who have often been left out of the discussion, since the debate has primarily focused on the confrontation between the Swedes and the Finns.

The settlement of Finland is a question that we will never be able to answer, but one in which the public view easily clashes with the scientific understanding. Even though we claim to have left the language quarrels behind, questions live on. Although not as openly. The question about our origin is still one of the persistent ones, which we seek to answer. I have not attempted to give a concluding answer to whether Ostrobothnia was depopulated or not, but it is my opinion that the debate itself was and is of huge importance. Firstly, it makes it possible to understand how the local view of history relates to national historiography. Secondly, it makes it possible to delve into the field of history of knowledge.

My main aim is to further knowledge of the significance of prehistory for the Ostrobothnian identities and the historiography of that region, as well as to explain how this relates to the more comprehensive national narrative. The questions through which I approach the general problem are:

1. Why did the settlement question cause a controversy regarding Ostrobothnia's older history?
2. How does the national view of history differ from local and regional ones; how do these relate to each other and does the relationship change over time?
3. Who has the authority to formulate the problem and come up with interpretations; who is the intended public and to what purpose?
4. Where are the views published, and how are they formulated?
5. What is the role of scientific and local institutions in the debate?

What is distinctive to this controversy, is that the same arguments seem to be repeated. Emotional thinking has a major role in the formulations of the debate. I look at different interpretations; what they are based on, and from where the claims find support. In this way, I am able to grasp how contemporary views affect the conception of Finland's prehistory during different times.

The source material of this study consists of a selection of primary texts and newspaper articles from both Swedish and Finnish language newspapers from Ostrobothnia. My interpretation of these has been complemented with secondary texts, which provide context and create an explanatory connection. However, because my thesis touches on several themes and because the issue also reached national interest, I have not been able to confine myself exclusively to this region. For this reason, I have included newspapers published in other locations in Finland, as well as Sweden, to the extent that they discuss the settlement issue in Ostrobothnia.

To find the articles that discuss the question of depopulation, I initially used *Brages pressarkiv*, a clipping archive that catalogues newspaper material according to certain topics, archaeology being one of them. This gave me an initial understanding of the extent of the debate. I later expanded my material by doing a more systematized search of microfilmed material, as well as doing searches on the newspapers' own digital databases. This approach, though time consuming, has given me a deeper understanding of other topics that were discussed in the papers during that time. Something that one does not get from only reading articles concerning a particular topic.

In addition to newspapers, I analyze scientific articles and monographs, as well as archival material. This includes archived material kept at the Department of Archeology at Umeå University, which consists of correspondence and reports from the archaeological excavations conducted in Ostrobothnia, and the archive of the Ostrobothnian Society of Antiquities. This dissertation is not meant as an overview of historiography or archeological remnants regarding Finland's prehistory. However, since I discuss researchers and laypersons' interpretations, certain ethical questions must be answered concerning the use of my material. It has not been my intention to question anyone's research or findings. Instead, I want to ascertain what the depopulation theory might say about the use of history during a certain time.

Using a theoretical framework which consists of theories of history of knowledge and of how the past is used by different actors, I show how Ostrobothnians, who took interest in the settlement question, acquired knowledge of archeological methods and theoretical approaches, in this way, laying the foundation for a systematic research of the region's prehistory. Instead of diffusion theories that far too easily could ascribe the challenges that the Ostrobothnians faced to the terms of center and periphery, it is important to show that knowledge created outside of academia as well can be of importance.

I want to highlight that a certain view does not necessarily have to be categorized as "right" or "wrong". Rather, the question, as historian Johan Östling puts it, is: "Why does a certain type of knowledge appear and possibly disappear during particular times?" This is also something that previous research has neglected to answer. Instead, it has been quick to ascribe the non-academic historical constructions with the ideas of Scandinavianism and Germanic racial theories from the late 19th century. Not to forget the ideological historicism of the language strife during the early 20th century, which has cast a deep shadow over all Swedish language identity-creating activities in Finland.

When approaching non-academic constructions, it is easy to apprehend a hierarchy, where science is automatically attributed as something better. However, my theory is that knowledge is constantly changing, and must be understood in its own context. In addition, interpretations outside of academia as well, can affect scientific theories and the way that we approach a certain subject.

Chapter 3, which is the first empirical chapter of this dissertation, focuses on the finding of three runic inscriptions in Vörå, Ostrobothnia, and the debate that arose after their discovery. Primarily the chapter deals with questions of the use of history and history culture. It is also a case study on how Ostrobothnians that took interest in the subject responded to the interpretation of Ostrobothnia as depopulated during the Viking Age, a claim which was brought to the fore again after the publication of *Svenska Österbottens historia I* in 1977. In this book, the Finnish archeologist Carl Fredrik Meinander (1916–2004) developed one of his earlier texts from the 1950's regarding the prehistory of Ostrobothnia. The book was well-received during its time. However, the fact that Meinander continued to present Ostrobothnia as depopulated during the Viking Age was problematic, and did not harness the consent of the Ostrobothnian public.

The debate over the rune inscriptions in Vörå lasted for a little more than ten years, and was followed by the revealing of not one, but six inscriptions. The locations of two of these were never revealed to the National Board of Antiquities. This is telling of the debate, and the controversy that followed. A turn took place around 1982, when the inscriptions became increasingly seen of an earlier origin than the Viking Age, or even as forgeries.

However, the debate over the runic inscriptions, their interpretation, and possible relation to a Viking Age settlement lead to the founding of the Ostrobothnian Archaeological Society in 1984. Ostrobothnia's older history was perceived to be hidden by the national historiography, which, due to Finnish-

minded national blinders, was not prepared to accept an earlier origin for a Swedish speaking population in the region than the 12th century AD.

Chapter 4 focuses on the circulation of knowledge, and how the scientific view of Ostrobothnia's prehistory was met and challenged. It had become clear that amateurs could not compete with professional archaeologists on equal footing, and for this reason, they turned to the Archaeological Institution at Umeå University. Under the direction of the Swedish archaeologist Evert Baudou (b. 1925), a team of archaeologists and botanists from Umeå University approached the issue of settlement. They did so from a different angle than their Finnish colleagues, which they considered to have put too much emphasis on material culture. With this, the topic circulated outside the national framework. Whether this was considered good or bad was very much a question of opinion.

Instead of trying to locate settlement and graves, researchers from Umeå set out to locate traces of agriculture, using pollen analysis as a method. Still, Baoudou and his team's biggest contribution was the discussion regarding continuity and discontinuity regarding prehistoric settlements in Ostrobothnia as well as in other regions, both in Finland and internationally, that they brought with them. According to Baudou, the absence of ancient finds did not necessarily mean that Ostrobothnia was deserted during the Viking Age. The results showed that previous central settlements had ceased, which was completely in line with what most Finnish archaeologists had previously stated. However, the pollen analysis showed that cultivation had taken place outside of central areas. In accordance with a theory by Wiebke Keim, I interpret this as an attempt to renegotiate the previous method and theory so that they better fall in line with the observations of the Umeå researchers. The land uplift was suggested to have been an important factor in one's choice of residence during prehistoric times, and the settlement along the coastal area had followed the shoreline.

I have shown how different actors and groups acquired knowledge of archeology as a science, including its methods and theories, and how they further developed the methods in collaboration with researchers from a Swedish university. This was done to renegotiate the view of the prehistory of the region.

Chapter 5 focuses on a debate concerning place names. This debate is closely related to the settlement issue, but focuses on actors and their significance in the exchange of knowledge. The chapter deals with the critique that Ralf Norrman (1946–2000) – who apart from being a professor in English literature was also a diligent amateur archaeologist and debater – directed towards Finnish place name researchers both in his book *Några österbottniska vattennamn* (1988) and in the Swedish language press during the period of 1988–1989. According to Norrman, the depopulation theory did not affect archeology alone, but also related sciences, such as place name research, in which the theory of a depopulation made it difficult to date the Swedish place names in Ostrobothnia to a period earlier than the 13th century. However, it was the Finnish place name researchers' claim that many place names in Swedish Ostrobothnia were of Finnish origin, which was controversial. Controversy regarding the place names

of Ostrobothnia is one of the longstanding ones, and it has led to several debates over the years. Most of these have taken place in Swedish language newspapers.

Norrman used Baudou and his team's initial results to offer a different explanation of the place and water names in Ostrobothnia than that, which the Finnish place name researchers had given. If there was a regional continuity in settlement, as Baudou and his team implied, a possibility existed that that place names were of older origin than previously thought.

The chapter shows how the professional place name researchers in Finland responded to the challenge, and how they tried to prevent Norrman's views from gaining momentum, as they were seen to stand in opposition to modern place name research. Norrman was, among other things, considered to advocate an older line of thinking. He was often compared to the Finnish philologist T.E. Karsten (1870–1942), who, during the early 20th century, had presented a view that Swedishness in Finland did not originate from the west but could be traced back to Germanic immigration from the south. Although this view has been contradicted, it has survived among certain circles outside of academia, and it has easily been ascribed to actors, such as Norrman, to show how preposterous their theories are.

Chapter 6 moves away from local level to see how Ostrobothnian archaeological research was institutionalized on a regional level. This became increasingly important as the project sought funding from the EU. This meant that archeology had to take on something of a supporting role. Archaeological investigations became a tool with which to secure funding. Simultaneously, it became more important to emphasize the project's synergy effects for Ostrobothnia and to continue cooperation in the Kvarken area.

Archaeological education, which began in 1987, was further developed to fulfill the need of educated archaeologists in the region, while plans for a reconstruction of a prehistoric village would bring about a boost in both education and cultural tourism in the region. All of this falls in line with what Anssi Paasi has written about the regional identity becoming increasingly commercialized during the 1990's.

The above chapters form the basis for my concluding discussion in chapter 7. From runic inscriptions via pollen and macrofossil analysis, to Ostrobothnian place and water names, the dissertation shows how the image of Ostrobothnia's prehistory was broadened during the latter half of the 20th century and the beginning of the 2000s. I have looked at the debates that constitute the controversy regarding the Viking Age depopulation in Ostrobothnia: how this theory was constructed, and how it was attempted to deconstruct to create something new instead.

A very scattered collection of actors have taken an interest in this topic: From Helsinki-based researchers that have roots in Ostrobothnia, to amateurs interested in archaeology. Not to forget researchers from Sweden and the Umeå University either. The latter were engaged in the controversy to shed light on the issue from a different perspective than their Finnish colleagues. While some

actors have been more prominent than others, the Ostrobothnian Archaeological Society and its members have largely figured from the beginning to the end.

Although no one questioned the need of amateurs in archaeological excavations, their role was somewhat one-sided and asymmetrical. Amateurs contributed with local knowledge and manpower. It was when amateurs began to make their own initiatives that things became problematic, and controversies arose. To mend these cases, it is not possible to maintain a view that science is never at fault, but one needs to consider how the theories and views are taken up by the larger public outside of academia. There is great deal of pressure on the public to be able to absorb the theories and interpretations in the “right” way.

Through different case studies that have been the focus of this dissertation, I have shown how actors, whether amateurs or professional researchers, that took part in the debates and discussions concerning the settlement question benefited from the exchange. Regardless of how they looked at each other and regardless of the emotions that sometimes took over, everyone who took part in the discussion were interested in Ostrobothnia’s prehistory. Everyone wanted to reach a deeper understanding of what had happened during the Viking Age that had led to the interpretation of Ostrobothnia as depopulated.

This was a controversy that moved the whole research area ahead. This would hardly have been possible without active actors pushing this issue forward. Even though there were different opinions about the interpretation of certain findings and their dating, the exchanges between amateurs and professional researchers maintained an interest in the area’s prehistory.

On the other hand, the question of settlement and the debates that arose have not entirely changed the image of the Ostrobothnians as somewhat difficult people, who are inclined to run their own race. Ostrobothnia is in many regards still a “foreign” country, with a reputation for not always being completely cohesive or even deviating from Finland as a whole. The same can be said about the question of depopulation, which is still somewhat an open one. Some scars run far too deep to heal, and it has been considered best to let some questions lie.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckt källmaterial

Malax museiförening rf. – Brinkens museum (MM)
Österbottniska fornforskningssällskapet (ÖF)
Oförtecknat material

Nationella audiovisuella institutet (KAVI)
Radio- och televisionsarkivet (RTVA)

Umeå universitet (UMU)
Arkeologiska institutionen
Oförtecknat material

Riksarkivet (RA)
Esko Pursiainens arkiv
1:1 Inkomna brev 1936–1984
1:2 Inkomna brev 1984–1990
2:1 Utgående brev och korrespondens 1982–1987

Svenska Österbottens Hembygds & Museiförbund rf:s arkiv (SÖHM)
Ga:1
Ha:3 Föredrag och hälsningstal 1975–1988

Svenska Österbottens landskapsförbund rf:s arkiv (SÖL)
Dc:2 Verksamhetsberättelser 1978–1994

Österbottniska fornforskningssällskapet rf:s arkiv (ÖFA)
I 1:1 Föreningshandlingar 1978–2009
Ca:1 Protokoll med bilagor 1984–2007
Db:1 Verksamhetsberättelser 1985–2005
Ea:1 Inkomna brev 1978–2009
Ha:1 Stadgar
II 3:3 Tidningsurklipp 1984–1994
II 3:4 Tidningsurklipp 1960–1987
II 3:5 Tidningsurklipp 1984–1985
II 3:7 Tidningsurklipp och artiklar 1914–1993
II 3:8 Tidningsurklipp 1935–1995
II 3:9 Tidningsurklipp 1983–2001
II 3:10 Tidningsurklipp 1984–1991
II 3:12 Tidningsurklipp 1966–2006

Tidningar	Årgång
Arbetarbladet (ABL)	1985
Borgåbladet (BBL)	1982
Dagens Nyheter (DN)	1989
Helsingin Sanomat (HS)	1982–1985, 2019
Hufvudstadsbladet (HBL)	1978–1992, 1997
Ilkka	1984–1985
Jakobstads Tidning (JT)	1979–1992, 1995–2002
Kommunbladet	1987
Maaseudun Tulevaisuus	1995
Pohjalainen	1984–1987, 1991
Syd-Österbotten (SÖ)	1993
Turun Sanomat (TS)	1997
Vaasa	1978, 1982, 1984
Vasabladet (VBL)	1921, 1950–1951, 1953, 1960, 1962, 1970, 1977–2004, 2008
Västerbottens-Kuriren (VK)	1989
Åbo Underrättelser (ÅU)	1984, 1997
Österbottningen (ÖB)	1978, 1982, 1984–1986, 1991

Tryckt källmaterial

- Ahlbäck, Olav, "Den finlandssvenska bosättningens ålder och ursprung", *Finsk Tidskrift* (1954), s. 110–120.
- Ahlbäck, Olav, "Österbottnisk medeltid", William Hägg (red.), *Svenska Österbottens historia I* (Vasa, 1977), s. 45–124.
- Baudou, Evert, "Fanns en fast bygd i Österbotten under vikingatiden och korstågstiden?", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1987* (1988), s. 9–19.
- Baudou, Evert, "Frågan om kontinuitet under järnåldern i Mellannorrland och Österbotten, en jämförelse", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1989/1990* (1991), s. 9–22.
- Baudou, Evert, "Den tidigare forskningen och den yngre järnålderns bebyggelse i Österbotten", Baudou, Evert, Engelmark, Roger, Liedgren, Lars, Segerström, Ulf & Wallin, Jan-Erik (red), *Järnåldersbygd i Österbotten, En ekologisk-arkeologisk studie av bosättningskontinuitet och resursutnyttjande* (Vasa, 1991), s. 18–27.
- Baudou, Evert, "Kontinuitetsproblemet i Österbottens järnålder", Baudou, Evert, Engelmark, Roger, Liedgren, Lars, Segerström, Ulf & Wallin, Jan-Erik (red), *Järnåldersbygd i Österbotten, En ekologisk-arkeologisk studie av bosättningskontinuitet och resursutnyttjande* (Vasa, 1991), s. 149–200.
- Baudou, Evert, "The Continuity of Iron Age settlement in Ostrobothnia: A problem of research", *Fennoscandia Archaeologica X* (1993), s. 65–69.

- Baudou, Evert, "Nationell identitet i Finlands arkeologi och bebyggelsearkeologi i Österbotten", Viklund, Karin & Gullberg, Kurt (red.), *Från romartid till vikingatid* (Vasa 2002), s. 223–265.
- Baudou, Evert & Engelman, Roger, "Forskningsprojektets målsättning och uppläggning", Baudou, Evert, Engelman, Roger, Liedgren, Lars, Segerström, Ulf & Wallin, Jan-Erik (red.), *En ekologisk-arkeologisk studie av bosättningskontinuitet och resursutnyttjande* (Vasa, 1991), s. 13–17.
- Berg, Hugo, "En minnesvärd händelse midsommaren 1978", Norrman, Ralf, *Vörårunorna del 1: En bok om runinskrifterna i Höjsal och Härtull* (Jakobstad, 1983), s. 12–14.
- Donner, Joakim, "Bidrag till kännedom om Vörårunornas ålder: Exempel på ristningsteknik använd i runinskrifter och hållristningar", *Fennoscandia Archaeologica III* (1986), s. 73–80.
- Edgren, Torsten & Törnblom, Lena (red.), *Finlands historia I* (Ekenäs, 1992).
- Edgren, Torsten, "Den förhistoriska tiden", Edgren, Torsten & Törnblom, Lena (red.), *Finlands historia I* (Ekenäs, 1992), s. 9–270.
- Edgren, Torsten, "Pörnullbacken i Vörå och österbottnisk järnålder", *Historisk Tidskrift för Finland* 88:1 (2003), s. 85–91.
- Engelman, Roger, "Makrofossilanalys från Kalaschabrännan, Malax", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1989/1990* (1991), s. 23–28.
- Engelman, Roger & Viklund, Karin, "Korn i rågens rike! Pörnullbackens jordbruk och kulturlandskap", Viklund, Karin & Gullberg, Kurt (red.), *Från romartid till vikingatid* (Vasa 2002), s. 13–24.
- Forss, Anna, "'Tide je in t-runu!' – några anteckningar från upptäcktsdagen", Norrman, Ralf, *Vörårunorna del 1: En bok om runinskrifterna i Höjsal och Härtull* (Jakobstad, 1983), s. 9.
- Gullberg, Kurt, "Ny kunskap om järnåldern i Österbotten", Gullberg, Kurt (red.), *Broar till framtiden. En debattbok tillägnad Ole Norrback* (Vasa, 2001), s. 91–106.
- Hyvärinen, Riitta, *Jurvan alueelta tehdyt siitepölyanalyttiset tutkimukset vuosina 1984–1987*, Raportti, Helsingin yliopisto (Helsinki, 1987).
- Hägg, William (red.), *Svenska Österbottens historia I* (Vasa, 1977).
- Kotivuori, Hannu, "Dwelling-site finds from the middle iron age fieldwork at Kalaschabrännan in Maalahti – 1987–1989", *Fennoscandia Archaeologica IX* (1992), s. 57–74.
- Liedgren, Lars, "Merovingertida bebyggelse lämningar på Kalaschabrännan i Malax", Baudou, Evert, Engelman, Roger, Liedgren, Lars, Segerström, Ulf & Wallin, Jan-Erik (red.), *Järnåldersbygd i Österbotten: En ekologisk-arkeologisk studie av bosättningskontinuitet och resursutnyttjande* (Vasa, 1991), s. 103–147.
- Linderholm, Johan & Westlin, Christina, "Markundersökningar av järnåldersboplatsen vid Pörnullbacken. En jämförande studie", Viklund, Karin & Gullberg, Kurt (red.), *Från romartid till vikingatid* (Vasa 2002), s. 45–60.

- Ljungberg, Anders, "Bland Österbottens amatörarkeologer", *Populär arkeologi* 3 (1986), s. 4–9.
- Luoto, Jukka, "Pohjanmaan autoituminen ja sen syyt", *Historiallinen Aikakauskirja* 82:3 (1984), s. 205–208.
- Meinander, C.F., "Etelä-Pohjanmaan historia I", Meinander, C.F. & Luukko, Armas, *Etelä-Pohjanmaan Historia I-II* (Helsinki, 1950), s. 6–236.
- Meinander, C.F., "Forntiden i Svenska Österbotten", Hägg, William (red.), *Svenska Österbottens historia I* (Vasa, 1977), s. 11–43.
- Meinander, C.F., "Om svenskarnes inflyttningar till Finland", *Historisk Tidskrift för Finland* 68:3 (1983), s. 229–251.
- Miettinen, Mirja, "Cultural Palaeoecology in Malax, Southern Ostrobothnia: Archaeological Background", L.-K. Königsson (red.), *Nordic Late Quaternary and Ecology, Striae*, 24 (1986), s. 161–164.
- Miettinen, Mirja & Vuorela, Irmeli, "Archaeological and palynological studies of the agricultural history of Vörå and Malax, Southern Ostrobothnia", *Fennoscandia Archaeologica V* (1988), s. 47–68.
- Miettinen, Mirja & Vuorela, Irmeli, "Järnåldersbosättningen kring Storsjön, Malax sn, i ljuset av arkeologiska fynd och pollenanalys. Föredrag vid det 17. Nordiska arkeologmötet i Åbo 1985", *Iskos*, 7 (1988), s. 197–200.
- Norrman, Ralf, *Vörårunorna: 1, En bok om runinskrifterna i Höjsal och Härtull* (Jakobstad, 1983).
- Norrman, Ralf, "Rundebatten", Norrman, Ralf, *Vörårunorna del 1: En bok om runinskrifterna i Höjsal och Härtull* (Jakobstad, 1983), s. 72–150.
- Norrman, Ralf, "Intervju med Museiverkets chef Carl Jacob Gardberg", *Horisont* 1 (1983), s. 46–56.
- Norrman, Ralf, "Inför starten", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1985* (1985), s. 1–3.
- Norrman, Ralf, "Referat av Iron Age Cultivation in SW Finland", *Finskt Museum* 93 (1976), s. 5–66", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1985* (1985), s. 99–126.
- Norrman, Ralf, "Förhistoriskt jordbruk kartläggs i Österbotten", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1986* (1986), s. 1–6.
- Norrman, Ralf, "Tomrumshypotesen felaktig", *Horisont* 33:1 (1986), s. 1–10.
- Norrman, Ralf, "Ett vikingafynd från Kronoby", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1986* (1986), s. 118–121.
- Norrman, Ralf, "Från redaktören", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1987* (1988), s. 1–7.
- Norrman, Ralf, "Referat av Mirja Miettinen och Irmeli Vuorelas pollenanalyser i Malax och Vörå", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1987* (1988), s. 154–176.
- Norrman, Ralf, "Konsolidering och generationsskifte", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1993–1997* (1998), s. 7–15.
- Norrman, Ralf, *Personligen minskar jag inte* (Vasa, 2008).
- Norrman, Ralf, "Kritisk granskning av tomrumshypotesen", Norrman, Ralf, *Personligen minskar jag inte* (Vasa, 2008), s. 69–85.

- Norrman, Ralf, "Kritisk granskning av tomrumshypotesen", *Tidskriften Skärgård* 1 (2009), s. 60–67.
- Nygård, Bertel, "Några tankar om vörårunorna", Norrman, Ralf, *Vörårunorna del 1: En bok om runinskrifterna i Höjsal och Härtull* (Jakobstad, 1983), s. 15–28.
- Orrman, Eljas, "Synpunkter på bebyggelseutvecklingen i södra Österbotten under järnåldern och tidig medeltid", *Historisk Tidskrift för Finland* 75:1 (1990), s. 32–47.
- Orrman, Eljas, "Geographical factors in the spread of permanent settlement in parts of Finland and Sweden from the end of Iron Age to the beginning of modern times", *Fennoscandia Archaeologica VIII* (1991), s. 3–21.
- Orrman, Eljas, "Book review", *Fennoscandia Archaeologica IX* (1992), s. 102–103.
- Orrman, Eljas, "Where source criticism fails", *Fennoscandia Archaeologica X* (1993), s. 80.
- Orrman, Eljas, "Bebyggelsekontinuitet eller diskontinuitet", *Historisk Tidskrift för Finland* 79:3 (1994), s. 385–390.
- Orrman, Eljas, "Om territoriella organisationsprinciper i Sveariket vid övergången från förhistorisk tid till medeltid", *Historisk Tidskrift för Finland* 79:3 (1994), s. 519–529.
- Orrman, Eljas, "Vilka har bott kring Bottenviken?", *Historisk Tidskrift för Finland* 83:3 (1998), s. 574–580.
- Orrman, Eljas, "Kontinuitet eller diskontinuitet – konkurrerande teorier om den svenska bosättningens ålder i Finland", Huldén, Lena & Ivars, Ann-Marie (red.), *När kom svenskarna till Finland?* (Helsingfors, 2002), s. 51–61.
- Salberger, Evert, "Runinskrifter i Österbotten", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1986* (1986), s. 17.
- Salberger, Evert, "De tre runinskrifterna i Vörå", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1986* (1986), s. 17–26.
- Salminen, Erkki, "Nytt från Österbottens Museum", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1986* (1986), s. 123–125.
- Sejerström, Ulf & Wallin, Jan-Erik, "Naturresurserna och odlingen under järnåldern", Baudou, Evert, Engelmars, Roger, Liedgren, Lars, Sejerström, Ulf & Wallin, Jan-Erik (red.), *Järnåldersbygd i Österbotten, En ekologisk- arkeologisk studie av bosättningskontinuitet och resursutnyttjande* (Vasa, 1991), s. 28–85.
- Sjöberg, Rabbe, "Undersökningar med Schmidt Test-Hammer av runinskrift vid Båtholmen i Vörå, Österbotten", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1989/1990* (1991), s. 39–42.
- Svarvar, Kjell, "Brandgravfältet vid Pörnnullbacken. Tolknings av gravskick och gravritual", Viklund, Karin & Gullberg, Kurt (red.), *Från romartid till vikingatid* (Vasa, 2002), s. 121–158.
- Taavitsainen, Jussi-Pekka, "Runinskriften vid Höjsal träsk i Vörå", *Horisont* 3 (1980), s. 37–41.

- Taavitsainen, Jussi-Pekka, "Arkeologi, etnicitet och språk – teoretiska och metodiska problem", Huldén, Lena & Ivars, Ann-Marie (red.), *När kom svenskarna till Finland?* (Helsingfors, 2002), s. 99–105.
- Thölix, Birger, *En annan historia: Kring Vasabladet fram till första världskriget* (Borgå, 1981).
- Thölix Birger, *En bit i taget: läsning i blandade ämnen av en liberal åsiktskolportör* (Nykarleby, 2007).
- Viklund, Karin, "Pörnullbacken, en järnåldersboplats i Österbotten: Markkemi, utgrävning och arkeobotanik", Gullberg, Kurt (red.), *Arkeologi i Mittnorden: Ett symposium kring nya arkeologiska forskningsrön* (Vasa, 1997), s. 219–231.
- Viklund, Karin, "Österbottens järnåldersbygd och kontinuitetsproblematiken", Viklund, Karin & Gullberg, Kurt (red.), *Från romartid till vikingatid* (Vasa 2002), s. 25–44.
- Viklund, Karin, "Vad säger ett tomrum om nationalitet? Österbottens järnåldersbygd och kontinuitetsfrågorna", Huldén, Lena & Ivars, Ann-Marie (red.), *När kom svenskarna till Finland?* (Helsingfors, 2002), s. 119–135.
- Vuorela, Irmeli, "Cultural Palaeoecology in Malax, Southern Ostrobothnia. Pollen Analysis", L.-K. Königsson (red.), *Nordic Late Quaternary Biology and Ecology, Striae*, Vol. 24 (1986), s. 165–168.
- Vuorela, Irmeli, "Pollenanalyser från Vörå mossar", *I rågens rike, Vörå årspublikation* (1987), s. 56–58.
- Vuorela, Irmeli, "Pollenanalyser från Vitmossen i Vörå", *I rågens rike, Vörå årspublikation* (1989), s. 22–25.
- Weegar, Johannes, "Österbottniska och svenska amatörarkeologer i samarbete", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1986* (1986), s. 62–63.
- Wennerberg, Rikard, "Bosättningen på Pörnullbacken. En jämförande studie", Karin Viklund & Kurt Gullberg (red.), *Från romartid till vikingatid* (Vasa, 2002), s. 61–120.
- Wickholm, Anna, "Pörnullbacken – ett brandgravfält eller brandgropsgravar?", *Muinaistutkija* 4 (2003), s. 47–51.

Forskningslitteratur

- Aalto Ilari & Helka, Elina, *Matka muinaiseen Suomeen: 11 000 vuotta ihmisen jälkiä* (Jyväskylä, 2017).
- Adorno, Theodor W., "Sociology and Empirical Research", Adorno, Theodor W., Albert, Hans, Dahrendorf, Ralf, Habermas, Jürgen, Pilot, Harald & Popper, Karl R., *The Positivist Dispute in German Sociology* (London, 1976), s. 68–86.
- Aelbrecht, Patricia, "Svenskfinland i april 2013 – Ett kritiskt regionalt perspektiv", Klinkmann, Sven-Erik, Henriksson, Blanka & Häger, Andreas (red.), *Föreställda finlandssvenskheter: Intersektionella perspektiv på det svenska i Finland* (Helsingfors, 2017), s. 109–138.

- Ahlskog, Jonas, *The Practical and the Historical Past: Four Essays on the Philosophy of History* (Åbo, 2017).
- Ahl-Waris, Ewa, *Historiebruk kring Nådendal och den kommemorativa anatomin av klostrets minnesplats* (Vadstena, 2010).
- Ahola, Joonas, Frog, Tolley, Clive (red.), *Fibula, Fabula, Fact: the Viking Age in Finland* (Helsinki, 2014).
- Ahola, Joonas & Frog, "Approaching the Viking Age in Finland", Ahola, Joonas, Frog, Tolley, Clive (red.), *Fibula, Fabula, Fact: the Viking Age in Finland* (Helsinki, 2014), s. 21–86.
- Ahtiainen, Pekka & Tervonen, Jukka, *Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat, Matka suomalaisen historiankirjoitukseen* (Helsinki, 1996).
- Ahtiainen, Pekka & Tervonen, Jukka, "Paikallishistorian kaavan pitkä kaari – ja tulevan akateemikon kriittinen katse" Ahtiainen, Pekka, Tervonen, Jukka & Teräs, Kari (red.), *Kaikella on paikkansa: Uuden paikallishistorian suuntaviivoja* (Tallinna, 2010), s. 27–90.
- Aikio, Aslak & Aikio, Ante, "Heimovaelluksista jatkuvuuteen – suomalaisen väestöhistorian tutkimuksen pirstoutuminen" *Muinaistutkija* 4 (2001), s. 2–21.
- Ailio, Julius, *Hämeenlinnan kaupungin historia I: Hämeen linnan esi- ja rakennushistoria* (Hämeenlinna, 1917).
- Alapuro, Risto, "Sosiologia, historia ja paikallishistoria," Ahtiainen, Pekka, Tervonen, Jukka & Teräs, Kari (red.), *Kaikella on paikkansa: Uuden paikallishistorian suuntaviivoja* (Tallinna 2010), s. 149–162.
- Alcoff, Linda, "The Problem of Speaking for Others", *Cultural Critique* 20 (1991–1992), s. 5–32.
- Alenius, Teija, "Pollen Analysis as a Tool for Reconstructing Viking Age Landscapes", Ahola, Joonas, Frog, Tolley, Clive (red.), *Fibula, Fabula, Fact: the Viking Age in Finland* (Helsinki, 2014), s. 242–253.
- Allardt, Erik & Starck, Christian, *Språkgränser och samhällsstruktur i ett jämförande perspektiv* (Stockholm, 1981)
- Ander, Sven-Erik, Gahrn, Lars & Lindbom, Verner, *Sveriges födelse: Västergötland, Östergötland, Uppland?* (Skara, 1984).
- Anderson, Benedict, *Den föreställda gemenskapen: reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning* (Göteborg, 1993).
- Appelgren, Hjalmar, "Svenskarnes inflyttning i Finland", *Finskt Museum* 3–4, (1897), s. 17–29.
- Aronsson, Peter, *Regionernas roll i Sveriges historia* (Stockholm, 1995).
- Aronsson, Peter, "Historiekultur, politik och historievetenskap i Norden", *Historisk Tidskrift* 122:2 (2002), s. 189–208.
- Aronsson, Peter, "Bruk och missbruk av historien", *Historisk Tidskrift för Finland* 90:1 (2005), s. 1–16.
- Aronsson, Peter, *Historiebruk – att använda det förflutna* (Malmö, 2008).
- Aronsson, Peter, "Enhet och särart. Regionernas roll för kunskapsbildning och identitetsformering", Engman, Max & Villstrand, Nils Erik (red.), *Maktens*

- mosaik: Enhet, särart och självbild i det svenska riket* (Helsingfors och Stockholm, 2008), s. 39–73.
- Aronsson, Peter (red.), *Makten över minnet, Historiekultur i förändring* (Lund, 2000).
- Aspelin, J.R., *Kokoelmia muinaistutkinnon alalta Etelä-Pohjanmaalta* (Helsinki, 1871).
- Aspelin, J.R., *Suomalais-ugrilaisen muinaistutkinnon alkeita* (Helsinki, 1875).
- Bahlow, Hans, *Deutschlands geographische Namenwelt: etymologisches Lexikon der Fluss- und Ortsnamen alteuropäischer Herkunft* (Frankfurt am Main, 1965).
- Baudou, Evert, *Den nordiska arkeologin – historia och tolkningar* (Stockholm, 2004).
- Beckman, Svante, "Professionerna och kampen om auktoritet", Selander, Staffan (red.), *Kampen om yrkesutövning, status och kunskap: Professionaliseringens sociala grund* (Lund, 1989), s. 57–88.
- Beckman, Svante, "Vad vill staten med kulturarvet", Alzén, Annika & Hedrén Johan (red.), *Kulturarvets natur* (Stockholm, 1998), s. 13–49.
- Berg, Annika, Florin, Christina & Wisselgren, Per (red.), *Par i vetenskap och politik* (Umeå, 2011).
- Bergwik, Staffan, "Kunskapshistoria: nya insikter?", *Scandia* 84:2 (2018).
- Bishop, Jonathan "Representations of 'trolls' in mass media communication: a review of media-texts and moral panics relating to 'internet trolling'", *International Journal of Web Based Communities* 10:1 (2014), s. 7–24.
- Blåfield, Antti (red.), *Historian käyttö ja väärinkäyttö* (Helsinki, 2016).
- Bolin, Per, *Between National and Academic Agendas: Ethnic Policies and 'National Disciplines' at the University of Latvia, 1919–1940* (Stockholm, 2012).
- Bombi, Barbara, "The Debate on the Baltic Crusades and the Making of Europe", *History Compass* 11:9 (2013), s. 751–764.
- von Bonsdorff, Carl, *Åbo stads historia under sjuttonde seklet, band 1* (Helsingfors, 1894).
- von Bonsdorff, Carl, *Åbo stads historia under sjuttonde seklet, band 2* (Helsingfors, 1904).
- Bourdieu, Pierre, *Outline of a Theory of Practice* (Cambridge, 2002).
- Branston, Gill, "Understanding genre" Marie Gillespie & Jason Toynbee (red.), *Analyzing Media Texts* (Maidenhead, 2006), s. 42–78.
- Braudel, Fernand, *The Mediterranean and the Mediterranean world in the age of Philip II* (London, 1975).
- Burke, Peter, *What is the History of Knowledge?* (Cambridge, 2016).
- Carpelan, Christian, "Sivullisen mietteitä kalliokuvien äärellä", *Muinaistutkija* 4 (2000), s. 2–17.
- Carpelan, Christian, "Eurooppalaisten juurilla", *Tieteessä tapahtuu* 68:5 (2003), s. 68–71.
- Clarke, David, *Analytical Archaeology* (London, 1968).

- Dahlberg, Julia, *Konstnär, kvinna, medborgare: Helena Westermarck och den finska bildningskulturen i det moderna genombrottets tid 1880–1910* (Helsingfors, 2018).
- Dascal, Marcelo, "The Study of Controversies and the Theory and History of Science", *Science in Context* 11:2 (1998), s. 147–154.
- Daston, Lorraine & Sibum, Otto H., "Introduction: Scientific Personae and Their Histories", *Science in Context* 16:1-2 (2003), s. 1–8.
- Daum, Andreas W., "Varieties of Popular Science and the Transformations of Public Knowledge, Some Historical Reflections", *Isis* 100:2 (2009), s. 319–332.
- Derricourt, Robin, "Pseudoarchaeology: the concept and its limitations", *Antiquity* 86:332 (2012), s. 524–531.
- Dreijer, Matts, *Nordens kristnande i ny belysning* (Mariehamn, 1987).
- Edgren, Torsten, *Carl Fredrik Meinander – Arkeolog med perspektiv* (Sastamala, 2013).
- Edquist, Samuel, *En folklig historia: historieskrivningen i studieförbund och hembygdsrörelse* (Umeå, 2009).
- Edquist, Samuel, *I Ruriks fotspår: Om forntida svenska österledsfärder i modern historieskrivning* (Stockholm, 2012).
- Edquist, Samuel, Hermansson, Lars & Johansson, Stefan (red.), *Tankar om ursprung: Forntiden och medeltiden I nordisk historieanvändning* (Stockholm, 2009).
- Engman, Max, "The Finland-Swedes: a case of failed national history," Branch, Michael (red.), *National History and Identity* (Helsingfors, 1999), s. 166–177.
- Engman, Max, "Folket – En inledning", Derek Fewster (red.), *Folket: studier i olika vetenskapers syn på begreppet folk* (Helsingfors 2000), s. 7–18.
- Engman, Max, *Språkfrågan: Finlandssvenskhetens uppkomst 1812–1922* (Helsingfors, 2016).
- Enquist Källgren, Karolina, "Recension: Circulation of Knowledge", *Lychnos. Årsbok för idé- och lärdomshistoria* (2018), s. 325–327.
- Ericsson, Christoffer H., "Ett verk och dess verkningar", *Finsk Tidskrift* 1 (1986), s. 30–42.
- Eriksen, Thomas Hylland, *Historia, myt och identitet* (Värnamo, 1996).
- Eriksen, Thomas Hylland, *Etnicitet och nationalism* (Falun, 1998).
- Eriksson, Gunnar, *Vetenskapen i underlandet: Två studier av populärvetenskap* (Stockholm, 1986).
- Fewster, Derek, "En svunnen storhetstid", Henrik Meinander, *Finlands historia 4* (Helsingfors, 1999), s. 146–149.
- Fewster, Derek", "Fornfolket i nutiden. Arkeologins politiska budskap", Derek Fewster (red.), *Folket: Studier i olika vetenskapers syn på begreppet folk* (Helsingfors 2000), s. 107–124.
- Fewster, Derek, *Visions of Past Glory: Nationalism and the Construction of Early Finnish History* (Tampere, 2006).

- Fewster, Derek (red.), *Folket: studier i olika vetenskapers syn på begreppet folk*, (Helsingfors 2000).
- Einonen, Piia, Rähä, Antti & Tikka, Marko, "Kapinointi, separatismi ja vastarinnan legitimizeetti", Karonen, Petri & Rähä, Antti (red.), *Kansallisten instituutioiden muotoutuminen: Suomalainen historiakuva Oma Maa -kirjasarjassa 1900–1960* (Vantaa 2014), s. 305–333.
- Fjord Jensen, Johan, *Babel og tomrum: De systemiske videnskaber og humaniora* (København, 1996).
- Fleck, Ludwig, *Genesis and Development of a Scientific Fact* (Chicago & London, 1979).
- Fogelberg, Paul, *Pohjan poluilla: Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan* (Helsingfors, 1999).
- Forsgård, Nils Erik, "En nationell strategi?", *Historisk Tidskrift* 122:2 (2002), s. 209–219.
- Foucault, Michel, *The Archaeology of Knowledge* (London, 2002).
- Freudenthal, Axel Olof, *Om svenskarnes inflyttningar till Finland* (Helsingfors, 1881), s. 1–14.
- Freudenthal, Axel Olof, "Runinskriften å Tuukkala-spännet", *Öfversigt af Finska Vetenskaps-Societetens förhandlingar XXXV, 1892–1893, 1–3* (Helsingfors, 1893).
- Granberg, Andreas, *Staden firar: Uleåborgs och Vasas jubileum 1855–2006 som historiebruk* (Åbo, 2014). [Opublisherad pro gradu-avhandling].
- Gren, Jörgen, *Den perfekta regionen? En nyregionalism i Europa och samspelet mellan staten, regionen och den europeiska integrationen* (Lund, 2002).
- Gullberg, Kurt, "Ralf Norrman – En sann renässansmänniska", Ralf Norrman, *Personligen minskar jag inte* (Vasa, 2008), s. 7–12.
- Gullberg, Tom, "Hembygden som nationell nödvändighet. Den historiska regionen och nationalstaten", *Historisk Tidskrift för Finland* 86:4 (2001), s. 455–470.
- Haapala, Pertti, *Kun yhteiskunta hajosi: Suomi 1914–1920* (Helsinki, 1995).
- Hackman, Alfred, *Die ältere Eisenzeit in Finnland: 1, Die Funde aus den fünf ersten Jahrhunderten n. Chr* (Helsingfors, 1905).
- Haggrén, Georg, Halonen, Petri, Lavento, Mika, Raninen, Sami & Wessman, Anna, *Muinaisuutemme jäljet: Suomen esi- ja varhaishistoria kivikaudelta keskiajalle* (Helsinki, 2015).
- Hammar, Isak & Östling, Johan, "Forum: The Circulation of Knowledge and the History of Humanities", *History of Humanities*, 6:2 (2021), s. 595–602.
- Hanscam, Emily R., "Frontiers of Romania: Nationalism and the Ideological Space of the Roman Limes", *Ex Novo: Journal of Archaeology*, 2 (2017), s. 63–84.
- Hagerman, Maja, *Spåren av kungens män: om när Sverige blev ett kristet rike i skiftet mellan vikingatid och medeltid* (Stockholm, 1996).
- Hagerman, Maja, *Det rena landet, Om konsten att uppfinna sina förfäder* (Borgå, 2006).
- Halbwachs, Maurice & Coser, Lewis (red.), *On collective memory* (Chicago, 1992).

- Halila, Aimo, "Pitäjänhistorian rakenne," Penttilä, Antero (red.), *Paikallishistoria tänään* (Porvoo, 1968), s. 29–33.
- Haraway, Donna, "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective", *Feminist Studies* 14:3 (1988), s. 575–599.
- Heikkinen, Vesa, *Täydellinen lause on mahdoton yhtälö, Merkitysesseitä* (Helsinki, 2019).
- Heinisch, Barbara, Oswald, Kristin, Weißpflug, Maike, Shuttleworth, Sally & Belknap, Geoffrey, "Citizen Humanities", Vohland, Katrin m.fl. (red.), *The Science of Citizen Science* (Cham, 2021), s. 97–117.
- Henriksson, Blanka & Häger, Andreas, "Tidningsdebatt om hot mot den finlandssvenska minoriteten", Klinkmann, Sven-Erik, Henriksson, Blanka & Häger, Andreas (red.), *Föreställda finlandssvenskheter: Intersektionella perspektiv på det svenska i Finland* (Helsingfors, 2017), s. 57–83.
- Hobsbawm, Eric, *The Invention of Tradition* (Cambridge, 1989).
- Holmén, Janne, "Vikingatid och medeltid i åländsk historieskrivning", Edquist, Samuel, Hermanson, Lars & Johansson, Stefan (red.), *Tankar om ursprung: forntiden och medeltiden i nordisk historieanvändning* (Stockholm, 2009), s. 311–328.
- Hoskins, W.G., *Local History in England* (Edinburgh, 1959).
- Huldén, Lars, *Finlandssvenska bebyggelsenamn* (Helsingfors, 2001).
- Huldén, Lena & Ivars, Ann-Marie (red.), *När kom svenskarna till Finland?* (Helsingfors, 2002).
- Huldén, Lena, "När kommo svenskarna till Finland? Trender i en tvärvetenskaplig debatt från slutet av 1800-talet till 1950-talet", Ann-Marie Ivars & Lena Huldén (red.), *När kom svenskarna till Finland?* (Helsingfors, 2002), s. 13–38.
- Hurre, Matti, *9000 vuotta Suomen esihistoriaa* (Keuruu, 1979).
- af Hällström, Olof, "Merovingertiden", C.F. Meinander (red.) *Forntid och fornfynd: En översikt av Finlands förhistoria* (Helsingfors, 1952).
- Högnäs, Sten, *Kustens och skogarnas folk: om synen på svenskt och finskt lynne* (Stockholm, 1995).
- Ivars, Ann-Marie, *Dialekter i förskingringen: En undersökning av utjämningen mellan dialekt och riksspråk hos sydösterbottniska utvandrare i Amerika* (Helsingfors, 1980).
- Ivars, Ann-Marie, *Närpedialekten på 1980-talet* (Helsingfors, 1988).
- Jaakkola, Jalmari, *Suomen varhaishistoria* (Porvoo, 1935).
- Jaakkola, Jalmari, "Hiukan arkeologis-historiallista probleeminasettelua", *Historiallinen Aikakauskirja* 2 (1936), s. 138–155.
- Jaakkola, Jalmari, "Hiekan lisävaloa varhaishistoriallisen probleeminasetteluun", *Historiallinen Aikakauskirja* 3 (1936), s. 242–249.
- Jaakkola, Jalmari, *Suomen historian ääriäivä* (Porvoo, 1940).
- Jaakkola, Jalmari, "Suomen kansan syntyprobleemi: aikaisempaa orientointia", *Suomalainen Suomi* 1 (1947), s. 5–9, 61–65.
- Jakobsson, Henning, *Gotland - Landet annorlunda* (Visby, 1966).

- Jensen, Ola W., *Forntid i historien: En arkeologisk studie av synen på forntid och forntida lämningar från medeltiden till och med förupplýsningen* (Göteborg, 2002).
- Jokipii, Mauno, "Paikallishistoriallisen tutkimuksen nykyinen tilanne," Penttilä, Antero (red.), *Paikallishistoria tänään* (Porvoo, 1968), s. 9–17.
- Julku, Kyösti, *Kvenland – Kainumaa* (Oulu, 1986).
- Kaarninen, Mervi, "Suomen kansa opin teillä", Karonen, Petri & Riihinen, Antti (red.), *Kansallisten instituutioiden muotoutuminen: Suomalainen historiakuva Oma Maa –kirjasarjassa 1900–1960* (Vantaa 2014), s. 276–304.
- Kangas, Sini, Hietala, Marjatta & Ylikangas, Heikki (red.), *Historia eilen ja tänään, Historiantutkimuksen ja arkeologian suunnat 1908–2008* (Sastamala, 2009).
- Karsten, T.E., *Svenskarnas bosättningar i Finland* (Borgå, 1914).
- Karsten T.E., *Svensk bygd i Österbotten. Nu och fordom. En namnundersökning. I: Naturnamn* (Helsingfors, 1921).
- Karsten T.E., *Svensk bygd i Österbotten. Nu och fordom, En namnundersökning. II: Kulturnamn* (Helsingfors, 1923).
- Karlsson, Ingmar, *Regionernas Europa* (Avesta, 2006).
- Karlsson, Klas-Göran & Zander, Ulf (red.), *Historien är nu: En introduktion till historiedidaktiken* (Lund, 2009).
- Karlsson, Klas-Göran, "Historiedidaktik: begrepp, teori och analys", Karlsson, Klas-Göran & Zander, Ulf (red.), *Historien är nu: En introduktion till historiedidaktiken* (Lund, 2009), s. 25–69.
- Karlsson, Klas-Göran, *Europeiska möten med historien: Historiekulturella perspektiv på andra världskriget, förintelsen och den kommunistiska terrorn* (Riga, 2010).
- Karlsson, Svenolof, "Så befolkades Österbotten", *Katternö 2* (2017), s. 12–15.
- Karlsson, Svenolof, *Drömmen om Österbotten: Harry Schauman och hans arv till hemlandskapet* (Vasa, 2022).
- Kemiläinen, Aira, *Suomalaiset, outo Pohjolan kansa* (Helsinki, 1993).
- Kemiläinen, Aira, *Finns in the shadows of the Aryans* (Jyväskylä, 1998).
- Kivikoski, Ella, *Suomen historia 1. Suomen esihistoria* (Porvoo, 1961).
- Kivikoski, Ella, *Finlands förhistoria* (Helsingfors, 1964).
- Kivimäki, Ville, *Murtuneet mielet: taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939–1945* (Helsinki, 2013).
- Klindt-Jensen, Ole, *A History of Scandinavian Archaeology* (London: Thames and Hudson, 1975).
- Klinge, Matti, *Suomalainen ja Eurooppalainen menneisyys: Historiankirjoitus ja historiakulttuuri keisariaikana* (Riga, 2010).
- Klinkmann, Sven-Erik, *Thölix, tidningsman* (Esbo, 1993).
- Klinkmann, Sven-Erik, Henriksson, Blanka & Häger, Andreas (red.), *Föreställda finlandssvenskheter: Intersektionella perspektiv på det svenska i Finland* (Helsingfors, 2017).

- Koivulehto, Jorma, "Arkeologia, kielihistoria ja jatkuvuusteoria", Suhonen, Mervi (red.), *Arkeologian lumoa synkkyteen: Artikkeleita Christian Carpelanin juhlapäiväksi* (Helsinki, 2006), s. 153–165.
- Kolbe, Laura, "Kaupunkitutkimuksen traditio," Maria Lähteenmäki (red.), *Maa, seutu, kulmakunta: Näkökulmia aluehistorialliseen tutkimukseen* (Helsinki, 2009), s. 90–114.
- Koselleck, Reinhart, *Erfarenhet, tid och historia: Om historiska tidens semantik* (Uddevalla, 2004).
- Koskela; Merja, "Vetenskap populärt – att göra det omöjliga möjligt?", *Finsk Tidskrift* 1 (1997), s. 51–57.
- Koskinen, Yrjö, *Oppikirja Suomen kansan historiassa* (Helsinki, 1869).
- Kuhn, Thomas, *De vetenskapliga revolutionernas struktur* (Lund, 1979).
- Kuusela, Jari-Matti, "Book review: Peter Holmblad (text) & Mikael Herrgård (photographs), Luolamiehistä talonpojiksi. Pohjanmaan muinaisuus sanoin ja kuvin. ('From cavemen to peasants: ancient Ostrobothnia presented in words and images')", *Fennoscandia Archaeologica XXXI* (2014), s. 155–158.
- Kuusela, Jari-Matti, Nurmi, Risto & Hakamäki, Ville, "Co-existence and Colonization: Re-assessing the Settlement History of the Pre-Christian Bothnian Bay coast", *Norwegian Archaeological Review* 49:2 (2016), s. 177–203.
- Larsson, Mats G., *Kensington 1898: Runfyndet som gäckade världen*, (Stockholm, 2012).
- Larsson Heidenblad, David, "Framtidskunskap i cirkulation: Gösta Ehrensvärds diagnos och den svenska framtidsdebatten, 1971–1972", *Historisk Tidskrift* 135:4 (2015), s. 593–621.
- Latvakangas, Arto, *Riksgrundarna, Varjagproblemet i Sverige från runinskrifter till enhetlig historisk tolkning* (Turku, 1995).
- Lindaräng, Ingemar, *Ett jubileum i tiden: Birgittajubileet 2003 som historiebruk* (Linköping, 2005).
- Ling, Johan, *Rock Art and Seascapes in Uppland* (Oxford, 2013).
- Liljeström, Erik, *Jacob Tegengren-Sällskapet 25 år* (Vasa, 2010).
- Liljeström, Erik, *Jacob Tegengren: biografiska anteckningar om skaldens liv* (Vörå, 2018).
- Luhon, Ville, "Esihistorian osuus paikallishistoriassa," Penttilä, Antero (red.), *Paikallishistoria tänään* (Porvoo, 1968), s. 41–43.
- Lähteenmäki, Maria, "Uudistuva aluehistoria," Lähteenmäki, Maria (red.), *Maa, seutu, kulmakunta: Näkökulmia aluehistoriallisen tutkimukseen* (Helsinki, 2009), s. 7–21.
- Lähteenmäki, Maria, "Alue- ja paikallistutkimuksen synty ja pohjoinen ulottuvuus 1700-luvulla," Maria (red.), *Maa, seutu, kulmakunta: Näkökulmia aluehistoriallisen tutkimukseen* (Helsinki, 2009), s. 115–149.
- Lönnqvist, Bo, *Suomenruotsalaiset: kansatieteellinen tutkielma kieliryhmästä* (Jyväskylä, 1981).

- Lönnqvist, Bo, "Folket genom litteraturen", Zilliacus, Clas (red.), *Finlands svenska litteraturhistoria – Andra delen: 1900-talet* (Helsingfors, 2000), s. 23–31.
- Löyttyniemi, Veikko, "Sanomalehdistön rakenne ja talous 1940- luvulta 1980-luvulle", Päiviö Tommila (red.), *Suomen lehdistön historia 3. Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle* (Jyväskylä, 1988), s. 307–431.
- Markkola, Pirjo, Snellman, Hanna & Östman, Ann-Catrin (red.), *Kotiseutu ja kansakunta, Miten suomalaista historiaa on rakennettu* (Vantaa, 2014).
- Meinander, C.F., "Några forngravar i Laihela", *Finskt Museum* (1944), s. 40–67.
- Meinander, C.F., "Förutsättningarna för den förhistoriska bebyggelsen i Södra Österbotten", *Nordenskiöld-samfundets Tidskrift VI* (1946), s. 70–101.
- Meinander, C.F., "De österbottniska tvärslåspännena", *Finskt Museum* (1949), s. 5–18.
- Meinander, C.F. (red.), *Forntid och fornfynd: En översikt av Finlands förhistoria* (Helsingfors, 1952).
- Meinander, C.F., "Myntfyndet från Lillkyro. I. Fyndets arkeologi", Ella Kivikoski (red.), *Corolla archaeologica in honorem C.A. Nordman* (Helsingfors, 1952), s. 120–126.
- Meinander, C.F., "Jacob Tegengren", *Finskt Museum* (1957), s. 5–7.
- Meinander, C.F., "Rannsaking med arkeologin", *Nya Argus* 5 (1968), s. 62.
- Meinander, C.F., "Dåvits: en essä om förromersk järnålder", *Finskt Museum LXXVI* (1969), s. 27–69.
- Meinander, C.F., *Carl Axel Nordman* (Ekenäs, 1991).
- Miettinen, Mirja, "Den förhistoriska tiden i Petalax", Nykvist, Nils-Erik (red.), *Petalax historia I* (Petalax, 1982), s. 7–78.
- Miettinen, Mirja, "Esihistoriallinen aika Etelä-Pohjanmaan Järvisseudulla", *Järvisseudun historia I* (Vaasa, 1983), s. 61–173.
- Miettinen, Mirja, *Arkeologen Jacob Tegengren* (Vasa, 2010).
- Mikkeli, Heikki, "Aluetutkimuksen Euroopat", Lähteenmäki, Maria (red.), *Maa, seutu, kulmakunta: Näkökulmia aluehistorialliseen tutkimukseen* (Helsinki, 2009), s. 25–51.
- Mjöberg, Jöran, *Drömmen om sagatiden II: De senaste hundra åren – idealbildning och aidealisering* (Lund, 1968).
- Moilanen, Mikko, *Marks of Fire, Value and Faith: Swords with Ferrous Inlays in Finland during the Late Iron Age (ca. 700–1200 AD)* (Turku, 2015).
- Moilanen, Mikko, *Viikinkimiekat Suomessa* (Helsinki, 2018).
- Moisio, Samu, "Valtion aluehistoria – Suomalainen aluetutkimus yhteiskunnan muutoksen kuvastajana", Lähteenmäki, Maria (red.), *Maa, seutu, kulmakunta: Näkökulmia aluehistorialliseen tutkimukseen* (Helsinki, 2009), s. 52–89.
- Montelius, Oscar, "När kommo svenskarna till Finland?", *Finsk Tidskrift* 44 (1898), s. 81–105.
- Moore, P.D. & Webb, J.A., *An Illustrated Guide to Pollen Analysis* (London, 1978).
- Möller-Sibeli, Anna, *Dikt och ideologi: Gösta Ågrens, Lars Huldéns och Claes Anderssons 1960–70-talsposesi* (Stockholm 2018).

- Nietzsche, Friedrich, *Om historiens nytta och skada: en otidsenlig betraktelse* (Stockholm, 1998).
- Nora, Pierre, *Realms of memory: rethinking the French past. Vol. 1, Conflicts and divisions* (New York, 1996).
- Nordberg, Kari H., "The Circulation and Commercialization of Sexual Knowledge: The celebrity sexologists Inge and Sten Hegeler", Östling, Johan, Sandmo, Erling, Larsson Heidenblad, David, Nilsson Hammar, Anna & Nordberg, Kari H. (red.), *Circulation of Knowledge: Exploration in the History of Knowledge* (Falun, 2018), s. 56–70.
- Nordberg, Kenneth & Eklund, Erland, *De finlandssvenska regionernas karaktär – De två senaste decenniernas förvaltningsreformer i historisk belysning* (Unigrafia, 2011).
- Nordin, Jonas, "Kari Tarkiainen, Sveriges Österland: från forntiden till Gustav Vasa: Finlands svenska historia 1, (Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Atlantis 2008)", *Historisk Tidskrift* 129:4 (2009), s. 754–756.
- Nordlund, Christer, *Det upphöjda landet. Vetenskapen, landhöjningsfrågan och kartläggningen av Sveriges förflutna, 1860–1930* (Umeå, 2002).
- Nordman, Carl Axel, "Kultur och folk i Finlands forntid", *Svenska Litteratursällskapets Förhandlingar* N.F. 4, (Helsingfors, 1928), s. 131–148.
- Nordman, Carl Axel, *Archaeology in Finland before 1920* (Helsinki, 1968).
- Norring, Petteri, "Suurvalta-ajan valloitetut alueet suomalaisessa ja ruotsalaisessa historiantutkimuksessa", *Historiallinen Aikakauskirja* 118:2 (2020), s. 178–190.
- Norrman, Ralf, *Techniques of Ambiguity in the Fiction of Henry James* (Åbo, 1977).
- Nunez, Milton, "A Model for Early Settlement of Finland", *Fennoscandia Archaeologica* IV (1987), s. 3–18.
- Nunez, Milton & Pirjo Uino, "Dwellings and related structures in prehistoric mainland Finland", *Bebyggelsehistorisk tidskrift* 33 (1997), s. 133–152.
- Nyholm, Runar, "Stenläggningar i Jeppo från yngre stenåldern", *VBL*, 17 augusti, 1963.
- Närhi, Eeva-Maria, "Suomen nimitoimiston kokoelmat tutkimuksen lähteistöinä", Kiviniemi, Eero (red.), *Nimistöntutkimus ja paikallishistoria* (Helsinki, 1978), s. 52–72.
- Orrman, Eljas, *Bebyggelsen i Pargas, S:t Mårtens och Vemo socknar i Egentliga Finland under senmedeltiden och på 1500-talet* (Vammala, 1986).
- Paasi, Anssi, *Neljä maakuntaa: maantieteellinen tutkimus aluetietoisuuden kehittämisestä* (Joensuu, 1986).
- Paasi, Anssi, *The Institutionalization of Regions: Theory and Comparative Case Study* (Joensuu, 1986).
- Paasi, Anssi, "Region och regional identitet. Teori och empiriska exempel på olika regionala nivåer", *Historisk Tidskrift för Finland* 86:4 (2001), s. 516–535.
- Paaskoski, Jyrki & Talka, Anu (red.), *Rajamaa: Etelä-Karjalan historia I* (Keuruu, 2018).
- Pakarinen, Erik (red.), *Pressen i samhället* (Borgå, 1970).

- Panofsky, Aaron & Donovan, Joan, "Genetic ancestry testing among white nationalists: From identity repair to citizen science", *Social Studies of Science* 49 (2019), s. 653–681.
- Paul, Herman, "What is a Scholarly Persona? Ten Theses on Virtues, Skills and Desires", *History and Theory* 53 (2014), s. 348–371.
- Persson, Fredrik, *Skåne, den farliga halvön. Historia, identitet och ideologi 1865–2000* (Lund 2008).
- Petersson, Bodil, *Föreställningar om det förflutna: arkeologi och rekonstruktion* (Lund, 2003).
- Petersson, Håkan, *Nationalstaten och arkeologin, 100 år av neolitisk forskningshistoria och dess relationer till samhällspolitiska förändringar* (Göteborg, 2007).
- Pettersson, Lilian, *Debatten om forntiden i svenska Österbotten* (Umeå, 2000). [Opublicerad C-uppsats].
- Pokorny, Julian, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch, I Band* (Bern & München, 1959).
- Raj, Kapil, *Relocating Modern Science: Circulation and the Construction of Knowledge in South Asia and Europa, 1650–1900* (Basingstoke, 2007).
- Raj, Kapil, "Beyond Postcolonialism... and Postpositivism, Circulation and the Global History of Science", *Isis* 104:2 (2013), s. 337–347.
- Raninen Sami & Wessman, Anna, "Rautakausi", Haggrén, Georg, Halonen, Petri, Lavento, Mika, Raninen, Sami & Wessman, Anna, *Muinaisuutemme jäljet: Suomen esi- ja varhaishistoria kivikaudelta keskiajalle* (Helsinki, 2015), s. 213–365.
- Reynaud, Christian & Hjelmroos, Mervi, "Pollen evidence and radiocarbon dating of human activity within the natural forest vegetation of the Pohjanmaa region (northern Finland)", *Candollea* 35 (1980), s. 257–304.
- Rodell, Magnus, *Att gjuta en nation – Statyinvigningar och nationsformering i Sverige vid 1800-talets mitt* (Uddevalla, 2002).
- Roeck Hansen, Birgitta, *Township and Territory: A Study of rural land use and settlement patterns in Åland c. A.D. 500–1550* (Stockholm, 1991).
- Roiko-Jokela, Heikki (red.), *Siperiasta Siirtoväkeen, Murrosaikoja ja käännekohtia Suomen historiasta* (Jyväskylä, 1996).
- Roselius, Aapo & Tepora, Tuomas, *Muukalaisten invaasio: siirtoväki Suomen ruotsinkielisillä alueilla 1940-1950* (Helsinki, 2020).
- Rosenberg, Thomas, *Svenskfinlands sönderfall. Texter till minnet av ett folk* (Åbo, 1994).
- Rosenszweig, Roy & Thelen, David, *The Presence of the Past: Popular Uses of History in American Life* (New York, 1998).
- Ruotsala, Helena, "Kovan leivän alue vai viinitie? Kulttuurialueita konstruoivasta kansatieteestä eurooppalaiseksi etnologiaksi," Lähteenmäki, Maria (red.), *Maa, seutu, kulmakunta: Näkökulmia aluehistorialliseen tutkimukseen* (Helsinki, 2009), s. 170–196.
- Rüsen, Jörn, *Berättande och förnuft, Historieteoretiska texter* (Uddevalla, 2004).
- Rüsen, Jörn, *Meaning and Representation in History* (New York, 2008).

- Rönholm, Bror, "Sprickor genom Svenskfinland", Zilliacus (red.), *Finlands svenska litteraturhistoria – Andra delen: 1900-talet* (Helsingfors, 2000), s. 248–259.
- Sahlins, Peter, *Boundaries: The Making of France and Spain in the Pyrenees* (Berkeley: Los Angeles: Oxford, 1991).
- Salminen, Esko, "Sitoutumattomuuden ja laajenevan informaation aika 1950–1980" Päiviö Tommila (red.), *Suomen lehdistön historia 3. Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle* (Jyväskylä, 1988), s. 141–305.
- Salminen, Timo, *Suomen tieteelliset voittomaat: Venäjä ja Siperia suomalaisessa arkeologiassa 1870–1935* (Helsinki, 2003).
- Sandström, Tom, "Samarbete är den bästa arbetsmetoden", *Hembygden* 4:4 (1989), s. 3.
- Santonen, Pirjo, "Kasvun vuosikymmenet", Päiviö Tommila (red.), *Suomen lehdistön historia 4. Paikallislehdistön historia* (Kuopio, 1985), s. 107–239.
- Sarasin, Philipp, "Was ist Wissensgeschichte?", *Internationales Archiv für Sozialgeschichte der deutschen Literatur* 36:1 (2011), s. 159–172.
- Sarviaho, Samu, *Ikuinen rauha: Vuoden 1323 Pähkinäsaaren rauha suomalaisessa historiantutkimuksessa ja historiakulttuurissa 1800–1900-luvuilla* (Oulu, 2017).
- Satokangas, Reija, "Pohjoinen paikallishistoria – poikkeusko?", Ahtiainen, Pekka, Tervonen, Jukka & Teräs, Kari (red.), *Kaikella on paikkansa: Uuden paikallishistorian suuntaviivoja* (Tallinna, 2010), s. 197–216.
- Schaumann-Lönnqvist, Marianne, "Recension av Suomen väestön esihistorialliset juuret. Bidrag till kännedom om Finlands natur och folk utgivna av Finska Vetenskaps-Societeten", *Finskt Museum* (1985), s. 133–137.
- Schaumann-Lönnqvist, Marianne, "The Research history of the Isokylä Area in Salo", *Iron Age Studies in Salo I-II* (Vammala, 1986), s. 12–24.
- Schaumann-Lönnqvist, Marianne, *Iron Age Studies in Salo III. The Development of Iron Age Settlement in the Isokylä Area in Salo* (Vammala, 1989).
- Schaumann-Lönnqvist, Marianne, "The Vainionmäki Society", P. Purhonen (red.), *Vainionmäki: A Merovingian Period 294emetry in Laitila, Finland* (Helsingfors, 1996), s. 130–135.
- Schnapp, Alain, *Discovery of the Past* (Paris, 1993).
- Secord, James, *Controversy in Victorian Geology: The Cambrian-Silurian Dispute* (Oxford, 1986).
- Secord, James, "Knowledge in Transit", *Isis* 95:4 (2004), s. 654–672.
- Secord, James, *Visions of Science. Books and the readers at the dawn of the Victorian age* (Oxford, 2014).
- Seger, Tapio, "The Plague of Justinian and other Scourges. An analysis of the Anomalies in the Development of the Iron Age population in Finland", *Fornvännen* 77, (1982), s. 184–197.
- Seppänen, Janne & Väliverronen, Esa, *Mediesamhället* (Vanda, 2012).
- Setälä, E. N., "Milloin ovat ruotsalaiset tulleet Suomeen?", *Valvoja* (1900), s. 615–649.

- Shapin, Steven, "The Place of Knowledge: A Methodological Survey", *Science in Context* 4:1 (1991), s. 3–21.
- Shapin, Steven, "Here and Everywhere: Sociology of Scientific Knowledge", *Annual Review of Sociology* 21 (1995), s. 289–321.
- Shapin, Steven, *The Scientific Life: A Moral History of a Late Modern Vacation* (Chicago, 2009).
- Sikora, Martin, Pitulko, Vladimir, Sousa, Vitor m.fl., "The population history of northeastern Siberia since the Pleistocene", *Nature* 570 (2019), s. 182–188.
- Sjöström, Leif, *Folkets Dagblad* (Vasa, 1992).
- Slotte, Peter "Sjönamn vid en språkgräns," Kiviniemi, Eero (red.), *Nimistöntutkimus ja paikallishistoria* (Helsinki, 1978), s. 90–100.
- Smith, Anthony D., *The Nation in History: Historiographical Debates about Ethnicity and Nationalism* (Cambridge, 2000).
- Smith, Anthony D., *Chosen peoples: Sacred Sources of National Identity* (Oxford, 2003).
- Spivak, Gayatri, "Can the Subaltern Speak?", Nelson, C. & Grossberg, L. (red.), *Marxism and the Interpretation of Culture* (Basingstoke, 1988), s. 66–111.
- Strandén-Backa, Sofie & Backa, Andreas, "Den kategoriserade forskaren: Om självreflexiv intersektionalitetsanalys och normativ finlandssvenskhet", Klinkmann, Sven-Erik, Henriksson, Blanka & Häger, Andreas (red.), *Föreställda finlandssvenskheter: Intersektionella perspektiv på det svenska i Finland* (Helsingfors, 2017), s. 84–105.
- Svanberg, Fredrik, *Decolonizing the Viking Age 1* (Lund, 2003).
- Svanfeldt-Winter, Lisa, *Where Scholars are Made. Gendered Arenas of Persona Formation in Finnish Folkloristics, 1918–1932* (Stockholm, 2019).
- Söderhjelm, Alma, *Jakobstads historia I: Pedersöre historia intill Jakobstads grundläggning* (Helsingfors, 1907).
- Söderhjelm, Alma, *Jakobstads historia II: Andra perioden: daningens tid 1721–1808* (Helsingfors, 1909).
- Söderhjelm, Alma, *Brahestad 1649–1899* (Helsingfors, 1911).
- Söderhjelm, Alma, *Jakobstads historia III: Tredje perioden: utvecklingens tid 1808–1913* (Helsingfors, 1914).
- Taavitsainen, Jussi-Pekka, "Arkeologiaa manageroinnin ja tutkimuksen puristuksessa – suomalainen muinaistutkimus vuosituhannen vaihteessa", Kangas, Sini, Hietala, Marjatta & Ylikangas, Heikki (red.), *Historia eilen ja tänään. Historiantutkimuksen ja arkeologian suunnat Suomessa 1908 – 2008* (Sastamala, 2009), s. 8–29.
- Tahkokallio, Jaakko, "Keskiajan historia ja arkeologia – näköalat Suomessa", *Historiallinen Aikakauskirja* 114:2 (2016), s. 231.
- Tahkokallio, Jaakko, "Kuinka kirjoittaa keskiajan historiaa arkeologisten lähteiden avulla – Haastattelussa Chris Wickham ja Robin Fleming", *Historiallinen Aikakauskirja* 114:2 (2016), s. 224–230.
- Tallgren, A.M., *Suomen muinaisuus* (Porvoo, 1931).

- Tallgren, A.M., "Vastinetta professori Jaakkolalle", *Historiallinen Aikakauskirja* 3 (1936), s. 231–241.
- Tallgren, A.M., "J.R. Aspelin. Hans livsgärning och svenska förbindelser", *Fornvännen* 39 (1944), s. 65–82.
- Tarkiainen, Kari, *Sveriges Österland: Från forntiden till Gustav Vasa* (Helsingfors, 2008).
- Tarkiainen, Kari, *Ruotsin Itämaa: Esihistoriasta Kustaa Vaasaan* (Helsingfors, 2010).
- Tegengren, Gunilla, *Sverige och Nordlanden, Förvaltning och nordlig expansion 1250–1550* (Umeå, 2015).
- Tervonen, Miika, "Historiankirjoitus ja myytti yhden kulttuurin Suomesta", Pirjo Markkola, Hanna Snellman & Ann-Catrin Östman (red.), *Kotiseutu ja kansakunta: miten suomalaista historiaa on rakennettu*, (Vantaa, 2014), s. 137–162.
- Thomas, Suzie, Wessman, Anna, Siltainsuu, Jenni & Perttola, Wesa, "Understanding metal detecting and archaeology in Finland", *Cuadernos de Prehistoria y Arqueología de la Universidad de Granada*, 25 (2015), s. 187–199.
- Tolonen, Kimmo, Siiriäinen, Ari & Hirviluoto, Anna-Liisa, "Iron Age Cultivation in SW Finland" *Finskt Museum* (1976), s. 5–66.
- Tommila, Päiviö (red.), *Suomen lehdistön historia 3. Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle* (Jyväskylä, 1988).
- Tommila, Päiviö (red.), *Suomen lehdistön historia 4. Paikallislehdistön historia* (Kuopio, 1985).
- Tommila, Päiviö & Raimo Salokangas, *Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia* (Helsinki, 1998).
- Tommila, Päiviö & Raimo Salokangas, *Tidningar för alla. Den finländska pressens historia* (Kungälv, 2000).
- Torsti, Pilvi, *Suomalaiset ja historia* (Helsinki, 2012).
- Trigger, Bruce G., *A History of Archaeological Thought* (Cambridge, 1989).
- Trigger, Bruce G., *Arkeologins idéhistoria* (Stockholm, 1993).
- Tuovinen, Tapani, *The Burial Cairns and the Landscape in the Archipelago of Åboland, SW Finland, in the Bronze Age and the Iron Age* (Oulu, 2002).
- Tuovinen, Tapani, "The Finnish Archipelago Coast from AD 500 to 1550 – a Zone of Interaction", *ISKOS* 19 (2011), s. 10–60.
- Vahtola, Jouko, *Suomen historia: Jääkaudesta Euroopan unioniin* (Keuruu, 2003).
- Vilkuna, Janne, "Siperiasta vai? Uusia tulkintoja suomalaisten alkuperästä", Roiko-Jokela, Heikki (red.), *Siperiasta Siirtoväkeen: Murrosaikoja ja käännekohtia Suomen historiasta* (Jyväskylä, 1996), s. 7–27.
- Villstrand, Nils Erik, Rosing, Hans & Virrankoski, Pentti, *Historien omkring oss: studiebok* (Åbo, 1984).
- Villstrand, Nils Erik, "Varför beställs, skrivs och läses lokalhistoria", *Historisk Tidskrift för Finland* 74:3 (1989), s. 483–501.
- Villstrand, Nils Erik, *Landet annorlunda: uppsatser om Österbottens historia* (Vasa, 2002).

- Villstrand, Nils Erik, *Åbo Akademi: I sin början, 1918–1945* (Åbo, 2019).
- Virrankoski, Pentti, "Mitä historian tutkija odottaa nimistö tutkimukselta", Kiviniemi, Eero (red.), *Nimistö tutkimus ja paikallishistoria* (Helsinki, 1978), s. 9–23.
- Virrankoski, Pentti, "Kainu – Pohjanmaan rautakautinen kansa?", *Faravid* 2 (1987), s. 115–132.
- Virrankoski, Pentti, *Pohjanlahden ja Suomenselän kanssa: Kahdeksan vuosisataa Keski-Pohjanmaan historiaa* (Kokkola, 1997).
- Virrankoski, Pentti, *Suomen historia 1 & 2* (Jyväskylä, 2009).
- Vohland, Katrin m.fl., "Editorial: The Science of Citizen Science Evolves", Vohland, Katrin m.fl. (red.), *The Science of Citizen Science* (Cham, 2021), s. 1–12.
- Vohland, Katrin m.fl., "Citizen Science in Europe", Katrin Vohland m.fl. (red.), *The Science of Citizen Science* (Cham, 2021), s. 34–52.
- Voionmaa, Väinö, *Tampereen kaupungin historia. III osa, Tampereen historia itämaisestä sodasta suurlakon aikoihin* (Tampere, 1910).
- Vuorela, Irmeli, *Pollen analysis as a means of tracing settlement history in SW-Finland* (Helsinki, 1975).
- Vuorela, Irmeli, "Suomen asutushistoria ja siitepölyanalyysi", *Luonnon tutkija* 81:5 (1977), s. 134–138.
- Väistö, Janne, *Toinen kotimainen toisen tasavallan Suomessa: Ruotsin kieli pakolliseksi aineeksi peruskouluun vuonna 1968* (Åbo, 2017).
- Walette, Anna, "Historiker och hedningar", Peter Aronsson (red.), *Makten över minnet, Historiekultur i förändring* (Lund 2000), s. 63–77.
- Walette, Anna, *Sagans svenskar: Synen på vikingatiden och de isländska sagorna under 300 år* (Malmö, 2004).
- Wallin, Väinö, *Tampereen kaupungin historia. I osa, Tampereen historia Ruotsin aikana* (Tampere, 1903).
- Wallin, Väinö, *Tampereen kaupungin historia. II osa, Tampereen historia Aleksanteri I:n ja Nikolai I:n aikana* (Tampere, 1905).
- Wassholm, Johanna, "Akademiskt utbildade klasslärare. Lärarutbildningen vid Åbo Akademi från 1960-talet till 1980-talet", Hollsten, Laura (red.), *Åbo Akademi och kunskapen. Perspektiv på villkoren för skapandet av vetenskap 1918–2018* (Åbo, 2018), s. 215–253.
- Weegar, Johannes, "Eino Ketola från Pörtom, en av våra flitigaste amatörarkeologer", *Studia Archaeologica Ostrobotniensia* 1985 (1985), s. 97–99.
- Wessman, Anna, "Metalldetektering i Finland: En framgångshistoria?", Ljunge, Magnus (red.), *Metalldetektering inom arkeologi och forskning* (Örebro, 2020), s. 94–109.
- Wester, Holger, *Vasabladet – en österbottnisk historia* (Vasa, 2007).
- Wickholm, Anna, *Kontinuitet-Nationalitet-Identitet: Fyndtomheten i teorins ljus i det vikingatida västra Nyland, Österbotten och Åland* (Helsingfors, 2000). [Opublicerad pro gradu-avhandling].
- Wickholm, Anna, "Järnåldersbosättningen i Österbotten samt fyndtomheten i ljuset av runstensdebatten – Arkeologi som ett försök att legitimera sin

- identitet”, Lindström, Marika. Mattson, Laura & Pokela, Antti (red.), *Extremt Österbotten* (Vanda, 2000), s. 105–124.
- Wickström, Mats, *The Multicultural Moment: The History of the Idea and Politics of Multiculturalism in Sweden in Comparative, Transnational and Biographical Context, 1964–1975* (Åbo, 2015).
- Widenberg, Johanna, *Fäderneslandets antikviteter: Enoterritoriella historiebruk och integrationssträvanden i den svenska statsmaktens antikvariska verksamhet ca 1600–1720* (Stockholm, 2006).
- Wiik, Kalevi, *Eurooppalaisten juuret* (Jyväskylä, 2002).
- Wiik, Kalevi, *Suomalaisten juuret* (Keuru, 2004).
- Wiklund, Martin ”Ett ansvarslöst ansvar? Om historikerns ansvar för historiska lärdomar”, Lorenzoni, Patricia & Manns, Ulla (red.), *Historiens Hemvist II: Etik, politik och historikerns ansvar* (Riga 2016), s. 193–216.
- Wilson, Paula, *Röster från forntiden: gamla ortnamn berättar* (Helsingfors, 2007).
- Wisselgren, Per, ”Bakom varje framgångsrik man...”, Berg, Annika, Florin, Christina & Wisselgren, Per (red.), *Par i vetenskap och politik* (Umeå, 2011), s. 45–88.
- Ylikangas, Heikki, ”Kooste symposiumissa käydystä keskustelusta”, Kangas, Sini, Hietala, Marjatta & Ylikangas, Heikki (red.), *Historia eilen ja tänään. Historiantutkimuksen ja arkeologian suunnat 1908–2008* (Sastamala, 2009), s. 94–104.
- Ylikangas, Heikki, ”Kohdealueen erityispiirteet paikallishistorian ytimenä”, Ahtiainen, Pekka, Tervonen, Jukka & Teräs, Kari (red.), *Kaikella on paikkansa: Uuden paikallishistorian suuntavaivoja* (Tallinna, 2010), s. 117–128.
- Zander, Ulf, *Fornstora dagar, moderna tider: Bruk av och debatter om svensk historia från sekelskifte till sekelskifte* (Lund, 2001).
- Ågren, Gösta (red.), *Hurrarna, En stridsskrift om finlandssvenskarnas nutid* (Jakobstad, 1974).
- Ågren, Gösta, *Vår historia* (Vasa, 1977).
- Åström, Anna-Maria, Lönnqvist, Bo och Lindqvist, Yrsa (red.), *Gränsfolkets barn: finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytiskt perspektiv* (Helsingfors, 2001).
- Östling, Johan, ”Vad är kunskapshistoria”, *Historisk Tidskrift* 135:1 (2015), s. 109–119.
- Östling, Johan, ”En kunskapsarena och dess aktörer: Under strecket och kunskaps-cirkulation i 1960-talets offentlighet”, *Historisk Tidskrift* 140:1 (2020), s. 95–124.
- Östling, Johan och Larsson Heidenblad, David, ”Cirkulation: ett kunskapshistoriskt nyckelbegrepp”, *Historisk Tidskrift* 137:2 (2017), s. 269–284.
- Östling, Johan, Sandmo, Erling, Larsson Heidenblad, David, Nilsson Hammar, Anna & Nordberg, Kari H. (red.), *Circulation of Knowledge, Explorations in the History of Knowledge* (Falun, 2018).

Internetkällor

Brages pressarkiv

Hämtat från <<https://www.bragespressarkiv.fi/samlingar/>>, 7.9.2021.

Edgren, Torsten, "Meinander, Carl Fredrik", *BLF*

Hämtat från <<http://www.blf.fi/artikel.php?id=7062>>, 7.9.2021.

Edgren, Torsten, "Finska fornminnesföreningen", *Uppslagsverket Finland*

Hämtat från <<https://www.uppslagsverket.fi/sv/sok/view-170045FinskaFornminnesfoereningen>>, 7.9.2021.

Torsten Edgren, "Meinander, Carl Fredrik", *Minnesrunor*

Hämtat från, <<https://minnesrunor.fi/minnesrunor/view-165974-4105>>, 7.9.2021.

Fewster, Derek, "Ekhammar, Hugo", *BLF*

Hämtat från <<https://www.blf.fi/artikel.php?id=9526>>, 7.9.2021.

Friberg, Ralf, "Thölix, Birger", *BLF*

Hämtat från <<http://www.blf.fi/artikel.php?id=9587>>, 7.9.2021.

Forss, Stefan, "Järv, Harry", *Minnesrunor*

Hämtat från <<https://www.minnesrunor.fi/minnesrunor/view-113339-43828>>, 7.9.2021.

Granö, Victor, "De gåtfulla runorna i Vörå I-III", *Svenska YLE*

Hämtat från <<https://svenska.yle.fi/artikel/2017/03/05/de-gatfulla-runorna-i-vora-iii-i-jakt-pa-bevis>>, 7.9.2021.

Gullberg, Kurt, "Ny kunskap om järnåldern i Österbotten", *Sydbottniska fönster*

Hämtat från <<http://sydaby.eget.net/swe/ia0.htm>>, 7.9.2021.

Häggman, Ann.Mari, "Huldén, Lars", *BLF*

Hämtat från <<http://www.blf.fi/artikel.php?id=4890>>, 7.9.2021.

Keim, Wiebke, "Conceptualizing circulation of knowledge in the social sciences",

Keim, Wiebke, Erküment, Çelic, Ersche, Christian, Wöhrer, Veronika (red.), *Global knowledge in the social sciences* (Farnham, 2014), s. 87–113.

Hämtat från <<https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-01077347>>, 7.9.2021.

"KulturÖsterbotten – regional intressebevakning sedan 1939", *KulturÖsterbotten*

Hämtat från <<https://www.kulturosterbotten.fi/om-kulturoesterbotten>>, 7.9.2021.

Landgrén, Lars-Folke, "Wichmann, Viktor Karl Emil", *BLF*

Hämtat från <<http://www.blf.fi/artikel.php?id=2975>>, 7.9.2021.

Lönnqvist, Bo, "Svenskfinland", *Uppslagsverket Finland*

Hämtat från <<https://uppslagsverket.fi/sv/sok/view-103684-Svenskfinland>>, 7.9.2021.

"Museiverkets historia", *Museiverket*

Hämtat från <<https://www.museovirasto.fi/sv/om-oss/museiverkets-historia>>, 7.9.2021.

"Nationalbibliotekets digitala samlingar", *Nationalbiblioteket*

- Hämtat från <https://digi.kansalliskirjasto.fi/etusivu?set_language=sv>, 7.9.2021.
- "Norrön", *NE*
Hämtat från <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/norr%C3%B6n>>, 7.9.2021.
- Nykvist, Nils-Erik, "Jern, Kurt", *Minnesrunor*
Hämtat från <<https://minnesrunor.fi/minnesrunor/view-113339-43798>>, 7.9.2021.
- "Om Presstanda", *Brages pressarkiv*
Hämtat från <<http://presstanda.fi/om/>>, 7.9.2021.
- "Presstanda", *Brages pressarkiv*
Hämtat från <<http://presstanda.fi/search/>>, 7.9.2021.
- "Rahanarvolaskuri", Rahamuseo
Hämtat från <<https://apps.rahamuseo.fi/rahanarvolaskin#FIN>>, 7.9.2021.
- Strömberg, Bo, *Svearikets vagg och västgötaskolan*
Hämtat från <<https://jblldstromberg.wordpress.com/>>, 7.9.2021.
- "The Ancient Finnish Kings: a computational study of pseudohistory, medievalism and history politics in contemporary Finland and Russia", *Turun yliopisto*
Hämtat från <<https://sites.utu.fi/pseudohistoria/en/>>, 7.9.2021.
- "The Anglo-Saxon ship burial at Sutton Hoo", *The British Museum*
Hämtat från <<https://www.britishmuseum.org/collection/death-and-memory/anglo-saxon-ship-burial-sutton-hoo>>, 7.9.2021.
- "Vasabladetets arkiv", *VBL*
Hämtat från, <<https://arkiv.vasabladet.fi/>>, 7.9.2021.
- "Vitmossens vandringsled", *Suomen muinaispolut*
Hämtat från <<http://www.muinaispolut.fi/polkureitit/voyri-vitmossens-vandrings-led>>, 13.10.2020. [Borttagen].
- Widén, Gustaf, "Vasabladet", *Uppslagsverket Finland*
Hämtat från <<https://www.uppslagsverket.fi/sv/sok/view-103684-Vasabladet>>, 7.9.2021.
- Widén, Gustaf, "Ågren, Gösta", *Uppslagsverket Finland*
Hämtat från <<https://uppslagsverket.fi/sv/view-103684-AagrenGoesta>>, 7.9.2021.
- Gustaf Widén, "Hurrarna", *Uppslagsverket Finland*
Hämtat från, <<https://www.uppslagsverket.fi/sv/sok/view-170045-Hurrarna>>, 7.9.2021.
- "Förbundets historia", *Österbottens förbund*
Hämtat från <<http://www.osterbottenisiffror.fi/om-osterbottens-forbund/uppgifter/historia/>>, 7.9.2021.
- Österbottniska fornforskningssällskapet r.f.*,
Hämtat från <<https://www.arkeobotnia.fi/startsidea/om-foreningen/>>, 7.9.2021.
- "Österbottniska fornforskarsällskapet r.f.", *Vasa stadsbibliotek*

Hämtat från

<<https://kirjasto.vaasa.fi/search?orderascending=null&sort=Relevance&query=92.1&pagesize=5&mode=full&fDepId=eaff00bbdda64c669292a44400ff3693#catalog-results>>, 3.3.2020.

"Österbottniska fornforskningssällskapet r.f.", *Facebook*

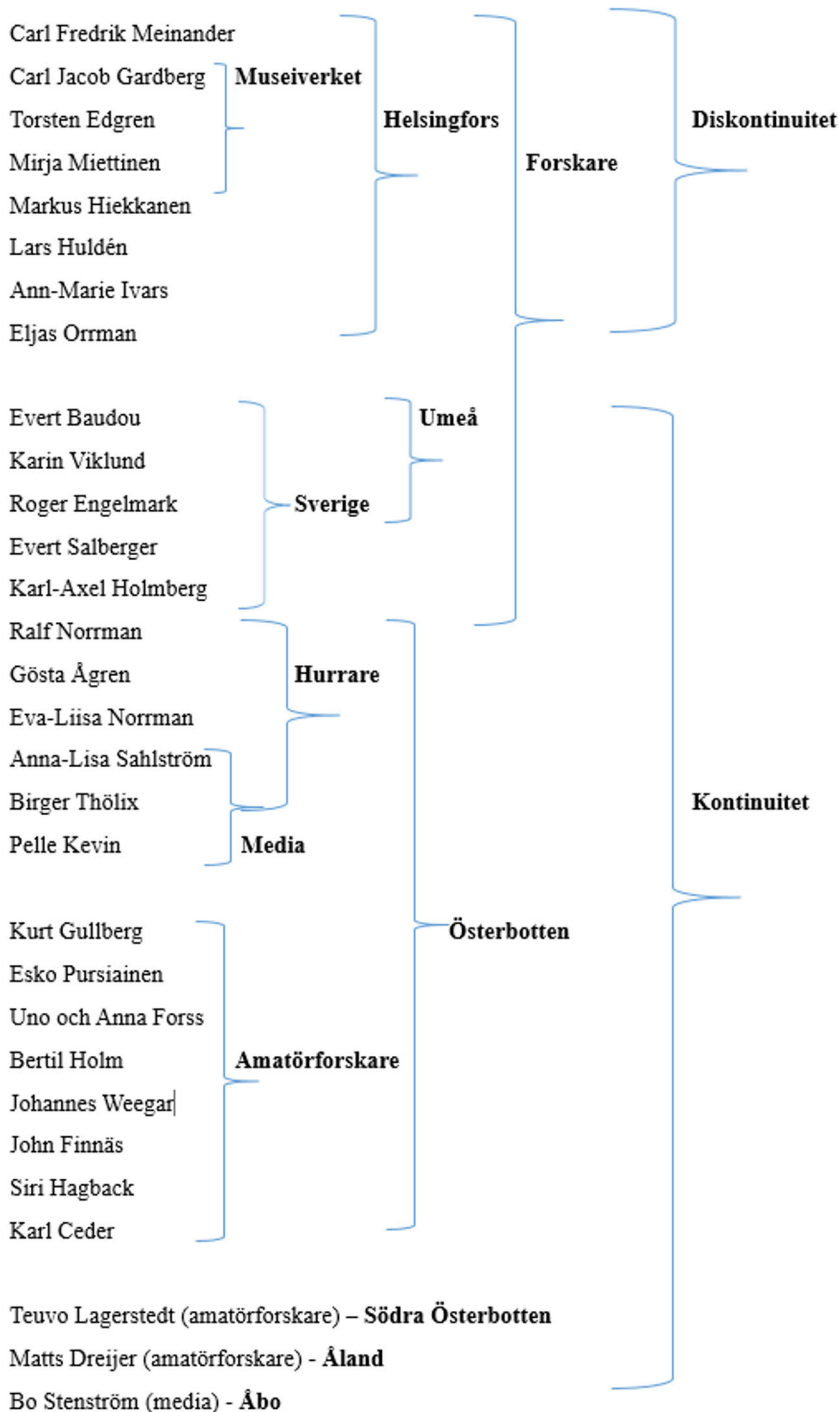
Hämtat från <<https://www.facebook.com/%C3%96sterbottniskaFornforskningss%C3%A4llskapet-rf-255309541189985/>>, 7.9.2021.

Muntliga uppgifter

Baudou, Evert, Umeå, 11.3.2019.

Engelmark, Roger och Viklund, Karin, Umeå, 13.3.2019

Bilaga 1: Aktörer

Bilaga 2: Järnålderns periodisering

Periodindelningen är uppgjord utifrån den som används i *Muinaisuutemme jäljet: Suomen esi- ja varhaishistoria kivikaudesta keskiajalle* (Helsinki, 2015).

Järnåldern

Tidig järnålder	(500 f.Kr.–375/400 e.Kr.)
Förromersk järnålder	(500 f.Kr.–0/50 e.Kr.)
Äldre romersk järnålder	(0/50–150/200 e.Kr.)
Yngre romersk järnålder	(150/200–375/400 e.Kr.)
Mellersta järnåldern	(375/400–800/825 e.Kr.)
Folkvandringstid	(375/400–550/600 e.Kr.)
Merovingertid	(550/600–800/825 e.Kr.)
Sen järnålder	(800/825–1200/1300 e.Kr.)
Västra Finlands vikingatid	(800/825–1025/1050/1075 e.Kr.)
Karelsk vikingatid	(800/825–1050/1100 e.Kr.)
Västra Finlands korstågstid	(1025/1050/1075–1150/1200 e.Kr.)
Savolaxisk-Karelsk korstågstid	(1050/1100–1300 e.Kr.)

Bilaga 3: Österbottniska fornforskningssällskapets publikationer

Studia Archaeologica Ostrobotniensia: organ för Österbottniska fornforskningssällskapet

Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1985 (1985).

Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1986 (1986).

Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1987 (1988).

Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1989/1990 (1991).

Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1991–1992 (1995).

Studia Archaeologica Ostrobotniensia 1993–1997 (1999).

Studia Archaeologica Ostrobotniensia 2008 (2008).

Acta Antiqua Ostrobotniensia: skriftserie för Österbottniska fornforskningssällskapet

Norrman, Ralf, *Några österbottniska vattennamn* (Vasa, 1988).

Baudou, Evert, Engelmark, Roger, Liedgren, Lars, Segerström & Ulf, Wallin, Jan-Erik, *Järnåldersbygd i Österbotten: En ekologisk-arkeologisk studie av bosättningskontinuitet och resursutnyttjande* (Vasa, 1991).

Gullberg, Kurt (red.), *Järnåldern i Mittnorden: Ett symposium kring nya arkeologiska och ekologiska forskningsrön* (Vasa, 1994).

Gullberg, Kurt (red.), *Arkeologi i Mittnorden: Ett symposium kring nya arkeologiska forskningsrön* (Vasa, 1997).

Viklund, Karin & Gullberg, Kurt (red.), *Från romartid till vikingatid* (Vasa, 2002).

Holmblad, Peter & Herrgård, Mikael, *Fornminnen i Österbotten: Från neandertalare till sockenbor* (Vasa, 2005).

Holmblad, Peter & Herrgård, Mikael, *Luolamiehistä talonpojaksi: Pohjanmaan muinaisuus sanoin ja kuvin* (Vaasa, 2013).

Andreas Granberg

Bosättningsfrågan som en del av Österbottens äldre historia

Kunskaps-cirkulation och fria forskare i kontrovers 1978–2005

Vad händer egentligen när bilden av det förflutna inte längre överensstämmer med den bild kring vilken den egna identiteten byggts upp? Andreas Granbergs avhandling fokuserar på just den frågan genom att granska den kamp som Österbottens forntid har gett upphov till på en lokal, regional och en nationell nivå. Studien visar hur både amatörer och professionella forskare har försökt bearbeta och tolka bosättningsfrågan samt den kontrovers som denna fråga gav upphov till.